T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

İNSANCIL MÜDAHALE VE KORUMA SORUMLULUĞU

Doktora Tezi

SERCAN REÇBER

İstanbul, 2015.

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

İNSANCIL MÜDAHALE VE KORUMA SORUMLULUĞU

Doktora Tezi

SERCAN REÇBER

Danışmanı: Prof. Dr. SELAMİ KURAN

İstanbul, 2015.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

HUKUK Anabilim Dalı KAMU HUKUKU Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi SERCAN REÇBER'nın İNSANCIL MÜDAHALE VE KORUMA SORUMLULUĞU adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 20.01.2015 tarih ve 2015-2/23 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından ~~oy birliği~~ / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 09/02/2015

Öğretim Üyesi Adı Soyadı		**İmzası**
1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. SELAMİ KURAN	
2. Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. ARDA ATAKAN	
3. Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. ÖZLEM YÜCEL	
4. Jüri Üyesi	Doç. Dr. NAİM DEMİREL	
5. Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. HAKKI HAKAN ERKİNER	

ÖZET

Çalışmanın konusunu oluşturan insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu kavramları uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler alanında en fazla tartışılan konulardan bazılarını oluşturmaktadır. Her iki kavram devletlerin kendi topraklarında yaşanan soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve etnik temizlik gibi uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan durumları önleyememesi ya da bizzat kendilerinin fail olması durumunda diğer devlet ya da devletler tarafından bu durumların sona erdirilmesi için yapılacak askeri müdahaleyi içermektedir. İnsancıl müdahale olgusunun uluslararası hukuk açısından çözümlenmesinin güçlüğü, kuvvet kullanılmasının hukuki temelini oluşturan BM Antlaşması'nın egemenliğin korunması ve içişlerine müdahale yasağı gibi durumları devletlerarası ilişkilerde barışı korumaya yönelik mekanizmalarla açık bir şekilde korumayı amaçlamasına rağmen, insan haklarının korunmasına yönelik hukuksal metinlerde bu korumanın aynı derecede sağlanamamış olmasıdır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda insancıl müdahale ve koruma sorumluluğuna ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın, silahlı güç kullanımı dahil olmak üzere zorlama önlemleri, sadece saldırı eylemi, barışın bozulması ya da barışa yönelik tehdit durumlarında öngörülmüş ve insan hakları ihlalleri için düşünülmemiş olsa bile, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin zaman içerisindeki uygulamaları, "barışa yönelik tehdit" kavramının daha geniş bir çerçevede yorumlanmasının kanıtı olmuş ve Güvenlik Konseyi birçok durumda uluslararası olmayan silahlı çatışmaların ve insan hakları ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği sonucuna varmıştır.

İnsancıl müdahale kavramına kıyasla daha nesnel bir nitelik taşıyan, müdahale edenden çok müdahale edilenin çıkarlarına odaklı koruma sorumluluğu kavramı, egemenlik konusunda köklü bir değişikliği ifade etmektedir. Bunun adı "sorumluluk olarak egemenliktir". Bu kavram ilk kez ICISS raporunda ifade edilmiştir. Koruma sorumluluğu kavramı açısından Libya örnek gösterilmesine rağmen Darfur ve Sri Lanka örneğinde tutarsızlıklar açık bir şekilde görülecektir. Politik kararlılık bulunmadığı sürece gelecek koruma sorumluluğu kavramı açısından birkaç iyi uygulama dışında bir şey getirmeyecektir.

Anahtar Kelimeler: İnsancıl Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Uluslararası Barış ve Güvenliğin Tehdidi, Sorumluluk Olarak Egemenlik, Birleşmiş Milletler.

ABSTARCT

Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect concepts that are the subject matter of the study are some of the most discussed subjects in the international law and international relations. Both concepts are composed of the military intervention to be performed for finalizing such cases by other states or states if the states could not prevent the circumstances that are the reason of the serious violations of the international law such as genocide that has been experienced in their own lands of the states, crimes against humanity, war crimes and ethnic cleansing or if the states are perpetrators itself. Although the circumstances such as the difficulty of the solution regarding the humanitarian intervention concept in terms of international law, protection of the sovereignty of United Nations Charter that is the legal basis for use of force and ban of response to the home affairs have been attempted to be protected clearly by the mechanisms towards protection of the peace in the inter-state relations, such protection could not be provided at the same level in the legal texts regarding the protection of human rights. There is not any clause in the United Nations Charter regarding the humanitarian intervention and responsibility to protect. In addition to this, including the utilization of armed force included in the United Nations Charter, the coercion measures have been anticipated only in case of aggression, breach of the peace or threats to the peace and even if it isn't considered for the violations of human rights, the applications of the United Nations Security Council on time has become an evident to interpret the concept of "threats to the peace" in the large framework and in many cases, the Security Council achieved the result of threatening the international peace and security because of non-international armed conflicts and human rights violations.

With comparison to the concept of humanitarian intervention, the concept of responsibility to protect focused on the benefits of the ones that have been interfered apart from the interfering means a radical change in the matter of sovereignty. It means the "sovereignty as responsibility". This concept was stated in the ICISS report in the first time. By considering the responsibility to protect, although Libya has been showing an example, the inconsistencies in the sample of Darfur and Sri Lanka could be seen clearly. If there is not any political stability, there will not be any output apart from several best examples in terms of the concept responsibility to protect.

Key Words: Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect, Threat to International Peace and Security, Sovereignty as Responsibility, United Nations.

ÖNSÖZ

Tez danışmanım ve hocam Prof. Dr. Selami Kuran'a tez yazım sürecine ve akademik gelişimime olan katkılarından dolayı teşekkür ederim. Tez jurimde yer alan Doç. Dr. Naim Demirel'e, Yrd. Doç. Dr. Özlem Yücel'e, Yrd. Doç. Dr. Arda Atakan'a yaptıkları olumlu katkı ve öneriler için teşekkür ederim.

Tez jurimde yer alan Yrd. Doç. Dr. Hakkı Hakan Erkiner'e yaptığı olumlu katkılar ve gösterdiği incelik için teşekkür ederim. Yrd. Doç. Dr. Meltem Sarıbeyoğlu Skalar'a tezi okuma inceliği gösterdiği ve tezin planına ilişkin katkılarından dolayı teşekkür ederim. Arş. Gr. Firdes Şeyda Türkay'a tezi okuma inceliği gösterdiği ve yazım yanlışların düzeltilmesi konusundaki katkılarından dolayı teşekkür ederim. Değerli arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Zeynep Özgenç'e tezi okuma inceliği gösterdiği ve olumlu katkılarından ötürü teşekkür ederim.

Hocalarım Prof. Dr. Mehmet Genç ve Prof. Dr. Kamuran Reçber'e akademik hayata girişimdeki ve devamındaki katkılarından dolayı teşekkür ederim.

İki kişiye özel teşekkürü borç bilirim. Arş. Gr. Canan Ünal'a bu süreç boyunca gösterdiği dostluktan, Dr. Aidan Hehir'e Londra-Westminster Üniversitesi'nde çalışma olanağı sağladığı için ayrıca teşekkür ederim. TUBİTAK'a sağlamış olduğu burstan dolayı teşekkür ederim.

Her zaman maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ederim.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AMIS	Afrika Birliği Sudan Misyonu
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CIA	Amerika Birleşik Devletleri İstihbarat Örgütü
ECOMOG	Batı Afrika Birliği Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu
ECOWAS	Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
G-77	Gelişmekte Olan Ülkeler
ICISS	Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu
ILA	Uluslararası Hukuk Derneği
ICRC	Uluslararası Kızıl Haç Komitesi
IICK	Kosova Üzerine Bağımsız Komisyon
IFOR	NATO'nun Liderliğinde Bosna Hersek Uygulama Gücü
IMF	Uluslararası Para Fonu
JEM	Adalet ve Eşitlik Hareketi
JVP	Halkların Özgürlük İttifakı
KFOR	NATO Kosova Gücü
KPTJ	Kenya İçin Barış, Hakikat ve Adalet Çatısı
LAS	Körfez İşbirliği Teşkilatı
LRA	Tanrı'nın Direnişi Örgütü
LTTE	Tamil Elam Özgürlük Kaplanları
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	Hükümet Dışı Kuruluşlar
ODM	Demokratik Hareket
PNU	Ulusal Birlik Partisi
RPF	Ruanda Yurtsever Cephesi
RFCI	Fildişi Sahili Cumhuriyet Güçleri
SLA/M	Sudan Özgürlük Ordusu
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi

UÇK	Kosova Kurtuluş Ordusu
UNITAF	Birleşik Görev Gücü
UNAMSIL	Birleşmiş Milletler Sierra Leone Misyonu
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu
UNAMIR	Ruanda BM Yardım Misyonu
UNAMET	Doğu Timor BM Misyonu
UNTAET	Doğu Timor BM Geçici Yönetimi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNPROFOR	BM Koruma Gücü
UNOCI	BM Fildişi Misyonu
UNSMIL	BM Libya Destek Misyonu

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	ıv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANCIL MÜDAHALE

I. KURAMSAL OLARAK İNSANCIL MÜDAHALE	8
A. Tarihsel Gelişim	8
1. Haklı Savaş Kuramı	8
2. İnsancıl Müdahalenin Düşünsel Gelişimi	13
3.İnsancıl Müdahalenin Bir Teamül Hukuku Kuralı Olduğu Yönündeki Tartışmalar	18
B. İnsancıl Müdahale Kavramı Çerçevesinde İleri Sürülen Görüşler	23
II. İNSANCIL MÜDAHALE KAVRAMI VE UNSURLARI	47
A. İnsancıl Müdahale Kavramı	47
B. İnsancıl Müdahalenin Unsurları	48
1. Kitlesel Düzeyde İnsan Hakları İhlalleri	49
2. Kuvvet Kullanma	50
III. İNSANCIL MÜDAHALENİN YASALLIĞI	52
A. Mevcut Uluslararası Hukuk Kuralları Açısından Yasallık	52
1. Birleşmiş Milletler Sistemi İçerisinde Kuvvet Kullanma	52
2. Birleşmiş Milletler Sistemi İçerisinde Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları	54
a. Kollektif Müdahale	55
b. Meşru Savunma	56
c. Barış İçin Birlik Kararı	60
B. İnsancıl Müdahalenin Yasallığı Hakkında Tartışmalar	60
1. Birleşmiş Milletler Antlaşması Ekseni Etrafında Devam Eden Tartışmalar	61
2. İnsan Hakları Sözleşmelerini Esas Alan Tartışmalar	70
3. Uluslararası Adalet Divanı'nın Katkısı	72
4. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu	73

C. İnsancıl Müdahalenin Yasallığı Hakkındaki Tartışmaların Genel Olarak Değerlendirilmesi 74
IV. UYGULAMADA İNSANCIL MÜDAHALE 77
A. Birleşmiş Milletler Antlaşması Öncesi Dönemde İnsancıl Müdahale Uygulamaları 77
B. Birleşmiş Milletler Antlaşması Sonrası Dönemde İnsancıl Müdahale Uygulamaları 82
1. Hindistan'ın Doğu Pakistan'a (Bangladeş) Yönelik Müdahalesi 84
2. Vietnam'ın Kamboçya'ya Yönelik Müdahalesi 85
3. Tanzanya'nın Uganda'ya Yönelik Müdahalesi 86
4. Fransa'nın Orta Afrika'ya Yönelik Müdahalesi 87
5. 1991 Tarihli Irak'a Yönelik Müdahale 88
6. Somali 90
7. Liberya ve Sierra Leone 93
8. Haiti 96
9. Kosova 98
10. Ruanda 111
11. Doğu Timor 121
12. Bosna Hersek 125
V. GENEL DEĞERLENDİRME 128

İKİNCİ BÖLÜM
KORUMA SORUMLULUĞU

I. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMI VE UNSURLARI 134
A. Genel Olarak Koruma Sorumluluğu 134
B. Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu İlişkisi 135
1. Sorumluluk Olarak Egemenlik 137
2. Egemenlik Kavramı İle İnsan Hakları İlişkisi 142
C. Koruma Sorumluluğu Kavramının Ortaya Çıkışı ve Kapsamı 148
II. DEVLET EGEMENLİĞİ VE MÜDAHALE KOMİSYONUNUN (ICISS) 2001 TARİHLİ RAPORU ÇERÇEVESİNDE KORUMA SORUMLULUĞU 153
A. Politik Meydan Okuma 158
B. Yeni Bir Yaklaşım Olarak Koruma Sorumluluğu 162
C. Önleme Sorumluluğu 166
D. Tepki Verme Sorumluluğu 172
E. Yeniden İnşa Sorumluluğu: Müdahale Sonrası Zorunluluklar 177

F. Yetki Sorunu 179
G. Operasyonel Boyutlar 182
III. DİĞER RAPORLAR VE GÜVENLİK KONSEYİ KARARLARI 186
A. 2004 Tarihli Yüksek Düzey Panel Raporu 187
B. 2005 Tarihli BM Zirve Sonuç Bildirgesi 189
C. Geniş Özgürlük Önerisi: Herkes İçin Gelişme, Güvenlik ve İnsan Hakları 193
D. Güvenlik Konseyi'nin 28 Nisan 2006 Tarihli 1674 Sayılı Kararı 194
E. Koruma Sorumluluğunun Uygulanması Raporu 196
F. Birleşmiş Milletler Genel Kurul Görüşmeleri 199
G. Koruma Sorumluluğu: Zamanında ve Kararlı Eylem Raporu 202
H. Devlet Sorumluluğu ve Koruma Kararı 203
I. Genel Değerlendirme 204
IV. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMINA YÖNELİK ÖNERİLER VE ELEŞTİRİLER 205
V. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMINA İLİŞKİN ALTERNATİF BİR ÖNERİ "KORURKEN SORUMLULUK" 226
VI. KORUMA SORUMLULUĞU VE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ İLİŞKİSİ 228
VII. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNDE REFORM ÇALIŞMALARI 237
VIII. KORUMA SORUMLULUĞU ÇERÇEVESİNDE ÖRNEK OLAYLAR 247
A. Darfur 247
B. Kenya 258
C. Myanmar 264
D. Gürcistan 266
E. Uganda 268
F. Gazze 269
G. Sri Lanka 271
H. Fildişi Sahili Cumhuriyeti 277
I. Libya 282
J. Suriye 297
SONUÇ 304
KAYNAKÇA 318

GİRİŞ

Uluslararası hukukun en tartışmalı ve canalıcı noktası hangi koşullarda silahlı kuvvet kullanılabileceğidir. Hukuk bir formasyon olarak içinde bulunduğu toplumun güç ilişkilerini düzenlemek ve çıkabilecek toplumsal sorunları sıcak çatışmaya dönüşmeden mümkün olduğunca çözme amacındadır. Bu çerçevede uluslararası hukuktan beklenen devletlerin güç kullanmasını yasaklaması ve engellemesidir. Uluslararası hukuk çerçevesinde 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler'in (BM) ve onun kurucu antlaşmasının kuvvet kullanımına ilişkin bu önemli işlevi yerine getirdiği varsayılmakla birlikte, yaşanan pek çok olayda bu işlevin yerine getirilmediğine tanıklık edilmiştir.

Uluslararası hukukta antlaşmalara taraf olan devletlerden bu antlaşmalara uymaları beklenmektedir. Dolayısıyla soykırım, insanlığa karşı suçlar gibi uluslararası hukukun ve temel düzeydeki insan haklarının kitlesel şekilde ihlalini oluşturan bu ağır suçların önlenmesi ve faillerinin gerekli yaptırıma uğraması tekil düzeyde devletlerin sorumluluğunu içermekle birlikte uluslararası toplumun da sorumluluğundadır. Bütün bunlara rağmen İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi kapsayan yaklaşık altmış yıllık süreç Dünya'nın bir çok yerinde farklı nedenlerle ortaya çıkan çatışmalar, katliamlar ve soykırımlarla sonuçlanmıştır. Bu anlamda 20. yüzyıl tarihi ile 21. yüzyılın bize bu konuda oldukça fazla örnek verdiğini biliyoruz.

İnsancıl müdahale ve koruma sorumluluğu kavramlarının ise, ayrıntılı bir şekilde eleştirilmeleri gerekli olmakla birlikte, en azından yaşanabilecek katliam ve soykırım benzeri durumların önlenmesine yönelik ortaya atılan kavramlar olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu iki kavram bu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda insancıl müdahale kavramı Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle 1999 tarihli Kosova müdahalesiyle birlikte uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler alanında en fazla tartışılan kavramlardan biri olmuştur. Kavramın kökenleri haklı savaş kuramına kadar geri götürülse de, Vestfalya sisteminin ortaya çıkardığı klasik anlamdaki egemenlik kavramının dönüşümü ve insan hakları söyleminin evrenselliği bu kavramın düşünsel arka planını hazırlamıştır. İnsancıl müdahale kavramına ilişkin pekçok tanım verilmekle birlikte, genel nitelikleri ile insancıl müdahale şu şekilde tanımlanabilir. Bir devlette, insan haklarının ve uluslararası boyuttaki insancıl hukuk kurallarının ağır, yaygın ve sistematik biçimde ihlal edilmesi veya devlet otoritesinin ortadan kalkması durumunda, herhangi bir devlet ya da devletler tarafından ortaya çıkan bu çaptaki kriz/leri önlemek ve sonlandırmak amacıyla, ihlal

ve krizden sorumlu devletin izni olmaksızın ona karşı bir başka devlet, devletler topluluğu veya uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilen silahlı kuvvet kullanımıdır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere insancıl müdahale kavramını oluşturan temel unsurlar şunlardır. Müdahalenin devlet veya devlet toplulukları tarafından gerçekleştirilmiş olması, yaygın insan hakları ihlallerinin gerçekleşmiş olması, müdahalenin yaygın nitelikteki insan hakları ihlallerini engellemek amacıyla gerçekleştirilmesi ve kuvvet kullanımında bulunulmasıdır.

İnsancıl müdahale kavramına ilişkin tartışmalarda asıl önemli olan nokta; gelecekte olabilecek katliamları ve kitlesel düzeydeki insan hakları ihlallerini önleyebilmek için ne gibi önlemlerin alınacağıdır. Bu bağlamda insancıl müdahale konusunda en canalıcı nokta, bu olgunun silahlı kuvvet kullanımını içermesidir.

Uluslararası hukuk bütün olarak değerlendirildiğinde, müdahalenin yasallığı sorusu en büyük zorluğu oluşturmaktadır. Uluslararası hukuk kuralları oluşturulurken genellikle devlet uygulamalarına bakılırken, müdahalenin yasallığı konusunda böyle bir varsayımda bulunmak zordur. Bu husus, sadece devletlerin farklı ilkelerle hareket etmesinden değil, bunun dışında aynı devletin ya da devletlerin bu konuya ilişkin birbiriyle çelişen eylemlerinden de anlaşılmaktadır. Müdahalenin yasallığı konusuna ilişkin olarak tarihsel süreçte birbiriyle uyumsuz nitelikte çok sayıda olgu segilenmiştir. Müdahalenin yasallığı konusunda uluslararası hukukta kuralların oluşumuna ilişkin üzerinde uzlaşıya varılmış bir kural bulunmamaktadır. Neyin iç mesele, neyin uluslararası müdahale gerektirdiği ve bu yöndeki eylemler dikkatlice bir çıkarım sonucunda belirlenmelidir. Şiddet olaylarının çok yoğun ve sistematik olduğu durumlarda bu sınırı görmek zor değildir. Buna ilişkin Somali, Bosna Hersek ve Ruanda örnekleri verilebilir.

Bu bağlamda, insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu olgusuna yönelik çalışmada incelenecek sorulardan birini BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafı ile 2. maddesinin 7. paragrafının insancıl müdahaleye izin verecek bir şekilde yorumlanmasının, kuvvet kullanmama ve kuvvet kullanma tehdidi yasağının istisnası olup-olmadığının değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

İnsancıl müdahaleye ilişkin diğer bir noktada konunun karmaşıklığı ve çok boyutluluğudur. Tartışmanın hukuki boyutları dışında ahlaki, siyasi ve felsefi noktaları bulunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere insancıl müdahale kavramı, uluslararası hukukta kavramların doğasının çelişkili yapısına ilişkin en iyi örneklerden biridir. Kavramın üzerinde uzlaşıya varılması zor görünmektedir. Kavramın bir yanında, devletlerin egemen

eşitliği ve içişlerine karışmama ilkesinin ihlalini oluşturabileceği olasılığı, diğer yanında yaşanan yoğun ve ağır insan hakları ihlallerine karşı ne yapılacağı sorusu bulunmaktadır.

Bu bağlamda insancıl müdahale kavramının birçok sorunsalı içerdiği açıktır. Doktrindeki genel görüş[1] mevcut statükonun devamından yanadır. Bu görüş bakımından insancıl müdahale lehine yapılacak bir değişiklik, egemenliğin dokunulmazlığı ilkesinin altını oyacak ve uluslararası barış ve istikrar açısından negatif bir etki yaratacaktır.

Bütün bu olumlu ve olumsuz yanları düşünüldüğünde insancıl müdahale kavramını kapitalist modernite gibi tek kafada birbirinden ters yönlere bakan iki yüzü olan Roma tanrısı Janus benzetmesiyle açıklamak faydalı olabilir. İnsancıl müdahalenin bir yüzü yaşanan katliamlara son verebilme anlamında olumlu iken diğer yüzü, müdahalenin uluslararası sistemde güçlü olan devletler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda araç olarak kullanılması anlamında oldukça karanlık olabilir.

"Koruma sorumluluğu" kavramı ise ilk kez 2001 yılında, Kanada Hükümetinin kurduğu *"Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu"* (International Commission on Intervention and State Sovereignty) (ICISS) tarafından kabul edilen raporda kullanılmıştır[2]. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ağırlıklı olarak kendisine yer bulan insancıl müdahale kavramına göre daha nesnel bir yapıya sahip bulunan bu kavramın müdahale edenden çok müdahale edilenin yararına odaklandığı söylenebilir. Önleme, tepki verme ve yeniden inşa sorumluluğu olmak üzere üç aşamadan oluşan bu raporda tüm aşamalar belirtilmiş ve askeri müdahale gerçekleştirilecekse, bunun hangi koşullarda olacağı ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir.

Bu anlamda insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu kavramları uluslararası hukukta ve ilişkilerde özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde en fazla tartışılan konulardan birini oluşturmaktadır. Bosna Hersek ve Ruanda örneğinde hareketsiz kalınması, uluslararası toplumun bu gibi konularda ne şekilde cevap üreteceği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bu sorunun cevaplanması uluslararası hukukun gerçekten etkin bir hukuk alanı olup olmadığı gerçeğini bir kez daha gözler önüne serecektir.

---

[1] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2002, s. 2.

[2] **The Responsibility to Protect,** Report of the International Commision on Intervention and State Sovereignty, Aralık 2001, http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/about-rtop/learn-about-rtop (e.t. 23.11.2012).

Koruma sorumluluğu ilkesi öncelikli olarak sorumluluğu egemen devletlere yüklemektedir. Bunun ifadesi "sorumluluk olarak egemenlik"dir. Bu ilke açısından egemenlik mutlak değildir ve şarta bağlıdır. Bir hükümet yoğun bir şekilde kendi vatandaşlarının kitlesel düzeyde temel insan haklarını ihlal eder ya da ihlalini önleyecek yeterliliği sergileyemez ise, egemenliği askıya alınabilir. Bu ilke uyarınca ulusal egemenlik kavramı uluslararası düzeyde gelişen yeni egemenlik anlayışlarından etkilenmektedir. Küreselleşmenin de tetiklediği gelişen bu egemenlik anlayışında, sınırların kutsallığı ve devletlerin içişlerine karışılmaması gerektiği ilkeleri, eskisi gibi mutlak olarak algılanmamakta, buna karşılık bireylerin hakları giderek egemen devletlerin haklarının önüne geçmektedir.

İnsancıl müdahale ve koruma sorumluğu konusunda uluslararası hukukun etkinliğinin sağlanabilmesi için önemli olan nokta, uluslararası anlamda barış ve istikrara yönelik tehditlerin, devletler arası savaşlardan çok, ülke içi şiddet olaylarından kaynaklandığının görülmesidir. Bu tespit yapıldıktan sonra, uluslararası hukuku da kapsar bir şekilde ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda çatışmaların kökenlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik çok boyutlu bir politika izlenmelidir. Her bir olayın kendine has özelliklerinin gözetilmesi gerekli olmakla birlikte diğer önemli olan nokta, çok boyutlu bir politikanın yeterli kaynaklar tahsis edilerek uygulanmasıdır. Uluslararası hukukun ciddi ihlalini oluşturan insanlığa karşı suçlar, katliam ve soykırım gibi ağır suçların önlenmesi sadece uluslararası hukuka bırakılacak bir konu değildir. Önleme boyutunun başarısız olması halinde çok taraflı müdahale desteklenmelidir. İnsancıl müdahaleye yönelik karar küresel bir süreç işletilerek alındığı ve bir BM kararı olduğu sürece müdahalenin niteliği kabul edilebilir. Tabii ki burada küresel süreçten anlaşılması gereken mümkün olduğunca farklı sistemlere ve görüşlere sahip devletler tarafından karar alabilir bir yapının oluşturulmasıdır. Müdahale süreci bittikten sonra da yeniden inşa boyutunda, müdahale edilen devlette bu tip olaylarla bir daha karşılaşılmaması için gerekli düzen tesis edilmelidir. Bu fonksiyonun o devletin kaynaklarını sömürme ve yeni sömürgecilik şeklinde algılanmaması için, gerçeklikte koruma sorumluluğu ilkesinin o ülke halkının yararına uygulandığının kanıtlanması gerekmektedir.

Bu çalışmada insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu kavramlarının uluslararasarası hukuk ve ilişkilerdeki meşruiyeti sorgulanmakla beraber, insanlığı şoke eden kitlesel nitelikteki soykırımlarda ve katliamlarda ne gibi önlemlerin alınacağı tartışılacaktır. Ana sorunsallardan biri uluslararası hukuk düzeninin bu konuya ilişkin nesnel bir yapı yaratıp yaratamayacağıdır. Bu bağlamda insancıl müdahale kavramının müdahale edenin çıkarlarına

odaklı söylemi düşünüldüğünde koruma sorumluluğu kavramının daha tercih edilebilir bir niteliği olduğu savunulacaktır. Ayrıca insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu konusunda Güvenlik Konseyi'nin bugüne kadar oynadığı rol ile gelecekte oynayacağı rolü içerecek şekilde müdahaleyi gerçekleştirme konusunda kimin yetkili olacağı tartışılacaktır.

Çalışmanın temel alanını insancıl müdahale ve koruma sorumluluğunun uluslararası hukuk ve ilişkilerde nasıl bir yer edindiği ve meşruiyeti oluşturmakla beraber, mevcut uluslararası yasal düzenlemeleri ne şekilde etkilediği ve etkileyebileceği üzerinde de durulacaktır. Bu konuya ilişkin bazı öneriler şu şekildedir. İnsancıl müdahale konusunda yeni bir anlaşma yapılması, sadece BM'nin emrinde yeni bir askeri gücün yaratılması**,** belirli seviyelerdeki durumlar için askeri birliklerin yetkilendirilmesi konusunda yeni bir uluslararası yapının kurulması, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin gücüne ve üyelerine ilişkin reform yapılmasıdır.

Çalışma insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu kavramlarını ana eksen olarak ele aldığı için iki bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmanın amacı insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu gibi kavramların hem normatif düzeyde hem de yaşanan olaylar çerçevesinde uluslararası hukuktaki yerini ve meşruluğunu incelemektir. Bu çerçevede bu kavramların hukuki unsurları incelenecektir.

Çalışmanın I. Bölümünde, insancıl müdahale başlığı altında, kavramın düşünsel gelişimi haklı savaş kuramından da bahsedilerek, tarihsel bir süreçte değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kavramın 18. ve 19. yüzyılda uluslararası hukuk kuramında ne şekilde yer aldığına da değinilmiş ve günümüzde hangi kuramsal görüşler çerçevesinde açıklandığı çalışmada kısaca yer almıştır.

Çalışmanın yine I**.** Bölümünde insancıl müdahale kavramının unsurları ve yasallığı ele alınmıştır. İnsancıl müdahale kavramının mevcut uluslararası hukuk kuralları açısından yasallığı ele alınmakla birlikte, bu kapsam dışındaki tartışmalara da yer verilmiştir. İnsancıl müdahale kavramının ne şekilde uygulandığı ise, BM öncesi pratikleri kapsayacak şekilde bir çok örnek üzerinden değerlendirilmiştir. Burada açıklıkla belirtilmelidir ki, BM Antlaşması'nda insancıl müdahaleyi doğrudan düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır.

Çalışmanın II. Bölümünde koruma sorumluluğu kavramı ve unsurları yer almış, bu bağlamda koruma sorumluluğu kavramının ortaya çıkmasında çok önemli bir aşamayı ifade eden "sorumluluk olarak egemenlik" ilkesi çerçevesinde egemenlik kavramının dönüşümü ve egemenlik ile insan hakları arasındaki ilişkisi incelenmiştir. Keza, devlet egemenliği ve

müdahale komisyonunun 2001 tarihli raporu çerçevesinde koruma sorumluluğu kavramı ve unsurları olan; önleme, tepki verme, yeniden inşa sorumluluğu incelenmiştir. Koruma sorumluluğu raporunda yer alan bütün unsurlara ayrıntılı bir şekilde çalışmada yer verilmiştir.

Bu bölümde ayrıca; diğer raporlar ve Güvenlik Konseyi kararları, koruma sorumluğu kavramına yönelik öneriler ve eleştiriler, koruma sorumluluğu kavramı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi ilişkisi ve BM sisteminde reform çalışmaları incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde koruma sorumluluğu kavramının uygulandığı ve uygulanmadığı durumlara ilişkin örnek olaylar verilmiştir. Bu örnek olaylar incelenirken hangi olaylarda ve koşullarda başarı sağlandığı belirtilmiştir

Çalışmada amaçlananlardan biri de koruma sorumluluğu ve insani müdahale kavramlarının hukuki özelliklerinin ortaya konulması dışında, bu kavramların siyasal doğasını ve onları belirleyen olguları da göstermektir. Uluslararası hukuk uluslararası güç ilişkileri ile dinamik bir şekilde etkileşimde olup çoğunlukla onlar tarafından sınırlandırılmıştır. Bu nedenle, bu kavramlar değerlendirilirken yasal anlamlarının ve şekillerinin dışında onlara kaynaklık eden ekonomik ve siyasi anlamdaki uluslararası güç dengelerine de bakılmalıdır. Kavramlar bu gerçekliklerden soyutlanarak sadece hukuki anlamlarıyla incelenmeyip, hangi koşullarda doğdukları ve bu konuya ilişkin çok farklı görüşlere de çalışmada yer verilmeye gayret edilmiştir. Bu konuya ilişkin temel sorun evrensel ahlakın gerekleri ile uluslararası ilişkilerin gerçekleri arasında sıkışılmasıdır. Burada en azından bu gerçeklikte dikkate alınarak nelerin olumlu anlamda yapılabileceğinin gösterilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın doğası gereği kesin sonuçlara ulaşılması son derece güçtür. Ayrıca bu kadar önemli ve Dünya'nın pek çok yerinde gerçekleşen bu gibi sorunlara yönelik çözümlerin akademik sınırları da ortadadır. Özellikle uluslararası sistemdeki başat güçlerin her ne kadar bu kavramlar hukuki bir kesinlikle ifade edilse de kendi çıkar algılamaları doğrultusunda hareket edecekleri varsayımı her zaman sözkonusudur. Bu da bir kere daha uluslararası hukukun özellikle en canalıcı konularda ihlalinin söz konusu olabileceğini göstermektedir. Uluslararası hukukta iç hukukta olduğu gibi, kuralların tek bir merkezden uygulanması sözkonusu olmadığı için, özellikle kuvvet kullanılması konusunda ihlallerle her zaman karşılaşılabileceği gibi, uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan ve insanlığın en karanlık taraflarını sergilediği katliam, soykırım, insanlığa karşı suçlar gibi konuların önlenmesi ve engellenmesi için çabalar sadece hukuki boyutları ile değil, diğer boyutlarıyla da sürecektir.

Tekrar tekrar hatırlatmak pahasına da olsa asıl amaç “bir daha asla” diyebilmenin şartlarını ve gerçekleşebilirliğini yaratmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: İNSANCIL MÜDAHALE

I. KURAMSAL OLARAK İNSANCIL MÜDAHALE

A. Tarihsel Gelişim

1. Haklı Savaş Kuramı

Uygarlık ilk adımlarını Sümer kent devletlerinde tarım, su mühendisliği ve zanaat tekniklerinin gelişimiyle atarken, Aşağı Mezopotamya'nın verimli ovalarında kurulmuş olan kentler, savunmaya elverişsiz bir coğrafyada, Sami halkları ile kuzey bozkırlarındaki istilacıların akınlarıyla karşılaşmıştı. Kent devletlerinin oluşturduğu bu coğrafyada komşu kent devletleri de, sınır ihlalleri ve sulama kanallarının yarattığı anlaşmazlıklar nedeniyle sürekli mücadele halindeydi. Göz kamaştıran bu zenginliğin karşılaştığı tehlikelere, Sümerliler düzenli savaş birlikleri oluşturarak karşılık verdi. Bu savaşın meşrulaştırıcı mantığıyla beraber, uygarlığın doğuşuyla eşzamanlı bir süreç olduğuna ilişkin verilebilecek örneklerden biridir[3].

İnsancıl müdahale gibi uluslararası hukuk ve politikada güncelliğini koruyan çağdaş bir olgunun kavramsal anlamda kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Ortaçağ Hristiyan düşüncesine kadar uzandığı ifade edilen kavramın kökleri "Haklı Savaş" geleneğine kadar götürülmektedir[4]. Kavramın felsefi temelleri 5. yüzyılda Aziz Augustin tarafından oluşturulmuş, kavramın yeniden sistematik hale getirilmesi ve canlandırılması 13. yüzyılda Aquınolu Tommoso tarafından yapılmıştır. Kavram 16. ve 17. yüzyılda uluslararası hukukun öncüleri arasında sayılan Vitoria ve Grotious tarafından da kullanılmıştır[5].

Bu bağlamda "Haklı Savaş" kavramı en geniş anlamıyla batı kültüründe siyasi amaçlar doğrultusunda zor kullanımının haklılığı ve sınırlılığı ile ilgili düşünceleri ve pratikleri içermektedir[6]. Haklı savaş kavramı, genel anlamda Batı dünyasında Hrıstiyanlığın etkisiyle oluşturulmuş bir kuram olarak kabul edilmekle birlikte, benzer tartışma İslam düşüncesinde de yapılmıştır. Haklı savaş kavramı çok farklı kültür ve dinlerde kabul gören değer ve

[3] Taşkın Takış, "Savaş Gerçeği, Barış İdeali", Doğu-Batı Dergisi, Yıl 6, Sayı 24, Ağustos, Eylül, Ekim 2003, s. 7.
[4] Tery Gill, "Humanitarian Intervention, Legality, Justice and Legitimacy", Global Community Yearbook of International Community Jurisprudence, Volume 2004-1, Ocean Publications 2005, ss. 62-64; Jean Bethke Elstain, "Just War and Humanitarian Intervention", İdeas From The National Humanities Center, Volume 8, Number 2, 2001, ss. 2-3.
[5] Eric A. Heinze, *Waging Humanitarian War: The Ethics, Law and Politics of Humanitarian Intervention*, State University of Newyork Press, 2009, s. 2; Mona Fixdal and Dan Smith, "Humanitarian Intervention and Just War", Mershon International Studies Review, Volume 42, No 2, November 1998, s. 286.
[6] Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz., Fixdal and Smith, op. cit., s. 285; Fulya A. Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, Güz 2004, s. 2.

prensiplerden beslenen, bu sistemlerin içsel dönüşümlerini yansıtacak biçimde evrilen bir düşünce geleneğidir[7].

Haklı savaş kuramında, *İnter arma silent leges* (savaşta yasa susar) sözüyle belirtilen görüşün aksine, savaşın tümüyle ahlaki yargılarımızın geçerlilik alanı dışında olmadığı savunulmaktadır. Bu bağlamda savaş, tümüyle mutlak zorunlulukların olmadığı, ahlaki seçimlere de olanak veren bir özgürlük alanına sahiptir. Burada savaşın gerekçelerinden, kimin savaşma kararı alabileceği ve savaşın yürütülme biçimine kadar bir çok konu düzenlenmektedir. Kısaca bu düşünce askeri güç kullanımının meşrulaştırılması ve sınırlandırılmasıyla ilgilidir[8].

Haklı savaş kuramı; haklılık unsuru taşıyan durumlarda bile zor kullanımını sınırlamaya çalışan tüm düşünce ve uygulamaları kapsadığından dolayı kendi içinde iki ilkeye sahiptir. Savaşın belirli bir durumda haklı olup olmayacağını belirlemeye yönelik ***jus ad bellum*** ilkesiyle savaşın haklılığını sağlayan belirli ölçütler ortaya konmuştur. Bu ölçütler genel olarak haklı bir neden, hukuka uygun otorite, hukuka uygun niyet ve iyi niyettir. Saldırı dahi olsa önemli olan savaşın önceden yapılmış bir kötülüğe karşılık gelmesidir. Savaşta zor kullanımının haklılığını sağlamaya yönelik ***jus in bello*** ilkesinin ise iki önemli koşulu bulunmaktadır; sivil dokunulmazlığı ve orantılılık. Sivil dokunulmazlığı savaşta doğru hedefin kimler olduğu belirlemeye yönelikken, orantılılık ise savaşın şiddetini ve yıkıcılığını azaltmaya yöneliktir. Haklı savaş kuramında sivillerin öldürülmesi yasaklanıyor olsa da, bazı durumlarda sivillerin öldürülmesinin kaçınılmaz olabileceği kabul edilmektedir. En genel anlamıyla; jus ad bellum ve jus in bello ilkelerinin genel hatları doğrultusunda haklı savaş kuramının kavramsal çerçevesi ortaya konulabilir[9].

---

[7] Joanna Bourke, *Öldürmenin Mahrem Tarihi*, Çev: Suğra Öncü, 1. Baskı, Om Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 232.

[8] Micheal Walzer, *Haklı Savaş-Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez*, Çev: Mehmet Doğan, 1. Baskı, Bogaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006, s. X.

[9] Walzer, op. cit., s. XI; Bourke, op. cit., s. 233. Haklı savaş kuramının özellikle jus ad bellum biçimini Roma Hukuku'na dayandırmak mümkündür. Haklı savaş için tanımlanmış olan savunma, haksız yere alınmış bir yeri geri almak ve kötülüğü cezalandırmak gibi nedenler büyük oranda Roma Hukuku'nda tanımlanmıştır. İmparator Konstantin'in oğlunun hocası Lactantius'a göre; "*Tanrı'nın kutsal bir hayvan olmasını dilediği bir insanı öldürmek her zaman yasalara aykırıdır*". İlk dönemlerdeki Kilise Babaları, Justin, Tatian, Lyonslu Irenaeus, Tertullian, Origen, Athanasius ve Cyprian bu düşünceye katılıyorlardı. IV. Yüzyılda, Hrıstiyanlığın Roma dünyasında zafere ulaşması devlet ile kilise arasında güçlü bir bağ oluşmasına neden olmuş, bunun sonucunda Hrıstiyanlık devlet dini statüsünde iktidara yerleşmiş ve Hrıstiyanlığın savaş karşıtı yaklaşım yok olup gitmiştir. Bu yaklaşım somut ifadesini 313 yılında toplanan Arles Ruhani Meclisi'nde bulmuştur. Burada savaşmak istemeyen Hrıstiyanların aforoz edilebileceğine yönelik kararlar bunun çarpıcı örneğini oluşturur. 416 tarihine gelindiğinde ise orduda görev yapma ayrıcalığı yalnızca Hrıstiyanlara tanınmaya başlanmıştır. Bourke, op. cit., ss. 234-235.

Haklı savaş kuramında modern dönem 1530'lu yıllar İspanyası'ndan başlatılabilir[10]. Modern dönemin haklı savaş kuramına en önemli katkısı, haklı savaşı uluslararası hukuk temeline oturtmuş olmasıdır. Haklı savaşın uluslararası hukukun bir konusu haline gelmesiyle, daha önceki dönemlerde ikincil konumda kalmış olan *jus in bello boyutu, jus ad bellum* boyutu kadar önem kazanmıştır[11].

Bu dönemde haklı savaş kuramına katkı yapan düşünürler arasında Fransisco de Vitoria, Franisco Suarez ve Hugo Grotius bulunmaktadır. Bu düşünürlerden Vitoria, Ortaçağ düşüncesinde yer alan haklı savaşın nedenlerine ilişkin ilk kez dinsel farklılığın haklı bir savaş için kesinlikle neden olamayacağını ileri sürerek diğer düşünürlerden ayrılmıştır. Vitoria, haklı savaşı uluslararası hukuka eklemlemiştir. Vitoria'ya göre, öncelikle savaş açmaya hazırlanan siyasi toplum, mutlaka giderilmemiş ciddi bir haksızlıkla karşı karşıya kalmalıdır. Herhangi bir hakkın ihlali, savaş açılması için yeterli bir neden değildir. Her suçun, o suçun ağırlığıyla orantılı bir cezası olmalıdır. Her şeyden önce dini farklılıklar bir savaş nedeni olamaz. Toprak kazanımı, sınırların genişletilmesi gibi amaçlar da, yeterli haklı neden sayılamaz. Kral, çıkarlarını korumak ve ününü artırmak için savaş açtığında da, bu savaşın haklılığından söz edilemez. Vitoria'da; savaş bir hedef değil, kamusal iyiliğe yönelik bir araçtır. Somut olarak haklı bir savaşın amacı yalnızca insanlığın ortak yararıdır. Eğer savaş, tazmini istenen zarardan çok daha büyük yıkımlara neden olacaksa, ne denli haklı olursa olsun, kralın savaş açmaktan kaçınması gerekir[12].

---

[10]İspanyol emperyal yayılma biçiminin kendi ideolojik ihtiyaçlarını yarattığı ve İspanyol siyasi düşünürlerinin, sömürgeleştririlen halkların doğal hakları ya da doğal hukukun emperyal efendilere getirdiği sınırlar gibi konularda düşünmek için özel nedenleri olduğu ifade edilmiştir. Ellen Meikins Wood, *Özgürlük ve Mülkiyet: Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, Çev: Oya Köymen, 1.Baskı, Yordam Kitap,İstanbul, 2012, s. 112.

[11] Ereker, op. cit., s. 13.

[12] Cemal Bali Akal, *Modern Düşüncenin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı*, Dördüncü Baskı, Dost Kitapevi, Ankara, 2010, ss. 61-75.

Vitoria, savaşın tek haklı nedeninin kendini koruma olabileceğini, saldırı savaşının ise daha önceden yapılmış bir haksızlığı cezalandırmak için yapılabileceğini belirtmiştir.

Vitoria'nın kuramında ikinci ölçüt savaş açmaya kimin karar vereceğidir. Burada, meşru bir otoriteye sahip siyasi bütünlerin savaş açma hakkına sahip olup olmayacakları sorulmaktadır. Burada akla şu soru gelmektedir. *Meşru bir otoriteye sahip olmayan siyasi topluluk bir saldırıyla karşılaştığında, kendini savunamaz mı? Vitoria saldırı savaşıyla, savunma savaşı arasında fark gözeterek, meşru bir otoriteye sahip olmayan topluluklarında kendini savunmaya hakkı olduğunu belirtmekle beraber, savaş açma hakkının sadece meşru otoritelere ait olduğunu vurgulamıştır*. Monarşilerde egemenlik yetkisi kralda olduğu için savaşı uluslararası ortak yarar için o açabilir. Vitoria burada savaş açma hakkını o dönemin koşulları çerçevesinde sınırlandırmaya çalışmıştır.

Üçüncü ölçüt ise savaşın zenginlik, toprak kazanımı gibi amaçlarla kullanılmasını engellemek için ortaya atılan görüşlerle ilgilidir. Burada savaşın hangi amaçla yapılacağı açıkça belirtilmiştir. Burada amaç, savaş sonunda salt saldırıya uğrayan hakkın kazanımıyla sınırlıdır. Bu ölçüt aşıldığı takdirde, haklı başlayan bir savaş bile haksız bir savaş olacaktır. Savaşta düşmandan yalnızca haklı bir savaşın devamı için gerekli olan şeyler alınabilir, bunun dışında alınan her şey savaşın sonunda geri verilmelidir. Ereker, op.cit., ss. 13-14; Akal, op.cit., ss. 75-76.

Suarez'e göre; haklı sebeplerle açılan bir savaşta, haksızlık ortaya çıkarsa savaşa son verilmelidir. Suarez'in düşüncesinde dikkat çeken unsur haksız bir savaşta yalnızca savaşa karar verenlerin değil, bu karara boyun eğenlerin de sorumluluk taşıdıklarıdır. Savaşın kendisi açısından haksız olduğunu anlayan askerin, itaatsizlikten başka seçeneği yoktur. Çünkü haksız yere açılan savaşta, askerin karşısındaki düşmanlar değil, meşru savunma hakkını kullanan masumlardır. Bu koşullarda alınan emirler doğrultusunda masumları öldürenler, emir aldıkları gerekçesiyle, sorumluluktan kaçamazlar[13]. Suarez haklı savaşın, haklı neden, meşru otorite ve iyi niyetten oluşan üç koşulu olduğunu ileri sürmüştür. Suarez'e göre, haklı savaş ancak savunma amacıyla, saldırı savaşıysa kötülüğün cezalandırılması amacıyla yapılabilir[14].

Uluslararası hukuk kuramının kurucularından sayılan Hugo Grotious, savaşa ilişkin olarak savaşın ne doğaya ne de dine karşı olduğunu, savaşın tek haklı nedeninin, kendisine karşı savaş açılan tarafın daha önce bir haksızlık yapmış olması olduğunu belirttikten sonra, savaşı haklı gösteren nedenleri şöyle sıralamıştır. Bizim olan bir şeyi savunma, bize borçlu olunan bir şeyi elde etmeye çalışma ve cezalandırmadır[15].

Grotius, müdahale konusunda açık bir tutum ortaya koyarak doğaya karşı günah işleyenlere savaş açılabileceğini vurgulamıştır. Grotius, müdahaleyi sadece güvenlik amaçlı savunma ile sınırlayan yazarlarla aynı görüşü paylaşmamıştır. Grotius'a göre, müdahale bir hak olarak yalnızca doğal hukuktan kaynaklanmayıp, ayrıca bütün ulusların tutumları ile onaylanmıştır. Grotius açısından bir başkasının hakkını elde edebilmesi için müdahalede bulunma hakkı –zulüm ve baskı altında bulunan bir halka yardım amacıyla müdahale gibi- "şer insanlar" kötü amaçlarla, kendi özel çıkarları için bir mazeret oluşturmak üzere kullanabilirler gerekçesiyle ortadan kaldırılamaz. Genel olarak müdahale hakkının kötüye kullanımını önlemek amacıyla Grotius, kendisinin "*doğaya karşı günah"* adını verdiği ve müdahaleyi meşru kılan olgunun; a) ulusal örf ve adetler b) evrensel kabul görmeyen ilahi hukuk c) hakkında kesinlik bulunmayan doğa yasalarının ihlali gibi basit ihlallerle karıştırılmaması gereği üzerinde durmuştur. Grotius'un, doğal hukuk kavramını etkili olarak "genel uzlaşma" şeklinde tanımladığı göz önünde tutulursa, müdahalenin geçerliliği konusunda uluslararası toplumun tutumunu tek ölçüt kabul ettiği sonucu çıkarılabilir[16].

[13]Akal, op. cit., s. 77.
[14] Ereker, op. cit., s. 17.
[15] Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku,* Çev: Seha L, Meray, Ankara Üniversitesi Basımevi,Ankara, 1967, s. 51.
[16] Grotius, op. cit., s. 52-53; Necati Polat, *Ahlak-Siyaset-Şiddet*, 1. Baskı, Kızıl Elma Yayınları, Ankara, 2011, ss. 111-112.

Grotius'a göre; "hiç kimsenin kötü muameleden korunma konusunda garantisi olmadığına göre, müdahale hakkının insan toplumu açısından hak olması önlenemez"[17]. Grotius'da bu hak anlaşma kaynaklı genel bir hak olmayıp, daha çok insanlık dışı muameleye tabii olan kurbanları korumaya yöneliktir.

Alberto Gentili, "*insanlığın ortak duyguları*" adlı eserinde, "eğer insanlığın ve doğanın kurallarına aykırı davranılırsa, güç kullanılabileceğini" belirtmiştir[18].

Müdahalenin devletler toplumunun bir özelliği olarak algılanması sadece Grotius'la sınırlı kalmamış, Samuel Pufendorf, Christian Wolff ve Emeric de Vattel gibi yazarlarda sistem bakımından müdahaleyi kaçınılmaz bir unsur olarak görmüşlerdir. Pufendorf'a göre; hükümdarlar kendi adil olmayan yöneticilerine karşı direnme hakkını kullanan öteki teb'aların yardımına gidebilirler. Egemenlik kavramını mutlak olarak tanımlayan Wolff ise, devletlerce oluşturulan "büyük toplum" bakımından bir toplu müdahale hakkının mevcut olduğunu savunmuştur. Wolff'da savaş açma hakkı, sadece onarılamaz bir zarar verildiği zaman cezalandırma amacıyla söz konusudur, yoksa kendi tatmini ve çıkarını sağlamak için yapılacak bir eylem değildir. Wolff'a göre; devletler toplumu içinde bir bütün olarak ulusların, tek tek uluslara karşı, sorumluluklarını yerine getirmede gönülsüzlük gösterdikleri ya da ihmal içinde bulundukları durumlarda, zor kullanma hakları bulunmaktadır. Egemenlik kavramının en önde gelen savunucularından olan Emerich de Vattel, söz konusu tutumuna karşın, egemene karşı direnme hakkını tanımıştır. Baskı altındakilere, zülme karşı başkaldıranlara destek verilmesi anlamında, yabancı herhangi bir gücün tek taraflı eylemde bulunma hakkı olduğunu savunmuştur. Bir tiranın desteklenemeyeceğini, ona karşı girişilen bir ulusal devrime dış güçlerin yardım edebileceğini vurgulamıştır. Vattel bu hakkın doğması için, uzlaşma ve arabuluculuk yönünde çabalarının bir sonuç vermemiş olmasını yeterli görmüştür. Vettel'in müdahale konusunda daha çok vurguladığı her şeye karışan ve müdahil olan devletlerdir. Vettel önleyici nitelikteki meşru savaş içinse şu ölçütleri ileri sürmüştür. Ne zaman bir devlet haksız, açgözlü, kibirli, hırslı olduğuna ya da tahakkümle yönetmeye susadığına dair belirtiler verirse, temkinli yaklaşılması gereken bir komşuya dönüşür; gücü

[17] Grotius, op. cit., s. 54.
[18]Theodor Meron, "Common Rights of Mankind in Gentili, Grotious andSuarez", American Journal of International Law, Volume 85, 1991, ss. 110-111.

ürkütücü biçimde artmak üzere ise bazı güvenceler istenebilir, bu güvenceleri vermekte zorluk çıkarırsa silahlı güç kullanarak tasarıları engellenebilir[19].

"Savaş kimlere gerekliyse onlar için haklıdır ve tek umut onlar olduğundan silahlar kutsaldır"[20] sözleriyle özetlenebilecek düşüncesiyle Machiavelli ve sonrası modern dönemin belirleyici olgusu ulus devlet ya da ulusal çıkar adına savaşı haklılaştırmadır. Modern dönemde prensler, bunun zorunlu olduğunu düşündükleri her zaman savaşmış ve bu alanda bir egemenlik kazanmışlardır.

Aydınlanma döneminde ise kalıcı barışın sağlanması için barış planları yapılmıştır. Bu dönemdeki barış planlarının ortak özelliği, bir evrensel- dünya meclisi ve polis gücü fikirlerini içermeleridir. Aydınlanma dönemi barış planlarının en ünlüsü Alman Filozofu Kant'a aittir. Kant "haklı savaş"ı gerçekte hiçbir şekilde haklı olamayacağını ileri sürerek reddetmiştir. Kant'a göre savaş, bütün kötülüklerin ve ahlaksal bozulmaların kaynağıdır[21].

Tarihsel gelişim sürecinde 19. yüzyılda haklı savaş kavramından ziyade Prusyalı General Clausewitz'in düşünceleri etkili olmuştur. Clausewitz savaşı, haklı savaş kuramının dinsel ve moral değerlendirmelerinden uzak, devletlerin siyasal amaçları doğrultusunda uygulanan, devletlerarası bir siyasal eylem olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Clausewitz kuvvet kullanma eyleminin sınırlanabileceği görüşüne de katılmamıştır[22].

Bir devletin kuvvete başvurmayı haklı gerekçelere dayandırması doktrinde ve uygulamada çok önemli bir yer tutmakla birlikte, devletler silahlı güç kullanmalarını, kendilerine göre haklı olan gerekçelere dayandırmışlar ve ileri sürdükleri gerekçeler diğer devletler tarafından hiçbir şekilde kabul görmese dahi kuvvet kullanmayı tercih etmişlerdir[23].

2. İnsancıl Müdahale Kavramının Düşünsel Gelişimi

Erken dönem Avrupa Devlet sisteminde, siyaset felsefesi ve diplomatik uygulamada insancıl müdahale düşüncesinin bulunması hiç şaşırtıcı değildir. Avrupalı egemen güçler kıtanın ilerisine güçlerini yayabilme arzusuyla Dünya'nın geri kalanıyla düzenli bir diplomatik ilişkiler ağı kurmuşlardır. Bunun anlamı Avrupalı güçlerin karşılaştıkları diğer toplumların Hrıstiyan olmayan kurallarını çoğu zaman onlara sert bir şekilde davranarak

[19] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2002, ss.17-18; Polat, op. cit., ss. 113-114.
[20] Ereker, op. cit., s. 23.
[21] Emre Bağce, "Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel'i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin SavaşGerekli mi?", Doğu- Batı, Cilt 6, Sayı 24, 2003, s. 112.
[22] Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Çev: H.Fahri Çeliker, Özne Yayınları, İstanbul, 1999, s. 35.
[23] Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz., Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, No:20, 1998, ss. 26-27.

dönüştürmeleri olmuştur. Avrupalı devletlerinin askeri güç kullanımı ve müdahalesi beraberinde bir takım yasal sorular doğurmuştur. Reform sürecinden itibaren, Avrupalı güçler diplomatik baskı yoluyla dinsel azınlıkların korunmasına çalışmışlardır. Bu bağlamda insancıl müdahale tarihinin büyük bölümü dinsel azınlıklara yapılan kötü muamelelere cevap verilmesinin tarihi olarak da okunabilir[24]. Simon Chasterman'a göre; insancıl müdahale **(Humanitarian Intervention)** terimi ilk kez Wiilliam Edward Hall tarafından 1880 yılında yayınladığı kitabında kullanılmıştır[25].

İnsancıl müdahale kavramının uluslararası hukuktaki tarihçesine bakıldığında, haklı savaş düşüncesinde yer etmiş Vitoria, Grotius, Gentili ve Suarez'in bu teorinin gelişimine katkıda bulundukları görülmektedir. Grotius'a kadar götürülebilecek insancıl müdahale taraftarları, insancıl müdahale kavramının kötüye kullanılabileceğini ve savaş için bahane oluşturabileceğinin farkındaydılar. Bu dönemde devletlere uluslararası hukukta farklı nedenlerle güç kullanma izni veriliyordu. Bu bağlamda; Klasik dönem uluslararası hukukçularının bunu bir istisna olarak değilde bir hak olarak değerlendirdikleri görülmektedir. İnsancıl müdahale hakkının bu klasik sınıflandırmasının, doğal hukuktan ve haklı savaş doktrininden esinlendiği söylenebilir[26].

18. yüzyılda insancıl müdahale hakkının varlığı dini inançlar sebebiyle baskı ve eziyete maruz kalınması durumunda kabul edilmiştir. 19. yüzyılda insancıl müdahale tartışmaları 1827-1830 tarihleri arasında gerçekleşen Yunan İsyanı sırasında gündeme gelmiştir. Dinsel azınlıklara yönelik baskıya son vermek amacıyla insancıl müdahaleye başvurulması Yunanistan örneğinde kimi yazarlarca haklı bulunmuştur. Bu çerçevede; Wheaton müdahale etmeme konusundaki genel eğilimlere rağmen, pozitif uluslararası hukukun ilkeleri arasında insancıl müdahale hakkının kabul edilebileceğini, bunun hiç de olasılık dışı olmayacağını savunmuştur. Wheaton'ın işaret ettiği çözümleme Suarez'den itibaren pek çok yazarın belirttiği müdahale etmemenin genel kural olmakla beraber gerekli görülen özel durumlarda istisnanın sınırları çerçevesinde haklı müdahalenin yapılabileceğidir.

[24] Tonny Brems Knudsen, "The History of Humanitarian Intervention: The Rule or the Exception", Paper for the 50th ISA Annual Convention, New York, February 15-18, 2009, http://zunia.org/sites/default/files/media/node-files/is/185311_isa09_proceeding_3708011262835777.pdf, s. 4. (e.t. 22.01.2013)
[25] Chesterman, *Just war and Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 24.
[26] Knudsen, op. cit., s. 11.

Önde gelen İngiliz uluslararası hukukçularından T.J. Lawrence, müdahale hakkının insanlık değerleri çerçevesinde kullanılması koşuluyla varlığını savunmuştur[27].

18. ve 19. yüzyılda Martens, Moser, Wheaton, Arntz, Lawrance, Westlake, Rougier, Phillmore, Hall gibi uluslararası hukuk bilginlerinin çalışmalarında açık bir şekilde insancıl müdahale hakkı tanınmıştır. Bu hakkın müdahale etmeme ve egemenlik ilkesinin bir istisnasını oluşturduğu belirtilmekle birlikte, kolektif hareket edilmesinin insancıl müdahale hakkı açısından kötüye karşı kullanımlara çare oluşturacağı vurgulanmıştır. Uluslararası hukuk ve politik teorideki insancıl müdahale konusundaki ortaklık, sadece bu hakkın teorik bir yansımasıyla sınırlı olmayıp, devletlerin pratikleriyle de gelişim sergilemiştir. Bu yazarlar açısından insancıl müdahale hakkı sadece ahlaki anlamda değil, aynı zamanda I. Dünya Savaşı öncesi devletlerin pratiğinde temel bir hak olarak da yer almıştır[28].

1850'li yılların başlarından itibaren yazan Phillmore bu hakkın dinsel inançları nedeniyle baskı ve şiddete maruz kalan kişileri korumak amacıyla veya iç savaş olgusu etrafında yaşananlar çerçevesinde kullanılabileceğini belirtmiştir[29].

İnsancıl müdahale kavramına ilişkin bugün bile süren tartışmaların ilk şekli 19. yüzyılın sonlarına doğru Anglo Sakson ve Kıta Avrupa'sı düşünürleri arasında olmuş, birinciler insancıl müdahaleyi doğal hukuk ilkeleri çerçevesinde savunurken, ikinci grupda yer alanlar, insancıl müdahaleyi pozitif hukuk ve devletlerin eşitliği ilkesine aykırı bularak reddetmişlerdir. Böylelikle, E.S. Creasy, W.E. Hall, H. Wheaton, T.J. Lawrence müdahaleyi savunan kampta yer alırken, P.Pradier-Fodere, A.W. Hefter, F.Von List, T.Funck-Brentano ve A.Sorel müdahaleyi reddeden kampta yer almışlardır[30]. Bu bağlamda insancıl müdahale kavramı bir terim olarak 19. yüzyıl boyunca kullanılmış olmasına rağmen, kavramın anlamı üzerinde bir kesinlik bulunmamaktadır[31].

19.yüzyılda ortaya çıkan insanlık adına müdahale doktrininde müdahalede bulunmanın meşru ölçütü olarak, kendi egemenlik sınırları içerisinde hareket eden bir devletin, insan haklarını, uygarlığın değerlerini ve geleneklerini zalimane ve haksızca ihlal etmesi

[27] Mark Swatek and Evenstein, "Reconstituting Humanity as Responsibility: The Turn to History in International Law and the Responsibility to Protect", *Responsibility to Protect, From Principle to Practise*, Ed: Julia Hofmann and Andrea Nollkaemper, Pallas Publications, 2012, s. 48.
[28] Davide Rodogno, *Aganist Massacre, Humanitarian Intervention in the Ottoman Empire, 1845-1914: The Emergence of European Concept and International Practice*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2012, s. 56; Knudsen, op. cit., ss. 10-11.
[29] Rodogno, op. cit., s. 59.
[30] Robert Kolb, "Note on Humanitarıan Intervention", Internatıonal Review of the Red Cross, 2003, s. 132; Füsun Türkmen, *İnsancıl Müdahale*, 1. Baskı, Okuyan Adam Yayınları, İstanbul, 2005, s. 30.
[31] Chesterman, *Just War and Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 8.

gösterilmektedir. Bu görüşte sergilenen ana gerekçe devletlerin egemenliği ve bağımsızlığının önemine ve saygıdeğerliğine rağmen, bunun üstünde yer alan insanlığın ve toplumun üstün değerlerinin ihlal edilmemesi gerekliliğidir[32].

1860'lı yıllarda müdahale terimini kullanan İngiliz uluslararası hukukçusu Montagu Bernard; müdahaleyi bağımsız bir devletin kuvvet kullanarak diğer devletin içişlerine karışması olarak değerlendirmiştir. Bernard'a göre, uluslararası ilişkilerin temel ilkesi müdahale etmeme ilkesi olduğundan dolayı, müdahale istisnai şartlarda olmalıdır[33]. Uluslararası hukukçular ve devlet adamları zorlayıcı nitelikteki müdahalelerin uluslararası sistemi bozabileceğinin farkındaydılar. Bu nedenle silahlı müdahalenin istisnai koşullarda yapılması gerektiğini ve bu müdahalenin her an savaşa yol açabileceğini vurgulamışlardır[34].

Kısaca insancıl müdahale kavramının 19. yüzyıldaki düşünsel gelişimine ilişkin olarak yazarların çok farklı görüşlere sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. 19.yüzyılın sonunda, pek çok yazar insancıl müdahale doktrininin uluslararası hukukta bir teamül hukuku kuralı olarak varolduğunu belirtmekle beraber çok sayıda başka yazar bu görüşe karşı çıkmıştır[35]. 19. yüzyıl insancıl müdahale öğretisini ve uygulamasını kapsamlı bir şekilde inceleyen Rougier bu kuramı, "insanlık kurallarına" aykırı faaliyetlerde bulunan bir devlete başka bir devletin müdahalesi ve hukukun uygulanması yöntemlerinden biri olarak tanımlamıştır. Rouguier'e göre insanlığın hukuku en üstün kuraldır (yaşama, özgür olma ve yasallık hakkı). Bu öğreti uyarınca; bir halkın "insan hakları" kendi hükümeti tarafından ihlal edilirse, başka bir devlet ya da devletler grubunun, "uluslararası toplum" adına müdahale etmeye hakkı olduğu ve müdahalenin yöneldiği devletin egemenliği yerine, müdahale edenlerin geçici olarak kendi egemenliğini koyabileceği vurgulanmıştır. Burada tek taraflı müdahale hakkı her hangi bir devletin tek taraflı müdahaleye hakkı olmadığı için dışlanmış, müdahale eden devletin bunu, karşılık beklemeden ve uygarlığın üstün otoritesinden yararlanarak yapması gerektiği ifade edilmiştir[36].

19. yüzyılda kurulan uluslararası hukuk ve sisteminin temel ilkesinin Avrupa uygarlığının üstünlüğüne diğer uygarlıkların saygı göstermesi temelinde ayrımcı bir

[32] Türkmen, op. cit., s. 29.
[33] Rodogno, op. cit., s. 21.
[34] Ibid.
[35] Thomas G. Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, Polity Press, Cambridge, 2007, s. 33.
[36] Hans Köchler, *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı?*, Çev: Funda Keskin, Erdem Denk, 1. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005, ss. 411-412; Rodogno, op. cit., s. 56.

hiyerarşiye dayandığı söylenebilir. Bu görüş uyarınca; yüce bir ilke olarak ifade edilen içişlerinde egemen bir devlete müdahale edilmemesi sadece Avrupalı uygar uluslar açısından geçerlidir[37].

20. yüzyılın ilk yarısında da insancıl müdahale kavramı uluslararası hukukun önde gelen kuramcılarının ilgisini ve desteğini çekmiştir. Lassa Oppenheim'e göre, bir devlet insanlığa yönelik zalimane davranışlarda bulunuyor ise Dünya'nın geri kalanının ortak görüşü çerçevesinde yetkililer müdahaleye çağrılabilir. Oppenheim insanlığın ortak çıkarı adına, kamuoyunun ve güçlü devletlerin ortak tutumları doğrultusunda kollektif müdahaleyi desteklemiştir[38].

Lauterpacht ise insancıl müdahaleye ilişkin görüşlerini daha basit bir şekilde; "*nerede zalimane davranışlar varsa orada iç egemenlik sona erer ve insanlık başlar*"[39] şeklinde ifade etmiştir. Lauterpacht'a göre, müdahaleye yasal anlamda bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik zalimane ve insan haklarını inkar eden insanlığı şoke edici davranışlarda bulunması halinde izin verilebilir[40].

Antoine Rougier, Wheaton, Woolsey, Arnds ve Borchard gibi insancıl müdahalenin yasallığını tanıyan yazarlar açısından yasal bir hak olarak müdahale, kendi vatandaşlarına yönelik yaygın hak ihlallerinde bulunan bir devlete yönelik, uluslararası denetim altında uluslararası bir hareket olarak tekil bir devlet tarafından insanlık adına yapılabilir. Bu görüşe, pozitivistler tarafından diğer devletleri uygarlaştırma misyonu adı altında, onların ilişkilerine müdahaleyi de kapsar bir şekilde açıkça Grotious'un cezalandırıcı savaş kavramıyla bağlantılı olduğu eleştirisi yöneltilmiştir [41].

İnsancıl müdahaleye karşı olanlar mutlak olarak Hobbes'tan esinlenerek müdahale etmemeyi savunmuş, egemenlikle müdahale kavramının bağdaşmadığını ve müdahale hakkının kötüye kullanılabileceğini savunmuşlardır. Bu dönemde insancıl müdahalenin yasal statüsünün değerlendirilmesinde büyük güçlükler ortaya çıkmış, doğal olarak konunun çok boyutluluğu, pek çok yazarın bu sorunu bütünüyle uluslararası hukukun dışında kavramalarına yol açmıştır[42].

[37] Rodogno, op. cit., s. 22.
[38] Lawrence Oppenheim, *International Law*, Ed: Hans Leuterpacht, Longmans, London, 1955, s. 311.
[39] Chesterman, *Just War and Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 41.
[40] Ibid., s. 42.
[41] Ibid., ss. 36-37.
[42] Rodogno, op. cit., s. 58.

"Müdahale etmeme" doktrinin uluslararası hukukta doğuşunun sadece teolojiden değil, etikten de kaynaklandığı ifade edilmiş, müdahale etmeme ilkesinin oluşumunda Hegel'in felsefesine bütünüyle ruhunu veren devlet ideasının tamamıyla rasyonel bir bütün olarak görülmesinin önemli rol oynadığı söylenmiştir[43].

İnsancıl müdahale olgusunun statüsü 20. yüzyılın ortasında sorunsal olma niteliğini korumuştur. Birbirinden farklı normatif yorumlar yapılmıştır. Tekrar vurgulamak gerekir ki, insancıl müdahale doktrini devlet pratiklerince çok az desteklenmekle birlikte uluslararası hukukun 20. yüzyıla kadar devletlerin tek taraflı savaşa başvurmalarını yasa dışı olarak değerlendirmediği dikkate alınması gereken diğer bir unsurdur[44]. I. Dünya Savaşı öncesinde savaşa yönelik hiçbir yasal kısıtlamanın bulunmaması politik gerekçelerle insancıl müdahaleyi haklılaştırılabilmektedir. Buna rağmen, insancıl müdahale konusunda literatüre bakıldığında egemen olan görüş, bu müdahalelerin devletlerin çıkarları doğrultusunda yapıldığıdır[45].

Sonuç olarak; insancıl müdahale tartışmalarının merkezinde, uluslararası hukuk algısının insanlığı şok eden durumlar karşısında duyarsız kalamayacağı ve müdahalede bulunacağı varsayımı yatmaktadır[46]. Tabii bu konuda bir uzlaşının olmadığı açıktır. Konu ile ilgili devlet pratikleri analiz edildiğinde, müdahale terimindeki belirsizlik, karışıklık ,insancıl amaçlarla ile diğer amaçlar arasındaki karmaşa ve tutarsızlık görülecektir[47].

3. İnsancıl Müdahalenin Bir Teamül Hukuku Kuralı Olduğu Yönündeki Tartışmalar

İnsancıl müdahaleye yönelik hukuksal temelin bütün zamanlar açısından teamül hukukunda bulunulabileceği ifade edilmiş ve bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. BM Antlaşması öncesi 1815 ve 1945 tarihleri arasındaki dönem devlet pratiklerine bakıldığında, uluslar arası teamül hukukunda, insancıl müdahalenin genel bir hak olarak kabul edildiği konusunda yeterli delil *(paucity of evidence)* bulunduğu söylenemez[48]. Bu bağlamda, insancıl

[43] Fernando R. Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry Into Law and Morality*, NY: Transnational Publishers, 1996, s. 56.
[44] Chesterman, *Just War and Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., ss. 42-43; Rodogno op. cit., s. 54; Ian Brownlie, *International Law and the Use of Force by State*, Clarendon Press, Oxford, 1963, ss. 184-185.
[45] Peter Hilpold,"The Duty to Protect and the Reform of the United Nations –A New Step in the Devolopment of International Law?", Max Planck, Yearbook of United Nations Law, Volume 10, 2006, ss. 40-41.
[46] Oppenheim, op. cit., s. 312.
[47] Chesterman, *Just War and Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 42.
[48] Ibid., s. 24.

müdahale olgusunun uluslararası hukuk rejiminin oluştuğu andan itibaren, mevcut yapılanmanın boşluklarından birini oluşturduğu söylenebilir.

Uluslararası teamül hukuku bağlamında; bazı yazarlar yetkisiz insancıl müdahalenin sürekli varolan bir örfi hak olduğunu vurgulamaktadırlar. Onlara göre 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında devlet pratikleri bu hakkın varlığını göstermiştir ve BM'nin yaratılması ile bu hak ne sonlandırılmış ne de zayıflatılmıştır. Bu görüş uyarınca, bu hakkın sınırları tartışılabilir olmakla birlikte varlığı konusunda tartışma yoktur[49].

Klasik içerikteki bu görüş iki nedene dayanmaktadır. Birinci olarak sözleşme öncesi insancıl müdahale örnekleri ileri sürülmektedir. Bunlar; İngiltere, Fransa ve Rusya'nın 1827-1830 tarihlerinde Yunanistan'a yönelik müdahalesi, Fransa'nın 1860-61 tarihlerinde Suriye'ye yönelik müdahalesi, Rusya'nın, Bulgaristan ve Bosna Hersek'e 1877-1878 tarihli müdahalesi, ABD'nin, Küba'ya 1898 tarihli müdahalesi, Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan'ın, Makedonya'ya 1903-1908 ile 1912-1913 tarihli müdahaleleridir. Fakat bu görüşe yönelik olarak, sözkonusu müdahalelerin, insancıl müdahalenin geleneksel bir hak olarak tanınması konusunda yeterli delil sunmadığı ve müdahale etmemeye ilişkin pek çok örneğin bulunduğu ileri sürülmüştür. Bu bağlamda, BM Antlaşması öncesi dönemde yaşanan büyük insancıl yıkımlarda bu hakka başvurulmamıştır. Bu duruma örnek olarak; 4 milyon Ukranyalının 1930'lu yıllarda Sovyetler tarafından açlığa zorlanması, yüzbinlerce Çinlinin 1931-1945 yılları arasında Japonlar tarafından öldürülmesi, 6 milyon Yahudinin 1939-1945 tarihleri arasında Naziler tarafından soykırıma uğratılması gösterilmektedir. Bütün bu örnekler dikkate alındığında, bu hakkın uluslararası toplum nezdinde bağlayıcılığının olmadığı görülmekle beraber, uluslararası teamül hukuku bağlamında da emredici bir kural niteliğinde olmadığı söylenebilir[50].

Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmayı içeren insancıl müdahale hakkı konusunda, sürekli ve istikrarlı bir uygulama ve bunun bir hak olduğu inancı var mıdır şeklindeki soruya yönelik olarak; antlaşma sonrası dönemdeki pek çok müdahale örneği, söz konusu hakkın varlığının devamlılığı olarak değerlendirilmiştir. Buna 1965 yılında Dominik Cumhuriyeti'ne ABD'nin müdahalesi, Doğu Pakistan'a 1971 yılında Hindistan müdahalesi, Kamboçya'ya

[49] Barry M. Benjamin, "Unileteral Humanitarian Intervention: Legalizing The Use of Force to Prevent Human Rights Atrocities", Fordham International Law Journal, Volume 16, 1992, s. 126; W. Micheal Reismann, "Humanitarian Intervention to Protect the Ibos*", Humanitarian Intervention and the United Nations*, Ed: Richard Lillich, University Press of Virginia, Charlotesville, 1973, s. 171.

[50] J.L. Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", *Humanitarian Intervention:Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Ed: J.L. Holzgreee and Robert O. Keohone, Cambridge University Press, 2003, s. 45.

1978-1993 yılları arasında Vietnam müdahalesi, Uganda'ya 1979 yılında Tanzanya'nın müdahalesi, Liberya'ya 1990 yılında ECOWAS (Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu-Economic Community of West African States) müdahalesi, ABD, İngiltere, Fransa'nın 1991 yılından beri Irak'a müdahalesi, ECOWAS'ın 1998 yılında Sierra Leone'ye müdahalesi, NATO'nun (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü- North Atlantic Treaty Organization) 1999 yılında Kosova'ya müdahalesi örnek gösterilmektedir[51]. Bununla birlikte bu hakkı kullanan devletler yapmış oldukları müdahaleyi insancıl müdahale adı altında tanımlamamış ve söz-konusu müdahaleyi geleneksel bir hak temeline dayandırmamışlardır. Hindistan görünürdeki gerekçe olarak, Doğu Pakistan'ı istilasını meşru savunmaya[52], Vietnam Kamboçya'ya karşı yapmış olduğu müdahaleyi onların geniş çaplı saldırılarına ve sınır ihlallerine yönelik bir cevap olduğunu belirtmiştir[53]. Tanzanya açısından, Uganda'ya yönelik işgali topraklarına yönelik İdi Amin rejiminin saldırılarına cevaptır[54]. ECOWAS; Liberya ve Siero Leona'ya yönelik müdahalesini buradaki yasal hükümetlerin daveti üzerine gerçekleştirdiğini[55], NATO Kosova'ya yönelik müdahalesini Güvenlik Konseyi'nin 1160,1199 ve 1203 sayılı kararlarının varlığıyla savunmuştur[56]. Bu söylem göz önüne alındığında devletlerin yapmış oldukları eylemleri yasallaştırmak ve meşruiyet kazandırmak için yetkisiz insancıl müdahale hakkına başvurmadıkları görülmektedir. Bu bağlamda insancıl müdahale hakkının varlığı konusunda yeterli kanıt bulunduğu söylenemez. Bazı devletler retorik düzeyde bu kavrama başvurmuş olsalar bile, saldırılarına hukuksal dayanak olarak hep farklı gerekçeleri göstermişlerdir. Üstelik diğer devletlerin bu saldırılar karşısındaki tutumları, bu yönde bir süreklilik ve istikrarı sağlamak yerine, bunun aksini kanıtlar niteliktedir. Bundan dolayı sözkonusu bu müdahalelerin insancıl müdahale hakkının varlığını kanıtlama konusunda tanımlayıcı ve ikna edici oldukları söylenemez. Soğuk savaş sonrası dönemdeki müdahale örneklerine bakıldığında, devletler teamül hukukunda bu hakka nasıl izin verildiği üzerinde değil, bu gibi müdahalelere izin verilmemesi üzerinde durmuşlardır[57]. Bununla birlikte ICISS (Müdahale ve

[51] Ibid., s. 46.
[52] Micheal Akehurst, "Humanitarian Intervention", Ed: Hedley Bull, Intervention in World Politics, Clarendon Press, Oxford, 1984, s. 96.
[53] Sean D. Murphy, *Humanitarıan Interventıon: The United Nations in an Evolving Order*, Phidelphia, University of Phidelphia Press, 1996, s. 104.
[54] Holzgreee, op. cit., s. 48.
[55] Murphy, *Humanitarıan Interventıon: The United Nations in an Evolving Order*, op. cit. ss. 146-158.
[56] Holzgreee, op. cit., ss. 48-49.
[57] Anthony Arent and Robert Beck, *International Law and the Use of Force*, Roudledge, London, 1993, s. 137; Holzgree, op. cit., ss. 46-49; Peter Hilpold, "Humanitarian Intervention: Is There a Need for a Legal Reapprasial?", European Journal of International Law, 12, 2001, ss. 444-445; Gökçen Alpkaya, "NATO Müdahalesi Üzerine", Ankara Üniversitesi Siyasal

Devlet Egemenliği Komisyonu- The International Commision on Intervention and State Sovereignty) komisyonu raporunda sadece Hindistan'ın, Doğu Pakistan'a yönelik müdahalesinin insancıl müdahaleye izin verilebilirlik anlamında teamül hukukuna katkı yapabilme potansiyelinde olduğu ifade edilmiştir. Kosova müdahalesinin *opinio juris* unsurunun bulunmaması nedeniyle teamül hukukuna yönelik katkısı zayıf olsa da, Kosova ve Doğu Pakistan müdahalelerinin müdahale konusunda en azından daha genel bir uzlaşıyı yansıttığı söylenebilir. Fernondo Teson'a göre, Doğu Pakistan müdahalesi ve Fransa'nın Orta Afrika'ya müdahalesi, müdahalede bulunan devletler her nekadar insancıl gerekçelere dayanmamışlarsa da insancıl müdahele örneği olarak ele alınabilir[58].

Bu örneklerden hareketle, insancıl müdahaleye yönelik hukuksal temelin bütün zamanlar açısından teamül hukukunda aranabileceği belirtilmekle birlikte, devletlerin uygulamalarına ve söylemlerine bakıldığında insan onuru ve sistemin istikrarı açısından çelişkiler göze çarpmaktadır. Devletlerin geçmişten günümüze insancıl müdahaleye ilişkin uygulamaları olduysa da, BM sisteminin istikrarını kaybetmesinden korktukları için, bu gibi pratiklerin yasallığını tanıma konusunda isteksiz oldukları açıkça görülmektedir[59].

Uluslararası hukukta bir teamül kuralının oluşabilmesi için iki öğe gereklidir. Bunlar maddi ve manevi öğelerdir. Maddi öğe; genel, sürekli ve istikrarlı bir uygulama, manevi öğe ise bu uygulamanın bir norm, kural olarak yapıldığı bilincidir. Devletlerin bu teamül kuralını hukuk kuralı olarak benimsemeleri gerekmektedir. İnsancıl müdahale hakkının bir teamül kuralı olarak doğabilmesi, mevcut kuvvet kullanma kurallarının bu belirtilen unsurlara uygun bir şekilde ihlali ile de olabilir. Böyle bir teamül kuralının doğması halinde asıl sorun, BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmaya ilişkin hükümleriyle, bu kuralın ilişkisinin ne olacağıdır. Antlaşma kökenli bir uluslararası hukuk normu ile, teamül kuralının birbirine zıt hükümler içermesi ve çatışması halinde antlaşma kaynaklı kural üstün gelmektedir. Bu kategorik bir üstünlükten ziyade devletlerin bağlanma iradesini gösterdiği bir normun üstünlüğüdür. Bu durumda BM Antlaşması'nın kuvvet kullanma yasağına ilişkin hükümleri üstün gelmekle birlikte, teamül hukuku kuralının, söz konusu antlaşma hükümlerini işlevsizleştireceği de iddia edilmektedir[60].

Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri-15, Haziran 1999, s. 9. http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/alpkaya/kosova.htm (e.t. 21.10.2012).

[58] Heinze, op. cit., ss. 76-78; Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry Into Law and Morality*, op. cit., s. 199.

[59] David Armstrong, Theo Farrell, Helene Lambert, *International Law and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 132.

[60] Alpkaya, "NATO Müdahalesi Üzerine", op. cit., s. 10.

Diğer bir sorun insancıl müdahalenin yeni bir teamül hukuku kuralı olarak doğduğu kabul edildiğinde, bunun diğer teamül hukuku kurallarıyla ilişkisidir. Burada ilgili kuralın BM Antlaşması'nda yer alan devletlerin egemen eşitliği, içişlerine karışmama ve kuvvet kullanma yasağı ile ilişkisinin açıklıkla ortaya konulması gerekmektedir. Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) Nikaragua kararına atıf yapılarak; ahlaki nedenlerle desteklenen bir muhalefetin bulunduğu devlete yönelik müdahale hakkının doğması, içişlerine karışmama yönündeki ilkede temel bir değişikliği beraberinde getirebilir[61].

İnsancıl müdahale hakkının, bir teamül hukuku kuralı olarak varolabilmesi şu olasılıklar halinde mümkün olabilir. İnsancıl müdahale hakkı, meşru savunma hakkı gibi bir istisna olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde, kollektif meşru savunma hakkının azınlıklar ya da devletler tarafından yapılacak bir çağrıyla harekete geçirilmesi söz konusu olabilir. Diğer bir olasılık olarak BM Antlaşması'nın kuvvet kullanımına ilişkin BM Güvenlik Konseyi'ne tanıdığı yetkilerin, belirli devlet ya da devlet gruplarına tanınması olabilir[62].

Diğer bir sorun jus cogens kurallar arasındaki ilişkidir. Buna örnek olarak, kuvvet kullanma yasağı ile soykırım yasağı örnek verilebilir. Bu ilişki karmaşık görünmektedir. Sorun burada üstünlüğün çatışan jus cogens kurallar arasında hangisine verileceğidir.

Tek taraflı insancıl müdahale hakkının, yerleşik kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak, yasal geçerlilik kazandığının makul bir şekilde değerlendirilebilmesi için çok daha fazla sayıda devlet uygulaması ve opinio juris gerekecektir. Bu gerçekleşse bile, herhangi yeni bir uluslararası teamül kuralı –bir şekilde jus cogens statüsü kazanmadığı sürece- BM Kurucu Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafını geçersiz kılmayacaktır. Bu nedenlerden dolayı, uluslararası hukuk açısından insancıl kaygıların önemi politik irade ve ahlaki iddialar düzeyinde kalmaktadır. Kuvvet kullanılmasıyla ilgili uluslararası kuralların oluşturulması ya da değiştirilmesi için oybirliği ya da en azından büyük çapta görüş birliği sağlanması zorunludur.

Sonuç olarak, Uluslararası hukukun bugünkü yapısına bakıldığında mevcut yapılanmanın insancıl müdahale konusunda bir teamül hukuku kuralı oluşturduğu söylenemez.

---

[61] Heinze, op. cit., s. 80; Aslan Gündüz, Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler, Örnek Kararlar, 4. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, ss. 61-62; Case Concerning The Military and Paramilitary Activities in and Againist Nicaragua (Nicaragua/United States of America) 27.06.1986, para. 206. http://www.icj-cij.org/docket/files/74/6591.bpdf. (e.t. 21.11.2012).

[62] Alpkaya, "NATO Müdahalesi Üzerine", op. cit., s. 11.

UAD Nikaragua davasında bu konuda şunları söylemektedir:

"*Bir devlet tarafından yeni bir hakkın ya da ilkeye önceli olmayan bir istisnanın ileri sürülmesi, diğer devletlerce paylaşılırsa, uluslararası teamül hukukunu değiştirilebilir. Bununla birlikte, Divan gerçekte devletlerin davranışlarını yeni bir müdahale hakkına ya da bunu yasaklayan ilkenin yeni bir istisnasına dayandırmadıklarını saptamaktadır. ABD yetkilileri çeşitli vesilelerle yabancı bir devletin içişlerine karışmalarının gerekçelerini, örneğin bu ülkenin iç politikasına, ideolojisine silahlanma düzeyine ya da dış politika yönetimine bağlayarak açıklamıştır. Ama bunlar, mevcut uluslararası hukukun kurallarının değiştirilmesinin doğrulanması değil, uluslararası politik değerlendirmelerinin açıklanmasıdır*[63]". Çağdaş uluslararası hukuk, bir başka devletteki muhalefet lehine, bu tür bir müdahale öngörmemektedir. Nikaragua davasındaki kararıyla, UAD'nın tek taraflı insancıl müdahale öğretisini reddettiği ileri sürülmüştür[64].

UAD'nın Nikaragua davasında BM Antlaşması'nın yükümlülüğü olarak öngörülen kuvvet kullanma yasağının uluslararası teamül hukuku yükümlülüğüne dönüşme olanağını kabul etmesi yeni ortaya çıkacak emredici karakterli teamül hukuku normunun önceki emredici normu değiştirebilme olasılığını gündeme getirmiştir. Bu şekilde uluslararası teamül hukuku üzerinden insancıl müdahalenin kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak kabulü yahut uluslararası hukuka aykırılığının ortadan kalkması mümkün olabilecektir. Kuvvet kullanma yasağına aykırı ilk uygulama doğal olarak mevcut uluslararası teamül hukukunun ihlali olarak görülecektir. Diğer devletlerin bu uygulamaya ilişkin tepkisi söz konusu uluslararası hukuk ihlalinin devam edip etmeyeceğini, yahut bu ihlalin mevcut uluslararası teamül hukukunun değişimine yol açıp açmayacağını ortaya koyacaktır. Diğer devletlerin uluslararası hukuk ihlaline göz yumması uluslararası hukuk ihlalinden yeni bir uluslararası teamül hukukunun doğmasına yol açabilir[65].

B. İnsancıl Müdahale Kavramı Çerçevesinde İleri Sürülen Görüşler

Soğuk Savaş sonrası döneme bakıldığında; Dünya'da yaşanan çatışmaların büyük bölümü iç çatışmalardır. Devlet içi çatışmalar uluslararası toplum açısından önemli bir tehlike

[63] Gündüz, op. cit., s. 62; Case Concerning The Military and Paramilitary Activities in and Againist Nicaragua, para. 207.
[64] Köchler, *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı?*, op. cit., ss. 457-458.
[65] Ayşe Füsun Arsava, "Anayasal Düzen, Hukuk, Adalet Kuvvet Kullanma Yasağı, Egemenlik Prensibi ve İnsancıl Müdahale", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, http://www.21Yüzyılte.org/tr/yazi6399Kuvvet_Kullanma_Yasagi_%E2%80%93_Egemenlik_Prensibi_ve_Insan%C3%AE_Mudahale.html. s. 4. (e.t. 23.11.2012).

olarak ortaya çıkmıştır. Bu çatışmalar sonucunda yoğun kan dökülmüş, önemli çapta yer değiştirmeler, açlık, yetersiz beslenme ve hastalıklar yaşanmıştır[66].

1999 yılında dönemin BM genel sekreteri Kofi Annan BM Genel Kurulu'nda şu temel soruyu yöneltmişti; "*Eğer insancıl müdahale gerçekten egemenliğe karşı kabul edilemez bir saldırı oluşturuyorsa, Serebrenica ve Ruanda'da tanık olduğumuz olaylar karşısında nasıl davranmalıyız? İnsan olarak varoluşumuzun dayandığı tüm ilkeleri yoksayan ağır ve sistematik insan hakkı ihlallerine karşı ne yapmalıyız?"*[67]. İnsancıl müdahale sorunsalı böylelikle ilk kez doğrudan doğruya BM Genel Sekreteri tarafından dile getirilmiş ve bu da devlet egemenliğinin sınırlarının uluslararası toplum düzeyinde tartışılmasının hızlanmasına neden olmuştur. Başlangıçta BM Antlaşması çerçevesinde kabul edilmesi olanaksız olan bu kavram tüm siyasi ve hukuki engellere karşın BM düzeyinde dahi önemli tartışmalara yol açmıştır.

Annan'ın ifadelerinde somutlaşan bu ikilem, kuvvet kullanma yasağı konusunda BM sisteminin terk edilip, yeni ölçütlerin bulunması konusunda bir meydan okumayı da ifade etmektedir[68]. Bu konu büyük bir öncelik içerse de, bu konuya ilişkin görüşler ve araştırmalar yeni değildir. 1945 yılında San Francisko'da yapılan konferansta, Fransa vermiş olduğu değişiklik önergesinde, temel insan haklarına yönelik açık ihlallerin önlenmesi amacıyla, BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmaksızın, bir devlete diğer devlet/ler tarafından müdahale edilmesini savunmuştur. Bu öneri BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. Paragrafı

---

[66] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., ss. 62-73. Ruanda nüfusunun 10/1'ni oluşturan 800 bin insan üç aylık bir sürede öldürülmüştür. 250 ile 500 bin arasında kadın tecavüze uğramıştır. Nüfusun yarısı zorla yerinden edilmiştir. Bosna Hersek'te 250 bine yakın insan hayatını kaybetmiştir. 20-50 bin arasında kadın tecavüze uğramıştır. 2.7 milyon insan yerinden edilmiş ve yardıma ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Somali'de 1,5 milyonu açlık tehlikesi altında toplam 4,5 milyon insanın yardıma ihtiyaçı bulunmaktatır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 200-350 bin arasında insan açlık tehditi altında kalmış ve toprakları yakılmıştır, her ay 30 ile 40 bin arasında insan çatışmaların yol açtığı hastalık ve yetersiz beslenme nedeniyle ölmüştür.

Eski savaşlarla karşılaştırıldığında, yeni savaşların dört esaslı farklılık üzerinden tartışılması gerektiği söylenebilir. Birinci olarak yeni savaşlar o ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşmiştir. İkinci olarak bu çatışmalarda devletler ve onların silahlı kuvvetleri ana aktörler olmakla beraber, devlet dışı aktörlerin rolleri artmaktadır. Üçüncü olarak savaşı finanse etme anlamında devletlerin vergileri ana faktör olmakla birlikte, yasadışı aktivite, yardım ve yağmalama da savaşın finansmanında artan bir rol oynamaktadır. Dördüncü olarak, savaşanların ana kurbanı olma ve maliyetlerini karşılama konusunda sivillerin oranı artmaktadır. Yeni savaşlar dönemi İkinci Dünya Savaşı ile kıyaslandığında, 1 askere karşı 2,5 olan ve yaklaşık %50'yle ifade edilen sivil kaybı oranı, günümüzdeki savaşlarda %90'a varmıştır. Yeni savaşlar dönemine ilişkin olarak, bu çatışmaların önlemesi konusunda insancıl müdahalenin çok önemli bir rol oynayabileceği söylenmiştir. Weiss, *Humanitarian Intervention:War and Conflict in the Modern World*, op. cit., ss. 62-64.

[67] Kofi Annan, Secretary General Presents his AnnualReport, Prees Release SG/SM/7136, GA/ 9596, 20 Semptember 1999. http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990920.sgsm7136.html. (e.t. 28.11.2012).

[68] Thomas M. Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Ed: J.L. Holzgreee and Robert O. Keohone, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 207.

bağlamında reddedilmiştir[69]. Fakat bu sorun bütünüyle çözülmeyip belirsizliğini korumuştur. Pratikte bu açmaz sürmüş ve çözüm seçeneğinin çok basit olmadığı, insanların kurtarılması konusunda kurallara sıkı sıkıya bağlılıkla, etik kurallar arasında bir tercih yapılmasının gerekliliği görülmüştür. Sistemin güvenilirliliği açısından normatif sisteme sıkı sıkıya bağlılığın masum insanların katliama uğramasında yakın bir neden oluşturup oluşturmadığı tartışmalarda önemli bir yer tutmuştur[70].

İnsancıl müdahale tartışmalarının kaynağı[71], bir devlette meydana gelen uluslararası hukukun ağır ihlallini oluşturan kitlesel düzeydeki insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda, devletlerin vatandaşlarına yönelik bu acıları sona erdirmek için hiçbir şey yapmaması, bizzat faili olması ya da imkanlarının olmaması durumunda ne şekilde hareket edileceğidir. Bu tartışmalarda asıl önemli olan nokta; gelecekte olabilecek katliamları, etnik kıyımları ve kitlesel boyuttaki insan hakları ihlallerini önleyebilmek için ne gibi önlemlerin alınacağıdır. İnsancıl müdahalenin desteklenmesi konusunda ilk söylenen bunun ahlaki bir yargı olduğudur. Problemin temelinde yatan özellikle bu gibi durumlarda BM Antlaşması'nda yeterince açıklıkta kendiliğinden uygulanılacak ve uyulacak çözüm yollarının hukuki anlamda bulunmamasıdır. BM Antlaşması'nda devletlere insanlığın vicdanını şok edici nitelikteki şiddet eylemlerinin gerçekleşmesi durumunda ne gibi zorunluluklar yüklendiği çelişkili ve açık olmayan hükümlerle belirtilmiştir. Burada yasal bir boşluğun olduğu rahatlıkla söylenebilir. İnsancıl müdahale bir bakıma kurulu düzenle, mevcut uluslararası hukuk kuralları ve adalet arasındaki çıplak çatışmayı gösteren bir olgudur[72].

Bu bağlamda, insancıl müdahale kavramının en büyük sorunsalı konunun yasal, etik ve politik bir çok boyutunun bulunması ve bunların tutarlılığının ne şekilde sağlanacağıdır. İnsancıl müdahale kavramının karmaşıklığı ve çok boyutluluğu tipik bir Janus'u[73] hatırlatmaktadır. İnsancıl müdahale konusunda en canalıcı nokta, bu olgunun silahlı kuvvet kullanımını içermesidir. İnsancıl müdahale tartışmalarına bakıldığında karşımıza en sıklıkla çıkan kavramların, insan hakları, egemenlik, adalet ve düzen ilişkisi, BM ve uluslararası hukuk olduğu görülecektir. Bu çerçevede insancıl müdahalenin hangi koşulları taşıması

[69] Ibid.
[70] Ibid., s. 208.
[71] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 35.
[72] Nicholas J. Wheeler, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford University Press, 2003, s. 11; Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", op. cit., s. 17; Aidan Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, Palgrave Mc Millan, London, Second Edition, 2013, ss. 123-126.
[73] Janus bir yüzü sağa bir yüzü sola bakan iki yüzlü Roma tanrısı.

halinde uluslararası hukukun temellerini ortadan kaldırmayacağı yönünde görüşler ileri sürülmüştür. Bu tip bir müdahalenin olabilmesi için güçlü bir siyasi irade ile birlikte, uluslararası toplumu ilgilendiren konuların da belirlenmesi gerekmektedir. İnsancıl müdahale kavramı konusunda genel bir uzlaşının sağlanmasının zor olduğu uluslararası pratiklere bakıldığında görülecektir.

Yukarıda belirtilenlerle birlikte insancıl müdahale kavramının hukuki statüsü, Dünya düzeninin gelecekte nasıl şekil alacağına ilişkin kapsamlı bir tartışmanın parçası olarak da değerlendirilebilir. Merkezi nitelikteki bu sorunun oluşturulması kolay olmasına rağmen cevabı oldukça zordur. Uluslararası hukukta soykırım ve diğer karşılaştırılabilir çaptaki katliamlarda, Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın askeri müdahaleye izin verilmeli midir? Devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda askeri saldırıyı haklılaştırıp, insancıl müdahaleyi sömürmeleri ve bu kavramı çıkarlarını gizleyecek bir perde gibi kullanmaları, uzun bir süre daha akademik ve yönetimsel anlamda tartışmalara neden olacaktır[74]. İnsan kurtarmanın özünü oluşturan erdemlere karşı, saldırı amaçlı korkutucu bir genişleme de yaşanabilir.

İnsancıl müdahale kavramına yönelik kuramsal görüşlere bakıldığında *Liberal* görüş, Devletin bireylere karşı uyguladığı yoğun şiddete son verilmesi amacıyla yapılacak bir müdahalenin haklılığını savunmaktadır. Bu görüş uyarınca: zorunlu durumlarda insancıl müdahale ahlaken meşrudur. Bu tip müdahalelere, insanlığa karşı işlenen suçlar ve kitlesel katliamlar sebep olmaktadır. Kant'a sıklıkla atıf yapan bu görüş uyarınca; insancıl müdahale siyasal özgürlüğü getirmeyi amaçlamaktadır[75]. İnsancıl müdahale konusundaki temel çelişkiyi ifade eden bu görüş uyarınca; uluslararası hukuk kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanımı tehdidi yasağının yanında, insancıl müdahalenin konusunu oluşturan ciddi ve sistematik insan hakları ihlallerini de yasaklamıştır. Bu durumda ne şekilde davranılırsa davranılsın yasaklardan biri ihlal edilecektir. Burada önemli olan yasağın ihlalinin insancıl açıdan yaratacağı durumdur. Müdahale etme/etmeme ikilemine çözüm bulmak amacıyla liberal görüş çifte etki doktrinini geliştirmiştir. Bu doktrin çerçevesinde insancıl müdahaleye başvurulması sonucunda masum insanların hayatını kaybetmesi bazı koşullar altında meşru kabul edilebilir. Bu koşullar; a) Haklı bir savaşta düşman askerlerinin öldürülmesi b) Müdahalenin iyi niyetli yapılması ve

[74] Ryan Goodman, "Humanitarian Intervention and Pretexts For War", The American Journal of International Law, Volume 100, No 1, January 2006, s. 107; John Janzekovic, *The Use of Force in Humanitarian Intervention*, Ashgate Publishing Limidet, 2006, s. 150.

[75] Fernonda R. Teson,"The Liberal Case for Humanitarian Intervention", *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, Ed: J.L. Holzgrefe and Robert O. Keohane, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 103.

sivillerin öldürülmesinin hedeflenmemesi, c) Olumlu sonuçların, olumsuz sonuçlardan daha fazla olması durumudur[76].

Her ne kadar farklı bir düşünce ekolünün temsilcisi olsa ve liberal görüş içerisinde sınıflandırılmasa da Kant'ın kozmopolitik barış düşüncesinden etkilenen Jurgen Habermas NATO'nun Kosova operasyonundan yola çıkarak, insancıl müdahaleyi "*gelecekte zaten kozmopolitikleşecek aşamanın teşvik edilmesi"*[77] olarak değerlendirmiştir. Habermas insancıl müdahaleyi, insan ve yuttaşlık haklarının güvence altına alındığı, bu hakların kitlesel anlamda ihlalinin devletlerin polis gücüne benzer yapılanmalarla önlendiği ve cezalandırıldığı ideal siyasi bir düzende gelinen son nokta olarak değerlendirmiştir[78].

Normatif teori bağlamında ileri sürülenler ise, kendi vatandaşlarına yönelik zalimane davranışlarda bulunduğu takdirde devletlerin, egemenliklerini kalkan olarak askeri müdahalere karşı ileri süremeyecekleridir. Normatif düşüncenin temel varsayımı, insan haklarının evrensel olduğu ve devlet egemenliğinin bu ihlal edilemez haklara bağımlı olmasının zorunluluğudur. Egemenlik konusunda radikal bir değişimi içeren bu görüş haklı müdahale kriterlerine ihtiyaç duymakta, egemenliğin karşısına insan güvenliği kavramını çıkarmaktadır[79].

İnsancıl müdahale kavramı savunulurken, egemen bir devletin kendi topraklarında hakimiyet kurmakta başarısız olması durumunda artık egemen bir devletten söz edilemeyeceği ve söz konusu durumun uluslararası hukukun genel ilkelerinden olan egemenliğe saygı ve içişlerine karışmama ilkelerinin gerçekliğini yitirmesine neden olacağı dahi ileri sürülmüştür. Bu devletlerde yaşanan iç çatışmaların, devletlerarası çatışma haline gelme, uluslararası barış ve güvenliği tehdit etme olasılığının bulunmasının insancıl müdahale olgusunun en önemli meşruiyet gerekçelerinden birini oluşturduğu savunulmuştur[80].

Ahlaki anlamda bir yükümlülük olarak değerlendirilen insancıl müdahalenin, uluslararası toplumun bir ihtiyacı olarak uluslararası hukuka zorunluluk olarak yansıdığı ifade

[76] Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Warren S.Quinn, "Actions, Intentions and Consequences: The Doctrine of Doubble Effect", Philosophy and Public Affairs, Volume 18, No 4, Autumn, 1989, ss. 334-351; Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., ss. 77-80.

[77] Jurgen Habermars, "Bestiality and Humanity: A War on the Between Law and Morality", http://www.faculty.umb.edu/gary_zabel/Courses/Phil%20108-08/Habermas.%20Kosovo.html. (e.t. 27.03.2013)

[78] Ibid.

[79] Jane Stromseth, " Rethinking Humanitarian Interventıon: The Case For Incremental Change", *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, Ed: J.L. Holzgrefe and Robert O. Keohane, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, ss. 248-251.

[80] Teson, "The Liberal Case for Humanitarian Intervention", op. cit., ss. 93-94.

edilmiştir[81]. Doğal hukuk teorisyenlerine göre, BM Antlaşması'nda yer alan kuvvet kullanma yasağı, ahlaki bir ilkeden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte insancıl müdahaleye açık ve tutarlı bir şekilde BM Antlaşması'nın yorumu çerçevesinde insanlığın refahı için başvurulabilir[82].

İnsancıl müdahale karşıtı düşünce akımlarının başında *realizm* gelmektedir. Realizm; ulusal çıkarlara vurgu yaparak, müdahalede bulunan tarafın insancıl gerekçeleri kendi ulusal çıkarları için kullanabileceğini söylemektedir. Bu görüş uyarınca; insancıl müdahale olgusuna hakim olan idealist söylem, devletlerin gerçek niyetlerini saklayan bir söz oyunundan ibarettir[83]. Realizm, ortak insanlık ve insanlık dayanışması kavramlarını eleştirerek devlet yöneticilerinin ve halkların sınırlarının ötesindeki yardıma muhtaç kimseler konusunda ahlaki bir sorumluluk ve zorunluk duymayacaklarını savunmuş ve uluslararası ilişkilerde ahlaki ilkelere başvurulmasına karşı çıkmıştır[84].

Realizm açısından uluslararası organizasyonlar devletlerin etkilerinden ve davranışlarından bağımsız bir kapasiteye sahip değillerdir ve etiğin uluslararası ilişkilerde bir yeri yoktur. Bu ilkeleri savunanlar açık bir şekilde BM sistemi içerisinde insancıl müdahalenin olamayacağını ve Güvenlik Konseyi'ninde bu realist paradigmanın kurumsal yapılanması olduğunu ileri sürmüşlerdir[85].

İnsancıl müdahaleyi eleştiren başka bir yaklaşım olan *Plüralist* ekol; müdahale konusunda oybirliği olmadığından dolayı, devletlerin kendi öncelikleri etrafında müdahale edebileceklerini, bunun uluslararası hukukun temel kuralları olan kuvvete başvurmama ve içişlerine karışmama gibi ilkeleri ihlal ederek uluslararası düzeni zarara uğratacağını savunmuştur[86].

Tek taraflı insancıl müdahaleyi destekleyenler görüşlerinin temelini ahlaki nedenlere, doğal hukuk kuramına veya politik teoriye dayandırmışlardır. İnsancıl müdahalenin yasallığı bağlamında yapılan tartışmalarda pozitivistlerin söz konusu kavramın yasallığa sahip olmadığı iddiasına karşılık, tek taraflı insancıl müdahaleyi destekleyen naturalistler ise doğal hukuka bağlı kalarak, uluslararası toplumun ilkel değerlerini

[81] Heinze, op. cit., s. 59.
[82] Ibid., s. 61.
[83] Wheler, op. cit., ss. 30-32.
[84] Aidan Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, Palgrave Mcmillan, 2008, ss. 7-8; Alen Buchenen, *Human Rights, Legitimacy, The Use of Force*, Oxford University Press, Oxford, 2010, ss. 207-208.
[85] Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op. cit., s. 131.
[86] Wheler, op. cit., ss. 27-28.

vurgulamışlardır. İnsancıl müdahale taraftarları, uluslararası hukukun varlık nedeninin sadece devletlerin kutsallığını korumak olmadığını, insan onurununda eşit değerde olduğunu, bazı durumlarda müdahale edilmemesi yönündeki katı kuralların bu değeri gölgede bıraktığını ifade etmişlerdir[87].

Uluslararası hukukun *pozitivist* yorumu, BM Antlaşması'nda kuvvet kullanılmasının hangi durumlarda yer aldığını belirterek, insancıl amaçlarla yapılan müdahaleyi uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendirmiştir[88].

İnsancıl müdahale kavramı konusunda, uluslararası hukukun katı bir yorumunun yanlış olduğu, Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın da, BM Antlaşması ya da teamül hukuku çerçevesinde insancıl müdahalenin meşru olduğu ya da bu yönde bir kuralın gelişmekte olduğu vurgulanmıştır. Bu görüşü savunanlara göre tüm devletlerin temel insan haklarına saygı göstermesi gerektiği hem BM Antlaşması'nda hem de diğer pek çok, çok taraflı antlaşmada belirtilmiştir. Bu haklardan bazılarının uluslararası hukukta hiçbir devletin aksine davranmayacağı üstün kurallar anlamına gelen (*Jus Cogens*) buyruk kuralı niteliğine sahip olduğu ve bu gibi durumlarda Güvenlik Konseyi onayı olmadan da insancıl amaçlarla tek taraflı müdahalede bulunulabileceği, bunun hukuksal olarak meşru olduğu ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre tek yapılması gereken hukuka uygun bir insancıl müdahalenin ölçütlerini saptamak ve bunları her somut durumda uygulamaktır. Bu yaklaşımın altında yatan neden, Dünya'nın büyük ve sistematik insan hakları ihlallerinin yer aldığı bir ortamda ayakta kalamayacağıdır. Bu anlamda uluslararası normların sivilleri korumaya yönelik müdahale taraftarlığı yönünde geliştiği, buna karşılık, insancıl müdahale konusunda uluslararası teamül hukukunda yeterli düzeyde bir kural olmadığı ifade edilmiştir[89].

İnsancıl müdahale kavramına ilişkin ironik bir noktayı, günümüz dünyasında çoğu insanın karşılaştığı en büyük tehlikenin bizzat kendi devletleri tarafından yaratılması oluşturmaktadır. Bu bağlamda uluslararası siyasetin ana ikilemini tehlike ve tehdit altındaki insanların dışarıdan gelecek askeri güçlerce kurtarılıp kurtarılamayacağının oluşturduğu söylenebilir. "İnsancıl müdahale" kavramına gerçek Dünya'da başvurulan yer çoğunlukla

[87] Sean D. Murphy, "Criminalizing Humanitarian Intervention", Case Western Reserve Journal of International Law, Volume 41, 2009, s. 349.
[88] David J. Scheffer, "Toward A Modern Doctrine of Humanitarian Intervention", Universty of Toledo Review, Volume 23, 1992, ss. 261-264.
[89] J.E. Rytter, "Humanitarian Intervention Without the Security Council: From Sanfransisko to Kosova and Beyond" Nordic Journal of International Law, Volume 70, No 1.2, 2001, s. 122; Funda Keskin, "İnsancıl Müdahale 1999 Kosova- 2003 Irak Sonrası Durum", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı 12, Cilt 3, Kış 2006-2007, ss. 51-52; Richard Caplan, "Humanitarian Intervention: Which Way Forward?", Ethics and International Affairs, 14, 2000, s. 27.

emperyalist yayılmanın gerekçesi biçimindedir. İspanyolların Meksika'yı, Azteklerin insan kurban etme törenlerini durdurmak adına (başka sebeplerin yanı sıra) fethetmesinden bu yana bu terim hep alaycı yorumlara neden olmuştur. Hiç kuşkusuz insancıl müdahalelere çekinceyle yaklaşılmalıdır, fakat bunların bütünüyle yok sayılması mümkün değildir[90].

Müdahale edilebileceğini savunan görüşlerin temel olarak soruları şunlardır. Müdahaleye başvurmadan önce ne kadar süre insanların acı çektiğini izlememiz gerekir? Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmişliği dikkate alındığında, bu sorunun karmaşıklığı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Çoğu örnekte şiddet olgusu bütün boyutlarıyla önümüze serilmektedir. Etnik temizlik ve toplu katliamların durdurulması gerektiği konusunda uzlaşıya varılması kolay olmakla birlikte, asıl sorun bunun nasıl ve hangi yöntemlerle yapılacağıdır. Söz konusu müdahale kim ya da kimler tarafından, ne şekilde yapılacaktır? Üzerinde uzlaşıya varılması oldukça güç olan bu konular, savaş ve savaşın ahlakiliği konularınında temel sorunlar olmuştur. Bu noktada birilerinin müdahale etmesi gerekmekle birlikte, bu müdahalenin yapılması konusunda herhangi bir devlet ya da devletler topluluğu ahlaken müdahalenin yapılması konusunda zorunluluk taşımamaktadır[91].

Müdahale edilebileceğini savunan Walzer; müdahale konusuna ilişkin, ideal olanın tek bir kurum çerçevesinde harekete geçilmesi olmakla birlikte, bu tip bir kurumsallaşmanın uzun bir zamana ihtiyacı olduğundan dolayı yakın gelecekte olmasının çok olasılık dahilinde olmadığını söylemektedir. Bu çerçevede yaşanan yoğun, sistematik insan hakları ihlallerine yönelik durumlarda müdahale etme ya da etmeme kararları da Kosova kararı gibi her bir tekil olaya ilişkin olarak yani bir veya daha fazla devlette yürütülen siyasi ve ahlaki tartışmaların sonucunda verilecektir[92].

Walzer insancıl müdahale konusuna ilişkin başlıca meseleleri şöyle özetlemiştir; bir devletin topraklarında yaşayan insanlar için egemenliğin ve ülkenin bölünmez bütünlüğünün öneminin müdahale açısından etkisizleştiği durum, bu toplumlardan birinin fertlerinin devletin katılımı olsun ya da olmasın öteki diye nitelendirdiği toplumun insanlarını, kitlesel anlamda sistemli bir şekilde öldürümesi ve ciddi insan hakları ihlalleri gerçekleştirmesidir. Müdahalenin yapılabilirliğine ilişkin diğer sorular; savaşmak haklılık taşıyorsa, bu savaşta çarpışma hakkı ve görevi kimindir. Bir devlet savaşan iki devlet arasında taraflardan birinin

[90] Walzer, op. cit., s. 2.
[91] Ibid., s. 3.
[92] Ibid., ss. 3-5.

haklı, diğerinin haksız olduğu durumlarda bile tarafsız kalma hakkına sahip olmakla birlikte, bir ulusun ya da halkın başka bir halkı katlettiği durumlarda tarafsızlığını ilan edebilir mi? Bir devlet veya devletler grubu müdahaleye yönelik karar alırsa, bu müdahale nasıl yapılmalıdır? Ne tür ve kapsamda bir askeri güç kullanılmalı ve bunun bedeli ne olmalıdır? Bu canalıcı sorular özellikle Kosova'ya yönelik askeri müdahalede bütün ağırlığı ile ortaya çıkmıştır; NATO buradaki müdahalesinde kendi askerlerinin yaşayabileceği tehlikeleri azaltmak yolunu seçmiştir. Bu bağlamda; siyasilerin ya da askeri komutanların haklı olarak kendi askerlerinin hayatına mal olmayacak bir çarpışma biçimi bulmaya çalışmaları anlaşılır olmakla birlikte; başkalarının hayatlarının harcanabilirliği sorusunun cevabı ne olmalıdır? Müdahalenin planlanması, yürütülmesi ve sonuçlandırılması barışı hedeflemeli, askeri zafer kazanılıp katliamlar ile etnik temizlik durdurulduktan sonra; müdahalenin siyasi çıkarlar ya da emperyalist amaçları doğrultusunda yapılmadığını gösterecek girişimlerde bulunulmalıdır[93].

İnsancıl müdahalenin yasallığı tartışmalarında belki de en ilgi çekici olan insan hakları savaşçılarının konumlarıdır. Tanınmış insan hakları savunucularından Geoffrey Robertson'a göre, insancıl müdahale gecikmiş de olsa uluslararası hukukun bir kuralıdır. Bu bağlamda insan haklarında üçüncü bir çağa girilmiş ve özellikle medya yaşanan katliamları yansıtma açısından kamuoyu duyarlılığı yaratmada son derece etkili olmuştur. Robertson'a göre, temel düzeydeki insan haklarının uygulanabilmesi için insanlığa karşı suçları düzenleyen yerel mahkemeler ve uluslararası ceza mahkemesi oluşturulmalıdır. Bu sistemin en önemli parçalarından biri insan haklarının yeni Dünya'da uygulanabilmesi için devletlerin silahlı güç kullanma konusundaki istekleridir. İdeal olarak, böyle bir gücün kullanılmasının BM Antlaşması çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin yönetimi çerçevesinde gerçekleştirilmesi önerilmekle birlikte, böyle bir yetkilendirmenin olmadığı durumlarda, insancıl müdahalenin bölgesel organizasyonlar ya da istekli devletlerin koalisyonuyla da gerçekleşebileceği savunulmuştur. Robertson'a göre; 21. yüzyıldaki insan hakları hareketindeki en önemli değişim bu hareketin aktif ve saldırgan niteliğidir[94].

Yukarıda söylenenler doğrultusunda insancıl müdahaleye bu tür yeni bir destek İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2000 yılındaki raporundan gelmiştir. Çok uluslu güçlerin Doğu Timor ve NATO bombardımanı sonrası Kosova'da yerleşmelerinin, o bölgelerdeki insanlığa karşı suçlara ve soykırımlara son verdiği ifade edilmiştir. Raporda insancıl müdahalenin

[93] Ibid., ss. 5-7.
[94] Geoffrey Robertson, *Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice*, Ringwood, 1999, ss. 446-453.

askeri müdahalelere bahane oluşturmaması için, müdahalenin kriterlerinin saptanması ve bölge ayrımı yapılmaksızın uygulanması gerektigi yer almıştır[95].

İnsancıl müdahale tartışmalarının uluslararası düzleme taşınmasında Fransa Hükümetinin girişimiyle BM Genel Kurulu tarafından alınan 8 Aralık 1988 tarihli 43/131[96] sayılı kararın önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu kararda, bir devletin halkına yardım etmediği acil durumlarda, başka devletlerin veya insancıl yardım amacı taşıyan örgütlerin engelsiz biçimde yardıma gelmelerine izin verilmesi kabul edilmiştir. Bu kararla hükümet dışı kuruluşlara ölümcül nitelikteki iç felaketlerde önemli bir rol verilmiştir. Devletler bu kuruluşlara yardım etmelidir. Bu karar her ne kadar günümüzdeki insancıl müdahale kavramıyla eylemsel anlamda benzemese de kavramsal açıdan insancıl müdahale kavramının uzun tarihinde bir dönüm noktası ve bu kavramın uluslararası meşruiyeti yönünde ilk adımlardan biri olarak tarihi önem taşımaktadır. 1990 yılında BM Genel Kurulu yine Fransa'nın önderliğinde bu yönde ikinci bir adım atmış ve 45/100[97] sayılı kararıyla çatışma sırasında sivil halka yardım ulaştırılabilmesi için savaş alanında insancıl amaçlı geçitlerin açılmasına olanak sağlamıştır. 1991 yılındaki Körfez savaşı sırasında Iraklı Kürtlerin Saddam Hüseyin'in şiddetine karşı uluslararası toplum tarafından yasal olarak korunmasına olanak veren ve BM Antlaşması'nın VII. Bölümü gereğince bu durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğine hükmeden 688[98] sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ise insancıl müdahale konusunda uluslararası hukuk ve siyasi eylemi bağdaştıran bir ilk oluşturmuştur. O günden beri, gerek BM Genel Kurulu gerekse Güvenlik Konseyi, bu yönde pek çok karar almıştır[99].

İnsancıl müdahalenin savunulması anlamında diğer bir girişimi Nijerya'nın Biafra bölgesinde yaşanan olaylar karşısında tepki gösteren iki hukukçu, Michael Reisman ve Myers Mc Dougal'ın, 1969 yılında "İboları korumak için insancıl müdahale" başlıklı bildirileri

---

[95] Human Rights Watch, World Report 2000. http://www.hrw.org/legacy/wr2k/Front.htm#TopOfPage. (e.t. 21.01.2013)

[96] A/RES/43/131,08/12/1988.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/43/131&Lang=E&Area=RESOLUTION. (e.t. 23.01.2013)

[97] A/RES/45/100, 1990. http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r100.htm. (e.t. 25.01.2013)

[98] S/RES/688, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688(1991) (e.t. 25.01.2013)

İlk olarak 1991 Körfez savaşı sırasında BM Güvenlik Konseyi'nin 688 numaralı kararıyla, kuzeydeki Kürt azınlığa karşı Saddam rejiminin uyguladığı katliamların BM Antlaşması uyarınca "uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit" oluşturması ve insancıl nedenlerle uluslararası bir askeri müdahale gerçekleştirilmesi, gerek uluslararası ilişkiler, gerekse uluslararası hukuk açısından bir dönüm noktası olmuştur.

[99] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World* op. cit., ss. 39-40; Türkmen, op. cit. ss. 33-34. Dikkat çekici bir nokta Soğuk Savaş sonrası dönemde barış operasyonlarının ikiye katlanmış olmasıdır. Bir diğer önemli nokta, Soğuk Savaş öncesi döneme kadar seçimlerde, gözlemcilik ve isyancıların silahlarının toplanmasıyla sınırlı bir görev sözkonusuyken, sonrasında barış operasyonlarının niteliğinin değişmesi ve insancıl amaçların öne çıkmasıdır. Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World* op. cit., s. 39.

oluşturmaktadır. Bu bildiride, böyle durumlarda tek taraflı insancıl müdahale hakkının meşru olduğu ve bunun BM tarafından kurumsallaştırılması gerektiği savunulmuştur[100]. Bu bağlamda Uluslararası Hukuk Derneği'nin (International Law Association - ILA) bir protokol taslağı hazırlaması kabul edilmiş ve nitekim 1970'li yılların başında, bu bildiriye dayanarak, ILA tek taraflı müdahalenin meşruiyetini değerlendirmeye yönelik bir raporlar dizisi hazırlamıştır. Bu kriterlerde göze çarpan özellik, insancıl müdahaleye BM Güvenlik Konseyi yoluyla meşruiyet kazandırma çabasıdır. Fakat o dönemin siyasi yapısı ve zihniyeti buna imkan vermemiş, nitekim BM Genel Kurulu 1980'li yılların ortasına kadar çeşitli bildirgeler yoluyla "her ne sebeple olursa olsun" müdahale kavramını reddetme yoluna gitmiştir. Buna karşılık 1989 yılında dönemin Fransa devlet başkanı Mitterand AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) zirvesinde çok yankı uyandıran şu sözleri sarfetmiştir. "*Müdahale etmeme zorunluluğu, yardım etmeme riskinin başladığı yerde sona erer*"[101].

İnsancıl müdahale kavramına olumlu anlamda yaklaşan bu çabaların ve görüşlerin dışında, insancıl müdahaleye yönelik en sert eleştirilerin Marksist ve Post yapısalcı yazarlar tarafından yapıldığı söylenebilir. Bu yaklaşımlara göre, insancıl gerekçeler kullanılarak yapılan müdahaleler, müdahalede bulunan devletlerin çıkarlarının ortaya konulmasıdır.

İnsancıl müdahale kavramı çerçevesinde insan haklarının kapsamlı bir şekilde öne çıkarılması özellikle merkez ülkelerle, çevre ülkeler arasındaki ilişkiler bakımından önemli sonuçlar doğurabilir. Özellikle BM sisteminde öngörüldüğü haliyle egemenlik ve içişlerine karışma yasağı gibi temel ilkelerin, değişen ve gelişen bu insan hakları anlayışına bağlı olarak aşındığı görülmektedir. İnsancıl müdahale kavramının bu kadar ön planda olması güç politikasının insan hakları söylemini kullanarak devamını sağlaması ve uluslararası hukukun sonu olarak da değerlendirilmektedir. Bu anlayışın en ileri aşaması ise, insan haklarının yaygın olarak ihlal edildiği ülkelere karşı somut bir hukuki zemin olmaksızın, askeri bir müdahalenin yapılabileceği fikrinin açıkça ileri sürülmesidir. Yeni Dünya düzenindeki güç politikası içinde, insancıl müdahale kavramı, Dünya halkların küreselleşme çerçevesinde kurulan yarı-emperyal düzeni kabul etmelerini sağlayabilecek en etkili araçlarından biri haline gelerek, korunması amaçlanan halkın yaşamını tehdit eden genel bir savaşa bile neden olabilir. Tarihsel bir anoloji yapılarak insancıl müdahale retoriğinin Kolonyalist, beyaz

[100] Michael Reisman and Myers Mc Dougal, "Humanitarian Intervention to Protect the Ibos", Ed: Richard B. Lillich, *Humanitarian Intervention and the United Nations*, University of Press Virginia, Charlottesevlile, 1973, s. 167.
[101] Türkmen, op. cit., s. 32.

adamın mantığıyla benzerliği ifade edilmekte, insancıllık kisvesi altında sosyal ve kültürel değerlerin zorla benimsetilmeye çalışıldığı, bir hegemonya tesisinde kullanıldığı ifade edilmektedir[102]. Noam Chomsky'ye göre; insan haklarına atıfda bulunulması ABD'nin stratejik ve ekonomik çıkarlarını dayatmak için askeri müdahalede bulunması olanağının yaratılması için fırsattır[103].

Bu eleştiri uyarınca, insan haklarına başvurulması anlamında yasallığı bozan serseri, başarısız ve hedef devletlerin müdahale içeriğine dahil edilmesi, müdahalenin uluslararası toplum adına güçlü devletler tarafından yasallaştırılmasını beraberinde getirmektedir. İnsancıl müdahale söylemi çerçevesinde unutulanın uluslararası hukukun emperyal bir tarihi olduğu eleştirisidir. İnsancıl müdahale olgusuna ilişkin insan haklarının devlet çıkarlarından üstün olduğu devrimci[104] bir iddia olarak kabul edilse bile, yasal müdahalenin karmaşık bir yapısı olduğu, müdahalelerin eşitsiz yapılanmayı koruyabileceği ve sürdürülebileceği, bunu önlemek için ileri sürülen barışı koruma ve yeniden inşa sürecininde sömürgeci etkilere yol açabileceğidir. İnsancıl müdahaleye zayıf devletlerin içişlerine müdahale olacağı ve bunun yasal izninin sağlanacağı gerekçesiyle karşı çıkılmaktadır. Buna izin verilmesi Kolonyal dönem sonrası devletler açısından Batı'nın ekonomik ve siyasi yörüngesine girme anlamına gelecektir. Devletler uluslararası hukukta otonomi ile tanımlanırken, insancıl müdahale yoluyla askeri zorlamayla karşı karşıya gelmeleri söz konusu olmaktadır. Bu görüş uyarınca, insancıl müdahalenin yasallaştırılması tek taraflı güç kullanımı konusundaki tüm sınırlamaların kalkmasına neden olacaktır[105].

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Doğu-Batı çatışmasının sona erdiği varsayımından hareketle gelişen askeri müdahale politikası Dünya'da yeni bir siyasi düzenin temsilcisi olarak yüceltilirken, insancıl yardım örtüsü altında sömürgecilik yapıldığı eleştirisi de yöneltilmiştir[106]. 1980'li yıllardan itibaren ***dünya iç politikası*** adıyla kavramsallaştırılan, devletlerin eski usul dış politikalarıyla birlikte savaşların da sona erdiğini anlatmakta

[102] Chris Brown, "Marxism and International Ethics", *Traditions of International Ethics*, Ed: Terry Nardin and David R. Magel, Cambridge Universty Press, 1992, ss. 228-229; Köchler, op. cit., ss.465-466; Don Hubert and Micheal Bonser, "Humanitarian Military Intervention", *Human Security and the New Diplomacy*, Ed: Rob Mcrae-Don Hubert, McGill-Quenn's Universty Press, Montreal, 2001, ss. 101-111.

[103] Noam Chomsky, "Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of Imperial Right", Monthly Review, September 2008, http://monthlyreview.org/2008/09/01/humanitarian-imperialism-the-new-doctrine-of-imperial-right/ (e.t. 01.02.2013)

[104] İnsancıl müdahale söylemi pek çok insan hakları aktivisti için, insanların baskıdan kurtulup özgürleşmesini sağlayacağı, insan onuruna saygı ve insan yaşamına değer verdiği için kesinlikle koşulsuz iyi bir şeyi ifade etmektedir.

[105] Anne Orford, *Reading Humanitartian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, ss. 35-42.

[106] Henfred Münkler, *Yeni Savaşlar*, Çev: Zehra Aksu Yılmazer, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 203.

kullanılan bu kavrama olumlu ve olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Buna karşılık, Ulrich Beck ise; "savaş ile barış, iç ile dış, saldırı-savunma, adalet–adaletsizlik, katil-kurban, sivil toplum-barbarlık arasındaki klasik ayrımların ortadan kalktığı ve insan hakları politikasının Batı'nın, özellikle ABD'nin bir tür sivil dini haline geldiği yeni bir "postnasyonel savaşlar" döneminin başlatığı saptamasında bulunmuştur. Beck'e göre, politikanın ayrıcalıklı aktörleri olan devletlere dayalı geleneksel uluslararası hukukun yerini, karakteristik özelliği, "askeri hümanizma" olan yeni türden postnasyonel politika, bir Dünya iç politikası anayasası alacaktır, yani insan haklarının ulusal sınırlar ötesinde geçerlilik kazandırılması amacıyla uluslararötesi askeri güç devreye girecektir. Buna ilişkin eleştirisinde Beck; "İyi haber, kötü haber aslında: Neyin hak hukuk, neyin insan hakları olduğuna hegemon güç karar verir. Ve savaş, ahlakın başka araçlarla sürdürülmesi anlamına gelir". Beck'e göre; savaşı tırmandırma mantığının önüne siyasi bir kilit vurmak işte tam da bu yüzden giderek zorlaşmaktadır. Bu nedenle Beck, 21. yüzyılda pasifleştirme ve insan hakları savaşlarının giderek artacağını tahmininde bulunmuştur[107].

Bu bağlamda dikkat çekici bir görüşte; iç savaşlara yönelik müdahalelerde ana saik insan hakları söyleminden ziyade, uluslararası olmayan silahlı çatışmanın (iç savaşın) sürmesinin diğer ülkelere getireceği maliyetin boyutlarıdır. Burada ölçü yapılacak müdahalenin maliyetinin, ilgili durumu sonlandırma konusunda değeri karşılayıp karşılamadığıdır. Bu durumun aktörleri, ilişkileri ve mülteci akınları gibi faktörlerle, ortaya çıkabilecek diğer faktörler hesaba katılır. İç savaş ekonomilerinin diğer ülkelerin ekonomileri için yarattığı tehditlerin başında savaşın komşu ülkelere yayılması gelmektedir. Uluslararası suç örgütleriyle kurulan ilişki ve etnik temizliğin önlenmesi diğer boyutları oluşturmaktadır. Burada müdahaleye yol açan nedenlerin siyasi ve ekonomik olduğu söylenmekte, müdahalelerin yeni sömürgecilik olarak değerlendirilmesinden ziyade, savunma amaçlı niteliği üzerinde durulmaktadır. 20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın başında yapılan müdahalelerin amaçlarının, talan ekonomisinin sınırlandırılması olduğu ileri sürülmüştür[108]. Fakat bu teze yönelik şu eleştiri gündeme gelebilir. Irak ve Libya'ya yönelik müdahalelerin savunma amaclı olmasından ziyade daha çok bir kaynak paylaşımı ve transferini içerdiği eleştirisi. Savunma amaçlı olduğunun kanıtlanması için bunun amprik verilerinin inandırıcı bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Bu anlamda yeryüzünde devletlerin yapmış

[107] Ibid., ss. 204-205.
[108] Ibid., ss. 207-210.

olduğu silahlanma harcamaları düşünüldüğünde neyin savunma neyin saldırı olduğunun tesbiti güçleşmektedir.

İnsancıl müdahaleyi savunanlar açısından bu gibi müdahalelerle sömürgecilik arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Uluslararası hukukun uygulanması, üçüncü Dünya ülkelerini rüşvetin yaygınlığından, yaşanan etnik ve dinsel şiddetten kurtararak özgürleşmelerine de katkı sağlamaktadır. Sömürgecilik eleştirilerine yönelik olarak, sömürgecilik sonrası insancıl müdahale olgusuna ilişkin değerlendirmelerde uluslararası hukukun uzun bir zamandan beri emperyal bir projenin parçası olmadığı, müdahaleye hak ve yükümlülük olarak izin verilmesinin uluslararası hukuk doktrinin en iyi yorumu olarak kabul edilebileceği söylenmiştir[109].

Bu eleştirilerde ortak nokta, "İnsan hakları"nın yalnızca bir müdahale nedeni olarak araçsallaştırıldığı için insancıl müdahalenin çifte standartlar doktrini olarak görülmesidir. Doktrinin Avrupalı devletlerle, sömürgecilik sonrası kurulan devletler arasındaki temel eşitsizliğin yanı sıra, yöneticilerle kendi yurttaşları arasındaki otoriter ilişkiyi perdeleyen bir güç politikası niteliğinde olduğudur. İnsan haklarının II. Dünya Savaşından bu yana hızla geliştiği düşünülse de, insan hakları ihlallerinde sorumluların ortaya çıkarılması yönünde küresel güvence veren uluslararası bir yapının olduğu söylemez[110]. İnsan hakları söyleminin bu kadar başat bir rol oynadığı günümüzde dahi kavramın bu kadar sıklıklı dile getiriliyor olması ironik bir şekilde olmadığının işareti midir yoksa? Geçen yüzyılda insancıl müdahaleye Avrupalı güçler tarafından emperyal amaçlarla giydirilen kılıf dini meşruiyetken, günümüzde daha seküler bir kavram olan insan haklarının kullanıldığı iddia edilebilir.

Bu kavrama yönelik önemli bir eleştiriyi askeri militarizasyon boyutu oluşturmaktadır. Oldukça tehlikeli olarak değerlendirilen Soğuk savaş sonrası yeni müdahalecilik anlayışının, uluslararası toplum tarafından barış, güvenlik, insan hakları ve demokrasi adına yapılan askeri müdahaleler yoluyla sanayileşmiş toplum sakinlerinin artan bir istekle uluslararası çatışmalarda askeri çözümleri desteklemelerini beraberinde getirmesidir. Bu yüksek şiddet içeren çözüm, güvenliklerinin tehdit edildiği gerekçesiyle ABD ve diğer demokratik ülkelerden gelmektedir. Buradaki temel yaklaşım sorunların çözümü konusunda barışçıl

[109] Fernando R. Teson, "Collective Humanitarian Intervention," 17 Michigan Journal of International Law, 1996, s. 323; Fernando R. Teson, "The Liberal Case for Humanitarian Interventıon", Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas, Ed: J.L. Holzgreee and Robert O. Keohone, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 101.

[110] Jim Harding, "İnsancıl Müdahale Doktrini: İnsancıl Müdahale Doktrininin Diriltilmesinin Tek Kutuplu Dünyamızdaki Yeni Sömürgece Etkileri", *Irak Dünya Mahkemesi, Nihai İstanbul Oturumu, 23-27 Haziran 2005,* Hazırlayan: Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s. 73.

yollardan uzaklaşılması ve askeri militarizasyonun giderek en önemli seçenek haline gelmesidir. Bu görüşe yönelik olarak, askeri müdahalelerin insancıl sonuçların yaratılması anlamında gerekli oldukları söylenemez. Özellikle hava bombardımanı içeren askeri müdahaleler, hedefler arasında ayrım gözetmeyerek ciddi sonuçlara yol açmaktadır. Bu müdahaleler adeta kurtarılmak istenen insanlara yönelik bir saldırı niteliğine bürünmektedir. Bu müdahale biçimi barışın inşası ve demokratikleşme amacına olumsuz etki yapmaktadır. Özellikle havadan yapılan bombardımanlar orantısız bir şekilde alt yapı tesislerini vurmakta ve çok sayıda sivilin ölümüne yol açıp, uluslararası insancıl hukuku ihlal etmektedir. Bunun dışında çok sayıda barış gücü askerinin bulunması olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Tecavüzün ve fahişeliğin artış gösterdiği, kadın ve çocukların kötüye kullanılmasına sıklıkla rastlanıldığı söylenmiştir[111].

Yukarıda söylenenlere ek olarak, insancıl müdahale kavramı çerçevesinde çok uluslu askeri operasyonlara duyulan kuşkuya ilişkin pek çok örnek verilebilir. Bunlar arasında ABD askerlerinin Somali'deki operasyonda, savaş lordu Muhammed Aideed'in kuvvetleri tarafından öldürülmesi ve Sırp kuvvetlerinin NATO bombardımanından korunmak için BM komutasındaki 400 kişilik Hollanda askeri birliğini köprüye zincirlemesi gösterilebilir[112]. Hava saldırılarında sivillerin ölüm oranı bu müdahalelerin "insancıl" niteliğini oldukça zedelemektedir. Buna ilişkin olarak her ne kadar insancıl müdahale olarak adlandırılmasa da Irak örneğinde onlarca çocuğun hayatını kaybettiği bir gerçektir[113]. Diğer bir örnekte NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik hava saldırısıdır. Pek çok hükümet dışı insan hakları örgütü ve uluslararası örgüt 24 Mart'tan 10 Haziran 1999 tarihine kadar süren hava bombardımanında 25.000'den fazla bomba atıldığını ve tahminen 500 Yugoslav vatandaşının hayatını kaybettiğini belirtmiştir[114]. Bu ölümlerin çoğu pilotların hayatını kurtarmak için çok yüksekten atılan parça tesirli bombalar sonucu olmuştur. Bu bombalar yoğun nüfusun olduğu kırsal alanlardaki hareketli hedeflere yönelmiştir[115]. Eski Yugoslavya için kurulan Ceza Mahkemesi'nin savcılık birimi de bombalama esnasında NATO ülkelerinin ciddi düzeyde

[111] Orford, *Reading Humanitartian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., ss. 11-13.
[112] Weiss, *Humanitarian Interventıon: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 44.
[113] Orford, *Reading Humanitartian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., ss. 190-191.
[114] Ibid., s. 193.
[115] Human Rights Watch, Civilian Deaths in the NATO Air Campaign (2000), World Report, 2000. http://www.hrw.org/reports/2000/nato/Natbm200-01.htm. (e.t. 28.07.2014)

uluslararası insancıl hukuk ihlali yaptığını belirtmiştir[116]. NATO'nun Yugoslav TV'sini vurması üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) dava açılmıştır[117]. Aynı zamanda Sırplara ait altyapı tesisleri vurulmuştur. BM'nin yaptırımların verimsizliği anlamında Haiti örneğinde çoçuk ölümlerinin arttığı, yetersiz beslenmenin oluştuğu, ekonominin felce uğratığı belirtilmiştir. Irak'ta benzer bir süreç yaşanmıştır. 1992 yılında Somali'de bulunan Kanada Hava İndirme Tugayının faaliyetleri ırkçılık, işkence ve cinayete ilişkin iddialara konu olmuştur[118]. BM Barış gücü personeli hakkında Burundi, Demokratik Kongo, Haiti, Fildişi Sahili ve Liberya'da ciddi cinsel istismar iddiaları söz konusu olmuştur[119]. Askeri müdahalenin başlamasının zorunlu olduğu hallerde dahi bir sonuça ulaşmayabileceği ve şiddeti tekrar tırmandırabileceği söylenebilir. Bir takım yapısal değişikliklerin yapılmak istenmesi nüfusu tehlikeye atabilir. Burada yapılacak çalışmaların, gelişmeyi, demokrasinin teşvikini ve ilerletilmesini, hukuk devletinin kurulmasını, insan haklarına saygıyı, çatışma sonrası barışın inşasını ve bunları uzun vadede üstlenmeyi ve gerçekleştirmeyi içermesi gerekmektedir. İkinci olarak müdahale sonucu sağlanacak yarar verilecek zarardan fazla olmalıdır. Bununla beraber insancıl müdahalenin yararları ve zararları konusunda elimizde yeterli verinin olmadığı söylenebilir[120].

Bunlara karşılık; insancıl müdahalenin yarardan çok zarar getirdiğine yönelik, 1990'lı yıllarda altı çatışmalı bölgede (Kuzey Irak, Somali, Bosna, Ruanda, Kosova ve Doğu Timor) analizi yapılan 17 operasyonun büyük bölümünün başarılı olduğu, bu operasyonlardan dokuzunun hayat kurtarmayı başardığı iddia edilmiştir(Bu dokuz operasyondan ikisi Ruanda, ikisi Somali, ikisi Kosova, biri Doğu Timor, biri Bosna, biri Kuzey Irak'a yöneliktir)[121]. Dördünün bazı hayatları kurtardığı, dördünün hayatları kurtarmada başarısız olduğu, sadece ikisinin çatışmadaki kurbanların koşullarını daha da kötü hale getirdiği söylenmiştir (Bunlar, BM'nin Somali'ye yönelik UNOSOM II ve Kosova'ya yönelik Müttefik güçlerin

[116] Final Report to the Presecutor by the Commitee Established to Review the NATO Bombing Campaign againist the Federal Republic of Yuguslavia, para. 1. http://www.icty.org/sid/10052, (e.t. 28.07.2014).
[117] Emre Öktem, *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 430-431.
[118] James Pattison, "Humanitarian Intervention, the Responsibility to Protect and jus in bello", Globally Responsibility to Protect 1, 2009, s. 364.
[119] Ibid., s. 365.
[120] Pattison, "Humanitarian Intervention, the Responsibility to Protect and jus in bello", op. cit., ss. 390-391.
[121] D.Taylor Seybolt, *Humanitarian Military Intervention: The Conditions for Success and Failure*, Oxford University Press, Oxford, 2008, ss. 270.

operasyonlarıdır). Açıkça farklı yerlere ilişkin bu raporlardan sadece ikisinde durumun daha da kötüleştiği iddia edilmiştir[122].

Yapılacak askeri müdahaleye ilişkin olarak şunlar ileri sürülmüştür. Siviller ve sivillerin kullanımına yönelik altyapı tesisleri hedeflenmemelidir. İnsancıl müdahalelerde zorunlu askerlik hizmetinde olanların kullanımından kaçınılmalıdır. İnsancıl müdahale konusunda gönüllü askerlerden yararlanılabileceği, sivil kayıpları açısından durumun kasıtsız ve kurumsal olmaması, orantılı olması gerektiği, bazı müdahalelerin de karşılaşılacak zararlarla kıyaslandığında müdahale etmemekten daha önemli olduğu savunulmuştur[123].

Buna karşılık askeri nitelikteki insancıl müdahalenin hayat kurtarma potansiyelinin sanıldığından daha az olduğu da söylenebilir. Bosna ve Kosova'da askeri liderlerle yapılan röportajlarda dahil araştırmalarda ortaya çıkan şey, bu liderlerin çatışmayı ve devlet şiddetini tahrik ettikleri, tamamıyla yabancı bir dış yardımı bekledikleridir. Kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkan insancıl müdahale zaman zaman insanları koruma amacıyla trajedilere neden olmaktadır. NATO'nun bu anlamda Kosova müdahalesinin ters teptiği söylenebilir. Sırplar 1999 yılının martında etnik temizliğe başlamak amacıyla zorlayıcı güçlerini sergilemiş ve bu süreçte yaklaşık 850 bin Arnavut yerinden edilmiş ve 10 bin kadarı öldürülmüştür. 1999 haziranında Sırp güçleri geri çekildiğinde, Arnavutlar intikam amacıyla 100 bin Sırp'a yönelik etnik temizliğe başlamışlardır. Bunun sonucunda yüzlercesi öldürülmüştür. Açıkça Kosova'daki ölüm oranının NATO'nun bombalaması esnasında, müdahale öncesi çatışmaların olduğu döneme göre, kabaca otuz kat daha yüksek olduğu iddia edilmiştir[124].

Tarihsel pek çok örnek verilerek de insancıl müdahale kavramının gerçeklikle ilişkisi sorgulanmaktadır. Daha yakın tarihli örneklere bakıldığında durumun pek iç açıcı olduğu söylenemez. 1971 yılında ABD Başkanı Nixon, Bengal halkının Pakistan askeri rejimi tarafından katledilmesine karşı çıkmamıştır[125]. 1972 yılında belki de daha sonra Ruanda soykırımının habercisi olacak şekilde Batılı emperyal güçler Burundi'deki Tutsilerin 100 bin Hutuyu katletmesine son verecek bir müdahaleden kaçınmak için "egemenlik" gerekçesine sığınmışlardır. ABD'nin modern tarihin en büyük soykırımlarından biri olarak ifade edilen yedi milyon Kamboçyalıdan iki milyonunun Kızıl Khmerler tarafından katledilmesine ilişkin

[122] Ibid. ss. 271.
[123] Pattison, "Humanitarian Intervention, the Responsibility to Protect and jus in bello", op. cit., s. 378.
[124] Alan J. Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations, Winter/Spring 2009, ss. 22-23. www.journalofdiplomacy.org. (e.t. 26.04.2013)
[125] Harding, op. cit., s. 74

koşulların yaratılmasına ve hasıraltı edilmesine, Vietnam üzerinde uyguladığı politikalar bağlamında, doğrudan katkıda bulunduğu söylenebilir. Vietnam'ın askeri müdahalesi bu katliama son verdikten sonra bile, ABD ve Avrupa devletlerinin çoğu BM'de Pol-pot'u desteklemeyi sürdürmüştür[126].

Yukarıda belirtilenlerin dışında kuşkusuz insancıl müdahalenin retorikten öte bir boyutu olduğu yadsınamaz. Uluslararası insan hakları hukukunun, gerek evrensel gerekse bölgesel düzeyde 1945 tarihinden itibaren gösterdiği gelişmeye bakıldığında sayıları yüzü aşan sözleşme ve pek çok uluslararası yargı kararı ile birlikte, uluslararası insan hakları hukukunun normatif ve kuramsal temelinin oluştuğu söylenebilir. Bu gelişmeler sonucunda, bir devletin insan hakları ihlallerinin ulusal yetki alanı dışında da değerlendirilebileceği ve bu ihlaller nedeniyle yapılacak müdahalelerin, içişlerine karışma, egemenliğe müdahale sayılmayacağı açıkça dile getirilmiştir[127]. Diğer bir noktada insan hakları alanındaki sorumlulukların herkes tarafından herkese karşı ileri sürülebilir nitelikteki "*jus cogens*" yükümlülükler olarak kabul edilmesidir. Antlaşma kökenli hukuktan kaynaklanan bu yükümlülüklerin, giderek birer teamül hukuku kuralına dönüştüğü, bu yükümlülüklerin denetim ve yaptırımı ilgili sözleşmelerin hükümleri çerçevesinde gerçekleşse de, bir devletin insan hakları ihlalleri, diğer devletlere gerek bireysel ve birlikte, gerekse uluslararası örgütler aracılığıyla karşılık verme hakkı doğurduğu iddia edilmektedir. Tabii ki bu noktanın bütün açıklığı ile ortada olduğu söylenemez[128].

Müdahale olgusuna getirilen diğer bir eleştiride; serbest ticaret ve liberal demokrasi çağında, hukukun sınırlarını belirleyenin kapitalizm olmasıdır[129]. Bu çerçevede şu soru sorulabilir. Bu müdahalelere izin verildiği takdirde bu ülkelerin yeniden inşa sürecinde görev alacak uluslararası ekonomik sistemin yapıtaşları olan Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi kurumların, müdahalede bulunulan devlete, bağımsızlığını yeniden kazanması konusunda nasıl yardım edebileceğidir. İnsancıl müdahalenin kabul edilebilirliğine dair bir politika değişimine destek vermenin, ABD, İngiltere, Fransa, Avustralya, Kanada gibi devletlerin militarizminin yasallığını kabul etmek gibi bir tehlikeyi beraberinde getirdiği, bu gibi eylemlerin uluslararası toplum tarafından sorgusuz bir şekilde olumlu

[126] Ibid., s. 75.
[127] Francis M. Deng, "From 'Sovereignty as Responsibility' to the 'Responsibility to Protect", Global Responsibility to Protect, Volume 2, No 4, 2010, s. 354.
[128] Mehrdad Payandeh, "The United Nations, Military Intervention, and Regime Change in Libya", Virginia Journal of International Law, Volume 52, Number 2, ss. 512-513; Alpkaya, "NATO Müdahalesi Üzerine", op. cit., ss. 8-9.
[129] Orford, *Reading Humanitarian Intervention*: *Human Rights and the Use of Force in International Law,* op. cit., s. 28.

değerlendirilmesinin daha önce uygarlaştırma misyonunun oynadığı role benzeyebileceği savunulmuştur[130].

İnsancıl müdahaleye ilişkin yukarıda aktarılan eleştirilere ek olarak şunlar da söylenmiştir. Müdahale söyleminin Asya, Doğu Avrupa, Latin Amerika veya Afrika'daki halklar için doğal, kaçınılmaz ve arzulanabilir olarak kurgulandığı, müdahale söyleminde bu halkların kendi kendini idare edemeyen barbar ve ilkel halklar olarak görüldüğüdür[131]. Dünya'nın geri kalanına ilişkin müdahale söylemine bakıldığında, bu söylem bu bölgelere uluslararası toplum tarafından ihtiyaçları olan demokrasi ve insan haklarının getirileceği varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Yeni müdahalecilik anlayışı olarak değerlendirilebilecek bu söylem, uluslararası hukuk ve kurumlarda, özgürlük, demokrasi, düzen, şeffaflık, liberizasyon, insancıllık, insan hakları, başarısız devletlerde veya bölgelerde iç savaşlar ve silahlı çatışmalardaki yıkımlardan insanların hayatlarının kurtarılması biçiminde imajlara bürünmüştür. Bu söylem uyarınca, askeri müdahale sadece haklı bir seçenek değil, aynı zamanda etnik temizlik, soykırım girişimi, dinsel fanatizm, insan haklarının yoğun ihlali durumlarında mağdurların kurtarılması amacıyla ahlaki anlamda da gereklidir. Söylem, mali müdahalenin ve yönetimin bu konuda kendini yönetemeyen hükümetlerin ekonomik temellerinin yeniden inşası için gerekli olduğu ve bu devletlerde yaşayan halklara daha büyük bir ekonomik refah ve zenginlik getireceği varsayımı üzerine temellendirilmiştir. Bu söylem tarzının trajik sonuçlarıyla birlikte, tarihe aldırmadan emperyal güçlerin kendi üstünlüklerini kutladığı ve ilan ettiği benzer bir dili hatırlattığı söylenebilir. Bu bağlamda; insancıl müdahale kavramına ilişkin yapılan eleştirilerin en sertlerinden biri, bu kavramın küresel düzeydeki sömürgecilik tarihinin bir parçası olduğudur. Müdahale mantığının Dünya'yı bölerek bir kültür emperyalizmini yansıttığı, kendi kültürünü temsil yeteneğinin sadece birinci Dünya ülkelerine tanındığı söylenmiştir. Bu literatürde özellikle hedef devletlere yönelik, kaotik, kabilemsi, ilkel, kapitalizm öncesi, şiddete eğilimli, ayrımcı ve çocuksu gibi ifadeler kullanıldığı, söylemin sömürüyü faydalı ve meşru gösterdiği vurgulanmıştır[132].

---

[130] Mark Duffield, "Getting Savages to Fight Barbarians: Devolopment, Security and the Colonial Present", Conflict, Security&Devolopment 5:2, August 2005, s. 144. http://www.artsrn.ualberta.ca/courses/PoliticalScience/357B1/documents/DuffieldGettingSavagesToFightBarbarians-DevSecurityColonial.pdf (e.t. 12.05.2013); Elen Meikins Wood, "Kosova and the New İmperialism" Ed. Tarık Ali, *Masters of The Universe? NATO Balkan Crusade*, Verso, London, 2000, s. 192; Orford, *Reading Humanitarian Intervention*: *Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., ss. 28-30.

[131] Orford, *Reading Humanitartian Intervention:Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., s. 47.

[132] Ibid., s. 48.

İnsancıl müdahale söylemine ilişkin uluslararası hukukçuların kendilerine biçtikleri misyona eleştiriler yöneltilmiştir. Uluslararası hukukçuların Afrika, Doğu Avrupa ve Asya'nın gelişimi için uzmanlık önerilerinde bulundukları ve çatışma sonrası dönemde buna iç savaşta dahil kurumsal bir yapılanmayı, insan haklarının, demokrasinin ve hukuk kurallarının uzak yerlerdeki temsilciliğini önerdikleri söylenmiştir. Buna yönelik getirilen eleştiri ise, uluslararası hukuki metinlerin bilgiyi üretme süreçleridir. Bu belgelerin uzak topraklarda meydana gelen kıyım ve korkunçlukların hikayesi ile diğer insanlar hakkında bilgi üreterek güç ilişkilerinin yeniden üretilmesi sürecine katıldıkları belirtilmiştir. Emperyal arzunun bunu bildiği ve diğer insanlara ulaştırdığı şeklinde ifade edilen bu formülasyonda, uluslararası hukuk pratikleri aracılığıyla bu toprakların dönüştürüldüğü, uzmanlık duygusu içinde ve otoritenin diliyle konuşularak bu toplumların, müdahaleci devletlerin yardımına ihtiyaçları olduğu duygusunun oluşturulduğudur[133].

İnsancıl müdahale kavramının bir imaj coğrafyası yarattığı ve ekonomik bir proje olduğu da iddia edilmiştir. Yakın tarihte ortaya çıkmış Ruanda[134] ve Yugoslavya'daki[135] etnik temizlik ve soykırımlarda, uluslararası ekonomik kuruluş ve aktörlerin şiddetin patlak vermesine ilişkin koşulların yaratılmasına yaptıkları katkı, oynadıkları rol, krizler yaşanırken uluslararası hukuk ve kurumlarının yokluğu ve ilgisizliği buna kanıt olarak gösterilmiştir[136].

Misha Glenny, Yugoslavya'daki çatışmalar ve grupların birbirine yönelik şiddet eylemleri üzerine yaptığı çalışmalarda, şiddetin eski zamanlardan beri varolan etnik ve dini farklılıklardan değil, bu farklılıkların milliyetçi söylemler etrafında toplanan modern girişimlerden kaynaklandığını belirtmiştir[137].

Uluslararası kurumların eylemleri ile Yugoslavya'nın dağılma öncesi durumuna bakıldığında, müdahale etme ile etmeme ikilemi arasında kalan uluslararası toplumun sorumluluğu, çatışma öncesi Yugoslavya toplumunun ekonomik ve politik yaşamında görülecektir. Devletin yeniden yapılanmasına ilişkin ekonomik liberizasyon programının IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumlarınca 1970, 1980 ve 1990'lı yıllarda uygulanması, Yugoslavya'daki patlamaya hazır koşulların yaratılmasına katkıda bulunmuştur.

---

[133] Ibid., s. 79.
[134] Ruanda'da yaşanan bu süreçin ayrıntılı bilgisi için bkz. Peter Uvin, *Aiding Violence: The Devolopment Enterprise in Rwanda*, Kumarian Press, Connecticut, 1998, ss. 40-51.
[135] Yugoslavya'da yaşanan bu sürecin ayrıntılı bilgisi için bkz. Karina Zofia Butler, *A Critical Humanitarian Intervention Approach*, Palgrave Mcmillan, London, 2011, ss. 102-126.
[136] Orford, *Reading Humanitartian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., ss. 85-86.
[137] Misha Gleny, *The Fall of Yugoslavia*, Penguin, New York, 1992, ss. 177-184.

Yugoslavya'nın dış borçlarının geri ödenmesine ilişkin ekonomik politikalar, yeni bir anayasal reformun yapılmasına neden olmuş, bu da 1980'li yıllar boyunca işçi haklarının ve vatandaşlığın yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Bu politikalar federal cumhuriyetlerdeki milliyetçiliklerin yükselişinde rol oynayarak federal hükümetin yasallığına zarar vermiştir. Yugoslavya örneğinde değerlendirildiğinde bu projenin kendisinin barışa yönelik bir tehdit olarak işlediği söylenebilir[138].

IMF ve diğer uluslararası ekonomik kurumların uyguladığı ekonomik politikalar ülkede istikrarsızlığa yol açıp, federe devletler arasında zengin ve fakir ayrımına yol açmıştır. IMF'in yürürlüğe koyduğu 1982 yılındaki programdaki kemer sıkma politikaları Yugoslavya halkı için güvensizlik ve istikrarsızlık ortamı yaratmıştır. Bu programın istikrarsızlıkla sonuçlandığına ilişkin şu örnekler verilebilir. Enflasyon artmış, gelirler azalmış, tüketici mallarında kıtlık olmuş, işsizlik ve işsizlik tehlikesi artmış, gıda subvansiyonları terk edilmiş, ithalata getirilen kısıtlamalar malların fiyatlarının artmasına neden olmuş, ihracatta büyük oranda zarar görmüştür. İkinci olarak, ekonominin yönlendirdiği politik ve anayasal reformlar sosyalist sistemde korunan azınlık haklarının zarar görmesine yol açmıştır. IMF programlarının uygulanması cumhuriyetlerin milliyetçiliklerini artırmış ve federal hükümetin meşruiyet zemini zedelemiştir. IMF'in 1980'lı yıllardan itibaren empoze ettiği bu yapısal ve politik reformlar devletin hukuk ve kamu düzenini sürdürmesi dışında bir çok fonksiyonundan arındırılmasını beraberinde getirmiştir[139].

Tabii ki bu tek örnekten hareketle, yapısal düzenlemeler ve şok terapi programlarının pek çok ülkede soykırıma yol açan ya da açabilecek etkenlerden biri olduğu söylenmemekle birlikte, vurgulanmak istenen bütün etnik temizlik olaylarının tamamıyla yerel nedenlerden kaynaklanmadığıdır. Yugoslavya'da meydana gelen etnik temizlik olayında uluslararası kurumların politikalarının, çıkarlarının ve kabul ettirmeye çalıştıkları normlarında, Ruanda örneğinde olduğu gibi katliamlarda payı olduğu gerçeği rahatlıkla söylenebilir.

Müdahalenin sınırlarının kapitalist düzen tarafından belirlendiğine ilişkin bir örnek Bosna Hersek üzerinden verilebilir. Bosna'da barışı uygulama konseyinin öncelikleri "ekonomik reformların yapılması, serbest piyasa ekonomisinin gelişiminin sürekliliği için koşulların yaratılması, mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilenlerin dönüşünün hızlandırılması, demokratik anlamda hesap verebilecek kurumların gelişimini destekleme,

[138] Orford, *Reading Humanitartian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., ss. 89-93.
[139] Susan L. Woodward, *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*, Washington, 1995, ss.106-111.

kamu hizmetlerinde liyakatın sağlanmasıdır"[140]. Bu verilerden hareketle Bosna'da yaratılmak istenen demokratikleşmeden çok serbest pazara uyumu sağlayacak kurumsallaşmanın sağlanmasıdır. Bu bağlamda Doğu Timor'daki yeniden yapılanmayı anlamak için Dünya Bankası'nın burada ne yaptığına, oynadığı role bakılmalıdır. Dünya Bankası'nın gelişim modeli ve sınırlandırılmamış yabancı yatırımları yeni bir sömürgecilik türünün yaratılması olarak değerlendirilmiş ve bunun Doğu Timor toplumunu derinden ikiye böldüğü ifade edilmiştir. BM'nin Doğu Timor'daki misyonu tarihte emsali olmayan bir şekilde bütün bir ülkede devlet yaratılması olarak tarif edilmiştir[141].

İnsancıl müdahale kavramının, militarizm, sömürgecilik ve yönetim arasındaki bağlantının görünmez kılınmasında çok önemli bir rol üstlendiği, insancıl müdahale söyleminin tamamıyla tarihsel geçmişi ve bağlamı, küresel ekonomik değişimin hızını, yoğunluğunu, bunun güvenliğe ve insancıl krizlere etkisini tamamıyla görmezden geldiği**,** hayali ve kurgusal yapıya sahip olduğu vurgulanmıştır[142].

Bu anlamda Immanuel Wallerstain'in tespitinide hatırlatmakta fayda vardır. *"Batılı liderler… demokrasinin erdemlerini vazederlerken, ya Dünya sisteminin gerçeklerine kasten gözlerini kapatmakta… ya da kendi ülkelerinin manevi açıdan daha üstün olduğunu ima etmektedirler. Dünya'daki diktatörlükleri hiçbir surette savunmuyorum ya da haklı çıkarmaya uğraşmıyorum. Baskı hiçbir yerde erdem değildir, hele ki kitlesel katliamlar. Sadece bu olguların… ne bazı ülkelerin medeni olmayan kültürlere sahip olmalarının sonucu ne de bu ülkelerin sermaye akışına yeterince açık olmamalarının sonucu olduğunu belirtmek istiyorum. Dünya halklarının üçte ikisi dünya ekonomisinin yapısı yüzünden liberal devletlere sahip değildir; bu ekonomi onların bu tür siyasi rejimlere sahip olmalarını imkansızlaştırmaktadır"*[143].

İnsancıl müdahaleyi normatif bir devrim olarak tanımlayan yazarlar bile, bu olgunun Washington ve Londra tarafından ikiyüzlü bir şekilde kullanılmasının 3. Dünya ülkelerinin bu normatif ilerlemeye yönelik ağır ve ters yönde bir isteklerinin oluşmasına yol açtığını belirtmişlerdir[144].

---

[140] Orford, *Reading Humanitartian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., s. 130.
[141] Ibid., ss. 138-139.
[142] Ibid., ss. 159-165.
[143] Immanuel Wallerstain, *Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyada ABD*, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 148-149.
[144] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 55.

İnsancıl müdahalenin devletleri self-determinasyona kavuşturduğu iddiası Bosna ve Doğu Timor örneklerinde ABD ve Avusturalya dışişleri bakanları tarafından ifade edilmekle birlikte, bazı uluslararası hukukçular insancıl müdahalenin BM Antlaşmasını baltaladığını ve self-determinasyon hakkını korumanın en iyi yolunun BM Antlaşması'nda yer alan devletlerin eşit egemenliği ve müdahale etmeme ilkesini korumak olduğunu savunmuşlardır[145].

Gelişmekte olan ülkelerin batı müdahaleciliğine ve normatif tezlerine artan bir tepki beslemelerine rağmen Batılı devlet adamları ve akademisyenlerin, gelişmekte olan ülkelerin şüphelerini azaltacak bir güvence ve ikna edici savlar ileri sürdükleri söylenemez. İnandırıcılığı şüpheli sözlerden ziyade, eğer gelişmekte olan Dünya'nın insancıl müdahaleyi kabul etmesini istiyorlar ise, bunun beyaz adamın modern bir manifestosu olmadığını göstermelidirler. İnsancıl müdahale gibi bir kuramsal yaklaşımın güçlü devletlere karşı hiçbir zaman işe yaramayacağı da söylenebilir[146].

Çin, Rusya ve Hindistan gibi güçlü devletlerin de bulunduğu pek çok devlet insancıl müdahale ilkesine karşı çıkmıştır. Aynı oranda özellikle; sömürgecilik sonrası bağımsızlığını kazanan Asya ve Afrika'daki devletlerde buna karşı çıkmıştır. Pek çok devlet bu müdahalelerde sadece insancıl amaçların hedeflendiği gerekçesine şüphe ile yaklaşmakta, bunun yeni bir egemenlik ve müdahale anlayışına yol açacağını savunmaktadır. Baskıcı rejimlere son vermek amacını da içeren bu tür müdahaleler sonucunda, egemenlik ve gücün bazı devletlerin elinde tekelleşmesine yol açabileceği vurgulanmıştır[147].

Tek taraflı insancıl müdahaleye karşı olanlar, uluslararası anlamda güç kullanımının sıkı düzeyde kontrol edilmesi ve saldırgan tarafın bu sistemde boşluk bulmasının engellenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bazı muhalifler, her ne kadar insancıl müdahaleye olanak olsa da, bunun antlaşmalar ya da devletlerin uygulamalarıyla desteklenmediğini vurgulamışlardır. Özellikle Kosova müdahalesini takiben, dönemin genel sekreteri Annan ve bazı yazarlar tarafından, insancıl müdahalenin kabulü yönünde bir eğilim oluştuğu ifade edilmekle beraber, insancıl müdahaleye ilişkin kurallar henüz açıklık kazanmamıştır[148].

---

[145] Orford, *Reading Humanitartian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., ss. 126-127; Chesterman, *War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., ss. 232-236.
[146] Hehir, "*Humanitarian Intervention an Introduction*", op. cit., ss. 138-141.
[147] Roberts, op. cit., s. 32; Minısterial Statement, http://www.g77.org/doc/Statement2005.htm. (e.t. 19.09.2013)
[148] Murphy, "Criminalizing Humanitarian Intervention", op. cit., s. 347.

Buna karşılık bazı yazarlar ve az sayıda Devlet tarafından, özellikle Birleşik Krallık ve Belçika tek taraflı insancıl müdahalenin yasallığı konusunda zaten yeterli kuralların olduğunu, esas olarak BM Antlaşması'nın yorumu veya devlet pratiklerinin verimli bir okumasının bunu göstereceğini belirtmişlerdir. Bu görüşlere örnek olarak ECOWAS'ın 1990 yılında Liberya'ya ve 1998 yılında Sierra Leone'ye müdahalesi, 1991 yılında müttefiklerin Kuzey Irak'a ve 1992 yılında Güney Irak'a üçlü müdahalesi, NATO'nun Kosova müdahalesi gösterilmiştir. Bu müdahalelerin genel bir kabulü yansıttığı ya da en azından uluslararası toplum tarafından hoşgörüyle karşılandığı vurgulanmıştır[149].

Kısaca özetlemek gerekirse; insancıl müdahale, hem müdahale edilen devlet ve müdahaleci devletler hem de uluslararası sistemin işleyişi açısından ciddi riskler taşımaktadır. Bu nedenle yürütülmesi için güçlü bir siyasi irade ve bu iradenin kararlılığı gereklidir. Bu noktada ilk karşılaşılabilecek sorun insancıl müdahale uygulamalarının yaygınlaştırılmasıdır. Bunun da yaratacağı başlıca sonuç, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağı ve kuvvet kullanma tehdidinin yasaklanması ilkesinin aşınması ve yıpratılmasıdır. Pandoranın kutusu misali, bu durum çok farklı amaçlarla ve çıkarlarla, "insancıllık" nitelemesi adı altında insancıl müdahaleyi gerçekleştiren devlet ya da devletler topluluğunun politik ve ekonomik amaçları doğrultusunda insancıl müdahalenin bir araça dönüştürülmesi şekline de yol açabilir. Bu kavram önleyici müdahale gibi uluslararası ilişkilerde hegomonya tesisine yönelik de kullanılabilir. Buradaki temel çelişki müdahale konusunda nesnelliğin nasıl sağlanacağıdır. Uluslararası toplumun büyük çaptaki yaygın insan hakları ihlallerine sessiz kalmasını beklemek ne kadar doğrudur. Bu bakımdan insancıl müdahle kavramından ziyade koruma sorumluluğu kavramının son zamanlarda daha sıklıkla dile getirilmesi bu çelişkinin giderilmesinin ve ortaya çıkan ihtiyacın bir ifadesidir.

İkinci eleştiri noktası müdahaleyi gerektiren değerlerin batılı değerler üzerinden ifade edilmesidir. Batı uygarlığının bugünkü Dünya düzenini şekillendirdiği gerçek olmakla birlikte, bu sorunun aşılması açısından önemli olan evrensel nitelikteki hukuk normlarıdır. Her ne kadar bu kavramlar tartışmaya açık olsa da, bu konuya ilişkin temel ölçütler sayılabilir. Bu ölçütler çeşitli çalışmalarda ortaya serilmiştir. Bu tezin de ikinci bölümünü oluşturan koruma sorumluluğu kısmında ilgili komisyon çalışmalarından ve raporlarından örnekler verilecektir.

[149] Ibid., s. 348.

Bu bağlamda şu da söylenebilir; Güvenlik Konseyi'nin kitlesel katliamlar, insanlğa karşı suçlar ve soykırım gibi uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan felaketler karşısında tutumunu belirleyen çeşitli olgular söz konusudur. Bunlar arasında insan haklarının giderek uluslarüstü bir içerik kazanması, gelişlen teknoloji ve imkanlar sayesinde insanların yaşanan olaylardan haberdar olup baskı yaratabilmesi, yaşanan uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların sınırları aşan boyutlarının olması, uluslararası barış ve güvenliğe bulundukları bölge açısından tehdit oluşturmaları ve ciddi bir sığınmacı akımı yaratmalarıdır. Bu başlıklar halinde sayılan ve daha da artırılması mümkün olan nedenler BM'yi insancıl müdahalelere daha fazla müdahil olmasına zorlamaktadır[150].

II. İNSANCIL MÜDAHALE KAVRAMI VE UNSURLARI

A. İnsancıl Müdahale Kavramı

Bir devletin topraklarında yaşanan katliam, soykırım, etnik temizlik gibi benzeri durumlarda ne yapılacağı sorusu Dünyamız açısından en önemli sorulardan biridir. Bu sayılan durumların engellenmesi ve durdurulması bakımından insancıl müdahalenin önemi üzerinde genel bir uzlaşı olmasına rağmen, insancıl müdahale olgusu günümüzde uluslarası hukuk ve ilişkilerin en tartışılan konularından biridir[151].

İnsancıl müdahale konusunda birbirine benzer pek çok tanım yapılabilir.

İnsancıl müdahale, "Bir devlet, devletler grubu veya uluslararası organisazyon tarafından; kendi uyrukluğu dışındaki kişilerin temel insan haklarına yönelik yoğun, kapsamlı, sistematik ihlallerin ve kitlesel ölümlerin önlenmesi, durdurulması ve sonlandırılması amacıyla herhangi bir devletten izin alınmaksızın bu tür eylemlerden sorumlu devlet ya da devletlere yönelik silahlı kuvvet kullanılmasıdır". İnsancıl müdahale kavramında asıl çarpıcı nokta bunun diğer müdahale çeşitlerinden (ekonomik, diplomatik vb.) farklı olarak, müdahalede bulunulan devletin vatandaşlarını korumaya ve kurtarmaya yönelik güç kullanımını içermesidir[152]. Kavram bu haliyle oldukça tartışmalı bir içeriğe sahiptir.

Başka bir tanım uyarınca insancıl müdahale, herhangi bir devlet tarafından insan haklarının veya uluslararası insancıl hukuk kurallarının ağır ve yaygın biçimde ihlal edilmesi

---

[150]Funda Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", Uluslararası İlişkiler, Cilt 6, Sayı 21, Bahar 2009, s. 75.

[151] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 15.

[152] J.L. Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", *Humanitarian Intervention:Ethical,Legal and Political Dilemmas*, Ed: J.L. Holzgreee and Robert O. Keohone, Cambridge University Press, 2003, s. 18; Jenifer Welsh, *Humanitarian Intervention and International Relations*, Introduction, Ed: Jenifer Welsh, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 3; Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 21; Heinze, op. cit., s. 7.

veya devlet otoritesinin çökmesi sonucunda ortaya çıkan insancıl nitelikli krizleri önlemek veya engellemek amacıyla, ihlal veya krizden sorumlu devletin izni olmaksızın ona karşı, bir başka devlet veya devletler topluluğu yahut uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilen askeri kuvvet kullanımıdır[153].

1994 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından da insani müdahale kavramı, bir devletin vatandaşlarının, başka bir devlet ya da devletler tarafından kuvvet kullanılması ya da kuvvet kullanılması tehdidi yoluyla korunması şeklinde tanımlanmıştır[154].

Kuşkusuz bu tanımları çoğaltmak mümkündür. Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi insancıl müdahale aslında son derece karmaşık bir konudur. Bir boyutuyla uluslararası hukukun temel yapıtaşlarını oluşturan "egemenliğe saygı" ve "devletlerin içişlerine karışmama" ilkelerine aykırılık oluşturarak uluslararası hukukun temel kurallarının ihlali gibi durmakta, diğer boyutuyla ise yaşanan büyük çaptaki insancıl felaketlerin durdurulması konusunda bir gereklilik şeklini almaktadır. İnsancıl müdahalenin taşıdığı bu çelişki BM Güvenlik Konseyi'nin bu yönde karar almasıyla hukukileştirilebilir. İnsancıl müdahale hukuki esaslara dayanılarak gerçekleştirildiği durumlarda bile "kural" değil, olay çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir "istisna" olduğu söylenebilir. Hem müdahale edilen bölgedeki taraflar hem de müdahale eden güçler açısından can kaybıyla sonuçlanabilecek "hayati" ve "ölümcül" bir mesele olması ise insancıl müdahaleyi ahlaki yönleriyle de ele alınması gereken bir konu haline getirmektedir.

B. İnsancıl Müdahalenin Unsurları

İnsancıl nedenlerle müdahaleyi diğer tüm müdahale yollarından ayıran en önemli özelliklerden biri, devletin ya da devletlerin kendi vatandaşı olmayan kişileri kurtarmak için müdahalede bulunmasıdır. Temel unsurlardan bir diğerini müdahalenin gerekçesi oluşturmaktadır. İnsancıl müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için, öncelikle müdahaleye konu olan devletin kendi devlet ülkesinin sınırları içerisinde yoğun, sistematik insan hakları ihlallerinin, geniş çapta şiddet eylemlerinin veya kitlesel ölümlerin olması ve müdahaleye konu olan devletin bu kitlesel çapta yaşanan yoğun insan hakları ihlallerini önleme konusunda

[153] Adam Roberts, "The So-Called, 'Right'of Humanitarian Intervention", In Yearbook of International Humanitarian Law, 2000, s. 3; Türkmen, op. cit., s. 24; Anthony C. Arend and Robert J. Beck, *International Law and Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*, Routledge, London & New York, 1993, s.113; Cristina Gabriella Badescu, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect*, Routledge, London & New York, 2011, s. 9.

[154] Naim Demirel, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu", FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı 1, Yıl 2013, s. 153.

yetersiz olması ya da bizzat kendisinin sorumluluğunun bulunması gerekmektedir. Bunun dereceleri önleme sorumluluğunu yerine getirmemekten, bizzat sorumlu olmaya kadar değişebilmektedir. Burada vurgulaması gereken diğer bir konu, bu eylemlerin içeriğinin yoğunluğu ve çapı hakkında uluslararası düzlemde bir görüş birliği olmamakla birlikte uzlaşılan noktalar; yaşam hakkının ihlali, işkence yasağı gibi birinci kuşak temel insan hakları ihlallerinin şüpheye yer vermeyecek şekilde kanıtlanmasıdır. İnsancıl müdahaleyi amaçlayan bir kuvvet kullanımının gerçekleşebilmesi için söz konusu ihlallerin kitlesel çapta ve engellenemez boyutta olması gerekmektedir[155]. Bu konuya ilişkin açık ve net bir tanım vermek oldukça güçtür. Burada önemli olan bu nitelikteki ihlallerin tekil vakalar olmaktan çok bir sistematik dahilinde işlenmesidir.

1. Kitlesel Düzeyde İnsan Hakları İhlalleri

Müdahale kitlesel düzeydeki insan hakları ihlallerini engellemek ve sona erdirmek amacıyla gerçekleştirilmelidir. İnsancıl müdahalenin en temel unsuru, müdahalenin kitlesel çaptaki insan hakları ihlallerini önleme amacıyla gerçekleştiriliyor olmasıdır. Müdahale eden açısından müdahalede amaç, hedef devletin topraklarında yaşayan insanlara yönelik kitlesel çaptaki ihlallere ve katliamlara son vermek olmalıdır. Bu amacın benimseniyor olması müdahale eden devlet ya da devletler açısından kesin yetkinin olduğu anlamına gelmediği gibi, amacın gerçekleştirileceğini de göstermez. Müdahale eden açısından müdahaleyi gerekli kılan unsur, amaçların gerçekten insancıl nitelikte olmasıdır. Devletlerin bu gibi müdahaleler üzerinden kendi çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlaması söz konusu olabilmekte bu da müdahaleyi insancıl niteliklerinden uzaklaştırmaktadır[156]. 1990'lı yıllardan itibaren kullanılan ve kuvvet kullanımını içermeyen, yiyecek, ilaç ve barınak sağlanması gibi önlemleri ima eden "insancıl yardım" terimi ise insancıl müdahaleden ayrılmaktadır. İnsancıl eylem ya da insancıl yardım terimiyle anlatılmak istenen yardım kuruluşları ile hükümet dışı kuruluşların politik bir amaç gütmeden yürüttükleri yardım ve insan refahına yönelik faaliyetlerdir[157].

[155] Peter Hilpold, "Humanitarian Intervention: Is There a Need for a Legal Reapprasial?", European Journal of International Law 12, 2001, s. 457.
[156] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., ss. 23-24; Roberts, op. cit., s. 5.
[157] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 3; Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 19.

2. **Kuvvet Kullanma**

İnsancıl müdahaleyi diğer müdahale tiplerinden ayıran temel unsur, bunun kuvvet kullanımını içermesidir. Zaten mevcut BM sistemi içerisindeki hukuki sorunda buradan kaynaklanmaktadır. İstisnai nitelikteki kuvvet kullanma biçimlerinden farklı olarak, insancıl amaçlar taşısa da böyle bir müdahalenin meşruluğunun ne olacağı oldukça tartışmalıdır. Meşruluk kavramının yasallık kavramını aşan yapısı dikkate alındığında sorun derinleşmektedir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta, kuvvet kullanmayı içermeyen bir insancıl müdahale olup olmayacağıdır. Bu konu tartışılmış olmakla beraber günümüze kadar politik veya ekonomik yaptırımlarla uygulanmış bir insancıl müdahale örneği yoktur. Buna rağmen devletlerin grup veya bir uluslararası örgüt çatısı altında karar alarak hedef devlete karşı ekonomik ambargo uygulayıp günlük hayatı sürdürülemez kılması, o devlette yaşanan insan hakları ihlallerini engellemek amacıyla yapıldığı takdirde, bununda insancıl müdahale sayılabileceği sınırlı sayıdaki kişi tarafından savunulmuştur[158].

İnsancıl müdahalenin meşruluğuna ilişkin başka bir sınıflandırmada şu ölçütler sayılmıştır.

- BM Güvenlik Konseyi'nin, insancıl müdahaleye ilişkin yetki konusunda karar veremeyecek noktaya gelmiş olmasına rağmen müdahaleyi açıkça yasaklamaması.

- Silahlı kuvvet kullanma dışındaki diğer yollara başvurulmuş ve bunların tüketilmiş olması.

- İnsan hakları ihlallerinin tartışılmaz bir gerçeklik olarak kabulü.

-Müdahaleyi gerçekleştirecek gücün oldukça geniş bir birliktelik şeklinde oluşturulması.

-İnsancıl müdahalenin gerçekleştirilmesinin faydalarının zararlarıyla kıyaslanamayacak düzeyde fazla olacağına ilişkin geçerli nedenlerin bulunması.

-Müdahale edilecek devletin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün tehlikeye atılmaması. Bu koşulların gerçekleşmesi ve Güvenlik Konseyi'nde bir gecikme veya çözümsüzlüğün yaşanması halinde, başka uluslararası örgütlerin de devreye girebileceği savunulmaktadır[159].

---

[158] Sean D. Murphy, *Humanitarian Interventıon: The United Nations in an Evolving Order*, Phidelphia, University of Phidelphia Press, 1996, s. 35.

[159] David J. Scheffer, "Challenges Confronting Collective Security: Humanitarian Interventıon", *Post-Gulf War challenges to The UN Collective Security System: Three Views on the Issue of Humanitarian Intervention*, Ed. David J. Scheffer, Richard N. Gardner and Gerald B. Helman,United States Instıtute of Peace, Washington, 1992, ss. 11-12.

Günümüzde gelinen noktada genel kabul gören yaklaşım, insancıl müdahale eşiğinin soykırım, etnik temizlik veya benzeri ağır insan hakları ihlalleri durumunda aşılmış olacağı ve ancak böyle bir durumda silahlı müdahalenin meşru görülebileceği şeklindedir. Fakat yakın geçmişteki Somali, Ruanda ve Bosna örneklerinden hareketle, harekete geçilmesi gerekirken ya hiç müdahale edilmemiş ya da doğru zamanda müdahalede bulunulmamıştır.

Nicholas J. Wheeler'e göre; bir müdahalenin insancıl olarak nitelendirilmesi ve meşruiyet kazanabilmesi için uyulması gereken zorunlu dört ilke vardır ve bunlar kaynağını haklı savaş geleneğinden almaktadır. Bunların başında haklı neden gelmektedir. Haklı nedenle kastedilen soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi kitlesel nitelikteki eylemlerdir. İkinci ilke, askeri kuvvet kullanımına son çare olarak başvurulmalı ve askeri müdahale yapılmadan önce tüm barışçıl yollar denenmiş ve tüketilmiş olmalıdır. Üçüncü ilke müdahalenin orantılı bir şekilde yapılmasıdır. Müdahale sırasında kullanılan kuvvet düzeyinin, önlenilen yada önlenilmek istenen şiddeti aşmaması gerekmektedir. Dördüncü ilke, karar alıcıların müdahale sonucunda insancıl bir hedefe ulaşılacağına inanmalarıdır[160].

Yine bu çerçevede yapılan başka bir değerlendirmede, uluslararası insan hakları hukuku antlaşmalarında insan haklarının korunmasına ilişkin öngörülen uluslararası mekanizmaların yetersiz olması, yahut siyasi nedenlerle bu mekanizmaların işletilmemesinin insancıl müdahaleyi gündeme getirdiği söylenmiştir. Bu çerçevede insancıl müdahalenin meşruiyetini oluşturan ilkeler olarak şunlar sayılmıştır. Müdahalenin öncelikli olarak müdahale edenin çıkarlarına hizmet etmemesi, yapılan müdahalenin insan hakları ihlalleriyle kıyaslandığında orantılı olması, müdahalenin kendisinin uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturmaması ve müdahale gücünün insancıl hukuk kurallarına uymasıdır[161].

İnsancıl müdahale olgusuna ilişkin en önemli noktalardan birini, bu hakkın kullanılmasının daha iyi mi yoksa endişe verici sonuçlar mı doğuracağı tartışması oluşturmaktadır. Buna ilişkin metedolojik ve pratik zorluklar mevcuttur. Bunun için başlangıçta insancıl müdahalenin doğrudan ve anlık sonuçlarının tanımlanıp, insan refahı açısından nasıl sonuçlar doğurduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. İnsancıl müdahale yapılacağı takdirde insan refahına etkileri konusunda, geçmişte bu tür deneyimlerde kaç

[160] Wheeler, op. cit., ss. 33- 38.
[161] Ayşe Füsun Arsava; "Anayasal Düzen, Hukuk, Adalet Kuvvet Kullanma Yasağı, Egemenlik Prensibi ve İnsancıl Müdahale", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, http://www.21Yüzyılte.org/tr/yazi6399Kuvvet_Kullanma_Yasagi_%E2%80%93_Egemenlik_Prensibi_ve_Insan%C3%AE_Mudahale.html. s. 2. (e.t. 23.11.2012)

kişinin öldüğü, müdahale yapılmadığı takdirde ne kadar kişinin öldüğü ve ne gibi sonuçlar doğduğuna bakılmalıdır. Eğer müdahale sonucu yaşananlar müdahale edilmemesi sonucuna göre daha büyük zararlara yol açıyorsa müdahalenin tek akla yatkın sonucu müdahaleyi gerçekleştirenin faydasına olduğudur. Eğer müdahale, müdahalenin hiç yapılmaması durumuna oranla zararı azaltıyorsa söz konusu önermenin karşıtı doğrudur. Bu gibi tartışmalarda söz konusu önermelerin doğruluğu ise çok kapsamlı amprik verilerle ortaya koyulmalıdır. Aksi takdirde bu tartışmaların soyut ve verilerden uzak bir çerçevede yürütülmesi tartışmalarda gerçeğe yakın sonucun alınmasını güçleştirecektir[162].

Sonuç olarak, insancıl müdahale örneklerinin inceleneceği kısımda görüleceği gibi, insancıl müdahale kavramının en önemli unsurunu oluşturan mağdurların kurtarılması anlamında çok da başarılı olunmadığı acı bir gerçektir. Masum sivillerin kurtarılması anlamında; Kuzey Irak ve Doğu Timor başarılı birer örnek olarak değerlendirilirken, insanlığın hafızasında Ruanda ve Bosna çok ağır bir felaket, Kosova ise bir başarısızlık örneğidir. İşin ironik kısmı ise uluslararası toplumun önleme konusundaki başarısızlığına rağmen faillerin cezalandırılması konusundaki başarısıdır[163].

III. İNSANCIL MÜDAHALENİN YASALLIĞI (The Legality of Humanitarian Intervention)

A. Mevcut Uluslararası Hukuk Kuralları Açısından Yasallık

1. Birleşmiş Milletler Sistemi İçerisinde Kuvvet Kullanma

Uluslararası hukuk bağlamında Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar şiddet ya da savaş yasağına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktaydı. 15. yüzyıla kadar haklı sebep ya da sebeplerin olması halinde her devletin kuvvete başvurma hakkının olduğu düşünülüyordu. İlerleyen zaman sürecinde, özellikle 17. yüzyılda, devletlerin gerek duyduğu zaman kuvvete başvurabileceği görüşü genel olarak kabul edilmiştir. 19. yüzyılda ise kuvvete başvurma konusunda bazı kısıtlamalar öngörülmüştür. 20. yüzyılda ise devletler tarafından tek taraflı ve haksız olarak kuvvete başvurulması yasaklanmıştır[164].

---

[162] L. Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", op. cit., ss. 50-51.
[163] Taylor B. Seybold, *Humanitarian Military Intervention The Conditions For Success and Failure*, Oxford University Press, Oxford, 2008, s. 272.
[164] Funda Keskin, "BM ve Kuvvet Kullanma", Avrasya Dosyası, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar 2002, s. 151.

Özellikle, Soğuk Savaş sonrası döneme ilişkin, Kosova müdahalesi sonrası yaşanan gelişmeler kavram üzerinde tartışmaların daha etkili bir şekilde yürütülmesine ve gündeme gelmesine neden olmuştur. İnsancıl müdahalenin yasal olup olmadığı tartışmasına geçmeden önce, spesifik bağlamda, günümüz pozitif hukukunu içeren BM sistemindeki kuvvet kullanma kurallarının kısaca bir değerlendirmesini yapmakta fayda vardır. İnsancıl müdahalenin mevcut uluslararası hukuk sistemi içerisinde yasal olup olmadığı tartışması, söz konusu olgu açısından son derece önemlidir.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı konusunda en önemli ve kapsamlı gelişmeler ise BM Kurucu Antlaşması'nda yer almaktadır. BM Kurucu Antlaşması'nın tarihi önemi, uluslararası toplumda bir ortak güvenlik sisteminin kurulmasını hedeflemiş olmasından kaynaklanmaktadır[165]. Aynı zamanda devletlerarası ilişkilerde silahlı kuvvet kullanımının bazı durumlarda "haklı" olacağı anlayışının somut bir hukuksal içerik kazanması BM sistemi ile olmuştur. BM Kurucu Antlaşması'nda kuvvete başvurulması veya kuvvet kullanma tehditi genel olarak yasaklanırken, kuvvet kullanmanın haklı olabileceği durumlar sınırlı olarak belirtilmiştir. Sınırlı sayıda belirtilen durumların ortak özelliği savunma amaçlı olmaları iken hukuka aykırı kuvvet kullanma durumlarının ortak özelliği saldırı amaçlı olmalarıdır.

BM'nin en önemli amaçları arasında "milletlerarası barış ve güvenliği korumak" gelmektedir. BM Kurucu Antlaşması'nın 1. maddesinde[166] ifade edilen amaçlara ulaşabilmek için gereken ilkeler, BM Kurucu Antlaşması'nın 2. maddesinde yedi paragraf halinde düzenlenmiştir. Bu hükümler itibarıyla, BM "*bütün üyelerin egemen eşitliği*" ilkesi üzerine kurulmuştur; üyeler kendilerine düşen yükümlülükleri "*iyi niyetle yerine getirmeyi*" taahhüt etmişlerdir; üyeler uluslararası uyuşmazlıkları, "*uluslararası barışı, güvenliği ve adaleti tehlikeye sokmayacak*" şekilde barışçıl yöntemlerle çözmeyi benimsemişlerdir. BM üyesi

---

[165] Sevin Toluner, "Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru savunma Hakkı", Mahmut R. Belik'e Armağan, İstanbul, 1993, s. 396.

[166] **Madde 1:**
Birleşmiş Milletler'in amaçları şunlardır;
1. Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla, barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemelerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek;
2. Uluslararasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendi belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için uygun önlemleri almak;
3. Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilemesinde uluslararası işbirliği sağlamak;
4. Bu amaçlara ulaşılması yolunda uluslararın giriştikleri eylemlerin uyumlaştığı bir odak olmak. Mehmet Genç, *Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı*, Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları, 1999, ss. 32-33.

devletler kendi aralarındaki ilişkilerde başka bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir tehdide veya kuvvet kullanımına başvurmaktan kaçınacaklarını, örgütün başvurduğu zorlama girişimlerinde BM'ye yardım edeceklerine ve aleyhinde önleyici ve zorlayıcı tedbir kabul edilen devlete karşı yardımdan kaçınacaklarına dair taahhüt altına girmişlerdir[167].

BM Kurucu Antlaşması, geniş kapsamlı savaş yasağını beraberinde getirmekle beraber aynı zamanda barışı bozucu nitelikteki her türlü eylemede karşı çıkılmasını öngörmektedir. BM Kurucu Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafına göre "*Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehditine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar"*[168].

BM Genel Kurulu'nun 1970 tarihli BM Antlaşması'na Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi'nde de kuvvet kullanma yasağına ilişkin esaslar bulunmaktadır[169].

2. Birleşmiş Milletler Sistemi İçerisinde Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları

BM'nin yapısına bakıldığında kurulu olan hukuk düzeni devletlerin egemen eşitliği ilkesine ve genel şiddet yasağına dayanmaktadır. Burada dikkat çeken unsur, BM Kurucu Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafında[170] sadece savaşın değil aynı zamanda devletler

---

[167] Bu maddelere ilişkin olarak bkz. Genç, op. cit., ss. 32-33.

[168] Ibid., s. 33.

[169] *"Her devletin uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdaşmayan herhangi bir tarzda kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanmaktan kaçınma görevi vardır. Böyle bir kuvvet kullanma tehdidi veya kuvvet kullanma uluslararası hukukun ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ihlalini oluşturur ve bir uluslararası sorun çözme aracı olarak asla kullanılmayacaktır. (...)*
Devletlerin kuvvet kullanılmasını içeren misilleme hareketlerinden kaçınma görevi vardır. (...)
Bütün devletler, uluslararası hukukun barış ve güvenliğin korunması ile ilgili olarak genellikle kabul edilmiş ilke ve kurallarına iyi niyetle uyacaklar ve Antlaşma hükümlerine dayanan Birleşmiş Milletler Güvenlik sistemini daha etkili kılmak için çaba göstereceklerdir". Genç, op. cit., ss. 184-185.

[170] **Madde 2:**
Birleşmiş Milletler örgütü ve üyeleri, 1. Maddede belirtilen amaçlara ulaşmak üzere aşağıdaki ilkelere uygun biçimde hareket edeceklerdir:
1. Örgüt, tüm üyelerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.
2. Tüm üyeler, üyelik sıfatından doğan hak ve çıkarlardan tümünün yararlanmasını sağlamak için , işbu anlaşmaya uygun olarak üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirirler.
3. Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barşcı yollarla çözerler.
4. Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehditine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.
5. Tüm üyeler, örgütün işbu Andlaşma gereği giriştiği tüm eylemlerde örgüte her türlü yardımı yaparlar ve Birleşmiş Milletler tarafından aleyhine önleme ya da zorlama eylemine girişilen herhangi bir devlete yardım etmektenm kaçınırlar.

arasındaki her türlü şiddet kullanımının yasaklanmasıdır. BM Kurucu Antlaşması'nda kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak belirtilen durumlarsa, BM Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesinde alacağı önlemler ile 51. maddede belirtilen meşru savunma hakkıdır.

a. Kollektif Müdahale

BM Kurucu Antlaşması'nın 24. maddesine göre, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumlu olan organ BM Güvenlik Konseyi'dir[171]. BM Kurucu Antlaşması'nın 39. maddesi itibarıyla BM Güvenlik Konseyi barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptayabilir ve bunun üzerine uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunabilir ya da 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağını kararlaştırabilir.

BM Kurucu Antlaşması'nın 41. maddesi silahlı zorlama içermeyen önlemleri düzenlemektedir. 42. madde ise, BM Güvenlik Konseyi'nin 41. maddedeki önlemlerin yetersiz kaldığı ya da kalacağı kanısına varması halinde; hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla her türlü girişimde bulunabileceğini öngörmektedir. Bu tür zorlama önlemlerini içeren bir karar ise bütün devletler bakımından bağlayıcıdır. BM Kurucu Antlaşması'nın 48. maddesine[172] göre, bu kararların uygulanması için gerekli önlemler BM üyesi devletlerin tümü ya da bazıları tarafından alınabilir.

---

6. Örgüt, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerinde, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmesini sağlar.
7. İşbu andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler'e herhangi bir devletin kendi içyetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyeleri de bu türden konuları işbu andlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke, VII. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engelleyemez. Genç, op. cit., s. 33.

[171] BM Kurucu Antlaşması uyarınca uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumlu organ BM Güvenlik Konseyi'dir. BM Kurucu Antlaşması'nın 39. Maddesi itibarıyla BM Güvenlik Konseyi barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptayabilir ve bunun üzerine uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesisi için gerekli tavsiyelerde bulunabilir ya da 41 ve 42. Maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınabileceğini kararlaştırabilir. BM Kurucu Antlaşması'nın 41. Maddesi silahlı zorlama içermeyen önlemleri düzenlemektedir. 42. Madde ise, BM Güvenlik Konseyi'nin 41. Madde'deki önlemlerin yetersiz kaldığı ya da kalacağı kanısına varması halinde; hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla her türlü girişimde bulunulabileceğini öngörmektedir. Bu tür zorlama önlemlerini içeren bir karar ise bütün devletler bakımından bağlayıcıdır. BM Kurucu Antlaşması'nın 48. Maddesi ise bu kararların uygulanması için gerekli önlemlerin BM üyesi devletlerin tümü ya da bazıları tarafından alınabileceğini düzenlemektedir. BM'nin kendine has askeri gücü bulunmadığından ötürü, BM Kurucu Antlaşması'nın 43. Maddesi'ne göre bu askeri güç üye devletler tarafından oluşturulur. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise BM ile üye devletler arasında buna ilişkin bir anlaşma yapılmasıdır. BM Kurucu Antlaşması'nın 53. Maddesi ise BM Güvenlik Konseyi'nin zorlama önlemlerinin uygulanması konusunda bölgesel kuruluşlardan ve anlaşmalardan yararlanabileceğini öngörmektedir. Bunun için gerekli şart BM Güvenlik *Konseyi'nin iznidir. Bu örgütler gerekli izni sağlamadan kendiliğinden harekete geçemezler.*

[172] **Madde 48:**
1. Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve *güvenliğin koruması konusundaki kararlarının yürütülmesi için gerekli önlemler, Birleşmiş Milletler'in tüm üyeler ya da bazıları tarafından alınır.*

BM'nin kendisinin askeri gücü bulunmadığından ötürü, BM Kurucu Antlaşması'nın 43. maddesine[173] göre BM bu askeri gücü üye devletlerden oluşturmak zorundadır. Bu BM Güvenlik Konseyi ile üye devletler arasında antlaşma yapılarak gerçekleştirilmektedir. BM Kurucu Antlaşması'nın 53. maddesi[174] ise BM Güvenlik Konseyi'nin zorlama önlemlerin uygulanabilmesi konusunda bölgesel kuruluşlar ve anlaşmalardan yararlanabileceğini öngörmektedir. Bunun için gerekli şart BM Güvenlik Konseyi'nin iznidir. Bu örgütler gerekli izin sağlanmadan kendiliğinden hareket edemezler.

b. Meşru Savunma

Devletlerin kendi güvenliklerini korumaları uluslararası hukukun en temel ilkelerinden biridir. Meşru savunma hakkı bu güvenliğin kuvvet kullanma yoluyla sağlanmasıdır. Esas itibarıyla hukuki bir kavram olan meşru savunma hakkı, dışarıdan yapılan meşru olmayan bir askeri güç kullanımına karşı, devletin meşru kuvvet kullanma hakkıdır[175].

Meşru savunma hakkı BM Kurucu Antlaşması çerçevesinde kuvvet kullanma yasağı konusunda ikinci istisnayı oluşturmaktadır. BM Kurucu Antlaşması'nın 51. maddesi, silahlı bir saldırı halinde, saldırıya uğrayan devletin doğal bir hakkı olarak bireysel ya da kolektif meşru savunma halini düzenlemektedir. Antlaşmanın 51. maddesi şu şekildedir:

---

2. Bu kararlar, Birleşmiş Milletler üyeleri tarafından doğrudan doğruya ve üyesi bulundukları uluslararası kuruluşlar içindeki eylemleriyle yürütürler. Genç, op. cit., s. 41.

[173] **Madde 43:**

1. Birleşmiş Milletler'in tüm üyeleri, uluslararası barış ve güvenliğin koruması konusunda katkıda bulunmak üzere, Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine özel anlaşma ya da anlaşmalar uyarınca, uluslararası barış ve güvenliğin koruması için gerekli silahlı kuvvetleri ve geçit hakkını da içine almak üzere her türlü yardım ve kolaylığı Konseyin hizmetine sunmayı üstlenirler.

2. Bu anlaşma ya da anlaşmalarda, sözkonusu kuvvetlerin sayısı, niteliği, hazırlık derecesi ve genel mevkileri ile sağlanacak kolaylık ve yardımın niteliği belirlenecektir.

3. Anlaşma ya da anlaşmalar, Güvenlik Konseyi'nin girişimi ile mümkün olan en kısa zamanda görüşülecektir. Anlaşmalar, Güvenlik Konseyi ile örgüt üyeleri arasında ya da Güvenlik Konseyi ile ülke grupları arasında yapılacak ve imzalayan devletlerce, her birinin anayasası gereğince onaylanacaktır. Genç, op. cit., s. 40.

[174] **Madde 53:**

1. Güvenlik Konseyi, gerekirse kendi yetkisi altında alınan zorlayıcı önlemlerin uygulanması için bölgesel anlaşma ya da kuruluşlardan yararlanır. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın bölgesel anlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından hiçbir zorlama eylemine girişilmeyecektir;

Bu maddenin 2. fıkrasında verilen tanıma göre düşman devlet sayılan tüm devletlere karşı 107. Madde uyarınca alınan ya da böyle bir devletin saldırı politikasına yeniden girişmesine karşı bölgesel anlaşmalar çerçevesinde yöneltilen önlemler, ilgili hükümetlerin isteği üzerine örgütün böyle bir devlet tarafından girişilecek yeni bir saldırıyı önleme görevini üstlenmesi mümkün oluncaya dek, bunun dışındadır.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında kullanıldığı şekliyle düşman devlet terimi, İkinci Dünya Savaşı sırasında, işbu anlaşmayı imzalamış herhangi bir devletin düşmanı olmuş herhangi bir devleti anlatır. Genç, op. cit., s. 42.

[175] Yoram Dinstein, *War,Agression and Self Defence*, Cambridge University Press, New York, 1994, ss. 175-176. Meşru savunma hakkı, devletlerin doğal bir hakkı olup kökleri, doğal hukuk anlayışına kadar götürülebilir. UAD Nikaragua davasında; meşru savunma hakkının BM Andlaşması'nda düzenlendiği gibi, uluslararası teamül kuralları içerisinde olduğunu belirtmiştir. Meşru savunma hakkının hukuk ötesi bir özelliği olduğunu vurgulayan uluslararası hukukçulara göre; varlığını tehlikeye düşüren bir tehditle karşı karşıya gelen bir devletin nasıl davranmasının gerektiği, uluslararası hukukça belirlenmemelidir. Berdal Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru Savunma Hakkı*, Siyasal Kitapevi, Kırıkkale, 1999, s. 2.

"Bu antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya kadar, tabii olan münferit ve kollektif meşru savunma hakkına halel getirmez. Bu meşru savunma hakkını kullanarak üyelerin aldığı önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey bu antlaşmaya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya idamesi için gerekli göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir şekilde tesir etmez".

Düzenlemede açıkça belirtildiği üzere meşru savunma doğal bir haktır[176]. Meşru savunma hakkının kullanımı çerçevesinde dikkati çeken unsur silahlı bir saldırının olmasıdır. Saldırı tanımı BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarihli 3314 sayılı kararına göre şu şekildedir: "*Bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı herhangi bir biçimde BM Kurucu Antlaşmasına aykırı olarak silahlı kuvvet kullanımıdır"*[177].

Saldırganlığın tanımına ilişkin kararın 3. maddesinde belirtilen eylemler saldırganlık olarak nitelendirilmiştir.

a)Bir devletin silahlı kuvvetlerince başka bir devletin topraklarına yöneltilen işgal ya da saldırı, veya ne kadar kısa süreli olsa da, böyle bir saldırıdan ya da istiladan kaynaklanan askeri işgal, ya da bir devletin başka bir devletin topraklarının tümünü ya da bir kısmını askeri kuvvet kullanarak ilhak etmesi;

b)Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devletin topraklarını bombalaması veya bir devletçe başka bir devletin topraklarına yöneltilen silahlı eylemler;

c)Bir devletin silahlı kuvvetlerince başka bir devletin limanlarına ya da sahillerine yönelik abluka;

d)Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine ya da deniz ve hava donanmasına karşı gerçekleştirdiği saldırı;

e)Bir başka devletin topraklarında o devletin izniyle konuşlanmış olan başka bir devletin silahlı güçlerinin, aralarındaki anlaşmanın süresinin bitmesine rağmen ülkedeki kalış süresinin uzatılması;

---

[176] Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru savunma Hakkı*, op. cit., ss. 23-24.

[177] Acer, op. cit., s. 76. The General Assembly, Definition of Agression, 14.12.1974. http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/IMG/NR073916.pdf?OpenElement. (e.t. 27.09.2013)

f)Bir devletin, topraklarını, üçüncü bir devlete karşı yöneltilen saldırgan fiiller için başka bir devletin kullanımına tahsis etmesine yol açan fiili;

g)Bir devlet tarafından ya da adına, başka bir devlete karşı, yukarıda sözü edilen fiiller düzeyine varan vahamette silahlı eylemler düzenlemek üzere silahlı çeteler, gruplar, düzensiz birlikler ya da paralı askerler yollanması[178].

Bu karardan da anlaşılacağı üzere "silahlı saldırı" olarak tanımlanabilecek eylemlerin niteliği çok daha geniştir. Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Nikaragua davasında bu görüşü yansıtmıştır.

Nikaragua davasında UAD, "*kuvvet kullanmanın en ağır şekli*" ile "*diğer daha hafif şekilleri*" arasında bir ayırım yapılması gerektiğini ve güç kullanmanın en ağır şeklinin ise "*silahlı saldırı*" olduğunu belirtmiştir[179]. ABD, bu davada, Divan yargısından kaçabilmek için, BM Antlaşması 2. madde 4. paragrafının bu konudaki teamül kuralını yansıttığını, dolayısıyla BM Antlaşması dışında kuvvet kullanma yasağına ilişkin teamül kurallarının artık mevcut olmadığını ileri sürmüştür. Divan, bu iddiayı kabul etmeyerek antlaşma hükümleri uygulanabilir nitelikte olsa da, kuvvet kullanmaya başvurmama, içişlerine karışmama, devletlerin bağımsızlığına ve ülkesel bütünlüğüne saygı gibi ilkelerin, uluslararası teamül hukukunun öğeleri olarak bağlayıcılıklarını koruduklarını belirtmiştir. Divan'a göre, hem BM Antlaşması, hem de uluslararası teamül hukuku, ortak bir temel ilke olan uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmayı yasaklayan ilkeden doğmakta ve kapsamları arasındaki olası farklar, konunun teamül hukuku çerçevesinde değerlendirilmesine engel olacak nitelikte bulunmamaktadır. Divan, bu değerlendirmenin ardından, kuvvet kullanma yasağına ilişkin teamül kurallarını inceleyerek, BM Genel Kurulu'nun *1970 tarihli BM Antlaşması'na Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk Ilkeleri Bildirisi* ve 1974 tarihli *Saldırının Tanımı Kararı* ve *Helsinki Sonuç Belgesinin* "katılan devletler arasında olduğu kadar genel uluslararası ilişkilerde de kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanımına başvurmama" üstlenimini, *opinio juris*'in yani devletlerin bu yöndeki kuralın varlığına dair inancının kanıtı olarak değerlendirmiştir[180].

Silahlı saldırı UAD'ye göre, bir devletin silahlı ve düzenli birliklerinin bir uluslararası sınırı aşan eylemi olarak sınırlandırılamaz. Bir devlet adına ya da bir devlet tarafından silahlı

[178] Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru savunma Hakkı*, op. cit., ss. 19-20.
[179] Alpkaya, "NATO Müdahalesi Üzerine", op. cit., s. 9.
[180] Ibid., s. 10.

birliklerin, silahlı grupların, düzensiz güçlerin bir başka devlete karşı gönderilmesi de silahlı saldırı niteliğine sahip olabilmektedir. Bu konudaki ölçü, bu grupların diğer devlete karşı gerçekleştirdikleri silahlı kuvvet kullanma eylemlerinin, bir devletin düzenli birliklerinin eylemlerinin ağırlığına ulaşmış olmasıdır[181]. Bu yaklaşım, 1974 tarihli Saldırının Tanımı Kararı ile örtüşmektedir. UAD'nin ilgili kararında ne türden silahlı eylemlerin silahlı saldırı sayılmayacağı belirtilmiştir. Bunlar bir devletin başka bir devlete yönelik hukuk dışı faaliyetleri kapsamında değerlendirilen bazı gruplara yönelik silah, lojistik ya da benzeri destekler sağlamasıdır. Bu tür eylemler tehdit, güç kullanma veya içişlerine karışma olarak nitelendirilmiştir[182].

BM Kurucu Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca, birlikte meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için, bireysel meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için de gerekli olan, bir devlete karşı silahlı saldırının gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Diğer husus ise, bireysel meşru savunma hakkının kullanımından farklı olarak, birlikte meşru savunma hakkının kullanımı için saldırıya uğrayan devletin bunu belirtip açıkça yardım istemesinin gerekliliğidir. Birlikte meşru savunma hakkı, üçüncü bir devlet tarafından tek taraflı olarak uygulanamaz.

Bununla birlikte meşru savunma hakkı ile BM tamamen devre dışı bırakılmamaktadır. Bu hak BM'nin anında müdahale edememesi nedeniyle doğacak bir zararın ve savunma boşluğunun giderilmesi amacını taşıyan bir ara düzenlemedir. Hakkın kullanımında devletler ölçülülük ilkesine uymak zorundadırlar[183]. Meşru savunma hakkını kullanan devlet bunu derhal BM Güvenlik Konseyi'ne bildirmelidir. Meşru savunma hakkının kullanımı, BM Güvenlik Konseyi'nin barışı yeniden tesis için gerekli önlemleri almasıyla sona erer.

BM Kurucu Antlaşması'nın kuvvet kullanımına ilişkin özellikleri değerlendirildiğinde, BM sisteminin o ana kadar yapılmış olan bütün uluslararası düzenlemelerden daha geniş bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. BM Kurucu Antlaşması'nda öngörülen düzenlemeler ile devletlerin kuvvete başvurması ilk defa bu derece sınırlamaya tabi tutulmuştur. Sınırlamanın kapsamını genişleten ilk unsur, BM Kurucu Antlaşması'nın sadece savaşa başvurulmasını

[181] Acer, op.cit., s. 76
[182] Ibid., ss. 76-77.
[183] İbrahim Kaya ve Yücel Acer, "Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler", Der:İdris Bal, *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler,* Lalezar Kitapevi, Ankara, 2006, s. 311.

değil kuvvete başvurulmasını da sınırlandırmasıdır. İkinci unsur ise, kuvvet kullanma dışında kuvvet kullanma tehdidinin de bazı hukuksal sonuçlar çerçevesinde sınırlandırılmasıdır.

c. Barış İçin Birlik Kararı

BM Antlaşması'nda bir istisna olarak yer almamakla birlikte BM Genel Kurulu'nun, Güvenlik Konseyi'nin bir sürekli üyesinin vetosu nedeniyle uluslararası barışın korunmasına ve yeniden tesisine ilişkin bir karar alamaması durumunda kendisini bu konuda yetkili kabul ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda 3 Kasım 1950 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından alınan 377[184] sayılı karar "*Barış için birlik*" adını taşımaktadır. Bu karar uyarınca BM Genel Kurulu, barışın tesisi konusunda veto yüzünden işlemez hale gelen Güvenlik Konseyi'nin yerine, BM'nin temel amaçları arasında yer alan uluslararası barış ve güvenliği sağlamak adına karar ve önlemler alabileceğini kabul etmiştir[185].

377 sayılı karar ile BM Genel Kurulu, Güvenlik Konseyi'nin temel yükümlülüğü olan uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi konusunda sürekli üyelerinin veto yetkisi nedeniyle oybirliği sağlayamadığı durumlarda acil olarak toplanabileceğini, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da tesis edilmesi noktasında askeri kuvvet kullanımını da içeren önlemlerin alınması konusunda üye devletlere tavsiyelerde bulunabileceğini belirtmiştir[186].

Genel Kurul'un "*Barış için birlik kararı"* usulü çerçevesinde almış olduğu bazı kararlar; 1950 tarihli Kore, 1956 tarihli Suveyş, 1960 tarihli Kongo, 1980 tarihli Afganistan, 1980 ve 1982 tarihli Filistin kararlarıdır[187].

B. İnsancıl Müdahalenin Yasallığı Hakkındaki Tartışmalar

İnsancıl müdahale ekseninde yürütülen tartışmaların ana kaynaklarından birini insancıl müdahalenin yasallığı oluşturmaktadır. Bu konuda bazı anlaşmazlıklar olmasına rağmen uluslararası hukuk yazınında egemen olan görüş tek taraflı insancıl müdahalenin mevcut uluslararası hukuk düzenlemeleri uyarınca yasal olmadığıdır. Bununla birlikte, insancıl müdahale tanımlanırken çelişkili olan nokta, müdahalenin yasallığa ilişkin göndermelerin az olmakla birlikte, müdahaleye uğrayan devletin rızasının aranmamasıdır. Bu bakımdan insancıl müdahalenin yasallığı sorusunun insancıl müdahale tanımlanırken çok fazla bir etkiye sahip

---

[184] Uniting For Peace Resolution. G.A. Res. 337. http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ufp/ufp_e.pdf. (e.t. 25.08.2013)
[185] Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, 4. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 1996, ss. 126-127.
[186] Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, Third Edition, Oxford University Press, Oxford, 2008, ss. 259-260.
[187] Acer, op. cit., s. 61.

olmadığı da söylenebilir[188]. Bu tartışmalar aşağıda sistematik açıdan iki başlık altında incelenmektedir.

1. Birleşmiş Milletler Antlaşması Ekseninde Devam Eden Tartışmalar

İnsancıl müdahalenin yasallığı tartışmasında BM Antlaşması'nda ve diğer uluslararası hukuk belgelerinde yer alan asıl çelişki; devletlerin egemen eşitliği, içişlerine müdahale yasağı, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağı ve kuvvet kullanma tehditinde bulunma yasağı gibi birbirini destekleyici nitelikteki normlarla evrensel düzeyde insan hakları ile insan onurunun korunması arasındaki ilişki ve gerilimdir. Bu bağlamda insancıl müdahalenin yasallığı ancak BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin, ilgili durumu uluslararası barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi olarak değerlendirip harekete geçmesi halinde sözkonusudur. Yine BM sistemi içerisinde bunun gerçekleşebileceği diğer bir yolda BM Genel Kurulu'nun "*Barış için birlik kararı*" almasıdır.

İnsancıl müdahale olgusunun uluslararası hukuk açısından çözümlenmesinin güçlüğü, kuvvet kullanılmasının hukuki temelini oluşturan BM Antlaşması'nın, egemenliğin korunması ve içişlerine müdahale yasağı gibi kavramları devletlerarası ilişkilerde barışı korumaya yönelik mekanizmalarla açık bir şekilde korumayı amaçlamasına rağmen, insan haklarının korunmasına yönelik hukuksal metinlerde bu korumanın aynı derecede sağlanamamış olmasıdır[189]. İnsancıl müdahale, müdahale edilen devlet açısından egemenliğinin ihlal edilmesi anlamına geldiğinden dolayı, BM'nin savunmakla yükümlü olduğu egemenlik ve müdahale yasağı gibi temel ilkelerin, insan haklarının korunması ilkesi ile çatışması sözkonusu olmakta bu da uluslararası hukukta farklı yorumlar yapılmadıkça egemenlik ve müdahale yasağı ilkelerinin üstünlüğüyle sonuçlanmaktadır. Uluslararası hukuk bağlamında egemenliğin, müdahale yasağı yoluyla korunması kesin hükümler çerçevesinde değerlendirilirken, insan haklarının, müdahale yoluyla korunması ancak bu doğrultudaki yorumlar çerçevesinde olabilmektedir[190].

BM Antlaşması yapıldığı zaman, Antlaşmada insan haklarının nasıl yer alması gerektiği konusunda üç tip görüş ileri sürülmüştür. Birincisi ağırlıklı olarak Latin Amerika devletlerinin ileri sürdüğü görüştür. Bu görüş uyarınca Antlaşmada yükümlülükler açık bir

[188] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 24.
[189] Aidan Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo, Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, Palgrave Mcmillan, 2008, s. 125.
[190] Türkmen, op. cit., s. 52.

şekilde yer almalıdır. Batılı devletlerin oluşturduğu grup güçlü bir şekilde zorunlulukların belirlenmesine karşı çıkmış, özellikle insancıl krizleri içeren durumlarda devletlere yönelik doğrudan harekete geçilmesine yönelik hükümlerin yeralmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Sosyalist devletlerin büyük bölümü Batılı devletlerin görüşünü kabul etmiş fakat özellikle kendi kaderini tayin hakkı konusunda spesifik hükümler getirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu grupların aralarındaki tartışmalar sonucunda oluşan yapıda Latin Amerika devletlerinin perspektifi gözardı edilmiştir. Üzerinde uzlaşıya varılan hükümlerde insan haklarının zorunluluğuna ilişkin bir refarans verilmemiştir, kendi kaderini tayin hakkı tanımlanmış ve sadece evrensel bir ilke olarak belirtilmiştir[191]. Antonio Cassese göre de Antlaşmada insan haklarına yönelik yer alan hükümler barışın korunmasına ve ilerlemesine yönelik bir araç olarak ifade edilmektedir. Uluslararası hukukun bir dayanağı olarak BM Antlaşması, insan haklarına ilişkin olarak açık ana esasları içermemektedir ve bu başarısızlık, büyük oranda Batılı devletlerin ittifakı sonucu olmuştur. Bu anlamda pekçok İnsan hakları antlaşması, özellikle de evrensel düzeyde olanlar kendiliğinden uygulamayı içermezler[192].

Uluslararası hukuk yazınında egemen görüş, silahlı güç kullanılması şeklindeki tek taraflı müdahalenin yasal gerekçelere sahip olmadığı yönündedir. İnsancıl müdahale kavramına uluslararası hukukta bulunan mevcut normlar çerçevesinde bakıldığında, kavramın bir tutarsızlık içerdiği, yasallığı bakımından insancıl müdahale dahil hiç bir hakkın güç kullanma yasağının bir istisnası olarak değerlendirilemeyeceği söylenmekle birlikte, bu konuda uluslararası hukukun yorumuna ilişkin boşluklar bulunabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle insancıl müdahale olgusunun incelenmesi sadece devletlerin hukuka uygun güç kullanımını içermeyip, aynı zamanda uluslararası hukuk kurallarının statüsüyle de ilgilidir[193].

İnsancıl müdahalenin yasal olup-olmadığı konusunda ileri sürülen görüşlerin dayanakları değerlendirildiğinde, insancıl müdahalenin yasal olmadığına ilişkin hukuki dayanak noktaları olarak BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4.paragrafında yer alan kuvvet kullanma yasağı ile 2. maddesi 7. paragrafında ifadesini bulan içişlerine müdahale yasağı, BM Genel Kurulu'nun 2131(1965), 2265(1970) sayılı kararları, 1969 tatihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. ve 64. maddeleri gösterilmektedir. İnsancıl müdahalenin yasal

[191] Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo, Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op. cit., s. 125.
[192] Antonio Cassese, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005, ss.378-379.
[193] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 2.

olduğunu savunanlar ise BM Antlaşması'nın 1. maddesi ile 2. maddesinin 4. paragrafı ve 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne dayanmaktadırlar.

Hukuki anlamda göze çarpan asıl sorun, insancıl müdahale olgusu ile müdahale etmeme ve güç kullanmama ilkelerinin nasıl uzlaştırılacağıdır. İnsancıl müdahalenin yasal olmadığını savunanlar BM Antlaşması'na dayanmaktadırlar. Buradaki temel dayanak noktalarından biri, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafıdır; **"***Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi biçimde kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar."* Buradan anlaşılacağı gibi müdahaleyi içeren güç kullanımı zaten BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafında yasaklanmıştır. Bu anlamda kuvvet kullanma yasağı mutlak olarak yorumlanıp, insancıl müdahalenin istisnalar kapsamına girmediğine vurgu yapılmaktadır. BM Antlaşması'nda, antlaşmanın arzuladığı ve desteklediği temel insan haklarının korunması amacıyla bile güç kullanımı bulunmamaktadır[194]. Dayanak noktalarından bir diğerini BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 7. paragrafı oluşturmaktadır. Bu hüküm *"İşbu anlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler'e herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyeleri de bu türden konuları işbu anlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak bu ilke VII. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez*" şeklindedir. Bu maddede düzenlenen ve 1970 tarihli devletlerin birbirleriyle dostane ilişkilerine dair BM Genel Kurul Kararı'nda[195] belirtilen, içişlerinde hiçbir devlete müdahale edilmemesi ilkesi genel bir yasak olarak yer almakta ve her bir devletin egemenlik hakkı, ülkesel bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı garanti edilmektedir. Bu noktada ilk olarak söylenen; BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafı ile 7. paragrafının insancıl müdahaleye izin verecek bir şekilde yorumlanmasının, kuvvet kullanma yasağı ve kuvvet kullanma tehdidi yasağının istisnaları niteliğinde olmadığı, bunun ihlali niteliğinde olduğudur. Bu şekilde geniş kapsamlı bir yorumun, yasağın kapsamının aşınmasına ve yasağa ilişkin kötüye kullanımlara yol açaçağı söylenmiştir. Bu yasak üye devletlerce, kesin bir güvenlik ihtiyacına bağlı olarak geniş tutulmuştur. Bu noktada UAD'nın

[194]David Armstrong, Theo Farrell and Helene Lambert, *International Law and International Relations*, Cambridge University Press, 2007, First Edition, s. 131.

[195] Gündüz, op. cit., ss. 106-113. A/RES/25/2625, 24.10.1970, General Assembly Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter the United Nations. http://www.un-documents.net/a25r2625.htm. (e.t. 02.11.2012)

Kongo topraklarında silahlı aktiviteler hakkındaki kararına atıfta bulunularak, Divan'ın, BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4. paragrafını antlaşmanın köşe taşlarından biri olarak nitelediğine vurgu yapılmıştır[196].

BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4. paragrafının yorumuna ilişkin devletler ve yorumcular genellikle, yasaklamanın sadece antlaşmada değil, aynı zamanda uluslararası teamül hukukunda, *jus cogens* olarak da varolduğunu belirtmektedirler. Fakat yasağın tam kapsamına ilişkin karşılaştırılabilir bir antlaşma bulunmamaktadır[197].

Bütün bunların dışında, insancıl müdahale hakkı 1945 yılında BM taslağının hazırlandığı San Fransisko konferansında tartışılmış, fakat benimsenmemiştir. Hazırlık çalışmalarında yapılan tartışmalara bakıldığında, kuvvet kullanılması yasağını düzenleyen 2. maddesi 4. paragrafının insancıl müdahale hakkına imkan verecek bir alanı kapsamadığı görülmektedir. BM Antlaşması lafzıyla yorumlandığı takdirde, insancıl müdahale hakkına ilişkin hiçbir hukuk kuralı bulunmamaktadır[198].

İnsancıl müdahalenin yasallığını savunanlar, BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4. paragrafını farklı bir şekilde yorumlamışlardır. Bu görüşe göre; antlaşmanın 2. maddesi 4. paragrafı, basit bir şekilde kuvvet kullanma ya da tehdidini yasaklamaktadır. Madde uyarınca yasaklanan şey yalnızca doğrudan bir devletin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik eylemlerdir. Doğru insancıl müdahalenin, devlet/lerin toprak bütünlüğü veya politik bağımsızlığa karşı değil, hedef devlet/lerdeki insan hakları ihlallerini sona erdirmek amacıyla yapıldığı ve BM amaçlarıyla bağdaşmayan bir niteliğinin bulunmadığı vurgulanmıştır. Bu amaçları içermeyen bir kuvvet kullanımının BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4. paragrafı uyarınca bir ihlal olduğu iddia edilemez. Burada ilgili hüküm dar yorumlanmış ve devletlerin özgürlüğünün sınırı çizilmiştir. Açıkça maddede sayılanları ihlal etmeyen bir kuvvet kullanmanın yasaklanmadığı savunulmaktadır[199]. Pek çok uluslararası hukukçu ise bu iddiayı tartışmalı bulmaktadır. Onlara göre BM Antlaşması'nı kaleme alanların toprak bütünlüğü ve

[196] ICJ Reports, 2005, para. 148; Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", op. cit., s. 37.
[197] Gray, op. cit., s. 30; Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", op. cit., s. 37.
[198] Chastermann, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s.53; Armstrong, Farrell, Lambert, op. cit., s. 132.
[199] Fernondo Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, Transnational Publishers, Second Edition, s. 151; W.Michael Reisman and S.McDougal Myres, "Humanitarian Intervention to Protect the Ibos", Ed: Richard Lillich, *Humanitarian Intervention and the United Nations*; University Press of Virginia, Charlottesville, 1973, ss. 177; Chastermann, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., ss. 48-51; Mehrdad Payandeh, "The United Nations, Military Intervention, and Regime Change in Libya", Virginia Journal of International Law, Volume 52, No 2, ss. 359-360; Weiss, *Humanitarian Intervention:War and Conflict in the Modern World*, op.cit., s. 17; Arsava; "Anayasal Düzen, Hukuk, Adalet Kuvvet Kullanma Yasağı, Egemenlik Prensibi ve İnsancıl Müdahale", op. cit., s. 3.

politik bağımsızlığa yönelik eylemlerin yasaklanmasıyla niyetlerinin müdahale etmemeyi sınırlandırmaktan ziyade güç kullanma yasağının uluslararası ilişkilerde kesin bir kural olarak pekiştirilmesidir[200]. Ian Brownlie; bu maddenin güç kullanmaya izin verir bir şekilde yorumlanmasının anlamı belirsizleştireceğini, sözleşmenin hazırlık çalışmalarına bakıldığında gerçek anlamın görülebileceğini söylemektedir[201]. Burada görüldüğü gibi bu görüşün temelini BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4. paragrafında öngörülen kuvvet kullanma yasağının geniş yorumlanması oluşturmaktadır. Maddede belirtilen toprak bütünlüğü kavramı ülkenin dokunulmazlığını kapsamaktadır. Bu anlamda uluslararası barış ve güvenliğin korunması BM'nin ana amacı olarak BM'nin diğer amaçlarının üstünde yer almaktadır. UAD'da 1949 yılında Korfu Boğazı davasında devletler hukukunda müdahalenin yerinin olmadığına karar vermiştir[202].

İnsancıl müdahalenin yasallığının dayanağı olarak aynı zamanda BM Antlaşması'nın 1. maddesinin 1. paragrafı gösterilmiştir. Buna göre; BM üyesi her devlet uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve sürdürülmesinden sorumludur, bu çerçevede BM Güvenlik Konseyi bu yükümlülüğü yerine getiremediği takdirde, bu sorumluluk her bir üye devlete ait olduğundan dolayı kuvvet kullanma yasağını düzenleyen 2. maddenin 4. paragrafının askıya alınabileceği savunulmaktadır. Ayrıca, antlaşmada BM'nin amaçlarını sayan 1. maddenin 3. paragrafının temel özgürlüklere ve insan haklarına saygıyı geliştirmek ve teşvik etmek amacını içermesinden ve insan haklarına saygının BM'nin ana amaçları içinde yer almasından dolayı, insancıl müdahalenin BM'nin amaçlarına uygun olduğu ve BM Antlaşması'nda insan haklarına saygı ile uluslararası barış ve güvenliğin korunması prensiplerinin aynı düzlemde düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir. İnsancıl müdahalenin savunulma gerekçelerinden biride insan haklarının ağır ihlali durumunda BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilerini kullanmaması veya yetersiz kalmasının devletlerin uluslar arası teamül hukuku ışığında sahip oldukları insancıl müdahale hakkının yeniden canlanmasına yol açtığıdır[203].

---

[200] Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", op. cit., ss. 37; Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, op. cit., s. 151.
[201] Brownlie, op. cit., s. 267.
[202] Gündüz, op. cit., ss. 551-555; ICJ, The Korfu Chanel Case, http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1499.pdf.(e.t. 24.11.2012)
[203] Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, op. cit., s. 151; Reisman- Myres, "Humanitarian Intervention to Protect the Ibos", op. cit., s. 177; Arsava; "Anayasal Düzen, Hukuk, Adalet Kuvvet Kullanma Yasağı, Egemenlik Prensibi ve İnsancıl Müdahale",op. cit., s. 3; Chastermann, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., ss. 48-51; Brian D. Lephard, *Rethinking Humanitarian Intervention*, The Pennsilvania State University Press, ss. 4-5.

Müdahalenin yasallığına ilişkin, bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik bütün insanlığın vicdanını şok eden zalimane davranışlarda bulunması, temel insan haklarını ihlal etmesi ve yadsıması durumunda, söz konusu durum bütün insanlığı ilgilendirdiği için, ihlallere son vermek amacıyla müdahaleye yasal olarak izin verilebileceği savunulmuştur[204].

Yasallık bağlamında, antlaşmanın içişlerine müdahale yasağını öngören 2. maddesi 7. paragrafının self determination ilkesine gönderme yaparak, BM Antlaşması'nın sömürgeci güce ya da ırkçı rejime karşı mücadele hakkı tanıdığına göre baskıcı rejime karşı da aynı hakkın işletilebileceği ve bu tip bir mücadeleye yardım etmenin hukuka uygun olacağı savunulmuştur[205].

İnsancıl müdahalenin yasal olduğunu savunanların bir başka savı BM Antlaşması'nın 24. maddesi 1. paragrafı uyarınca, Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve sürdürülmesi konusunda birincil sorumluluğuna rağmen, yine BM Antlaşması'nın 1. maddesi 1. paragrafı bağlamında bu yükümlülüğü yerine getiremediği durumlarda uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında üye devletlerin de sorumluluğundan hareketle, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bu koşullar altında üye devletlerin eylemiyle 2. maddenin 4. paragrafının askıya alınabileceği ve bu tür bir eylemin BM Antlaşması'nın amaçlarıyla uyumlu olduğudur[206]. Bu sav BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4. paragrafının, BM Güvenlik Konseyi'nin yükümlülüğünü yerine getiremediği durumlarda, maddenin askıya alınmasının yasal bir temeli bulunmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Diğer bir nokta uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda ikincil sorumluluk anlamında özellikle tek tek üye devletlerin değilde BM Genel Kurulu'nun sorumluluğu vurgulanmıştır[207].

İnsancıl müdahale tartışmaları, BM Antlaşması VII. Bölüm temelinde değerlendirildiğinde, Antlaşmanın 39. maddesi uyarınca, ortak kuvvet kullanımı sadece barışa yönelik tehdit, barışın bozulması ya da saldırı eylemleriyle sınırlıdır. İnsancıl nedenler, ancak antlaşmada atıfta bulunulduğu şekliyle uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit oluşturuyorsa, dolaylı anlamda olaya dahil olabilir. BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4. paragrafında yer alan kuvvet kullanma hakkı üzerindeki mutlak yasaklamalar ve bu

[204] Oppenheim, op. cit., s. 442.
[205] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 105.
[206] Richard Lillich, "Forcible Self-Help by States to Protect Human Rights", Iowa Law Review, 53, 1967, ss. 294-295; Geofrey Robertson, *Crimes Againist Humanity*, Penguin, London, 2002, s. 434.
[207] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 108.

yasaklamanın *jus cogens* niteliği nedeniyle, müdahale etme görevinin mevcut uluslararası hukuk normlarından kaynaklanmayacağı ve bunun aksinin her hangi bir (BM, bölgesel örgütler ya da devletler) birim tarafından ileri sürülemeyeceği söylenebilir. Böyle bir görevde kesinlikle hukukun genel ilkesi olarak değerlendirilmemektedir[208].

Bu bağlamda asıl büyük değişim, uluslararası barış için tehdit kavramının BM Antlaşması Bölüm VII. çerçevesinde değerlendirilerek, yaşanan iç çatışmalar ve savaşlar sonucunda oluşan yoğun insan hakları ihlallerinin ve mülteci akınının sınır aşan etkileri çerçevesinde, uluslararası barış ve güvenliği tehdit edici olarak kabul edilmesi ve uluslararası barışı korumak için müdahale edilerek bu ihlallere bir son verilebileceği yönündedir. Buna ilişkin Haiti iyi bir örnek oluşturmaktadır. Haiti olayında, yoğun insan hakları ihlallerinin kuvvet kullanılarak sona erdirilmesi konusunda BM Güvenlik Konseyi yetkilerini kullanmıştır. BM Güvenlik Konseyi Haiti kararında, "Haiti'deki insancıl durumun bozulmasını, özellikle sivil özgürlüklere ilişkin sistematik baskının artarak devam etmesini bölge açısından barışın tehdidi olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Güvenlik Konseyi, Haitili mültecilerin umutsuz durumuna rağmen, bu durumun yalnız başına sınır aşan bir etki olarak kanıt değerinin düşük olduğunu fakat bir korku ikliminin yaratıldığını, bunun yasal olmayan rejimlere yönelik olarak müdahale hakkı verdiğini" söylemiştir[209]. 1995 yılında Eski Yugoslavya için kurulan ceza mahkemesi, tamamen uluslararası nitelikte olmayan bir çatışmanın uluslararası barışı tehdit edebileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda çok sayıda mülteci akımı uluslararası barış ve güvenliği tehdit edici olarak değerlendirilmiş ve BM Antlaşması Bölüm VII çerçevesinde; Irak, Balkanlar ve Ruanda'da güvenli bölgeler oluşturulmuştur. Bütün bu gelişmeler ışığında 1995 yılında Global Yönetim Konusunda Bağımsız Komisyon[210] tarafından BM Antlaşması'nda insancıl gerekçelerle müdahaleye izin verilmesi konusunda bir değişiklik yapılması gerektiği belirtilmiştir[211].

---

[208] Köchler, op., cit., s. 364.

[209] S/RES/940, 31.07.1994. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/940(1994). (e.t.26.11.2012).

[210] Bu komisyon BM'nin resmi bir organı olmayıp 28 bağımsız kişiden oluşmaktadır. Bununla birlikte BM Genel Sekreterliği ve BM Gelişim Programı, dokuz ulusal hükümet ve çeşitli kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. https://humanbeingsfirst.files.wordpress.com/2009/10/cacheof-pdf-our-global-neighborhood-from-sovereignty-net.pdf.

[211] Fernando R. Teson, "Collective Humanitarian Intervention," 17 Michigan Journal of International Law, 1996, s. 358; Peter Malanczuk, Humanitarian Intervention and the Legitimacy of the Use of Force, Het Spinhuis, Amsterdam, 1993, s. 26; Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", op. cit., ss. 40-41; Weiss, *Humanitarian Intervention:War and Conflict in the Modern World*, op. cit., ss. 47-49; The Comission on Global Governance, Our Global Neighbourhood, http://humanbeingsfirst.files.wordpress.com/2009/10/cacheof-pdf-our-global-neighborhood-from-sovereignty-net.pdf.(e.t. 21.09.2012)

Bu anlamda sonuç olarak şu ifade edilebilir; BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesine dayalı güç kullanımı ve BM Antlaşması'nda yer alan meşru savunma hakkı, kuvvet kullanma yasağı ve kuvvet kullanma tehdidi yasağına getirilen yazılı istisnalardır ve bu hükümler BM Antlaşması'nda açık bir şekilde bulunmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda yaşanan gelişmelerin ise, iki yeni yazılı olmayan istisna olasılığını doğurduğu iddia edilmiştir. Birincisi demokrasiyi teşvik etmek ya da yeniden tesis etmek için askeri müdahalede bulunma hakkı, ikincisi soykırım, etnik temizlik, kitlesel sürgün, sistematik tecavüz gibi uluslararası insancıl hukuk ihlallerini önlemek için müdahalede bulunma hakkıdır. Bu anlamda belirtilen ilk istisnayı oluşturan demokrasiyi teşvik etmek için güç kullanımı, Güvenlik Konseyi tarafından açıkça yetki verilmedikçe, BM Antlaşması ve uluslararası teamül hukuku altında yasaklanmıştır. BM Antlaşması'nın güç kullanımına getirdiği yasak, muhalif gruplara, ülkelerine demokrasi getirmeye çalışıyor olsalar bile, güç takviyesi yapılmasını yasaklamaktadır[212].

İstisnai boyutta değerlendirilen ikinci varsayıma verilebilecek en can alıcı örneklerden birini NATO'nun Kosova'ya müdahalesi oluşturmaktadır. NATO kuvvetlerinin 1999 yılında Kosova'daki Arnavutların uğramış oldukları zalimane ve eziyet verici davranışların önlenmesi amacıyla Sırbistan'a yönelik müdahalesi; BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafının yorumu ve kuvvet kullanmanın yasallığına ilişkin temel tartışmaları göstermesi açısından oldukça çelişki yüklüdür. Bu müdahale çerçevesinde, bazı görüşler insancıl müdahalenin yeni bir hak olarak ortaya çıktığını, diğer görüşler ise NATO tarafından yapılan bu eylemin BM Antlaşması'nın açık bir ihlali olduğunu vurgulamışlardır. Amaca yönelik bir yorumu benimseyen bazı Amerikalı yazarlar ve Belçika hükümeti ise, tek taraflı insancıl müdahalenin BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafını ihlal etmediğini, çünkü doğrudan toprak bütünlüğüne ve politik bağımsızlığına bir devletin müdahale edilmediğini savunmuşlardır. Aynı zamanda insan haklarının uluslararası hukukun bütünleyici parçası olmasından dolayı, egemenlik kullanımı konusunda başarısız olan devletlere yönelik müdahalelerin tek taraflı yapılması her ne kadar hukuksuz olarak kabul edilse de bunun değişebileceği uluslararası toplumun bu tür sapmaları hoşgörüyle karşılayabileceği vurgulanmıştır[213]. Buna karşın; Bruno Simma'nın açıkladığı gibi, insan haklarının korunması

[212] Heinze, op. cit., ss. 60-62.
[213] Micheal Byers and Simon Chesterman, "Changing the Rules About Rules: Unileteral Humanitarian Intervention and the Future of International Law", *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Ed: J.L. Holzgreee and

bütün devletler için evrensel bir yükümlülüktür ve bu yükümlülüğe saygı gösterilmesi bütün devletleri ilgilendiren bir konudur, yani bu haklar erga omnes geçerli haklardır. Bu hukuksal yükümlülüğe rağmen, herhangi bir ihlale karşı alınacak karşı önlemler silahlı güç kullanılmasını içermemelidir. Çünkü BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafı, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53 ve 64. maddesinin[214] tanımladığı şekliyle bir *jus cogens* normdur[215].

İnsancıl müdahalenin yasallığına ilişkin tartışmalarda; BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafının insan hakları ihlallerinin gerçekleşmesi üzerine gittikçe aşındığı, geçerliliğini yitirdiği daha sıklıkla dile getirilir olmuştur[216]. Kuvvet kullanılmasını yasaklayan BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafının tamamıyla çöktüğü bile iddia edilmiştir[217].

Mutlak bir şekilde tek taraflı insancıl müdahalenin yasallığını savunanlar, bunun uluslararası hukukta radikal bir değişiklik olduğunu iddia etmektedirler. Bu durumdan hareket eden pek çok ülke ise tek taraflı insancıl müdahale terimini kullanmaktan kaçınmaktadır. Alternatif yaklaşımsa, uluslararası hukukun prensiplerine bağlı kalmak anlamında, istisnai yasadışılığı savunmaktadır[218].

Tek taraflı müdahalelerin kollektif müdahalenin yerine geçmeyip onun karşıtı olduğu uluslararası hukuk yazarları tarafından da vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, tek taraflı müdahalenin eylemsiz kalınmasının tek alternatifi olarak gösterilmesine rağmen, bunun meşru bir nitelik kazanmasının pek çok müdahale açısından kötü niyete yol açabileceği, ilke olarak tutarsız olacağı, bir uluslararası hukuk kuralı olarak kabulü halinde zararlı sonuçlara yol açacağıdır[219].

Robert O. Keohone, Cambridge University Press, 2003, s. 186; Gray, op. cit., ss. 31-33; Murphy, "Criminalızıng Humanitarian Intervention", op. cit., ss. 341-342.

[214] **Madde 53- Bir milletlerarası emredici hukuk normu ile çatışan antlaşmala**r

Bir antlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emreredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur. Selami Kuran, Derya Aydın Okur, Meltem Sarıbeyoğlu, Reşat Volkan Günel, *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, Türkmen Kitabevi, İstanbul, İkinci Baskı, 2011, s. 99.

Madde 64- Miletlerarası genel hukukunun yeni bir emredici normunun ortaya çıkması

Eğer milletlerarası genel hukukun yeni bir emredici normu ortaya çıkarsa, bu normla çatışan mevcut herhangi bir antlaşma batıl hale gelir ve sona erer. Kuran, Okur, Sarıbeyoğlu, Günel, op. cit., s. 103.

[215] Bruno Simma,"NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects", EJİL 1999, s. 7, http://ejil.oxfordjournals.org/content/10/1/1.full.pdf. (e.t. 26.09.2012).

[216] Hurd, op. cit., ss. 302-303.

[217] Micheal Glennon, "The fog of Law: Self Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter", Harward Journal of Law and Public Policy 25, 2002, ss. 539-558.

[218] Byers and Chesterman, "Changing the Rules About Rules: Unileteral Humanitarian Intervention and the Future of International Law", op. cit., s. 179.

[219] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 6.

Diğer önemli bileşende görüşlerin çeşitliliği altında Güvenlik Konseyi'nin oynadığı roldür. Tek taraflı insancıl müdahaleyi destekleyenler güç kullanımının yasallığı konusunda Konsey'e güvenilemeyeceğini, bazı sürekli Konsey üyelerinin blok olarak insancıl müdahaleye karşı çıkacağını belirtmişlerdir[220]. Örnek olarak Kosova'ya yapılmak istenen müdahale konusunda Çin ve Rusya'nın karşı çıkışları verilmiştir. İnsancıl müdahaleye karşıt olan görüşler, varolan sistemin terk edilmeyip, insancıl müdahalenin gerekleri doğrultusunda formule edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Tek taraflı insancıl müdahale konusundaki diğer bir tartışmada, ABD'nin mevcut uluslararası sistemdeki başat rolüdür ve uluslararası hukuku bir tür hegomanya aracı olarak kullanma olasılığıdır[221].

Bunun dışında, BM Güvenlik Konseyi'ne ilişkin krizi aşmanın bir yolu, BM Genel Kurulu'nun barış için birlik kararı almasıdır. Her ne kadar uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında birincil rol Güvenlik Konseyi'nde olsa da, Güvenlik Konseyi'nin işlevini yerine getirmediği durumlarda BM Genel Kurulu tavsiyelerde bulunabilir.

İnsancıl müdahalenin yasal olup olmadığı tartışmasında dikkat çeken bir diğer unsurda BM Antlaşması'nın 103. maddesidir[222]. Eğer 103. madde kendisinden sonra imzalanan gelecekteki anlaşmalara uygulanacaksa, insancıl müdahale konusunda askeri müdahaleyi ve kuvvet kullanılması yasağını değiştiren anlaşmaların yapılması yasal olarak olanaklı değildir[223]. Bu ancak BM Antlaşması çerçevesinde 108. maddeye[224] uygun şekilde olabilir.

2. İnsan Hakları Sözleşmelerini Esas Alan Tartışmalar

Müdahalenin yasallığının insan hakları sözleşmeleri bağlamında tartışılması önemli bir noktayı oluşturmaktadır. BM Antlaşması'nın açıkça yetkisiz insancıl müdahaleyi yasaklamasına rağmen, bu devletlerin diğer devlet vatandaşlarının özgürlüklerine yönelik bir tehdit olduğunda müdahale etmeyecekleri anlamına gelmediği, diğer devletlerin vatandaşlarının insan haklarına saygı gösterilmesi zorunluluğununun çok taraflı insan hakları sözleşmelerinde yer aldığı belirtilmekle beraber, bu yükümlülüklerin dış bir aktör tarafından

[220] Murphy, "Criminalizing Humanitarian Intervention", op, cit., s. 351,
[221] Ibid., s. 352.
[222] BM Antlaşması'nın 103. Maddesi şu şekildedir. "*Birleşmiş Milletler üyelerinin işbu andlaşmadan doğan yükümlülükleri ile başka herhangi bir antlaşmadan doğan yükümlülüklerinin çatışması halinde, işbu andlaşmadan doğan yükümlülükler üstün gelecektir"*. Genç, op. cit., s. 51.
[223] Hurd, op. cit., s. 300.
[224] BM Antlaşması'nın 108. Maddesi şu şekildedir. " *İş bu antlaşmada yapılacak değişiklikler, Genel Kurul üyelerinin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edilip, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinin tümünü kapsamak üzere Birleşmiş Milletler üyelerinin üçte ikisi tarafından her birinin anayasa kurallarınca onaylandığı zaman, tüm Birleşmiş Milletleri üyeleri için yürürlüğe girer".* Genç, op. cit., s. 52.

zorlayıcı bir şekilde uygulanabileceği söylenmemiştir[225]. Burada açıkça böyle bir zorunluluğun ne şekilde yerine getirileceği sorusu tam yanıtlanamamaktadır.

1948 Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi ile ikiz insan hakları sözleşmelerinin (BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi - BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi) insancıl müdahale açısından potansiyel anlamda verimli ilkeler doğurup doğurmayacağına ilişkinse şunlar söylenmiştir. İnsancıl müdahale konusunda Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi'nin 1. maddesinde[226], soykırımın tüm taraf devletlerce önlenmesi ve cezalandırılması zorunluluğu getirilmiştir. Bu dil açıkça taraf devletlere bu suçu işleyen devletlere yönelik bir eylem çağrısı içermektedir. Fakat bu noktaya ilişkin tek taraflı güç kullanımı sözleşmenin kendisinde yer almamaktadır.Sözleşmedeki soykırım suçunun önlenmesi konusundaki bu yükümlülüğün gerçekleştirilmesinin tek yolu, sözleşmenin 8. maddesinde[227] düzenlenen BM'nin yetkili organlarına yapılacak çağrıdır.Bu sözleşme uyarınca; devletlere yetki almadan, kendiliğinden bir müdahale hakkı verilmemiştir.İnsan haklarına ilişkin BM'nin ikiz sözleşmelerinin ise düzenlediği hakların genişliği bağlamında, insancıl müdahale olgusu etrafında değerlendirilmesi ve kuvvet kullanmaya bu çerçevede izin verilmesi noktasında uygun oldukları söylenemez. Aynı şekilde uluslararası insancıl hukukun en önemli kaynaklarından olan Cenevre Sözleşmeleri içinde aynı şey söylenebilir. Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi, İkiz insan hakları sözleşmelerine göre insancıl müdahalenin yasallığı konusunda daha elverişli olmakla birlikte, Soğuk Savaş dönemi boyunca soykırımın önlenmesi ve cazalandırılması yükümlülüğünün pratikte uygulanmadığı görülmüştür[228].

---

[225] Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", op. cit., s. 43; Jack Donnelly, "Human Rights, Humanitarian Crisis and Humanitarian Interventıon", Internatıonal Journal, Volume 48, No 4, 1993, s. 623.

[226] BM Soykırım Suçunun Cezalandırılması ve Önlenmesine Dair Sözleşmesinin 1. Maddesi şu şekildedir. "*Sözleşmeci devletler, ister barış zamanında ister savaş zamanında işlensin önlemeyi ve cezalandırmayı taahüt ettikleri soykırımın uluslararası hukuka göre suç olduğunu teyit ederler*". Kuran, Okur, Sarıbeyoğlu, Günel, op. cit., s. 235.

[227] BM Soykırım Suçunun Cezalandırılması ve Önlenmesine Dair Sözleşmesinin 8. Maddesi şu şekildedir. "*Sözleşmeci devletlerden herbiri soykırım fiillerinin veya üçüncü maddede belirtilen herhangi bir fiilin önlenmesi ve sona erdirilmesi için gerekli gördükleri takdirde BM organlarından, BM Şartına göre harekete geçmesini isteyebilirler"*. Kuran, Okur, Sarıbeyoğlu, Günel, op. cit., s. 236.

[228] Heinze, op. cit., ss. 66-71; David J. Scheffer, "Toward a Modern Doctrine of Humanitarian Intervention", University of Toledo Law Review, Volume 23, 1991-1992, s. 289. http://heinonline.org/ HOL/LandingPage?handle=hein.journals/utol23&div =22 id=&page=. (e.t. 21.11.2012); Gareth Evans, "From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect", Wisconsin International Law Journal Volume 24, No 3, 2006, ss. 705-707; Holzgreee, "The Humanitarian Intervention Debate", op. cit., s. 44.

3. Uluslararası Adalet Divanı'nı Katkısı

Soğuk savaş dönemi boyunca UAD tarafından iki davada insancıl amaçlarla müdahalenin yasallığı incelenmiştir. Bunlar Birleşik Krallık ve Korfu[229] ve ABD ve Nikaragua[230] davalarıdır. Bu iki davada UAD, esas korunması gerekenin toprak bütünlüğü olduğunu söylemiştir. Korfu Kanalı davasında UAD, İngiltere'nin Arnavutluk karasularında mayın temizlemesinin izinsiz yapılmasından dolayı, söz konusu eylemi uluslararası hukuka aykırı bulmuştur[231]. Dolayısı ile izin verme olayı sözkonusu olduğu takdirde söz konusu eylem toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığa karşı bir eylem olmaktan çıkabilir.

Benzer şekilde UAD insancıl amaçlarla bile yapılacak bir müdahaleye karşı çıkmış ve pozitif hukuka işaret etmiştir. UAD'nın 27 Haziran 1986 tarihinde vermiş olduğu "Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davasındaki Kararında" uluslararası hukukun pek çok temel kavramını da incelemiştir. UAD bu kararında, uluslararası ilişkilerde emredici norm niteliğine sahip olan kuvvet kullanma yasağı ve meşru savunma konusu üzerinde görüşünü açıklamıştır. Bu olayda Nikaragua'nın El Salvador'a karşı silahlı saldırı niteliğini içermeyen hukuka aykırı zor kullanma eylemlerini engellemek amacıyla ABD'nin kollektif meşru savunma niteliğinden başka bir hukuki esasa dayanarak karşı önlem alma hakkı var mıdır sorusu cevaplandırılmıştır[232]. Divan kısaca Nikaragua'ya yönelik iddialar kabul edilse dahi bunun sadece El Salvador, Honduras veya Kostarika gibi bu eylemlere hedef olan devletlerin alacakları orantılı karşı önlemlerleri haklı gösterebileceğini, üçüncü bir devletin olayda ABD'nin aldığı karşı önlemleri, özellikle bunlar kuvvet kullanmayı içeriyorsa haklı gösterilemeyeceğini vurgulamıştır[233].

Kısaca UAD Nikaragua kararında, insan hakları taahütlerine uyması için bir devlete yönelik zorlayıcı nitelikte kuvvet kullanılamayacağını belirtmiştir. Divan kesin bir dille demokrasiyi kurma anlamında da kuvvet kullanılmasının yasallığını reddetmiştir. Aynı zamanda mahkeme hangi insancıl koşullar altında müdahalenin yasal olabileceğine ilişkin bir açıklamada yapmamıştır[234].

---

[229] Gündüz, op. cit., ss. 551-555; ICJ, The Korfu Chanel Case.
[230] Gündüz, op. cit., ss. 59-61; Case Concerning The Military and Paramilitary Activities in and Againist Nicaragua (Nicaragua/United States of America) 27.06.1986. http://www.icj-cij.org/docket/files/74/6591.bpdf. para. 191, 205.
[231] ICJ, The Korfu Chanel Case.
[232] Toluner, op. cit., ss. 404-405.
[233] Toluner, op. cit., s. 406; Gündüz, op. cit., ss. 66-67; Case Concerning The Military and Paramilitary Activities in and Againist Nicaragua, para. 249.
[234] Heinze, op. cit., s. 73; Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 35.

4. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

BM Genel Kurulu spesifik olaylar bağlamında, yüce amaçlar içerse bile güç kullanımının yasallığı konusunda tarihsel olarak 1960 ile 1970 yılları arasında vermiş olduğu üç önemli kararı müdahale edilmemesi yönündedir[235].

BM Genel Kurulu'nda ilk olarak 1965 yılında "Devletlerin İçişlerine Karışmanın Kabul Edilemezliği ve Devletlerin Bağımsızlıklarının ve Egemenliklerinin Korunması Bildirisi" yer almıştır[236].

İçişlerine karışmama ilkesinin hangi eylemlerce ihlal edilebileceğini düzenleyen bildiride hiçbir devletin, diğer herhangi bir devlete yönelik doğrudan veya dolaylı müdahale hakkına sahip olmadığını da düzenlemiştir. Bildiride silahlı müdahale dışında, bir devletin ekonomik, siyasi ve kültürel varlığına yönelik müdahale ve tehditlerde bulunulması da kınanmıştır. Bildiride yer alan hükümlere bakıldığında, bir ülkenin içişlerine karışmama ilkesi ile kuvvete başvurmama ilkesini ihlal eden eylemler arasında bir ayrım yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda ekonomik ya da siyasi nitelikli kimi müdahale eylemleri dahi içişlerine karışmama ilkesini ihlal eder niteliktedir. Örneğin; bir ülkenin egemenlik haklarından vazgeçmesini sağlamak için ekonomi ve siyasi nitelikte önlemlere başvurulması da içişlerine karışma sayılabilecektir[237].

BM Genel Kurulu'nun 1970 tarihli BM Antlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere Ilişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi'nde de kuvvet kullanma yasağına ilişkin esaslar bulunmaktadır[238].

Bildiriye genel hatlarıyla bakıldığında düzenlediği konu başlıkları şunlardır: İçişlerine karışmama ilkesi, BM Antlaşması uyarınca devletlerin birbiri ile işbirliği yapma yükümlülüğü, uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, self-determinasyon, devletlerin egemen eşitliğidir. Bildiride aynı zamanda BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmama yasağını düzenleyen 2. maddesinin 4. paragrafına atıf yapılmıştır.

Bildiriye göre; her devletin uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma

---

[235] Murphy, "Criminalızıng Humanitarian Intervention", op. cit., s. 346.
[236] A/RES/20/2131, 21.12.1965. Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty. http://www.un-documents.net/a20r2131.htm. (e.t. 02.11.2012)
[237] Toluner, op.cit., ss. 402-403; Acer, op. cit., ss. 63-64.
[238] Genç, op. cit., ss. 182-188; A/RES/25/2625, 24.10.1970, General Assembly Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter the United Nations. http://www.un-documents.net/a25r2625.htm. (e.t. 02.11.2012)

tehdidinden kaçınma görevi vardır. Böyle bir kuvvet kullanma tehdidi veya kuvvet kullanma uluslararası hukukun ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ihlalini oluşturmakla birlikte, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde bir araç olarak kullanılmamalıdır. Bildiride devletlerin kuvvet kullanılmasını içeren misilleme hareketlerinden kaçınma yükümlülüğü olduğu da yer almıştır. Bildiri uyarınca; bütün devletler uluslararası hukukun barış ve güvenliğin korunması ile ilgili olarak genellikle kabul edilmiş ilke ve kurallarına iyi niyetle uymalı ve Antlaşma hükümlerine dayanan Birleşmiş Milletler güvenlik sistemini daha etkili kılmak için çaba göstermelidirler.

Bildirinin kuvvet kullanma yasağına ilişkin önemli noktalarından biri, diğer devletin ülkesine sızma amaçlı düzensiz güçleri ya da silahlı grupları desteklememe sorumluluğu içermesidir. Bu içerikte bir desteğin, silahlı saldırı kapsamında değerlendirilip meşru savunma hakkı vermesi söz konusu değilse bile, kuvet kullanma yasağınına aykırılık oluşturmaktadır. Bildiride kuvvet kullanılarak misillemede bulunulmaması devlet açısından bir yükümlülük olarak yer almıştır. Bildirideki diğer önemli nokta self determinasyon hakkının kullanılması karşısında devletlerin kuvvete başvurmamaları gerektiğidir. Bildiride ayrıca, saldırı savaşının barışa karşı suç oluşturduğu belirtilmiştir[239].

BM Genel Kurulu 18 Kasım 1987 tarihinde Uluslararası İlişkilerde Kuvvet Tehdidi ya da Kuvvet Kullanmaktan Kaçınma İlkesinin Etkinliğinin Artırılmasına İlişkin Bildiriyi ilan etmiştir. Bu bildiride diğer bildiriler gibi uluslararası ilişkilerde uyuşmazlıkların çözümünde kuvvet kullanılmasından ve kuvvet kullanma tehdiditinde bulunmaktan kaçınılmasını düzenlemektedir[240].

C. İnsancıl Müdahalenin Yasallığı Hakkındaki Tartışmaların Genel Olarak Değerlendirilmesi

İnsancıl müdahale konusundaki tartışmaların en önemli ayaklarından birini yasallık tartışması oluşturmaktadır. Bu çelişkinin ana kaynağını ise BM Antlaşması'nda yer alan emredici niteliğe (*jus cogens*) sahip uluslararası hukuk kuralları oluşturmaktadır. İnsancıl müdahale olgusunun uluslararası hukuk açısından çözümlenmesinin güçlüğü, kuvvet kullanılmasının hukuki temelini oluşturan BM Antlaşması'nın, egemenliğin korunması ve içişlerine müdahale yasağı gibi kavramları devletlerarası ilişkilerde barışı korumaya yönelik

[239] Acer, op. cit., s. 65.
[240] A/RES/42/22, 18.11.1987, The Special Committee on Enhancing the Effectiveness of the Principle of Non-Use of Force in International Relations. http://www.un.org/documents/ga/res/42/a42r022.htm. (e.t. 15.10.2012)

mekanizmalarla açık bir şekilde korumayı amaçlamasına rağmen, insan haklarının korunmasına yönelik hukuksal metinlerde bu korumanın aynı derecede sağlanamamış olmasıdır. Bu bağlamda barış, adalet, egemenlik, kuvvet kullanma yasağı ve insan haklarının eşit değerlere sahip amaçlar olup olmadığı yahut bu amaçlardan hangisinin diğerine üstün olduğu konusunda uluslararası hukukta bir kural bulunmamaktadır. BM Antlaşması; 1. ve 2. maddesinde yer alan amaç ve prensiplerden hangisinin bir uyuşmazlık durumunda önceliğe sahip olduğu konusunda bir hüküm içermediği gibi, antlaşmanın bu çerçevede doğan uyuşmazlıkları çözme konusundada bir düzenlemesi de bulunmamaktadır.

Uluslararası hukuk yazınında egemen olan görüş tek taraflı insancıl müdahalenin mevcut uluslararası hukuk düzenlemeleri uyarınca yasal olmadığıdır[241]. Bu bağlamda insancıl müdahalenin yasallığı ancak BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin, ilgili durumu uluslararası barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi olarak değerlendirip harekete geçmesi halinde sağlanabilir.BM bünyesinde bunun gerçekleşebileceği diğer yol ise, BM Genel Kurulu'nun barış için birlik kararı almasıdır.

İlgili kısımda değinildiği gibi, insancıl müdahalenin yasallığı konusunda ileri sürülen görüşlerin dayanakları değerlendirildiğinde, insancıl müdahalenin yasal olmadığına ilişkin hukuki dayanak noktaları olarak BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4. paragrafında yer alan kuvvet kullanmama yasağı ile antlaşmanın 2. maddesi 7. paragrafında ifadesini bulan içişlerine karışmama ilkesi, BM Genel Kurulu'nun 2131(1965), 2265(1970) Sayılı Kararları, 1964 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. ve 64. maddeleri gösterilmektedir. İnsancıl müdahalenin yasal olduğunu savunanlarsa BM Antlaşması'nın 1. maddesi ile 2. maddesinin 4. paragrafına ve 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne dayanmışlardır.

Hukuki anlamda göze çarpan asıl sorun, insancıl müdahale olgusu ile müdahale etmeme ve güç kullanmama ilkelerinin nasıl uzlaştırılacağıdır. Bu bağlamda asıl büyük değişim, uluslararası barış ve güvenlik için tehdit kavramının BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde değerlendirilerek, yaşanan iç çatışmalar ve savaşlar sonucunda oluşan yoğun insan hakları ihlallerinin ve mülteci akınının sınır aşan etkileri çerçevesinde, uluslararası barış ve güvenliği tehdit edici olarak kabul edilmesi ve bunun sonucunda uluslararası barış ve güvenliği korumak için müdahale edilerek bu ihlallere bir son verilebileceğidir. İnsancıl

[241] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction,* op. cit., s. 24.

müdahale pratiklerinin incelendiği kısımda bunlara ayrıntılı olarak değinilecektir. Bu noktada Ruanda, Bosna ve Somali gibi olumsuz örneklere rağmen, Haiti'de her ne kadar askeri müdahale gerçekleşmese de, sorunun uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden nitelikte görülmesi ve bu doğrultuda girişimlerde bulunulması sorunun çözümünü sağlamıştır.

Yukarıda anlatılanlara ek olarak, insancıl müdahale konusunda uluslararası hukukun etkinliğinin sağlanabilmesi için önemli olan nokta, çeşitli olaylara ilişkin Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlarda olduğu gibi uluslararası anlamda barış ve istikrara yönelik tehditlerin, devletlerarası savaşlardan çok, ülke içi şiddet olaylarından kaynaklandığının görülmesidir[242]. Bu tespit yapıldıktan sonra, uluslararası hukuk çerçevesinde bunu önlemeye yönelik tedbirler alınmalıdır. Bu bağlamda tek taraflı müdahale yerine çok taraflı müdahale desteklenmelidir. İnsancıl müdahaleye yönelik karar küresel bir süreç işletilerek alındığı ve bir BM kararı olduğu sürece müdahalenin niteliği kabul edilebilir. Küresel süreçden anlaşılması gereken mümkün olduğunca farklı sistemlere ve görüşlere sahip devletler tarafından karar alabilir bir yapının oluşturulmasıdır.

Kısaca özetlenen bu tartışmaların gösterdiği gibi; insancıl müdahale konusu uluslararası hukukun en belirsiz konularından biri olmayı sürdürmektedir. Müdahaleye ilişkin birbiriyle çelişen pek çok sıfat kullanılmıştır. Bunlar; müdahalenin hak, suç, kural, istisna ya da hiçbir zaman bütünüyle izin verilmemesi gereken bir olgu olduğu yönündedir[243]. 1990'lı yıllarda görülen çeşitli devlet pratiklerine rağmen, tek taraflı insancıl müdahale yasağı gerek antlaşmalarda gerekse teamül hukukunda devam etmektedir.

Sonuç olarak, Afrika Birliği Örgütü'nün Kurucu Antlaşması'nda olduğu gibi BM Antlaşması'nda da insancıl gerekçelerle müdahaleye izin verilmesi konusunda bir değişiklik yapılması söz konusu olabilir. Bu değişiklik bu tezin ikinci bölümünü oluşturan koruma sorumluluğu ilkesinide içerecek şekilde, sınırları açıkça tanımlanmış suç tiplerine ilişkin olmalıdır. İnsancıl müdahalenin yapılabilmesine olanak sağlayabilecek bu tip bir hüküm, dünya çapında uzlaşıyı yansıtır şekilde bu konuda karar verecek yetkili organları da içermelidir.

[242] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 64.
[243] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 7.

IV. UYGULAMADA İNSANCIL MÜDAHALE

A. Birleşmiş Milletler Antlaşması Öncesi Dönemde İnsancıl Müdahale Uygulamaları

İnsancıl müdahalenin uluslararası hukuk literatüründe değerlendirilmeye başlanmasının temelinde iki müdahale yatmaktadır. Bunlardan birincisi 1821 tarihinde başlayan Yunan İsyanı sırasında 1827 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun buradaki katliamlarını ve nüfüs üzerindeki baskısını sona erdirme gerekçesiyle, isyancılarla işbirliği yapmasıdır[244]. İkincisi 1860 tarihinde Suriye'deki Maruni Hrıstiyanları korumaya yönelik Fransa müdahalesidir[245]. Bu müdahaleler sonradan Avrupa devletleri ve Osmanlı tarafından onaylanmıştır. Bunların dışında 1827 ile 1908 tarihleri arasında Avrupalı güçler tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik öne çıkan diğer üç müdahale ise şunlardır: 1866-1868 tarihleri arasında Girit'teki Hrıstiyan nüfusu korumaya yönelik, Avusturya, Fransa, Rusya, İtalya ve Prusya'nın müdahalesi, 1875-1878 tarihleri arasında Rusya'nın Balkanlar'daki isyancıları desteklemesi ve bu yöndeki müdahalesi, 1903-1908 tarihleri arasında Avrupalı devletlerinin Hrıstiyan Makedon toplumu desteklemeleri bu konuda verilecek diğer örnekleri oluşturmaktadır[246]. Müdahaleyi gerçekleştirenler tarafından müdahalelerin altında yatan temel neden olarak egemenliğin zalimane davranışlarla kötüye kullanılması gösterilmekle birlikte, erken dönemde yapılan bu müdahalelerin "insancıl müdahale" adı altında değerlendirilmesine şüphe ile yaklaşılmış ve müdahalelerde insancıl gerekçelerin ekonomik ve politik çıkarlara göre daha az önem taşıdığı vurgulanmıştır[247].

1827 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya'nın ortaklaşa Yunan isyancılara yaptığı yardım ve bu doğrultudaki müdahaleleri literatürde doğru niteliklere sahip insancıl müdahalenin sıklıkla en yakın örneği olarak adlandırılır[248]. Kendi kaderini tayin hakkı olarak da değerlendirilen bu müdahale, genellikle insancıl müdahale olarak adlandırılmıştır[249]. Bu

---

[244] Rodogno, op. cit., s. 63. Tarihçiler sıklıkla Osmanlı İmparatorluğu'nun Yunan İsyanı sırasında uyguladığı şiddeti vurgulamasına rağmen, Yunan isyanının erken aşamalarında birkaç haftalık süre içersinde en az 10 bin Müslüman erkek, çocuk ve kadın katledilmiştir. Rodogno, op. cit., s. 65.

[245] Knudsen, op. cit., s. 2.

[246] Ibid., s. 3.

[247] Rodogno, op. cit., ss. 34-35.

[248] Rodogno, op. cit., s. 63; Oppenheim, op. cit., ss. 312-313; Anthony D'Amato,"The Invasion of Panama Was A Lawful Response to Tyranny", Northwestern Universty School of Law Scholarly Commons: Faculty Working Papers, 1990, s. 5, Scholarlycommons.law.northwestern.edu./cgi/viewcontent.cgi?:article:1136&contextfacultyworkingp.(e.t. 11.04.2013)

[249] Chestermann, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 28.

olayın insancıl müdahale olarak değerlendirilmesinde ana gerekçe Yunan isyanı bastırılırken Osmanlı İmparatorluğu tarafından barbar yöntemlerin kullanılmasıdır[250].

Yunan isyanına ilişkin olarak Londra'da, Fransa, Rusya ve İngiltere arasında, 6 Temmuz 1827 tarihinde antlaşma imzalanmıştır[251]. Burada müdahalenin haklı gerekçeleri üzerinde durulmuştur. Bunlar düzensizliğin ve korsanlığın önlenmesi, ticaretin engellenmemesi, Yunanlılar ile Osmanlı'nın uzlaşması konusunda davette bulunulması, akan kanın durdurulması ve her türlü kötü davranışın önlenmesidir. Çözüm olarak huzurun yeniden sağlanması için barışın tesisi istenmiştir[252]. Yunan isyanının insancıl müdahale olduğuna ilişkin meşrulaştırmalar değişik otoriteler tarafından desteklenmekle beraber, olayların bütünüyle insancıl müdahale kavramıyla açıklaması ise zordur[253]. Ian Brownlie, Yunan isyanı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik yapılan müdahalenin gerçekleştirenler tarafından insancıl müdahale adı altında haklılaştırılmadığını, tarihçi ve yazarların böyle bir değerlendirme yaparak, bu eylem konusunda sayısız motivosyon ileri sürdüklerini aktarmıştır. Brownlie'ye göre müdahalenin arkasındaki sebep Mora'daki ırksal imhanın önlenmesi olmasına rağmen, o dönemde insancıl müdahale adı altında böyle bir yasal tartışma ve kavramsallaştırma yoktur[254].

İnsancıl müdahale örnekleri bağlamında Fransa'nın 1860-1861 tarihleri arasında Suriye işgaline bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki Suriye ve Lübnan'da 1858 tarihinde başlayan mezhep çatışmaları, 1860 tarihinde Müslüman Dürzilerle, Hrıstiyan Maruniler arasında içşavaşa dönuşmüştür. Bu olaylar sonucunda Dürziler tarafından sadece bir gün içinde Şam'da beş bini aşkın Hrıstiyan Maruni öldürülmüştür[255]. İlerleyen dört haftalık süreçte onbir bin Hrıstiyan öldürülmüş, yüz binden fazlası evsiz kalmıştır. Bu büyük çaptaki şiddet üzerine oniki bin Avrupa askeri buraya gelmiştir[256].

---

[250] Rodogno, op. cit., s. 80.

[251] Treaty for the Pacification of Greece, 6 Temmuz 1827. Antlaşmanın İngilizce metni için bkz. Malcolm J. Wagstaff: Greece, Ethnicity and Sovereignty, 1820-1994: Atlas and Documents, London, Archive Editions, 2002, s. 129-134.

[252] Rodogno, op. cit., ss. 81-82; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law* ,op. cit., s. 29. Osmanlı devletinin sözkonusu protokolü kabul etmemesi üzerine, Navarin'de bulunan Osmanlı donanması, bu üç devletin donanmaları tarafından 1827 tarihinde yokedilmiştir. Fransa tarafından 1828 yılında Mora yarımadası işgal edilmiş, Osmanlı-Rus savaşı sonucunda 1829 tarihinde Edirne antlaşması imzalanmış, Büyük Britanya, Fransa ve Rusya tarafından Yunanistan'ın bağımsızlığını tanıyan protokol kabul edilmiştir. Rodogno, op. cit., ss. 83-84.

[253] Rodogno, op. cit., ss. 88-90; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., ss. 28-29.

[254] Brownlie, op. cit., s. 339.

[255] Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğunun Son Üç Yüz Yılı:Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev: Belkıs Çorakçı Dişbudak, 5. Baskı, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1995, s. 149.

[256] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 33.

Yukarıda belirtildiği gibi, 1860 yılının haziran ve temmuz aylarında binlerce Maruni Hrıstiyan'ın, Lübnan ve Suriye'de katletilmeleri üzerine Paris'te, Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa, Avusturya, İngiltere, Prusya ve Rusya'nın yer aldığı bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol uyarınca Osmanlı Sultanından dökülen kanın durması ve düzenin yeniden sağlanması için etkili önlemler alınması istenmiştir. Ayrıca bu protokol uyarınca, huzur ve sukünetin yeniden sağlanması için oniki bin asker gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun sonucunda altı bin kişilik bir Fransız gücü Lübnan'a çıkmıştır. Bu müdahalenin amacı her nekadar Osmanlı idaresinin yeniden tesisi olmakla beraber, Suriye ve Lübnan'ın bir bölümü, savaş gemileri tarafından kıyıları1860 ağustosundan-1861 haziranına kadar Fransa tarafından işgal edilmiştir. Lübnan'da özerk bir yönetim kurulduktan sonra Fransız birlikleri bölgeyi terketmiştir[257].

Bu olayda asker gönderilmesine ilişkin protokolde Osmanlı Sultanı'nın onayının olması insancıl müdahele olgusuna şüpheyle yaklaşılmasına neden olmuştur[258]. Bu örnek bağlamında düşünüldüğünde, insancıl müdahele olgusunda en önemli kıstas olan, müdahale edenin çıkarlarının ön planda olmaması ise, Fransa'nın bölgeye yerleşmiş ve manda yönetimi kurmuş olmasından dolayı söylenemez[259].

Buna karşılık 1860 tarihinde Lübnan'daki Hristiyan Marunilere yönelik katliamı önlemek amacıyla Avrupalı devletler adına Fransa ve İngiltere tarafından gerçekleştirilen kollektif müdahaleyi Knudsen, en azından 1991 tarihinde Irak'a, 1992 tarihinde Somali'ye yapılan müdahalelerle şaşırtıcı biçimde evrim geçiren insancıl müdahale olgusunun tarihteki ilk gerçek uygulaması olarak değerlendirmiştir[260]. Ian Brownlie'de istisnai olarak 1860-1861 tarihleri arasında Suriye'ye yönelik yapılan müdahaleyi insancıl müdahale olarak nitelemiştir[261].

İnsancıl müdahale tartışmalarında verilen verilen diğer örnekler ise şunlardır; Girit'teki Hrıstiyan nüfusa yönelik kötü davranışlar sonucunda 1866 tarihinde Osmanlı yönetimine karşı bir ayaklanma gerçekleşmiştir. Bu olayda, Avrupalı büyük güçlerin,

[257] Alan Palmer, op. cit., ss. 149-151; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 32; Rodogno, op. cit., ss. 106-108.
[258] Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving Order*, op. cit., s. 54.
[259] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit. s. 33.
[260] Knudsen, op. cit., s. 2
[261] Brownlie, op. cit., s. 340.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan talepleri anlaşmalara uyması ve sorunu barışçıl yollarla çözmesidir[262].

Bütün bu örneklerin Osmanlı coğrafyasına ilişkin olduğu açıktır. Bu bağlamda; Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin müdahale mantığı oluşturulurken, bu dilin Şarkiyatçılıkla olan bağlantısına dikkat çekilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun uygar uluslar ailesinden dışlanıp, hukuki bir doktrin olarak insancıl müdahale ile karşılaşması konusunda kullanılan dilin Edward Said'in Şarkiyatçılık[263] kitabında yer alan doğunun imgelemsel olarak yaratılmasına ilişkin dille aynı benzerlikleri taşıdığı, bu dil uyarınca Avrupa'nın genellikle akılcılığı, gelişmeyi, insancıllığı, üstünlüğü, yaratıcılığı, erkekliği ve hakiliği simgelerken, Osmanlı'nın, sapkın, geri kalmış, akılcıl olmayan, zalim, pasif ve kadınsı olanı temsil ettiği söylenmiştir. Bu dil uyarınca Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik insancıl müdahale konusunda paylaşılan temel varsayımlarsa; Osmanlı'nın uygar olmayan Dünya'ya ait barbar bir imparatorluk olduğu ve müdahale konusunda politik ve ahlaki yüce noktalar oluşturulabileceği ve bir katliam olduğunda Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine askeri müdahalenin yasal olduğudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Hrıstiyanlar ile Müslümanlar arasında ayrım yaptığı ve Hrıstiyanlara kötü davrandığı ileri sürülmüştür. Bu çerçevede doğrudan olmayan bir şekilde Sultanın reformlarının desteklenmesi yerine, askeri müdahale yoluyla Osmanlı Hrıstiyanlarına yardım edilmesi ve bu toplulukların bağımsızlıklarını kazanmaları gerektiği savunulmuştur. Bazı görüşler ise, Osmanlı'ya reform yoluyla müdahale edilerek Avrupa standartlarında, Hrıstiyanların çoğunluk olduğu yerlerde idari özerkliğin sağlanması gerektiği yönündedir[264].

Bu müdahaleler 19.yüzyılda olağandışı olmamakla birlikte, yapılan değerlendirmelerde ağırlıklı olan görüş müdahalelerin, müdahaleyi yapan devletin çıkarları doğrultusunda yapıldığıdır[265].

---

[262] Rodogno, op. cit., ss. 136-137.

[263] Edward W. Said, *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları*, Çev: Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Baskı, 2008.

[264] Rodogno, op. cit., ss. 36-37.

[265] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 27. Bu bağlamda şu örnekler de verilebilir. 1877-78 tarihinde Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ettiğinde bu savaşa gerekçe olarak Bosna, Hersek ve Bulgaristan'daki Hrıstiyan nüfüsu koruma amaçını göstermiştir. Halbuki müdahaledeki amaç pek çok otoriteye göre İstanbul'a ulaşmaktır. Benzer şekilde 1913'te Makedonya, Bulgarlar tarafından alındığında Sırbistan ve Yunanistan buradaki Hrıstiyanları korumaktan çok, geleneksel güç politikaları gereği taraf olmuşlardır. ABD ve İngiltere'de 1900 yılındaki Çin'deki Boxer isyanı boyunca kendi vatandaşlarını koruma ve zenginlik dışında, bu devletlerin asıl amaçları Çin'in Batı ticaretine kapılarını açmasını sağlamaktır. Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 27.

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 1898 tarihli Küba İşgali'ne bakıldığında**,** kırsalda saklanan ve köylülerin desteğini de almış Kübalı ayaklanmacılara karşı savaşan İspanyollar ilk olarak insanları yerinden yurdundan etme siyasetine başvurmuşlardır. İspanyolların bu işgal sürecinde öncelikli suçu, bu sürgün siyasetini yürütürken insanların sağlığına hiç dikkat etmemeleridir, bu yüzden binlerce Kübalı ölmüş ve acı çekmiştir[266].

Bu insancıl gerekçelerin dışında ABD'nin savaşa girmesinin ekonomik ve stratejik sebebleri vardı. Öncelikli olarak finansal açıdan Küba şekerindeki ABD yatırımı önemliydi. İkinci neden Panama Geçit'ine açılan deniz yollarıydı; bir gün burada açılacak kanalın kendisi bir deniz yolu olacaktı[267].

Kübalı ayaklanmacılar ise Amerika Birleşik Devletleri'nden üç istekde bulunmuştu. Bunlar; kurmuş oldukları geçici hükümetin meşru Küba Hükümeti olarak tanınması, ordularına askeri teçhizat yardımı yapılması, ABD savaş gemilerinin Küba sahillerini ablukaya alıp İspanya ordusunun ikmalini kesmesidir. Bu yardımların yapılması halinde, isyancı güçlerin büyüyeceği, İspanyolların daha fazla dayanamayacağı ve Kübalıların kendi ülkesini (ABD yardımıyla) yeniden yapılandırıp kendi sorunlarının üstesinden geleceği söylenmiştir. Amerikalı radikallerin tasarısı da bu şekildeydi[268]. Fakat Başkan McKinley ve danışmanları, Kübalıların kendi meselerini halledecek yetenekte olduğuna inanmıyordu, ayrıca ülkenin ABD'den bağımsız yeni bir yapılanmaya girmesinden korkuyorlardı. Bu nedenlerle ABD ayaklanmacıları tanımadan müdahalede bulunup adayı istila etti ve İspanyol güçlerini hızla yenip bunların yerini aldı. Savaşın kısa sürmesi nedeniyle alınan zaferin olumlu insancıl etkileri olmuş ve müdahalenin kendisi sivil halkın sefaletini arttırmamış ve büyük dehşetli olaylar yaşanmamıştır. Bütün bu olumlu sonuçlara rağmen, ABD tarafından Küba'nın istila edilip üç yıl boyunca adada asker tutulması ve nihayetinde son derece kısıtlı bir özgürlük sunulması sonucu ABD'nin insancıl kaygılar sunarak yaptığı işlere geleneksel olarak şüpheyle bakılmasına yol açmıştır. Bu şefkatli bir sömürgecilik olarak değerlendirilmekle birlikte insancıl müdahaleye örnek oluşturmamaktadır[269].

---

[266] Walzer, op. cit., ss. 150-151. "Kırsal bölgenin veya tahkim edilmiş kasaba hattının dışında kalan bölgenin tüm sakinleri sekiz gün içinde birliklerin elinde tuttuğu kasabalarda toplanacaktır. Bu emre karşı gelen veya malum bölgenin dışında bulunan herkes isyancı sayılacak ve o şekilde muamele görecektir".

Bu insanların hayat koşulları ve ölümlerinin ABD kamuoyuna yansıması, ABD tarafından İspanya'ya karşı açılan savaşın ana gerekçesi olarak gösterilmiştir. Bu gelişmeler çerçevesinde 20 Nisan 1898 tarihinde ABD Kongresinde şu önerge sunulmuştur: "Sınırlarımızın bu kadar yakınında, Küba adasında üç yılı aşkın süredir devam eden iğrenç koşullar ABD halkının ahlak duygusunu sarsmıştır...". Walzer, op. cit., s. 151.

[267] Ibid., ss.151-152.

[268] Ibid., s. 152.

[269] Ibid., s. 153.

Müdahaleyi insancıl amaçlarla meşrulaştırma konusundaki yakın örneklerden biri Almanların Çekoslovakya'yı 1939 tarihindeki işgalidir. Bu durum askeri yayılmayı haklılaştırmak için insancıl amaçlarla güç kullanılması konusunda akıldan çıkmayan örneklerden biridir. Almanya, Avusturya ve Çekoslavya'ya baskın düzenlemek amacıyla buradaki Alman vatandaşlarının kendi kaderini tayin hakkının olduğunu ileri sürmüştür. Bu pek çok yazar tarafından utandırıcı bir istisna olarak değerlendirilmiştir. Aynı şey Japonların Mançurya işgali için de söylenebilir[270].

B. Birleşmiş Milletler Antlaşması Sonrası Dönemde İnsancıl Müdahale Uygulamaları

BM Antlaşması sonrası soğuk savaş dönemi boyunca yapılan askeri müdahalelere bakıldığında insancıl müdahale olarak nitelenebilecek örneklerle karşılaşıldığı söylenebilir. Bunlar sırasıyla; Hindistan tarafından Doğu Pakistan'a yapılan 1971 tarihli, Tanzanya'nın Uganda'ya yaptığı 1978 tarihli, Vietnam'ın Kamboçya'ya yaptığı 1978 tarihli ve Fransa'nın Orta Afrika'ya yaptığı 1979 tarihli müdahalelerdir. Gerçekleştirilen ilk üç silahlı müdahale bütünüyle rejim değişikliğiyle sonuçlanmıştır. Bu müdahalelerin yazarlar tarafından insancıl müdahale olgusu çerçevesinde değerlendirilmesinin altında yatan neden bu olayların her birinde müdahaleyi zorlayıcı nedenler olarak insancıl gerekliliklerin ileri sürülebileceğidir[271].

Bütün bu örneklere rağmen insancıl müdahale konusunda yeni bir teamül hukuku kuralının oluştuğu söylenemez. Gerçekleştirilen bu müdahalelere bakıldığında en çarpıcı olan, müdahaleyi gerçekleştiren devletlerin güç kullanımı konusundaki haklılıklarını insancıl nedenlere dayandırmaktaki isteksizlikleridir[272]. Müdahaleyi gerçekleştiren devletler bu konuda oldukça dikkatli davranmışlardır. Bu müdahaleler içinde belki en açık insancıl gerekçelerle yapılan Vietnam'ın Kamboçya'ya müdahalesinde bile, ki büyük çapta soykırım önlenmiş ve milyonlarca kişinin hayatı kurtarılmıştır, Vietnam müdahaleyi sürekli sınırlarına yönelik ihlalleri gerekçe gösterek, meşru savunma temelinde açıklamıştır[273]. Hatta Kızıl Kimer rejiminin yaptığı korkunç eylemler bilinmesine rağmen müdahale uluslararası toplum

[270] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 28. Goodman, op. cit., s. 113.
[271] Armstrong, Farrell and Lambert, op. cit., s. 132; Gareth Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, The Brookings Institution, Washington, 2008, ss. 23-24. Bu örneklere yakından bakıldığında, Doğu Pakistan ve Kamboçya'da 1 milyona yakın veya üzerinde insan baskıcı ve zalim yönetimler tarafından öldürülmüştür. Uganda'da bu sayı 300 yüz bindir. Fransa'nın Orta Afrika'ya müdahalesi kendi insanlarını öldüren diktatöre karşı kansız bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu müdahale sonucunda bir iktidar değişikliği yaşanmıştır. Armstrong, Farrell and Lambert, op. cit., ss. 132-133.
[272] Gray, op. cit., s. 33.
[273] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 194.

tarafından kınanmıştır[274]. Bu bağlamda, Hindistan Doğu Pakistan'a (Bangladeş), Tanzanya Uganda'ya ve Vietnam Kamboçya'ya yönelik müdahalelerini, her birinde yaşanmış küçük çaplı sınır ihlallerini gerekçe göstererek meşru savunmaya dayandırmışlardır. Bu bağlamda devletlerin son zamanlara kadar tek taraflı insancıl müdahaleyi yasal bir doktrin olarak ileri sürdükleri söylenemez[275].

Güvenlik Konseyi'nin birbirine son derece benzeyen Hindistan'ın Doğu Pakistan'a, Vietnam'ın Kamboçya'ya, Tanzanya'nın Uganda'ya yönelik müdahalerinde insancıl müdahale kavramının geniş bir tanımını verme konusundaki isteksizliği görülmüştür. Hindistan'ın müdahalesi sırasında aynı zamanda BM Genel Sekreteri olan U Thant gelecekte olabilecek durumlarda BM'yi ikna edebilmek için özellikle Doğu Pakistan'da yaşanan iç karışıklığın uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini, bunun giderilmesindeki sorumluluğunda Güvenlik Konseyi'nde olduğunu belirtmiştir[276].

Uluslararası toplumun bu müdahalelere yönelik tepkisi çelişki yüklüdür. Doğu Pakistan, Uganda ve Orta Afrika'ya yapılan müdahalelere ya sessizce göz yumulmuş ya da en sonunda kabul edilmiştir[277]. Çelişkili bir şekilde Vietnam'ın yapmış olduğu müdahale pek çok gelişmiş Batılı devlet tarafından kınanmıştır[278]. Bunun nedeni soğuk savaşın bir parçası olarak Vietnam'ın SSCB'nin müttefiki olmasıdır. Diğer bir nedeni de Vietnam'ın yıllarca Kamboçya'da kalmasının insancıl gerekçelere uygunluğu yönünde şüphe duyulmasıdır. Aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi'nde Fransa temsilcisinin belirttiği gibi birde yasal ilke sorunu söz konusuydu. İnsancıl müdahale kavramı bu anlamda, rejimlerin yabancı müdahalelerle istikrarsızlaştırılmasını zorlayıcı müdahaleler yoluyla haklılaştırmakta ve onların devrilmesini yasallaştırmak gibi oldukça tehlikeli sonuçları doğurabilecek niteliktedir. Bu uluslararası hukuk bakımından sürdürülmesi oldukça tehlikeli bir durum yaratmakta ve farklı rejimlerin varlığını sürdürmesini komşu devletlerin ya da sistemde başat rol oynayan güçlü devletlerin yargılarına bağlı kılmaktadır. Bugün gelinen noktada uluslararası toplumun insancıl amaçlarla yapılan tek taraflı müdahaleyi hoş görebileceği belirtilmekle beraber, bunun aynı zamanda BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafı ile 2. maddesinin 7.

[274] Gray, op. cit., s. 34.
[275] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 194; Gray, op. cit., s. 33; Hilpold, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations –A New Step in the Devolopment of International Law?", op. cit., ss. 43-44.
[276] Jenifer Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", *The United Nations, Security Council and War, The Evolution of Thougt and Practice Since 1945*, Ed: Vaughan Lowe, Adam Roberts, Jenifer Welsh and Dominik Zaum, Oxford University Press, Oxford, 2008, s. 537.
[277] Armstrong, Farrell and Lambert, op. cit., ss. 132-133.
[278] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 218.

paragrafında belirtilen temel ilkelerinin yasallığını tehlikeye attığı ya da ortadan kaldırdığı da söylenebilir[279].

Bunun dışında diğer müdahale örneklerinde de bu kavrama dikkatli bir şekilde yaklaşılmıştır. Bunlara örnek olarak, Belçika tarafından 1964 tarihinde Kongo'ya yapılan, ABD tarafından 1965 tarihinde Dominik Cumhuriyeti'ne yapılan, Belçika ve Fransa tarafından 1978 tarihinde Zaire'ye yapılan, ABD tarafından 1983 tarihinde Grenada'ya yapılan, ABD tarafından 1989 ve 1990 tarihinde Panama'ya yapılan ve son zamanlarda NATO tarafından 1999 tarihinde Kosova'ya yapılan müdahaleler gösterilebilir[280]. Bazı önemli örnekler ise aşağıda ayrı başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

1. Hindistan'ın Doğu Pakistan'a (Bangladeş) Yönelik Müdahalesi

Bu müdahale Hindistan tarafından 1971 yılında Doğu Pakistan'da (sonradan Bangladeş adını alan) Pakistan tarafından yapılan yoğun insan hakları ihlallerini (Bu ihlaller BM Genel Sekreteri tarafından kanıtlarla ortaya konulmuştur) engellemek amacıyla yapılmıştır. Hindistan yapmış olduğu müdahalenin meşru savunma olduğunu ileri sürmüştür. Hindistan, BM sistemi içerisinde müdahalenin bir alternatifi olmadığını belirtmiştir. Sistemin yaşanan soykırım ya da yoğun insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda işler olmadığını, bu konuda önleyici hiçbir müdahaleye yer vermediğini adeta bir felç durumu yaşadığını savunmuştur[281].

Kuşkusuz Doğu Pakistan'da yaşananlar çok açık bir şekilde insancıl krizdi. Fakat BM Genel Sekreterinin acil müdahale çağrısında rağmen, Hindistan'ın arkasında Sovyetlerin, Pakistan'ın arkasında Çin'in olmasından dolayı, BM'nin buradaki yoğun katliamları durdurmak konusunda bir şey yapması söz konusu olmamıştır. Olayların tırmanması üzerine Hindistan müdahale etmiştir, Hindistan'ın müdahalesi de insancıl nedenlerden çok ulusal çıkarlarıyla ilgilidir. Çünkü söz konusu olan baş düşmanı Pakistan'dır[282].

---

[279] Armstrong, Farrell and Lambert, op. cit., s. 133.

[280] Hilpold, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations –A New Step in the Devolopment of International Law?", op. cit., ss. 42-43.

[281] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op.cit., ss. 23-24; Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op.cit.,ss.216-217; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 73.

[282] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op.cit.,s. 217.

Hindistan ordusunun Doğu Pakistan'a, girip kısa sürede Pakistan ordusunu yenilgiye uğratmaları,kurulan yeni devletin Bandladeş'in yönetimini ele geçirmemeleride, müdahalenin en azından bir kurtarma harekato olarak değerlendirilmesine yol açmıştır[283].

Güvenlik Konseyi bu olay üzerine 4 Aralık 1971 tarihinde toplanmış ve tartışmalı bir kararla derhal Hindistan kuvvetlerinin çekilmesi çağrısında bulunmuştur. Üçüncü Dünya'ya dahil 11 üye devlette bu çerçevede oy kullanmıştır. Sovyetler ile Polonya bu karara karşı olduğundan, çekilme kararı alınamamıştır. 3 gün sonra aynı metin büyük bir çoğunlukla 104 kabul, 1 red, 10 çekimser oyla BM Genel Kurulu'ndan geçmiştir[284]. Hindistan bu karar üzerine güçlerini yavaş bir şekilde çekmiş ve yalnızca üç yıl sonra Bangladeş BM üyesi olmuştur[285].

2. Vietnam'ın Kamboçya'ya Yönelik Müdahelesi

Pol-Pot liderliğinde Kızıl Khmer rejimi iktidara geldiği 1975 yılıdan itibaren, Kamboçya'yı ekonomik ve idari anlamda yeniden örgütlemeye ilişkin bir politikayı yürürlüğe koymuştur. Şehirli orta sınıfında büyük oranda kırsal kesime göçününü de amaçlayan bu proje sonucunda üç yıl içinde 2 milyona yakın insan hayatını kaybetmiştir. Yoğun insan hakkı ihlalleri yaşanmış ve ölüm tarlaları oluşturulmuştur. Kızıl Khmer rejiminin nüfusu 7 milyona varan bu ülkede 2 milyon insanın ölümüyle sonuçlanan bu katliam, işkence ve sürgün politikası uluslararası toplum tarafından soykırım olarak nitelendirilmesine rağmen, etkili bir tedbir alınmamıştır[286].

1978 yılı boyunca aralıklı olarak Vietnam-Kamboçya sınırında yaşanan çatışmalar üzerine; Vietnam birlikleri Kamboçya'yı 25 Aralık 1978 tarihinde işgal etmiştir. Vietnam birlikleri içinde Kamboçya'nın ulusal kurtuluşu için birleşik cephe üyeleri de bulunuyordu. Vietnam birlikleri 7 Ocak 1979 tarihinde başkent Phnom Penh'i ele geçirmiş, ilerleyen aylarda ülke topraklarının büyük bölümünde kontrolü sağlamıştır. Pol-Pot dağlara kaçmış, Kızıl Khmer rejimide varlığını gerilla direnişiyle sürdürmüştür. Vietnam söz konusu

[283] Walzer, op. cit., s. 154.
[284] A/RES/2793,7.12.1971,http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/328/09/IMG/NR032809.pdf?OpenElement. (e.t. 11.01.2013)
[285] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op.cit., s.217.
[286] Adam Jones, *Genocide: A Comprehensive Introduction*, Roudledge, Second Edition, Newyork, 2011, ss. 293-298.

müdahalesini sınırlarına yönelik Kızıl Khmer saldırılarına yönelik meşru savunma olarak savunmuştur[287].

Güvenlik Konseyi'nde 11-15 Ocak 1979 tarihinde yapılan toplantılarda Vietnam temsilcisi bağımsızlıklarını, egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini savunduklarını, yeni rejimi Kamboçya'nın tek temsilcisi olarak tanıdıklarını belirtmiştir. Vietnam müdahale hakkına ilişkin ifadelerden kaçınmıştır[288]. Hemen hemen diğer bütün üyelerde konuşmalarında devletlerin içişlerine müdahale edilmemesi ilkesine değinmişlerdir[289].

Güvenlik Konseyi'nin 1979 tarihli 275 sayılı oturumunda, BM Antlaşması'nın temel ilkeleri doğrultusunda her devletin toprak bütünlüğüne, egemenliğine, bağımsızlığına tekrar vurgu yapılmış ve tüm yabancı güçlerin çekilmesine yönelik çağrı yapılmıştır. 13 lehe oy olmasına rağmen Sovyet vetosu nedeniyle karar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Güvenlik Konseyi tarafından 1990 yılına kadar Kamboçya'ya ilişkin bir karar alınamamıştır[290]. Genel Kurul'da 14 Kasım 1979 tarihinde tüm yabancı kuvvetlerin derhâl Kamboçya'dan çekilmesi ve bütün devletlerin Kamboçya'nın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı göstermelerini talep eden bir karar alınmıştır[291].

Yukarıda özetlenen durumdan anlaşılacağı gibi, Vietnam'ın 1978 yılında Kamboçya'ya yönelik müdahalesi uluslararası hukukta tek taraflı insancıl müdahale hakkı oluşumuna destek sağlamamıştır. Soğuk savaş sırasında, ABD ile SSCB arasındaki jeopolitik rekabet uluslararası olaylarda güç kullanımının yasaklanmasına herhangi yeni bir istisna getirilmesini engellemiştir.

3. Tanzanya'nın Uganda'ya Yönelik Müdahalesi

Tanzanya'nın Uganda'ya 1979 yılındaki müdahalesiyle sekiz yıl süresince Uganda'yı despot bir şekilde yöneten İdi Amin rejimine son verilmiştir. Bu sürede Uluslararası Af Örgütü'nün tahminlerine göre en az 100 bin, büyük olasılıkla yarım milyon insan öldürülmüştür[292].

Amin rejiminin kötü ününe karşılık Tanzanya Başbakanı Nyerere'nin oldukça saygı değer biri olması, Tanzanya'nın Uganda'ya yapmış olduğu müdahalenin insancıl müdahale

[287] Franck,"Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit.,s. 217; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op.cit. s. 79; Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op.cit., ss. 23-24; Jones, op. cit., s. 302.
[288] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit. s. 80.
[289] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 218.
[290] UNSEC 1979, 275; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 80.
[291] A/RES/34/22, 14.11.1979. http://www.un.org/documents/ga/res/34/a34res22.pdf. (e.t. 23.04.2013)
[292] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op.cit., s. 24.

olarak meşrulaştırılabileceği görüşüne yol açmıştır[293]. Tanzanyalı diplomatlarsa insancıl müdahale kavramından ziyade titizlikle devletlerin sahip olduğu genel haklardan söz etmişlerdir. Tanzanya müdahalesini meşru savunma temelinde sınırlarına yönelik saldırılara cevap niteliğinde olduğuna dayandırmıştır. Her ne kadar bunun başarılı bir insancıl müdahale için örnek oluşturabileceği belirtilmiş olsa da BM sistemi içerisinde bunun karşılığı olmamıştır[294].

4. Fransa'nın Orta Afrika'ya Yönelik Müdahalesi

Fransa'nın, eylül 1979 tarihinde Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, İmparator Jean-Bedel Bokossa'ya karşı gerçekleştirilen ve devrilmesiyle sonuçlanan müdahalesi BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafının açık bir ihlali olmasına rağmen BM tarafından sessizlikle karşılanmıştır. Quai d'orsay (Fransa Dışişleri Bakanlığı) güvencesinde oluşturulan yeni rejim derhal tanınmıştır[295]. Yapılan açıklamalarda dikkatli bir şekilde yapılan müdahalenin insancıl müdahale oluşturduğuna ilişkin beyanlardan kaçınılmıştır. İlk olarak dikkati çeken buna yönelik ifadelerin bütünüyle yadsınmasıdır. BM'nin Fransa'nın yapmış olduğu bu müdahaleye sessiz kalmasının ardında yatan nedense, Orta Afrika'da yaşananlardan devletlerin haberdar olmalarıdır. Bokosso rejiminin yapmış olduğu yoğun insan hakları ihlalleri belgelere yansımıştır. Fransa müdahalesinden önce Afrika Birliği Organizasyonu'nun Yüksek Dereceli Komisyon heyetinin vermiş olduğu raporda yaşanan katliamlar ve öldürülen yüzlerce öğrenci yer almıştır[296]. Bokosso 14 yıl boyunca katliamlarda bulunmuş, Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarına yansıyacak şekilde okullardaki çocukların bile işkenceye maruz kalmasına yol açmıştır[297].

Sean Murphy tarafından Fransa'nın Orta Afrika'da imparator Jean - Bedel Bokosso'yı tahttan indirmesi "olasılıkla insancıl müdahale konusunda en iyi örnek....hukukiliğin uluslararası toplum tarafından kabul edilmesi"[298] olarak değerlendirilmiştir. Fernondo Teson'da Orta Afrika Cumhuriyeti'ne yönelik bu müdahaleyi insancıl müdahale konusunda mükemmel bir örnek olarak değerlendirmiştir[299].

---

[293] Ibid., s. 25.
[294] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op.cit.,s. 219; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., ss. 77-78.
[295] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 220.
[296] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 82.
[297] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 220.
[298] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 81.
[299] Ibid.

5. 1991 Tarihli Irak'a Yönelik Müdahale

Irak'a yönelik askeri müdahalenin kaynağı 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesidir. İlk olarak BM Güvenlik Konseyi Irak'tan birliklerini çekmesini ve Kuveyt ile arasındaki sorunları barışçıl yollardan çözmesini talep etmiştir. Irak'ın bu taleplere uymaması üzerine BM Güvenlik Konseyi öncelikli olarak askeri nitelikte olmayan zorlayıcı önlemlere başvurmuştur. Bu önlemlerin sonuç vermemesi üzerine BM Güvenlik 1990 yılı kasım ayında almış olduğu bir kararla Kuveyt işgaline son verilmesi konusunda Irak'a 15 Ocak 1991 tarihine kadar süre tanımıştır. Aynı kararda öngörülen önlem ve tavsiyelere uyulmaması halinde askeri nitelikte zorlayıcı önlemlerde dahil tüm araçları kullanmaları konusunda üye devletlere yetki verilmiştir. Irak'ın ilgili karara uymaması nedeniyle Güvenlik Konseyi tarafından 29 Kasım 1990 tarihinde alınan 678 sayılı karara dayanılarak yapılan askeri müdahale sonucu Irak'ın Kuveyt'teki varlığına son verilmiştir[300].

Irak'ta 1991 yılında yaşananlar üzerine Kuzey Irak bölgesinde bulunan Kürtleri koruma amaçlı müdahale insancıl müdahale örneği olarak değerlendirilmiştir. Güvenlik Konseyi, yüzbinlerce Kürd'ün, Türkiye sınırına kaçması üzerine almış olduğu 688[301] sayılı Kararı'nda sonuçları bölgenin uluslararası barış ve güvenliğini tehdit eden bu durumun sona erdirilmesini, insancıl yardım kuruluşlarınında çalışmalarının engellenmemesini istemiştir. Karar'ın insancıl krizlerde tüm önlemlerin alınması konusunda uluslararası topluma yetki vermesi, kararın önceki örneklerden farklı nitelikte değerlendirilmesine yol açmıştır[302].

Bu kararda önemli olan nokta; insan yaşamının korunması açısından zorunlu durumlarla karşılaşıldığında devlet egemenliği ilkesinin sınırlandırılabileceği ve bir devletin içinde yaşananların (Irak örneğinde zorla göç ettirilme) uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğinin vurgulanmasıdır[303].

Bu süreçte 1991 yılında Kuzey Irak'daki Kürt bölgesine İngiltere, Fransa ve ABD güçleri müdahalede bulunmuştur. Rusya ve Çin'in şiddetli itirazlarına rağmen müdahaleyi

---

[300] S/RES/678, 29.11.1990, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/678(1990). (e.t. 21/09/2012); Sercan Reçber, "Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği", Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt 4, No 13, 2008, ss. 64-65.

[301] S/RES/688, 1991. 05/04/1991. www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688(1991). (e.t. 21/09/2012)

[302] Peter Malanczuk, "The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gulf War", 2 EJIL, 1991, 114, ss. 114; Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 41; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 132.

[303] Susan E. Rice and Andrew I. Loomis, "The Evolution of Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect", Ed: Ivo H. Daalder, *Beyond Preemption: Force and Legitimacy in a Changing World*, Washington D.C.,Brooking, 2007, s.66; http://www.brookings.edu/~/media/research/files/articles/2007/7/human%20rights%20rice/07_human_rights_rice. S/RES/688, 1991, para. 1.

gerçekleştiren devletler söz konusu müdahalenin gerekçesini Güvenlik Konseyi'nin 5 Nisan 1991 tarihli 688 sayılı Uluslararası Barış ve Güvenliğin Tehdit Edildiğine Dair Kararı'na dayandırmışlardır[304]. Çoğu BM üyesi devlet durumu sessiz kalarak zimni bir şekilde kabul etmiştir[305]. Bunu Güvenlik Konseyi'nin Kürt mültecilerin Türkiye ve İran'a sığınmalarına neden olan Irak eylemlerini kınayan kararları izlemiştir. Konsey, Irak'taki durumun BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olduğunu vurgulamıştır. Buna rağmen Güvenlik Konseyi'nin daimi 5 üyesini çözüm getiren bir askeri müdahale çizgisinde buluşturma imkansızlığından dolayı, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi diğer üç ülke ABD, Fransa ve İngiltere tarafından yetkisiz bir şekilde müdahale gerçekleşmiştir. 3 milyondan fazla mültecinin çektiği sefaletin TV ekranlarına bolca yansıması müdahalenin nedenlerinden biridir. Bunun üzerine Fransa, ABD ve İngiliz birlikleri 450 bin mültecinin güvenli bir şekilde Irak topraklarına dönmesini sağlamıştır[306]. Mayıs ayının sonlarına doğru bu güçler çekilip yerlerini BM güçlerine bıraktıkları zaman onların taşıdığı misyon BM ile Bağdat rejimi arasındaki antlaşma çerçevesinde oluşmuştur. Bu olay kural niteliğinde olmamasına rağmen, uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilen ağır insancıl kriz durumunda içişlerine karışmama ilkesinin objektif sınırlarının gösterilmesi açısından önemli bulunmuştur[307].

Kuzey Irak'daki insancıl krize yönelik olarak Güvenlik Konseyi tarafından 5 Nisan 1991 tarihinde alınan 688 sayılı karar dönüm noktası kararlardan biri olarak değerlendirilmekle beraber, göründüğünden daha az bir devrimci niteliğe sahip olduğu ve ileride yapılabilecek insancıl müdahaleler açısından emsal niteliğinde olmadığı da söylenmiştir[308]. Buna gerekçe olarak iki neden ileri sürülmüştür. Birincisi; Güvenlik Konseyi'nin Irak ve Kuveyt krizine ilişkin kararlarında BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 7. paragrafının hatırlatılması ve üzerinde önemle durulmasıdır. Burada değinilen Kürt nüfusa yönelik Irak sınırında yapılan baskılardan çok, Irak'taki çatışmaların sınır aşan niteliğinin, özellikle mülteci akınları bağlamında, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden niteliğidir. Bu gerekçelendirmede 688 Sayılı Karar'ın desteklenmesi bağlamında, BM Antlaşması'nın üstlendiği müdahale etmeme ilkesi ile insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve insan haklarının

[304] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., ss. 220.
[305] Ibid., s. 221.
[306] Malanczuk, op. cit., s. 121.
[307] Ibid., s. 122.
[308] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 538.

ilerletilmesi arasındaki çelişkilerden kaçınıldığı görülmüştür. Bunu Güvenlik Konseyi'ndeki Amerikan temsilcisi açık bir şekilde belirtmiştir; "*Burada BM'nin niyeti ve rolü herhangi bir devletin içişlerine müdahale etmek değildir. Konsey, Türkiye ve İran'a yönelik sorumluluğuna cevap vermiştir. Saddam rejiminin zalimlikleri sonuçu çok sayıda insan göç etmiştir. Sivil nüfüsa karşı yapılan bu yoğun baskılar bölgesel düzeni tehdit etmiştir. Konseyin görevi bunu çözmektir*"[309]. İkinci olarak ileri sürülen 688 Sayılı Karar'ın, Irak'a yönelik müdahale açısından bağlayıcılığının yasal anlamda yetersiz olduğudur. Yetersizliğe gerekçe olarak, bu kararın açık bir şekilde BM Antlaşması VII. Bölüme atıf yapmadığı ve Güvenlik Konseyi'nin, devletlerin ve hükümet dışı kuruluşların insancıl kurtarma çabalarına değinmesine rağmen, kararda açık bir şekilde Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi altında bu gibi zorlayıcı önlemlere değinilmemesi gösterilmiştir[310].

Körfez Savaşı sonrası Irak'ta yaşanan gelişmelerin paralelinde ve sonrasında insancıl müdahale doktrinini İngiltere'nin açıkça benimsediği söylenebilir. İngiltere'nin insancıl müdahale hakkında daha erken zamanlarda takındığı pozisyonu modifiye ettiği, açıkça illegal olarak değerlendirmediği görülmektedir. 1992 ağustosundan itibaren aşamalı olarak insancıl müdahale doktrini Irak'a yönelik eylemler bağlamında ifade edilmektedir. Bunu yapan Güvenlik Konseyi olmamakla beraber, kamuoyu baskısına karşılık verilen yanıtlardan ve BM'nin yayınlarındaki ifadelerden bu anlaşılmaktadır. Bunu BM kurulduğundan beri açık bir şekilde destekleyen ilk devlet İngiltere'dir. ABD ise zıt bir şekilde bu doktrini ileri sürmemekte, tercihini Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesinden yana kullanmaktadır[311].

6. Somali

Somali'de 1991-1992 tarihleri arasında patlak veren iç savaşta çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Bu savaş sonucunda ülkenin devlet yapısı dağılmış ve ülkenin çeşitli bölgelerinin kontrolü farklı grupların eline geçmiştir. Bu yaşananlar Somali'de insancıl felakete yol açmıştır. Somali'deki insanlar hayatlarını devam ettirmek için dış yardımlara bağımlı hale gelmiş ve bu yardımların pek çoğunu rakip çatışan taraflar ele geçirmiştir. Bunun sonucu yardımların çok azının halka ulaşmasıdır[312].

---

[309] Ibid., s. 539.

[310] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op., cit., ss. 539; Turgut Tarhanlı, "Güvenlik Konseyi'nin 688 Sayılı Kararı Çerçevesinde Bazı Uluslararası Hukuk Sorunları", MHB, 10, Sayı 1-2, 1990, s. 177, file:///C:/Users/Acer/Downloads/3460-10047-1-PB%20(1).pdf.

[311] Gray, op. cit., ss. 36-37.

[312] 1993 yılının mart ayında Addis Abeba'da, iç savaşı sürdüren taraflar arasında bir ateşkes anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya katılmayan kabile ve isyancı kuvvet lideri General Aidid BM Barış gücüne başkaldırı çağrısında bulundu.

Güvenlik Konseyi 23 Ocak 1992 tarihi ile 4 Kasım 1994 tarihi arasında Somali'deki insancıl kriz ve düzenin bozulmasına ilişkin 17 karar almıştır, bunlardan sadece biri oybirliği ile alınmamıştır[313].

23 Ocak 1992 tarihinde alınan 733 Sayılı ilk kararda, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'ne atıf yapılarak bölgedeki düzen ve barış açısından çatışmanın sonuçlarının altı çizilmiştir. Bu kararda Somali'deki durum uluslararası barış ve güvenliği tehdit edici nitelikte bulunmuş ve savaşan iki kampa yönelik silah ambargosu getirilmiştir[314].

1992 Mart ayında çatışan gruplar arasında bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Konsey üyelerinin ana amacı sivillere yönelik silahlı saldırıların sonlandırılması ve ihtiyaç duyulan insancıl yardımın halka ulaştırılmasıdır[315]. Tartışmalar sırasında 746 Sayılı[316] Karar üzerine, Güvenlik Konseyi'nin mülteci akınına ve çekilen insancıl acılara ilişkin sorumluluğu belirtilmiştir. Aynı kararda Somali'deki durumun devamının uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği yer almıştır. Bununla birlikte Konsey ilk adımlarını 1992 yılının bahar aylarından itibaren atmış, barış sürecini gözlemlemek üzere 15 silahsız gözlemciyi ve anlaşmanın ilkeleri uyarınca insancıl yardım olanaklarını sağlamak üzere küçük bir barış gücünü bölgeye göndermiştir. UNOSOM (United Nations Operations İn Somalia- Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu) adı altındaki bu birlik, Somali'de yetkili bir hükümetin olmaması ve savaş lordlarının etkileri nedeniyle yetersiz kalmıştır[317].

İlerleyen süreçte, Güvenlik Konseyi'nin 1992 tarihli 794 Sayılı Kararı'nda Somali'deki durum bir trajedi olarak değerlendirilmiş ve insancıl yardımların muhtaçlara ulaşmasının önündeki engellerin bu trajedinin boyutlarını artırtığı, bu durumun da uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği vurgulanmıştır[318].

05.06.1993 tarihinde General Aidid'e bağlı birliklerin saldırısı sonucunda BM barış gücüne mensup 20 Pakistan askeri öldürülmüştür. Daha sonra General Aidid'i yakalamak için operasyonlar başlatılmış ve bu operasyonlarda her iki taraf da ağır kayıplar vermiştir. Ekim 1993 tarihinde öldürülen 18 ABD'li askerin cesetleri sokaklarda sürüklenmiştir. 1994 yılının Mart ayının sonunda Amerikalı ve Avrupalı askerler Somali'den çekilmek zorunda kalmışlardır. Ülkede 20000 Asyalı ve Afrikalı BM askeri kalmıştır. 1995 yılında BM barış gücü UNSOM II başarısız olarak Somali'den çekilmiş, çatışmalar yoğunluğunu kaybetse de devam etmiştir.

[313] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 539.

[314] UN-Doc.S/RES/733, 23.01.1992, Para. 4-5. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/733(1992), (e.t. 11.10.2012).

[315] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 540.

[316] UN-Doc.S/RES/746, 17.03.1992, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/746(1992). (e.t. 13.11.2012).

[317] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 540; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 141.

[318] UN-Doc.S/RES/794, 03.10.1992, Para. 3. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/794(1992). (e.t. 16.11.1992).

Güvenlik Konseyi'nin bu kararında yer alan barışın tehdit edildiğine ilişkin tesbitinin önceki kararlarına göre farklılık taşıdığı ileri sürülmüştür. Buna gerekçe olarak; Somali'deki çatışmanın ortaya çıkardığı insancıl trajedinin boyutunun çok açık bir şekilde tespit edildiği ve bunun barışa yönelik bir tehdit yarattığı gösterilmiştir. Somali'deki mevcut insancıl felaket ve muhtaç insanlara yardımların ulaştırılmasını engelleyici koşulların ortadan kaldırılması amacı bu ülkeye müdahale etme kararının ana gerekçesidir. Bu karar incelendiğinde, bir ülkede hükümet ve devlet yapısı olmadığı için oluşan insancıl trajedi ve uluslararası hukuka aykırı olarak insancıl yardımların engellenmesi Güvenlik Konseyi'nin barışı tehdit tespiti yapması için yeterli görülmüştür. Bu seviyedeki bir kriz için ayrıca uluslararası barış ve güvenliği tehdit edip etmediğine ilişkin bir araştırmanın yapılmasına gerek olmadığı söylenebilir[319]. Bu karar uyarınca ABD komutasında birlik oluşturulmuş ve kararda UNITAF'a (United Task Force- Birleşik Görev Gücü) Somali'de insancıl yardım operasyonları konusunda yardım sağlaması için yetki verilmiştir[320]. Burada güç kullanma yetkisi sadece insancıl trajedilerin sonlandırılması amacıyla verilmiştir ve bu anlamda Somali vakasının özgünlüğünün hükümetin sorumluluğunun yokluğunda BM'nin insancıl yardımı kolaylaştırmak amacıyla askeri operasyona izin vermesi olduğu söylenebilir[321].

Yukarıda belirtildiği gibi Somali'ye yönelik ABD önderliğindeki müdahale BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde Konsey yetkilendirmesi altında insancıl nedenlerle yapılan askeri bir müdahaledir. 1992 yılının sonlarına doğru UNITAF önderliğinda yapılan bu müdahalede 28 bin Amerikan askeri yer almış, Çin dahil diğer devletler tam bir destek vermişlerdir. İnsancıl nedenlerle yapılan bu müdahalede 5 milyon insanın korunması amaçlanmakla birlikte, en az 100 bin insanın ciddi bir ölüm tehditiyle karşı karşıya olduğu ifade edilmiştir. Devletler, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 7. paragrafını söz konusu müdahalede itiraz olarak ileri sürmemişlerdir[322].

Özet olarak bakıldığında Güvenlik Konseyi'nin Somali'deki duruma ilişkin kararlarında barışın tehditi tespitinde dayandığı esaslar şunlardır. Somali hükümetinin onayı, insancıl hukuk trajedileri, yardım imkanlarının engellenmesi, acil insancıl yardım, mülteci

[319] Naim Demirel, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Dünya Barışı*, İstanbul, 2011, ss. 255-256; Güvenlik Konseyi 1993 yılında alınan 814, 837 ve 886 sayılı kararlarında da Somali'deki durumu barışı tehdit olarak değerlendirmiştir.
[320] UN-Doc.S/RES/794 (1992) Para.10.
[321] Welsh,"The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., ss. 540-541.
[322] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op.cit., ss. 539-540; Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op. cit., s. 27.

akımı, BM personeline yapılan saldırılar, iç savaş, silah ambargosu kararının ihlali, etkin yürütme gücünün yokluğudur[323].

Bütün bunlara karşın; 1993 ile 1995 tarihleri arasında Somali'de yaşananlar, BM ve ABD'nin 200 bin kişinin ölümünden sonra, zamanında müdahalede bulunmadığı, krize ilişkin ABD ve uluslararası toplumun gerekli yardımı gösteremediği ve ABD'nin Somali'yi terk etmek zorunda kaldığıdır. Halen bu gün bile ülkenin tamamını kontrol eden bir hükümet bulunmamaktadır[324]. Somali'de bu süreçte yaşananlar insancıl müdahalenin geleceği konusunda oldukça olumsuz bir örnektir[325].

Bütün bunların ardından Güvenlik Konseyi 08.04.2003 tarihinde almış olduğu 1474 Sayılı Kararda yeniden Somali'de barışın tehdit edildiği tespitini yapmıştır. Bu kararda BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde 733 Sayılı Kararın gereklerinin bütün üye devletlerce yerine getirilmesi gerektiği ve aksinin BM Antlaşması'nın ihlalini oluşturacağı yer almıştır[326].

7. Liberya ve Sierra Leone

Liberya[327] ve Sierra Leone'de yaşanan çatışmalarda binlerce insan hayatını kaybetmiş ve sakat kalmıştır[328]. Sierra Leone ve Liberya'nın hem sınırları içinde, hem de aralarında 14 yıl devam eden bu sınırlararası iç savaşın tam bilançosu bütünüyle bilinmemesine rağmen, tahminler 400 binden fazla kişinin ölmüş, bir milyon kişinin göçmek zorunda kalmış, 30 binden fazla çocuğun savaştırılmış olabileceği yönündedir. Tecavüz, işkence ve diğer insan hakları ihlallerinin boyutlarını ise tahmin etmek neredeyse imkansız gibidir. Sadece

---

[323] Demirel, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Dünya Barışı*, op. cit., s. 259.

[324] Okechukwu, op. cit., s. 589. Amerika'nın Somali'yi terk etme gerekçelerinden biri de Mogadişu'da savaş lordlarına karşı giriştiği operasyondaki başarısızlığıdır. Bu olayda Eylül 1993 tarihinde 18 Amerikan askeri hayatını kaybetmiştir. Sonradan Amerikan askerleri bölgeden çekilmiş, BM görev gücüde 1995 tarihinde bölgeden çekilmiştir. Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 143.

[325] Walter Clarke- Jeffrey Herbst, "Somalia and the Future of Humanitarian Intervention", Foreign Affairs, Volume 75, March-April, 1996. http://www.foreignaffairs.com/articles/51844/walter-clarke-and-jeffrey-herbst/somalia-and-the-future-of-humanitarian-Interventıon. (e.t 01.09.2013)

[326] S/RES/1474, 08.04.2003, Para. 1. www.un.org.en/ga/search/view-doc.asp?symbol=S/RES/1974/(2003) (e.t. 18.01.2013)

[327] Liberya'yı kuran ABD'nin özgürleşmiş köleleri, anavatanlarına döndüklerinde modern köle tacirleri konumuna gelişleri Liberya tarihinin ironik gerçeklerinden biridir.

[328] Liberya'da 14 yıl süren iç savaşın sadece ilk beş yılında ölenlerin sayısı BM tahminlerine göre 150 bin, göçmek zorunda kalanların sayısı 500 bin civarındadır. Sierra Leone'de iç savaşta ölenlerin sayısı ise 200 bin civarında olduğu tahmin ediliyor. Liberya ve Sierra Leone'de bu kaos ortamında yaşananlar sadece savaşan grupların birbirlerini öldürmeleri veya büyük göç dalgaları değildir. Yaşanan olaylar trajedinin boyutunu artırmıştır. Savaşan güçlerin birbirlerine üstünlük kuramamaları ya da verilen yüksek kayıplar yüzünden, savaşan güçler önce 19 yaş sonra da 15 yaşın altındaki çocukları da çatışmalarda seferber etmeye başlamışlardır. Liberya için BM tarafından ifade edilen rakamlar savaşan grupların toplam savaşçı sayısının 1993'te 60 bin civarında olduğunu ortaya koyuyor. UNİCEF raporları da bunun yaklaşık 6 bininin 15 yaşın altı, 10 bininde 18 yaş altındakilerden oluştuğunu, 1996'ya kadar devam eden aktif iç savaş koşullarında savaşan/savaştırılanlar arasında 15 yaşından küçüklerin sayısının 10 bini bulduğunu, hatta 10 yaşındaki çocukların bile boyunlarından büyük silahlarla çatışmalara katıldıkları söylenmiştir. Haluk Hastürk, "Liberya'da Özgürlük ve Ölüm: Bir İçsavaşı Anlamak", Birikim Dergisi, Kasım-Aralık, Sayı 175-176 2003, ss. 77-78.

Liberya'da altmıştan fazla toplu katliam gerçekleştirilmiştir. Yaşanan çatışmalarda insanlar rastgele hedef seçilmiştir. Liberya'daki katliamlarda sivil katılımının çok fazla olduğu kaydedilmiştir. Doğrudan sivillere yönelik şiddet savaşın temelini oluşturmuştur. Tabii burada şu klasik soru aklımıza geliyor. Bu insanları bu kadar çılgınca savaşa sürükleyen neydi. Nasıl oluyorda böyle küçük bir coğrafyaya bu kadar çok vahşet sığıyor?[329].

ECOMOG (Batı Afrika Birliği İzleme Grubu)[330] ilk olarak 15 bin kişilik bir kuvvetle 1990 yılında Liberya'ya girmiştir[331]. Bunun nedeni Liberya'da yaşanan iç çatışmalarda BM'ye bağlı birliklerin etkisiz kalması sonucu çatışmaları durdurmak ve barış görüşmeleri başlatmaktır[332]. Bu müdahalede ECOMOG ne BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafına ne de 53. maddesine dayanmıştır. Liberya'ya yönelik müdahalenin başlamasından altı ay sonra 1991 yılının ocak ayında Güvenlik Konseyi yapmış olduğu bir başkanlık açıklamasında[333]; ECOMOG barışçıl bir çözüm sağlanmasına yönelik katkıları çerçevesinde övülmüştür. Fakat ECOMOG'a çatışmaların engellenmesi konusunda sıkı tedbirler almasına ilişkin yetki Güvenlik Konseyi tarafından verilmemiştir. Bunun üzerinden iki yıl geçmeden Konsey, ECOMOG'un önerilerinide dikkate alarak savaşan taraflara yönelik BM Antlaşması VIII. Bölüm çerçevesinde ambargo uygulanması konusunda bölgesel güçlere yetki vermiş, silahlı güç kullanımını ise onaylamadan kaçınmıştır. 1993 yılının ortasında barış anlaşmasının yapılmasından sonra yapılan müdahalenin yasallığı desteklenmiştir[334].

Bu müdahale örneklerinden de anlaşılacağı gibi ilkelerle-uygulamanın uyumunu sağlamanın zorluğu açıkça görülmektedir. Buna ilişkin ECOMOG, Liberya'ya yönelik müdahalesini savaşı sonlandırmak için ulusal hükümetin daveti üzerine gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Buna karşın bu rızanın açık bir şekilde verilmediği belirtilmiş ve bu müdahalenin

---

[329] Hastürk, op. cit., s. 67; Bilge Şahin, "Adı Konulmamış Bir Soykırım: Liberya İç Savaşı", *20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik*, Der: Cenap Çakmak- Fadime Gözde Çolak- Gökhan Güneysu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 131.

[330] BM'nin görevlendirdiği birimlerden bağımsız hareket eden ECOMOG, bu müdahale ile başladığı kariyerine, ilerleyen yıllarda uyuşturucu ticaretinden insan hakları ihlallerine, çocukların fuhuş için kullanılmasından bir çok faili meçhul cinayete kadar bir çok olaya karışacak ve barış gücü fonksiyonu olmanın tamamen dışına çıkacaktır. Hastürk, op. cit., s. 74.

[331] 1990 yılında Nijerya birliklerinden oluşan ECOMOG, 1989 yılının Aralık ayından 1990 yılının Ocak ayına kadar yaklaşık 80 bin kişinin ölmüş olduğu Liberya'ya geçikmiş bir müdahalede bulunmuştur. Liberya'daki savaş elmas ve kereste üzerinedir. Bu savaş BM, ABD, Fransa ve diğerlerinin öncelikler listesinde yer almayan 11 savaş lordunun değişik gruplarınca yönlendirilmiştir. ECOMOG bu savaşta 20 bin askerini ve savaşı yürütürken 30 milyon dolarını kaybetmiştir. Bu safhada BM çatışmaların önlenmesi konusunda etkili olamamıştır. Okechukwu, op.cit., ss. 589-590.

[332] Bölgede egemenliğini genişletmek isteyen Nijerya'nın baskısı ile alınan bu kararın ardından ECOWAS, izleme grubu olan ECOMOG'un bölgeye gireceğini ilan etti. Bu arada başkent Monravia'yı alması an meselesi olan Liberya devlet başkanı Taylor, bunu saldırı olarak kabul edeceğini başta büyük çoğunluğu Nijeryalı askerlerden oluşan ECOMOG olmak üzere, bütün yabancı güçlere saldıracaklarını açıkladı. ECOMOG bölgeye girer girmez dediğini yaptı. Hastürk, op. cit., s. 74.

[333] S/22133,22.01.1991.http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20PRST%20S%2022133.pdf. (e.t.30.11.2012)

[334] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 136.

BM Antlaşması'nın 53. maddesinin radikal bir şekilde yorumlanması olarak da değerlendirilebileceği söylenmiştir[335].

ECOWAS'ın 1997 tarihinde Sierra Leona'ya yapmış olduğu müdahalede Liberya'dakinin bir benzeri niteliğindedir. Nijerya ve Gine birliklerinin buradaki ilk varlığı isyancılara karşı olmakla beraber demokratik seçimlerle gelmiş başkanın rızasına dayanmıştır. Fakat daha sonra Sierra Leona ordusu tarafından başkan devrilmiştir[336]. Güvenlik Konseyi 11 Temmuz 1997 tarihinde yapmış olduğu Başkanlık açıklamasında[337], ECOWAS'ın arabuluculuk faaliyetini olumlu karşılanmakla beraber, askeri bir müdahale çare olarak değerlendirilmemiştir. Güvenlik Konseyi 8 Ekim 1997 tarihinde[338] aldığı kararla, cuntaya yönelik askeri ambargo uygulanmasına karar vermiştir. Her ne kadar ECOWAS kuvvetlerine askeri müdahale yetkisi tanınmasa da, alınan ambargo kararı ECOWAS güçlerinin güvenliğini sağlamaya yöneliktir. 13 Temmuz 1998[339] tarihinde Güvenlik Konseyi daha fazla takviye yapması için ECOWAS'a yetki vererek geriye yönelik olarak müdahaleyi onamıştır. Bu karara rağmen, 1999 yılının ekim ayına kadar ECOWAS herhangi bir girişimde bulunmamıştır, aynı tarihlerde Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirdiği UNAMSIL (United Nations Mission in Sierra Leone- Birleşmiş Milletler Sierra Leone Misyonu), BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde gönüllüler koalisyonu çerçevesinde hareket ederek ECOMOG'a yardım etmiştir. UNAMSIL'in görevi Lome Antlaşması uyarınca savaşan taraflar arasında iç savaşın sona erdirilmesi, yeni bir savaşı önlemek ve barışın sağlanmasıdır[340].

Liberya ve Sierra Leone'de yaşananlar iki sorunun yeniden yorumlanmasını beraberinde getirmiştir. İlk olarak, BM yetkilendirmesi olmaksızın yapılan bölgesel müdahalelerin durumun aciliyeti karşısında açıkça hoşgörüyle karşılandığı görülmüştür. BM önderliğinde bir askeri operasyonun beklenmediği durumlarda bölgesel organizasyonlar üye ülkelerin ulusal duyguları dışında açık bir motivosyan ile hareket edebilirler. İkinci olarak, insancıl müdahaleye Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmaksızın, geçmişe dönük olarak Güvenlik Konseyi tarafından geçerlilik tanınabilir. Bu yorum açıkça, BM otoritesi altında müdahaleci güç ile işbirliğinin yapılabileceği yönündedir. Bu olaylar çerçevesinde, BM Güvenlik Konseyi'nin yorumu devletlerin yaptıklarından ziyade söylediklerinin dikkate

[335] Franck,"Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit**.,** s. 222.
[336] Ibid.
[337]S/PRST/1997/36. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PRST/1997/36. (e.t.30.11.2012)
[338]S/RES/1132, 08.10.1997. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1132(1997). (e.t.30.11.2012)
[339] S/RES/1181, 13.07.1998, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1181(1998). (e.t. 05.12.2012)
[340] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., ss. 222-223.

alınması üzerine kuruludur. ECOMOG yapmış olduğu müdahaleleri ilk başta savaş düzenindeki devletlerin isteği üzerine, onların meşru savunma hakkı çerçevesinde ve barış antlaşmaları bağlamında yaptığını belirtmiştir. Çok açık bir şekilde ECOMOG'un müdahaleleri Batı Afrika'daki kaos durumunu sona erdirmek için Nijerya önderliğinde, BM Antlaşması'nın ilgili hükümleriyle hiçbir şekilde uyumlu olmayıp durumun gerekliği üzerine yapılmıştır[341].

2000 yılında Britanyalı barış gücü askerlerinin Sierra Leone'de iç savaşı sona erdiren başarılı müdahalesine kadar, önceki dokuz yıl içerisinde BM ve diğer bölgesel organizasyonlar bu dehşet verici katliamlardan insanların korunması konusunda başarısız olmuşlardır[342]. Sierra Leone'de çoğu yoksulluktan 480 bin insan hayatını kaybetmesine rağmen özellikle büyük güçler tarafından bir müdahale 2000 yılına kadar yapılmamış, sadece Nijeryalıların almış olduğu bir sorumluluk sözkonusu olmuştur[343].

Bunun gibi Liberya'da iç savaşı sona erdiren ABD deniz gücü askerlerinin ve bölgesel barış gücü kuvvetlerinin başarılı müdahalesine kadar geçen 14 yıllık süreçte, önceki dönemlerde yapılmış müdahalelere rağmen, binlerce insanın hayatını kaybetmesi engellenememiştir[344].

8. Haiti

Uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğine ilişkin kavramsal dönüşümde diğer bir önemli değişiklik Haiti'nin ilk demokratik seçimlerle işbaşına gelen devlet başkanı Jean-Bernard Aristide'nin 30 Eylül 1991 tarihinde devrilmesine Güvenlik Konseyi'nin verdiği karşılıktır[345].

Haiti'de seçimle işbaşına gelen Jean Bernard Aristide'nin 1991 tarihinde bir darbe sonucu görevinden uzaklaştırılması sonucunda ülkede yaşanan olaylarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, işkence, kötü muamele ve keyfi tutuklamalarda çok sayıda artış meydana gelmiştir[346].

---

[341] Ibid., s. 223.
[342] Alan J. Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations, Winter/Spring 2009, s. 20. ww.journalofdiplomacy.org. (e.t. 15.09.2013)
[343] Okechukwu, op.cit., s. 590.
[344] Kuperman, op. cit., s. 20. ABD'nin 10 milyon dolarlık yardımıyla Siero Leone'de kurulan mahkemede savaş suçlusu ilan edilen Liberya Devlet başkanı Charles Taylor, uzun süren pazarlıklardan sonra 11 Ağustos 2003 tarihinde sürgüne gitmeyi kabul etmiştir. Hemen ardından, isyancı kuvvetler ile devlet güçleri arasında bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Böylece 1989 yılında başlayan 2003 yılına kadar devam eden iç savaş bitirilmiştir. Hastürk, op. cit., s. 67.
[345] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op., cit.,s. 541.
[346] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 152.

16 Haziran 1993 tarihinde BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde Güvenlik Konseyi oybirliğiyle 841 sayılı kararı almıştır. Almış olduğu 841 sayılı kararla Güvenlik Konseyi Haiti'ye Dünya çapında bir silah ve petrol ambargosu uygulamakla birlikte, Haiti devletinin malvarlıklarının dondurulmasına karar vermiştir[347]. Bu kararda Güvenlik Konseyi insancıl krizin meydana gelmesi ve nüfusun büyük bölümünün yer değiştirmesi sonucu Haitili mültecilerin artışını bölgesel barış ve güvenliği tehdit edici nitelikte değerlendirmiştir[348].

BM Güvenlik Konseyi devamında Haiti'deki duruma ilişkin olarak 13.10.1993 tarihinde 873 sayılı kararı almıştır. Bu karar başkan Aristide ile ordu genel kurmay başkanı general Cedras arasında imzalanan antlaşmanın yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi üzerine alınmıştır. Güvenlik Konseyi bu kararla yeniden yaptırımları uygulamaya başlamıştır[349]. Bu kararda polislerde dahil olmak üzere askeri otoritelerin, Governors Island Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmemesi uluslararası barış ve güvenliği tehdit edici bulunmuştur[350].

Güvenlik Konseyi 06.05.1994 tarihinde almış olduğu 917 Sayılı Kararı'nda amborgo kararını genişleterek bu kapsama mevcut yasaklamalar dışında, bütün hammadeleri, ürünleri ve uçak seferlerinide eklemiştir[351]. Kararda uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden durumların varlığı tekrar edilmiştir[352].

Güvenlik Konseyi 31 Temmuz 1994 tarihli 940 Sayılı Kararı'nda[353] üye devletlere, askerlerin Haiti'yi terk etmeleri için gerekli tüm önlemleri alma yetkisi vermiştir. Konsey bu kararında varolan durumun barışı tehdit ettiği tespitini yinelemiştir. Güvenlik Konseyi bu kararında Haiti'deki rejimi yasadışı olarak nitelemiştir.Güvenlik Konseyi üye devletlere BM

---

[347]UN-Doc.S/RES/841, 16.06.1993, Para. 5. www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/841(1993) (e.t. 20.11.2012)

[348] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op., cit., s. 542.

[349] UN-Doc.S/RES/873, 16.06.1993, Para. 2. www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/873(1993) (e.t. 20.11.2012)

[350] S/RES/873, 16.06.1993, Para. 4.

[351] S/RES/917, 06.05.1994, Para. 4. www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/917(1994). (e.t. 22.11.2012)

[352] S/RES/917, Para.13.

[353] 31 Temmuz 1994 tarihinde Güvenlik Konseyi Arjantin, Kanada, Fransa ve ABD tarafından hazırlanan, 12 devletin olumlu oy kullandığı, Brezilya ve Çin'in çekimser kaldığı, Ruanda'nın bulunmadığı oylamada 940 sayılı kararı almıştır. Bu kararda Haiti'deki insancıl krizin özellikle yasallığı bulunmayan rejim tarafından tırmandırıldığı, bunun sonucunda sivil özgürlüklere yönelik sistematik ihlallerin yaşandığı, Haiti'deki mültecilerin umutsuz durumunun devam ettiği, Haiti'deki uluslararası sivil misyon temsilcilerinin kovulduğu vurgulanmıştır. Güvenlik Konsey'i çok uluslu bir gücün Haiti'deki askeri liderliğin ortadan kalkmasını kolaylaştırmak için gerekli tüm önlemleri alabileceğini, anlaşmalara uyulmasını sağlayacağını, seçimlerle iş başına gelmiş başkanın geri dönüşünü sağlayacağını, yasal hükümetin yeniden kurulması için gerekli koşulları sağlayacağını belirtmiştir. Buna ek olarak çok uluslu güç sürdürülebilir bir barış ve güvenlik ortamı için, Governers İsland Agrement'in uygulanmasını sağlamalıdır. Chesterman, op. cit., ss. 154-155.

Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde Governors IslandAntlaşması'nın uygulanması için askeri güç kullanma dahil müdahale yetkisi vermiştir [354].

Bu kararda ülkede kötüleşen acil insancıl yardım durumu, sistematik olarak temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi ve mültecilerin çaresizliği dile getirilmiştir. Güvenlik Konseyi demokrasinin yeniden tesis edilmesinin uluslararası toplumun hedefi olduğunu belirtmiştir[355].

Haiti'ye ilişkin 940 sayılı kararın iki yönden emsalsiz olduğu ileri sürülmüştür. Bunlar; ABD'nin ilk kez Batı Yarımküresinde BM otoritesi altında güç kullanımını kabul etmesi ile; Güvenlik Konseyi'nin güç kullanma konusundaki yetkilendirmesine ilişkin hazırlıkların gösterdiği gibi, bir üye devlette görevden alınmış bir rejiminin tekrar görevine iadesidir[356].

Güvenlik Konseyi, Haiti hakkında uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğine dair kararlar alırken şu noktalara dikkat çekmiştir. Demokratik rejimi tanımamak, Güvenlik Konseyi'nin önceki kararlarının ve BM tarafından arabuluculuğu sonucunda oluşturulan Governers Island Agrement'in ihlal edilmesi, insan hakları ihlalleri, mülteciler ve BM birliklerinin engellenmesidir[357].

Güvenlik Konseyi 940 sayılı kararı uyarınca almış olduğu yetkiye dayanarak müdahaleye hazırlanırken, Haiti'de fiilen iktidarı elinde tutan askeri yönetimle anlaşma sağlanmıştır. Bunun sonucunda devrik lider Aristide tekrar iktidara gelmiştir. 1994 yılının eylül ayının sonunda sözkonusu anlaşmanın uygulanmasını sağlamak için 17.000 ABD askeri adaya çıkmıştır. Aristide 15 Aralık 1994 tarihinde ülkeye geri dönmüştür. Haiti'ye yönelik müdahale Güvenlik Konseyi kararı uyarınca ve kuvvet kullanılmadan yapıldığından dolayı devlet egemenliği ilkesinin ihlali yönünde bir itirazla karşılaşmamıştır[358].

9. Kosova

İnsancıl müdahale tartışmalarının en yoğun yaşandığı örneklerin başında Kosova müdahalesi gelmektedir. 1999 yılında NATO'nun Kosova'ya yönelik müdahalesi insancıl

[354] S/RES/940, 31.07.1994, Para.4,8. www.un.org./ga/search/wiev_doc.asp?symbol=S/RES/940(1994). (e.t. 21.11.2012)
[355]S/RES/940, Para. 3,4,8,9.
[356] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., ss. 541-542.
[357] W. Micheal Reismann, "Haiti and the Valitity of International Action", Yale Law School Legal Schoolarship Repository: Faculty Schoolarship Series, 1, 1995, ss. 82-84.
[358] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 155; Funda Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 6, Sayı 21, Bahar 2009, s. 73.

müdahalenin yasallığı konusundaki tartışmaların ana esasını ve temel çelişkilerini ortaya koymuştur. Müdahaleye yönelik tartışmanın esasını, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü ile, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafı arasındaki ilişki oluşturmaktadır[359].

Halkının %90'ı Arnavutça konuşan Kosova'nın özerk statüsünün 1989 yılında Sırp yönetimi tarafından kaldırılması sorunun başlangıcı olarak gösterilmektedir. Etnik Arnavut politikacılar 1990 yılında bağımsızlık ilanında bulunmuşlardır. Bu ilan Sırplar tarafından tanınmamıştır[360]. 1998 yılında gerginlik şiddetle artmış, Güvenlik Konseyi, Sırpların aşırı güç kullanımını kınamış ve özerkliğin tekrar tesis edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu belirtilenlere uyulmadığı takdirde ek başka önlemlerin alınacağı, Dayton düzenlemeleri sonucu kaldırılan askeri ambargonun tekrar yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir. Bütün bu çözüm çabaları sonuç vermemiş, 1998 yılında Sırp güçleri 300 köyü ateşe vermiş, 300 bin kişiyi yerlerinden etmiştir[361].

Güvenlik Konseyi, Kosova'ya ilişkin 31 Mart 1998 tarihinde 1160[362] sayılı ilk kararını almıştır. Kararın giriş kısmında, Sırp polisinin sivillere ve barışcıl göstericilere yönelik aşırı güç kullanımı, buna ek olarak Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) ve diğer grupların terörist eylemleri ile, bunlara yönelik finansal, askeri ve eğitim faaliyetleri kınanmıştır. Sorunun politik süreçte çözülmesi gerektiği belirtilmiş ve Kosova Arnavut toplumuna açıkça şiddete başvurmaması çağrısı yapılmıştır. Kararın giriş kısmında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne bütün üye devletlerin saygı duyduğu belirtilmiştir.

Kararda, Kosova'da kalıcı bir barışın ve istikrarın sağlanması için Kosova dahil Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne her tür (deniz - kara- hava) silah ya da ekipmanın satılması, tesis edilmesi yasaklanmıştır[363]. Aynı kararda temas grubuyla yapıcı bir işbirliğinden, güvenlik güçlerinin sivil halkı etkileyen eylemlerinin son bulması amacıyla özel polis birliklerinin çekilmesinden, Kosova'ya insancıl örgütlerin ve diğer büyükelçilerin girişine izin verilmesiyle birlikte, uzun dönemli AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği

[359] Gray, op. cit., s. 39.
[360] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 207.
[361] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 224.
[362] S/RES/1160, 31.03.1998. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1160(1998) (e.t. 03.12.2012)
[363] S/RES/1160, para. 8.

Teşkilatı) temsilcilerinin misyonundan söz edilmiş ve kitlelerin geri dönüşünden sonra durumun tekrar gözden geçirileceği ifade edilmiştir[364].

Miloseviç yönetiminin bu kararı takip eden üç ay içerisinde Arnavut köylerine yoğun saldırısı NATO'nun tarafsızlıktan uzaklaşmasına ve Sirbistan'a karşı güçlü bir şekilde müdahale edilmesi eğilimine yol açmıştır[365]. Bunun üzerine, Güvenlik Konseyi Kosova'ya ilişkin 23 Eylül 1998 tarihinde 1199[366] sayılı kararı almıştır. Kararın giriş kısmında 230 bin kişinin yerinden edildiği, bütün mülteciler ve yerinden edilmiş kişilerin güvenli bir şekilde evlerine dönmeleri konusunda sorumluluğun Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne ait olduğunun altı çizilmiştir. Kararın giriş kısmında tüm taraflar terörist eylemleri nedeniyle kınanmış, insancıl durumunda gittikçe kötüleştiği, uluslararası insan hakları hukuku ile insancıl hukukun ihlal edildiğine ilişkin derin kaygılara işaret edilmiş, Kosova'daki durumun bölgenin güvenliği ve barışı açısından tehdit oluşturduğu belirtilmiştir.

Kararda bütün gruplara yönelik acil bir ateşkes çağrısı da yer almış, umutları artırmak ve insancıl felaketin boyutlarını azaltmak için Yugoslav Federal Cumhuriyeti yetkilileri ile Kosova Arnavut liderleri arasında anlamlı, koşulsuz bir diyolog oluşturulması gerektiği söylenmiştir[367].

NATO Genel Sekreteri 9 Ekim 1998 tarihinde yapmış olduğu açıklamada Yugoslavya'nın Güvenlik Konseyi kararlarına uymadığını, Kosova'da insancıl bir yıkım yaşandığını, söz konusu durumunda 1199 sayılı kararda belirtilen uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olduğundan dolayı, NATO'nun Kosova'ya yönelik kuvvet kullanması için meşru nedenlerin oluştuğunu ileri sürmüştür[368].

Güvenlik Konseyi'nin 24 Ekim 1998 tarihli 1203[369] sayılı kararının giriş kısmında, Kosova'da devam eden ve çözülemeyen durumun bölgenin barışını ve güvenliğini tehdit etmeyi sürdürdüğü tekrar ifade edilmiştir. Kararda, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin NATO ve AGİT'le 1199 sayılı kararın uygulanmasını denetlemek için yaptığı anlaşmalar

[364] S/RES/1160, para. 16.Kosova'daki durumun ısrarlı bir şekilde Yugoslavya Federasyonunun iç işi olduğunu belirten bu karar, özellikle BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Güvenlik Konseyine Nisan 1998 tarihinde vermiş olduğu Kosova'daki Arnavut nüfusun durumunun kötüleşmesine ilişkin brinfingten sonra artan bir şekilde itiraza uğramıştır. Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op., cit., ss. 548-549.
[365] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op., cit., s. 549.
[366] S/RES/1199, 23.09.1998. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1199(1998) (e.t. 06.12.2012)
[367] S/RES/1199, para. 1.
[368]Bruno Simma, "NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects, EJİL 1999, s. 7. http://ejil.oxfordjournals.org/content/10/1/1.full.pdf (e.t. 28.10.2013)
[369] S/RES/1203, 24.10.1998. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1203(1998) (e.t. 09.12.2012)

desteklenmiştir[370]. Aynı kararda "durumun aciliyeti doğrulanmış, seyahat özgürlüğünün ve güvenliğin sağlanmasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiş ve hiçbir şekilde insancıl müdahaleye ilişkin" bir ima yer almamıştır[371].

1999 yılı Mart ayı ortalarında beşli temas grubunun uzlaşı teklifi Sırp yönetimi tarafından reddetilmiştir. Bunun üzerine NATO kuvvetleri 24 Mart 1999 tarihinden itibaren Sırplara yönelik hava saldırısı başlatmıştır. Kosova'ya yönelik tek taraflı müdahale kararının Güvenlik Konseyi'ndeki Çin ve Rusya vetosu sonucu alındığının altı çizilmiştir[372]. NATO, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne yapmış olduğu hava saldırısı öncesinde tüm diplomatik girişimlerin başarısız olduğunu ileri sürmüş ve Kosova'daki yoğun ve orantısız kuvvet kullanılmasının sonlandırılması gerektiğini belirtmiştir[373].

Bu dönemde 600 bin Kosovalı komşu ülkelere sığınmış, 850 bini ülke içerisinde yer değiştirmiştir. BM Genel Kurulu'nda yapılan tartışmalarda; Hindistan'ın Doğu Pakistan'a yapmış olduğu müdahalelerde sunduğu iddialar hatırlatılarak yoğun insan hakları ihlallerini önlemek amacıyla yetkisiz nitelikteki güç kullanımının müdahaleyi haklı çıkarmayacağı vurgulanmıştır. Buna karşılık, Slovenya temsilcisi benzer koşularda Hindistan'ın haklılığı konusunda acı bir hatırlatma yapmıştır[374]. Müdahalenin ardından Rusya, NATO'nun yapmış olduğu müdahalenin BM Antlaşması'nın açık bir ihlali olduğu konusunda bir karar alınmasını önermiş ve müdahalenin derhal sonlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Beyaz Rusya, Hindistan ve Rusya tarafından 26.03.1999 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunulan ve NATO'nun müdahalesinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği ve sonlandırılması gerektiğini öngören karar tasarısı kabul edilmemiştir. NATO müdahalesinin sonlandırmayı amaçlayan bu karar tasarısı 3 evet oyuna karşı 12 oyla reddedilmiştir[375]. Bu durumdan anlaşılacağı gibi Güvenlik Konseyi bu müdahale karşısında sessiz kalmıştır. Bu da aleyhte oy kullanan devletler bakımından İngiliz temsilcisinin ifade ettiği gibi şunun kabul edildiğini göstermektedir: "*Çok yoğun insancıl felaketleri önlemek için istisnai nitelikteki önlemlerin alınması haklıdır*[376]".

---

[370] S/RES/1203, para. 1.
[371] Byers and Chesterman, op. cit., s. 181.
[372] Ibid., s. 184.
[373] NATO Press Release, 1999, 040, 23.03.1999, http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-040e.htm. (e.t. 28.10.2013)
[374]Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 207; Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 224.
[375] Karar tasarısına Çin, Nabimya, Rusya evet oyu vermişlerdir. Aleyhte oy kullananlar; Arjantin, Bahreyn, Kanada, ABD, Hollanda, İngiltere, Slovenya, Fransa, Gabon, Gambiya, Brezilya ve Malezya'dır. Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 224.
[376] Franck,"Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 224.

Başlangıçta bir iç sorun olarak değerlendirilen ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine vurgu yapılan bu konu, Güvenlik Konseyi'nin sorunu bölgenin barışı ve güvenliği açısından tehdit görmesiyle uluslararası bir sorun halini almış, NATO'nun kuvvet kullanmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır.

Müdahale sonrası dönemde de Güvenlik Konseyi, Kosova'ya ilişkin pek çok karar almıştır. 14 Mayıs 1999 tarihinde Güvenlik Konseyi tarafından 1239[377] sayılı karar alınmıştır. Bu kararda da önceki kararlara ve uluslararası insan hakları belgelerine atıfta bulunulmuştur. Kararda, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve diğer insancıl yardım organizasyonlarına mültecilere ve yerinden edilen kişilere yardım sağlanması ve acil ihtiyaçların karşılanması konusunda çağrı yapılmış, üye devletlerin çözüme ilişkin çabaları desteklenmiştir.

1999 yılının Mayıs ayında Rusya Başbakanı Viktor Chernomyridin'in öncelikli olarak aracılık yaptığı, Güvenlik Konseyi üyelerinin uzlaşısıyla bir ateşkes anlaşması yapılmıştır. Uzlaşının Belgrad Hükümeti tarafından kabulünden sonra NATO saldırısı durmuştur[378].

Güvenlik Konseyi 10 Haziran 1999 tarihinde 1244[379] sayılı kararı almıştır. Kararın giriş kısmında sözkonusu durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği tespiti yapılmıştır. Karar, ek kısmında belirtilen G-8 Devletleri'nin 6 Mayıs 1999 tarihinde hazırladığı ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti tarafındanda kabul edilen Petersburg Bildirisi'ne dayanmaktadır. Bu kararda, Kosova'daki asker, polis, paramiliter güçlerin çekilmesi ve yerlerini BM güçlerinin alması öngörülmektedir[380]. Bu çerçevede Kosova'da, NATO'nun komutasına bağlı KFOR (NATO Kosova Gücü- NATO Kosova Force) ve idari işler için UNMIK (Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu- United Nations Mission in Kosova) kurulmuştur[381].

Bu kararın asıl önemi, gerçekleştirilen müdahalenin Güvenlik Konseyi tarafından zımnen ahlaki ve siyasi yönden kabul edilmesidir. Bu kararla oluşturulan barış gücü sonrasında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti bölgeyi terk etmiştir. Böylece, yönetim geçici olarak BM'nin eline geçmiş ve Kosova'ya ilişkin sorumluluğun uluslararası toplumda olduğu kabul edilmiştir[382].

---

[377] S/RES/1239, 14.05.1999. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1239(1999) (e.t. 11.12.2012)
[378] Hehir, *Humanitarian Intervention and Introduction*, op. cit., s. 211.
[379] S/RES/1244, 10.05.1999. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244(1999) (e.t. 13.12.2012)
[380] S/RES/1244, para 3.
[381] S/RES/1244, Kararın ek kısmı.
[382] Zeynep Manavoğlu, NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 4, Sayı 14, 2008, s. 46; Alain Pellet, "State Sovereignty and the Protection of Fundemental Human Rights: An International Law Perspective", Pugwash Occasional Papers, February, 2000, s. 42.

Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı ile siyasi ve ahlaki anlamda meşrulaştırılan NATO müdahalesinin doktirinsel nedenlerden çok pragmatik nedenlere dayandığı söylenebilir. Burada görsel medyaya yansıyan görüntülerin ciddi kanıt oluşturduğu çok yoğun bir insancıl kriz vardır. Güvenlik Konseyi, Sırp baskısının ve eylemlerinin BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde barışı bozmaya yönelik bir tehdit olduğunu belirtmiştir. Bundan sonra BM'nin sorumluluğu barışın tesis edilip, çatışmaların sonlandırılması yönünde olmuştur. Çin, insan hakları bahanesiyle bir hegemonya kurulmaya çalışıldığına dair itirazlarına rağmen kararları veto etmemiştir[383].

Bu kararla Güvenlik Konseyi tarafından Kosova'ya ilişkin geçici bir yönetimin kurulması, Kosova'da oturanların normal ve barışçıl bir hayata dönebilmeleri için kolaylık sağlanması hedeflenmiştir. Tartışmanın devamına ilişkin 1244 sayılı kararda beş daimi üye insancıl krizlere ilişkin askeri müdahalenin yasallığı konusunda görüş ayrılıklarına sahip olsalar da kararda güçlü bir şekilde ifade edilen Yugoslavya Federasyonu'nun egemenlik ve toprak bütünlüğünün yeniden doğrulanması ve Yugoslavya Federasyonu'nun barış planına uymasıdır[384].

1244 sayılı kararın müdahaleyi ahlaki ve siyasi anlamda meşrulaştırdığına yönelik yapılan yorumlara şu eleştiri yöneltilmiştir. İlgili kararın hiçbir şekilde NATO'nun Kosova müdahalesini meşrulaştırmamakla birlikte, meşru savunma olarak da değerlendirilemeyeceği, zira Yugoslavya'nın herhangi bir NATO ülkesine saldırmadığı belirtilmiştir. Aynı zamanda müdahalenin yapıldığı tarihlerde, Kosova'nın devlet statüsünde olmadığından dolayı, bu bağlamda uluslarası hukukta kabul edilen meşru savunma hakkının bulunmadığı söylenmiştir[385].

Kosova'ya yönelik NATO müdahalesini değerlendiren Kosova Üzerine Bağımsız Komisyon (IICK) tarafından sunulan 2000 tarihli raporda, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmaksızın yapılan 1999 tarihli NATO müdahalesinin, "kaçınılmaz" (unavoidable) olduğu, çünkü diplomatik seçeneklerin tüketildiği, iki tarafın sürdürmüş olduğu çatışmanın insancıl felaket boyutuna yöneldiği tespiti yapılmıştır. Komisyon raporunda müdahalenin yasal değil fakat meşru olduğu ***(was illegal but legitimate)***sonucuna varmıştır. Müdahalenin yapılmasına dair bir uzlaşının gerçekleştiğinden söz edilmiştir. Yasallıkla,

[383] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., ss. 225-226.
[384] S/RES/1244, Kararın Giriş Kısmı. Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 550.
[385] Byers and Chesterman, op. cit., s. 182.

meşruluk arasındaki ilişkinin belirlenmesine ihtiyaç olduğu hatırlatılarak, Genel Kurul'a yakın insancıl felaketlere gelecekte verilecek cevaplar konusunda bir yol haritasının hazırlanması ve insancıl müdahalenin temel çizgilerinin belirlenmesi konusunda tavsiyede bulunulmuştur[386]. IICK tarafından söylenen "**yasal değil fakat meşru"** ifadesi kısa ve öz bir şekilde temel sorunu tanımlamaktadır.

Bu bağlamda Kosova'ya yönelik müdahalede hiçbir şekilde insan haklarının devlet egemenliğine üstünlük taşıdığı iddiası yer almamıştır. NATO'nun müdahalesi var olan BM Antlaşması'na aykırılık taşıdığından hukuksuz olarak değerlendirilse de Balkanlar'da yaşanabilecek diğer bir soykırımı önlediği gerekçesiyle meşru kabul edilmiştir[387].

NATO'nun Kosova müdahalesi sonrasında 133 ülke G-77 (Group of 77-Gelişmekte Olan Ülkeler) deklarasyonuyla, insancıl müdahale adı altında bir hakkı reddettiklerini, bunun ne BM Antlaşması'nda ne de genel bir hak olarak uluslararası hukukta yasal bir temelinin olmadığını ifade etmişlerdir[388].

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan; bu tip operasyonları düzenleme yetkisinin Güvenlik Konseyi'nin yetkisinde olmasına rağmen, insanların yaşamlarını kurtarmak adına devlet egemenliğinin ihlal edilebileceğini, "barışın peşinde kuvvete başvurmanın meşru olduğu zamanlar vardır"[389] şeklinde ifade etmiştir. NATO'nun Kosova'ya yönelik müdahalesi insancıl amaçlı yasal olmayan bir kuvvet kullanma olarak etnik temizlikten sivilleri kurtarma amacıyla hareket edildiği için insancıl müdahalenin en iyi örneği olarak da görülmüştür[390].

Bütün bu yaşananlar çerçevesinde açıkça görülen; NATO'nun Kosova'ya yönelik müdahalesindeki gerilimin kaynağını pozitif uluslararası hukuk düzeni ile meşruiyet arasındaki ilişkinin oluşturduğudur. Pozitif hukuk kuralları uyarınca; NATO'nun kuvvet kullanmasının uluslararası hukukun ihlali olduğu, bunun ne meşru savunma ne de BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi dahilinde yapılmadığı açıktır. İfade edilen müdahalenin paradoksal bir şekilde yasal değil, meşru olduğudur ***(illegal but legitimate).***

---

[386] Independent International Comission on Kosova (The Goldstone Commission), *Kosova Report: Conflict, International Response, Lessons Learned***,** Oxford University Press, Oxford, 2000.
[387] Louis Henkin, "Kosova and the Law of Humanitarian Intervention", The Amerikan Journal of International Law, Volume 93, No 4, Oct, 1999, s. 826; Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 226.
[388] Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op. cit., s. 24; Byers and Chesterman, op. cit., s. 184.
[389] Susan E. Rice and Andrew J. Loomis, "The Evolution of Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect**",** Beyond Preemption: Force and Legitimacy in a Changing World, Ed: Ivo H. Daalder, Brookings Institution Press, Washington D.C, 2007, s. 80.
[390] Heinze, op. cit., s. 76.

Kosova'ya ilişkin müdahalenin yasallığı konusunda ortaya çıkan durum militan liberalizmin savaşımı ve eski sistemin yıkılması olarak da değerlendirilmiştir[391]. Kosova müdahalesini yapanların bu müdahaleyi haklılaştırmaktaki temel gerekçeleri, kuşkusuz müdahalenin ahlaki bir emir (zorunluluk) oluşudur[392].

Tartışmaların devamında BM Antlaşması çerçevesinde Kosova müdahalesinin yasallığının savunulmasının mümkün olmadığı belirtilmekle birlikte, müdahale hakkının gelişen uluslararası teamül hukukunda yer alıp almadığı sorusu sorulmuştur. Bu bağlamda belirtilen, açık bir şekilde BM Antlaşma'sının hükümlerinin uluslararası teamül hukukunun üstünde olduğu düşünüldüğünde, müdahale hakkına izin veren teamül hukuku kuralının BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafının üstünde yer alamayacağıdır. Buna örnek olarak UAD'nın Birleşik Krallık ve Arnavutluk arasında Korfu Boğazı davası gösterilmiştir[393]. Buna ilişkin BM Antlaşması'nın 103. maddesinde yer alan BM üyelerinin BM Antlaşması'ndan doğan yükümlülükleri ile başka bir uluslararası antlaşmadan doğan yükümlülüklerinin çatışması halinde, BM Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerinin üstün geleceği kuralı da hatırlatılmalıdır.

Buna karşılık Kosova müdahalesinin Güvenlik Konseyi onayı olmadan insancıl müdahaleye izin verilebilmesi açısından yeni bir teamül hukuku kuralı yarattığı, bunun da insancıl müdahale olduğu savunulmuştur[394]. NATO'nun Kosova'ya yönelik müdahalesinin, insancıl müdahale konusunda süreklilik bakımından bir teamül hukuku kuralı oluşturduğunu ileri sürenlerin savları şunlardır. Müdahale konusunda NATO üyesi 19 devlet görüş birliği içerisindedir. Güvenlik Konseyi'nde kınamaya ilişkin karar 12 oyla reddedilmiştir. Buna karşıt olarak ileri sürülen, Kosova müdahalesindeki ana sorunun, müdahalede bulunan devletlerin bunu bir hukuk kuralı olduğu inancıyla yerine getirmemelidir. Bu müdahalenin Kosova'nın emsali olmayan durumuna yönelik bir cevap olduğu ve her yerde başvurulabilecek bir örnek oluşturmayacağı söylenmiştir[395]. Müdahalenin istisnai karakteri gerek ABD gerekse İngiltere tarafından dile getirilmiştir[396]. Müdahalede bulunan devletler,

[391] Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op. cit., ss. 97-99.
[392] Heinze, op. cit., s. 1.
[393] Byers and Chesterman, op. cit., ss. 182-183.
[394] Hilpold, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations –A New Step in the Devolopment of International Law?", op. cit., s. 46; Heinze, op. cit., s. 77; John J. Merriam, "Kosovo and the Law of Humanitarian Intervention," Case Western Reserve Journal of International Law 33, 2001, s. 111.
[395] Heinze, op. cit., s. 77.
[396] Byers and Chesterman, op. cit., s. 199.

sürecin başından beri Belçika hariç insancıl müdahale gerekçesini kullanmamışlardır[397]. NATO üyesi bazı devletler Güvenlik Konseyi'nden karar alınması istemiş ve Yugoslavya'nın bu saldırıya ilişkin aleyhlerinde UAD'ye başvuru yaptığı 10 NATO üyesi ülkeden sadece Belçika insancıl müdahale hakkına dayanmıştır. Bu bağlamda antlaşmaların yorumu, teamül hukukunun analizi Kosova müdahalesinin açıkça yasal olmadığını, yeterli sayıda ülkenin de uluslararası hukukun değişimine onay vermediğini göstermektedir[398].

BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafını insancıl müdahaleye izin verir şekilde yorumlanmasına karşı olanlar evrensel bir antlaşma olmadan bu yasağın değiştirilemeyeceğini ve yetkilendirmenin sadece BM içerisinde olmasını savunmaktadırlar. Burada öncelikli sorumlu BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde tek taraflı müdahaleler için BM Güvenlik Konseyi'dir. Bütün bu kabullere rağmen insan haklarının bir iç mesele olmadığı belirtilmiş, evrensel anlamda güç kullanılmasının yasallığının sadece BM Antlaşması'yla sağlanacağı ifade edilmiştir[399].

NATO da açıkça insancıl müdahalenin yasal bir doktrin olduğunu savunmamıştır. NATO tarafından 1999 yılında Kosova'ya yönelik yapılan hava saldırısı, buradaki krizin bölgesel barış ve güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle yapılmıştır. NATO'nun stratejisinin şiddeti durdurmak ve insancıl yıkımı önlemek amaçlı olduğu savunulmuştur[400].

Kosova'ya yönelik müdahaleye yapılan eleştiriler dışında, müdahale insan haklarının korunmasına yönelik pro-aktif mücadele verenler ve sivil toplumun bazı kesimleri açısından, Batılı devletlere insan haklarının korunması bakımından baskı kurulması anlamında olumlu karşılanmıştır. Birleşik koalisyonun bu müdahalesinin realist dış politikadan evrensel değerlere dönüş anlamında önemli olduğu ileri sürülmüştür. Buna ilişkin yapılan açıklamalarda örnek verilmiştir. Müttefik kuvvetlerin operasyonu sırasında dönemin ABD Başkanı Bill Clinton, pek çok Batılı lider tarafından da paylaşılan, bu trajedinin sonlandırılmasının ahlaki bir zorunluluk olduğu görüşünü ileri sürmüştür[401]. Dönemin İngiltere BaşbakanıTony Blair ise; "haklı neden haklı savaş..." uygarlığın değerleri vurgusunu yaparak müdahalenin haklı savaş olduğunu ifade etmiştir. Bu müdahalenin sadece Sırplar'dan

[397] Jonathan I. Charney, "Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosova", American Journal of International Law 99, 4, 2001, s. 837.
[398] Heinze, op. cit., s. 77.
[399] Gray, op. cit., s. 48.
[400] Ibid., s. 40.
[401] Heinze, op. cit., s. 1.

Arnavutları korumak amacıyla değil, vazgeçilmez nitelikteki insan haklarını da korumak için yapıldığı vurgulanmıştır[402].

Müdahale çerçevesinde oluşan yeni dalga ve anlayışın yeni insan hakları çağının müjdelenen şafağı olduğu ileri sürülmüştür[403]. Söylemsel düzeyde müdahalenin yalnız ahlaki ilkeler çerçevesinde sürdürülen ilk savaş olduğu ve umut verici ifadelerle insan hakları devriminde uygulama dönemine ***(the era of enforcement***) girildiği belirtilmiş, Batılı devletlerin ahlaki değerlerinin önceliği konusundaki değişimlerine vurgu yapılmıştır. Kosova'ya yönelik müdahalenin insan hakları hareketinin ve sivil toplumun önemini de göstertiği, bu etkinliğin Batılı devletleri zorlayıp onların önceliğini dar ulusal çıkar anlayışından, insan güvenliğine yönelik evrensel ilgiye çekilmesine yol açabileceği söylenmiştir[404].

Bunun dışında Kosova müdahalesinin haklılığına ilişkin doktrinde şu iddialar da yer almıştır. Michael J. Glennon; NATO'nun, Sırbistan'a yönelik hava saldırısının eski rejimin hukuku altında teknik olarak mümkün olmadığını, barışın korunması ve barışın yapımı anlamında eski sınırlayıcı kuralların öldüğünü ve bunun dikkate alınmaması gerektiğini ifade etmiştir. Glennon'a göre Kosovo'da olan Adalet ile BM Antlaşması'nın çarpışmasıdır. Bu savlarda ima edilen, uluslararası toplumun barış, güvenlik, insan hakları, adalet ve özgürlük gibi çekirdek değerlerin garantörü olduğudur[405]. Benzer şekilde, Bruno Simma'ya göre NATO müdahalesi, illegal olmasına rağmen, adaleti ve ahlakiliği teşvik etmek amacıyla yapıldığı için gerekliydi[406]. Bu gibi müdahalelerin hukukun dışında bir müdahale olanağı tanımak gibi bir ikilemi yansıttığı da görülmüştür. Henkin açısından ise Kosova müdahalesi, hukukun değişimi ve gelişimi yönünde atılan adımın bir parçasıdır. Bu bağlamda yapılan kollektif müdahale Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisinin ötesinde değerlendirilmekte, böyle bir karar BM Antlaşması'nda formel anlamda bir değişiklik olmaksızın da, temelini üyeler arasında varılacak bir uzlaşıyla bir "centilmenlik anlaşması" ile de alınabileceği vurgulanmıştır[407].

---

[402] Orford, *Reading Humanitarian Intervention,* op. cit., ss. 8-9.
[403]Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op. cit., s. 47.
[404] Ibid., ss. 47-48.
[405] Michael J. Glennon, "The New Interventionism: The Search for a Just International Law", 1999, 78 (3) Foreign Affairs s. 2.
[406] Bruno Simma, NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects", Euopean Journal of International Law, Volume 10,1999, s. 22.
[407] Henkin, op. cit., ss. 824-825.

Fernondo Teson'a göre müdahale etmeme doktrini geçmişte kalmıştır[408]. Bu sürecin ilerleyen aşaması BM Antlaşması'nda kodifiye edilen egemenlik kavramının geçersiz kılınmasıdır[409].

NATO'nun operasyonunu destekleyenler tarafından, Güvenlik Konseyi'nin müdahale öncesi Yugoslavya'da yaşanaların durdurulmasına ilişkin BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde almış olduğu kararlara atıf yapılmıştır. Bu alınmış kararların hiçbiri NATO'nun yapmış olduğu müdahalenin hukuki gerekçesini açıklayamamakla birlikte, devletler bunun haklılığına ilişkin savlar ileri sürmüşlerdir[410]. Buna ilişkin Fransa, Hollanda, Slovenya ve ABD NATO'nun haklılığa ilişkin görüşler ileri sürmüşlerdir. Güvenlik Konseyi'nin vermiş olduğu kararlarda, Yugoslavya'nın üzerine düşeni yapmadığı, şiddetin durması, bölgesel güvenliğin ve barışın bozulmaması için müdahale edildiği vurgulanmıştır[411].

NATO'nun Kosova'ya yönelik müdahalesini haklı bulan görüşler, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bu duruma ilişkin müdahalenin tek taraflı olarak değil, Güvenlik Konseyi'nin daimi beş üyesinden üçünün katılımıyla kollektif alındığını da vurgulamışlardır[412].

İnsancıl müdahalenin yasallığını destekleyen devletler ve yazarlar arasında müdahalenin yasal temelinin, bir devlet tarafından mı ya da bölgesel örgütler tarafından mı sağlanacağı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Güvenlik Konseyi'nden karar alınmasının gerekliliği bildirilmekte ve tek taraflı bir müdahele hakkı ileri sürülmemektedir. Daha az sınırlayıcı bir doktrin olarak; Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesine gerek olmaksızın da güç kullanımının uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği durumlarda uluslararası toplum tarafından da uygulanabileceği savunulmaktadır[413].

NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik hava saldırısına ilişkin en önemli eleştirilerse, bu müdahale ile yalnızca Sırp ateş gücünün imha edilmediği, aynı zamanda BM hukukunun geleneksel yorumunun köşe taşlarının da parçalandığı yönündedir[414]. Müdahale ile amaçlananın insan hakları ihlallerini durdurmak ve sona erdirmekten çok Sırp yönetimini ve halkını baskı altına almaya yönelik olduğu iddia edilmiştir. Sivil halkın su ve elektrik gibi

[408] Teson, "The Liberal Case for Humanitarian Interventıon", op. cit., s. 128.
[409] Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society,* op. cit., s. 98.
[410] Gray, op, cit., s. 42.
[411] Ibid., ss. 42-43.
[412] Hilpold, "Humanitarian Intervention: Is There a Need for a Legal Reapprasial?", op. cit., s. 456.
[413] Gray, op. cit., s. 50.
[414] Hilpold, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations-A New Step in the Devolopment of International Law?", op. cit., s. 39

ihtiyacını karşılayan tesislerin bombardımana tabi tutulması, Kosova'dan çok uzaktaki Tuna köprüsünün bombalanması, grafit bombalarının kullanılması tereddüt yaratan müdahale araçlarıdır. Bu bağlamda; Yugoslavya'ya yapılan NATO müdahalesi insancıl müdahaleyi savunan akademisyenlerin kriterlerini kanıtlamamaktadır. Yugoslavya örneği bu nedenle kuvvet kullanma yasağına insancıl müdahale ile uluslararası teamül hukuku üzerinden istisna getirilmesine katkı sağlamamıştır[415].

Kosova'ya yönelik müdahale ekseninde insancıl müdahale tartışmaları çelişkili bir şekilde sürmüştür. Kosova müdahalesi tek taraflı müdahaleye emsal oluşturabileceği gibi, zarar verici bir müdahale olarak da değerlendirilmiştir. Birçok devlet ile birlikte BM'de, NATO'nun müdahalesinin yasal olmadığını söylemiştir. Buna ilişkin olarak Bağlantısızlar Hareketi ve Gelişmekte olan devletlerin BM'nin çeşitli kuruluşlarındaki ve toplantılarındaki ifadeleri örnek gösterilebilir[416]. Müdahalede yer alan ve müdahaleyi destekleyen Almanya ve ABD gibi diğer devletlerse, müdahalenin gelecekteki eylemler açısından bir emsal oluşturmayacağını belirtmişlerdir[417]. Bu konuda Güvenlik Konseyi ve UAD önünde sav sunan devletlerin insancıl müdahalenin hukukiliği konusunda esaslı görüş ayrılıklarına sahip oldukları görülmüştür. Devletler antlaşmanın yorumu ile devlet uygulamalarının anlamı üzerinde bölünmüşlerdir. BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafı insancıl müdahaleye izin verir mi? İnsancıl müdahaleden yana olanlar bunun ortaya çıkan bir hak olduğunu vurgulamışlardır. İnsan haklarının tıpkı kuvvet kullanma yasağı gibi bir buyruk kuralı oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Burada sav olarak önemli olan insan haklarını korumak adına güç kullanımının bir hak olarak kabul edilebileceğidir[418].

Bu müdahaledeki diğer önemli konuyu Yugoslavya'nın kendisine yönelik yapılan bu müdahalenin bir uluslararası hukuk ihlali olduğu savıyla 10'u NATO üyesi 19 devleti UAD'na dava etmesi oluşturmuştur. Yugoslavya yapmış olduğu başvuruda, birinci olarak; BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafı uyarınca toprak bütünlüğünün ihlal edildiğini ve aynı zamanda bu eylemin saldırı fiilini oluşturduğunu ileri sürmüştür. İkinci olarak; NATO'nun eyleminin insancıl müdahale adı altında sınıflandırılamayacağını belirtmiştir. Yugoslavya; operasyonun yapılış biçiminden örnekler vererek ülkenin bütünün yoğun bir

[415] Arsava, "Anayasal Düzen, Hukuk, Adalet Kuvvet Kullanma Yasağı, Egemenlik Prensibi ve İnsancıl Müdahale", op. cit., ss. 5-6.
[416] Gray, op. cit., s. 47; Byers and Chesterman, op. cit., ss. 184; Ministerial Decleration, 23rd, Annual Meeting of the Ministers for Foreign Affairs of the Group of 77, 24.11.1999. http:// www.g77.org/Docs/Decl1999.html. (e.t. 23.09.2013)
[417] Gray, op. cit., ss. 47.
[418] Ibid., s. 48.

bombardımana tabii tutulduğunu, ana amaçın NATO'nun isteklerinin kabul ettirilmesi olduğunu ileri sürmüştür. Tek bir bölgeyi korumak adına Yugoslavya'daki diğer tüm toplumların yoğun bombardıman riski altında kaldığı vurgulanmıştır[419]. Daha öncede belirtildiği gibi Belçika dışında diğer devletler insancıl müdahale tanımlamasına başvurmamışlardır[420]. Buradan da anlaşılacağı gibi Kosova'ya yönelik bu müdahaleye uluslararası toplumun tepkisi karmaşıktır. Sadece Çin, Rusya ve Hindistan gibi ülkeler bu müdahaleyi protesto etmemiş, Üçüncü Dünya Ülkeleri de bu protestoya katılmıştır[421].

Belçika hükümeti yapmış olduğu savunmada amacının Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının ihlali olmadığını, insancıl felaketin önlenmesine ilişkin buyruk kuralını yerine getirmek olduğunu dile getirmiş, toprak bütünlüğü ve bağımsızlık ihlaline ilişkin görüşlerin BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafının dar yorumlanmasından ibaret olduğuna değinmiştir. Belçika, tarihteki diğer müdahalelerden örnekler vermiştir. Belçika, Güvenlik Konseyi'nde müdahalenin kınanmasına ilişkin kararın reddedildiğini, Konsey'in barışın tehdit edildiğini kabul ettiğini ve bunun sorumlusu olarak Yugoslavya'yı gördüğünü vurgulamıştır. Belçika savunmasında, BM Genel Sekreteri'nin vurguladığı, azınlıklara yönelik şiddet eylemleri olduğu takdirde, devlet egemenliği ilkesinin geri planda kalması gerekliliğine ve müdahalenin tüm bölgenin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin olduğuna vurgu yapmıştır. Diğer davalı devletler NATO'nun[422] müdahalesini haklılaştırmak için şu gerekçelere dayanmışlardır. Amerika, insancıl yıkımın sonlandırılması, komşu devletlerin güvenliğinin tehdit edilmesi, BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliğin ihlal edilmesi gibi gerekçelere dayanmıştır. İngiltere, en son aşamada bunun insancıl müdahale olduğunu savunmuştur. Sırbistan ve Karadağ'ın dava

[419] Gray, op. cit., ss. 44-45; Hilpold, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations- A New Step in the Devolopment of International Law?", op. cit., s. 44.
[420] Hilpold, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations- A New Step in the Devolopment of International Law?", op. cit., s. 44.
[421] Ibid., s. 45.
[422] Kosova müdahalesine ilişkin tartışmalarda dikkat çeken konulardan biri NATO'nun yeni rolüdür. Kosova'ya yönelik müdahale NATO'nun soğuk savaş sonrası stratejik durumuna uygun bir müdahaledir. Bu stratejik konsept 1999 yılında somutlaşmıştır. Bu misyon sadece NATO üyelerinin güvenliğinin sağlanmasını içermeyip, aynı zamanda Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve güvenliğin sağlanmasıyla da ilgilidir. NATO'nun üstlendiği yeni misyon çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda NATO tarafından yapılan açıklamalarda vurgulanan, krizin Güney Doğu Avrupa'da istikrarsızlığa yol açacağı ve yayılacağıdır. Bu bölgenin uluslararası bir sorumluluk çerçevesinde güvenliğinin yeniden yapılanması, refahın ve demokratik sivil toplumun oluşturulması, zaman içerisinde geniş Avrupa ailesine tamamen entegrasyonu sağlanmalıdır. Aynı zamanda NATO Güvenlik Konseyi'nin yerine alternatif olarak düşünülemez. Kosova müdahalesinin 19 NATO üyesi tarafından yapılması bazı yazarlar tarafından müdahalenin tek taraflılığını ortadan kaldırır bir şekilde yorumlamasına rağmen, UAD'nın 1962 tarihli tavsiye görüşünde belirttiği gibi, uluslararası barışı tehdit eden durumlarda bu yetki Güvenlik Konseyi tarafından verilebilir. Bu durumlarda Güvenlik Konseyi yetki vermiyorsa Genel Kurul yetki verebilir. Gray, op. cit., s. 40.

başvurusu yaptığı tarihte, UAD'ye başvuru yetkisi olmadığı gerekçesi ile UAD ilk itirazların devamına bakmayı gerekli görmemiştir. UAD oybirliği ile Federal Yugoslavya Devleti'nin iddialarını incelemek için yetkisi olmadığına karar vermiştir[423]. Her ne kadar müdahalenin yasallığı konusunda görüş bildirmese de UAD'nin bunu ima ettiği söylenmiştir[424].

Sonuç olarak, Kosova'ya yönelik müdahale, insancıl müdahale tartışmalarında bir dönüm noktası olarak kabul edilmiş, bu kavram iç çatışmalara çözüm getirmek amacıyla ilk defa bu çapta yaygın bir kabule ulaşmıştır. Bununla birlikte bu müdahale, hiçbir zaman devletler düzeyinde resmi olarak insancıl müdahale olarak nitelendirilmemiştir[425].

Kosova müdahalesi insancıl müdahalenin yeni bir hak olarak değerlendirilmesi tartışmalarında uluslararası hukukun nasıl değiştiğine ilişkin önemli bir göstergedir. Kosova örneğinin diğer müdahalelerden farkı, bunun tek bir devlet tarafından gerçekleştirilmemesidir. Buna rağmen; NATO müdahalesinin BM Antlaşması'nın ihlalini oluşturduğu açıktır. Bu bağlamda bir devletin ülkesel bütünlüğü ve egemenliği ihlal edilmiştir. Bütün bu veriler ışığında Kosova müdahalesi, uluslararası hukukun belkide en önemli konusu olan kuvvet kullanma konusunda, dramatik bir şekilde uluslararası hukukun sınırlarını çok açık bir şekilde göstermiştir.

10. Ruanda

Ruanda'da 6 Nisan 1994 tarihinde başlayan ve 3 ay süren kitlesel katliam ve soykırım sürecinde yaklaşık 800 bin ile 1 milyon insan öldürülmüştür. Uluslararası kalkınma projelerinin Kara Afrika'daki gözde ülkesi Ruanda'da nüfusun %14 ünü oluşturan Tutsilerin 3%4'ü, nüfusun %85'ini oluşturan Hutuların etkin katılımıyla katledilmiştir. Bu durum her zamanki gibi Kıta Afrikası'na atfedilen geri kalmışlık, ilkel şiddet ve kabileler arası gerilimlerlemi açıklanmalıdır, yoksa başarısız bir devlet yapılanması mıdır? Bu olay karşısında uluslararası kamuoyu ne yapmıştır? İnsanlar diğer kitlesel katliam ve soykırım süreçlerinde olduğu gibi yanyana yaşadıkları veya hiç tanımadıkları kişileri hangi süreçler dahilinde katletmişlerdir? Bunun arkasında nasıl bir tarihsel geçmiş uzanmaktadır[426]?

---

[423]Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Belgium) (Yugoslavia v. Canada) (Yugoslavia v. France) (Yugoslavia v.Germany) (Yugoslavia v. Italy) (Yugoslavia v. Netherlands) (Yugoslavia v. Portugal) (Yugoslavia v. Spain) (Yugoslavia v. United Kingdom) (Yugoslavia v. United States), Request for the indication of provisional measures, ICJ Verbatim Record, 10 May 1999 and 12 May 1999. http://www.icj-cij.org. (e.t. 06.02.2015).

[424] Gray, op. cit., ss. 45- 47.

[425] İnsancıl müdahale hakkının istisnai anlamda yasal olmadığına dair Madeline Albright'ın demeçleri verilebilir. Kosova'nın Balkanlar'da kendine has bir durumu ifade ettiğini belirtmiştir. Byers and Chesterman, op.cit., s. 199.

[426] Özlem Altan, "Ruanda ve Bumerang Öyküler, Bir Daha Asla?", Aynımız, Aynamız: Afrika, Birikim Dergisi, Kasım-Aralık, 175-176, 2003, ss. 105-106; Alen J. Kuperman, *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*,

Ruanda 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar Belçika sömürgesiydi. Bununla birlikte sömürge öncesi dönemde gelişmiş bürokrasi geleneğine sahip bir devlet olarak kabul edilmektedir. Belçikalılar, Ruanda üzerinde iktadarlarını tesis ederken, sömürge öncesi dönemin yapılarından faydalanarak Tutsi kralının, Tutsi halkına tanıdığı bazı ayrıcalıkları kurumsallaştırmışlardır. Bu durum Hutu çoğunluğunun haklarının ciddi bir biçimde sınırlandırılmasının nedenidir. Hutuların başlattığı bağımsızlık hareketi 1959 yılında zaferle sonuçlanınca yüzlerce Tutsi öldürülmüş ve önemli bir kesimi ise komşu ülkelere göç etmiştir. Bundan sonraki süreçte Tutsi halkı ayrımcılığa ve kitlesel katliamlara maruz kalmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren komşu devlet Burindi'de dahi durumları tehlikeye giren Tutsi azınlık, Ruanda'ya dönmek için RPF'yi (Ruanda Yurtsever Cephesini) kurmuş ve Ruanda hükümetine savaş açmıştır. Çatışmalar RPF'nin daha kazançlı olduğu Arusha Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmış ve anlaşmayı denetlemek üzere BM barış gücü bölgeye yerleşmiştir[427].

Ruanda'da yaşananların kökenine bakıldığında, yaşanan soykırımın temel yapıtaşlarının Avrupalıların kolanisazyon sürecinde Ruanda'ya taşıdıkları modern siyasi ve ekonomik sistemlerde yattığı görülmektedir[428]. Sömürgecilik döneminde ırka dayalı olarak yaratılmaya çalışılan bu sınıfsallaşma ve kimlik süreci[429], ilerleyen zamanda modernyapılarında oluşturulmaya çalışılmasıyla kırılarak Hutu topluluğunun totaliterliğine dönüşmüştür. Özelinde Ruanda örneğine baktığımızda Batılıların sömürgecilik[430] süreciyle bütün kıtaya yaptıkları, toplumda varolan farklılıkların ırk kimliği ile adlandırılıp siyasallaştırılmasıdır. Sömürgecilik öncesi dönemde de Tutsi ve Hutu gibi ayrımlar mevcuttur ama bu kimlikler arasındaki ayrım, sömürgecilik döneminden sonra olduğu kadar belirgin, gündelik hayatı belirleyici nitelikte değildir. Modern çağ öncesinde de Afrikalılar kendileri Nuer, Zande, Hutu, Tutsi olarak adlandırmışlardır fakat bu adlandırmalar gündelik yaşamın asıl kaynağı değildir. Bütün bir toplumsal yapıda yaratılan bu farkllılaşma üzerine tesis edilmiştir. Bu toplumsal yapılarında temel alınmasıyla birlikte, ekonomik ve siyasi

---

Brooking Institution Press, 2011, ss. 20-21; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., ss. 144-145; Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., ss. 200-201.

[427] Altan, op. cit., s. 106.

[428] Micheal Mann, *The Dark Side of Democracy: Explaining Etnic Cleansing*, Cambridge University Press, 2005, ss. 433-434.

[429] Walter C. Saderlund and E. Donald Briges ,"Rwanda 1994, UNAMİR I,UNAMİR II and Operation Turquise", Ed: Walter C. Saderlund, E. Donald Briges, Kai Hildebrand and Abdel Selam Sıdaahmet, *Humanitarian Crises and Intervention; Reassesing the Impact of Mass Media*, Kumarian Press, 2008, ss. 95-96.

[430] Kuperman, *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*, op. cit., ss. 5-6.

istikrarsızlığında geleceğe yönelik güvensizlik algılamasıyla birleşmesi sonucu, yaratılan ırksal farklılıklar, kategorik kimlik farklılıkları olarak kitlesel anlamda bir katliam ve soykırım sürecinin ana çekirdeğini oluşturmuştur. Ruanda'da gerçekleşen bu kitlesel katliam sebepleri, işleyişi ile uluslararası hukuk anlamında soykırımdır[431]. Ruanda'da yaşananların en dikkat çeken noktalarından biride, yaklaşık bir milyon kişinin üç ay gibi kısa bir sürede basit düzeyde kesici aletler ve palalarla katledilmesidir.

Tutsiler ile Hutular arasında yaşanan çatışmaların önemli bir bölümünü ekonomik nedenler oluşturmuştur. Buradaki ana sorun tarımsal arazi, su kaynakları vb. üzerine girişilen güç mücadeleleridir. Tutsilerin hem ekonomik hem de politik anlamda daha etkin bir paya sahip olmaları Hutu toplumunda bir dışlanma ve hoşnutsuzluk yaratmıştır. Bu da Hutular arasında Tutsilere yönelik farklı iktidar stratejilerinin oluşmasına düşünsel arka plan sağlamıştır. Bundan hareketle Hutular, Tutsilerin toplumsal yaşamdaki üstünlüklerine son verip 1959 ile 1962 yılları arasında gerçekleşen ve Hutuları iktidara getiren süreci tamamlamak istemişlerdir. 1994 yılında gerçekleşen soykırım, bu siyasal motivasyon ile hareket eden Hutu radikal kanadının kendilerini, tarih boyunca mağdur olmuş bir topluluk olarak yansıtıp, uygulayacakları ve uygulatacakları şiddeti haklılaştırmaları şeklinde gerçekleşmiştir. Ruanda Devleti'nin örgütsel anlamda sosyal kontrolü sağlama konusunda yeterliliği ve otoriterliği soykırım sürecini yürütürken daha iyi organize olmasına yol açmıştır. Din adamları ile köy ve kasabaların resmi yetkililerinin, Tutsileri yardım amacıyla topladıktan sonra öldürülmelerini sağlamaları sıklıkla yaşanmıştır. Hutu kökenliler, kendi komşularını, eşlerini, meslektaşlarını öldürmüş, öğretmenler öğrencilerini, doktorlar hastalarını ölüme terk etmişlerdir[432].

Yukarıda ifade edilenlerden anlaşılacağı gibi, 1993 yılından 1994 yılına kadar Ruanda'da yaşanan soykırım bütünüyle bir terkediş, hareketsizlik, aldırmazlık ve suç

[431] Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi Kambanda davasında yönetim düzeyinde bir planın varlığını soykırım suçunun oluşması açısından bir kanıt olarak değerlendirmiştir. The International Criminal Tribunal for Rwanda, The Presecutor v. Kamband, Case N.ICTR-97-23-5, Trial Chamber, Judgment and Sentence, 04.09. 1998. Para. 16. http://www.unictr.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-97-23/trial-judgements/en/980904.pdf. (e.t. 19.01.2015).
Ebru Çoban, "Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5 Sayı 17, Bahar 2008, ss. 55-59; Jones, op. cit., ss. 347-349.

[432] Dale C. Tatum, *Genocide at the Dawn of the Twenty First Century: Rwanda, Bosnia, Kosova and Darfur*, Palgrave Mc Millan, 2010, ss. 39-41; Çoban, op. cit., ss. 59-65. Bu hoşnutsuluğun tedirgin ettiği iktidardaki Habyarimana "Hutu gücü" ideolojisini tekrar göreve çağırır. Bu çağrının olumlu karşılık bulmasında Tutsilerin Ruanda'ya tekrar geri dönmeleri halinde halkın yerinden edileceği ve sömürge dönemi yönetimine tekrar dönüleceği korkusu temel rol oynamıştır. Bu bağlamda, partinin gençlik kolları işsiz kitleyi örgütlemiş, özellikle radyo kanalı bunda etkin bir rol oynamıştır. Gittikçe tırmanan bu faşist yapılanma aradığı kıvılcımı 6 Nisan 1994 tarihinde Habyarimana'nın uçağının düşürülmesiyle bulmuştur. Bu suikastten saatler sonra askeri kuvvetler ve milislerce özellikle başkent Kigali olmak üzere Tutsiler ve muhalefete yakınlıkları ile bilinen muhalif Hutular katledilir. Altan, op. cit., ss. 106-107.

ortaklığıdır. Suç ortaklığına ilişkin olarak şunlar söylenebilir. Bütün bu soykırım süreci yaşanırken Ruanda BM Yardım Misyonu (UNAMIR- UN Assistance Mission in Rwanda) Kigali, Byumba, Butare, Gsenyi ve diğer yerlerdeydi. Belçika kuvvetleri hemen hemen ülkenin bütünündeydi. Fransız ordu birlikleri de BM Barış Güçleri'ne ek olarak Kigali, Gisenyi ve Rugenheri'deydi. BM Güvenlik Konseyi'nde Afrika'yı temsilen Nijerya ve Ruanda bulunuyordu. Ruanda, yaşanan olaylar konusunda Güvenlik Konseyi'ni yanlış bilgilendirmiştir. Bütün bu soykırım yaşanırken BM bunu durdurmak yerine, Barış Gücü askerlerinin sayısını dramatik bir şekilde 2700'den 250'ye indirmiştir. Belçika 10 askerini kaybettikten sonra Ruanda'yı terk etmiştir. Yaşanan bu soykırımda Fransızlar statükonun devamını istemiş, Afrika Birliği sessiz kalmıştır[433]. Bu istikrarsızlıktan bölge devletleri olan Uganda ve Kongo da payını almıştır[434].

1993 yılında yayınlanan iki temel insan hakları raporunda Ruanda'daki potansiyel sivil şiddet gösterilmiştir. Dört hükümet dışı insan hakları kuruluşu tarafından oluşturulan Uluslararası İnsan Hakları İnceleme Kurulu, ülke boyunca yaşanan katliamları belgelemiş, ikibinin üzerinde Tutsi'nin etnik nedenlerden dolayı katledildiğini raporlarına detaylı bir şekilde yansıtmıştır. Bu raporda ülke genelindeki aşırı propagandaya ve milis gruplarının oluşumuna dikkat çekilmiştir[435]. İkinci rapor BM'nin İnsan Hakları Komisyonu Özel Raportörü B. W. Ndiaye tarafından 11 Ağustos 1993 tarihinde yayınlanmış bu raporda hukuk dışı, keyfi uygulamalar yer almıştır. Bu raporda ayrıntılarıyla sivil nüfusa yönelik yapılan katliamların soykırım tanımını karşıladığı, öldürme tehditi yapıldığı, politik suikastların yaşandığı, etnik azınlıkları şiddetten koruyacak hiçbir sistemin bulunmamasının insan hakları ihlallerine yol açtığı ifade edilmiştir[436].

Soykırım öncesi 21 ve 22 Ocak 1994 tarihinde Belçika kaynaklı silahların yüklü olduğu bir Fransız uçağının bölgeye iniş yaptığı, ortak UNAMİR ve Ruanda Ordu Muhafızları'nın Aruşa Antlaşması'nın ihlal edildiği gerekçesiyle bunlara el koyduğu

[433] Paul Groupson Okechukwu, "The Politics and Failures of Ethics of Humanitarian Intervention in African Conflicts", Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences, Volume 3, No 3, 2011, ss. 591-592.
[434] UNHCR, "The State of the World's Refugees 2000", Oxford University Press, Oxford, 2000, s. 17.
[435] Orford, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., s. 100.
[436] B. W. Ndiaye, Special Rapporteur on his Mission to Rwanda from 8 to 17 April 1993. http://www.preventgenocide.org/prevent/UNdocs/ndiaye1993.htm. (e.t. 19.01.2015)

söylenmiştir. Özellikle Fransa ve Belçika'nın soykırımla suçlananlara yaptıkları yardımlar ise bilinmemektedir[437].

Soykırımın yoğun yaşandığı 6 ile 21 Nisan 1994 tarihleri arasında Güvenlik Konseyi hareketsiz kalmıştır[438]. Soykırım patlak vermeden önce UNAMIR'in başında olan General Romeo Dallarie, çok daha fazla sayıda askere, kaynağa ihtiyacı olduğunu ve 5000 asker ile soykırımı sonlandırabileceğini bildirmiştir[439]. Buna rağmen Güvenlik Konseyi, 21 Nisan 1994 tarihinde[440] almış olduğu 912 sayılı kararla bunu oybirliğiyle reddetmiş, UNAMIR'in çekilmesi için ön hazırlıklar yapılması öngörülmüş ve 270 UNAMIR askeri dışında, birlikler geri çekilmiştir. Bu kararın alınmasını hızlandıran etmen 10 Belçika Barış Gücü askerinin hayatını kaybetmesidir. Bu olayı takiben Belçika askerlerini süratli bir şekilde UNAMIR'den çekmiş ve ABD'nin BM Temsilcisi Madelina Albrigt, tüm BM güçlerinin geri çekilmesini talep etmiştir[441]. Ruanda'da yaşanan soykırımda UNAMİR açık bir şekilde başarısızlığa uğramıştır ve katliam boyunca bölgede kalan asker sayısı 270'dir[442].

21 Nisan 1994 tarihinde alınan 912 sayılı kararın giriş kısmında yaşanan insancıl krize dikkat çekilerek, taraflardan sorunu barışcıl yollarla çözmeleri istenmiştir[443]. Kararda Ruanda'da, özellikle başkent Kigali'de devam eden şiddet kınanmış, sivil halkın güvenliğinin ve yaşamının tehlikede olduğu ifade edilmiştir[444]. Kararda UNAMIR ve diğer BM personeline yönelik şiddet eylemleri de kınanmış ve tarafların bu şiddete son vermesi ve uluslararası insancıl hukuka saygı göstermesi istenmiştir[445].

Kararda asıl dikkat çeken unsur UNAMIR'e getirilen kısıtlamalardır. Bunlar asker sayısının düşürülmesine ilişkindir. Kararda taraflar arasında güvenli bir şekilde ateşkesin

---

[437] Hasan Kemal Elban, "Ruanda'da İnsanlığa Kalan Miras ya da Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Zevahiri Kurtarabilecek mi?", Hukuk ve Adalet, Özel Dosya: Savaş ve Hukuk, Yıl 1, Sayı 1, Ocak-Mart 2004, s. 111.
[438] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 544.
[439] Kuperman, *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*, op. cit., s. 84; Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*,, op. cit., s. 28.
[440] Un Doc S/RES/912, 21.04.1994. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/912(1994) (e.t. 22.11.2012)
[441] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s.545; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 145.
[442] Orford, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., ss. 198-199.
[443] S/RES/912.
[444] S/RES/912, para. 4.
[445] S/RES/912, para. 5, S/RES/918, 17.05.1994. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/918(1994) para. 3. (e.t. 24.11.2012)

sağlanması, insancıl yardım çalışmalarının kaldığı yerden devam etmesi, sivillerin ve mültecilerin güvenliği hakkında bilgi toplanması da yer almıştır[446].

Ruanda'da yaşanan durumun daha da ağırlaşması üzerine Güvenlik Konseyi, 17 Mayıs 1994 tarihinde 918 sayılı kararı almıştır. Bu kararda tarafların acilen aralarındaki düşmanlıklara ve anlamsız şiddete son verip, ateşkes anlaşması yapmaları istenmiştir[447]. Bu kararda BM Genel Sekreterinin tavsiyesi üzerine, UNAMIR'in sorumluluğu ve personel sayısı artırılmış ve 5500 kişilik bir birlik oluşturulmuştur[448]. Görevin kapsamı, Ruanda'da risk altında bulunan sivil, mülteci ve yerinden edilmiş kişilerin korunması ve güvenliğinin sağlanması olarak belirlenmiştir[449]. Kararda, Ruanda'daki durumun bölgenin güvenliği ve barışı açısından tehdit olduğu tespiti yapılmış ve BM Antlaşması bölüm VII. çerçevesinde Ruanda'ya yönelik silah ambargosu kararı alınmıştır[450]. Ayrıca BM Antlaşması 28. Madde bağlamında yaptırımların uygulanması ve denetlenmesini sağlamak üzere bir komite kurulmuştur[451]. Alınan bu karara rağmen UNAMIR'in Ruanda'da iki ay sonra sadece 550 askeri bulunuyordu. Genel Sekreter çatışmalar sırasında yaşanan yoğun insan hakları ihllalerine ilişkin soruşturma yapılması gerektiğini, ayrıca Afrika Birliği Örgütü ile Arusha barış anlaşmasının hayata geçirilmesi için işbirliğine girilmesi gerektiğini ifade etmiştir[452].

Devamında alınan 22 Haziran 1994 tarihli 929[453] sayılı kararın giriş kısmında, Arusha Antlaşması çerçevesinde politik sürecin yeniden başlaması gerekliliği Genel Sekreter ve Ruanda özel temsilcisi tarafından teşvik edilmiştir. Giriş kısmında sivil nüfusa yönelik yaygın ve sistematik kitlesel katliamlardan duyulan derin kaygı ifade edilmiş, Ruanda'daki insancıl krizin bölgenin barış ve güvenliğini tehdit etmeye devam ettiği belirtilmiştir. Kararda yerinden edilmiş kişiler, mülteciler, risk altında bulunan sivillere yönelik olarak geçici bir koruma bölgesinin kurulacağı yer almıştır[454]. Bu misyonun görevi iki ayla

[446] S/RES/912, para. 8.
[447] S/RES/918, 17.05.1994, para. 1. http://www.dgvn.de/fileadmin/user_upload/DOKUMENTE/UN-Dokumente_zB_Resolutionen/_Resolutionen_zu_Ruanda/S_RES_918.pdf. (e.t. 24.11.2012)
[448] S/RES/918, para. 5.
[449] S/RES/918,. para. 3.
[450] S/RES/918, para. 13.
[451] S/RES/918, para. 14.
[452] S/RES/918, para. 19-20.
[453] S/RES/929, 22.06.1994. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/929(1994) (e.t. 25.11.2012)
[454] S/RES/929, para 2.

sınırlandırılmıştır[455]. Kararın devam eden kısımlarında üye devletlerin UNAMIR'e gerekli lojistik desteği vermeleri gerektiği belirtilmiştir[456].

Bu karar çerçevesinde Fransa bölgeye birlik gönderme teklifinde bulunmuş ve teklifi kabul edilmiştir. Ruanda'ya yönelik insancıl krizin önlenmesi ve faaliyetlerin yerine getirilmesi için Güvenlik Konseyi barış birliklerine gerekli yetkiyi tesis etmiş, Fransız birlikleri koruma bölgesini Ruanda'nın güney batısında oluşturmuştur. BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde yetki sahibi olan bu misyon açık bir şekilde insancıl amaçlarla görevlendirilmiştir. Yaklaşık 10 bin kişinin hayatının kurtarılması amaçlanmıştır. İki aylık sürenin dolması ve RFP'nin ülkenin kontrolünü ele geçirmesi üzerine Fransız, dolayısıyla UNAMIR birlikleri çekilmiştir[457].

Bu operasyon geçikmiş insancıl müdahale olarak değerlendirilmiş ve operasyonla amaçlananın Güneybatı Ruanda'da güvenli bir bölge oluşturulması olduğu söylenmiştir. Gerçekte Fransa tarafından yapılan ve Güvenlik Konseyi tarafından tanınan Operation Turquoise harekatının iki şeyi kanıtladığı söylenmiştir. Bunlar, müdahale etmek isteyen devlet hazır ve istekli ise müdahalenin çabuk olacağı, ikinci olarak görece küçük bir birliğin bile Ruanda açısından fark yaratacağıdır (Bu soykırımın erken aşamasında General Romeo Dallaire tarafından UNAMIR'in yetkisinin genişletilmesi anlamında ısrarlı bir şekilde savunulmuştur). Fakat operasyonun görünen temel etkisi, devam eden aylarda Tutsi soykırımının devamına izin verilmesi, bir çok silahıyla birlikte soykırımdan sorumlu komuta heyetinin Kongo'ya gitmesi için güvenli bir bölgenin sağlanmasıdır. Operasyonun Fransa'nın tarafsız bir şekilde davranmaması ve RDF'ye yönelik açık muhalefeti yüzünden gölgede kaldığı iddia edilmiştir. Bundan başka Fransız birliklerinin iki önemli konuda başarısızlığa uğradıkları söylenebilir. Bunlar; mültecileri koruma konusunda başarısızlık (Kongo sınırlarına yönelik akım) ve soykırım liderlerinin kaçmasına engel olunamamasıdır. Güvenlik Konseyi'nin pek çok üyesi de Fransa'nın insancıl nedenlerden çok stratejik hedefler doğrultusunda davrandığı düşüncesine sahip olmuş ve Fransa kendi müttefiklerini koruma

[455] S/RES/929, para 4.
[456] Daimi üye olmayan Konsey üyelerinin baskısı sonucu Güvenlik Konseyi sonunda UNAMIR'e yönetim ve üye anlamında genişleme yetkisi vermiştir. Konsey ateşkesin uygulanmasının sağlanmasını da hedeflemiştir. Anlaşılması zor bir şekilde RDF'nin savaşması özendirilmiştir. Sonuçda devletler askeri ekipman dahil olmak üzere gerekli desteği sağlamak konusunda geçikmişlerdir. Welsh,"The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 546.
[457] Demirel, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Dünya Barışı*, op. cit., ss. 277-278; Saderlund and Briges, op. cit., ss. 100-101.

amacı güttüğü yönünde ciddi eleştirilere uğramıştır[458]. RPF'nin kontrolü ele almasından sonra Kongo'nun doğusuna yönelik mülteci akımı nedeniyle, bu insanları katliamdan korumak ve yardım etmek amacıyla geçikmiş bir şekilde yapılan bu müdahale soykırım faillerine yardım edilmesi şeklinde yorumlanmıştır[459].

RFP'nin ülkenin kontrolünü ele geçirmesinden sonra, soykırım sona ermiştir. Bu tarihten sonra alınan ilk Güvenlik Konseyi kararı 8 Kasım 1994 tarihli 955[460] sayılı karardır. Bu kararda, BM Antlaşması VII. Bölüm uyarınca, Ruanda topraklarında Ruanda vatandaşlarına yönelik soykırım ve diğer insancıl hukuk kurallarını ciddi bir şekilde ihlal eden kişilerin soruşturulması ve yargılanması amacıyla Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Bu kurulan mahkemenin görev ve yetki alanı Ruanda ve komşu ülkelerde 01.01.1994 ile 31.12.1994 tarihleri arasında ciddi uluslararası hukuk ihlalleri yapan ve soykırım suçunu işleyen kişilerin yargılanmasıdır[461]. Bütün devletlerin bu mahkeme ve organlarıyla tam bir işbirliği içinde olması gerektiği ifade edilmiştir[462].

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü uyarınca, mahkemenin kişi yönünden yetkisi 1 Ocak ile 31 Aralık 1994 tarihleri arasında Ruanda ülkesinde uluslararası insancıl hukuk kurallarını ciddi bir biçimde ihlal eden kişilerin, ona komşu olan devletlerde aynı eylemleri gerçekleştiren Ruanda vatandaşlarının yargılanmasıdır. Mahkeme Tüzüğü'ne göre, üç tip suç yargılanacaktır. Bunlar; insanlığa karşı suçlar, soykırım ve Ortak Cenevre Sözleşmesi'nin 3. maddesi ile II. Ek Protokolü'nde belirtilen suçlardır. Mahkemenin vereceği cezalarsa hapis cezasıyla sınırlandırılmıştır[463].

Güvenlik Konseyi'nin Ruanda'ya ilişkin kararlarında dikkat çeken özellikler, yaşanan insancıl krizin bölgenin güvenliğini ve barışını tehdit ettiği, soykırımın yaşandığı, büyük çapta yerinden edilmiş kişilerin ve mülteci akınlarının olduğudur. BM ve insancıl yardım personellerinin güvenliğinin sağlanması önemli noktalardan biridir. Bir diğer önemli özellikte soykırımdan sorumlu kişilerin soruşturulması ve yargılanması amacıyla bir ceza mahkemesi kurulmasıdır.

---

[458] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 546; Carol McQuenn, *Humanitarian Intervention and Safety Zones, Iraq, Bosnia and Rwanda*, Palgrave Mcmillan, 2005, ss. 139-141.
[459] Okechukwu, op. cit., s. 592.
[460] S/RES/955,08.11.1994. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/955(1994) (e.t. 26.11.2012)
[461] S/RES/955, para 1.
[462] S/RES/955, para 2.
[463] S/RES/955, Annex: Statute of the Internatinional Tribunal for Rwanda.

Ruanda sonrası tartışmalarda sivillerin silahlı çatışmalardan korunmasına yönelik, resmen girişimlerin olması için çalışmalar ve raporlar hazırlanmıştır. Afrika'nın durumuna ilişkin rapor Genel Sekreter tarafından 13 Nisan 1998 tarihinde yayınlanmıştır. Burada sivillerin çatışmalarda korunmasının insancıl bir zorunluluk olduğu, Güvenlik Konseyi'nin bunun yerine getirilmesinde büyük payı olduğu belirtilmiştir[464]. Bu çağrıya cevap olarak Kanada delagasyonun önderliğinde, Güvenlik Konseyi 12 Şubat 1999 tarihli başkanlık açıklamasında silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin fiziki ve yasal tedbirlerin geliştirilmesi gerekliliğine değinmiştir. Konseyin bu başkanlık açıklamasında altını çizdiği, "sistematik ve yaygın insan hakları ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliği bozacağıdır[465]".

Ruanda'da yaşanan soykırım sürecindeki sessizliğe ilişkin ifadeler İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 1999 yılında yayınladığı raporda şu ifadelerle yer almıştır.

"Ulusal ve uluslararası bürokrasinin yavaşlığı, katılımcı devletlerin işten en az zarar ve en çok karla çıkma yollarını araştırmaları belki de normaldi. Ama normal olmayan bu davranış biçimlerinin o noktada tüm liderler tarafından varlığı kabul edilmiş olan soykırım sırasında kabul edilebilir olmasıydı"[466].

Ruanda'ya ilişkin başka bir sorunda, Ruanda devletinin başarısız bir devlet olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Soykırım sürecinde devlet yapısının gelişmişliği ve bürokrasinin etkinliği düşünüldüğünde bu soruya verilecek yanıt bunun başarısız bir devlet olmadığıdır. Ruanda yönetiminin ülkenin her tarafına yayılmış bir iletişim ağı, emredilen işleri yapmaları konusunda son derece iyi eğitilmiş askeri birlikleri vardı[467].

Ruanda'ya ilişkin diğer bir sorunda, BM Kalkınma Fonu, Dünya Bankası gibi önemli kuruluşlarca 15 yıl boyunca Afrika'nın kalkınma yıldızı olarak tanımlanmasıdır. Ruanda'da ekonomik göstergeler son derece iyiydi. Kişi başına yiyecek üretimi artmasına rağmen, tarımın Gayri Safi Milli Hasıla'daki (GSMH) miktarı azalmaktaydı. Bölgedeki en az dış borca

[464] A/RES/52/871 – S/RES/1998/318, 13.04.1998. Report of the Secretary General, The causes of conflict and the promotion of durable peace and sustainable development in Africa. http://www.un.org/africa/osaa/reports/A_52_871_Causes%20of%20Confict%201998.pdf. (e.t. 19.01.2015)
[465] S/PRST/1999/6. 12.02.1999. Statement by the President of the Security Council, http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/8D7EA4161BC93F450525674B0065A653, (e.t. 19.01.2015); Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., ss. 547-548.
[466] Human Rights Watch Report, para. 199. http://www.hrw.org/legacy/worldreport99/download.html. (e.t. 26.01.2014)
[467] Altan, op. cit., s. 109.

ve en düşük enflasyon oranına sahip ülkeydi[468]. Bu başarı öyküsüne rağmen ülke nasıl böyle bir soykırım süreci yaşadı. Dolayısıyla burada sorulması gereken sorulardan biri de kalkınmanın anlamı ve bıraktığı boşlukların neler olduğudur? Bunun cevabı kredi kuruluşlarının artan toplumsal huzursuzlukları göz ardı edip rakamlarla ilgilenmesidir. Asıl problem ise görmezlikten gelmekten öte, bizzatihi kalkınma projelerinin soykırım sürecine yol açaçak gelişmelerin nedenleri arasında yer almasıdır. Projelerin hayata geçiriliş tarzı eşitsizlikleri derinleştiriyordu. Yardımın büyük bir bölümü yardımı yapacak kişilere yaşam alanı kurulmasıyla onların ve devlet elitinin eline geçiyordu. Devlet eliti vasıtasıyla kırsala yönelik bu yardımlar soykırım sürecindede işleyecek denetim ağlarının kurulmasını kolaylaştırmıştır. Böylece bu projeler ve bu projeleri yürüten kuruluşlar dolaylı yollardan soykırım sürecinin yapılarının etkinleşmesine katkıda bulunmuşlardır[469]. Her ne kadar rahatsız edici bir varsayım olsa da uluslararası aktörler, Ruanda ve Eski Yugoslavya'daki soykırım sürecini hazırlayan koşulların yaratılmasında etkili bir rol oynamışlardır[470].

Soykırımın önlenememesi konusunda Batı'nın sorumluluğu gerek BM'nin raporlarında gerekse Afrika Birliği örgütünün raporlarında yer almaktadır. Her iki raporda en fazla suçlamaya maruz kalan devletler, soykırımın engellenmesine yönelik gerekli çabayı sarfetmeyen ABD ile soykırımcı hükümeti desteklemekle suçlanan Fransa'dır[471].

Bütün bu veriler değerlendirildiğinde; uluslararası toplumun bu gibi olaylardaki sorumluluğuna en çarpıcı örneklerden biri Ruanda'dır. Uluslararası toplumun Ruanda'daki sorumluluğu, soykırım sürecini engelleyememesi ve soykırımı durduracak nitelikte kuvvet kullanılmamasıdır. Soykırım başladığında, UNAMIR'in 2519 askeri bulunuyordu. UNAMIR, Kigali'nin güvenliğini sağlama görevi dışında, Arusha Barış Antlaşması'nı gözlemlemek ve seçimlerin güvenli bir şekilde yapılmasıyla görevlendirilmişti. Bu çerçevede bu görevler yerine getirilememiştir. Bu bağlamda Ruanda için açıkça söylenen uluslararası toplum tarafından zamanında bir müdahale yapılsaydı hedef seçilen kitlenin büyük bir bölümünün hayatının kurtarılacağıdır[472].

---

[468] Mahmood Mamdani, *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativizm and the Genocide in Rwanda*, Princeton University Press, 2001, ss. 144-145; Peter Uvin, *Aiding Violence: The Devolopment Enterprise in Rwanda*, Kumarian Press, Connecticut, 1998, ss. 1-2.
[469] Uvin, op. cit., ss. 40-42; Altan, op. cit., ss.110-111.
[470] Orford, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., ss. 115-120.
[471]Human Rights Watch, "World Report 2001, Rwanda". http://www.hrw.org/legacy/wr2k1/download.html. (e.t. 27.01.2014)
[472] Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., s. 22; Orford, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., s. 99.

11. Doğu Timor

16. yüzyıldan itibaren Portekiz'in sömürgesi olan Doğu Timor için BM Genel Kurulu BM Antlaşması'nın XI. başlığı çerçevesinde, Portekiz Timor'unu kendini yönetemeyen bölge olarak kabul etmiştir. 1974 yılında gerçekleşen Karanfil Devrimi sonrasında Portekiz hükümeti Doğu Timor için kendi kaderini tayin sürecini başlatmıştır. 1975 yılında Doğu Timor'da siyasi partiler arasında yaşanan gerginliğin silahlı çatışmaya dönüşmesi sonucu, Portekiz yönetimi Doğu Timor'dan çekilmiş, bunun sonucunda bu çatışmaları güvenliği açısından tehlikeli gören Suhorto yönetimindeki Endonezya hükümeti 1975 yılında adayı işgal etmiştir[473].

Eski bir Portekiz sömürgesi olan Doğu Timor'daki çatışmaların kaynağında adanın 7 Aralık 1975 tarihinde Endonezya tarafından işgal edilmesi yatmaktadır. 1976 Haziran'ında ise Endonezya, Doğu Timor'u 27. eyaleti olarak ilan etti. Bu işgal uluslararası toplumun büyük çoğunluğu tarafından tanınmamıştır. Burada tanıma konusunda en önemli istisna Avusturalya'dır. Bu ilan BM tarafından hiçbir zaman tanınmamıştır[474]. 1975 yılından 1999 yılına kadar süren bu işgal sürecinde Doğu Timorlular silahlı direnişte dahil muhalafet sergilemişlerdir. Bu süreç zarfında Endonezya kuvvetleri işkence, adam öldürme, katliam, tecavüz, keyfi gözaltı ve alıkoyma gibi kitlesel ve yoğun insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmuş, ada halkının yaklaşık dörte birini oluşturan 150 ile 170 bin arasında insan hayatını kaybetmiştir. 1998 yılında Suhorto'nun gidişi ve rejimin değişmesiyle Doğu Timor'un bağımsızlığını kazanması olasılığı doğmuştur. 5 Mayıs 1999[475] tarihinde; yaklaşık 150 ile 170 bin ölü bırakan 20 yıllık baskı rejimi, yeni seçilen Endonezya Başbakanı Habibie'nin Doğu Timor'un bağımsızlık ile Endonezya rejimi arasında tercih yapmasınına ilişkin anlaşmayı kabul etmesiyle son bulmuştur. 5 Mayıs 1999 tarihinde Endonezya ile Portekiz arasında imzalanan antlaşmayla Doğu Timor'un geleceği konusunda halk oylamasının sınırları çizilmiştir. Portekiz ile Endonezya arasında imzalanan antlaşma uyarınca; Doğu Timor halkına Endonezya ile birleşme ile bağımsızlık arasında bir tercih yapmaları konusunda halk oylaması seçeneği sunulmuştur. Güvenlik Konseyi 11 Haziran 1999 tarihinde almış olduğu 1246[476] sayılı kararıyla bu sürece katılmış ve bu karar uyarınca Doğu Timor'daki referandum

[473] Mann, op. cit., s. 493.
[474] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 149.
[475] Bu anlaşma uyarınca; bağımsızlık yönünde bir tercih yapılması halinde otorite BM'e devredilecektir.
[476] S/RES/ 1246, 11.06.1999. para 1. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1246(1999) (e.t.13.12.2012)

sürecini organize etmek üzere Doğu Timor BM Misyonu (UNAMET-UN Mission in East Timor) kurulmuştur. UNAMET'in görevi seçimlerin gözetlenmesi ve politik tavsiyelerde bulunmadır. Endonezya hükümeti seçim sırasında barış ve güvenliği sağlamakla görevlidir. Oy verme süreci boyunca yaratılması gereken güvenli ortam koşulu Endonezya hükümeti tarafından sağlanmamıştır. Bağımsızlık yanlılarına yönelik gerçekleştirilen yerel milis saldırılarını Endonezya kuvvetleri desteklemiştir. Bütün bunlara rağmen 30 Ağustos 1999 tarihinde gerçekleşen refarandum sonucunda %98,6 oranında katılım gerçekleşmiş, %78 oranında adanın bağımsızlığı yönünde oy kullanılmıştır[477].

Seçimleri takiben Endonezya kuvvetleri tarafından desteklenen yerel milis örgütlerince yeni bir şiddet atmosferi yaratılmıştır. Böylelikle Doğu Timor halkı bütünüyle hedef seçilmiştir. Yaşanan bu şiddet sürecinde 400 binden fazla insan yerinden edilmiş ve Batı Timor'a göç ettirilmiştir. Binden fazla sayıda insan öldürülmüş ve varolan mülklerin %60 ile 80 gibi büyük bir oranı imha edilmiştir. Bu olaylar sonucunda UNAMET çok sayıda personelini 5 Eylül 1999 tarihinde geri çekmiştir. Bütün bunlar devam ederken müdahale konusundaki büyük isteksizliğe rağmen, Avusturalya'nın öncülüğünde, iç kamuoyu baskısı ve mülteci krizininde etkisiyle Güvenlik Konseyi BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde 15 Eylül 1999 tarihinde almış olduğu 1264 sayılı karar ile Doğu Timor'daki barış ve güvenliğin yeniden tesisi için çok uluslu bir gücü yetkilendirmiştir[478]. Kararda, Doğu Timor'da yaşanan bütün şiddet olayları kınanmış, tüm tarafların insancıl yadımların ulaşması için işbirliği yapması ve risk altında bulunan sivillerin korunması, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin güvenli dönüşünün sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca kararda insancıl yardımın etkin bir şekilde dağılımının sağlanması gerektiği yer almıştır[479]. Bu kararın diğer önemli bir özelliği de giriş bölümünde belirtilen, BM güçlerinin müdahalesine Endonezya hükümetinin kabule hazır olmasıdır.

25 Ekim 1999 tarihinde alınan 1272 sayılı karar ile Genel Sekreter'in raporu doğrultusunda, bütün yönetsel ve yargısal sorumluluğun BM'nin oluşturduğu UNTAET'e

---

[477] Megan Hirst and Howard Vorney, "Justice Abandoned? An Assesment of the Serious Crimes Process İn East Timor", , Occasional Paper Series: International Center for Transitional Justice, June 2005, ss. 1-2, http://ictj.org/sites/default/files/ICTJ-TimorLeste-Justice-Abandoned-2005-English.pdf. (e.t. 28. 10.2013); John Janzekovic, *The Use of Force in Humanitarian Intervention*, Ashgate Publishing Limidet, 2006, s. 133; Mann, op. cit., ss. 493-494; Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 551.

[478] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op., cit., s. 553.

[479] S/RES/ 1264, 15.09.1999. para 1-2. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1264(1999) (e.t.15.12.2012).

(Doğu Timor BM Geçici Yönetimi- UN Transitional Administration in East Timor) ait olduğu ifade edilmiştir. Bu kararda bu yapılanmanın ne gibi bileşenleri olması gerektiği belirtilmiştir**.** Bu kararla güvenliğin sağlanması, adaletin ve düzenin tesis edilmesi ve sürdürülmesi, etkin bir yönetimin kurulması, sosyal hizmetlerin gelişimi için yardım edilmesi, kendi kendini yönetim için kapasitenin gelişimine destek, sürdürülebilir kalkınma için şartların yaratılmasına katkı amaçlanmıştır[480]. UNTAET'in görevi 20 Mayıs 2002 tarihine kadar devam etmiştir[481].

Adadaki şiddet, 20 Kasım 1999 tarihinde BM Kuvvetlerinin adaya gelmesiyle sonlanmıştır. Bu güce barış ve güvenliği sağlama ve düşmanlıklara son verilmesi konusunda gerekli tüm önlemleri alma yetkisi verilmiştir. Bu güç barış ve güvenliği restore etmenin yanısıra, UNTAET'e diğer yönetimsel görevlerin yerine getirilmesinde yardım etme ve insancıl yardım operasyonlarınıda kolaylaştırmakla yükümlüdür[482].

Burada görev yapan BM yetkililerinin bildirdiğine göre Endonezya ordusunun yönetimi altında Doğu Timor'da toprakların yakılması politikası izlenmiştir[483]. Toptan temizlik politikası çerçevesinde çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, yerinden edilmiş, ağır zalimane davranışlara maruz kalmış, altyapı tesisleri yoğun bir şekilde zarara uğratılmıştır. Endonezya Hükümeti bütün bunların ısrarlı bir şekilde bağımsız güçler tarafından yapıldığını savunmasına rağmen, saldırılara Endonezya ordusu katılmış ve önderlik etmiştir[484].

Doğu Timor'a ilişkin diğer önemli bir konuda, 1999 yılının Eylül ayı boyunca BM İnsan Hakları Komisyonu'nun Doğu Timor'daki durumu ele almak için özel oturum düzenlemesidir[485]. BM Genel Sekreterliği'ne bölgede 1999 yılı ocak ayından itibaren işlenmiş insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerini sorgulamak üzere bir bağımsız komisyon kurulması çağrısı yapılmıştır. Komisyon, 1999 yılının Aralık ayında bulgularını rapor haline getirmiştir. Bu raporda uluslararası hukuk kurallarının ihlal edilmesinden sorumlu kişilerin araştırılması

[480] S/RES/1272, 25.10.1999. para 1-2.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1272(1999) (e.t.15.12.2012)
[481] Hirst and Vorney, op. cit., s. 3.
[482] Hirst and Vorney, op. cit., s. 2; Janzekovic, op. cit., s. 134; Lephard, op. cit., s. 24.
[483] S/1999/976, 14.09. 1999. Report of the Security Council Mission to Jakarta and Dılı, 8 to 12 September 1999. http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/TL%20S1999976.pdf (e.t.19.01.2014)
[484] Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society,* op.cit., s. 54.
[485] Hirst and Vorney, op. cit., s. 3.

ve soruşturulması amacıyla uluslararası bir kurumun kurulması dışında, bu sorumlu kişilerin uluslararası bir mahkemede yargılanması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur[486].

Bu olayın dikkate değer tarafı, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesinde Güvenlik Konseyi'nin algısının ve dilinin değişmesidir. Somali ve Haiti gibi önceki örneklerde üye devletler ısrarlı bir şekilde Konsey'in eyleminin benzersiz ve emsal oluşturmayacak karakteri üzerinde dururken, Doğu Timor örneğinde bu eylemi tanımlarken büyük bir istekle davranmışlar ve ısrarlı bir şekilde eylemin uluslararası toplumun zorunlulukları anlamında BM Antlaşması'nın öngördüklerini ve çağdaş beklentileri karşıladığı ifade edilmiştir. Bu uzlaşmayı kolaylaştıran faktörlerin başında Endonezya'nın müdahaleye ilişkin rızası gelmektedir. Bunun öncelikli olarak Çin gibi devletler üzerinde etkisi olmuştur[487].

Doğu Timor'a yönelik insancıl müdahalenin başarısı değerlendirildiğinde kurulan yeni devletin açık bir şekilde istikrarsız olduğu, orada yaşayanlar açısından günlük hayatın ortak karekterinin huzursuzluk ve şiddet olduğu söylenmekle birlikte, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle hareket eden çok uluslu güç (UNAMET) krize hızlı bir şekilde cevap vermiş ve Doğu Timor'da barışı inşa misyonunu yüklenmiştir. UNAMET seçimler sonrası şiddetin engellenmesi için etkili önlemler alınması gerektiğini belirtmiştir. Doğu Timor örneğinde tanık olunan diğer bir konuda önemli sayıda mültecinin dönüşünün sağlanmasıdır. Bu bağlamda ülkede daha güvenli bir ortam yaratılmıştır[488].

Bu olaya ilişkin getirilen önemli bir eleştiri[489] ise, Batılı devletlerin katliamlar konusunda Endonezya Hükümeti'nin açık suç ortaklığına rağmen, müdahale konusunda oldukça isteksiz bir görünüm sergilemeleri ve bu konuda Endonezya Hükümeti'nin rızasını aramalarıdır. Doğu Timor'a yönelik müdahale konusunda rızanın aranması, Kosova müdahalesinde bu rızanın aranmaması Batı'nın aldığı tutumun açık bir çelişkisini yansıtmıştır[490].

Doğu Timor'un Avusturalya liderliğindeki askeri müdahale sonrası durumu kimi yorumcular açısından BM için bir başarı hikayesi olarak değerlendirilmektedir**.** Bu yorumlar

[486]Situation of Human Rights in East Timor, General Assembly A/RES/54/660. 10.12.1999. para. 74. http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.54.660.En?OpenDocument, (e.t. 28.10.2013).
[487] Welsh, "The Security Council and Humanitarian Intervention", op. cit., s. 551.
[488] Ibid., ss. 554-555.
[489] Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op.cit., s. 150.
[490] Hehir, *Humanitarian Intervention AfterKosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op. cit., ss. 55-57.

uyarınca Doğu Timor'a bütün tarafların onayı ile sevk edilen çok uluslu güç, Doğu Timor halkının kendi egemenliğini gerçekleştirmesine olanak sağlamıştır[491].

12. Bosna Hersek

1991 yılının haziran ayında önce Slovenya ardından Hırvatistan, Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti'nden ayrılıp bağımsız devlet olduklarını ilan etmişlerdir[492]. Bosna Hersek'teki durumun sona erdirilmesi için BM'de 1991 yılının sonlarına doğru müdahale çağrıları duyulmaya başlanmıştır[493]. Bölgede gerginliğin tırmanması sonucu BM Güvenlik Konseyi'nin 21 Şubat 1992 tarihinde almış olduğu 743[494] sayılı karar ile bölgeye BM Koruma Gücü (UNPROFOR- UN Protection Force) gönderilmiştir. UNPROFOR ilk olarak Güney Hırvatistan'a yerleştirilmiştir. Çatışmaların alan olarak yoğunlaşması nedeniyle bu koruma gücünün görev alanı ve tanımı gelişmiştir. Bu bağlamda yetki insancıl yardımların ulaştırılmasından Sıpların, Bosna Hersek üzerindeki uçuşa yasak bölgeyi ihlal edip etmediklerinin izlenmesine kadar genişletilmiştir[495].

1992 yılının Mart ayında Bosna Hersek'te referandum yapılmış ve katılanların %63'ünün Yugoslovya'dan ayrılma ve bağımsızlık yönünde oy kullandığı açıklanmıştır. Bosna Hersek 3 Mart 1992 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bosnalı Sırplar bu referanduma katılmamıştır. Liderleri Radovan Karadzic tarafından referandum yasadışı ilan edilmiş ve 27 Mart 1992 günü Bosna Sırp Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Bunlar yaşanırken; Yugoslav Ordusu komutanı General Adziç ordusunun Bosna'daki Sırp halkını koruyacağını bildirmiş, bunun üzerine Bosnalı Müslümanlarda çatışma hazırlıklarına girişmişlerdir. Referanduma katılmaktan yana olmayan Sırplar, referandumu engellemek ve sonuçlarını geçersiz kılmak için geniş çaplı saldırılarda bulunmuşlardır. 5 Nisan 1992 tarihinde iç savaş korkusuyla yaklaşık 100 bin kişinin hükümetin istifasını ve uluslararası himaye talebiyle yaptıkları gösteride, göstericilere ateş açılmıştır. Bundan sonra Bosna'da iç savaş ve katliam süreci başlamıştır[496].

---

[491] Weiss, *Humanitarian Intervention:War and Conflict in the Modern World*, op. cit., ss. 101-102; Chesterman, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, op. cit., s. 219.
[492] Rona Aybay, "Bosna Hersek'te Savaş ve İnsan Hakları Mahkemesi", Hukuk ve Adalet, Yıl 1, Sayı 1, Ocak-Mart 2004, s. 97. Çatışmalar başladığında Bosna-Hersek'in genel nüfus dağılımı şu şekildeydi. Nüfusun %45'i Müslüman, %30'u Sırp, %17'si Hırvat'dır. McQuenn, op. cit., s. 54.
[493] McQuenn, op. cit., s. 55.
[494] S/RES/743, 21.02.1992. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/743(1992) (e.t. 11.11.2012)
[495] McQuenn, op. cit., ss. 54-56.
[496] Türkmen, op. cit., ss. 182.

Olayların artarak devam etmesi sonucunda BM Güvenlik Konseyi 13 Ağustos 1992 tarihinde 770[497] sayılı kararı almıştır. Bu kararın giriş kısmında Bosna'daki durumun uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu, bölgede barış ve güvenliğin yeniden tesisi ve insancıl yardımların ulaştırılması konusunda en önemli bileşenin Konsey'in çabaları olacağı ifade edilmiştir.

Kararda VII.Bölüm uyarınca, tüm tarafların ve ilgililerin acilen şiddeti sonlandırmaları gerektiği bildirilmiş, Bosnalı sivil halka insancıl yardım ulaştırılması için üye ülkelerin ulusal düzeyde ve bölgesel örgütler yoluyla gerekli her türlü önlemi alabileceği belirtilmiştir[498].

Güvenlik Konseyi, Bosna'daki duruma ilişkin almış olduğu 16 Nisan 1993 tarihli 819[499] sayılı kararın giriş kısmında Bosna Hersek'in toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliğini tekrar doğrunlamış, bütün taraflara çok acil bir şekilde ateşkes yapmaları gerektiği söylenmiş, uluslararası insancıl hukuku ihlal eden şiddet eylemleri, özellikle etnik temizlik kınanmıştır. Kararda, Serebranica ve çevresi BM yönetimi altında Güvenli Bölge ilan edilmiştir[500]. Ayrıca kararda, Serabranica ve çevresindeki Bosnalı Sırp paramiliter grupların acilen silahlı çatışmayı kesmeleri ve geri çekilmeleride öngörülmüştür[501]. Kararda, Bosnalı Sırp paramiliter grupları tarafından Doğu Bosna'nın köylerine ve kasabalarına yönelik etnik temizliğin uluslararası hukuku ihlal ettiği ve kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir[502]. Güvenlik Konseyi'nin 6 Mayıs 1993 tarihinde almış olduğu 824[503] sayılı kararda benzer bir içeriğe sahiptir.

Güvenlik Konseyi'nin devam eden saldırılar üzerine almış olduğu 4 Haziran 1993 tarihli 836[504] Sayılı kararda UNPROFOR'a, güvenli bölgelere karşı yürütülen saldırılara karşılık verme konusunda yetki verilmiştir[505].

Müdahale kararının verilmesinde ise iki olay önemli rol oynamıştır. Bunlar; 5 Şubat 1994 tarihinde Sırpların Saraybosna'da bir pazaryerine düzenledikleri roket saldırısında 68 kişinin ölmesi, yüzlerce kişinin yaralanması ve 1995 yılında Sırp güçlerinin Serebrenica'da yaptıkları kitlesel katliamdır. 6 Temmuz 1995 tarihinde Bosnalı Sırplar Serebranica güvenli

[497] S/RES/770, 13.08.1992. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/770(1992) (e.t. 16.11.2012)
[498] S/RES/770, para.1-2.
[499] S/RES/819, 16.04.1993.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/819(1993) (e.t. 17.11.2012)
[500] S/RES/819, para.1.
[501] S/RES/819, para.2.
[502] S/RES/819, para.5.
[503] S/RES/824, 06.05.1993.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/824(1993) (e.t. 18.11.2012)
[504] S/RES/836, 04.06.1993. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/836(1993) (e.t. 19.11.2012)
[505] S/RES/836, para 7.

bölgesine yönelik top ateşine başlamışlardır. Hollandalı barış gücü askerlerinin engelleme çabaları başarısızlıkla sonuçlandığı gibi, kendileri de esir alınmıştır. Bu zaman sürecinde Holanda askeri birliğinin yakın hava desteği talepleri BM Barış Gücü tarafından reddedilmiştir. BM Barış Gücü Komuta Kademesi, Sırpların bu yerleşim yerini almak gibi bir niyetleri olduğuna inanmamıştır. Sırplar ise esir almış oldukları Hollandalı askerleri öldürecekleri ve Kuzey Serebrenica'daki mültecilerin toplanmaya başladığı Potacari üstünü top ateşine tutacakları tehdidinde bulunmuşlardır. Hollandalılar askeri birlikleri tehdit altında olduğu için yenilgiyi kabullenmiş ve bölgeyi terketmişlerdir. Serebranica'yı ele geçiren Sırplar, bölgede etnik temizlik için harekete geçmişlerdir. Tuzla'dan kadınlar ve çocuklar tahliye edilmiş ve geride çoğunluğu erkek 7336 kişi kalmıştır. Bu kişiler Sırp milliyetçileri tarafından Bosna'da birkaç yerde katledilmiştir. Bu kriz açıkça güvenli bölge politikası uygulamasının başarızlığını ve zorluklarını ortaya çıkarmıştır. UNPROFOR ise Bosnalıları koruma misyonunda başarısız olmuştur[506].

Bosna'da yaşananların son bulması için BM, özellikle ABD'yi ve NATO'yu, kısmende AB'yi harekete geçirmiştir. NATO 30 Ağustos 1995 tarihinden itibaren Saraybosna'daki Sırp hedeflerini bombalamaya başlamıştır. Bosna'ya yönelik bu müdahalede devlet egemenliği tartışması yaşanmamıştır. Zira burada dönemin Bosna Hersek devlet başkanı Alia İzzetbegoviç uluslararası toplumun müdahalesini istemiş, NATO'nun yapmış olduğu kuvvet kullanmada daha önceki tarihlerde alınan Güvenlik Konseyi kararlarına dayandırılmıştır[507].

Bosna'da yaşananlara bir son vermek amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda 21 Kasım 1995 yılında Dayton'da parafe edilen ve 14 Aralık 1995'te Paris'te imzalanan "Dayton Antlaşmaları"oluşturulmuştur. Barış Antlaşması, Hırvatistan, Bosna Hersek ve Sırbistan Devlet Başkanları tarafından imzalanmıştır[508].

Dayton Barış Antlaşmaları; genel çerçeve anlaşma ile onbir tane ekten oluşan bir bütündür. Genel çerçeve antlaşmada, kalıcı bir barışın kurulabilmesi için, insan haklarına saygı gösterilmesinin ve mülteciler ile yerlerinden edilmiş insanların korunmasının yaşamsal önemi belirtilmiş ve taraflar arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde kuvvete ya da tehdide başvurulmayıp, barışçı yolların kullanılması kabul edilmiştir[509].

---

[506] McQuenn, op. cit., s. 80.
[507] Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", op. cit., ss. 73-74.
[508] Aybay, op. cit., s. 99.
[509] Ibid., s. 100.

Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra Bosna'nın barış ve istikrarı için BM Güvenlik Konseyi tarafından 21 Aralık 1995 tarihinde alınan 1035[510] Sayılı Karar ile IFOR (NATO- led Implementation Force in Bosnia and Herzegovia- NATO'nun Liderliğinde Bosna Hersek Uygulama Gücü) kurulmuştur.

Bosna'da yaşanan sistematik katliam ve yoğun insan hakları ihlallerini soruşturmak ve sorumlularını yargılamak için, Güvenlik Konseyi 25.05.1993 tarihli 827[511] sayılı kararı ile Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kurmuştur. Bu mahkemenin yetkisinin kapsamı 1 Ocak 1991 yılından itibaren Eski Yugoslavya sınırları içinde meydana gelen ciddi insancıl hukuk ihlallerini[512] soruşturmakdır[513]. Eski Yugoslavya için kurulan bu ceza mahkemesinin taraf şartı aranmaksızın bütün devletlerin uymak zorunda olduğu teamül hukuku kuralı olarak Cenevre Sözleşmesi'ne gönderme yapmış olması uluslararası hukukun gelişimi yönünde önemli bir katkı olarak değerlendirilmiştir[514]. Bir diğer önemli katkı mahkemenin "insanlığa karşı suçlar" gibi tanımı oldukça zor olabilecek bir kavrama işlerlik kazandırmasıdır[515].

Sonuç olarak; Bosna'da yaşanan etnik savaş, etnik temizlik ifadesinin küresel bilinçe yerleşmesine neden olmuştur. Bu savaş sonucunda, üçte ikisi sivil ya da savaş esiri olmak üzere 300 bine yakın insan hayatını kaybetmiştir. Sistematik anlamda tecavüzler gerçekleştirilmiş, 4 milyondan fazla insan mülteci konumuna düşmüştür[516].

V. GENEL DEĞERLENDİRME

İnsancıl müdahale kavramının incelendiği bu bölümde, kavramın tarihsel, kuramsal, hukuksal ve uygulama boyutuyla analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu çok boyutlu durumdan da anlaşılacağı gibi insancıl müdahale kavramı değerlendirilirken bir çok boyut hesaba

[510] S/RES/1035, 21.12.1995. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1035(1995) (e.t. 28.11.2012)
[511] S/RES/827, 25.05.1993. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/827(1993) (e.t. 18.11.2012)
[512] Bosna'da yaşanan insanlığa karşı suçlardan en iyi belgelenenleri tecavüz olayları olmuştur. Bilinen vakaların çoğunda Sırp erkekleri, Bosnalı Müslüman kadınlara tecavüz etmişlerdir. Bosna'nın ortasında tecavüz kampları kurulmuştur. Bosnalı kadınların hamile bırakılana kadar tecavüze uğramaları soyu babaya dayanan Sırp çocukların doğmasını amaçlamaktaydı. Etnik temizliği amaçlayan Sırplar, Bosnalı Müslümanlar açısından etnik kirlilik yaratmayı hedeflediler. Arus Yumul, "Savaş ve Kadın", Hukuk ve Adalet, Savaş ve Hukuk sayısı, Yıl 1, Sayı 1, Ocak-Mart 2004, s. 45.
[513] S/RES/827, para 2.
[514] Theodor Meron, "War Crimes in Yugoslavia and the Development of International Law", American Journal of International Law , Volume 88, No 1, 1994, ss. 79-80.
[515] Cenap Çakmak, "Bosna İç Savaşı: Avrupa'nın Kalbinde İnsani Trajedi", *20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik*, Der: Cenap Çakmak- Fadime Gözde Çolak- Gökhan Güneysu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 86.
[516] Mann, op.cit., s. 414. Boutros-Ghali'nin 1992'de Saraybosna'da yapmış olduğu açıklama; *"Sizin durumunuz Dünya'daki diğer on yerden daha iyi*" şeklindedir. Fixdal- Smith, op. cit., s. 301.

katılmalıdır. Bu da sorunun, soru düzeyinde o kadar olmasa bile cevap düzeyinde karmaşıklığını göstermektedir.

İnsancıl müdahale kavramını uluslararası hukukun ve insancıl hukukun ağır ihlalini oluşturan ve uluslararası hukuk belgelerinde de bir çoğu tanımlanmış soykırım, katliam ve insanlığa karşı suç, savaş suçu gibi fiilerin bir devlet ülkesinde meydana gelmesi halinde, ilgili eylemlerin gerçekleştiği devletin bunu önleyememesi ya da bizzat kendisinin fail olması durumunda, bunların önlenmesi konusunda başka devlet/devletlerin askeri müdahalede bulunabileceği varsayımı oluşturmaktadır.

İnsancıl müdahale gibi güncelliğini koruyan, çağdaş bir olgunun kavramsal anlamda kökleri Ortaçağ Hristiyan düşüncesinde yer alan "Haklı savaş" geleneğine kadar götürülmektedir. Kavramın özellikle Avrupalı uluslararasarası hukuk yazarlarınca 18.yüzyıl ve 19. yüzyılda ele alındığı da görülmektedir. Bu sebeple kavramın en azından geçtiğimiz yüzyıla ait olmadığı ortadadır. Özellikle 19. yüzyılda devletlerin, başka devletlere yönelik müdahalelerine bakıldığında, yapılan kimi müdahalelerin doktrinde insancıl müdahale adı altında değerlendirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Buradan haraketle insancıl müdahale kavramının uluslararası hukukta bir teamül kuralı olarak yeraldığı ifade edilmiştir. Buna karşılık egemen olan görüş insancıl müdahale kavramının uluslararası hukukta bir teamül hukuku kuralı olarak varolduğuna ilişkin yeterli kanıtın bulunmadığı yönündedir. Bunlara ek olarak, BM sonrası dönemde de insancıl müdahale olarak değerlendirilebilecek kimi müdahalelerin (Kamboçya, Tanzanya, Doğu Pakistan), yapanlar tarafından dahi bu isimle anılmadığı görülmüştür.

Soğuk savaş sonrası dönemde ise insancıl müdahale kavramına ilişkin tartışmaların daha yoğun bir şekilde yaşandığı gerçektir. Bu duruma katkı sağlayan önemli bir nokta evrensel nitelikteki insan hakları söyleminin etkisidir. En azından soğuk savaş sonrası dönem için, insan hakları söyleminin göreceliliği tartışılabilir olmakla birlikte, bu söylem insancıl müdahale kavramı üzerindeki tartışmalarda etkili olmuştur.

1999 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan BM Genel Kurulu'nda şu temel soruyu yöneltmişti; "*Eğer insancıl müdahale gerçekten egemenliğe karşı kabul edilemez bir saldırı oluşturuyorsa, Serebrenica ve Ruanda'da tanık olduğumuz olaylar karşısında nasıl*

davranmalıyız? İnsan olarak varoluşumuzun dayandığı tüm ilkeleri yoksayan ağır ve sistematik insan hakkı ihlallerine karşı ne yapmalıyız?"[517].

İnsancıl müdahale sorunsalı böylece ilk kez doğrudan doğruya BM Genel Sekreteri tarafından dile getirilmiş ve bu dile getirilme sonucunda devlet egemenliğinin sınırlarının uluslararası toplum düzeyinde tartışılması hızlanmıştır. Başlangıçta, BM Antlaşması çerçevesinde kabul edilmesi olanaksız olan bu kavram tüm siyasi ve hukuki engellere karşın BM bünyesinde dahi ele alınacak kadar uzun bir yol almıştır. Sistemin güvenilirliliği açısından normatif sisteme sıkı sıkıya bağlılığın masum insanların katliama uğramasında yakın bir neden oluşturup oluşturmadığı tartışmalarda önemli bir yer tutmuştur.

İnsancıl müdahale taraftarları, uluslararası hukukun varlık nedeninin sadece devletlerin kutsallığını korumak olmadığını, insan onurunun da eşit değerde olduğunu, bazı durumlarda müdahale edilmemesi yönündeki katı kuralların bu değeri gölgede bıraktığını ifade etmişlerdir[518].

İnsancıl müdahale konusundaki sorun ise, başka bir devletin ya da devletlerin insanlığın vicdanını şoke eden, kitlesel düzeydeki insan hakları ihlallerini önleme konusunda, egemen bir devletin topraklarına müdahale etmesinde yatmaktadır. Bu bağlamda insancıl müdahale kavramı, uluslararası hukukun temel yapıtaşlarını oluşturan kuvvet kullanma yasağı ve devletlerin iç işlerine karışmama yasağı gibi ilkelerin ihlal edilip edilmediği ile karşı karşıya gelmektedir. Bu bağlamda tek taraflı bir şekilde yapılan insancıl müdahalenin yasal olmadığı ve BM Antlaşması'nın ihlalini oluşturduğu açıktır. İlgili kısımlarda da belirtildiği gibi BM Antlaşması'nda insancıl müdahaleye ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Açıkça kuvvet kullanılmasının hangi hallerde istisnai nitelikte mümkün olduğu antlaşmada belirtilmiştir. Bununla birlikte BM Güvenlik Konseyi'nin bir devlet ya da bölgede yaşanan iç çatışmaları veya karışıklıkları uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit olarak değerlendirip, silahlı kuvvet kullanımını içermeyen zorlama yollarını tükettikten sonra, silahlı kuvvet kullanımını içeren bir karar alması yetkisi dahilindedir. Asıl tartışılan nokta, böyle bir yetkilendirme olmadan tek bir devletin ya da devletler koalisyonun, insancıl müdahale olgusunun unsurlarını içerecek şekilde askeri müdahalede bulunmasıdır. Bunun tipik örneğini Kosova müdahalesi oluşturmaktadır. Aslında Kosova müdahalesi bir bakıma insancıl müdahale olgusuna ilişkin

[517] Kofi Annan, Secretary GeneralPresents his AnnualReport, Prees Release SG/SM/7136, GA/ 9596, 20 Semptember 1999. http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990920.sgsm7136.html. (e.t.04.10.2013)
[518] Murphy, "Criminalizing Humanitarian Intervention", op. cit., s. 349.

yaklaşımın çelişkilerini özetler niteliktedir. Hatırlanacağı gibi burada ifade edilen "Yasal değil fakat meşru" ifadesidir. Problemin temelinde yatan özellikle bu gibi durumlarda BM Antlaşması'nda yeterince açıklıkta kendiliğinden uygulanılacak ve uyulacak çözüm yollarının hukuki anlamda bulunmamasıdır.

Mevcut pozitif nitelikteki uluslararası hukuk metinlerine baktığımızda müdahale hakkının düzenlendiği tek metin Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'dır. Fakat gerek Afrika Birliği Örgütü'nün bölgesel olması gerekse etkinliği düşünüldüğünde bunun çok da işlevsel olmadığı açıktır.

İnsancıl müdahale kavramı devletlerin sadece kendi vatandaşlarından sorumlu olmadıklarının da bir ifadesidir. Klasik anlamda devletler sadece egemen oldukları toprak parçasında yaşananlardan sorumludur. Bu özellik insancıl müdahale kavramının hukuki boyuttan çok etik bir boyuta sahip olduğuna işaret etmektedir. Devletlere kendi güçlerini, başka topraklardaki "yabancıların" acılarını dindirmek için kullanmalarına yönelik çağrı niteliğindedir. En azından bunun kuramsal düzeyde savunulabileceğini söyleyebiliriz. Fakat tarihsel bilgimiz ve yakın zamanda yaşanan pratikler bu olgunun o kadar masum bir niteliğe sahip olmadığını göstermiştir. Sonuçta insancıl müdahale kavramının uygulanabilirliği test edildiğinde bir çok örnek açısından haraketsiz kalındığı gerçektir. En azından insancıl müdahale kavramı uygulanabilirlik anlamında bunu uygulabilecek yeterlilikte gücü olan devletlere ihtiyaç duymaktadır. Bu devletlerde, diğer devletler gibi kendi ulusal çıkarları çerçevesinde haraket ettiğinden dolayı, çoğunlukla yaşanan büyük çaptaki insan hakları ihlallerine ve katliamlara sessiz kalınmıştır. Ruanda ve Bosna'da yaşananlar bunun en trajik örnekleri olarak Dünya tarihindeki yerlerini almışlardır. Devletlerin müdahale konusunda isteksiz olmaları anlaşılabilir olmakla birlikte, önemli çıkarları olduğunda ordularını uzak topraklara çok rahatlıkla gönderdikleri bir gerçektir. Sorun bunu söz konusu devletlerin eline bırakmayacak tarafsızlıkta ve yeterlikte bir örgütlenmenin nasıl kurulacağıdır. İşin ironik yanlarından biri de söz konusu bu devletlerinde bu tip bir oluşuma önemli oranda destek vermelerinin gerekliliğidir. Mevcut BM yapılanması ve örgütlenmesi bunun çok uzağındadır.

Bununla birlikte bazı nedenler BM'nin insancıl müdahalelere daha fazla müdahil olmasına sebep olmaktadır. Bunlar arasında insan haklarının giderek uluslarüstü bir içerik kazanması, yaşanan uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların sınırları aşan niteliği, uluslararası barış ve güvenliğe bulundukları bölge açısından tehdit oluşturmaları ve ciddi bir mülteci akını yaratmaları sayılabilir. Bunun dışında gelişen teknoloji, görsel ve yazılı medya

sayesinde insanların yaşanan olaylardan haberdar olup, baskı yaratabilmesi de önemli faktörler arasındadır.

Özetlemek gerekirse; insancıl müdahale kavramının uygulanması uluslararası sistemin işleyişi açısından ciddi riskleri barındırmaktadır. Bu risklerin en azından minimalize edilmesi için güçlü bir siyasi irade ve bu iradenin kararlığı gereklidir. Bu noktada karşılaşılabilecek en önemli sorunlardan biri insancıl müdahale uygulamalarının yaygınlaştırılmasıdır. Bunun sonucu uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmama ve kuvvet kullanma tehdidinin yasaklanması ilkelerinin aşınmasıdır. Pandoranın kutusu misali, bu durum çok farklı amaçlarla ve çıkarlarla, "insancıllık" nitelemesi adı altında insancıl müdahaleyi gerçekleştiren devlet ya da devletler topluluğunun politik ve ekonomik amaçları doğrultusunda insancıl müdahalenin bir araça dönüştürülmesi şekline de yol açabilir. Bu kavram önleyici meşru savunma kavramında olduğu gibi uluslararası ilişkilerde hegemonya tesisine yönelik de kullanılabilir. Burada karşılaşılan temel sorun müdahale konusunda nesnelliğin nasıl sağlanacağıdır. Uluslararası toplumun uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan kitlesel çaptaki insan hakları ihlallerine sessiz kalmasını beklemek ne kadar doğrudur. Bu bakımdan insancıl müdahale kavramından ziyade koruma sorumluluğu ilkesinin son zamanlarda daha sıklıkla dile getirilmesi bu çelişkinin giderilmesinin ve ortaya çıkan ihtiyacın bir sonucudur.

Bir diğer gözden kaçmaması gereken nokta da müdahaleye dayanak oluşturan değerlerin Batılı değerler üzerinden tanımlanmasıdır. Batı uygarlığının bugünkü Dünya düzenini şekillendirdiği bir gerçek olmakla birlikte, bu çelişkilerin aşılması açısından önemli olan evrensel nitelikteki hukuk normları ve bu normları temel alacak uluslararası örgütlenmelerdir. Her ne kadar bu kavramlar tartışmaya açık olsa da, bu konuya ilişkin temel ölçütler oluşturulabilir. Bu ölçütler çeşitli çalışmalarda ortaya serilmiştir. Bu tezin ikinci bölümünü oluşturan koruma sorumluluğu kısmında ilgili komisyon çalışmalarından ve raporlarından örnekler verilecektir.

Bugün gelinen noktada insancıl müdahale kavramı çok daha geniş bir ilke olan ve sadece askeri müdahale boyutu içermeyen koruma sorumluluğu ilkesi doğrultusunda tartışılmaktadır. Bunu bir bayrak yarışı olarak nitelersek, insancıl müdahale olgusunu da içeren ama ondan çok daha geniş bir yaklaşıma sahip olan koruma sorumluluğu ilkesi etrafında tartışmalar yürütülmektedir.

Bu bağlamda insancıl müdahale olgusu bir bakıma koruma sorumluluğu ilkesinin de geçmişi gibidir. En azından koruma sorumluluğu ilkesi, insancıl müdahale olgusunun nereden

nereye geldiğine ve dönüşümüne işarettir. İnsancıl müdahale olgusunun eksikliklerinden ve tutarsızlıklarından dersler alınmadığı sürece, bu aynı zamanda koruma sorumluluğu ilkesinin geleceğini de belirleyecektir.

İKİNCİ BÖLÜM: KORUMA SORUMLULUĞU

I. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMI VE UNSURLARI

A. Genel Olarak Koruma Sorumluluğu

Kavram önlenebilir nitelikteki felaketlerden (etnik temizlik, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından vb.) devletlerin vatandaşlarını koruma konusunda öncelikli sorumluluğu esasına dayanır. Kavramın içeriği itibarıyla uluslararası topluluğun sorumluluğu ise devletlerin bu görevi yerine getirmediği bütün durumlarda söz konusudur. Bu bağlamda koruma sorumluluğu kavramı insan aklının, her şeyden bağımsız bir şekilde bulduğu bir soyutlama olmayıp; yaşanan büyük çapta insan unsurunun ağır bastığı felaketler karşısında, (soykırım, katliam, kitlesel çapta göç ettirme, aç bırakma, sistematik işkence vb. unsurlar nedeniyle) devletlerin ve uluslararası toplumun neler yapabileceğinden hareketle ortaya çıkmıştır.

Dünya'da uluslararası örgütlenmelerin çokluğu dikkat çekse de, hatta Avrupa Birliği örneğinde görüldüğü gibi ulusüstü yapılanmaların bulunmasına rağmen esas itibarıyla Dünya düzeni devletlerin egemenliğinden oluşmaktadır. Her ne kadar ekonomik, sosyo, siyasi ve kültürel bir süreç olarak küreselleşmenin ulus devletlerin egemenliğini önemli oranda zayıflattığı bir gerçeklik olmakla birlikte, günümüz dünyasında egemen olan devletlerdir. Tabii bu ifade edilirken kavramın hukuki anlamı işaret edilmektedir. Devletlerin egemen eşitliği ilkesi BM Antlaşması'nda ifade edildiği gibi uluslararası hukukun temel yapı taşlarından birisini oluşturmaktadır. Uluslararası hukukun en önemli varsayımlarından birini oluşturan devletlerin egemenliği ilkesinin, devletler arasındaki güç dengesi dikkate alındığında gerçeklikten uzaklığı açıkça anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda koruma sorumluluğu kavramı çerçevesinde dikkat çeken klasik anlamdaki egemenlik[519] kavramının dönüşümüdür. Bununla birlikte Lassa Oppenheim'e göre;

[519] Egemenlik (sovereignty) kelimesi Latince "en üstün iktidar" anlamına gelen superanus sözcüğünden kaynaklanır. Bu anlamda; "üstünlük", "en üstün güç", "egemen olma durumu", "hükümranlık" gibi ifadelere karşılık gelmektedir. Bu ifadelerin ortak anlamı, daha üst bir otoriteye bağımlı kalmaksızın, belirli bir topluluk üzerinde en üstün buyurma gücünü simgelemesidir. Modern anlamda siyasal iktidar ile ilgili bir kavram olan egemenliğin, bugünkü anlamını kazanması Ortaçağın sonlarında olmuştur. "*Belirli bir coğrafi alan içindeki, nihai ve mutlak karar verme gücü"* olarak tanımlanan egemenlik; bir devlete hükmetme gücü verirken, devlette belirli bir toprak ve halk üzerinde kesin karar verme gücünü kullanan yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nitelikleriyle egemenlik 16.Yüzyıl.'da "karar birliğinin devlette toplanmasını sağlayan" bir yapılanmadır. Egemenlik, modern devletle birlikte, belirli tarihi koşulların ürünüdür. Sadece teorik bir kavram olmayıp, toplumsal dönüşümün belli bir aşamasında beliren bir arayışa yanıt niteliğindedir. Bu arayış farklı meşruiyet kaynaklarına sahip otoriteler arasındaki üstünlük mücadelesidir. Buradaki temel sorunsal "siyasal birligin ve karar tekelinin" devlette toplanmasi ihtiyacıdır. Bu üstünlük mücadelesi 16.Yüzyıl.da kralların; feodaliteye, kiliseye ve Roma Cermen imparatorluğuna karşı verdikleri bağımsızlaşma ve dünyevi otoriteleri kabul ettirme şeklinde belirmiştir. Ülke sınırları içinde,

egemenlik kavramının siyaset bilimi açısından bugüne kadar üzerinde uzlaşıya varılan bir tanımının olmadığı da savunulmuştur[520]. Gerçekte egemenlik bazı dış faktörlere bağlıdır. Bunların başında uluslararası hukuktan kaynaklanan sınırlamalar gelmektedir.

Bu bağlamda, koruma sorumluluğu kavramının egemenliğin terk edilmesini gerektirmediği, eşitlik ve içişlerine karışmama ilkesiyle bir uzlaşı içinde olduğu iddia edilmiştir[521]. Bugün gelinen aşamada hiçbir devletin yapmış olduğu bir katliamı, etnik temizliği ya da soykırım fiilini egemenlik kavramıyla savunması mümkün değildir.

B. Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu İlişkisi

Devletlerin egemenliği ilkesi 1648 tarihli Vestfalya sisteminin temel unsurlarından biri olarak Münster ve Osnabrück Barış Antlaşmaları'ndan itibaren uluslararası hukuku şekillendirmiştir. Vestfalya ile birlikte Avrupa, kendi yasalarına göre hareket eden, kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını belirleyen ve bu doğrultuda ittifaklar kuran özgür devletletlerden oluşacaktır[522].

Egemenlik dış ilişkilerdeki anlamıyla devletlerin uluslararası ilişkilerini serbestçe yürütebilmesini ifade eder. Devletlerin egemen eşitliği ilkesi de çağdaş uluslararası hukukta BM sisteminin temel dayanağı olarak BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 1. paragrafında yer almıştır[523]. Egemenliğin uluslararası hukuktaki klasik tanımı 1928 tarihli Palmas Adası kararında hakem Huber tarafından şu şekilde verilmiştir: "*Devletler arasındaki ilişkilerde egemenlik bağımsızlığı ifade etmektedir. Dünya'nın herhangi bir parçasındaki bağımsızlık ise, devletin, orada, bir başka devleti dışlayacak şekilde işlevlerini yerine getirme hakkıdır"*[524].

Uluslararası hukukun temel ilkelerinden birini oluşturan, devletlerin egemen eşitliği ilkesi, eşit haklara sahip özneler olarak devletlerin birbirlerinin içişlerine karışamayacakları[525]

---

nihai ve mutlak karar verme gücünü kullanan otoritenin, kim olacağı etrafında yürütülen bu mucadelenin koşulları içinde doğmuştur. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş Genel Esaslar*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011, s. 39. Reyhan Sunay, *Tartışılan Egemenlik*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, ss. 21-23.

[520] Oppenheim, op. cit., s. 126.

[521] Aidan Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, Palgrave Mcmillan, 2012, ss. 180-181.

[522] Oral Sander, *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, Ankara, 5. Baskı, 1997, s. 74.

[523] Vestfalya Sistemi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Oppenheim, op. cit., ss. 65-68; Ayşe Füsun Arsava, " Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XV, Yıl 2011, Sayı 1, s. 102.

[524] Gündüz, op. cit., s. 255.

[525] "İçişlerine müdahale yasağının" geliştiği Vestfalya süreçinin , henüz sanayileşmenin gelişmediği, uluslararasi ticaretin sınırlı olduğu, devletler arası ilişkilerin yoğunlaşmadığı, küreselleşmenin yaşanmadığı bir dönemdir. Devletlerarası ilişkilerde yaşanan gelişme ve karmaşıklık "İçişlerine müdahale yasağının" içeriğini önemli oranda daraltmıştır. Bu yasak BM Antlaşması ve Helsinki Nihai senedinde yer almakla beraber, yapılacak müdahalenin niteliği yasağın kapsamının aşılıp aşılmadığını gösterecektir.

varsayımına dayanmaktadır. Bir devletin rızası olmadıkça, herhangi bir kural ya da uygulama ile bağlanmaması içişlerine müdahale yasağının başka bir yönünü oluşturmaktadır. Eşit egemen birimler olarak devletlerin aralarındaki ilişkiler karşılıklı irade uyuşması ve işbirliğine dayanmalıdır. Bir devletin kabul etmediği kural o devlet açısından bağlayıcı olmayacağı gibi, onayı alınmaksızın kendi yetki alanı dahilinde bir uluslararası örgütün hukuki anlamda denetim yetkisini kullanması, uluslararasi hukukun meşru saymadıgı askeri müdahaleler bu anlamda içişlerine karışma sayılacaktır.

Egemenlik bu anlamda yeterlilik, bağımsızlık ve devletlerin hukuki eşitliğini belirtmektedir. Bu kavram normal olarak bir devlete ilişkin bütün konuları kapsamakta, herbir devletin uluslararası hukukun izin verdiği ölçüde karar almasını ve eylemlerini diğer devletlerin baskısı altında yapmamasını ifade etmektedir. Bu çerçevede devletler kendi politik, ekonomik, kültürel, sosyal sistemini serbestçe seçebilir ve dış politikasını tercihleri doğrultusunda düzenleyebilirler. Buna karşılık devletlere ilişkin bu özgürlük alanı sınırsız değildir. Bu alanın hukuksal sınırını uluslararası hukuk çizmektedir. Egemenliğin bu çerçevede uluslararası hukuktan, teamül hukukundan, yapılan antlaşmaların bağlayıcılığından kaynaklanan sınırları vardır. BM üyelerinin de BM Antlaşması'nın 1. maddesinin 2. paragrafında yer alan BM amaçları doğrultusunda egemenliklerinin sınırlandığı söylenebilir. Gelişen egemenlik anlayışı doğrultusunda devletlerin, insan haklarını ihlal etmeleri ve uluslararası yükümlülüklere aykırı davranmaları halinde egemenliklerini kalkan olarak kullanamayacakları düşüncesinin, içişlerine müdahele yasağı ve egemenlik ilişkisinin tamamlayıcılığının istisnasını oluşturduğu söylenebilir[526].

Bununla birlikte tarihi gerçekler bize egemenlik fikrinin hiç de mutlak olmadığını zaten çıkış tarihi olarak verilen 1648'den beri göstermektedir. Tarihte büyük güçlerin bir çok küçük devleti topraklarına kattığı ve sömürgecilik denilen bir dönemin varlığı bile bu kavramın teorideki şekli ile tutarlılığının olmadığını defalarca göstermiştir.

Bu anlamda esas değişim koruma sorumluluğu kavramı çerçevesinde egemenlik kavramının içeriğinde yaşanmıştır. Egemenlik kavramı devletlere sağladığı "üstün güç, buyruk verme yetkisi" gibi klasik anlamlarının dışında devletlerin vatandaşlarına yönelik

[526] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., ss. 14-18. BM'nin kuruluşunun ilk 45 yılında sadece Rodezya'daki beyaz azınlık ve Güney Afrika'daki Apartheid rejimine yönelik insan haklarını ilgilendiren kararlar alınmıştır. 1990'lar sonrası ise Boutros-Ghali'nin ifade ettiği gibi mutlak egemenliğin geçtiği zamanlardır.

olarak, sorumluluğu biçiminde algılanmaktadır. Bu sebepten dolayı öncelikli olarak egemenlik kavramının içeriğindeki dönüşüme yer vermek gerekmektedir.

1. Sorumluluk Olarak Egemenlik

Yukarıda söylenenler ışığında koruma sorumluluğu kavramının çıkış noktasını "sorumluluk olarak egemenlik" (***sovereignty as responsibility***) fikri oluşturmaktadır. Devlet egemenliği uluslararası düzenin temel yapıtaşı olmakla beraber, uluslararası toplumun kitlesel bir katliamla, etnik temizlikle, soykırımla yüzyüze kalan veya yok olma tehditiyle karşılaşan toplumlara yönelik olarak haraketsiz kalması beklenemez. Bu durumlarda insancıl müdahalenin zorunlu olduğu, en azından devlet egemenliğinin sürdürülebilmesi için uluslararası toplumun yardımıyla, bu tehditlerle karşılaşan toplumlara karşı sorumlulukların yerine getirilebileceği ifade edilmektedir. Egemenliğin sorumluluk olarak algılanmasındaki esas sonuç, kendi ulusal sorumluluklarını yerine getiremeyen/getirmeyen devletlere karşı uluslararası toplumun bu sorumluluğu yerine getirme konusundaki tamamlayıcı rolüdür[527].

Bu kavram uyarınca, ulusal egemenlik kavramının uluslararası düzeyde gelişen yeni egemenlik anlayışından etkilendiği görülmektedir. Küreselleşmenin tetiklediği gelişen bu egemenlik anlayışında, sınırların kutsallığı ve devletlerin içişlerine karışılmaması gerektiği ilkeleri, eskisi gibi mutlak olarak algılanmamakta, buna karşılık bireylerin haklarının giderek egemen devletlerin haklarının önüne geçtiği varsayılmaktadır.

Daha önce söylendiği gibi koruma sorumluluğu kavramının oluşumunda, uluslararası hukukun devlet ülkesi sınırları içinde yaşanan kitlesel katliamlara, yoğun insan hakları ihlallerine ve yerinden edilmiş kişilere yönelik koruma fonksiyonunun yetersiz olması etkin olmuştur. Savaştan veya iç çatışmalardan etkilenen nüfusun hızlı bir şekilde artmış olması, bunlara yönelik güvencelerin etkisiz ve yetersiz olması, etkin anlamda kurumsal ya da hukuki güvencelerin nasıl sağlanacağı sorusunu beraberinde getirmiştir[528].

Bu bağlamda; gerek iç gerekse uluslararası çatışmalarda karşı karşıya kalınan iki boyut bulunmaktadır. Birincisi, çatışmaların küresel, bölgesel ve ulusal ölçekte çözümlenmesi, yönetilmesi ve önlenmesi konusunda başvurulacak etkili bir sistemin kurulması, ikincisi

---

[527] Francis M. Deng, "From 'Sovereignty as Responsibility' to the 'Responsibility to Protect", Global Responsibility to Protect, Volume 2, No 4, 2010, s. 354.

[528] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., ss. 90-91. 1992 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Boutros-Ghali'ye sunulmak üzere ülke içinde mülteci durumundaki kişilere yönelik BM İnsan Hakları Komisyonu bir rapor hazırlamıştır. 1992/73 sayılı karar kabul edilerek, ülke içinde mülteci durumundaki kişilerin temel insan hakları hukuku ve mülteci hukukundan kaynaklanan haklarının sağlanmasının hükümetlerin görevi olduğu dile getirilmiştir. Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 91.

çatışmalardan etkilenenlere koruma ve yardımın sağlanması, şiddetten etkilenenlerin temel insan haklarının ve ihtiyaçlarının sağlanmasıdır. Devletler uluslararası sistemin merkezinde olsalar bile bu sorumluluklarını yerine getirmedikleri ya da getirmek istemedikleri hallerde uluslararası toplumun yardım ve koruma sorumluluğu vardır. Devletler bu tür müdahalelere ulusal egemenliklerinin ihlal edileceği gerekçesi ile karşı çıkmaktadırlar[529]. Bu çerçevede "sorumluluk olarak egemenlik" ilkesinde, egemenlik uluslararası sorumlulukların paylaşılması şeklinde olup, egemenlikte kendi halkına karşı sorumlulukların yerine getirilmesine bağlı bir yetki olarak değerlendirilmiştir[530].

Sorumluluk olarak egemenlik ilkesinde, yönetme meşruiyeti egemen durumda bulunan devletin nüfusuna karşı sorumluluğundan kaynaklanmaktadır. İlk olarak, egemenlik yetkisini kullananlar ile halk arasındaki ilişkide en yüksek ölçüt insan onuru, en alt düzeydeki ölçüt ise temel sağlık hizmetleri, gerekli yiyecek ve barınma ile birlikte diğer temel insani ihtiyaçların karşılanmasıdır. İkinci olarak; pek çok ülkede silahlı çatışmalar ve toplumsal şiddetin, kitlesel bir şekilde yerinden edilmelere yol açıp, devleti ya da devletleri bir meşruiyet krizine sürüklediği, bunun sonucunda egemenliğin keskin bir itiraza konu olduğu, söz konusu durumun yarattığı sonucunda dış müdahaleye davet anlamına geldiği savunulmuştur. Buradan hareketle egemenliğin meşruiyetinin nüfusun ne kadarı temsil ediliyor, ne kadarı dışlanıyor şeklinde akılcıl ölçüler tarafından değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Üçüncü olarak; sorumluluk olarak egemenlik ilkesi hesap verilebilirliği içermektedir. Dördüncü olarak; Dünya düzeninde güçlü olan devletlerin ulusal çıkarlarını aşarak, sorumluluğa ilişkin varsayımları paylaşması gerektiği ve bu tip bir liderliğin egemenlik engelinin ötesinde insanlık ailesi ve topluluğuna ilişkin çok daha geniş çıkarlara hizmet etmesi gerektiği vurgulanmıştır[531].

1992 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Ghali "Barış için Rehber" adlı raporunda (An Agenda for Peace) "mutlak ve ayrıcalıklı egemenlik" döneminin sona erdiğini, klasik anlamdaki egemenlik teorisinin gerçekliği hiç karşılamadığını, içeride iyi bir yönetimin

[529] Francis M. Deng, Sadikiel Kimara, Terrence Lyons, Donald Rotchild, I. William Zartman, *Sovereignty as Responsibility: Conflict Management in Africa*, The Brookings Institution, Washington DC, 1996, s. 1.
[530] Amitai Etzioni, "Soverignty as Responsibility", Foreign Policy Research Institute, Winter, 2006, s. 74.
[531] Deng, Kimara, Lyons, Rotchild, Zartman, op. cit., ss. 32-33.

ihtiyaçları ile birbirine bağımlı Dünya'nın gereksinimleri arasında bir denge kurulması gerektğini belirtmiştir[532].

Bu kavramın oluşumuna ilişkin somut olaylara bakıldığında, 1990'lı yıllarda Dünya üzerinde çok sayıda insancıl kriz görülmüştür. Kosova gibi örneklerde uluslararası toplum müdahale etmiş, fakat Ruanda gibi bilinen örneklerde müdahale gerçekleşmemiştir. Bu olaylar sonucunda,Vestfalya sürecinden beri uluslararası ilişkilerin ve hukukun temel kuralı haline gelen egemen devletlerin içişlerine müdahale edilmemesi kuralı bir meydan okumayla, sorgulamayla yüz yüze gelmiştir. Bu gibi insancıl kriz durumlarında müdahale uluslararası toplum açısından bir "hak değil görev" olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede sorumluluklarını tam olarak yerine getiremeyen yönetimlerin egemenliklerini kaybedeceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda ortaya atılan "sorumluluk olarak egemenlik" ilkesi ilk kez Francis Deng ve meslektaşı Roberta Cohen tarafından ifade edilmiştir[533].

Deng'e göre; insancıl müdahalenin yasallığı konusunda en büyük gerekçeyi 1990'lı yıllarda Ruanda, Somali, Sudan, Demokratik Kongo ve diğer Afrika ülkelerinde yaşanan çatışmalarda pek çok Afrika hükümetinin insancıl yardımları reddetmesi sonucunda yaşananlar oluşturmaktadır. Deng; eğer bir hükümet kendi vatandaşlarının acı çekmesine izin veriyorsa, onun egemenliğini koruma yönündeki taleplerinin, dış dünyadan gelecek yardım ve koruma önerileri karşısında bir anlamı kalmadığını savunmuştur. Bunun sağlanması için hükümetlere yönelik diplomatik, ekonomik ve politik yaptırımlardan askeri müdahaleye kadar baskı yöntemleri kullanılabilir, bu yaptırımlar o devlet nezdinde BM ve insancıl yardım kuruluşlarının, bu olaylardan etkilenen halka erişilmesine izin verilene kadar sürdürülebilir[534].

1999 yılında Kosova'da yaşanan krize ilişkin yapmış olduğu bir konuşmada dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan önümüzdeki yıllarda takip edilecek ve meşgul olunacak esas ikilemi ortaya koymuştur. Annan; Kosova'da yaşanan krizde diplomasinin başarısızlığının trajik olduğundan hareketle, barışın tesis edilmesi için güç kullanmanın yasal olması gereken zamanların bulunduğunu vurgulamıştır. Annan; uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesine yardım konusunda, BM Antlaşması VIII. Bölüm uyarınca bölgesel organizasyonlara önemli bir rol verildiğini belirtmekle birlikte genel olarak vurguladığı, BM

[532] Boutros Boutros Ghali, An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking, and Peacekeeping, Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992, United Nations, New York, 1992, s. 9.
[533] Nicholas J.Wheeler and Frazer Egerton, "The Responsibility to Protect: Precious Commitment or Promise Unfulfilled?", Global Responsibility to Protect 1, 2009, s. 116.
[534] Deng, Kimara, Lyons, Rotchild, Zartman, op. cit., ss. 33-34.

Antlaşması uyarınca uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında ana sorumlunun, NATO Antlaşması'nda da açıkça kabul edildiği gibi, Güvenlik Konseyi olduğudur. Bu yüzden güç kullanma konusunda herhangi bir karar alınacaksa bunun Güvenlik Konseyi tarafından alınması gerektiğini belirtmiştir[535].

Yine benzer şekilde Kofi Annan 2000 yılında yapmış olduğu milenyum konuşmasında değindiği "iki egemenlik" başlıklı makalesinde, devlet egemenliğinin yeniden tanımlanmakta olduğunu, insan haklarının dar egemenlik anlayışından üstün olması gerektiğini ve yüzyıllar boyunca farklı uygulanmış olmasına rağmen bugün artık devletlerin halkların hizmetinde olduğunu vurgulamıştır. Annan; BM Antlaşması'nın hedefinin birey haklarını ihlal edenleri değil, bireylerin haklarını korumak olduğunu belirtmiştir. Annan, eğer insancıl müdahale gerçekten, egemenliğe yönelik kabul edilemez bir saldırıysa, kitlesel katliamlara nasıl cevap verilmelidir sorusunu yöneltmiştir. Ruanda ve Serebranica gibi, insan hakları ihlallerinin sistematik ve büyük çapta yaşandığı katliamların ortak insanlık değerlerimize etkisinin ne olacağını sormuştur. Daha sonra Annan açıkça; yoğun insan hakları ihlallerinin yapıldığı durumlarda, söz konusu ihlalleri gerçekleştiren devlet ya da devletlerin egemenliklerini kalkan olarak kullanamayacaklarını vurgulamıştır[536].

Bu yaşanan gelişmeler politik olanın doğasının hukuku belirleme sürecini göstermektedir. Ulusal politikalar daha fazla uluslararasılaşmış ve devletler özellikle insan hakları gibi konularda egemenliklerini uluslararası hukuk aracılığıyla diğer uluslararası hukuk sujelerine açmak zorunda kalmışlardır. Egemenlik kavramındaki dönüşümden hareketle, devletlerin egemen eşitliği ilkesinin doğal bir sonucu olan yükümlülüklerin serbest irade ile üstlenilmesinin bazı alanlarda savunulabilmesi olanağının kalmadığı söylenebilir. Bunun en güzel örneğini uluslararası insan hakları normlarının korunması konusunda en yetkin örneği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu çerçevede Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermektedir.

Egemenlik çerçevesinde devletlerin sadece kendi vatandaşlarını koruma sorumluluğuna sahip bulunmadığı, aynı zamanda kendilerini koruma konusunda gerekli güçten yoksun olanlara karşıda koruma görevine sahip oldukları belirtilmekle birlikte, kötü

[535] See UN Press Release SG/SM/6938 of 24 March 1999. Secretary-General Deeply Regrets Yugoslov Rejection of Political Settlement, http://www.un.org/News/Press/docs/1999/sgsmxxxx.doc.htm. (e.t. 17.04.2013)
[536] Kofi Annan, "Two Concepts of Sovereignty", http://www.economist.com/node/324795. "We The Peoples" The Role of The United Nations, 21 st.Century, New Century New Challenges, Kofi A. Annan, Secretary General Of the United Nations, file:///C:/Users/Acer/Desktop/We_The_Peoples%20UN%20report%20Milenium%202000.pdf. Hilpold, "Duty to Protect", op. cit., s. 49.

insani şartların bulunduğu başarısız devletlerin uluslararası güvenlik açısından tehdit oluşturduğu söylenmiştir[537].

Bütün bu gelişmelere rağmen, ulusüstü yapılarla, devletler arasında egemenliğin bölünmesinin Avrupa Birliği örneğinde somutlaşan bazı konular dışında oldukça uzak göründüğü de söylenebilir. Bu ulusüstüleşme sürecinde amaçlanan kesinlikle her şeyi kuşatan vebelirleyen bir otoritenin yaratılması değil, kuralların birlikte yapılması iddiasıdır. "Sorumluluk olarak Egemenlik" ilkesi ABD'nin Irak, SSCB'nin Doğu Avrupa'ya müdahalelerinde görülen, güçlü devletlerin güçsüz devletlere müdahalesi şeklinde değil de bütün olarak bir sorumluluk anlayışı çerçevesinde uluslararası toplum tarafından normların oluşturulması şeklinde olması gerektiği, bu bağlamda evrensel Dünya hükümetinin kurulması konusunda yersiz korkular olduğu, daha dar bir alanda soykırım, nükleer silahlanma, insan hayatının korunmasını gerektiren salgın hastalıklar, çevrenin korunması ve fakirliğin sonlandırılması gibi hayati konularda yetkili olabilecek böyle bir oluşumun demokratik bir yöntem çervesinde saptanabileceği vurgulanmıştır[538].

Egemenlik kimileri içinse dönemin Cezayir Devlet Başkanı ve Afrika Birliği Başkanı olan Abdulaziz Boutelfika'nın dediği gibi adaletsiz bir dünya düzenine karşı son savunma niteliğinde olmakla beraber, eğer terk edilmek istenmiyorsa, yeniden düzenlenmesi gerekmektedir[539]. Bu bağlamda sorumluluk olarak egemenlik anlayışı sınırsız nitelikteki egemenlik anlayışına karşı bir devrim niteliğinde değerlendirilmiştir. Klasik anlamıyla egemenlik kavramının insan hakları ihlalleri karşısında suç ortağı işlevi gördüğü söylenebilir[540].

Bu bağlamda egemenlik ile müdahale, bağımsızlık ile boyun eğme arasında bir formülasyonun yapılmasının yanlış olduğu, egemenlik kavramında kimi değişikliklerin kabul edilip, ana temaların korunması ile devletlerin anlamlı bir şekilde bağımsızlıklarını ellerinde tutmalarının sağlanabileceği ifade edilmiştir. Bu şekilde devletler egemenliklerini koruyabilecekleri gibi, egemenliğin kullanılmasının herhangi bir ideolojiden, milli çıkardan ve normatif bağlılıktan kurtulabileceği, egemenlik yetkisinin hesap verilebilirliğinin BM Genel Kurulu'nda sağlanabileceği belirtilmiştir[541].

---

[537] Lee Feinstein and Anne Marie Slaughter, "The Duty to Protect", *Foreign Affairs*, January/February, 2004, s. 10; Etzioni, op. cit., s. 75.
[538] Etzioni, op. cit., ss. 83-84.
[539] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 16.
[540] Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op. cit., ss. 3-4.
[541] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 244.

Koruma sorumluluğu kavramının tam olarak uygulanması sonucunda oluşacak uluslararası hukuk sisteminin ve meydana gelecek Dünya düzeninin, uluslararası hukukun işlevsel anlamda da büyük bir dönüşümünü beraberinde getireceği varsayılmaktadır[542]. Koruma sorumluluğu ilkesinin egemenliğin sorumluluk olarak sadece tanımlanması şeklinde değil, aynı zamanda içerik olarak farklı ve alternatif bir Dünya düzeni tasarımını da içerdiği söylenmiştir[543].

Sorumluluk olarak egemenlik ilkesinden hareketle, egemenlik kavramının bu çelişkili yapısına ilişkin şu da söylenebilir; egemenlik kavramı evrensel insan hakları söylemi ile uyumlu hale getirilip uluslararası hukuku güçlendirilebileceği gibi, uluslararası hukukta geçerli olan devletlerin egemen eşitliği ilkesinin, insan hakları söylemi adına terk edilip, emperyal projelerin çoğalmasının önündeki önemli engelden de vazgeçilebilir[544].

2. Egemenlik Kavramı ile İnsan Hakları İlişkisi

Koruma sorumluluğu kavramının en önemli çıkış noktasını oluşturan Egemenlik kavramının dönüşümünün insan hakları ile ilişkisine bakıldığında, Vestfalya türü egemenlik anlayışında Dünya, eşit egemen devletlerden oluşurken, birlikte yaşama yönelik temel kurallar, devletlerin kendi iradeleriyle taraf oldukları antlaşmaların belirlediği uluslararası hukuk düzenince sağlanmakta, bu düzende bireylerin herhangi bir statüsü olmayıp, her birey ancak kendi devleti ile muhatap olmaktadır. Devletler bu bağlamda sadece birbirleriyle ilişkide bulunmakla birlikte, kendi vatandaşlarına yönelik tutum ve davranışlarında kimseye hesap verme sorumlulukları bulunmamaktadır. Böyle bir algılama doğrultusunda insan hakları uzun bir süre devletlerin münhasıran yetkili oldukları bir alan olarak görülmüş ve bu çerçevede, ulusal sınırlarla birbirinden ayrılmış devletlerin birey haklarının korunması bakımından en uygun yapılanma olduğu belirtilmiştir. Bugün ise uluslararası insan hakları hukukunun, 1945 yılından beri geldiği noktaya bakıldığında gerek evrensel, gerekse bölgesel düzeyde sayıları yüzü aşkın sözleşme ve pek çok uluslararası yargı kararı ile birlikte, normatif ve kurumsal temelinin oluştuğu söylenebilir. Bununla birlikte pek çok insan hakları Antlaşması'nın, özellikle evrensel düzeyde olanların kendiliğinden uygulamayı içermedikleri açıktır. Aynı zamanda BM Antlaşması insan haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin

[542] Hannes Peltonen, "Sovereignty as Responsibility, Responsibility to Protect and International Order: On Responsibility, Communal Crime Prevention and International Law", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 28, Kış 2011, s. 60.
[543] Ibid., s. 78.
[544] Jean L. Cohen, "Whose Sovereignty? Empire Versus International Law", Ethics&International Affairs 18, No 3, 2004, s. 3.

olarak spesifik bir zorunluluğu içermemektedir. Bu gelişmelerin sonucunda, bir devletin insan hakları ihlalleri ulusal yetki alanından çıkmış ve bu ihlaller nedeniyle yapılacak müdahalelerin, içişlerine karışma, egemenliğe müdahale sayılmayacağı açıkça dile getirilmiş ve insan hakları yükümlülüklerinin *erga omnes* yükümlülükler olarak herkes tarafından herkese karşı ileri sürülebileceği vurgulanmıştır. Bu nedenle bu yükümlülüklerin denetim ve yaptırımı, hala esas olarak ilgili sözleşmelerin hükümleri çerçevesinde gerçekleşse de, bir devletin insan hakları ihlalleri, diğer devletlere gerek bireysel, gerekse birlikte ve uluslararası örgütler aracılığıyla ihlallere yönelik karşılık verme hakkı doğurmaktadır[545]. Bu bağlamda son zamanlarda daha önce özel mahkemelere bırakılan uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan kitlesel çaptaki insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinin, Temmuz 1998 tarihinde Roma'da kabul edilen Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ile kurulması öngörülen sürekli mahkemenin yargı yetkisi kapsamına alınması, bu alandaki en önemli gelişmelerden biridir. Öte yandan Sovyet Bloğu'nun çözülmesinin ardından ilan edilen "Yeni Dünya Düzeni'nin" insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne saygı ilkesi temelinde yükseldiği iddiası, bu retoriğin siyasal ve ideolojik temelini oluşturmaktadır[546]. Bununla birlikte uluslararası hukukun, kitlesel çaptaki insan hakları ihlallerinin önlenmesi, cezalandırılması ve insan haklarının uygulanması bakımından çelişkisinin merkezinde, özellikle soğuk savaş sonrası dönemde de insan hakları ihlallerini yasaklayan ve cezalandıran pek çok anlaşmanın yapılmasına rağmen, bu kuralların uygulanması konusundaki başarısızlık vardır[547].

Uluslararası insan hakları hukuku alanında yaşanan gelişmeler sonucunda, devlet egemenliğinin sınırsız nitelik taşımadığının iddia edilmesi ve BM Antlaşması'nın temel ilkelerinden birini oluşturan içişlerine karışmama ilkesinin sorgulanır hale gelmesi, söylemsel olarak, kişi hakları ve güvenliği söz konusu olduğunda devlet egemenliğinin ikincil bir niteliğe sahip olduğunun güçlü bir şekilde dile getirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda; dış egemenliğin en önemli unsurlarından birini oluşturan ülkesel bütünlüğe müdahale edilmemesi ilkesinin ihlalide insan hakları ve uluslararası güvenliğin tesis edilmesi adına mümkün olabilmektedir. Bu nedenle klasik anlamdaki egemenlik anlayışının insan haklarına saygı ölçüsünde bir değer taşıdığı insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımlarında

[545] Alpkaya, op. cit., ss. 8-9.
[546] Deng, Kimara, Lyons, Rotchild, Zartman, op. cit., ss. 78-79; Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 98.
[547] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., ss. 111-112.

dile getirilmektedir. İnsan haklarının ulaştığı evrensellik ve genellik, haklar ve egemenlik arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde dönüşüme uğratarak karmaşıklaştırmış ve ulusal egemenlik anlayışının aşınmasına neden olmuştur.

Yukarıda belirtildiği gibi uluslararası insan hakları hukuku alanında yaşanan en önemli gelişme, insan haklarının yalnızca devletleri ilgilendiren ulusal bir konu olmaktan çıkmasıdır. Bu bağlamda insan hakları hukuku alanındaki gelişmeler, öncelikle; insan hakları ile ilgili normlarda bir standartlaşmaya ve ortak hukuk anlayışının belirlenmesine yol açmıştır. Bu yaşanan gelişmelerin en önemli sonuçlarından birini, insan haklarının uluslararası meşruiyetin önemli göstergelerinden biri olması oluşturmaktadır. Buna ilişkin Soğuk Savaş sonrası egemenlik kavramının dönüşümüne ilişkin en iyi örneklerden birini Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığına dayanan rejimin son bulması oluşturmaktadır. Kendi vatandaşlarının haklarını ciddi bir şekilde ihlal eden bu rejim içerideki muhalefet ve dış kaynaklı politik, ekonomik baskılar ve BM Güvenlik Konseyi VII. Bölüm çerçevesinde "uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini" ifade eden kararları sonucu 1994 yılında yıkılmıştır. Bu örnekte görüldüğü gibi; insan haklarına saygı, artık bir devletin sadece ulusal düzeydeki meşruiyetinin değil, aynı zamanda diğer devletler, toplumlar ve uluslararası örgütler nezdindeki saygınlığının ve meşruiyetinin belirleyicisi durumuna geldiği ve bunun müdahalelerin "egemenligin ihlali" olarak değerlendirilmemesi yönündeki sürecin başlangıcı olduğu da söylenebilir. İnsan haklarının ulusal sınırlar dışına taşınması; söz konusu alanda "sorgulanamaz" ve "hiçbir denetim" kabul etmez egemen devlet anlayışının zayıflaması yönünde önemli bir değişime işaret etmekle birlikte; devletlerin, hukuksal açıdan son söze sahip birimler olma niteliklerinin ortadan kalkmasına yol açan bir gelişme niteliğinde olduğu yine de söylenemez[548].

[548] Sunay, op. cit., ss. 162-163; Francis M. Deng, "From 'Sovereignty as Responsibility' to the 'Responsibility to Protect", Global Responsibility to Protect, Volume 2, No 4, 2010, s. 359; Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op.cit., ss. 26-27. İnsan haklarının sadece "ulusal yetki alanına" ilişkin düşünülmediğinin hukuki olarak ilan edildiği bu süreç içerisinde; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkeleri BM çalışmalarına yeni bir güç ve hareketlilik kazandırmıştır. Nitekim 1993 tarihinde kabul edilen; '*BM Dünya İnsan Hakları Konferansı Viyana Bildirisi ve Eylem Programında'* (Başlangıç I. Bölüm, 4. Madde) insan haklarının bundan böyle uluslararası topluluğun 'öncelikli ve meşru ilgi alanında olduğu' belirtilirken, 1999 tarihli BM Kalkınma Programında da; insan haklarının; "bölünemez, vazgeçilemez ve küresel" olarak tanımlanması söz konusu olmuştur. Buradaki nitelendirmelerle genel olarak; insan haklarının çok boyutlu olduğu, devletlerin egemenlik gerekçesiyle vatandaşlarına diledikleri şekilde davranamayacakları, bu konunun sınır ötesi bir sorun haline geldiği ve insan haklarının önemi ve korunması bakımından medeniyetlere ve kültürlere gore bir ayrım yapılamayacağı belirtilmiştir. Bu konuya ilişkin verilebilecek diğer örnek, 1991 tarihinde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkılatı'nın (AGİT) Moskova Belgesidir. Belgeye göre; "*Katılan devletler; insan haklarına, temel özgürlüklere, demokrasiye ve hukuk devletine ilişkin konuların, bu hak ve özgürlüklere saygı, uluslararası düzenin temellerinden birini oluşturduğu için uluslararası ilgi konusu olduğunu vurgularlar. AGİT insancıl boyut alanındaki yükümlülüklerin, bütün katılan devletlerin doğrudan ve meşru ilgi konusunu oluşturduğunu ve munhasıran ilgili devletin ulusal yetki alanına girmediğini kategorik olarak ve geri dönülmez biçimde ifade ederler*. Sözü edilen gelişmelerin AB bağlamındaki yansıması ise daha köklü olup; 1992 Maastricht Antlaşması ile; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkeleri, AB'nin temelindeki ilkeler olarak kabul edilirken gerek üyelik, gerekse birlikle yürütülecek ilişkilerde insan haklarına saygı koşuluna

Antonio Cassese'ye göre; devletlerin ezici bir çoğunluğu insan haklarına ilişkin beş temel ilkede anlaşmaya varmışlardır. Bunlar; insan onurunun temel bir değer olarak devletlerce korunması gerektiği, devletlerin temel nitelikteki bireysel ve kollektif hakları geliştirme ve gerçekleştirme amacına sahip olmaları, ırk ayrımcılığına hiçbir şekilde hoşgörü göstermemeleri, sistematik anlamda insan hakları ihlallerinin devletlerce meşru kabul edilmemesi gerektiğidir. Son olarak uzlaşılan nokta, geniş kapsamlı insan hakları ihlalleri olduğunda uluslararası toplumun müdahalesinin meşru olacağıdır[549].

Devletlerin egemenliğinin ihlal edilemezliğini ve çıkarlarının imtiyazını savunanların insan hakları ihlallerine ilişkin suç ortaklığı içinde olduğu, bugün ihtiyaç duyulan şeyin ülkesel güvenlik değil insan güvenliği olduğu, bireysel insan haklarının, devletlerin haklarının yerini almış ve uluslararası ilişkilerin ihlal edilemez merkezi noktasını oluşturduğu güçlü bir şekilde savunulmaktadır[550]. Bu anlamda; Balkanlar'da yaşanan şiddet olaylarından ve özellikle Ruanda'daki soykırımdan sonra devletlerin kendi halklarına yönelik zalimane davranışları olduğu takdirde, bunları sona erdirmeye yönelik askeri müdahaleler karşısında, egemenliğin devletler tarafından bir kalkan olarak kullanılamayacağı uzlaşısının gelişmeye başladığı söylenebilir[551].

Buna karşılık insan haklarının uluslararası boyutuna yönelik önemli eleştiriler yapılmıştır. İnsan haklarına yönelik uluslararası yükümlülüklerin, insan hakları olgusu ile egemenliği çelişir hale getirdiği, söz konusu yükümlülüklerin egemenlige yönelik bir saldırı olduğu, onu işlemez hale getirdigi ve zayıflattığı iddia edilmiştir[552]. Buna karşılık başka bir grup yazar, insan haklarının uluslararası bir ilgi konusu haline gelişinin, doğrudan doğruya ulusal egemenliği aşındırmanın ötesinde, hak ve özgürlüklerin korunması ile ulusal egemenlik arasındaki yakın ilişkiden hareketle, "nihai karar verme" şeklindeki üstün otoritenin bulunmadığı yerde, temel hak ve özgürlüklerin varolamayacağı gerçeğinden hareketle insan

---

bağlanmıştır. Tarihsel olarak ulus devlet çercevesinde şekillenen kişi haklarının ve özgurluklerinin 1990 sonrasi yaşanan gelişmeler ışığında ulusal sınırları aşarak evrensel bir aşamaya ulaştığı söylenebilir. Bu bağlamda insan haklari ihlallerinin sadece ulusal değil, aynı zamanda uluslararasi barış ve istikrar içinde bir tehdit olarak değerlendirilmesi insan haklarının ulusal sınırlar dışına taşınmasında temel belirleyicidir. Sunay, op. cit., ss. 169-170.

[549] Antonio Cassese, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 375.

[550] Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op. cit., ss. 39-40.

[551] Alex Bellamy, "Ethics and Intervention: The Humanitarian Exception and the Problem of Abuse in the Case of Iraq", Journal Peace of Research, Volume 41, No 2, 2004, s. 141.

[552] Jon Holbrook, "Humanitarian Intervention and the Recasting of International Law", Ed: David Chandler, *Rethinking Human Rights*, Basingstoke: Palgrave Mcmillan, s. 147.

hakları alanındaki gelişmelerin gerçekte egemenlige duyulan ihtiyacı gösterdiğini vurgulamışlardır[553].

İnsan haklarının uygulanması sürecinde, nihai karar vermeye ilişkin üstün otorite ya da yasal statü olarak egemenlik ortadan kalkmadığı gibi, uluslararüstü ya da ulusalüstü bir otoriteye de devredilmemektedir. Bu doğrultuda devletler kendi yasal düzenlemelerini yapmak ve uygulamak suretiyle, kendi sınırları içinde "nihai karar alıcı" güç merkezi olma konumlarını korumuşlardır. Egemenlik kavramı bakımından sözkonusu olan devletlerin etkilenmesi ve bu etkilenme dogrultusunda evrensel insan hakları anlayışı çerçevesinde, kendi meclisleri aracılığıyla yasal düzenlemeler yapmaları ve bu düzenlemeleri yargı ve yürütmeyi de içerecek şekilde hayata geçirmeleridir. Bunun sonucunda egemenlik sınırlı bir içeriğe bürünmüş, devletler giderek artan ölçülerde uluslararası insan hakları düzenine karşı sorumlu tutulur olmuşlardır. Bu süreçle beraber devletlerin; belirleyicilik ve yönlendiricilik anlamında yetki alanlarında belirli bir aşınma olmakla birlikte, toprakları üzerinde tek otorite olmayı sürdürmüşlerdir. Buna rağmen yaşanan gelişmeler egemenlik kavramının, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için oluşturulan yeni kurumlar ve değerlerin evrenselligi ile mücadele halinde olmasına yol açmıştır. Bu süreçte egemenlik, yeni normların ortaya konulmasına ve eski normların yeni anlayışlar doğrultusunda yorumlanmasına bağlı olarak değişime uğramıştır[554].

İnsan haklarının uluslararası boyuta taşınması sürecinde doğal olarak uluslararası kuruluşlara, özellikle BM'ye kilit bir rol düşmektedir. BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 7. paragrafı açıkça üye devletlerin içişlerine karışmama yasağı getirirken, BM Güvenlik Konseyi VII. Bölüm çerçevesinde sahip olduğu haklar bu düzenlemenin istisnasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda her ne kadar devletlerin içişlerine karışılmaması temel ilkelerden biri olmakla beraber, içişlerinde yaşanabilecek gelişmelerin bölgesel anlamda güvenliği tehdit edebileceği olasılığı nedeniyle, bu ülke içi gibi görülebilen durumlarda Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliği tehdit nedeniyle müdahalesi söz konusu olabilecektir.

[553]Sunay, op. cit., ss. 158-159.
[554] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., ss. 192-193; Sunay, op. cit., ss. 164-171; Philif Cunliffe, "A Dangerous Duty Power, Paternalism and the Global 'duty of care'", *Critical Perspektives on The Responsibility to Protect: Interrogating Theory and Practice*, Ed: Philif Cunliffe, First Edition, Roudledge, New York, 2011, ss. 60-61.

Bir ulusal devlet içinde ortaya çıkan göç, multecilik vb.insan hakları ihlallerinin sınır ötesi ya da uluslararası bir sorun haline gelmeleri halinde, bu sorunun yerinde çözülmesi için uluslararararası bir gücün kullanılmasının meşruluk taşıdığı daha sıklıkla ifade edilmeye başlanmıştır[555].

Yine buna ilişkin, Güvenlik Konseyi, 17 Temmuz 2000 tarihinde almış olduğu 1308 sayılı kararın girişinde HIV virüsünün yayılmasının uluslararası istikrar ve güvenlik bakımından tehlike oluşturduğunu belirterek, devletlerin kendi egemenlik alanında bulunan insanlarla ilişkilerinde temel sorunlar bakımından münhasır yetki iddia edemeyeceğinin altını çizmiştir[556].

BM Soykırımı Önleme Sözleşmesi'nin 8. maddesi; sözleşmeci devletlerden herhangi birinin, soykırım fiilerini veya üçüncü maddede belirtilen herhangi bir fiilin önlenmesi ve sona erdirilmesi için gerekli gördüğü takdirde, BM yetkili organlarından BM Antlaşması'na göre harekete geçmesini isteyebileceğini düzenlemektedir. Buradan hareketle koruma sorumluluğu ilkesinin, BM Soykırımı Önleme Sözleşmesi'nin, koruma görevi açısından 60 yıl sonraki modern versiyonu olduğu iddia edilmiştir[557].

Yukarıda vurgulananların dışında, egemenlik ve insan hakları ilişkisi anlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) belirli alanlarda yetkilendirilmiş bir otorite olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu yetki, devletlere özgü genel yetki niteliğinden farklı olarak, belirli alanlarda kullanılan fonksiyonel bir yetki biçimindedir. Fonksiyonel anlamdaki bu yetki kullanımı devletlerin yetki alanlarında belirli bir aşınmaya yol açmakla birlikte, yasal statü olarak egemenliği tehdit etmedigi gibi, hukuki otorite iddiasi anlamında içişlerine müdahale niteliğinde değildir. Bütün bu gelişmeler, bir devlete mensup olan ve devletin ülkesel sınırları içinde hakları ve yükümlülükleri olan birey kavramından, uluslararası hukukun bir öznesi olarak hakları ve sorumluluklari olan birey kavramına ulaşıldığını göstermektedir. İnsanlığın barış ve güvenliğine karşı işlenen suçlar anlamında egemenligin katı bir savunma gerekçesi olamayacağı bütün bu gelişmeler ışığında söylenebilir[558].

Egemenlik ile insan hakları ilişkisi anlamında diğer önemli bir değişikliği sözde devlet ya da başarısız devletlerin egemenliklerin gerçekliği oluşturmaktadır. Burada tam bir egemen

---

[555] Sunay, op.cit., s.179.
[556] S/RES/1308, 17. 07.2000. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1308(2000). (e.t. 12.02.2013)
[557] Theresa Reinold, "The responsibility to protect – Much Ado About Nothing?", Review of International Studies, Volume 36, 2010, s. 55.
[558] Hehir, *Humanitarian Intervention After Kosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op.cit., s. 133.

olma durumundan söz edilmemektedir. Bu yaklaşım insan haklarının korunması konusunda devletlerin imkanlarının bilinmesi anlamında önemli bulunmuştur[559].

C. Koruma Sorumluluğu Kavramının Ortaya Çıkışı ve Kapsamı

"Koruma sorumluluğu" kavramı ilk kez 2001 tarihinde, Kanada Hükümeti'nin kurduğu Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty) (ICISS) tarafından kabul edilen raporda kullanılmıştır[560]. Daha öncede belirtildiği gibi, bu yaşanan gelişmeler yeni bir aşamayı ifade etmekte ve devletlerin egemenlik zırhının zayıfladığını göstermektedir.

Koruma sorumluluğu ilkesinin ortaya çıkışının ana nedeni bazı devletlerin egemenlik olgusunun beraberinde getirdiği, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik gibi uluslararası hukukun ağır ihllalerini önleme konusundaki sorumluluklarını yerine getirememiş olmaları ya da sözü edilen büyük çaptaki insan hakları ihlallerinde baş rol oynamalarıdır.

Sivillerin öldürüldüğü, katliam, soykırım ya da insanlığa karşı suçlara uluslararası düzeyde nasıl karşılık verilmesi gerektiği, özellikle kuvvet kullanma bağlamında son derece karmaşık bir konu halini almaktadır**.** Komisyon ana ilke olarak müdahale etmeme ilkesini ortaya koymuş, bu ilkenin ihlal edildiği her durumda, müdahalenin haklı olması gerektiğini belirtmiştir[561].

Kavram üzerindeki çalışmalar, çeşitli tarihlerde yapılan toplantılar ve hazırlanan raporlarla sürmüştür. 2004 tarihli Tehditler, Dönüşüm, Meydana Okuma, "Daha Güvenli bir Dünya" başlıklı Yüksek Düzey Paneli'nde koruma sorumluluğu önlenebilir bir felakete ilişkin, her devletin sahip olduğu sorumluluk olarak ifade edilmiştir[562].

Bu tarihten sonra 2005 tarihinde toplanan BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138 ve 139. paragraflarında ise ilke belirli suçlara ilişkin olarak sınırlandırılmış ve kesinlik kazandırılmaya çalışılmıştır[563]. Güvenlik Konseyi 2006 tarihinde almış olduğu 1674 sayılı karar ile bu paragraflara atıf yaparak ilkeye sahip çıkmıştır[564]. Bunu 12 Ocak 2009 tarihinde BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un "Koruma Sorumluluğunun Uygulanması" başlıklı

---

[559] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op.cit., s. 28.
[560] **The Responsibility to Protect,** Report of the International Commision on Intervention and State Sovereignty, Aralık 2001, http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/about-rtop/learn-about-rtop (e.t. 23.11.2012)
[561] Meltem Sarıbeyoğlu, "Uluslararası İnsancıl Hukuk Perspektifinden Vatandaşlık: Geleneksel Sonuçların Dönüşümü", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 71, Sayı 1, 2013, s. 1031.
[562] High Level Panel Report, http://www.unrol.org/files/gaA.59.565. (e.t. 23.04.2013)
[563] A/RES/60/2005, 24/10/2005, United Nations General Assembly, *World Summit Outcome*, http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf. para. 138. (e.t. 28. 04.2013)
[564] S/RES/1674, 28/04/2006, sayılı kararın giriş bölümü. http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Civilians%20SRES1674.pdf . (e.t.27.05.2013)

raporu takip etmiştir. BM Genel Kurulu Temmuz 2009 tarihinde yaptığı toplantılar sonucunda 14 Eylül 2009 tarihinde aldığı A/RES/63/308 Sayılı Karar ile koruma sorumluluğunu kabul etmiş ve desteklemiştir[565]. Bunun dışında BM Genel Kurulu'nda her yıl ilkenin uygulanmasına ve içeriğine ilişkin çalışmalar sürüdürülmüş, BM Genel Sekreterliği özellikle soykırımı önleme komitesi özel danışmanı vasıtasıyla ilkeye ilişkin çalışmalarına devam etmiştir[566].

Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu yayınladığı raporda tartışmayı "müdahale hakkı yerine koruma sorumluluğu" konusunda bir tartışma olarak yeniden tanımlamıştır. Böylelikle, olaya müdahale etmeyi düşünen taraf açısından değil, destek arayan ve desteğe ihtiyacı olan taraf açısından bakılması sağlanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ağırlıklı olarak kendisine yer bulan insancıl müdahale kavramına göre daha nesnel bir yapıya sahip bulunan bu kavramın müdahale edenden çok müdahale edilenin yararına odaklandığı söylenebilir. Böylece üzerinde durulması gereken nokta insan haklarının sistematik şekilde, kitlesel düzeyde ihlalinin önlenmesi, katliam, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar gibi durumların engellenmesidir. Bu kapsamda sorumluluk öncelikle yine egemen devlette olmakta, egemen devletin koruma sorumluluğunu yerine getirebilecek düzeyde yeterli olmaması, bunu yapmak istememesi veya bu olayların bizzat o devlet tarafından yaratılması halinde, uluslararası toplumun o devlet adına hareket edebileceği varsayılmaktadır. Bu bağlamda koruma terimi, müdahale teriminden daha geniş kapsamlı olup sadece tepki verilmesini değil aynı zamanda önleme ve yeniden inşayı içermektedir. Bu üç ayaklı yaklaşımın en önemli kısmını önleme sorumluluğu oluşturmaktadır.

İnsancıl müdahale kavramı yerine koruma sorumluluğu kavramının tercih edilme nedenlerinden biri olarak, insancıl müdahalenin uluslararası ilişkilerdeki baskın hiyerarşiyi artırabileceği kaygısı gösterilmektedir. Koruma sorumluluğunun ise uluslararası dayanışmayı kapsadığı iddia edilmektedir[567].

Aynı zamanda koruma sorumluluğu kavramının insancıl müdahale kavramından daha geniş bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Koruma sorumluğu üç unsuru içinde barındırırken, insancıl müdahale kavramı sadece tepki verme sorumluluğunu içerir[568].

---

[565] A/RES/63/677. 12.01.2009. United Nations General Assembly, *Implementing the Responsibility to Protect: Report of the Secretary General.* http://www.unrol.org/files/SG_reportA_63_677_en.pdf. (e.t. 06.07.2013)
[566] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op. cit., s. 16.
[567] Ramesh Thakur, *The United Nations, Peace and Security*, Cambridge University Press, 2006, ss. 251-252.
[568] James Pattison, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene*, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 13.

İnsancıl müdahale ile koruma sorumluluğu arasındaki farkın sadece semantik bir anlam farkı olmadığı, insancıl amaçlarla güç kullanımının haklılığının nerede ve ne zaman olacağına ilişkin derin bir anlam farkını içerdiği de ifade edilmiştir. Geleneksel anlamda insancıl müdahalede ana tema askeri güç kullanımı iken, koruma sorumluluğu ekonomik ve politik anlamda yaptırımları ve ödülleri içermektedir[569]. İlke uyarınca; bir ülke halkını koruma sorumluluğu sadece tek bir devlete ait olmayıp, bu sorumluluk devletler topluluğuna aittir. Koruma sorumluluğu raporu, insancıl müdahaleyi ve bu anlamdaki kuvvet kullanılmasını sorunların birincil çözüm yolu olarak görmemektedir. Koruma sorumluluğu yaşanan/yaşanabilecek insani krizler çerçevesinde üç unsuru bünyesinde barındırmaktadır; bunlar önleyici sorumluluk, reaksiyon (tepki verme) sorumluluğu ve yeniden tesis (inşa etme) sorumluluğudur. Bu üç unsur ICISS raporunda açık şekilde birbirinden ayrı olarak belirtilmiştir.

Bu üç unsurdan en çok önem verilen ise ilk aşamayı oluşturan insanlardan kaynaklanan krizlerin ve iç çatışmaların engellenmesine yönelik olan önleme yükümlülüğüdür. Raporda önleme sorumluluğunun, koruma sorumluluğunun en önemli boyutu olduğu belirtilmiştir. Etkili bir koruma açısından, iç çatışmaların kökenine inilmesi ve bunları doğuran nedenlerin ortadan kaldırılmasından söz edilmektedir. İnsancıl krizlerden ötürü nüfusun risk altında olduğundan hareketle, bu sorunların çözülmesi bakımından devletler, BM ve onun uzmanlık örgütleri, uluslararası finansal kuruluşları, bölgesel örgütler, hükümet dışı kuruluşlar, dini gruplar, iş çevreleri, medya, bilimsel, eğitimsel topluluklara kadar çok geniş bir alandaki farklı örgütlenmelerin çalışmalar yapmaları gerektiğinden söz edilmektedir. Etkili bir koruma için, kırılgan durumların bilinmesi gerektiğinden hareketle, erken bir uyarı sisteminin varlığının gereklililiğinden ve bu sistemde BM'nin varlığından söz edilmiştir.

Egemenlik ve sorumluluk ilişkisinde söylendiği gibi, koruma sorumluluğu ilkesi, devletlerin kitlesel düzeydeki insan hakları ihlallerini önleme konusunda vatandaşlarına karşı sorumluluklarını yerine getiremediği durumlarda dışarıdan ihtiyaçları olan yardımın sunulmasını taahüt eder. Bu görüşün savunucuları açısından egemenlik mutlak değil şarta bağlıdır. Bir hükümet yoğun bir şekilde kendi vatandaşlarının temel düzeydeki yaşam hakkı, kişi güvenliği ve özgürlüğü gibi haklarını ihlal ederse, egemenliğinin askıya alınabileceği

[569] Gareth Evans, "The Responsibility to Protect: An Idea Whose Time Has Come...And Gone?, International Relations, Volume 22, No 3, 2008, ss. 291-293.

belirtilmektedir[570]. Tartışmanın diğer boyutunu bu görüşün kabul edilmesinin BM sistemini zaafiyete uğratacağı oluşturmaktadır. Bu durum tek taraflı müdahalelerin yolunu açıp gücün tek elde toplanması tehlikesini taşımaktadır[571]. Bütün bunlardan hareketle koruma sorumluluğu ilkesinin gelişiminin bir anlamıyla BM'nin geleceği olduğu söylenebilir[572].

Koruma sorumluluğu ilkesinin boyutlarına baktığımızda, önleme sorumluluğu boyutunun uluslararası hukuka dayandığı söylenebilir. 2005 tarihli Dünya Zirvesi'nde koruma sorumluluğu ilkesinin içeriğine ilişkin tanımlanan dört suç tipinden etnik temizlik henüz uluslararası hukukta tanımlanmamıştır. İnsanlığa karşı suçlar ise çok geniş bir alana yayılmış ve çeşitli uluslararası mahkeme kararlarına konu olmuştur[573]. Soykırım[574] ve savaş suçlarının

---

[570] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 98.

[571] David Chandler, "The Responsibility to Protect? Imposing the Liberal Peace", International Peacekeeping, Volume 11/1, 2004, s.73.

[572] Nicholas. J.Wheeler and Frazer Egerton, "The Responsibility to Protect: Precious Commitment or Promise Unfulfilled?", Global Responsibility to Protect 1, 2009, s. 115.

[573] Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 7. maddesinde insanlığa karşı suçlar şu şekilde yer almıştır. *1. Bu statünün amaçları bakımından "İnsanlığa karşı suçlar", herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki fiilleri kapsamaktadır. (a) Öldürme; (b) Toplu yok etme; (c) Köleleştirme; (d) Nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli; (e) Uuslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme; (f) İşkence; (g) Irza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri; (h) Paragraf 3'te tanımlandığı şekliyle, herhangi bir tanımlanabilir grup veya topluluğa karşı, bu paragrafta atıf yapılan herhangi bir eylemle veya mahkemenin yetki alanındaki herhangi bir suçla bağlantılı olarak siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, cinsel veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı zulüm; (i) Kişilerin zorla kaybedilmesi; (j) Apartheid (Irk ayrımcılığı) suçu; (k) Kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler.*

2. 1. paragrafın amaçları bakımından: (a) "Herhangi bir sivil topluluğa yöneltilmiş saldırı", devlet ya da kurumsal bir politikanın uzantısı ya da bu politikanın daha da ileri götürülmesine yönelik olarak 1. paragrafta belirtilen eylemlerin herhangi bir sivil topluluğa karşı müteaddit kereler yapılması anlamına gelir; (b) "Toplu yok etme", nüfusun bir bölümünü yok etmek amacıyla, yiyecek ve ilaca erişimden mahrum bırakmanın yanı sıra yaşam koşullarını kasten kötüleştirmeyi de içerir; (c) "Köleleştirme", kadın ve çocuklar başta olmak üzere, bir kişi üzerinde sahiplik hakkına dayalı yetkilerin, insan ticareti dahil kullanılması anlamına gelir; (d) "Nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli", uluslararası hukukta izin verilen gerekçeler olmaksızın, bir yerde hukuka uygun olarak ikamet eden insanların zorla yerlerinden edilmeleri ya da başka zorlayıcı fiillerle yer değiştirilmeleri anlamına gelir; (e) "İşkence", hukuksal yaptırımların doğasına ve buna bağlı olarak kaynaklanan acı ve ıstırap hariç olmak üzere, gözaltında bulunan veya sanığın gözetiminde bulunan bir kişinin, fiziksel ya da zihinsel olarak şiddetli acı veya ıstırap çekmesini bilerek sağlama anlamına gelir; (f) "Zorla hamile bırakma", uluslararası hukukun ciddi bir şekilde ihlali veya bir topluluğun etnik bileşimini değiştirme amacıyla, bir kadının arzusu olmadan zorla hamile bırakılması anlamına gelir; ancak bu tanım, hiçbir şekilde hamileliğe ilişkin ulusal yasaları etkileyecek şekilde yorumlanamaz;

(g) "Zulüm", bir grubun veya topluluğun, kimliğinden dolayı, uluslararası hukuka aykırı olarak, temel haklardan ağır bir şekilde mahrum bırakılması anlamına gelir;

(h) "Apartheid (Irk ayrımcılığı) suçu", bir ırkın, başka bir ırk grubu veya grupları üzerinde, sistematik hakimiyet ve baskı kurmaya yönelik kurumsal bir rejim çerçevesinde ve bu rejimi koruma amacıyla işlediği ve 1. paragrafta sözü edilen insanlık dışı fiiller anlamına gelir;

(i) "Kişilerin zorla kaybedilmesi" bir devlet veya siyasi bir örgüt tarafından ya da onların yetkisi, desteği ve bilgisi dahilinde, kişilerin gözaltına alınması, tutuklanması veya kaçırılmasını takiben, bu kişilerin uzunca bir süre, kanun korumasından uzak tutulması amacıyla, nerede oldukları ve akıbetleri hakkında bilgi vermeyi reddetme ve bu kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları bilgisini inkar anlamına gelir;

3. Bu Statünün amacı bakımından "cinsiyet" toplumsal bağlamda, kadın ve erkek olmak üzere iki cinse atıf yapmaktadır. "Cinsiyet" terimi, yukarıda açıklanandan başka bir anlam taşımamaktadır. Kuran, Okur, Sarıbeyoğlu, Günel, op. cit., ss. 118-119.

[574] 1948 tarihli Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi uyarınca Soykırım fiili sözleşmenin 2. Maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır.

tanımı ise uzun süredir uluslararası antlaşmalarda yer almaktadır. Bu suç tiplerinden, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların bir devlet tarafından işlenmesi uluslararası buyruk kurallarının ihlali niteliğinde olup, uluslararası toplumun bunu sonlandırmak için işbirliği yapması gerekmektedir. Bunun en açık ifadesi Haksız Fiilden Ötürü Devletin Sorumluluğunu düzenleyen, Uluslararası Hukuk Komisyonu çalışmasının 41. maddesinde bulunmaktadır[575]. Bu bağlamda, uluslararası hukuk, uluslararası insancıl hukuk, mülteciler hukuku ve uluslararası ceza hukuku koruma sorumluluğu için normatif bir çerçeve sağlamaktadır[576].

Bu bağlamda insan güvenliği kavramı ile koruma sorumluluğu kavramının farklı kavramlar olduğunu belirtmekte yarar vardır. İnsan güvenliği kavramı çok daha geniş bir kavram olup olası bütün tehlikeleri kapsamaktadır. Koruma sorumluluğu ilkesi sınırlı sayıdaki fiileri kapsarken insan güvenliği iklim değişikliği, AIDS, yiyecek kıtlığı, su sorunu, fakirlik, enerji kıtlığı gibi çok geniş bir konu dilimini kapsamaktadır. İnsan güvenliği kavramı geleneksel güvenlik düşüncesinden önemli oranda farklılaşsa da, koruma sorumluluğu ilkesinin sahip olduğu politik seçeneklere ve araçlara sahip olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte koruma sorumluluğu ilkesinin daha geniş bir alana yayılması 2008 yılında Myanmar'da yaşanan kasırga felaketi bağlamında ileri sürülmüştür[577].

Bütün bu açıklamalara rağmen, koruma sorumluluğu ilkesinin uluslararası hukukun geçerli bir normunu oluşturduğu söylenememekle birlikte, Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 4. maddesinin h paragrafında koruma sorumluluğu ilkesinin yer aldığı bir çok uluslararası hukukçu tarafından kabul edilmektedir. Afrika Birliği'nin bir üye devlete müdahale hakkı, kurucu antlaşmasında iki durumda öngörülmüştür. Birincisi savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım durumunda Devlet Başkanları'nın toplandığı kurulun kararına dayanarak, ikincisi üye devletin barışın ve güvenliğin tesisi için Birliği davet etmesi halidir. Bunun dışında, Birliğe üye bir devlete karşı kuvvet kullanılması devletlerin egemen

---

Madde 2- Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur.
a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;
b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;
e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek. Kuran, Okur, Sarıbeyoğlu, Günel, op. cit., s. 235.

[575] A/RES/56/83, 28.01.2002. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001, http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/477/97/PDF/N0147797.pdf?OpenElement (e.t. 02.02.2015); Hakkı Hakan Erkiner, Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, XII Levha Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2010, s. 320.

[576] Edward C. Luck, "The United Nations and the RTP", The Stanley Foundation Policy Anaysis Brief, Agust 2008, ss. 4- 5.

[577] Ibid., s. 5.

eşitliği ve içişlerine karışılmaması ilkeleri uyarınca yasaklanmıştır. 1994 yılında Ruanda'da gerçekleşen soykırımda Afrika Birliği Organizasyonu, bir yıl önce çatışmaların önlenmesi için çaba da göstermesine rağmen, kıta çapında barışı ve güvenliği tehdit eden bu olay karşısında yeterli olanaklara sahip olmadığından dolayı herhangi bir varlık gösterememiştir[578].

Sonuç olarak egemenlik durağan bir şey değildir ve anlamı belirli bir zamanda yürürlükte olan düzenlemelere ve normlara bağlıdır. Devletlerin egemen eşitliğini ve müdahalenin yasak olmasını savunanların bu ilkelerin değerini korumaları anlaşılabilir olmakla birlikte, bu durum her koşulda insancıl müdahale ve koruma sorumluluğunun engellenmesi anlamına gelmemelidir[579].

II. DEVLET EGEMENLİĞİ VE MÜDAHALE KOMİSYONUNUN (ICISS) 2001 TARİHLİ RAPORU ÇERÇEVESİNDE KORUMA SORUMLULUĞU

"Koruma sorumluluğu" kavramı ilk kez 2001 yılında, 2000 yılında Kanada Hükümetinin kurduğu Uluslararası Müdahale ve Devlet EgemenliğiKomisyonu (ICISS / *International Commission on Intervention and State Sovereignty*) tarafından hazırlanan raporda kullanılmış, daha sonra güncel siyasi ve akademik tartışmaların merkezine oturmuştur. 1990'lı yılların başında gözde olan ama kısa sürede 19. yüzyılın "uygarlaştırma misyonu" (*mission civilisatrice*) kavramıyla akrabalığı ortaya serilen "insancıl müdahale" kavramının yerine geçmeye aday olan bu yeni kavramın daha inandırıcı bulunduğu anlaşılmaktadır.

Rapor oldukça ayrıntılı bir şekilde hazırlanmıştır. Önsöz ve özet dışında toplam sekiz bölüm vardır. Söz konusu rapor koruma sorumluluğu ilkesinin temel özelliklerini ortaya koymuştur. Her ne kadar koruma sorumluluğu ilkesine yönelik sonraki tarihlerde başka raporlar ve çalışmalar olmuş ve koruma sorumluluğu ilkesi farklı boyutlar kazanmış olsa da, raporun koruma sorumluluğu ilkesi açısından önemi sadece tarihi niteliğinden değil, aynı zamanda bu ilkeye ilişkin kaynak metin olmasından da kaynaklanmaktadır. Bu kısımda raporun temel savları ile birlikte geniş bir özeti sunulmaya çalışılacaktır.

---

[578] Hennie Strydom, "The African Union and The Responsibility to Protect", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed:Vasilka Sanchin and Masa Kovic Dine, GV Zalozba, Publishing House, Ltd, Ljubljana 2013, ss. 400-401; African Union The Constituve Act, 4/h "*the right of the Union to intervene in a Member State pursuant to a decision of the Assembly in respect of grave circumstances, namely: war crimes, genocide and crimes against humanity*";http://www.africa-union.org/root/au/aboutau/constitutive_act_en.htm. (e.t. 12.01.2014)

[579] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 191.

Raporun önsöz kısmında 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen saldırılar yer almıştır. Bu saldırılardan hareketle uluslararası terörizme cevap verilmesi ile, insan haklarının korunması amacıyla yapılacak müdahalelerin uluslararası ilişkilerin en çelişkili ve çözümlenmesi zor konularından biri olduğu vurgulanmıştır. Müdahale bir hak olarak değerlendirildiği takdirde bile bunun kimin yetkilendirmesi altında ne şekilde ve ne zaman gerçekleşeceği konusunda bir uzlaşının bulunmadığı ifade edilmiştir[580].

Raporun önsöz kısmında Kofi Annan'ın 1999 ve 2000 yılında BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmalara değinilmiş, insancıl müdahalenin gerçek anlamda devlet egemenliğine yönelik kabul edilemez nitelikte bir tecavüz olarak değerlendirildiği takdirde Ruanda ve Serebnica gibi insan haklarının açık ve sistematik bir şekilde ihlal edildiği yerlere müdahale edilmemesinin, ortak insanlığımıza ilişkin ahlaki değerlere etkisinin ne olacağı sorulmuştur[581].

Komisyon sorunu hukuki, ahlaki, politik boyutlarıyla birlikte ve uygulamayı da kapsar bir şekilde değerlendirmiş, bu doğrultuda geniş ölçekte bir sorular bütününü cevaplamayı amaçlamıştır. Dünya üzerinde fikirlerine ulaşılabilecek en geniş kesimlere ulaşılıp, bunların rapor edilmesiyle, genel sekretere ve konu ile ilgili herkese çözüm bulunması ve ortak bir zeminin oluşturulması konusunda yardım edilmesi amaçlanmıştır. Rapor 12 komisyonerin oybirliğiyle hazırlanmıştır. Raporun ana teması, başlığa da yansıdığı biçimiyle "koruma sorumluğudur". Koruma sorumluluğu kavramını oluşturan ana unsur; devletlerin kitlesel katliamlar, insanlığa karşı suçlar, tecavüzler ve açlık gibi durumlarda kendi vatandaşlarını koruma sorumluğundan kaçması, isteksiz veya yetersiz olması durumunda, uluslararası toplumun ve devletlerin sorumluluğunun doğmasıdır. Sorumluluğun doğası ve boyutları yapılacak müdahaleye ilişkin olarak; müdahalenin kimin otoritesi altında, kim tarafından, nerede, ne zaman ve nasıl yapılacağı sorularını da beraberinde getirmiştir. Raporu hazırlayanlar konuya ilişkin ihtiyaç olunan yeni bir uzlaşı zeminin doğmasını ümit ettiklerini belirtmişlerdir. Komisyonerlerin bazıları askeri müdahalenin esnekliği anlamında Güvenlik Konseyi onayı dışında da müdahalenin olması gerektiğini vurgulamışlardır[582].

Komisyonda uzlaşı sağlanan ortak görüşler açısından dikkat çekici olan, koruma sorumluluğu ilkesinin politik anlamda uygulanablir olduğunun savunulmasıdır. Raporu

[580] ICISS report, s. VII.
[581] ICISS report, s. VII.
[582] ICISS report, s. VII- VIII.

hazırlayanlar önerilerine uyulduğu takdirde, daha fazla Ruanda benzeri olayların yaşanmayacağını belirtmişlerdir. 11 Eylül saldırılarından önce tamamlanmış olan raporda, devlet ya da devletlerde yaşanabilecek sistematik insan hakları ihlallerinden, buna maruz kalan kitlelerin korunması amaçlanmıştır[583].

Raporun ana ilkeler kısmında, devlet egemenliği ve sorumluluğunun koruma sorumluluğu konusunda öncelikli olduğu, bir toplumun ciddi düzeyde acı çekmesi ve zarar görmesi ya da iç savaş, ayaklanma, baskı vb. gibi nedenlerle devletin çökmesi ya da bu sorunları çözme konusunda isteksiz ve yetersiz olması durumunda, sorumluluğun uluslararası toplumda olduğu ifade edilmiştir[584].

Bu kısımda görüldüğü gibi koruma sorumluluğu ilkesi öncelikli olarak egemen devletlere sorumluluk yüklemektedir. "Sorumluluk olarak egemenlik" ilkesinin esasını oluşturduğu bu yaklaşımda uluslararası toplumun sorumluluğu, ilgili devlet ya da devletlerin uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan kitlesel katliam, soykırım ve ağır insan hakları ihllaleri gibi durumlarda sorumluluklarını yerine getirmediğinde söz konusu olmaktadır.

Raporda yer alan şekliyle, koruma sorumluluğu ilkesi üç özel sorumluluğu kapsamaktadır. Birincisi, önleme sorumluluğudur. Bu nüfusun iç çatışmalar ve insan eliyle yapılmış diğer krizler nedeniyle risk altında olduğu durumları, bu durumun doğrudan etkilerini, kökenlerini ve önlemek için alınabilecek tedbirleri içermektedir. İkincisi, tepki verme sorumluluğudur. Zorlayıcı insani ihtiyaçların bulunduğu durumlara uygun önlemlerle cevap vermeyi içermektedir. Bu zorlayıcı önlemlerin içeriğini çeşitli alandaki yaptırımlar, uluslararası kovuşturma, çok istisnai durumlarda askeri müdahale seçeneği oluşturmaktadır. Üçüncüsü, yeniden inşa sorumluluğudur. Burada, özellikle askeri müdahale sonrası iyileşme, yeniden yapılanma ve barışın tesisi konusunda tam destek ve yardımların sağlanması, müdahale nedenlerinin ortadan kaldırılması üzerinde durulmuştur[585].

Koruma Sorumluluğu Raporu'nda en önemli boyut kitlesel nitelikteki insan hakları ihlallerinin askeri müdahale ve askeri müdahale içermeyen diğer zorlayıcı tedbirlerin alınmasına gerek kalmadan önlenmesidir. Müdahale niyetinden önce bütün kaynaklar ve

[583] ICISS report, s. VIII. Diğeri kendi sınırları içerisinde terörist eylemlere maruz kalan devletlerin ne yapacağına ilişkindir ve kesinlikle birbiriyle karıştırılmamalıdır. Sonuçta son durum insancıl koruma amaçlı bir müdahale olarak değil de, BM Antlaşma'sı uyarınca yetkili bir askeri müdahale olarak açıkça düzenlenmiştir. 51. md. belirtilmiş, 1368 ve 1373 sayılı kararlara atıf yapılmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra Güvenlik Konseyi'nin devletlere gerekli önlemlerin alınması konusunda yetki verdiği ifade edilmiştir.
[584] ICISS report, s. XI.
[585] ICISS report, s. XI.

taahhütler, oluşabilecek bütün insani kriz ve felaketleri önlemeyi ve engellemeyi gerçekleştirecek şekilde tüketilmelidir. Engelleme ve tepki verme sorumluluğunun uygulanması daha az zorlayıcı önlemlerden başlayarak daha ağırlarına doğru orantılı bir şekilde uygulanmalıdır[586].

Raporda önlemenin en önemli boyut olarak değerlendirilmesi son derece yerindedir. Çünkü gerek insani müdahale gerekse koruma sorumluluğu ilkesinin karşılaştığı en önemli sorunun askeri müdahale olduğu bir gerçektir. Özelikle askeri müdahalenin yasallığının ve meşruiyetinin tartışmalı karakteri gözönünde tutulduğunda bu daha iyi anlaşılmaktadır. Sorunların en tartışmalı ve her anlamda bedel açısından en yoğun yaşanabileceği bir noktaya gelmeden çözümlenmesi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda, insanların korunması için askeri müdahale istisnai nitelikte bir önlemdir. Çok ciddi ve onarılamaz zararlar meydana gelmesi ya da meydana gelmesi olasılığının çok yakın olması durumunda şu koşullarda askeri müdahale yapılabilir.

a) Çeşitli nedenlerden kaynaklanan çok büyük oranda can kayıplarının meydana gelmesi. Bu nedenler arasında soykırım, devletin kastıyla olayların gerçekleşmesi, önleme konusunda devletin ilgisizliği veya yeteneksizliği sayılmıştır. Bu anlamda devlet başarısız bir devlet de olabilir.

b) Büyük çapta etnik temizlik olması durumunda askeri müdahale yapılabilir. Bu etnik temizlik fiili öldürmenin dışında, zorla göç ettirme, yaygın terör ve sistematik tecavüz yoluyla da yapılabilir[587].

Görüldüğü gibi müdahalenin istisnai karakterini belirleyen kitlesel ölçekte yaşanan insan hakları ihlalleri ve can kayıplarıdır. Müdahalenin devletlerin çıkarları doğrultusunda kullanılmaması için sınırlı ve tüketilebilecek nitelikte içeriğe sahip olması gerekmektedir.

İhtiyatlık ilkeleri başlığı altında doğru/haklı niyet (insanların acılarını sona erdirmeye yönelik olmalıdır), son çare, ölçülü önlemler ve makul olasılık ve beklenti sayılmıştır[588].

Koruma sorumluluğunda doğru yetki ve otoritenin ilkeleri altı başlık halinde sayılmıştır:

a) İnsanların korunmasının amaçlandığı askeri müdahaleler konusunda BM Güvenlik Konseyi'nden daha iyi bir seçenek yoktur.

---

[586] ICISS report, s. XI.b; Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All,* op.cit., s. 79.
[587] ICISS report, s. XII.
[588] ICISS report, s. XII.

b) BM Güvenlik Konseyi'nin önceliği vurgulanmakla beraber, bu konuda BM Genel Sekreteri de BM Antlaşması'nın 99. md.'si uyarınca hareket edebilir.

c) BM Güvenlik Konseyi etnik temizlik, büyük çapta can kaybı iddialarına ilişkin müdahale yetkisi talep edildiğinde derhal ilgilenmelidir. Yaşanan gerçekler ve koşullar müdahaleyi haklı kılıyorsa, Konsey müdahaleyi desteklemelidir.

d) BM Güvenlik Konseyi'ndeki sürekli üyelerin veto yetkisini kullanmaları ve karar çıkmasını engellemeleri halinde daha geniş çaplı bir destek sağlanmalıdır.

e) BM Güvenlik Konseyi'nin önerileri reddetmesi ya da uygun zamanda ilgilenmemesi durumunda alınabilecek alternatif çözüm önerileri ise şunlardır:

Birinci olarak, Genel Kurul'un acil durumlarda toplantıya çağrılmasına ilişkin madde dikkate alınarak, Barış için Birlik Kararı usulü uygulanabilir.

İkinci olarak, BM Antlaşması VIII. Bölüm kapsamında yetki alanları içinde bölgesel ya da bölgesel altı organizasyonlara yetki tanınabilir, sonraki durumlara ilişkin olarak Güvenlik Konseyi bu organisazyonlara yetki verebilir.

f) Güvenlik Konseyi bütün müzakereleri dikkate almalıdır, bu anlamda yaşanan başarısızlık BM'nin güvenilirliğine ve itibarına zarar verecektir[589].

Raporda askeri müdahaleye karar verilmesi konusunda Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi dışında farklı çözüm yollarının önerilmesi, olumlu olmanın dışında, Güvenlik Konseyi'nin mevcut politikaları ve yapılanması düşünüldüğünde gerçekçidir. Müdahalelere ilişkin yetki konusunun sadece BM Güvenlik Konseyi'ne bırakılması sorunun çözümüne ilişkin seçenekleri oldukça sınırlandırmakla kalmamakta, aynı zamanda bazı vakalarda sorunu çözümsüzlüğe mahkum edebilmektedir. Bu bağlamda komisyon raporu uluslararası sistem ve güvenlik açısından Güvenlik Konseyi'nin önemini yadsımamak ile birlikte, Güvenlik Konseyi'nin kendi içinde bir takım değişiklikleri talep etmektedir. Bunun arkasında yatan neden mevcut hali ile Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanması önünde bir engel oluşturabileceğidir.

Yapılacak olan müdahalenin ve operasyonun ilkeleri ise şu başlıklar halinde sayılmıştır:

a) Açık amaçlar ve kesin yetki olmalıdır.

[589] ICISS report, s. XII-XIII.

b) Ortak askeri yaklaşımı içermeli, komuta birliği olmalı, açık ve anlaşılabilir bir iletişim ağı ve komuta zinciri kurulmalıdır.

c) Kabul edilebilir sınırlamalar olmalı, güce başvuru aşamalı olarak artırılmalıdır. Nüfusun korunması amaçlanmalı, devletin yıkılması amaçlanmamalıdır.

d) Operasyonun bağlamı, insancıl hukuka uygun ve ölçülü olmalıdır.

e) Koruma konusunda güç kullanımının kabulü birincil amaç olmamalıdır.

f) İnsancıl organizasyonlarla kurulabilecek olası bütün bağlantılar ve koardinasyon kurulmalıdır[590].

A. Politik Meydan Okuma

İnsancıl müdahale başarılı veya başarısız olduğunda da hep tartışmalı bir kavram olarak bir ikilemi yansıtmıştır. Ruanda ve Serebranica'da yaşananlar üzerinden BM'nin sivillere yönelik bir katliamı engelleyememesi, insan haklarının korunmasına yönelik müdahaleler açısından, bu gibi katliamlara uğrayabilecek toplumların kurtarılmasına yönelik müdahale ilkesinin yükselişine neden olmuştur. Bosna, Ruanda, Somali ve Kosova örnekleri müdahale sorununun çözümü, karakterinin belirlenmesi ve analizinde çok derin etkiler yaratmıştır[591].

Raporun bu kısmında, uluslararası toplumun müdahale konusunda ikiye bölündüğü, bir grubun asıl problemi zorlayıcı müdahalelerin etkinliği düzeyinde tartışırken, diğerlerinin müdahalenin yasallığı, olası kötü kullanımları ve emsal teşkil etmesi üzerinde durduğundan söz edilmiştir. Bazıları yeni müdahaleler ile yeni Dünya'da insan haklarının, devlet egemenliğine baskın çıktığının ilan edildiğini, diğerleri ise bu müdahaleler yoluyla; büyük devletlerin insan hakları retoriğini kullanarak onu manupule ettiğini, küçük devletlere karşı kullandığını ileri sürmüştür. Uluslararası toplumun bu bölünmüşlüğünün bütün mağdurların ve acı çekenlerin temel çıkarı için son bulması gerektiği raporda yer almıştır[592].

İnsan haklarını koruma amacıyla yapılacak uluslararası müdahaleler açık ve ikna edici olmalı ve ortak bir eylem uluslararası ihtiyaçlar ve beklentiler doğrultusunda uluslararası

---

[590] ICISS report, s. XIII.

[591] ICISS report, s.1.1.1-1.4. Raporda 1999 yılında Kosova'da yaşananlarda yer almıştır. Bu müdahalenin egemen bir devlete yönelik askeri müdahalenin meşruluğu sorunuyla karşılaştığı belirtilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan gönüllüler koalisyonu tarafından yapılan bu müdahale meşru mudur? Yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri önlenmeli midir? Yoksa akan kana hiçbir şekilde müdahale edilmeyip Bosna'dan dört yıl sonra bir soykırımın olması mı beklenmelidir şeklinde sorular ortaya atılmıştır.

[592] ICISS report, s. 2.1.5. 1999 yılının eylül ayında gerçekleşen BM Genel Kurulu'nun 54. toplantısında genel sekreter Kofi Annan gelecek yüzyılın insan güvenliği ve bu amaçla yapılacak müdahaleler görünümünde olacağını belirtmiştir. ICISS report, s. 2.1.6.

normlar ve kurumlar çerçevesinde yerine getirilmelidir[593]. Burada açıkça yapılacak olan müdahalelelerin tutarlığı üzerinde durulmuştur.

Bu dönemin aynı zamanda bölgelere göre savaşılan şeyin farklılık arz etmesine rağmen (elmas, petrol, uyuşturucu üretimi vb.) iç çatışmaların yoğunlaşmasına tanıklık ettiği, söz konusu iç çatışmaların ise oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu iç çatışmaların ortak özellikleri öldürücü silahların kullanımı, iletişim olanaklarının yaygınlaşması, savaşın yaygın bir şekilde ucuzlaması, yıkıcı silahların çocuk askerler dahil hemen hemen herkesin eline geçmesidir. Özellikle fakir toplumlarda savaşın ekseninin ticari nitelikte değerli olan tek ekonomik değer üzerinden olması (petrol, elmas vb.) tam zamanlı bir savaş ekonomisi yaratmıştır. Buralarda devlet şiddet tekelini kaybettiğinden dolayı, şiddet hayatın her alanında yıkıcı bir etki yaratmış ve siviller iki ateş arasında kalmıştır[594].

Günümüz çatışmalarında, siviller kasten hedef alınmış, sıklıkla yerlerinden sürülmüş, sistematik olarak tecavüzlere maruz kalmışlardır. Hükümetler tarafından ideolojik, dinsel ya da etnik nedenlerden kaynaklanan ve askeri önlemler kullanılarak yapılan eylemler insan toplulukların çok acı çekmesine neden olmuştur. Bu umutsuz gidişat içinde çok sayıda yıkıma ve ölüme yol açan terörist faaliyetlerin devletler tarafından desteklenmesi de vardır[595]. Gelişmiş toplumların her ne kadar kendilerinden uzakta olan bu gibi olaylara ilgisizliği varsa da, mülteci akını, uyuşturucu ticareti, terörizm, organize suçların yaygınlaşması, salgın hastalıkların yayılması gibi nedenlerden ötürü, bu devletlerde de söz konusu olayların etkisi hissedilmektedir[596].

Tüm bu yaşananlar, uluslararası toplum açısından çok keskin bir ikilemi yansıtmaktadır. Hareketsiz kalınması halinde etnik temizlik, soykırım ve diğer katliamlara seyirci kalınarak suç ortağı olma riski vardır. Uluslararası toplum iç çatışmalara müdahale etmesi halinde bu risk azaltılabilir. Balkanlar'daki müdahalenin her nekadar düzenli bir devlet yapısına geçişi sağlamasa da sivil ölümleri azalttığı söylenmiştir. Kosova ve Bosna

[593] ICISS report, s. 2.1.10-11-12.
[594] ICISS report, s. 4.1.16-17-18.
[595] ICISS report, s. 5.1.19.
[596] ICISS report, s. 5.1.20. 11 Eylül saldırılarında hayatlarını kaybedenlerin %40'ının 80 değişik ülkeden olduğundan hareketle, insan güvenliği kavramının bölünemez olduğu belirtilmekte, tehlikenin insanlar açısından her yerde olabileceği vurgulanmaktadır. Özellikle başarısız ve zayıf devletler kaynaklı insan hakları ihlallerinin yayılması bu etkiyi arttırmaktadır. ICISS report, s. 5. 1.21.

müdahalelerinin gösterdiği gibi insancıl müdahalenin amacı, kötüye kullanımların önlenmesi amacıyla insanların korunmasına yönelik olmalıdır[597].

Raporun bu kısmında iç çatışmalara ilişkin bir analiz yapılsa da, bu iç çatışmaların uluslararası aktörlerine değinilmemiştir. İç çatışmaların kökeninde çoğu zaman birden fazla aktör bulunduğu gerçeğinden hareketle oluşturulacak çözüm yollarının araştırılması önem taşımaktadır.

Diğer bir sorun krizlerin çokluğu karşısında, insancıl müdahalenin boyutlarının her bir olayda etkili cevap vermeyi önlediği ve bu konudaki en büyük engellerden birinin BM Güvenlik Konseyi'nin yapısı olduğudur. Bu konuya ilişkin olarak etkili bir önlemin nerede ve nasıl alınacağı önem kazanmıştır[598].

Raporda yeni talepler ve beklentiler olarak, insan haklarının uluslararası hukukun ana parçalarından birini oluşturduğu, insan haklarına saygının uluslararası ilişkilerin temel konularından ve sorumluluklarından biri olduğu ifade edilmiştir[599].

Davranış ve beklentilerin değişimi dikkate alındığında, ulusal ve uluslararası anlamda, teknoloji ve küreselleşmenin etkilerini dikkate almamak mümkün değildir. Bilgi teknolojilerindeki devrim, iletişimi Dünya çapına yayarak anlık olarak bilgi akışını dünya çapında eşi görülmemiş bir hale getirmiş, çatışmalar nerede olursa olsun farkındalığı arttırmıştır. Acil ve sıklıkla daha zorlayıcı imgeler televizyon ve diğer kitlesel medya araçlarında yer bulmuştur. Sadece merkezde yaşanan çatışmaların değil, uzak yerlerde de yaşananların, bütün Dünya'da yaşayan insanların evlerinin içine kadar girebilmesi, hükümetlere bu tür olaylara cevap vermesi konusunda siyasi bir baskı oluşturmuş, pek çok hükümet için eylemsizliğin ve hareketsizliğin bedeli politik olarak ağır olmuştur[600].

Açıkça katliamların bilinir olması, duyarlılığı ve kamuoyu baskısını arttırabilir. Tabii ki sözkonusu farkındalık durumunun yaratılması her durumda kendiliğinden olumlu sonuçlara yol açmamakla birlikte, Sri Lanka ya da Darfur örneğinde görüldüğü gibi uluslararası yazılı ve görsel medyaya hiçbir zaman yansımadığı zaman bu olaylar tam bir unutuluşa

[597] ICISS report, s. 5. 1.22. Müdahaleye ilişkin uzlaşıdaki sorun, müdahalenin hangi yasallık ölçütünde yapılacağıdır. Bu anlamda BM Barış güçleri ateşkesi sağlamayı amaçlamakla beraber kullanımları uzun vadeli değildir. Askeri müdahalelerde sivillere zarar verici niteliktedir. ICISS report, s. 5. 1.23.

[598] ICISS report, s. 6. 1.24.

[599] Bunlar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, silahlı çatışmalarda uygulanacak insancıl hukuka ilişkin dört Cenevre sözleşmesiyle-iki ek protokol, Soykırım suçunun önlenmesi ve Cezalandırılmasına ilişkin 1948 tarihli Sözleşme, 1966 tarihli ekonomik-sosyal-politik haklara ilişkin ikiz sözleşmeler ve 1998 yılında kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşuna ilişkin sözleşmedir. Bazı durumlarda eksik uygulamalara rağmen, bu antlaşmalar, bunları kabul eden ya da etmeyen devletler ve aktörler bağlamında, seviyeyi ve beklentileri önemli oranda değiştirmiştir. ICISS report, s. 6. 1.25

[600] ICISS report, s. 7. 1.29.

sürüklenebilmektedir. Bunun dışında kitlesel öldürme olaylarının sürekli görülmesi ve bilinmesi bir çeşit duyarsızlığa da yol açabilir.

Ortak eylem için yeni fırsatlar olarak, kritik bağlamsal boyutlardan biri olarak soğuk savaş sona erdiğinden beri ilk kez Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'ndaki görevi tamamen yerine getirilebilecek bir fırsata sahip olduğu, dikkate değer başarısızlıklar olmasına rağmen, Güvenlik Konseyi'nin ortak eylem kapasitesinin 1990'lı yıllar boyunca gerçeklik kazandığı ve geçtiğimiz on yılda yaklaşık kırka yakın barışı koruma operasyonu yapıldığı ve Dünya koşullarındaki yeni farkındalıklar ve ekonomik bağımlılıkların yakın ittifaklara yol açmakta olduğu söylenmiştir[601].

Devlet egemenliği ilkesinin uluslararası ilişkilerin temel prensiplerinden olduğu raporda vurgulanmıştır. Halen uluslararası anlamda insan haklarının korunması dahil pek çok şeyin güvencesi devlet egemenliği ilkesine dayanmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası hukukun evriminde 1945'li yıllardan beri devletlerin egemenliğine ilişkin sadece insan hakları boyutu ile sınırlı kalmayan yeni beklentiler ve engeller ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu modern anlamda egemenliğin en önemli kısmının sorumluluk olarak anlaşılmasının gerekliliğidir[602].

Raporda müdahalenin anlamı olarak, müdahale kavramının tartışılmasının sadece bir kısmını askeri müdahalenin içerdiği, yardıma muhtaç toplumun ihtiyaçları doğrultusunda eylemlere ihtiyaç bulunduğu, bunun sadece askeri müdahaleyi kapsamayıp aynı zamanda politik ve ekonomik yaptırımları, ablukayı, diplomatik ve askeri tehditleri, uluslararası cezai yargılamaları da içermekle beraber, askeri müdahalenin sınırlandırılmasının bunların içerisinde olduğu ve bahsedilen müdahale çeşitinin, devlete ve liderine karşı, rıza olsun ya da olmasın, insancıl ve koruma amaçlı yapılması gerektiği söylenmiştir[603].

Görüldüğü gibi burada dar, teknik anlamda sadece askeri müdahale kastedilmeyip, geniş anlamda bir müdahale alanından sözedilmiştir. Bu da koruma sorumluluğu ilkesi ile getirilmek istenen üç boyutlu sorumluluk anlayışı ile uyum içinde bir yaklaşımdır.

Komisyon uzun bir tarihsel süreçte tanınan, çok geniş ve yaygın bir kullanımı olan, "insancıl müdahale" kavramının yararlı bir tanımını belli bir tip müdahale kategorisi üzerinde odaklanarak, örneğin, risk altında bulunan insanlara yardım ve koruma amacıyla

[601] ICISS report, s. 7 .1.30. s. 7. 1.31.
[602] ICISS report, s. 7. 1.32-34, s. 8. 1.36.
[603] ICISS report, s. 8. 1.37- 38.

yapabileceğini belirtmekle beraber, amaçlananın yapılmak istenenlerin bir terminolojiye uydurulması olmadığını, ister müdahale ister askeri müdahale densin, amacın insanların korunması olduğunu vurgulamıştır[604]. Dikkat edileceği gibi komisyon burada terimlerin mutlak anlamından ziyade amaç üzerinde odaklanmıştır.

B.Yeni Bir Yaklaşım Olarak Koruma Sorumluluğu

Askeri müdahalenin dahil olduğu insanları koruma amaçlı müdahalelerin, uluslararası toplumun gelişiminin sürekliliğini ve güvenilirliğini sağlamak açısından standartları oluşturulmalıdır[605]. Bu ifadelerden de anlaşılabileceği gibi komisyon raporunun özellikle üzerinde durduğu konulardan biri, müdahalelerin seçici bir tarzda uygulanmasını önleyecek tutarlıkta kuralların ve uygulamanın ortaya konulmasıdır.

Askeri müdahaleninde dahil olduğu bu yaklaşımın en azından dört temel ihtiyaca cevap vermesi gerektiği belirtilmiştir. Bunlar şöyle sayılabilir:

- Ne zaman ve ne şekilde müdahale edileceği, kriterleri, usulleri ve kurallarıyla açık bir şekilde ortaya konulmalıdır.
- Diğer bütün yaklaşımların başarısız olduğu durumlarda ve gereklilik duyulduğu zaman askeri müdahalenin meşruluğu sağlanmalıdır.
- Yapıldığı takdirde askeri müdahalenin gerçekleştirmesi gereken dört amaç vardır. Bunlar, müdahalenin etkili olması, insancıl bedeli ve kurumsal zararı mümkün olduğunca azaltması ve sonuç olarak;
- Yeniden yapılanmaya yardım edilmesi, çatışmaların nedenlerinin ortadan kaldırılması, sürekli ve sürdürülebilir barışın sağlanmasıdır[606].

Yine burada dikkat çeken ana noktalardan birini dil ve kavramlar oluşturmaktadır. Komisyon raporunda tercih edilen müdahale hakkı değil fakat koruma sorumluluğu kavramıdır. Dilde yaşanan bu değişim tartışmalara, etkili eylemin önündeki engellerin ortadan kaldırılması şeklinde yansıyabilir ve bu konularda hukuki, ahlaki,politik yeni yaklaşımlar üretilebilir. Bununla birlikte bulunan cevaplar konusunda anlaşılması, yeni yaklaşımlar üretilmesine göre daha zordur[607].

Sorumluluk olarak egemenlik anlamında, söz konusu düşünce devlet pratiklerinde önem kazanmıştır. İlk olarak devlet otoriteleri, sorumluluk fonksiyonu gereğince vatandaşlarının

[604] ICISS report, s. 9. 1.39.
[605] ICISS report, s. 11. 2.2.
[606] ICISS report, s. 11. 2.3.
[607] ICISS report, s. 11. 2.4, s. 12. 2.5.

güvenliğini korumak ve refahını ilerletmekle görevlidirler. İkinci olarak, ulusal yetkililer kendi vatandaşlarından sorumlu olmakla birlikte, BM aracılığıyla uluslararası toplumun da sorumluluğu vardır. Üçüncü olarak, devletlerin sorumluluk olarak egemenlik çerçevesinde yapmış olduğu eylemlerin hesap verilebilirliği sağlanmalıdır. Uluslararası insan hakları normları ve insan güvenliği kavramının uluslararası söylem olarak artan etkisi egemenlik kavramının klasik anlamıyla ifade edilmesini zorlaştırmıştır[608].

Raporun bu kısmında, evrensel insan hakları belgelerine de değinilmiştir. Bu sözleşmeler yol gösterici nitelikte önemli köşe taşlarıdır. Sözleşmeler aşamalı olarak egemenlik kültürünün dokunulmazlığından, ulusal ve uluslararası anlamda hesap verilebilirliğe bir geçiş niteliğindedirler. Bu durumun oluşmasında uluslararası organizasyonlar, hükümet dışı uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum aktivistlerininde çok önemli bir payı vardır. Söz konusu süreç boyunca ulusal yasalar ve uluslararası araçlarda ilerlemeler kaydedilmiş, pek çok sayıda politik tutuklu özgürlüğüne kavuşmuş, pek çok mağdura tazminat ödenmiştir. Bu gelişmeler uluslararası insancıl hukuku da etkilemiş, Ottowa Konvansiyonları'na, kara mayınlarının ve çocuk askerlerin kullanılmamasına ilişkin ilkeler girmiş, Roma Statüsü ile UCM kurulmuştur. Bu anlamda insan hakları hukuku ulusal sınırları aşarak evrensel bir yargı alanına kavuşmuştur. Bu dikkate değer gelişmeler, yeni standartlar ve davranışlar getirmiştir. Ulusal yargı sistemi insanlığa karşı suçlarda gerekli davranışı sergileyemezse, evrensel yargı ve diğer uluslararası seçeneklerin devreye girdiği ve girebileceği vurgulanmıştır[609].

Buradaki gelişmelerin önemi ve insanlığa katkıları çok açık olmakla birlikte, insan haklarının evrenselliğine yönelik kimi eleştirilerin dikkate alınması her zaman düşüncelerin daha verimli kılınması açısından önemlidir. Diğer bir nokta, bu tezin bir bölümünde de değinildiği üzere UCM'nin koruma sorumluluğu açısından oynayabileceği rolün olumsuz yönünün de olabileceğine ilişkin görüşlerin dikkate alınmasıdır.

İnsan güvenliği anlamında ise şunlara değinilmiştir. BM Antlaşması'nın imzalandığı 1945 yılından beri, güvenlik kavramının alanı ve anlamı çok daha genişlemiştir. İnsan güvenliği; fiziksel güvenliği, sosyal ve ekonomik iyileşmeyi, insan onuruna saygıyı, temel hak ve özgürlüklerin korunmasını içermektedir. Dünya çapında gittikçe daha fazla önem taşıyan bu kavram geçtiğimiz on yıl boyunca uluslararası anlamda çok büyük değişikliğe

[608] ICISS report, s. 13. 2.15.
[609] ICISS report, s. 14. 2. 16-20.

uğramış ve Kofi Annan'ın belirttiği gibi insan güvenliği kavramı, bu konularda tartışmanın merkezinde yer almıştır. BM Genel Kurulu'nun 54. toplantısında gelecek yüzyılı müdahale ve insan güvenliği beklentisinin şekillendireceği ifade edilmiştir[610].

Tartışmalardaki temel kavram olan koruma sorumluluğu, insanların ihtiyaçlarının korunması ve yardımı doğrultusunda araştırılmalıdır. Bu kavram ülkesel güvenlikten, silahlanmaya, yiyecek ve işe erişimle birlikte insancıl gelişimin güvenliğine ve çevresel güvenliğe kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda; insan güvenliğinin tamamlayıcı parçası, hayatları, sağlıkları, kişisel güvenlikleri ve onurları nereden (iç ve dış ayrımı yapılmaksızın) kaynaklanırsa kaynaklansın tehlikede olan insanların korunmasıdır[611].

Daha önceki sayfalarda belirtildiği gibi insan güvenliği kavramı çok daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu bakımdan koruma sorumluluğunun içeriği daha dardır. Bu içerik sınırlaması aynı zamanda koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanması açısından kanımızca gereklidir. Söz konusu içerik sınırlandırması ilerleyen sayfalarda incelenecek olan 2005 tarihli Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde yer almıştır. Bunun dışında daha önce de belirtildiği gibi 2008 yılında Myanmar'da yaşanan tayfun felaketine ilişkin, askeri yönetimin uluslararası yardım kuruluşlarını kabul etmemesine ilişkin olarak, ilkenin genişletilmesi yönünde görüşlerde ileri sürülmüştür.

Raporda geleneksel anlamda güvenlik kavramının dar nitelikteki bakış açısı eleştirilmiştir. Devletler kendi vatandaşlarını, açlıktan, hastalıktan, yetersiz barınaklardan, suçtan, işsizlikten, sosyal çatışmalardan ve çevresel tehlikelerden koruyamamıştır. Ülkesel anlamda güvenlik kavramının tek başına yetersiz olduğu yaşanan etnik temizlik, binlerce insanın ölümü, ülkelerin tahrip olması, kendi güvenlik güçleri tarafından vatandaşlarının öldürülmesi durumlarında görülmüştür. Bu anlamda insan güvenliği kavramı oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır[612].

Tartışmanın kritik noktasını ise insancıl amaçlı askeri müdahale oluşturmaktadır. Fakat bu yeni prensibe ilişkin yeterli dayanak uluslararası teamül hukukunda yer almamaktadır. Komisyon, gelişen devlet ve bölgesel organizasyon pratiklerinde ve ek olarak Güvenlik Konseyi'nin emsal kararlarında da rehber ilke olarak, "sorumluluk olarak

[610] ICISS report, s. 15. 2. 21.
[611] ICISS report, s. 15. 2. 22.
[612] ICISS report, s. 15. 2. 23.

egemenlik" terimini önermektedir[613]. Bu daha önce belirtiğimiz gibi komisyonun terimlerin mutlak anlamlarından çok amaç üzerine odaklanmasından kaynaklanmaktadır.

Koruma amaçlı müdahale biçiminde ortaya çıkan ilkede, askeri müdahale istisnai durumları kapsayıp, ne zaman sivillere yönelik büyük bir zarar ya da beklenen bir zarar söz konusu ise, devletlerde bu konuda isteksiz ve yetersiz ise ya da faili ise bu durumda müdahale desteklenebilir. Güvenlik Konseyi kendisini son yıllarda bu temel üzerinden hareket etmeye hazırlamış ve en açık örneğini Somali'de sergilemiştir. Bu zorlayıcı eylemin yasallığı BM Antlaşması'nın VII. Bölümüne dayanıp, devam eden iç çatışma veya durum uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmiştir. Bu temel aynı zamanda Batı Afrika Ekonomik Topluluğu'nun (Economic Community of West African States / ECOWAS) Liberya ve Sierra Leone'ye ilişkin ve NATO'nun Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmaksızın yapmış olduğu müdahalelerde de söz konusudur[614]. Bu kısımda insancıl koruma amaçlı askeri müdahale prensibinin ortaya çıkışının lehine, onu destekleyen çok çeşitli hukuki kaynakların bulunduğu söylenmiştir[615].

Terimlerin değişimi etrafında komisyon "müdahale hakkı" terimi yerine "koruma sorumluluğuna" odaklanmayı önermektedir. Terminolojideki bu değişiklik önerisinin algılamayı değiştirerek geleneksel dilin algılanmasında farklılığa yol açacağı ve ek bir takım başka unsurları da beraberinde getireceği söylenmiştir[616].

İlk olarak vurgulanan, koruma sorumluluğunun ima ettiği bakış açısının müdahale edenin çıkarından çok müdahale edilenin ihtiyaçların desteklenmesi çerçevesinde olması gerektiğidir. Komisyonun her yer için önerdiği terminoloji, toplumların kitlesel katliamdan, kadınların sistematik tecavüzden, çocukların açlıktan korunmasının bir görev olduğudur[617].

İkinci olarak vurgulanan, bu sorumluluğun devletlere yüklendiği, devletlerin bunu yerine getirememesi ya da bizzat bu durumdan sorumlu olması halinde, koruma sorumluluğunun uluslararası toplumda olduğudur[618].

[613] ICISS report, s. 15. 2.24.
[614] ICISS report, s. 16. 2.25.
[615] ICISS report, s. 16. 2.26. Bunlar; BM Antlaşması'ndaki insan hakları hükümlerini, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'yle birlikte Soykırım Sözleşmesini, İnsancıl hukuktaki Cenevre Sözleşmeleri ve Ek protokolleri, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nü ve diğer insan haklarını koruyan sözleşmeleri ve antlaşmaları kapsamaktadır
[616] ICISS report, s. 17. 2.29.
[617] ICISS report, s. 17. 2.29.
[618] ICISS report, s. 17. 2.29.

Üçüncü olarak vurgulanan, koruma sorumluluğunun sadece tepki verme sorumluğunu değil aynı zamanda önleme ve yeniden inşa sorumluluğunu da içerdiğidir. Dikkat müdahalenin bedelleri ve sonuçları üzerine odaklanmıştır[619].

Koruma sorumluluğu prensibinin öncelikli olarak devletlere tanınması, sadece uluslar- arası hukuk veya modern devlet sisteminin bir sonucu değil, doğrudan burada yaşanan gerçeklerle ilgili devletin temas kurmasının daha kolay olmasından dolayıdır. Bu sorumluluğun yerine getirilmemesi durumunda sorumluluk uluslararası toplumdaki devletlere aittir[620].

Koruma sorumluluğunun esasının, koruma ve risk altındaki topluma yardıma dayandığı ve üç kısımdan oluştuğu tekrar belirtilmiş, gerçek ya da olası bir insancıl krizin sadece tepki vermeyi değil, korumayı ve olay sonrası yeniden inşayı kapsadığı söylenmiştir. Koruma açısından kısa ve uzun vadede alınabilecek önlemlerin çeşitlilik gösterdiği vurgulanmıştır[621].

C. Önleme Sorumluluğu

Önleme sorumluluğunun koruma sorumluluğu ilkesinin en önemli boyutunu oluşturduğu komisyon raporunda açık bir şekilde belirtilmiştir[622]. Komisyon güçlü bir şekilde koruma sorumluluğunun önleme sorumluluğu ile birlikte olduğunu, müdahaleden önce engellemeye ilişkin seçeneklerin tüketilmesi gerektiğini, bu sorumluluğun da öncelikle egemen devletlere ait olduğunu vurgulamıştır. Komisyon bu bağlamda, bütün vatandaşlara olanaklar sağlanıp ve adil davranılmasının çatışmaların önlenmesi için sağlam bir temel oluşturacağını vurgulamıştır. Bu anlamda yapılması gerekenler ise, hesap verebilir ve iyi yönetimin sağlanması için çaba gösterilmesi, insan haklarının korunması, sosyal ilerlemenin ve ekonomik gelişmenin sağlanması ve kaynakların adil dağıtımının gerçekleşmesidir[623]

Komisyon'a göre; çatışmaların önlenmesi sadece ulusal ve bölgesel bir iş olmayıp, önleme konusundaki başarısızlığın uluslararası çapta sonuçları ve bedelleri vardır. Önleme konusunda başarılı olmak için, uluslararası toplumun güçlü desteğine sıklıkla ihtiyaç vardır. Bu destek kalkınma yardımı, potansiyel nitelikteki çatışmaların kökenlerine ilişkin yardımlar, bölgesel girişimlere destek sağlaması yönündeki çabalar, insan hakları ve hukuk devletinin

[619] ICISS report, s.17. 2. 29.
[620] ICISS report, s.17. 2. 30-31.
[621] ICISS report, s.18. 2. 32.
[622] Evans, The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All, op. cit., s. 79.
[623] ICISS report, s.19. 3.1-.2.

ilkeleri doğrultusundaki çalışmalar, arabuluculuk ve diğer uzlaşma faaliyetleri şeklinde olabilir[624].

BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi 2000 yılında almış olduğu kararlarda, çatışmaların önlenmesi konusunda BM sisteminin bütün parçalarının oynadığı hayati role değinmiş ve etkinliğin artırılması vaadinde bulunmuştur. 2001 yılındaki silahlı çatışmaların önlenmesine ilişkin BM Genel Sekreteri'nin raporunda, açıkça önlemeye ilişkin işbirliği çağrısı yenilenmiştir. Geniş kapsamlı bir çok tavsiyede bulunulmuş, özellikle yapısal sorunların kökenine dair vurgular yapılarak komisyonun görüşleri doğrulanmıştır[625].

Komisyon raporunda müdahalelerin maliyeti ile önleme sorumluluğu boyutunda yapılacak olan çalışmaların ortaya çıkaracağı yaklaşık maliyet üzerinden de karşılaştırma yapılmıştır.

Buna göre; ölümcül çatışmaların önlenmesine ilişkin Carnegie Komisyonu Raporu'na göre uluslararası toplumun 1990'lı yıllarda yapmış olduğu yedi büyük müdahale (Bosna Hersek, Somali, Ruanda, Haiti, Kamboçya, körfez savaşı, Elsalvador) sonucu harcamış olduğu miktar 200 milyar dolardır. Daha etkili önleyici bir yaklaşım söz konusu olsaydı 130 milyar dolar tasarruf edilebileceği belirtilmiştir[626].

Önlemeye ilişkin uluslararası toplum çatışmaların engellenmesine yardım konusunda artan bir şekilde daha karmaşık ve gelişmiş yöntemler kullanmalıdır. Son yıllarda, Dünya çapındaki yardım oranında belirgin bir düşüş gerçekleşmiş, soğuk savaş boyunca borçların birikmesi, bunların büyük orandaki geri ödemeleri gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine çok büyük baskı yapmış, kıt kaynakların daha da kıtlaşmasına neden olmuş, bu gibi nedenlerle pek çok ülkenin kendi kaynaklarıyla kendini geliştirme olanağından mahrum kalması, çatışmaların önlenmesini güçleştirmiştir. Önleme konusunda, endüstiriyel ülkeler lehine olan adaletsiz ticaret durumunun düzeltilmesi ve pazarlara ulaşma konusundaki kısıtlamaların kaldırılması gerekmektedir. Borç miktarının azaltılması, sosyal ve ekonomik gelişmelerin insanların ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi gereklidir. Bu bağlamda, komisyon çatışmaların etkili bir şekilde önlenmesi için üç şart öne sürmüştür. Bunlar; kırılgan

[624] ICISS report, s. 19. 3.4.
[625] ICISS report, s. 19. 3.5. Yıllar içinde bu gibi çağrılara verilen cevaplarda 1990 yıllardan itibaren umut verici bir genişleme yaşanmıştır, sırasıyla uluslararası, bölgesel, hükümetlerarası çatışmaların önlenmesi, özellikle ülke içi çatışmaların önlenmesi için kuruluşlar oluşturulmuştur. Örneğin Afrika Birliği Organizasyonu 1993'de kurulmuştur. Avrupa'da ise AGİT kurulmuştur. Hükümet dışı kuruluşların rolünde önemli artışlar olmuş, bu kuruluşların özellikle erken uyarı ve önleyici önlemlerin desteklenmesi konusunda iç ve dış kamuoyunun görüşlerinin canlandırılması anlamında yardımları olmuştur. ICISS report, s. 20. 3.6.
[626] ICISS report, s. 20. 3.7.

duruma ilişkin erken uyarı sistemi, etkili önlemlerin alınabilmesini sağlayıcı etkili bir önleyici alet çantası, gönüllü politik iradedir[627].

Erken uyarı ve analiz konusunda, bu konunun genellikle abartıldığı söylenmiştir. 1994 yılında Ruanda'da yaşananlarda sorun olan uyarılar değil, bunlara gereken zamanda cevap verilememesidir, fakat çok daha fazla resmi kaynağın erken uyarı sisteminde yer alması bir ihtiyaç olup, neler olup bittiğinin çok çabuk bir şekilde analize tabi tutulması gereklidir. Bu bağlamda elçilikler, istihbarat servisleri, BM barış güçleri, hükümet dışı kuruluşlar, ulusal ve uluslararası insan hakları grupları, kızıl haç komitesi, medya ve üniversiteler, dini gruplarda dahil çok daha fazla aktör bu görev içinde yer alabilir. İnsan kaynakları da erken uyarı sistemi açısından kesin ve güvenilir bilgi edinme konusunda önemlidir. Af ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi kurumlarda önleme faaliyeti açısından önemlidir. Bu kuruluşlar hükümetleri, insanları ve medyayı yaşanan yoğun insan hakları ihlallerini ortaya çıkarak harekete geçirebilme imkanına sahiptirler. Bu bağlamda BM Antlaşması 99. madde uyarınca BM erken uyarı sisteminin merkezidir[628].

Ana nedenleri önleme konusunda, BM Antlaşması'nın 55. maddesi uyarınca; BM'nin ekonomik, sosyal ve insan hakları alanlarında yapması gerekenler vardır. Her ne kadar çatışmaların nedenleri konusunda bir görüş birliği bulunmasa da, bu çatışmaların sefalet, politik baskı ve kaynakların dengesiz dağılımı gibi nedenler olmadan anlaşılamayacağı, Genel Sekreterin de ifade ettiği gibi, fakirliğin azaltılması ve ekonomik büyüme konusunda geniş tabanlı başarının elde edilmesinin, çatışmaların önlenmesi konusunda atılmış adımlar olduğu söylenmiştir. Önleyici stratejiler bu nedenle, insan haklarında ilerleme ve azınlık haklarının korunması bağlamında sağlanmalıdır. Burada altı çizilen noktaların dikkate alınmaması çatışmaların nedenlerini oluşturmaktadır[629].

Çatışmaların ana nedenlerinin önlemesi konusunda yapılması gerekenler çok boyutlu bir çalışmayı gerektirmektedir. Bunlar başlıklar düzeyinde; politik ihtiyaç ve eksikliklerin belirlenmesi, demokratik kurumlar ve kapasite inşası, iktidarın paylaşımı, farklı topluluklar ve gruplar arasında güven inşa edilmesi, basın özgürlüğü ve hukuk devletinin desteklenmesi, sivil toplumun geliştirilmesi vb.olarak sayılmıştır[630].

---

[627] ICISS report, s. 20. 3.8.
[628] ICISS report, s.21. 3.10-14.
[629] ICISS report, s. 22-23. 3.19. Burada vurgulanan diğer bir noktada çatışmaların önlenmesi konusunda alınacak önlemlerin gelişmekte olan ülkeler açısından kültürel engellerle karşılaşmasının söz konusu olabileceğidir. ICISS report, s. 23. 3.20.
[630] ICISS report, s.23. 3.21-23. Çatışmaların önlenmesi konusunda, askeri ve gizli servislerde gerekli reformlar yapılmalıdır. Askeri güçlerin talim ve eğitimlerinin artırılması, eski savaşçıların entegrasyonunun sağlanması, sivil kontrol

Komisyon raporunda politik ve diplomatik doğrudan önlemeye ilişkin içerikte BM Genel Sekreteri'nin doğrudan içinde yer alacağı, gerçeğin araştırılması görevi, dost gruplar, saygın kişilerden oluşan komisyonlar, diyalog ve arabuluculuk faaliyetleri, sorunun çözümüne ilişkin çalışma gruplarının kurulması yer almıştır. Bu faaliyetlerden olumsuz sonuç alınması halinde, politik yaptırımlar, diplomatik izolasyonlar, uluslararası organizasyonlardaki üyeliklerin askıya alınması, hedef kişilere yönelik seyahat kısıtlamaları dahil çeşitli önlemler alınabilir[631].

Ekonomik doğrudan önleme çabalarına ilişkin ise pozitif ve negatif teşvikler sözkonusu olabilir. Pozitif teşviklerin içerisinde yeni yatırımlara ilişkin taahhütler vardır. Bu gibi yardımlar çatışmaların önlenmesi ve hafifletilmesinde önemli rol oynayabilir. Düzenli kalkınmaya yönelik yardımlar ile, insani yardımlar arasında bir ayrım yapılması belirtilmekle beraber bir taraftan önleyici olarak uygulanan veya problemlerin çözümüne yönelik barış inşa girişimlerinin çatışmaların başlamasına ya da tekrarlanmasına neden olabileceği tehlikesinin de altı çizilmiştir.[632].

Bu yardım fonksiyonunun olumsuz olabileceğine ilişkin Ruanda ve dağılma öncesi Yugoslavya örnekleri tekrar hatırlanmalıdır. Bu ülkelerde yaşananlarda özellikle uluslararası finans kuruluşlarının (IMF, Dünya Bankası) olumsuz etkileri çeşitli çalışmalarda ortaya serilmiştir.Bu yardımlar söz konusu toplumlardaki mevcut eşitsizliği daha da derinleştirmiştir. Komisyon raporu bu gerçeklikten hareketle, yapılacak olan yardımların bu yönüne işaret etmiştir. Kısaca bu yardımların söz konusu toplumsal eşitsizliklerin artışına katkı sunmayacak bir şekilde dağıtımı tesis edilmelidir.

Uluslararası yasal yaptırımlara başvurulması ya da tehdidi önleme sorumluluğunun önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. Bu konu spesifik çatışmalardaki savaş suçlarına ilişkin olarak özel mahkemelerin kurulması ile kendini göstermiştir (Eski Yugoslavya, Ruanda ve Sierra Leone). Bu bağlamda, insanlığa karşı suç fiilinin olası faillerinin uluslararası cezalara çarptırılması konusuna yoğunlaşılacaktır. Bu görevin yerine getirilmesinde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin fonksiyonu da önemli olup, mahkeme,

---

mekanizmalarının güçlendirilmesi, bütçe kontrolünün yapılması, gizli servislerin yapmış olduğu operasyonların hesap verilebilirliğinin sağlanması, hukuka uygun hale getirilmesi, silahların kontrol edilmesi, silahsızlanmanın sağlanması, silahların yayılmasını önleme, hafif ve küçük silahların üzerinde kontrol ve kara mayınlarının yasaklanması sayılmıştır. ICISS report, s.23. 3.24.

[631] ICISS report, s. 24. 3.26.

[632] ICISS report, s. 24. 3.27.

galiplerin adaleti suçlamalarından kaçınılabilecek bir durumun yaratılmasına katkı sağlayabilir[633].

Doğrudan engelleme önlemlerinin askeri doğasının daha sınırlı olduğu ve uzak durulması gerektiği söylenmekle birlikte, Makedonya'da BM önleyici güçlerinin başarılı olduğu ve çok istisnai durumlarda, güç kullanma tehdidinin doğrudan engellemenin içerisinde olduğu söylenmiştir[634].

Komisyon raporunda doğrudan önlemeye ilişkin tehdit çabalarının, silahlı müdahaleyi de içeren zorlayıcı müdahalelere karşı ihtiyacı ortadan kaldırıcı nitelikleri nedeniyle önemi üzerinde durulmuştur[635].

Önleyici önlemlerin de yasallık problemi taşıdığı, iç isyan ya da ayrılıkçı şiddetin ilgili devletin kendi problemi olduğu, ilgili devletlerdeki koşulların doğru değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiş, aksi takdirde iyi niyetli yapılacak bir müdahalenin durumun daha kötüye gitmesine neden olabileceği söylenmiştir. Önemli olan toprak bütünlüğü ve devlet egemenliğine saygı gibi ilkelerin dikkate alınarak uygun çözüm yöntemlerinin nasıl bulunacağıdır. Burada vurgulanan bütün bu objektif önlemlerin egemenliği zayıflatmak ya da temel düzenlemeleri değiştirmek için değil, korumak için alınması gerektiğidir[636].

Çatışmaları önleyici etkili önlemlerin alınması ayrı ayrı aktörlerin birlikte çalışmasına bağlıdır. Bu bağlamda devletler, BM ve onun temsilcileri, uluslararası finans kurumları, bölgesel örgütler, hükümet dışı kuruluşlar, dini gruplar, iş çevresi, medya, bilimsel, eğitimsel, profesyonel toplulukların bir rolü vardır. Bu çerçevede yerli unsurlarla tutarlı bir strateji oluşturulmalıdır. Carnegie Komisyonu ve diğerlerinin de belirttiği gibi, strateji anlamında önemli olan doğrudan önleyici çabalara girişilmesidir[637].

Çatışmaların önlenmesi bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde plan, politika, programların entegrasyonunu gerektirmektedir. Üye devletler BM Genel Sekreterliği'ne düzenli raporlar sunmalı,kapasitelerinin güncelliğini belirtmeli ve ulusal düzeyde çatışmaların

---

[633] ICISS report, s. 24. 3.29-30. Uluslararası mahkemeler dışında halen varolan Cenevre sözleşmeleri ve ek protokoller ile evrensel yargı yetkisinden söz edilmiştir. Bunun anlamı herhangi bir taraf devlet, bu gibi suçlara ilişkin, suçlanan herhangi bir kişiyi yargı önüne getirebilir. 2001'deki Belçika/Ruanda Davası ve 1998-99 Britanya Lordlar kamarasının Pinochet hakkındaki kararları önemlidir. ICISS report, s. 24-25. 3.31.

[634] ICISS report, s. 25. 3.32.

[635] ICISS report, s. 25. 3.33. Temel sorunlardan biri, bütün bu önleyici stratejilerin kabulünde bazı devletlerin isteksiz davranmasıdır. Buna ilişkin korku müdahale için oldukça belirsiz bir ortamın yaratılabileceğidir. Bu korkuya ilişkin, müdahalenin sadece önleyici önlemler başarısız olduğunda düşünülmesi gerektiği ve müdahaleden kaçınmanın en iyi yolunun bu olduğu ifade edilmiştir. ICISS report, s. 25. 3.34.

[636] ICISS report, s. 25. 3.35.

[637] ICISS report, s. 25-26. 3.36-37. Çatışmaların önlenmesi konusunda medyanın çok önemli bir rolü bulunmaktadır, özellikle karar alıcıların uyarılması ve kamuoyu görüşünün oluşumunda medya etkilidir. ICISS report, s. 26. 3.38.

önlenmesine ilişkin katkılar sunmalıdırlar. Bölgesel ve daha alt bölgesel örgütler deneyimleri ve planları ölçüsünde küresel çabalara BM'nin daha iyi strateji ve uygulamaları açısından katkı vermelidir. Komisyon önleme konusunda daha fazla kaynak, enerji,yetenek ve kararlılık gerektiğine güçlü bir şekilde inanmaktadır[638].

Kırılgan ve çatışmaya yol açabilecek durumlara ilişkin, çatışma bölgelerinde önleyici davranışların yapılması için devletlerin uluslararası toplum tarafından desteklenmesi ve ödüllendirilmesi gereklidir. Dünya Bankası, IMF ile birlikte BM ve bölgesel organizasyonlar devletlere yönetim, barış, uzun dönemde yeniden yapılanma konularında özel destekler dahil tam bir destek sağlamalıdır[639].

Yukarıda ifade edilen önleme sorumluluğuna ilişkin raporda yer alan bu ifadeler, uluslararası toplum açısından "tepki verme zorunluluğundan" "önleme kültürüne" geçişe ilişkin bir zihniyet değişimine duyulan ihtiyacın ürünüdür. Böyle bir kültürün yaratılması konusunda BM Genel Sekreteri'nin hatırlattığı gibi, "*üye devletlerin yerel, ulusal, bölgesel ve küresel seviyede önleyici pratiklerin oluşumuna katkı konusunda sorumlu tutulabileceği standartlar oluşturulmalıdır*". Bu uzun süreli bir görev olup, bütün seviyelerde çatışmaların önlenmesi konusunda gerçek bir bağlılık ve adanmışlık olmazsa, Dünya yeni felaketleri izlemeye ve tanıklık etmeye devam edecektir[640].

Görüldüğü gibi koruma sorumluluğunun en önemli boyutunu oluşturan önleme sorumluluğuna ilişkin yapılacak olanların amacı, özellikle iç çatışmaların kökenlerinin ortadan kaldırılmasıdır. Bunun oldukça zor bir görev olduğu, hatta Dünya'daki mevcut güç ilişkilerine bakıldığında pek olası olmadığını söylenmek gerçeğe daha yakındır. Ama yine de bu raporda yer alan ifadeler en azından böyle bir iradenin ortaya konulması halinde rehber niteliğinde olacaktır. En azından bu ilkenin hayata geçirilmesi için kurumsal, hukuki, ekonomik ve politik düzlemde önemli değişikliklerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Atılması gereken en önemli adımlardan biri de söz konusu faaliyetleri göze alabilecek bir ekonomik kaynağın yaratılıp yaratılamayacağıdır. Aslında bu sorunun cevabı Carnegie Komisyonu'nun hazırladığı rapora atıf yapılarak söylenebilir. Önleme konusunun maliyeti müdahaleye göre daha azdır, diğer bir noktada Dünya'daki silah harcamalarının büyüklüğü düşünüldüğünde sorunun kaynak bulmaktan çok kaynakların nereye harcandığı noktasıdır. Uluslararası hukuk

[638] ICISS report, s. 26. 3.39-40.
[639] ICISS report, s. 27. 3.41.
[640] ICISS report, s. 27. 3.42-43.

ise bu faaliyetlere, Dünya üzerindeki devletlerin özgül koşullarını da dikkate alarak belirli düzeyde ortak ilkeleri bu komisyon raporunda olduğu gibi belirleyerek katkı sunabilir. Bu yapılırken başta BM olmak üzere uluslararası kurumların yetersizlikleri dikkate alınarak, ilkenin etkinliğinin sağlanması açısından çözüm önerileri getirilebilir. Bu çözüm önerileri arasında çatışmaların önlenmesine ilişkin BM bünyesinde ya da bağımsız, sadece bu amacı gerçekleştirmeye yönelik bir kurumsal yapının kurulması da olabilir.

D. Tepki Verme Sorumluluğu

Tepki verme sorumluğu başlığı altında, önleyici önlemlerin başarısız olması halinde ne gibi önlemlerin alınması gerektiği yer almaktadır.

Önleyici önlemlerin çözüm konusunda başarısız veya bir devletin çözüm konusunda isteksiz veya yetersiz olması halinde üye devletlerden oluşan uluslararası toplum müdahale edici önlemlere ihtiyaç duyabilir ve bu zorlayıcı önlemler politik, ekonomik, yargısal içerikte olabilir, çok istisnai durumlarda bu askeri müdahaleyi içerebilir. Buradaki birinci ilke, önleme konusunda zorlayıcı önlemlerin derecelerine göre aşama aşama yükseltilmesidir. Askeri müdahale tasarlanmadan önce bu zor eşiği gerektiği gibi değerlendirilmelidir. Politik, ekonomik, yargısal önlemler dışında da askeri müdahaleyi önleyici bir takım şeyler yapılabilir[641].

Kısa askeri önleyici eylemler konusunda, her şeye rağmen, kuvvet kullanılmasının gerektirdiği durumlarda, sivillere mümkün olduğunca az zarar verilmeli, yaptırımlar hedef olarak lider ya da liderlik gruplarınıda içerecek şekilde, yoğun insan hakları ihlallerinden sorumlu olan güvenlik birimlerine yönelik olmalıdır[642].

---

[641] ICISS report, s. 29. 4.1-2

[642] ICISS report, s. 30. 4.5. Hedef yaptırımların daha verimli olması, siviller üzerindeki etkilerinin azaltılması, karar vericiler üzerindeki etkilerinin artırılması için; askeri, ekonomik, politik/diplomatik üç farklı alana odaklanılması gerektiği söylenmiştir.

Askeri alan; silah ambargosu, çatışmalar çıktığında ya da tehdidi olduğunda Güvenlik Konseyi ve uluslararası toplum açısından önemli araçtır. Bu gibi ambargolar genellikle silah satışına ve yedek parçalara ilişkindir. Diğer yaygın olan bir önlemde askeri işbirliğinin ve eğitimin sonlandırılmasıdır.

Ekonomik alan, ülkenin, terörist grupların, isyancı hareketlerin, liderlerin yabancı ülkelerdeki maddi varlıklarına yönelik finansal yaptırımlar, bireysel anlamda bu aile üyelerini de içerecek şekilde genişletilmelidir. Gelir getiren, petrol, elmas, uyuşturucu gibi aktivitelere sınırlamalar getirilmesi gerekmektedir. Petrol ürünlerinin erişimine ilişkin sınırlamalar özellikle askeri operasyonların sınırlanmasına ilişkin önemli olup, düşünüldüğünde bu gibi sınırlamaların siviller ve bölgesel ekonomi üzerinde zararlı etkiye de neden olabilecekleri kabul edilmektedir. Yine aynı şekilde uluslararası hava trafiğine ilişkin sınırlamalar getirilebilir.

Politik ve diplomatik alan; diplomatik temsilcilerin sınır dışı edilmesi gibi önlemler alınabilir. Seyahatlere ilişkin sınırlamalar, özellikle liderlere ve onların aile üyelerine yönelik olarak getirilebilir. Ulusal ve bölgesel organisazyonlardan çıkarılma, bu sadece ulusal prestij kaybına yol açmamakta, aynı zamanda teknik işbirliği ve finansal yardım anlamında ilgili devletin güç kaybetmesine neden olacaktır. ICISS report, s. 30-31. 4.6-9.

Raporda müdahale kararının sadece istisnai durumlarda alınabileceği ve temel ilkenin müdahale etmeme ilkesi olduğu bir kez daha vurgulanmıştır[643].

Raporda uluslararası düzenin devamının sürdürülebilmesi için bütün devletleri ilgilendiren etnik temizlik, soykırım, katliam gibi büyük çaptaki şiddet ve tehditlere düzen içindeki devletlerin tepki vermesi gerektiği yer almıştır. "İnsanlığın vicdanında şok etkisi yaratan" açıkça uluslararası güvenlik açısından tehdit oluşturan ve zorlayıcı askeri müdahaleyi gerektiren durumlar "istisnai" olarak değerlendirilmiştir[644].

Buradan da anlaşılacağı gibi istisnai durumların varlığı uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan, insanlığın ortak bilincinde şok etkisi yaratan katliam, soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar gibi, kitlesel düzeyde temel insan haklarının (yaşam hakkı, işkence yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği vb.) ihlal edilmesidir.

Raporda askeri müdahale için altı kriter sayılmıştır.

Müdahaleye ilişkin ortaya çıkan kararın kriterleri şunlardır: Haklı neden, doğru yetkilendirilmiş otorite, doğru amaç, son çare, orantılı araçlar, makul beklentiler[645].

Kritik eşik

Haklı neden olarak, insanlığa ilişkin ciddi ve onarılamaz zararların meydana gelmiş olması veya yakın bir tehdidin bulunması gösterilmiştir[646].

Komisyon'un görüşüne göre; insancıl koruma amaçlı askeri müdahalenin haklılığı konusundaki durumlar şunlardır:

"Geniş çapta can kayıpları, gerçek ya da kavranabilir soykırım niyeti, devletlerin kasıtlı davranışları sonucu bu ihlalleri gerçekleştirmeleri, devletlerin bu ihlalleri önlemeye ilişkin harekete geçme konusundaki isteksizlikleri veya yeteneksizlikleri, başarısız devlet durumu, veya geniş çapta etnik temizlik, gerçek ya da kavranabilir, öldürmelerin gerçekleştirilmesi, sürgün etme, terör ve tecavüz eylemleridir"[647].

Eğer bu koşullardan biri veya ikisi meydana geliyorsa, Komisyon'un görüşüne göre müdahale için haklı neden fazlasıyla vardır[648].

---

[643] ICISS report, s. 31. 4.10-11. Müdahale etmeme ilkesinin, zarar vermeme anlamında, uluslararası ilişkilerin Hipokrat yeminini karşıladığı ve içişlerine müdahalenin devletlere sıklıkla zarar verdiği, devletleri istikrarsızlaştırdığı, etnik ve sivil çekişmeleri körüklediği belirtilmiştir. Müdahale karşıtı kuralın devletlerin kendi problemlerini kendilerinin çözmeleri konusunda cesaret verici olduğu ifade edilmiştir. ICISS report, s. 31. 4.12.

[644] ICISS report, s. 31. 4.13.

[645] ICISS report, s. 32. 4.15-16.

[646] ICISS report, s. 32. 4.18. Hehir, The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention, op.cit., s. 41.

[647] ICISS report, s. 32. 4.19.

[648] ICISS report, s. 32. 4.19.

İki koşulun neleri içerdiği, neleri dışladığının açıklığa kavuşturulması önemli oduğu belirtilmiş ve komisyon vicdanları şok edici tipik durumları saymıştır. Bunlar;

- 1948 Soykırım Sözleşmesi uyarınca tanımlanan eylemler, geniş çapta insan hayatı kaybı ve tehdidi.

- Devletlerin davranışları ile olsun ya da olmasın, soykırım niyeti olsun ya da olmasın geniş çapta insan hayatı kaybı ve tehdidinin bulunması.

- Etnik temizliğe ilişkin, özellikle bir gruba mensup üyelerin sistematik olarak öldürülmesi, bir yere dağıtılmaları veya oradan temizlenmeleri, belirli bir grubun belirli bir coğrafi alandan sistematik olarak uzaklaştırılması, terör eylemleri ile insanların kaçmaya zorlanması, belirli bir grubun kadınlarına yönelik politik amaçlarla sistematik tecavüzler gerçekleştirilmesi (bu başka bir terörizm formu olarak grubun etnik bütünlüğünü değiştirmeye yöneliktir.) .

- Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller'inde tanımlanan insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları, geniş çapta öldürmeler veya etnik temizlik.

- Devletin çöktüğü durumlar ve nüfusun kitlesel çapta açlığa veya iç savaşa maruz kalması.

- Çok büyük doğal ve çevresel yıkımların olması, devletlerin bununla mücadele konusunda ilgisiz ve yeteneksiz olmaları, veya yardım çağırmaları, bunlar neticesinde önemli oranda can kaybının meydana gelmesi veya tehdidi[649].

Komisyon geniş çapta ifadesinin (örneğin küçük çaptaki bu gibi olayların büyük katliamlara dönüşebilme riskini vurgulamasına rağmen) niceliğini tanımlamaya girişmemiştir. Açıklıkla yapılmak istenen, açık kanıtları olan gerçekleşmesi olası büyük çaptaki katliamlara cevap olarak alınacak ileriye yönelik önlemlerin askeri müdahale anlamında yasallığının sağlanmasıdır. İleriye yönelik bu tür eylemlerin olasılığının olmadığı durumlarda, uluslararası toplum, soykırımın başlamasına kadar bekleyerek, ahlaki anlamda savunulamaz bir konumda yer alabilir. Uluslararası toplumun, bu olayların öncesinde bu durumu alacağı önlemlerle sona erdirmek konunda yeterli olması gerekmektedir[650].

Müdahale edilmesi açısından devletlerin söz konusu eylemleri kasıtlı gerçekleştirmesi ile bir rolünün olmaması arasında bir ayrım yapılmamıştır. BM Güvenlik Konseyi Bölüm VII.

[649] ICISS report, s. 33. 4.20.
[650] ICISS report, s. 33. 4.21.

çerçevesinde hareket ederek uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği gerekçesiyle yetkisini bu durumlarda kullanabiilir[651].

Komisyon, haklı neden konusunda nelerin dışarıda kalacağına açıklık getirmiştir. Komisyon, askeri müdahalenin kötüye kullanılabileceğinin farkındadır. Komisyon, sistematik olarak ırk ayrımcılığının yapıldığı, politik muhaliflere yönelik sistematik hapsetme ve diğer baskıların yapıldığı durumlarda başvurulacak noktaların ekonomik, politik ve askeri yaptırımlar olduğunu söylemiştir. Bu gibi durumlarda insancıl amaçla güç kullanma haklılık taşımayacaktır[652].

İkinci olarak, demokratik rejimler arzulanabilir olmakla beraber bu durumun olmaması halinde farklı yaptırımların uygulanması gerektiğidir. Bu bağlamda; uluslararası destek ve kredilerin çekilmesi, uluslararası örgütlenmelerden çıkarılma söz konusu olabilir[653].

Üçüncü olarak, bir devletin yabancı topraklarda kendi vatandaşlarını kurtarmak için kuvvet kullanması, zaman zaman insancıl müdahale adı altında haklılaştırılmaya çalışılmakla birlikte, bunun uluslararası hukuktaki dayanağı BM Antlaşması'nın 51. maddesidir. Terörist bir saldırıya cevapta özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası kararlarda görüldüğü gibi BM Antlaşması'nın 51. maddesi ve BM Güvenlik Konseyi VII. Bölüm çerçevesinde alınmıştır[654].

Müdahale kararının alınmasında kanıtlara ilişkin tam bir uzlaşının sağlanması güç olmakla birlikte doğru ve kesin bilginin bulunması gerekmektedir. İdeal olarak durumun ağırlığına ilişkin bir rapor olmalı, devletlerin isteksiz ya da yetersiz olmaları durumunda, bilgilenme konusunda yeterliliğin sağlanması için bölgesel ya da evrensel nitelikli hükümet dışı kaynaklar devreye girmelidir. Bu rol için, olay mahalinde bulunmasının gerekliliği,politik karar alıcılardan uzaklığı, birçok yerde bulunabilmesi açısından Uluslararası Kızıl Haç Komitesi (ICRC) kullanılabilir[655].

Bazı durumlarda, haklı neden kriterinin ve kanıtlarının doyurucu bir şekilde ortaya konulmasının zor olduğu, güvenilir bilgiler ve değerlendirmelerin sağlanması için başka yolların da bulunduğu ifade edilmiştir. BM organları özellikle BM İnsan Hakları Konseyi ya da Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi kurumların normal usuller çerçevesinde hazırladığı

[651] ICISS report, s. 33-34. 4.22-23.
[652] ICISS report, s. 34. 4.24-25.
[653] ICISS report, s. 34. 4.26.
[654] ICISS report, s. 34. 4.27.
[655] ICISS report, s. 34. 4.28-29.

raporlar, kendi amaçları doğrultusunda diğer güvenilir uluslararası organizasyonlardan, hükümet dışı kuruluşlardan ve özellikle medyadan da değerlendirme alınabilir[656].

Diğer Kriterler konusunda şunlara değinilmiştir;

Doğru amaç insanların acılarının ve ıstıraplarının sona erdirilmesidir. Herhangi bir askeri müdahalenin başlangıç amacının, sınırların değiştirilmesi veya ilerletilmesi, savaşan bir grubun kendi kaderini tayin hakkıhakkının desteklenmesi gibi nedenlere dayanması haklı bir neden oluşturmaz. Müdahalenin rejim değişikliği amacıyla yapılması hedeflenmemeli ve toprak işgallerinden kaçınılmalıdır. Doğru amacın belirlenmesinde diğer bir yol, müdahaleye karar verilmesi konusunda tek bir devletin kararının temel alınmasından ziyade kollektif ve çok sayıda devletin karar vermesidir[657].

Müdahale eden devlet ya da devletler açısından insancıl motifin her zaman tek olmayabileceği, hiçbir kişisel çıkarın olmaması en ideal durum olmakla beraber, gerçeklikte bunun her zaman mümkün olmadığı, karmaşık motiflerin bulunduğu, uluslararası ilişkilerin her yerde olmasının, hayatın bir gerçeği olduğu belirtilmiştir. Bundan başka müdahalede, müdahale eden devletin kendi çıkarının derecesi, bunu talep etmesi ve müdahalenin politik olarak uygulanmasının maliyeti ve personel açısından riskleri de hatırlatılmıştır. Bütün bunlara rağmen ana motif başkalarının korunmasıdır. Ekonomik ya da stratejik çıkarların dışında, kişisel çıkarlar da olabilir. Örneğin; komşuda yaşanan gelişmelerden, mülteci akınından, uyuşturucu üretiminden ve terörizmden kaçınma bu haller arasında sayılabilir. Aynı zamanda, insanları koruma amaçlı olarak hükümetlerde devam eden kendi iç sorunlarına ilişkin müdahale talebinde bulunabilirler[658].

İnsani krizin barışçıl çözümü için her tür diplomatik yolun ve askeri olmayan yöntemin araştırılması gerekir. Tepki verme sorumluluğu, önleme sorumluluğuna ilişkin bütün yollar denendikten sonra haklılık kazanabilir. Bu harfi harfine her seçeneğin denenmesini ve başarısız olunmasını gerektirmemektedir. Bu sürecin basit bir zaman dilimi

[656] ICISS report, s.35. 4.30. Bundan başka bu gibi koşullarda insancıl müdahalenin kesinliği konusunda Güvenlik Konseyi ya da Genel Sekreterliğe bağlı gerçekleri araştırmakla görevli birimlerin, özelliği olan bu durumlarda bilgi akışını sağlaması ya da doğru değerlendirmeler yapılabilmesi gereklidir. Bu Komisyonun Genel Sekreter'in tavsiyeleri doğrultusunda objektif tanıklıklar ve diğer önemli bilgilere ulaşabileceği ve Genel Sekreter'in BM Antlaşması 99. maddesi uyarıca " Uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği durumlara ilişkin Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebileceği vurgulanmıştır. ICISS report, s. 35. 4.31.

[657] ICISS report, s. 35-36. 4.33-34.

[658] ICISS report, s. 36. 4.35-36.

içerisinde çözülmesi de beklenmemelidir. Bu kriterin anlamı bu çerçevede alınabilecek bütün makul önlemlerin denenmesi ve başarıya ulaşılamamasıdır[659].

Devletin bir kısmında çatışma yaşanması ve ayaklanan bir azınlığın bulunması durumunda, taraflar görüşmeye çağrılmalıdır. Ateşkes ve ateşkesi takiben gerekirse, uluslararası barış güçlerinin yer alması ve gözlemcilerin bulunması, yapılabilir ise zorunlu askeri cevaptan daha iyi bir seçenektir. Söz konusu devlet açısından uzun vadede çözüm çatışmalardan ve ayrılıkçı baskılardan kurtulmak için etnik azınlığın devletin toprak bütünlüğü korunarak dilsel, kültürel ve politik haklarının ve otonomilerinin garantiye alınmasıdır. Bu iyi niyetli girişim anlaşma yoluyla ya da uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilebilir[660].

Bu bağlamda askeri müdahale en asgari insani ihtiyaçları karşılamalı ve bütün bu durumlarda uluslararası insancıl hukuk sıkı bir şekilde izlenmelidir[661].

Olumlu gelişme beklentisi konusunda, askeri müdahalenin haklılığı konusunda standartlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunlardan ilki, katliamların durdurulması, sona erdirilmesi ve askeri operasyon sonucunda insanların korunmasının sağlanmasıdır. Bu askeri müdahale daha büyük çatışmaların kaynağı olmamalı ve büyük bölgesel felaketlere yol açmamalıdır[662].

Raporda uluslararası hukuk açısından en sorunlu alanı oluşturan silahlı kuvvet kullanılması konusu, özellikle askeri müdahalede bulunulması anlamında, olabilecek kötüye kullanımları önlemek açısından oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

E. Yeniden İnşa Sorumluluğu: Müdahale Sonrası Zorunluluklar

Koruma sorumluluğu sadece önlemeyi ve müdahale etmeyi değil, yeniden inşayı da içermektedir. Yeniden inşa askeri müdahale gerçekleştiği takdirde, devletin kapasite ve otoritesinin çökmesi durumunda, sürdürülebilir kalkınma, iyi yönetimin ilerlemesi, sürekli barışın sağlanması konusunda gerçek bir yardımın üstlenilmesidir. Uluslararası temsilciler yerel yetkililerle birlikte, kamu güvenliğinin ve düzenin yeniden sağlanması konusunda, yetkileri dahilinde inşa sorumluluğunu yerine getirmelidirler[663].

[659] ICISS report, s. 36. 4.37.
[660] ICISS report, s.36-37. 4.38.
[661] ICISS report, s. 37. 4.39-40.
[662] ICISS report, s. 37. 4.41.
[663] ICISS report, s. 39. 5.1.

Sürdürülebilir yeniden yapılanma ve iyileşme yeterli fonlar ve kaynakların üstlenilmesiyle birlikte, yerel halkla çok yakın bir işbirliği içinde olmayı kapsamaktadır. Geçmişteki inşa sorumluluklarının yeterince başarılı olamaması, müdahale edenlerin yönetiminin zayıflığından ve yeniden yapılanma konusundaki yardımlarının yetersizliklerinden kaynaklanmıştır[664].

Askeri müdahalenin tasarlanması halinde, müdahale sonrası dönemin ihtiyaçları çok önemli olup, tekrar askeri müdahale ile karşılaşmamak için müdahale sonrası döneme ilişkin yeniden yapılanma ve gerekli yardımlar sağlanmalıdır[665].

Müdahale gücünün en temel fonksiyonlarından biri, temel güvenliğin sağlanmasıdır. Çatışma sonrası dönemlerde, etnik temizlik olma olasılığının sıklığı nedeniyle, bütün bir toplumun etnik kökenlerine bakılmaksızın korunması gerekmektedir. Müdahale sonrası dönemde "suçlu azınlık" diye bir yaklaşım olamaz[666].

Müdahale sonrası döneme ilişkin en güç ve zor konulardan birisinin düzenli olarak silahsızlanma, yeniden entegrasyon ve yeniden hareketlenme konusunda yerel güçlerin önündeki engellerin kaldırılması olduğu raporda yer almıştır. Yeniden entegrasyon çok uzun zaman sürecinde başarıya ulaşabilecek bir şey olmakla birlikte, bu süreç tamamlanmadan başarıya ulaşıldığı söylenemez. Yapılması gerekenler, ülkede tekrar düzenin ve hukukun tesis edilmesi, terhis olmuş askerlerin topluma yeniden entegrasyonun ve geçimlerinin sağlanmasıdır. Ayrıca ülkede silahlı kuvvetler ve polis gücü yeniden yapılandırılmalıdır[667].

Yeniden inşa sorumluluğu çerçevesinde pek çok askeri müdahale örneğinde olduğu gibi, gerekli işlevi yerine getirmeyen adalet sistemi yeniden yapılandırılmalıdır[668]. Mültecilerin geri dönüşü, etnik ve diğer azınlıkların yasal hakları sağlanmalıdır[669].

---

[664] ICISS report, s. 39. 5.2.

[665] ICISS report, s. 39. 5.3. Daha başarılı bir yeniden uzlaşma sürecinin ilerlemesinin üst düzey bir politik diyalog ortamının dışında, gerçeklerin ortaya konulması açısından yargısal bir sürece de ihtiyaç duyulmaktadır. Yıkımın düzeltilmesi için rakip düşman gruplar arasında ilişkinin geliştirilmesi önemlidir. Çatışma sonrası dönemde barışın inşasına, doğasına ve akılcılığına ilişkin, 1998 yılındaki "Afrika'da sürdürülebilir kalkınma ve kalıcı barışın sağlanması ve çatışmaların nedenleri" başlıklı raporda açık değerlendirmeler bulunmaktadır. Yeniden inşa sorumluluğuna ilişkin olarak, güvenlik, adalet ve ekonomik gelişme alanlarının büyük önem taşıdığı da ayrıca söylenmiştir. ICISS report, s. 39-40. 5.4-7.

[666] ICISS report, s. 40-41. 5.8.

[667] ICISS report, s. 41. 5.9-11.

[668] ICISS report, s.41 5.13.-5.16. Buna örnek olarak, 1990'lı yıllarda Kamboçya'da BM çatısı altında oluşturulan UNTAC gösterilmiştir. Hükümet dışı kuruluşlar adaletin sağlanması konusunda çabalamalı, yerel otoritelerle işbirliğinde bulunmalıdır. Mültecilerin geri dönüşlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için; onlara ihtiyaçları doğrultusunda davranılmalıdır. Mülteciler için sosyal ve ekonomik şartların, geri dönüşlerin sürdürülebilirliği açısından sağlanması gereklidir. Mültecilerin; sağlık, eğitim ve diğer temel hizmetlere erişimlerinin önemine dikkat çekilmiştir. ... ICISS report, s. 42. 5.18.

[669] ICISS report, s.42. 5.15-16

Barışın inşası sorumluluğunda son amaç; mümkün olduğunca ekonomik ilerlemenin teşvik edilmesi, pazarın yeniden yaratılması ve sürdürülebilir kalkınmadır. Amaç sadece uzun vadede gelişimin sağlanması değil, kısa vadede kişisel gelirin arttırılması, ekonomik ve sosyal projelerin yapılması, hayatın normale dönebilmesi için gereken ortamın oluşturulmasıdır[670].

Bu bölümdeAskeri müdahale sonrası dönemde yeniden yapılanma çalışmalarının, BM Antlaşması XII. Bölüm çerçevesinde yürütüleceği belirtilmiştir[671].

Yeniden yapılanma bağlamında anayasal sistemin bütünüyle değişimi zor olmakla birlikte, egemenlikle uyuşabilir müdahaleler yapılabilir[672].

Uluslararası aktörlerin çatışma sonrası dönemdeki uzun vadeli amaçlarını ve politik süreçte toplumun yeniden inşasını yaratabilmeleri için bu süreçte sorumluluk alabilecek yerel aktörlere ihtiyacı vardır. Bu amaçlar doğrultusunda çelişen gruplar arasında işbirliği sağlanmalıdır. Sorumluluğun bu süreçte yerel otoritelere bırakılması, müdahalenin kendisinin yasallığının sağlanması için gereklidir. İnsan haklarını koruma amaçlı müdahalenin yeni sömürgecilik gibi herhangi bir şüphe ile bozulmasını önlemenin yolu budur. Yeniden inşa sorumluluğu hep birlikte geleceğin inşasında sorumluluk alınması anlamına gelmektedir[673].

F. Yetki Sorunu

BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. paragrafı ve 2. maddesinin 7. paragrafına atıf yapılarak, devletlerin kendi iç yetkilerinin özellikle insan hakları konusunda gerçekten çok tartışmalı olduğu ve açık olmadığı söylenmiştir[674].

Güvenlik Konseyi'nin barış ve güvenliği korumada ana organ olmakla birlikte tek yetkili olmadığı ve bu konuda BM Antlaşması'nın 10 ile 12. maddeleri bağlamında her ne kadar bağlayıcı nitelikte olmayıp tavsiye niteliğinde olsa da Genel Kurul'un Barış için Birlik Kararı alma yetkisinin olduğu hatırlatılmıştır [675].

BM Antlaşması'na ilişkin hangi argümanlar ısrarlı bir şekilde ileri sürülürse sürülsün, BM, uluslararası toplumda yetkinin kullanılması, inşası ve sağlamlaştırılmasında ana yetkili kurum, normların duyurulması ve oluşturulması konusunda platform niteliğinde bir

[670] ICISS report, s. 42-43. 5.19-21.
[671] ICISS report, s. 43. 5.22-24.
[672] ICISS report, s. 44. 5.25-26.
[673] ICISS report, s. 45. 5.31.
[674] ICISS report, s.47. 6.2.
[675] ICISS report, s. 48. 6.7. Buna örnek olarak Kore'ye ilişkin 1950, Mısır'a ilişkin 1956 ve Kongo'ya iişkin 1960 tarihli kararlar verilmiştir. Güvenlik Konseyi'nin onayı alınmadan alınan bu kararlar sadece tavsiye niteliğindedir. Yine de 2/3 çoğunlukla alınan bu kararların ahlaki ve politik açıdan önemine vurgu yapılmıştır. ICISS report, s. 48. 6.7

kurumdur. BM, arzu edilen politik değişimlerin ve başarıların yaşanmasında önemli bir yere sahiptir[676].

BM'nin otoritesinin dayanağı zorlayıcı gücünden değil, meşruluk konusunda başvurulacak yer olmasından kaynaklanmaktadır. Burada kollektif bir müdahale bütün bir uluslararası toplumun temsili şeklinde olmalıdır. BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin spesifik durumlarda, yasal koruyuculuk yetkisininin gereklerini yerine getirmemesi, Dünya düzeninin temelini oluşturan uluslararası hukuk ve evrensel normlarının altının oyulması ve aşınması demektir. Bu bağlamda; BM Güvenlik Konseyi zorlayıcı önlemlere başvurma konusunda sistemin kalbidir ve müdahaleye istekli olan devletlerinde, BM'nin amaçları doğrultusunda hareket etmesi gerekmektedir[677].

BM Antlaşması'nda insani gerekçeler gösterilerek müdahale yasaklandığı için Güvenlik Konseyi'nin rolü ve otoritesi önemli olmakla birlikte, sürekli üyelerin veto tehdidi gibi nedenlerle Güvenlik Konseyi bu rolünü tatmin edici bir şekilde yerine getirememektedir[678].

Bütün bunlara rağmen Komisyon, insani kurtarma amaçlı askeri operasyonların yapılması konusunda Güvenlik Konseyi'nden daha iyi bir seçenek olmadığını ve zor durumlara ilişkin bu güç kararların Güvenlik Konseyi tarafından alınabileceğini ifade etmiştir. Konseyin bu gibi zor kararlarda kaynakların, risk altında bulunan nüfusun kurtarılması için askeri müdahale anlamında da verimli kullanımını sağlayabileceği vurgulanmıştır. Konsey'in Dünya çapında ezici bir çoğunlukla uzlaşmayı sağlayabileceği ve bu uzlaşma sağlandığı takdirde, askeri müdahalenin ne zaman, nerede, nasıl ve kimler tarafından yapılacağı konusunda ana rol ve uzlaşının merkezinde yer alacağı belirtilmiştir. Güvenlik Konseyi'nin otoritesinin askeri müdahalelerde öncelikle aranması gerektiği ve otoritenin kaynağına ilişkin Güvenlik Konseyi benzeri bir alternatifin bulunmadığı söylenmiştir [679].

Güvenlik Konseyi'ne verilen bu önemle birlikte, Güvenlik Konseyi'nin yapısına ve karar alma sürecine ilişkin bir reforma ihtiyaç vardır. Ana tema olarak Güvenlik Konseyi'nin bugünkü yapısının Afrika, Latin Amerika ve Asya gibi Dünya'nın önemli bir bölümünü

[676] ICISS report, s. 48. 6.8.
[677] ICISS report, s. 48-49. 6.9-12; Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 125.
[678] ICISS report, s. 49. 6.13.
[679] ICISS report, s. 49.-50. 6.14-6.15.

dışladığı ve daha güvenilir ve temsil kabiliyeti daha güçlü bir Konsey'in yaratılması gerektiği söylenmiştir[680].

Komisyon'un önerdiği şey veto yetkisine sahip beş daimi üyenin insancıl krizlerin başarılı bir şekilde önlenmesi ve sonlandırılması için ihtiyaç duyulan davranış kurallarında anlaşmasıdır. Bu ideal, daimi üyelerin ulusal çıkarlarını kapsamayıp, karar alabilme konusunda veto yetkisinin kullanılmamasını içermektedir. Burada ifade edilen yapıcı bir çekimserliktir. Komisyon, BM Antlaşması'nda bir değişikliğin olmasını beklemenin pek gerçekçi olmadığını söylemekle birlikte, sürekli üyelerin bu konulara ilişkin belirli pratiklerde anlaşmalarının gelecekte sağlıklı gelişmelerin önünü açabileceğini vurgulamıştır[681].

Yukarıda söylenenler doğrultusunda eğer Güvenlik Konseyi'nin, özellikle beş sürekli üyesinin, bu tür bir hayati konuda başarısız olduğu açığa çıkarsa, o zaman Konsey'in önemi ve otoritesi azalabilir[682].

Güvenlik Konseyi,BM Antlaşması'nın 24. maddesi uyarınca koruma sorumluluğundan feragat etmeden, yaklaşan insancıl krizler dahil bütün girişimlere destek olmalıdır[683].

BM'nin Dünya'daki egemen devletlerden oluştuğu, operasyonlarında politik realizmi temel alma zorunluluğu olduğu belirtilmekle birlikte, uluslararası idealizminde taşıyıcısı olduğu ve bu bağlamda insancıl krizleri çözmesi gerektiği de söylenmiştir[684].

BM'nin yetkilendirmesi dahilinde yapılan askeri operasyonun seçilen bir grubun yerine bütün uluslararası toplumun yararına olması ve BM'nin bunu sadece kendi polis ve askeri gücüyle değil, aynı zamanda uluslararası koalisyonun oluşturduğu bir ittifak çerçevesinde daha güvenilir ve verimli bir şekilde yapması gerekmektedir[685].

Güvenlik Konseyi'nin isteksiz ya da başarısız olması durumunda ne gibi seçeneklerin devreye gireceği cevaplanmaya çalışılmıştır[686]. Güvenlik Konseyi'nin özellikle sürekli üyelerinin oybirliği sağlayamadığı durumlarda acilen özel toplantılarla uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğine ilişkin, Genel Kurul'un "Barış İçin Birlik Kararı" alabileceği alternatif olarak sunulmuştur. Genel Kurul'un doğrudan harekete geçebilme gücü olmamasına

[680] ICISS report, s. 51. 6.19.
[681] ICISS report, s. 51. 6.21.
[682] ICISS report, s. 51. 6.22.
[683] ICISS report, s. 52. 6.24.
[684] ICISS report, s. 52. 6.25. BM'nin başarılı olması için uluslararası toplum bu organizasyonun ihtiyaçlarını ve gerekli kaynağı tesis etmelidir. BM'nin bunu yaparken karşılaştırmalı olarak avantajları sayılmıştır. Bunlar evrensel üyelik, politik meşruluk, tarafsız yönetim, teknik uzmanlık, atanmış personel, gücün toplanması ve mobilizasyonu. ICISS report, s. 52. 6.26.
[685] ICISS report, s. 52. 6.27.
[686] ICISS report, s.53. 6.28.

rağmen, ezici bir çoğunlukla desteklenen bu karar, müdahale konusunda yüksek düzeyde bir meşruluk sağlayabilir ve Güvenlik Konseyi'ni tekrar düşünmek konusunda cesaretlendirebilir[687].

İnsani felaketlerin mülteci akını, toprak bütünlüğünün ihlali, isyancı grupların sızması gibi nedenlerle komşu ülkeleri ve bölgeleri etkilediği düşünüldüğünde bölgesel ve yarı bölgesel örgütler BM Antlaşması'nın 52. maddesinin yorumu uyarınca kollektif bir müdahalede bulunabilirler[688].

Yine bu kısımda, Güvenlik Konseyi'nin veya Genel Kurul'un onayı olmadan yapılan herhangi bir askeri müdahalenin geçerliliği konusunda Komisyon'un görüşüne göre bir uzlaşı sağlanması mümkün değildir. Bu gibi şartlarda esas soru; en büyük zararın nerede olacağıdır. Uluslararası düzen zarara Güvenlik Konseyi'nin bypass edildiği halde mi, yoksa zarar karşısında Güvenlik Konseyi'nin hareketsiz kaldığı durumda mı uğrar?[689]

Komisyon, bütün bunlar gözönüne alındığında, Güvenlik Konseyi'ne iki önemli mesaj vermektedir. Birinci olarak, Güvenlik Konseyi vicdanları şok eden ve eylem için haykırılan durumlarda bu sorumluluğu yerine getiremez ise, o zaman pek gerçekçi olmayan bir beklenti ile ilgili devletler bu şartların aciliyet ve önemine göre kural dışı bir şekilde eylemde bulunabilirler. Eğer kollektif organizasyonlar, kollektif müdahale rejiminin yetkilendirmesi olmaksın davranırlarsa, en temel norm olan meşru yönetimsel davranış küçümsenir, o zaman *ad hoc* koalisyonlar veya bireysel devletlerin müdahale için baskısı kesinlikle yoğunlaşabilir. İkinci olarak, Konsey'in eyleminin başarısızlığını takiben, askeri müdahalenin bireysel devlet/ler ya da kendiliğinden koalisyonlar tarafından üstlenilmesi ve müdahalenin başarıyla sonuçlanması halinde -Dünya kamuoyu tarafından böyle görülmesiyle- BM'nin kendisinin güvenilirliği ciddi şekilde sorgulanacaktır[690].

G. Operasyonel Boyutlar

Bu kısımda koruma amaçlı askeri operasyonların geleneksel savaş ve barış operasyonlarından farklı nesnellikler (koşullar) içerdiği, yeni, farklı ve benzersiz oldukları, düşmana zarar vermek amacıyla değil nüfusu korumak amacıyla yapıldığı söylenmiştir.

[687] ICISS report, s. 53. 6.29- 30.
[688] ICISS report, s.53. 6.31. Bölgesel organisazyonların davranışları birbiriyle çok zıtlıklar içermektedir. Örneğin NATO'nun Kosova'ya yönelik çokça eleştirilen müdahalesi öteden beri NATO'nun yetki alanı dışındaki bir coğrafyaya yöneliktir. NATO burada söz konusu duruma kendi sınırlarına yönelik olası etkilerin olabileceği gerekçesiyle doğrudan müdahalede bulunmuştur. Diğer bölgesel ya da yarı bölgesel örgütlerse kendi coğrafi sınırları içerisinde üye devletlere karşı askeri operasyonlar yapmışlardır. ICISS report, s. 54. 6.34.
[689] ICISS report, s. 54-55. 6.37.
[690] ICISS report, s. 55. 6.38-40.

Geleneksel savaş yöntemlerinden farklı olarak, çatışma sonrası dönem içinde yeniden inşanın sağlanması ve geliştirilmesi için mümkün mertebe sivillere en az zarar verilmelidir. Bu bağlamda 2000 yılında yapılan BM Barış Operasyonları Paneli hatırlatılmış, BM'nin savaşmayacağı ve nerede zorlayıcı eylem gerekliyse, koalisyondaki gönüllü Devletleri sürekli yetkilendireceği ifade edilmiştir[691].

Askeri müdahaleyi gerçekleştirecek koalisyonun çok uluslu olması gerektiği, koalisyonun tutarlığının politik ve askeri anlamda müdahalenin başarısı için önemli olduğu söylenmiştir[692].

Yetkilendirmede açık olan operasyonun koruma amaçlı olduğudur. Yeterli kaynak tahsisi başarı için vazgeçilmezdir, geçmişteki başarısızlıklarda en önemli problemlerden biri yeterli kaynağın olmayışıdır[693].

Modern silahların yıkıcılığı nedeniyle çatışma kuralları ilke olarak orantılı olmalıdır. Aynı zamanda askeri operasyona ilişkin çatışma kuralları uluslararası hukuk ve özellikle insancıl hukukun sıkı gözetimi altında olmasına ve özellikle uluslararası anlaşmalarda yasaklanan silahların kullanılmamasına vurgu yapılmıştır[694].

Yoğunluğu etkili olan bu operasyonlarda kritik olan faktör, sivil nüfusun öldürülmesi ve etnik temizliğin önlenmesi konusunda başarı sağlanmasıdır. Askeri müdahale her şeyden önemli olarak bütün ulusa yayılmamalı ve tehlike altındaki nüfusun bulunduğu bölgeyle sınırlandırılmalıdır. Söz konusu müdahale, ihlalleri gerçekleştiren devlete karşı açılan bir savaş olmayıp, devlet tarafından işkence ve öldürülmeye maruz bırakılan nüfusun korunmasının amaçlanmasıdır. Bunun koruma amaçlı bir müdahale olduğu tekrar hatırlatılmıştır[695]. Müdahalede kayıpların olmaması için Bosna örneğinde olduğu gibi hava saldırılarının yapılmasından sözedilmiştir. Bu bağlamda, Batı'nın savaş suçlarını, insan

[691] ICISS report, s. 57. 7.1.-2.
[692] ICISS report, s. 58 –59. 7.9-12. Koalisyon ortakları arasında politik bir çözüm olabilmesi için, halen ortak bir askeri operasyon anlayışının bulunması gerektiği ve askeri anlamda bağımsız hareket edilir ve eşgüdüm olmazsa sonuçun başarısız olacağı söylenmiştir. ICISS report, s. 59. 7. 13.
[693] ICISS report, s. 60. 7.15.-19. Yetkili otoritelerin koruma amaçlı bu operasyonlarda aşamalı bir şekilde müdahale boyunca yeni talepleri karşılamaları gerektiği söylenmiştir. Müdahaleye ilişkin gerçek problemin bu görevin sürümcemede kalması olduğu Somali örneği verilerek belirtilmiştir. Somali'de, güvenlik ve açlık konusunda uzun vadede çözümler üretilmesinde başarısız olunmuştur. Bu bağlamda, yetkilendirme açık bir şekilde tanımlanmalı, müdahalenin amaçları çeşitli boyutlarıyla belirlenmeli, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve yeniden yapılanmaya ilişkin istekler açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu operasyonların devamı ve başarısı için özellikle gelişmiş ülkelerin ve bölgesel organisazyonların destek vermesi gerektiği ve geniş bir uluslararası destek olmaksızın, az sayıda gelişmiş devletin uzun vadede bunu üstlenmesinin güvenlik sağlanmadan erken çekilmelere yol açabileceği ifade edilmiştir. ICISS report, s. 60. 7.17.
[694] ICISS report, s. 62. 7.26-28. Uluslararası askeri birliklere ilişkin ortak bir disiplin usulü olmamakla birlikte, devletler kendi askerlerinin yaptıklarından sorumlu ve hesap verebilir olmalıdırlar. Bu olmadığı takdirde yerel halkın gözünde güvenilirliklerini yitireceklerdir. Bu davranış standartları yüksek olmalıdır. ICISS report, s. 62. 7.29.
[695] ICISS report, s. 63. 7.31.

haklarının kötüye kullanılmasını ve göçün zorlanmasını sona erdirmek için kendi askerlerinin hayatlarını tehlikeye atma konusunda istekli olup olmayacağı asıl soruyu oluşturmaktadır [696].

Müdahale sonrası operasyonlarda askeri güçlerin ana görevi, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetimin tesisi için ihtiyaç duyulan güvenli ortamın sağlanmasıdır. Askeri güçlere ilaveten bu gibi tehlikeli bölgelerde yeniden yapılanmaya yardım etmek için askeri olmayan personel girişinin sağlanması gerekmektedir. Bu gibi operasyonların anlamı normal koşullara dönüşün sağlanması olup, bu askeri kuvvetler gerekli olduğunda ülkenin savunmasınıda yapmalıdır[697]. Müdahale sonrası dönemde kendi kendini sürdüren bir istikrarın başarılı olabilmesi için uzun süreye ihtiyacı bulunduğu ve erken dönemde, geçmiş örneklerde görüldüğü gibi eski bir takım alışkanlıkların ortaya çıkıp iç güvenliği tehdit etmesine izin verilmemelidir[698].

Özet olarak; bu operasyonların BM barışı koruma operasyonları ve diğer geleneksel operasyonlardan farklılıklar içerdiği vurgulanmış ve bu raporun esas tezinin insancıl koruma amaçlı herhangi bir zorlayıcı müdahalenin, önleme yükümlülüyle birlikte yeniden inşa sorumluluğunuda içerdiği tekrar hatırlatılmıştır[699].

Bu doktrin açıkça şu prensipler üzerinde temellenmektedir:

- Operasyonun politik hedefleri açık bir şekilde belirlenmelidir. Şüpheye yer vermeyecek şekilde operasyonun kimin tarafından idare edileceği, kaynaklar ve angajman kuralları belirlenmelidir.

- Müdahale politik olarak kontrol edilmelidir. Komuta zinciri ve yeterli kaynaklar sağlanmalıdır.

- İnsan hakları ve hukukun üstünlüğü hızlı bir şekilde, mümkün olan yaygınlıkta sağlanmalıdır. Amaç burada devleti zayıflatmak değildir. Müdahalenin sınırları ölçüsünde amaçlara aşama aşama ulaşılmalıdır.

- Operasyon, bütün boyutlarıyla sivilleri koruyacak maksimum garantileri kapsamalıdır.

- Uluslararası insacıl hukuka sıkıca bağlı kalınması sağlanmalıdır.

---

[696] ICISS report, s. 63. 7.33.

[697] ICISS report, s.64. 7.38. Bu görevlerin normalde ölümcül bir operasyondan çok daha karmaşayı ve geniş bir alanı kapladığı belirtilmiştir. Açıkça sorumluluklar tespit edilmeli, askeri güçlerden olan yetkiler ve sorumluluklar mümkün olan olanaklar çerçevesinde sivil otoritelere devredilmelidir. Bu olağan süreç BM tarafından atanacak Genel Sekreterin özel temsilcisi, askeri otoritenin yetkilerini de alarak, askeri güçlerin çekilmesi ve seçimlerin yapılması suretiyle yerel otoritenin bütünüyle yapılandırılmasıyla olacaktır. ICISS report, s.64. 7.39.

[698] ICISS report, s. 64. 7.40-41.

[699] ICISS report, s. 66-67. 7.50.

- Koruma amaçlı güç kullanımı hiçbir zaman diğer görevlerin üzerinde olmamalı, öncelik taşımamalı, askeri ve sivil otorite ve organisazyonlar arasında en ileri derecede işbirliği olmalıdır[700].

Raporun sekizinci ve son kısmında, temel prensip olarak ifade edilen koruma sorumluluğunun geniş bir destek bulduğu yer almaktadır. Özellikle insanları koruma amaçlı askeri bir müdahale yapılacak ise, tek taraflı bir müdahaleye izin verilmesi ve bahane edilmesinden önce,uluslararası toplumun kollektif sorumluluğuna gidilmelidir. Komisyon'un burada vurguladığı nokta, merkezi rol ve sorumluluğun bu eylemlerde BM Güvenlik Konseyi'nde olduğudur. Güvenlik Konseyi'ne alternatif bir otorite kaynağı aranmamasına rağmen, farklı seçeneklerde dile getirilmiştir[701].

Koruma sorumluluğu sadece tepki verme sorumluluğunu içermeyip, önleme sorumluluğu ile beraber aynı zamanda yeniden inşa sorumluluğunu da içermektedir. Zorlayıcı göreve ilişkin devletler topluluğuna etnik ve kitlesel kıyımları engelleme ve daha fazla Ruanda olmaması için çağrı yapılmaktadır[702].

Koruma sorumluluğu ilkesinin hayata geçirilebilmesi açısından, işin finansal boyutunda BM Antlaşması'nın 99. maddesi uyarınca BM Genel Sekreteri'nin merkezi bir rolü vardır[703].

Koruma sorumluğu konusunda sağlam bir yapılanmanın oluşabilmesi için, bu raporun BM ve diğer uluslararası forumlarda tartışıldıktan sonra, ek olarak hükümetlerce de tartışılması ve onları etkilemesi gerekmektedir[704].

Komisyon'a göre her şeyden önce, büyük çapta insani ihtiyaçlar olduğunda, bunların karşılanması için asgari standartların oluşturulması gerekir ve bu rapor ile devletlerin ortak sorumluluğunun hatırlatılması amaçlanmaktadır[705].

İnsancıl koruma amaçlı müdahalelerde yeni bir uzlaşının oluşması gerektiği, Güvenlik Konseyi'nin dışında Genel Kurul'a daha fazla yetki verilmesi, diğer taraftan yeni bir sözleşmenin yapılması, hatta BM Antlaşması'nda değişikliğin bile yapılabileceği söylenmiştir[706].

[700] ICISS report, s. 67. 7.51.
[701] ICISS report, s. 69. 8.2-4.
[702] ICISS report, s. 69-70. 8.5-7.
[703] ICISS report, s. 71-73. 8.18-19.
[704] ICISS report, s. 73. 8.24.
[705] ICISS report, s.74. 8.25.
[706] ICISS report, s.74. 8.26.

Komisyon son olarak BM Genel Kurulu'na şu tavsiyeleri sunmuştur:

- Sorumluluk olarak egemenlik düşüncesinin onaylanması,

- Uluslararası toplumun üç aşamalı koruma sorumluluğu; önleme, tepki verme, yeniden inşa ile ilgili orarak ilgili devletin bunda isteksiz ve yeteneksiz olması durumunda, yerine getirebileceği.

- Bu tanımda askeri müdahale konusunda eşiğin; etnik temizlik ve büyük çapta kıyımlar olduğu vurgulanmıştır[707].

Komisyon burada Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmuştur. Özellikle veto yetkisinin ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanılmaması istenmektedir[708].

Son olarak, koruma sorumluluğu düşüncesinin 21. yüzyılda devletler ve insanlar açısından evrensel vatandaşlığın temel elementi olduğu vurgulanmıştır[709].

III. DİĞER RAPORLAR VE GÜVENLİK KONSEYİ KARARLARI

Koruma sorumluğu kavramının hukuksal bir norm olarak gelişimi ve değerlendirilmesi BM bünyesinde farklı zamanlarda alınan karar ve hazırlanan raporlarla devam etmiştir. ICISS'ın amacı, insancıl müdahalelerin taşıdığı hukuki ve siyasi sorunları çözmektir. Bu anlamda ICISS'ın çabası insancıl müdahalenin yeniden formule edilmesidir. ICISS raporunda müdahale bir hak olarak değilde görev olarak tanımlanmıştır. Egemenlik kavramı "sorumluluk olarak egemenlik" şeklinde dönüşüme uğramış ve sorumluluk ilgili devlet ile uluslararası toplum arasında paylaştırılmıştır. Bu yapılırken ilgili tartışmaya getirilen en önemli vurgu, müdahalenin hak değil, görev olarak tanımlanmasıdır. 2004 tarihli "Tehditler, Dönüşüm, Meydana Okuma, Daha Güvenli Bir Dünya" başlıklı Yüksek Düzey Paneli'nde koruma sorumluluğu önlenebilir bir felakete ilişkin, her devletin sahip olduğu sorumluluk olarak ifade edilmiştir. 2005 tarihli Dünya Zirvesi Bildirgesi'nde ise, devletlerin vatandaşlarına yönelik koruma sorumlulukları hatırlatılmakla beraber, uluslararası toplumun sorumluluğu gönüllülük olarak değil zorunluluk olarak ifade edilmiştir. Üç belgede ortak olan öncelikli olarak bu sorumluluğun egemen devlete ait olmasıdır. Uluslar arası toplumun sorumluluğu sebepleri fark etmeksizin egemen devletin bu sorumluluğu yerine getirememesi halinde söz konusudur.

[707] ICISS report, s.74. 8.28.
[708] ICISS report, s.75. 8.29.
[709] ICISS report, s.75. 8.33.

Koruma sorumluluğu ilkesi aynı zamanda ICISS raporunda öngörüldüğünden farklı bir şekilde gelişmiştir[710]. 2004 tarihli "Tehditler, Dönüşüm, Meydana Okuma" başlıklı, Daha Güvenli Bir Dünya Paneli'yle, 2005 Dünya Zirvesi'nde, ICISS raporunun aksine yapılacak askeri müdahalenin BM Güvenlik Konseyi'nin himayesi dışında yapılabileceğine değinilmemiştir[711].

A. 2004 Tarihli Yüksek Düzey Panel Raporu

2004 tarihli "Tehditler, Dönüşüm, Meydana Okuma" başlıklı, "Daha Güvenli Bir Dünya: Ortak Sorumluluğumuz" başlıklı Yüksek Düzey Panel raporunun 199. paragrafında BM Antlaşması'nın ülke içindeki kitlesel katliam durumlarında insanların kurtarılması konusunda açıklık içermediği vurgulanmıştır. Herhangi bir devletin yetki alanı içinde olan konularda temel insan haklarının BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 7. paragrafı uyarınca yeterince korunmadığı ifade edilmiştir. Bu da sonuç olarak uluslararası toplumun, uzun zamandır insan eliyle yapılmış felaketlere müdahale edilmesi ve BM Antlaşması'nın VII. Bölüm'ündeki Güvenlik Konseyi aracılığıyla uluslararası barışın sürdürülmesi ve restorasyonu ile, devletlerin kendi sınırları içinde olan bir eylemden dolayı zorlayıcı bir müdahale ile karşılaşması anlamında içişlerine müdahale edilmemesi ilkesini karşı karşıya getirmektedir. Panel raporunda terminolojideki değişiminin önemi doğrulanmış her devletin müdahale hakkı yerine, sorumluluğunun olduğu belirtilmiştir[712].

Raporun 200. paragrafında Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne atıfta bulunulmuş ve içişlerine müdahale etmeme ilkesinin, soykırım ve diğer katliamlar ile insancıl hukuk ihlallerinin ağır olduğu veya etnik temizlik durumlarında kullanılamayacağı ve koruma görmeyeceği belirtilmiştir. Bu gibi eylemler Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası güvenliğe yönelik bir tehdit olarak değerlendirilecektir[713]. Bu paragraf uyarınca, koruma sorumluluğu kavramının ilk kez içerik olarak sınırlandırıldığı söylenebilir. Raporda kollektif

---

[710] Güvenlik Konseyi'nde raporun tartışıldığı 2002 mayıs ayında bütün daimi üyeler müdahalenin ilkelerinin formulasyonuna ilişkin eleştirilerini ifade etmişlerdir. ABD nerede ve ne zaman askeri güç kullanacağının bu kriterlerle sınırlandırılmasına karşı çıkmıştır. Çin ICISS sürecine bütünüyle karşı çıkarken, Rusya genellikle sürece destek vermekle birlikte üzerinde ısrarla durduğu nokta Güvenlik Konseyi'nin onayı olmaksızın müdahalenin yapılmamasıdır. Rusya'ya göre ABD, İngiltere ve Fransa'nın tutumu kabul edilemez. Bu sürecin destekçisi olan İngiltere ve Fransa ise, politik arzu ve uzlaşı olmadan insancıl müdahalenin kriterlerinin uygulanmasının eksiklik oluşturacağını ifade etmişlerdir. Alex J. Bellamy, "Responsibility to Protector Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention after Iraq", Ethics& International Affairs, Volume 19, Issue 2, September, 2005, s. 36.

[711] Pattison, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene*, op. cit., s. 14.

[712] High Level Panel Report, para. 199. http://www.unrol.org/files/gaA.59.565. (e.t. 23.04.2013)

[713] High Level Panel Report,para. 200.

uluslararası koruma sorumluluğu soykırım ve diğer kitlesel öldürme, etnik temizlik ve insancıl hukukunun ağır ihlalleri ile ilişkilendirilmiştir.

Raporun 201. paragrafında ardı ardına gelen Somali'de, Bosna Hersek'de, Ruanda'da, Kosova'da ve Darfur'da yaşanan insancıl felaketlerde dikkatin toplandığı yer olarak devletlerin dokunulmazlıkları değil de, kendi halklarına ve geniş çapta uluslararası topluma karşı sorumlulukları gösterilmiştir. Giderek artan bir şekilde; insanları kaçınabilir felaketlerden (etnik temizlik, kitlesel katliamlar, zorla yerinden etme, tecavüz, terör, kasıtlı aç bırakma, hastalığa maruz bırakma) koruma konusunda her devletin müdahale hakkı yerine, koruma sorumluluğu olduğu söylenmiştir. Bu tür felaketlerden kendi vatandaşlarını öncelikli olarak koruma konusunda egemen devletlerin sorumlulukları hatırlatılmış, devletlerin yeteneksiz ya da isteksiz olduğu durumlarda sorumluluğun uluslararası topluma ait olduğu, bunun içerik olarak yayılan bir şekilde; önleme, şiddete karşılık verme, eğer gerekliyse parçalanmış toplumların yeniden inşasını kapsadığı vurgulanmıştır. Öncelikli odak noktası ise çatışmaların kesilmesine arabuluculuk ve diğer yöntemler yoluyla yardım etmektir. Kuvvet kullanmaya gerekli olduğu hallerde son çare olarak başvurulabilir[714].

Raporun 202. paragrafına göre, Güvenlik Konseyi şimdiye kadar bu gibi durumlarda tutarlı ve verimli olmamış, çok sıklıkla eylemde bulunma konusunda geç kalmış, tereddüt etmiş ya da hiç ortalıkta bulunmamıştır. Adım adım Güvenlik Konseyi ve uluslararası toplumun çoğunun, ülke içerisinde yaşanan, uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan felaket durumlarında yetki verebilmek için BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde yavaş yavaş gelişen kollektif uluslararası koruma sorumluğunu kabul etmeye başladığı, bu gibi durumlarda uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini kabul ederek askeri eyleme hazır olduğu ve özellikle uluslararası hukuk ihlalleri olduğunda bunun zor olmadığı vurgulanmıştır[715].

Raporun 203. paragrafında, ortaya çıkan kollektif uluslararası koruma sorumluluğunun kabul edildiği, egemen devletin soykırım, kitlesel katliamlar, etnik temizlik veya ciddi insancıl hukuk ihlalleri durumunda, halkını koruma konusunda isteksiz ya da güçsüz olmasının kanıtlanması halinde, son çare olarak Güvenlik Konseyi'nin otoritesi altında askeri müdahalenin uygulanabileceği yer almıştır[716]. Bu paragrafta belirtilen Güvenlik Konseyi'nin

[714] High Level Panel Report, para. 201.
[715] High Level Panel Report, para. 202.
[716] High Level Panel Report, para. 203.

insancıl krizlerle mücadele konusunda sadece yetkisinin değil aynı zamanda sorumluluğunun olduğudur, böylece BM insancıl kriz durumlarında müdahale için başvurulması gerekli bir kurum haline getirilmeye çalışılmıştır[717].

Panel raporunda Güvenlik Konseyi'nin son çare olarak müdahalede bulunabileceği ortak uluslararası koruma sorumluluğunun bulunduğuna dair bir sonuca varılmasına rağmen, Güvenlik Konseyi'nin bu yönde bir kararının olmaması durumunda ne olacağı konusundaki soruya ise cevap verilmemiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Annan bu rapora dayanarak, Güvenlik Konseyi'nden sivilleri korumak üzere ne zaman ve nasıl kuvvet kullanılabileceğini gösteren temel ilkeleri belirleyecek bir karar almasını istemiştir[718].

Panel raporunun 2001 yılındaki ICISS Komisyonu'nun raporundan askeri müdahale konusundaki tek farkı bu müdahalenin sadece Güvenlik Konseyi çerçevesinde yapılabileceğidir. Bu bağlamda ICISS raporunun insancıl müdahaleyi bütünüyle BM Antlaşması'na bağlamak istememesine rağmen, panel raporunun bunu tamamıyla BM ve Güvenlik Konseyi'nin onaylamasına bağlı kılması, bir geri adım olarak değerlendirilmiştir[719].

B. 2005 tarihli BM Zirve Sonuç Bildirgesi

Koruma sorumluluğu konusunda diğer bir önemli belgeyi 2005 tarihli BM Zirve Sonuç Bildirgesi oluşturmaktadır. Bu belgenin dördüncü ana başlığı olan "İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü" altında "İnsanları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluğu" alt başlığında ilgili hükümler yeralmaktadır.

2005 Dünya Zirvesi'nde, Kofi Annan 60 yıllık BM sisteminin geniş kapsamlı elden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. 2005 Dünya Zirvesi'nde koruma sorumluluğu anlamında iki önemli gelişmenin olduğu söylenmiştir. İlk olarak İnsan Hakları Konseyi'nin (HRC)oluşturulduğu, ikinci olarak; zirve sonuç bildirgesinde temkinli de olsa, insanlığı şoke eden durumlarla karşılaşıldığında güç kullanılabileceği kabul edilmiştir. Bu yeni İnsan Hakları Konseyi düzenli olarak incelemeler yapacak, ülkelerin durumunu araştıracak, bilgi kaynağı olacak, çatışmaları takip edecektir[720].

Zirve Sonuç Bildirgesi'nin 138. paragrafında şu ifadeler yer almıştır; "*Herbir devletin nüfusunu etnik temizlik, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırımdan koruma*

[717] Hilpold, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations –A New Step in the Devolopment of International Law?", op. cit., ss. 55-61; High Level Panel Report, para. 203.
[718] Ibid., s. 62.
[719] Gareth Evans, "From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect", Wisconsin International Law Journal, Volume 24, No 3, 2006, s. 713; Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 117.
[720] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., ss. 112-115.

sorumluğu vardır. Bu tür sorumluluk, uygun ve gerekli yollarla bu tür suçların kışkırtılması dahil önlenmesini gerektirir. Biz bu sorumluluğu kabul ediyoruz ve ona göre hareket edeceğiz. Uluslararası toplum uygun ve teşvik edici şekilde devletlere bu sorumluluğu uygulayabilmesi için yardım etmeli ve BM'yi erken uyarı sisteminin kurulması için desteklemelidir[721]".

139. paragrafta uluslararası koruma sorumluluğunun varlığı, ICISS raporu kadar bağlayıcı ve sorumluluk yükleyici olmasa da yer almıştır;

"*Uluslararası toplum, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan dolayı toplumları BM Antlaşması'nın VI. ve VIII. Bölümleri'ne uygun olarak diplomatik, insancıl ve diğer barışçıl yollarla korumaktan sorumludur, barışçıl yollarında bir sonuç vermemesi durumunda, uluslararası toplum, BM Antlaşması uyarınca, Güvenlik Konseyi kanalıyla, VII.Bölüm dahil olmak üzere, duruma göre ilgili bölgesel kuruluşlarla da işbirliği içinde, zamanında ve kararlı bir şekilde uluslararası toplum, kollektif olarak harakete geçmeye hazırdır. Bu görevi Genel Kurul'da, uluslararası hukuk ve BM Antlaşması'nın ilkelerini de içerecek şekilde sürdürecektir. Biz de niyetlerimize ve taahütlerimize uygun ve gerekli bir şekilde bu suçlara ilişkin koruma sorumluluğu çerçevesinde kriz öncesi, çatışma patlak verdiği dönemde ve kapasite inşasına yardım konusunda gerekleri yapmalıyız"*[722].

140. paragrafta, BM Soykırımı Önleme Özel Danışmanı'nın görevine tam destek verildiği belirtilmiştir[723].

Zirve Sonuç Bildirgesi'nde yer alan ifadeler gelinen noktanın; Devlet egemenliği anlayışında yaşanan değişime paralel olarak, egemenliğin kendi halkını koruma yükümlülüğü doğurması ve uluslararası toplumun müdahale sorumluluğu ile ilişkilendirilmesi sonucu, koruma sorumluluğunun en azından ilke düzeyinde BM'nin ana organları ve uluslararası topluluk tarafından kabul edilmesi bağlamında önemini gösterir niteliktedir.

Zirve Sonuç Bildirisi'nde; Güvenlik Konseyi'nin yaşanan ağır insan hakları ihlallerine rağmen yetkilendirme yapmayıp sistemin tıkanması durumunda dahi kuvvet kullanma meşruiyetinin sadece Güvenlik Konseyi tarafından sağlanabileceğinin belirtilmesi, ICISS raporunun başka çözümlere olumlu yaklaşmasına rağmen, mevcut Güvenlik Konseyi'nin

[721] A/RES/60/2005, 24/10/2005, United Nations General Assembly, *World Summit Outcome*, http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf. para. 138. (e.t. 28. 04.2013)
[722] *World Summit Outcome*, para. 139.
[723] *World Summit Outcome*, para. 140.

yapısı ve yaşanan olumsuz örnekler dikkate alındığında, sorunların çözümünden çok, bu gibi olayların önlenmesi ya da müdahalesi konusunda hala uluslararası bir korumanın yeterli ve etkin bir düzeyde sağlanmadığının göstergesidir. Kosova, Ruanda, Darfur'da yaşanan insancıl felaketler acı tanıklıklar şeklinde hafızalardaki yerini almıştır. Tek taraflı insancıl müdahalenin geçerliliği konusunda yapılan tartışmalarda gündeme gelen eski kuralların, ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamadığı, yapılması olası her dış müdahalenin önlenmesinin gerçeklere uymadığı gibi görüş ve argümanların bu çerçevede tekrar edildiği görülmektedir. Bu çerçevede koruma sorumluluğu ilkesinin bu bildiride yer alan şekliyle Güvenlik Konseyi endeksli yetkilendirme şeklinde düşünülmesi sorunların çözümü konusunda yeterli adımların atılmasından çok sistemin ana hatlarıyla korunmasından başka bir şey değildir.

2005 yılındaki Dünya Zirvesi Bildirisi'de tıpkı 2004 tarihli Yüksek Düzey Panel Raporu gibi, ICISS raporununda belirtilen sorumluluk alanını daraltarak, bu alanı soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlarla sınırlamıştır[724]. Panel raporundan farklı olarak insanlığa karşı işlenen suçların koruma sorumluluğu kapsamına alındığı ve kavramın düzenlediği suç katalogunun genişletildiği görülmektedir.

138. paragrafta yer alan uluslararası toplumun sorumluluğuna ilişkin her somut olayda Güvenlik Konseyi yolu ile harekete geçilmesinin kabulü, koruma sorumluluğunun genel bir görev değilde, gönüllülük esasına dayanması anlamında eleştirilmiştir[725]. Bu yukarıda belirtildiği gibi ICISS raporundan geri adım niteliğindedir.

Diğer bir eleştirilecek nokta, ICISS raporunda belirtilen koruma sorumluluğunun unsurlarına, 2005 tarihli Dünya Zirvesi'nde ortaya çıkan nihai bildirinin ilgili kısımlarında yer verilmiş olmakla birlikte, bütün bu gelişmelere ve erken uyarı talebinin açıkça yapılmasına karşılık soykırımın, savaş suçlarının, etnik temizliğin ve insanlığı karşı suçların önlenmesi için kapasitenin geliştirilmesi yönündeki talebin kendisinin son yarım cümlede yer bulmasıdır.

Bununla birlikte bu belgede asıl can alıcı soru Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmaksızın tek taraflı insancıl müdahalenin bir hak olup olmadığıdır. Bu tartışmada pek çok devlet "koruma sorumluluğu" kavramına şüpheyle yaklaşmıştır. Müdahale konusunu güçlü devletlerin bahane olarak kullanabileceği eleştirisi yükselmiştir. Bildiride, Güvenlik Konseyi

[724] *World Summit Outcome*, para. 138.
[725] Funda Keskin, "Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 6, Sayı 21, Bahar 2009, s. 78.

hareketsiz kaldığında nasıl hareket edileceğine ilişkin bir açıklama yoktur. Buna karşılık Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 2005 tarihli Dünya Zirvesi'nin en büyük başarısının ortak koruma sorumluluğu görevini kabul etmesi olduğunu söylemiştir[726].

Bu bağlamda ICISS raporu ile Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'ndeki temel farklılıklar şu şekilde özetlenebilir; Rapor'da a)Koruma sorumluluğu ilkesinin uluslararası topluma geçişi, bir devletin kendi vatandaşlarının insan haklarını korumada başarısız ve isteksiz olması halinde mümkündür. b) Askeri müdahalede haklı neden eşiği çok ciddi ve tamir edilemez bir zararın meydana gelmesi ya da meydana gelme olasılığının yakın olması, özellikle gerçek ya da korkuyla beklenen büyük çapta hayat kaybının ve etnik temizliğin olmasıdır. c) Devletlerin koruma sorumluluklarını öncelikle yerine getirmediği kriz durumlarında uluslararası toplum genel anlamda sorumludur. d) Güvenlik Konseyi insancıl müdahale çağrısı konusunda ilk başvurulacak yer olmasına rağmen, diğer alternatif başvuru yolları da vardır (Örnek: Barış için Birlik Kararı). e) Askeri müdahalenin yapılması için öncelikle ek dört ilkenin sağlanması gerekmektedir (doğru niyet, son çare, orantılı önlemler, olumlu gelişme beklentisi). Buna zıt bir şekilde Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'ne ilişkin şunlar söylenebilir; a) Koruma sorumluluğu konusunda uluslararası topluma görev sadece devletlerin kendi nüfuslarını koruma konusunda açıkça başarısız olmaları halinde geçmektedir. b) Askeri müdahale konusundaki haklı neden eşiği konusunda dört durum sayılmıştır. Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar. c) Uluslararası toplumun sorumluluğunun anlamı tamamen olmayıp devletlerin kolektif eylemin hazırlanması konusunda vaka vaka kendilerini hazırlamasıdır. d) Herhangi bir kollektif eylem Güvenlik Konseyi kanalıyla alınmalıdır. e) Müdahaleye ilişkin hiçbir kriter verilmemiştir[727].

Bir diğer önemli farkın terimler konusunda olduğu söylenenebilir. ICISS raporunda müdahale görevinden söz edilirken, Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde müdahale hakkından söz edilmektedir[728]. Buna karşılık, gerek ICISS raporu gerekse Zirve Sonuç Bildirgesi egemenliğin bir kalkan olarak kullanılamayacağını belirtmeleri bakımından önemlidir[729].

[726] Nicholas. J.Wheeler and Frazer Egerton, "The Responsibility to Protect: Precious Commitment or Promise Unfulfilled?", Global Responsibility to Protect 1, 2009, s. 129; Gray, op. cit., ss. 52-53.
[727] Pattison, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect:Who Should Intervene*, op. cit., s. 14.
[728] Ibid., s. 15.
[729] Wheeler and Egerton, op. cit., s. 131.

C. Geniş Özgürlük Önerisi: Herkes için Gelişme, Güvenlik ve İnsan Hakları

Koruma sorumluluğu kavramı açısından diğer bir önemli nokta, Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından BM Genel Kurulu'na sunulan 2005 Mart tarihli Geniş Özgürlük: Herkes için Gelişme, Güvenlik ve İnsan Haklarına Doğru[730] önerisi'dir. Burada gerekli olduğunda koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanacağı ifade edilmekle birlikte, koruma sorumluluğu ilkesine raporun kuvvet kullanılması ile ilgili kısmında değil de onurlu yaşama özgürlüğü kısmında yer verilerek, herhangi bir zorunlu askeri müdahale anlayışından uzaklaşılmaya çalışılmıştır[731].

Bu raporda insancıl müdahale konusundaki kuvvet kullanımının Güvenlik Konseyi onayı olmadan yapılabilmesinin olasılığı bile tartışılmamıştır. Raporu hazırlayanlar, görevlerinin yetkilendirme konusunda Güvenlik Konseyi'ne bir alternatif bulmak olmadığını söylemişlerdir. Yüksek Düzey Paneli'nde geliştirilen meşru kuvvet kullanma ilkelerinin, Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmesi çağrısı da raporda yer almıştır[732].

Bu yaşananlar bağlamında Guatemala'nın öncülüğünde koruma sorumluluğu konusunda Genel Sekreter'in rolü BM Genel Kurul kararıyla desteklenmiştir. Buna rağmen küçük bir grup devlet (Venezuella, Sudan, Küba, Suriye, İran, Ekvador, Nikaragua) kimi kuşkularını ileri sürmüş, Genel Sekreter'in onaylanan raporundaki dilinin yumuşatılmasını, Genel Kurul'da tartışmalar yapılmasını, kararlarda Genel Kurul'un sürekli dikkate alınması gereklilğini vurgulamışlardır. Buna ek olarak Genel Sekreter'in önermiş olduğu soykırımın önlenmesi konusunda ortak bir ofisin kurulması zimni bir şekilde kabul edilmiştir. Koruma sorumluluğu bağlamında yapılmış bu tartışmalar beklenenden de geniş bir uzlaşmanın oluştuğu şeklinde yorumlanmıştır. Özellikle muhalif olanlar tarafından itirazlar dört grupta toplanmıştır. Birinci itiraz erken uyarı sisteminin yöntemine ve kapasitesine ilişkindir. İkinci itiraz, bazı üye devletlerin toplanan bilgi ve değerlendirmelerin BM tarafından egemenliğin ihlali yönünde kullanılabileceğine ve kolaylıkla toplanan bilginin politize olabileceğine ilişkin kaygılardır. Uygulama açısından önceden gerekli olan ilkelere vurgu yapılmış ve bu aşamada Genel Kurul'un, Konseyi denetlemesi gerektiği söylenmiştir. Üçüncü olarak, sürekli bir

---

[730] A/RES/59/2005, 21/03/2005, Report of the SecretaryGeneral Report: In Larger Freedom: Towards Devolopment Security and Human Rights For All, General Assembly, , http://www.preventionweb.net/files/13545_13545A592005SGReportInLargerFreedom.pdf. (e.t. 03.05.2013)

[731] Gareth Evans, "From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect", Wisconsin International Law Journal, 2006, Volume 24, No 3, s. 714; Report of the Secretary General Report: In Larger Freedom: Towards Devolopment Security and Human Rights For All, para. 132. (e.t. 08.05.2013)

[732] A/RES/59/2005, para. 126.

sorun potansiyeli taşıyan meşru zorlayıcı müdahalenin, açıklıktan yoksun bir şekilde uygulanabilirliği yönündeki sakıncalar dile getirilmiştir. Dördüncü olarak, koruma sorumluluğu olasılıklarının ek bir katma değer yaratmaksızın BM'nin diğer programlarından kaynak çekmesi endişesi dile getirilmiştir[733].

Dört belgede ortak olan nokta asıl sorumluluğun devletlere yüklenmesidir. Uluslararası toplumun sorumluluğu tamamlayıcıdır. İhlal durumunda ne yapılacağı konusunda hukuki belirsizlik ise sürmektedir.

D. Güvenlik Konseyi'nin 28 Nisan 2006 tarihli 1674 Sayılı Kararı

1674 sayılı karar; 1265 (1999) ve 1296 (2000) sayılı kararlarda ifade edilen silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasını, silahlı çatışmalara ilişkin çeşitli kararlarda belirtilen çoçukların ve kadınların, barış ve güvenliğin korunmasını tekrar doğrulamıştır. Bu kararda 1631(2005 tarihli) sayılı kararda belirtilen uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında Birleşmiş Milletler ile bölgesel organizasyonların işbirliği yapması yeniden doğrulanmıştır[734].

Kararda silahlı çatışmaların önlenmesi konusunda çok kapsamlı bir yaklaşımın gerekliliği vurgulanmıştır. Kooardinasyonun, BM ana organları tarafından yapılacağı ve üye devletler arasında işbirliğini de gerektiren bu yaklaşım; ekonomik gelişmenin teşvik edilmesi, yoksulluğun yok edilmesi, sürdürülebilir kalkınma, ulusal uzlaşı, iyi yönetim, demokrasi, hukuk devleti, insan haklarına saygı gösterilmesi ve korunması gibi çok yönlü boyutlar içermektedir[735].

İnsancıl hukukun ihlal edilerek sivillerin ve diğer korunmaya muhtaç kişilerin kasıtlı bir şekilde hedef haline getirildiği uluslararası silahlı çatışmalar, güçlü ifadelerle kınanmış ve gerekli bütün tarafların bu gibi pratiklerin son bulması için hareket etmesi gerektiği söylenmiştir[736].

Kararda 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138 ve 139. paragrafları doğrulanmıştır[737].

Kararda kınanması ve uluslararası hukuka başvurulması gereken durumlar şu şekilde sayılmıştır. a) İşkence ve diğer yasak davranışlar b) Cinsiyete dayalı şiddet c) Çocuklara

[733] Bellamy,"Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., ss. 147-148.
[734] S/RES/1674, 28/04/2006, sayılı kararın giriş bölümü. http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Civilians%20SRES1674.pdf, (e.t.27.05.2013).
[735] S/RES/1674, Para. 2.
[736] S/RES/1674, Para. 3.
[737] S/RES/1674, Para. 4.

yönelik şiddet d) Çoçukların askere alınması ve kullanılması e) İnsan kaçakçılığı f) İnsanların zorla yerinden edilmesi g) İnsancıl yardımın kasten inkar edilmesi. Gerekli bütün taraflar bu gibi pratiklerin son bulması için hareket etmelidir[738].

Gerekli bütün tarafların, uluslararası hukukta başvurulabilecek düzenlemelere uyması gerektiği belirtilmiş ve bunlar şu şekilde sıralanmıştır. 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri, 1977 tarihli Ek Protokoller ve ek olarak Güvenlik Konseyi kararlarıdır[739].

Kararda savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım ve uluslararası insancıl hukukun diğer ağır ihlallerinde devletlerin cezasızlık durumuna son vermeleri gerektiği yer almıştır. Bu çerçevede devletlerin sorumluluğu silahlı çatışmaların son bulması ve tekrar etmemesi konusunda gerekli bağımsız ulusal yasal organ ve kurumların kurulması ve restorasyonudur[740].

Kararda bütün tarafların barış süreci, barış anlaşmaları, çatışma sonrası durumun iyileştirilmesi ve yeniden yapılanma çerçevesinde kadın ve çocukların özel ihtiyaçlarının karşılanması ve sivillerin korunmasına ilişkin özel önlemler ile ilgili bütün gereklilikleri yerine getirmesi gerektiği bildirilmiş, bunlar içerisinde; sivillere yönelik saldırıların durması, insancıl yardımın sağlanması konusunda kolaylık sağlanması, mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin kalıcı, istekli, güvenli ve insan onuruna yakışır bir şekilde dönüşünün sağlanması için gerekli koşulların yaratılması sayılmıştır. Eğitim olanaklarına rahat bir şekilde erişimin sağlanmasının kolaylaştırılması, hukuk devletinin yeniden kurulması, dokunulmazlık ve cezasızlığın son bulmasının gerekliliği belirtilmiştir[741].

Uluslararası insancıl hukukun koruması altındaki mülteciler ve diğer muhtaç kişilerin korunması konusunda devletler bütün sorumluluklarını yerine getirme konusunda yetersiz iseler, uluslararası toplumun bu devletlere yardım ve destek sunmaları gerektiği, mülteciler ve diğer yerinden edinmiş kişilerin bulunduğu kamplarda ana sorumluluğun ise devletlerde olacağı belirtilmiştir[742].

BM yönetimi altında yapılan barışı koruma, barışı inşa ve politik görevler her bir olayda dikkate alınarak; a) Sivillerin korunması, özelikle yakın tehlikenin olabileceği

[738] S/RES/1674, Para. 5.
[739] S/RES/1674, Para. 6.
[740] S/RES/1674, Para. 8.
[741] S/RES/1674, Para. 11.
[742] S/RES/1674, Para. 13-14.

bölgelerde sağlanmalıdır, b) İnsancıl yardımın sağlanması kolaylaştırılmalı, c) Mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin kalıcı, istekli, güvenli ve insan onuruna yakışır bir şekilde dönüşünün sağlanması için gerekli koşullar yaratılmalıdır, d) Bu gibi görevlerde amaçlara ulaşılabilmesi için gerekli yol haritasi açıklıkla ortaya konulmalıdır, e) Sivillerin korunmasına ilişkin kullanılabilir kapasite, bilgi ve entellektüel kaynaklar oluşturulmalıdır, f) Koruma yönetimi uygulanmalıdır[743].

Karar'da, insancıl yardımların ulaştırılması konusunda tarafsızlık ve bağımsızlık ilkelerinin önemine ve sivillerin korunmasına ilişkin bölgesel ve hükümetler dışı kuruluşların artan rolüne değinilmiştir[744].

Bu kararın koruma sorumluluğu açısından öneminin nedenlerinden biri olarak Güvenlik Konseyi'nin, koruma sorumluluğu kavramını bir terim olarak 1674 Sayılı Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin Kararı'nda tematik olarak kullanması gösterilmiştir[745].

Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğu ilkesini genel olarak değil de sadece tematik kararlarda kullanmak istediği ve BM Genel Kurulu tarafından kullanılmasını uygun bulmadığı söylenebilir. Bu ilkeye yönelik çekinceler diğer BM kurumlarında da olmakla beraber; BM İnsan Hakları Konseyi Yüksek Temsilci Heyeti'nin 2007 tarihli Darfur raporunda Sudan Hükümeti'nin koruma sorumluluğu konusunda başarısız olduğu Arap, Asya ve İslam Konferansı'nda bu raporun meşruluğu ve bulduğu verileri önlemeye çalıştığı ifade edilmiştir[746].

E. Koruma Sorumluluğunun Uygulanması Raporu

Kofi Annan'ın girişimlerini benimseyip sürdüren mevcut Genel Sekreter Ban Ki-moon da koruma sorumluluğu kavramının BM'nin tamamı tarafından kabul edilmesi için çalışmaktadır. Ban Ki-moon, Soykırımın Önlenmesi için Özel Danışman ile yakın ilişki içinde çalışmak üzere bir Koruma Sorumluluğu Özel Danışmanı atamıştır. 12 Ocak 2009 tarihinde 63. Bölüm tartışmalarında A/63/677[747]sayısıyla BM Genel Sekreteri'nin BM Genel Kurulu'na sunmuş olduğu Koruma Sorumluluğu'nun Uygulanması Raporu**,** BM Dünya

[743] S/RES/1674, Para. 16.
[744] S/RES/1674, Para. 21-24.
[745] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 118.
[746] Alex J.Bellamy, "The Responsibility to Protect –Five Years On", Ethics&International Affairs, Volume 24, No 2, 2010, ss. 145-146.
[747] A/RES/63/677. 12.01.2009. United Nations General Assembly, *Implementing the Responsibility to Protect: Report of the Secretary General.* http://www.unrol.org/files/SG_reportA_63_677_en.pdf, (e.t. 06.07.2013).

Zirvesi'nin 138,139 ve 140. paragraflarında ifade edilenlerin uygulamaya geçirilmesine yöneliktir. Bu bağlamda Moon; krizin ortadan kaldırılması konusundaki aşamalar üzerinde değil, söz konusu yaklaşımın yapılandırılması çerçevesinde uluslararası müdahalenin yoğunluğu üzerinde durmuştur**.** Bu raporda koruma sorumluluğu "üç sütun" temelinde değerlendirilmiştir: i. Devletin koruma sorumlulukları; üye devletlerin kendi vatandaşları için sorumlulukları vurgulanmıştır. ii. Uluslararası destek ve kapasite inşası; uluslararası topluluk bu gibi müdahalelerin yapılması konusunda olanakların güçlendirilmesine destek vermekle yükümlü kılınmıştır. iii. Zamanında ve kararlı cevap[748].

Devletlerin koruma sorumlulukları başlığı altında; bir toplumda komşuları görece istikrarlı iken, kitlesel şiddetin daha sık görülmesinin nedenleri ve bu gibi yerlerde yaygın ve sistematik cinsel şiddetin engellenmesinin niçin bu kadar zor olduğu konularında daha fazla araştırmaya ve analize ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır[749]. Kararda, insan haklarına saygının egemenliğin temel esası olduğu yer almıştır. Aynı zamanda devletler, BM İnsan Hakları Konseyi'ne yardımcı olmalı, Konsey'de, devletlerin koruma sorumluluğuna ilişkin yükümlülüklerini karşılayabilmeleri ve bu konudaki performanslarını gösterebilmeleri için evrensel ve tarafsız bir monitor rolü oynamalıdır. Son olarak, Konsey'in evrensel periyodik incelemeler yoluyla, insan haklarının ilerletilmesi yönünde önemli bir araç olması, koruma sorumluluğunun amaçlarıyla ilişkilidir[750]. Devletlerin ilgili insan hakları, uluslararası insancıl hukuk, mülteci hukuku ve ek olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne taraf olmaları önerilmiştir. Bu sadece doğru ve tam uygulamanın ilk adımıdır. Bu ana ilkelerin doğru bir şekilde ulusal mevzuatta somutlaşması gerekmektedir. Bu dört spesifik suç ve ihlalin ve onların kışkırtılmasının iç hukuk ve pratiklerinde cezalandırılması ve suç olarak yer alması gerekmektedir[751]. Devletler cezasızlığı sonlandırmak için daha çok şey yapmalıdırlar. UCM'nin koruma sorumluluğu ile ilgili tamamlayıcı bir rolü vardır. Aynı zamanda UCM kilit bir araç olarak güçlendirilmelidir. Bu bağlamda ulusal yetkililer UCM ve diğer uluslararası mahkemelere yardım için elinden geleni yapmalıdır[752]. Kararda koruma sorumluluğu ilkesinin etkin uygulanabilmesi ve sürdürülebilirliği için tereddüt ya da koşul olmaksızın her bir topluma ve kültüre entegre edilmesi gerektiği vurgulanmıştır[753].

[748] A/RES/63/677.
[749] A/RES/63/677, para. 15.
[750] A/RES/63/677, para. 16.
[751] A/RES/63/677, para. 17.
[752] A/RES/63/677, para. 19.
[753] A/RES/63/677, para. 20.

Uluslararası yardım ve kapasite inşası başlıklı ikinci kısımda, bölgesel ve bölge altı örgütlenmelere koruma sorumluluğunu ilgilendiren suçları ve şiddet olaylarını önlemek için sivil kapasitenin inşasında yardım edilmesinin akıllı bir yatırım olacağı söylenmiştir[754]. Kararda koruma sorumluluğu perkspektifi bakımından en çok ihtiyaç duyulan, yardım programlarının dikkatli bir şekilde hedeflediği spesifik kapasitenin inşasının sağlanmasıyla bu toplumlarda koruma sorumluluğu ile ilgili suçların gerçekleşmesi olasılığının azaltılmasıdır. Bu gibi eylemlerin neden ve niçin olduğunu tamamen anlayabilmek için daha çok alan bazlı çalışmaya ihtiyaç olduğu, Birleşmiş Milletler ve üye devletlerin vaka vaka niye bazı devletlerin bu yola, diğerlerinin farklı bir yola girdiğinin daha iyi anlaşılabilmesi için geniş tabanlı araştırma ağlarına destek ve cesaret vermeleri gerektiği söylenmiştir[755]. Bu bağlamda en azından beş kapasite önemlidir. Bunlar; çatışmaya duyarlı kalkınma analizi, yerli arabuluculuk kapasitesi, uzlaşma ve diyalog, yerel anlaşmazlıkları çözüm kapasitesi, kapasite çoğaltılmasıdır[756]. Kararda koruma sorumluğunun uygulanabilmesi için güvenlik sektörüne destek verilmesi gerekliliği de yer almıştır[757]. Hukukun üstünlüğüde koruma sorumluluğuna ilişkin suçların önlenmesi açısından temel bir rol oynayacaktır[758]. Barışı İnşa Komisyonlarının daha fazla katılımla koruma sorumluluğunun uygulanmasına ilişkin rolleri vardır. Bu anlamda barışı inşa fonu esnek bir şekilde mütevazi de olsa acil durumlara ilişkin bir kaynak niteliğindedir[759].

Üçüncü sütünün başlığını ise *zamanında ve kararlı eylem* oluşturmaktadır.

BM, bölgesel ve altbölgesel organizyonların, ulusal karar mercilerinin; yayılan bir acil durumda hayatların kurtarılmasını sağlayacak zamanında ve kararlı bir eyleme odaklanmaları gerekmektedir[760]. Kararda, Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138. paragrafına göndermede bulunulmuştur. Devletlerin öncelikli olarak dört suç tipine ilişkin sorumlulukları teyit edilmiş, başarısız oldukları takdirde uluslararası toplumun sorumlulukları ve zorunlulukları hatırlatılmış, bu tür eylemlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne sevk edilebileceği vurgulanmıştır. Yine bu kısımda uygulanacak olan yaptırımlardan söz edilmiştir[761]. Kararda, koruma sorumluluğu konusunda başarısız olan baskıcı devletin bunları kötüye kullanması

[754] A/RES/63/677, para. 38.
[755] A/RES/63/677, para. 44.
[756] A/RES/63/677, para. 45.
[757] A/RES/63/677, para. 46.
[758] A/RES/63/677, para. 47.
[759] A/RES/63/677, para. 48.
[760] A/RES/63/677, para. 50.
[761] A/RES/63/677, para. 54.

anlamında, silah ve polis ekipmanlarının bu devlete akışının kısıtlanmasına dikkat edilmesi uyarısı da yer almıştır[762]. Kararda, Zirve Sonuç Bildirgesi'nin 139. paragrafında tanımlanan biçimiyle koruma sorumluluğuna ilişkin zorunluluklarda başarısız olunması halinde, Güvenlik Konseyi üyelerinin veto tehditini kullanmaması çağrısı yapılmıştır. Koruma sorumluluğunun sadece Güvenlik Konseyi üyelerine ait bir sorumluluk olmadığı belirtilmiştir. BM Zirve Sonuç Bildirgesi'nin 138. ve 139. paragraflarında açık bir şekilde ifade edilen koruma sorumluluğunda ilerlemek için etkili araçların kullanılması ve koruma sorumluluğunun paylaşılması konusunda192 üye devlet eğer Genel Kurul öncü bir rol oynayacaksa BM'nin cevabının şekillenmesine katkıda bulunmalıdır[763]. Kararda, yapılan onca tartışma ve çalışmaya rağmen halen hızlı bir şekilde krizlere cevap verecek, ihtiyaç duyulan bir askeri kapasitenin yaratılamadığı, bunun uzağında olunduğu belirtilmiştir. Üye devletlerin çalışması takdir edilse dahi yapılmasına ihtiyaç duyulan pek çok şey vardır[764].

2009 tarihli Raporun, koruma sorumluluğuna ilişkin bundan önceki raporlardan farklı olarak kurumsal anlamda bir modelden çok, daha esnek ve koşullara uygun bir yapılanmayı öngördüğü söylenebilir[765].

F. Birleşmiş Milletler Genel Kurul Görüşmeleri

Genel Sekreter'in raporundan sonra BM Genel Kurul'unda 23 ve 24 Temmuz 2009 tarihlerinde koruma sorumluluğuna ilişkin görüşmeler gerçekleşmiştir. Bunu Genel Kurul'un koruma sorumluluğu üzerine A/RES/63/308[766] sayılı kararı izlemiştir. Bu kararda Genel Sekreter'in raporunun üye devletlerin tümünün katılımıyla dikkate alındığını ve koruma sorumluluğu konusunda kararlığın süreceği belirtilmiştir.

Genel Kurul görüşmelerinde koruma sorumluluğunun yasal herhangi bir taahütü içermediğinin belirtilmesine rağmen, Genel Kurulun yapması gereken böyle bir yasal dayanağının oluşturulması ve geliştirilmesidir[767].

2009 yılında yapılan 63. Dönem Genel Kurul toplantılarında; egemenliğin anlamı ve önemi daha fazla vurgulanmış, kuvvet kullanma konusunda yetkilendirmenin uluslararası

---

[762] A/RES/63/677, para. 58.
[763] A/RES/63/677, para. 61.
[764] A/RES/63/677, para. 64.
[765] Edward Luck, "RTP Principle to Practice", *The Responsibility to Protect: The Journey*", Ed: Julia Hofmann and Andrea Noolkaemper, Pallas Publication, 2012, ss. 41-42.
[766] A/RES/63/308. 07. 10. 2009. United Nations General Assembly, The Responsibility to Protect, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/308, (e.t. 24.07.2013).
[767] Letter and Concept Note from Office of the President, U.N. Gen. Assembly, to Permanent Missions and Permanent Observer Missions to the United Nations, 17.07.2009. http://www.un.org/ga/president/63/letters/ResponsibilitytoProtect170709.pdf. (e.t. 28.07.2013)

barış ve güvenliğe yönelik yakın bir tehdit olması halinde sadece Güvenlik Konseyi tarafından yapılacağı, kolektif güvenlik mekanizmasının uluslararası insan hakları hukuku ve insancıl hukuku uygulamak için zorlanamayacağı söylenmiştir[768].

2009 yılında yapılan Genel Kurul'da koruma sorumluluğuna ilişkin tartışmalarda 94 devlet fikrini beyan etmiştir. Bu tartışmaların bize gösterdiği 2005 yılı Dünya Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde tanınan koruma sorumluluğu kavramında geniş bir uzlaşının olduğudur. Genel Kurul'da neredeyse oybirliğiyle vurgulanan bu tür suçların önlenmesinin önemi ve uluslararası toplumun bu tür suçların önlenmesi ve sınırlanması konusunda devletlere destek sunmasıdır. Pek çok devlet BM genel sekreterinin raporunu olumlu karşılamış, bazı delegeler onun üç ayaklı yaklaşımını açıkça kabul etmişlerdir[769].

Bazı devletler ise ciddi endişeler dile getirmiştir. Kavramın kötüye kullanılma ve tek taraflı müdahalede bulunabilme olasılığından söz edilmiştir. Aynı zamanda pek çok devlet Güvenlik Konseyi'nin yapısının ve veto yetkisinin, BM'nin kararlı ve verimli eylemde bulunabilmesinin önündeki ana engellerden biri olduğunu söylemiştir. Devletler reform çağrısı ile birlikte, veto yetkisinin sınırlandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Pek çok devlet koruma sorumluğunun uygulanabilmesi bakımından genel kurulun BM Güvenlik Konseyi'nin üzerinde olması gerektiğini söylemiştir[770].

14 Temmuz 2010 tarihli BM Genel Kurul'un 64. dönem Genel Kurul görüşmeleri sırasında; BM Genel Sekreteri "Erken Uyarı, Değerlendirme ve Koruma Sorumluluğu" başlıklı raporunu sunmuştur. Bunun üzerine; Genel Kurul'da 14 Temmuz 2010 tarihli A/64/864 sayılı karar alınmıştır[771]. Genel Sekreter, raporunda BM' nin, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlar karşısında erken uyarı sistemini verimli bir şekilde kullanabilmesi için araziden, olay yerinden bilgi almak dâhil, daha verimli, esnek ve dengeli bir sistemin kurulmasını önermiştir.

Bu kararda da BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin ilgili paragraflarına atıfta bulunulmuştur. Kapasite ve boşluklar başlığı altında 1990'lı yıllarda yaşanan Ruanda ve

[768] Mehrdad Payandeh, "With Great Power Comes Great Responsibility? The Concept of the Responsibility To Protect, Within the Process of International Law Making", The Yale Journal Of International Law, Volume 35, 2010, s. 479.
[769] A/RES/63/308, para. 67-68.
[770] A/ RES/63/308, para. 69.
[771] A/RES/64/864. 14.07.2010. United Nations General Assembly, Early Warning Assesment and the Responsibility to Protect- Report of the Secretary General, http://www.responsibilitytoprotect.org/N1045020(1).pdf, (e.t. 04.09.2013).

Serebranica örnekleri verilmiş bilgi akışındaki ve olayları değerlendirmedeki yetersizliğin diğer faktörlerle birleşerek yarattığı trajik durum hatırlatılmıştır[772].

BM'nin kapasitesinin tartışıldığı bölümde aslında bilgilenme konusunda BM'nin kurumsal yapılanması altındaki bir çok kuruluş düşünüldüğünde yetersizlik olmamakla beraber halen üç konuda boşluk olduğu bildirilmiştir. A) Üye devletler dahil olmak üzere BM'nin kendisinin bütün olarak bilgi paylaşımı ve analizi konusunda yetersizlikleri vardır. B) Erken uyarı amacıyla toplanan bilgilerin ve onların analizinin koruma sorumluluğu yaklaşımı açısından değil de, üzerinde tam anlamıyla uzlaşıya varılmamış geniş kapsamlı terimler üzerinden yapıldığı söylenmiştir. C) BM'nin ihtiyaç duyduğu değerlendirme araçları ve kapasitenin BM Antlaşması'nın VI, VII ve VIII. Bölümleri çerçevesinde etkin ve sistematik tutarlılık şeklinde koruma sorumluluğuna cevap olacak şekilde geliştirilmesi vurgulanmıştır[773]. Kararda BM ile bölgesel ve yarı bölgesel kuruluşlar arasındaki bilgi akışının önemine değinilmiştir[774]. Kararda erken uyarının her zaman erken eylem anlamına gelmediği, fakat erken uyarı olmadan erken eylem olasılığının son derece düşük olduğu, erken eylemde bilgilendirmenin çok iyi bir şekilde yapılması gerektiği, bunun içinde akıllıca düzenlenmiş bir erken uyarı ve değerlendirme sistemine ihtiyaç bulunduğu vurgulanmıştır[775].

Genel Sekreterin 65. Dönem BM Genel Kurulu'na sunmuş olduğu, 27 Haziran 2011 tarihli A/65/877-S2011/393[776] sayılı raporunda bölgesel ve alt bölgesel operasyonların koruma sorumluluğu kavramının hayata geçirilebilmesi için önemi tartışılmış ve bu çerçevede 2009 yılında sunulan koruma sorumluluğunun uygulanması raporundaki sutünlar bazında her bir aşama için nelerin yapılması gerektiği sayılmıştır. Sonuç olarak bu kararda bölgesel ve yarı bölgesel örgütlerle BM ve Barışı İnşa Komisyonu arasındaki işbirliğinin fırsatları değerlendirilmiştir. Bunlar arasındaki ilişkinin tutarsız olabildiği, sıklıkla kitlesel katliamların önlenmesi konusunda bir işbirliğini içermediği ve bu imkanın geliştirilmesi gerektiği söylenmiştir. Genel Sekreter raporu boyunca sivil toplum örgütlerinin önemine değinmiş, bu örgütlerin; bölgesel ve yarı bölgesel örgütlerle bu eylemlerle ilgili olarak bilgi paylaşımını arttırmaları, koruma sorumluluğunun uygulanması konusunda bölgesel diyaloga katkı

[772] A/RES/64/864. para. 7.
[773] A/RES/64/864. para. 10.
[774] A/RES/64/864. para. 12.
[775] A/RES/64/864. para. 19.
[776]A/RES/65/877- S/RES/2011/393, 27. 06.2014. United Nations General Assembly- Security Council, The Role of Regional and Sub- Regional Arrangements in implementing the Responsibility to Protect, Report of the Secretary General, http://www.un.org/en/ga/president/65/initiatives/Report%20of%20the%20SG%20to%20MS.pdf, (e.t. 18.09.2013).

vermeleri ve her bir bölgede bu normun farkındalığını arttırmaları, güvenlik sektöründe reform ve normların tesisi açısından ilgili kuruluşlarla birlikte işbirliğinde bulunmaları istenmiştir. 2005 Dünya Zirvesi'nin 139. paragrafındaki kolektif eylem taahütü doğrultusunda, koruma sorumluluğunun uygulanması açısından BM ile bölgesel ve yarı bölgesel örgütler arasındaki diyalogonun sürdürülmesine ve verimli tartışmalara dikkat çekilmiştir.

G. Koruma Sorumluluğu: Zamanında ve Kararlı Eylem Raporu

25 Temmuz 2012 tarihinde yine Genel Sekreter tarafından hazırlanan ve BM Genel Kurul'unda ve Güvenlik Konseyi'nde kabul edilen A/66/874–S/2012/578[777] sayılı kararda Koruma Sorumluluğu: Zamanında ve Kararlı Eylem başlığını taşımaktadır.

Raporun ana başlıkları, koruma sorumluluğu kavramının kökenleri, uygulama stratejisi, uygulama için uygun araçlar ve ortaklar, korurken sorumluluktur.

Uygulama stratejisi başlığı altında koruma sorumluluğu ilkesinin uluslararası hukukun temel ilkelerine dayandığı ve BM Antlaşması'nın Bölüm VI, VII ve VIII uyarınca; geniş kapsamlı bir araç olduğu, uygulamasının esnek ve erken bir şekilde o ülkenin şartlarına göre yapılabileceği belirtilmiştir. Koruma sorumluluğu ilkesinin bir ve ikinci sütunlarının, önleme ve cevap vermenin pratikte ayrımının açık olmadığı, ikisinin birbirini içerdiği söylenmiştir.

Raporda bugüne kadar ki deneyimlerden çıkarılan beş ders sayılmıştır. i) Koruma sorumluluğu ilkesinin tutarlı ve nesnel uygulanması önerilmekle birlikte, her bir olayın farklılığı bağlamında özel koşullar uyarınca bu metod ve araçların farklılaşması gerekmektedir. ii) Önemli olan uluslararası cevabın uygulanması anlamında tutarlılığının sağlanması, çifte standart ve seçicilik suçlamasıyla karşı karşıya kalınmamasıdır. iii) Koruma sorumluluğu ilkesindeki üç ayağın birbirleriyle ilişkisi ve desteklerini anlamaya ihtiyacımız vardır. iv) Nüfusu korumak için önleme ve cevap verme etkili bir stratejinin içindeki elementler olacaktır. v) BM ve bölgesel örgütler birlikte çalıştığı zaman koruma önlemleri çok verimli olacaktır[778].

Uygulama için uygun araçlar başlığı altında öncelikle BM Antlaşması'nın VI. Bölümü çerçevesinde zorlayıcı olmayan önlemlere değinilmiştir. Önleyici diplomasi ve koruma,

[777] A/RES/66/874–S/RES/2012/578. 25.07.2012. United Nations General Assembly- Security Council, Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, Report of the Secretary General, http://www.responsibilitytoprotect.org/UNSG%20Report_timely%20and%20decisive%20response(1).pdf, (e.t. 28.09.2013).
[778] A/RES/66/874–S/RES/2012/578. para. 20.

kamuoyu desteği, hakikatleri araştırma komisyonu, izleme ve gözlemci misyonu ve UCM sayılmıştır. Sonrasında zorlayıcı önlemler sayılmıştır[779].

Uygulama için ortaklık başlığı altında, işbirliğinde bulunacak kurumlar anlamında BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Konseyi, UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, bağımsız devletler, bölgesel ve yarı bölgesel örgütler, insancıl organisazyonlar, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ve bireyler sayılmıştır[780].

Korurken sorumluluk başlığı altında, Brezilya'nın söz konusu girişimi koruma sorumluluğunun uygulanması açısından yapıcı bir diyalog olarak karşılanmış, her bir devletin koruma sorumluluğunun uygulanması açısından taahütleri vurgulamıştır. Uluslararası aktörler koruma sorumluluğunun uygulanmasının her bir aşamasından sorumludurlar. Libya krizi ise rapora zorlayıcı olmayan yöntemlerin yeterince etkili olmadığı şeklinde yansımıştır. Bunun ötesinde askeri aktörler uluslararası hukuk çerçevesinde sivil ölümünden kaçınmak için bütün önlemeleri almalıdırlar. Raporda kitle katliamlarının önlenmesi için zorlayıcı olmayan yöntemlerin kullanılmasının tercih edilmesi gerektiği, kuvvet kullanmanın diğer bütün önlemler yetersizse alınabileceği, erken ve esnek bir çözümün tercih edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Rapor zamanında ve dikkatli bir değerlendirmenin, olası sonuçların incelenmesinin, etkili bir müdahale stratejisi için ihtiyaç olduğu vurgusunu da yapmıştır[781].

Rapor sonuç olarak koruma sorumluluğunun büyük oranda kabul edilmesine rağmen bunun; normların uygulanması anlamında çelişkilerden uzak olunduğu anlamına gelmediğini ve kuvvet kullanmanın son çare olduğunu vurgulamıştır[782].

H. Devlet Sorumluluğu ve Koruma Kararı

9 Temmuz 2013 tarihinde kabul edilen A/67/929–S/2013/399[783] Koruma Sorumluluğu: Devlet Sorumluluğu ve Koruma adlı kararda kendi içinde altı bölümden oluşmaktadır. Bu rapor 2009 yılından beri Ban Ki Moon tarafından hazırlanan beşinci rapor olmuştur. Bu raporda Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138 ve 139. paragraflarının izinden gitmektedir.

[779] A/RES/66/874–S/RES/2012/578. para. 21-32.
[780] A/RES/66/874–S/RES/2012/578. para. 38-48.
[781] A/RES/66/874–S/RES/2012/578. para. 49-58.
[782] A/RES/66/874–S/RES/2012/578. para. 59-61.
[783] A/RES/67/929–S/RES/2013/399, 09.07.2013. United Nations General Assembly- Security Council, Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention, Report of the Secretary General, http://responsibilitytoprotect.org/SG%20report%202013(1).pdf, (e.t. 08.10.2013).

Raporda Suriye'de yaşananlara değinilerek, erken koruyucu eylemlerin ve sonuçlarının ne kadar önemli olduğunun bir kere daha görüldüğü söylenmiştir[784]. Raporda önleme faaliyetinin güçlendirilmesi için, yapılacak eylemler, meydana gelecek riskler ve oluşturulacak kapasitesinin kapsamlı bir şekilde incelenmesine ve uyumunun sağlanmasına ihtiyaç olunduğu söylenmiştir.

I. Genel Değerlendirme

2001 yılında ICISS tarafından hazırlanan raporda yer alan koruma sorumluluğu ilkesi, bu bölümde aktarılan diğer raporlar ve kararlarda ICISS raporundan farklı içerikler kazansa da yer almıştır. Aynı zamanda, söz konusu raporlar ve kararlar ICISS raporu kadar geniş kapsamlı ve çok boyutlu değildir. Bununla birlikte, burada aktarılan kararlar ve raporlarda farklılıklar olsa bile, önemli olan nokta koruma sorumluluğu ilkesinin varlığının yadsınamamasıdır. Şimdilik koruma sorumluluğu ilkesinin uluslararası hukukunun geçerli bir normunu oluşturduğu söylenemeze bile, yaşanan olumsuz deneyimlerden kaynaklı bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan bu ilke üzerindeki tartışmaların raporlar ve kararlarla devam edeceği açıktır.

Koruma sorumluluğu ilkesinin temel işlevi, soykırım, etnik temizlik, katliam ve insanlığa karşı suçlar gibi uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan kitlesel nitelikteki insan hakları ihlallerinin önlenmesidir. Bu görevin sadece tek bir devlete ait olmadığı, uluslararası toplumun bütününe ait olduğu bu tezde kısa birer özetleri verilen raporlar ve kararlarda yer almıştır.

ICISS raporunun oldukça kapsamlı ve çok boyutlu olduğu açıktır. Bunun kadar içerik anlamında yoğun olmasa bile 2009 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon tarafından sunulan koruma sorumluluğunun uygulanması raporu da geniş bir içeriğe sahiptir. Bu belgeler kadar geniş bir içeriğe sahip olmasa da 2005 yılında yapılan Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesinin önemi ilkenin hangi suç tiplerine uygulanacağının belirlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu özellikle uygulamanın sınırlarının çizilmesi açısından faydalıdır.

Koruma sorumluluğu ilkesinin bütününde kolaylıkla uzlaşıya varılması zor gözükmektedir. Koruma sorumluluğu ilkesinin ICISS raporundaki şekli ile, diğer rapor ve kararlardaki farklı içeriğine bakılınca bu durum anlaşılmaktadır. Özellikle ICISS raporunun kuvvet kullanmaya ilişkin Güvenlik Konseyi dışında farklı çözüm yolları önermesine rağmen,

[784] A/RES/67/929–S/RES/2013/399, para. 4.

bu diğer karar ve raporlarda yer almamıştır. Bununla birlikte önem dereceleri farklı olan bu karar ve raporlar, koruma sorumluluğu ilkesinin gelişimi açısından önemli adımlardır. Söz konusu belgeler koruma sorumluluğu ilkesinin pozitif bir hukuk normu olarak yer alması halinde, ilkenin içeriğine farklı şekillerde ve derecelerde katkı sunmuş olacaklardır.

IV. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMINA YÖNELİK ÖNERİLER VE ELEŞTİRİLER

Koruma sorumluluğu kavramı hakkında sayısız konferans düzenlenmiş ve akademik yayın yapılmıştır. BM'nin ana organları tarafından bu ilkenin doğrulandığı, normun gelişimi dikkate alındığında, uluslararası teamül hukuku kuralı olarak oluştuğu iddia edilse bile norm olarak tartışmasız kabulü için özneler arasında uygun davranış standartlarının paylaşılması gerekmektedir. Bu anlamda koruma sorumluluğu ilkesinin ICISS raporundan farklı bir şekilde geliştiği, ilkenin BM Genel Kurulu'nun bir çok kararında ve BM Genel Sekreteri'nin bir çok raporunda yer almasına rağmen üzerinde tam bir uzlaşıya varılmadığı ve aşınmaya uğradığı da ileri sürülmektedir[785]. Uzlaşı olmaksızın koruma sorumluluğu ilkesinin bir kural olduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte, şu konular üzerinde uzlaşıya varılamamıştır. Koruma sorumluluğu yasal bir görev midir yoksa sadece müdahale açısından bir seçenek midir? Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmaksızın devletler koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanmasını zorlayabilirler mi?[786]. Buradan da anlaşılacağı gibi bütün bu tartışmaların odak noktasını yasallık ile meşruluk arasındaki gerilim oluşturmaktadır[787].

Koruma sorumluluğu kavramına yönelik özellikle gelişmekte olan ülkeler eleştirilerini dile getirmişlerdir. Gelişmekte olan G-77 ülkelerinin BM Misyon Başkanlığı 2007 yılında Newyork'da yapmış olduğu açıklamada kavramın Batı'nın sömürgeci aklı dışarıda bırakılarak düşünülemeyeceğini belirtmiştir[788]. Kavramın yeni sömürgecilik boyutu vurgulanmıştır. Bu bağlamda koruma sorumluluğu ilkesi gelişmekte olan pek çok ülke açısından Batılı güçlerin emperyal amaçlarını insancıl motifler altında gizlediği bir Truva atı olarak görülmektedir. Aynı zamanda Batılı devletlerin hiçbir zaman evrensel insan haklarının

[785] Theresa Reinold, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", Review of International Studies, Volume 36, 2010, ss. 56-63, Wheeler- Egerton, op. cit., s. 123; Gareth Evans, "The Responsibility to Protect: An Idea Whose Time Has Come...And Gone?, International Relations, Volume 22, No 3, 2008, s. 288.
[786] Reinold, op. cit., s. 64.
[787] Luck, "RTP Principle to Practice", op. cit., s. 39.
[788] Thirty -First Annual Meetingof Ministers For Foreign Affairs of The Group of 77, United Nations Headquartes, Newyork, 27 Semptember 2007, Ministerial Declaration, www.G77.org/ammfa/31/decleratıon.html, (e.t. 28.10.2013).

korunmasını yasal bir görev olarak kabul etmedikleri, bunu ahlaki bir görev olarak da güçlü tezlerle ileri sürmedikleri söylenmiştir[789]. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin bakış açısı incelendiğinde, onların ciddi, kitlesel boyutlardaki insan hakları ihlallerinin engellenmesi amacını taşıyan prensipleri açıkça belirlenmiş bir dış müdahaleden ziyade tek taraflı bir müdahale anlayışına karşı oldukları söylenebilir. Bu bağlamda Afrika Birliği çok iyi bir örnektir. Aynı zamanda Libya'ya yönelik müdahalede Arap Birliği'nin destek vermesi egemenliğin ihlal edilemezliğinin hiç de kutsal bir şey olmadığını bir kez daha göstermiştir. Afrika Birliği'nin 1998 yılındaki zirvesinde Güney Afrika Devlet Başkanı Nelson Mandela, sınırlar arkasında insanlar katliama uğradığında egemenliğin kötüye kullanılması karşısında insanları tirandan kurtarmak için, kıtanın geri kalanın müdahale görevi olduğunu söylemiştir[790].

Koruma sorumluluğu kavramına yönelik, Katoliklerin haklı savaş öğretisinin modern versiyonu olduğu ve etiğin ölüm dağıtmasıyla sonuçlanabileceği eleştirisi yöneltilmiştir[791]. Avrupa Hristiyan Sömürgeciliğinin ona eşlik eden sömürgeci pratiklerle birlikte teolojik, ırksal, ahlaki ve politik üstünlükler anlamında, nasıl ortaya çıktığının titiz bir şekilde değerlendirilmesi, koruma sorumluluğu ilkesi değerlendirilirken dikkat edilmesi gerekenler arasında sayılmıştır. Bu bağlamda ortaya atılan soru koruma sorumluluğu ilkesi dışında sorumluluğun nasıl anlaşılacağıdır[792].

Koruma sorumluluğu kavramına yönelik diğer bir eleştiri de, sorumlu tutulmadan bir cezalandırma hakkı olduğu ve Afrika'daki başarısız devletlerin yeniden kolonileştirilmesinin ilanını içerdiğidir. Bu görüşe göre; koruma sorumluluğu ilkesi Afrika'nın yeniden kolonisazyonu için büyük güçlerin maske olarak kullandıkları gerçek bir slogandır[793].

Koruma sorumluluğu kavramının Batı'nın insan hakları söylemini empoze ederek kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı eleştirisine yönelik olarak, müdahale hakkının ilk kez Afrika Birliği tarafından kendi kurucu antlaşmasında yer aldığı cevabı verilmiştir. Bu anlamda ABD'nin koruma sorumluluğu ilkesinin gelişimine katkı sunmadığı, müdahale

[789] Evans,*The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op. cit., s. 55; Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 119; Hehir, *The Responsibility To Protect:Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 214.
[790] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., ss. 199-202; Thomas Weiss, "R2P Alive and Well After Libya", Ethics and International Affairs, 25/3, 2011, s. 5.
[791] Talal Asad, "Thinking About Terrorism and Just War", Cambridge Review of International Affairs, 23,1, 2010, s. 5.
[792] Ayça Çubukçu, "The Responsibility to Protect: Libya and the Problem of Transnational Solidarity", Journal of Human Rights, Volume 1, 2013, s. 46.
[793] Mahmood Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, HSRC Press, South Africa, 2009, s. 300.

edilmesi söz konusu olduğu zamanlar dışında ilkenin gelişimin de sessiz kaldığı, buna ilişkin yapılan BM Genel Kurul görüşmelerinde bir çok talep, çekince ileri sürdüğü ve herhangi bir antlaşmayı arzulamadığı belirtilmiştir. Koruma sorumluluğu ilkesinin basit bir şekilde herhangi bir insan hakları anlayışının empoze edilmesi niteliğinde olmadığı, 2005 yılında BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde ortaya çıkan uluslararası gündemle açık bir şekilde cevaplandığı söylenebilir. Bu bildiride ilkenin sınırlarının çizildiği ve hangi suç tiplerini içerdigi belirtilerek (Soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik) koruma sorumluluğu ilkesinin bu suçların yokluğunda bir neden ve bağlam sunmadığı söylenebilir. Koruma Sorumluluğu ilkesinin kuvvet kullanımına ilişkin yasal kuralları zayıflatarak ya da müdahaleciliği teşvik ederek, Batı'nın kendi ideallerini Dünya'ya empoze etmesi değil, dikkatli ve cesur bir şekilde, kitle katliamlarından korunmasız nüfusu korumaya yönelik bir ilerleme sözü ve teşviki içerdiği vurgulanmıştır[794].

Koruma sorumluğu kavramına yönelik yapılan eleştirilerden biri de ilkenin diğer adının insancıl müdahale olduğudur[795]. Buna karşılık koruma sorumluluğu ilkesinin insancıl müdahale olmadığı, 21. yüzyılın ilk onyılında ortaya çıktığı, dolayısıyla insancıl müdahale kavramına yüklenen tarihsel olumsuzluğu paylaşmadığı ve bu iki kavramın birbirinden son derece farklı içeriğe sahip olduğu vurgulanmıştır[796]. İnsancıl müdahale kavramı geleneksel anlamda insancıl amaçlarla zorlayıcı bir askeri müdahaleyi içerirken, koruma sorumluluğu kavramı bundan çok daha fazlasını içermektedir. İlkenin; önleme, harekete geçme ve yeniden inşa boyutları bulunmaktadır. İlkedeki en önemli boyutun önleme sorumluluğu olduğu Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin diline çok açık bir şekilde yansımıştır. Önleme sorumluluğunda başarısız olup kriz ve çatışma patlak verdiğinde, tepki verilmesi gereklidir. Fakat bu sadece askeri müdahale anlamına gelmeyip, öncelikle yapılması gereken diplomatik, ekonomik, siyasi önlemlerin ve yaptırımların alınmasıdır. Askeri müdahalenin istisnai durumlarda son çare olarak başvurulacak bir durum olduğu Ruanda ve Serebrenica örnekleri üzerinden verilmiştir. Uluslararası düzeyde çok büyük bir uzlaşı ile koruma sorumluluğu ilkesinin

[794] Luke Glanville, "In Defense of The Responsibility to Protect", Journal of Religious Ethics, Volume 41, No 1, 2013, ss. 169-175.
[795] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op. cit., s. 56.
[796] Glanville, "In Defense of The Responsibility to Protect", op. cit., s. 171.

insancıl müdahale kavramından kaynaklanan sorunların üstesinden gelebileceği söylenmiştir[797].

Bu bağlamda tartışmayı yeniden değerlendirmek için "müdahale hakkı yerine", "koruma sorumluluğu" kavramı önerilmiştir. Koruma sorumluluğu müdahale kavramına nazaran ihtiyaç olunan desteği ifade edip, müdahaleyi yapandan ziyade, ciddi insan hakları ihlallerine uğrayan kitleleler üzerine odaklanmıştır. İkinci olarak bu kavramsallaştırmada öncelikli sorumluluk devlete aittir. Üçüncü olarak bu kavram şemsiye bir kavramdır. Sadece tepkiyi değil aynı zamanda önleme ve yeniden inşayı da içermektedir. Bu boyutlar geleneksel insancıl müdahale tartışmalarında ihmal edilmiştir[798].

Koruma sorumluluğu kavramına, istisnai durumlarda her zaman silahlı kuvvet kullanımını içerdiği eleştirisi yöneltilmiştir[799]. Bu eleştiriye yönelik olarak hatırlatılan silahlı kuvvet kullanılması için ilk kriterin tehlikenin ciddi düzeyde olması gerektiğidir. Bu anlamda ICISS komisyonunda ifade edilen ve müdahaleyi olanaklı kılan, "haklı neden eşiği" oldukça spesifik bir kavram olup, gerçekleşen ya da gerçekleşmesi beklenen büyük ölçüde yaşam kayıpları, etnik temizlik, öldürme, zorla yerinden edilme, terör ve tecavüz eylemlerini kapsamaktadır. Aynı şekilde koruma sorumluluğu ilkesine değinilen Yüksek Düzey Panelinin raporunda da, gerçekleşen ya da gerçekleşmesi yakın olan soykırım, diğer kitlesel katliamlar, etnik temizlik, insancıl hukukun ciddi şekilde ihlali gibi durumlar söz konusu ise, insanları koruma amacıyla askeri müdahalenin gerçekleşebileceğidir. Söz konusu şartların bulunması durumunda dahi müdahalenin son çare olması, orantılı bir şekilde cevap verilmesi, sonuçlar arasında bir denge sağlanması gerekmektedir. Gelecek olan yararın zarardan fazla olması gerekmektedir. Bu gelişmelere karşılık Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde güç kullanımı konusundaki rehber ilkeler BM Güvenlik Konseyi tarafından benimsenmemiştir. Özellikle ABD'nin başını çektiği ve diğer daimi üyelerinde bu kadar net olmasa bile takındıkları tavır, güç kullanmayı sınırlandırıcı nitelikteki bu ilkelerin ve kuvvet kullanma kararının alınması konusunda kısıtlayıcı bir ilkenin kabul edilmeyişidir[800].

---

[797] Brian Barbour and Brian Gorlick, "Embracing the "Responsibility to Protect", ss. 13-15 http://www.responsibilitytoprotect.org/files/UNHCR_embracingR2P.pdf. (e.t. 23.02.2013); Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All,* op. cit., ss. 56-58.

[798] Gareth Evans and Mohommed Sahnoun, "The Responsibility to Protect", Foreign Affairs, November-December, 2002, s. 101.

[799] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All,* op. cit., s. 59.

[800] Ibid., ss. 59-60.

Koruma sorumluluğu kavramının sadece zayıf olan ve dost olmayan ülkere yönelik olarak başvurulacağı ve hiçbir zaman güçlü devletlere yönelik olarak kullanılamayacağı ileri sürülmektedir[801]. Bu iddia koruma sorumluluğuna ilişkin eleştirilerin en can alıcı noktalarından biridir. Güvenlik Konseyi üyelerine bu yönde bir müdahalenin yapılmasının zorlukları ICISS raporunun 4.41,42,43 no'lu paragraflarına atıf yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu eleştirinin ciddi bir haklılık payı taşıdığı söylenmekle[802] birlikte Endonezya gibi büyük bir devlete yönelik olarak Doğu Timor'da, Avusturalya'nın öncülüğünde BM ve diğer bölgesel örgütler nezdinde koruma sorumluluğunun uygulanmaya çalışıldığı hatırlatılmış ve hiçbir ülkenin ne kadar büyük ve güçlü olursa olsun tamamıyla baskıdan bağışık olmadığı, Çin'in bu konuda Sudan ve Burma gibi yönetimlere destek vermesi ve Tianenmen meydanında yaşanan olaylar nedeniyle ciddi eleştiriler aldığı söylenmiştir. Çin aynı zamanda Tibet'e ilişkin politikasını uluslararası kamuoyunun baskısı nedeniyle daha ılımlı bir hale getirmiştir[803].

Kavrama yönelik getirilen eleştirilerden biri koruma sorumluluğunun en önemli boyutu olarak ifade edilen önleme sorumluluğuna ilişkin iyi bir örneğin bulunmadığıdır. Buna ilişkin verilecek en iyi örneğin Burundi olduğu belirtilmiştir. Tarihi uzun yıllara yayılan çatışmaların sonucunda kitle kıyımların yaşandığı ve etnik gerilimin sürdüğü bir yer olarak Burindi'de, Güney Afrika Devlet Başkanı Nelson Mandela'nın da etkili olduğu bir arabulucu girişimi ile Uluslararası aktörlerin durumun kötüye gitmemesi için çok çaba sarfettikleri vurgulanmıştır. Önlemeye yönelik özellikle Güney Afrikalı birliklerden oluşan bir barış gücü bulunduğu, uluslararası kriz grubunun kalıcı bir barışın sağlanması konusunda, tavsiye ve önerileriyle katkıda bulunduğu, BM'nin Barışı Koruma Misyonu'nun da bu sürece önemli katkılar verdiği ifade edilmiştir[804]. Benzer şekilde 2008 yılında yaşanan seçimler sonrası patlak veren kriz ortamında, yaşanan şiddet olaylarının son bulmasına yönelik diplomatik katkıların olması ve yaşanan şiddet ortamına son verilmesi nedeniyle Kenya koruma sorumluluğunun uygulanması anlamında, önleme sorumluluğunun başarılı bir örneğidir[805].

---

[801] Ibid., s. 61.
[802] Ibid., s. 63.
[803] Ibid., s. 64.
[804] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op. cit., ss. 58-59; Edward C. Luck, "The United Nations and the RTP", The Stanley Foundation Policy Anaysis Brief, Agust 2008, s. 6.
[805] Luck, "The United Nations and the RTP", op. cit., s. 1; Bellamy, "The Responsibility to Protect –Five Yeras On", op. cit., s. 159.

Buna karşılık koruma sorumluluğu kavramının uygulanmadığı durumlara ilişkin Darfur örneği verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Uluslararası toplum tepki verme konusundaki tercihinin hiçbir şey yapmamak ile deniz kuvvetlerini göndermek arasında olduğu ifade edilmiştir[806]. 2003 yılından itibaren 200 binden fazla insanın şiddet olaylarından, çatışmalar ile ilgili hastalık ve beslenme yetersizliklerinden dolayı hayatını kaybetmesi, 2 milyonun üstünde insanın yerinden edilmesi nedeniyle, buradaki tehlikenin çok ciddi boyutlarda olduğu açık olmasına rağmen gerekli uluslararası çaba gösterilmemiştir. 2008 yılının ortasına kadar, barış gücünün çabalarının yetersiz ve barış görüşmelerinin oldukça uzak bir ihtimal olduğu, insani kurtarma çabalarının sonuçsuz kaldığı ve çatışmaların komşu ülkelerede sıçradığı görülmüştür. Bu durumu pek çok hükümetin ve kurtarma organizasyonunun kabul etmesine rağmen askeri müdahale konusunda uzlaşı sağlanamamıştır. Burada askeri önlemlerin felaket getirici etkiler doğurabileceği ve kırılganlığı kabul edilmiş olmakla birlikte, Darfur'da devletin, egemenlik kaynaklı koruma sorumluluğunu yerine getirmemesinden dolayı yasal, ekonomik ve diplomatik yaptırımlarla rejim üzerinde baskı kurulup, bir takım şeylerin değiştirilebileceği belirtilmiştir. Darfur'da koruma sorumluluğu bağlamında insanların kitlesel katliamlardan korunması anlamında, uluslararası toplum iç karartıcı bir performans sergilemiş ve çok açık bir şekilde uluslararası toplum kolektif bir eylemin gerektiği bu durumda politik istekten yoksun bir şekilde Darfur'da korunmaya muhtaç kişilerin bu gereksinimlerini karşılayamamıştır[807].

Koruma sorumluluğu kavramına yönelik getirilen diğer bir eleştiride, ilkenin bütün insancıl sorunları kapsadığıdır. Burada AIDS'in, nükleer silahların, kara mayınlarının, hafif silahların yayılmasının önlenmesi ve çevresel felaketlerin önlenmesinin de bu kavram içerisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılmaktadır[808]. Bunun çok daha geniş bir kavram olan "insan güvenliğini" ilgilendirdiği açıktır. Bu ilkenin sınırı kitle katliamlarına ilişkin potansiyel mağdurları korumaktır. Koruma sorumluluğu kavramı dilsel anlamda bir çok şeyi içermekle birlikte, koruma sorumluluğunun kapsadığı alan soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve kitlesel kıyımlardır. Burma/Myanmar'da yaşanan tayfun sonucunda meydana gelen insani felaket koruma sorumluluğu kapsamında oldukça karmaşık bir durum

[806] Lee Feinstein, "Darfur and Beyond: What Is Needed to Prevent Mass Atrocities", Csr No.22, January, 2007 Council on Foreign Relations, s. 48.
[807] Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., s. 19; Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op. cit., ss. 60-62.
[808] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op. cit., ss. 64-65.

yaratmıştır. Fransa ve İngiltere, Myanmar'da rejimin uluslararası yardımı kabul etmediği zaman insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamında koruma sorumluluğu ilkesine başvurulması konusunda baskı oluşturmuşlardır. Buna yönelik olarak kavramın dar bir şekilde tanımlanması gerektiği ve bu kadar geniş bir tanım çerçevesinde anlaşmanın oldukça zor olduğu ileri sürülmüş ve bu durumun koruma sorumluluğu içinde ele alınamayacağı belirtilmiştir. Yine koruma sorumluluğu ilkesinin daha geniş bir şekilde insancıl krizleri de kapsayacak şekilde uygulanmasına ilişkin Gazze örneği verilmiştir[809].

Myanmar'da yaşanan krizin açık bir şekilde koruma sorumluluğu konusunda uzlaşı eksikliğini gösterdiği ve koruma sorumluluğu ilkesinin yeni bir norm ya da ortaya çıkan bir norm olarak değerlendirilemeyeceği, devletlerin büyük bölümünün Dünya'nın uzak bölgelerindeki yabancıları kurtarma konusunda yasal olarak bağlanmayı istemedikleri söylenmiştir. Bu çerçevede zengin içeriğine rağmen koruma sorumluluğu ilkesinin halen kurucu nitelikte bir norm olmadığı, egemenliğin yerini almadığı ve uluslararası toplumun bu nedenle Vestfalya sisteminin ilerisine haraket edemediği söylenmiştir[810].

Koruma sorumluluğu kavramına yönelik eleştirilerden biri, hiçbir karşılığı olmayan retorik bir kavram olduğu savıdır[811]. Kavramın, kurulu kavramların gereksiz bir şekilde yeniden sunulması (ambalajlanması) olduğu, kavramda dile getirilen unsurların zaten çok sayıda uluslararası düzlemde yapılan antlaşmada yer aldığı ve kavrama gerek duyulmadığı söylenmiştir (Soykırım Sözleşmesi, UCM Statüsü vb.) Buna karşılık her şeyden önce bu kavramın bir şemsiye niteliğinde ve herhangi bir aracın yerini almaktan çok aralarındaki boşluğu dolduran, bunlar arasında uyumu destekleyen, devletlere ve BM'ye bu anlamda sorumluluğunu hatırlatan bir kavram olduğu söylenmiştir[812]. Bu kavrama ilişkin bazı BM kuruluşları ve NGO'lar (Hükümet Dışı Kuruluşlar), eğer koruma sorumluğu şemsiyesi altında önlemler alınacaksa, bunun diğer organisazyonların etkisini azaltıp, gölgeleyeceği eleştirisini yöneltmektedirler[813].Bu eleştiriye yönelik cevapsa, yapılacakların sıkı bir şekilde tanımlanması ile bu sorunun aşılabileceğidir[814].

---

[809]Ashley McLachlan-Bent and John Langmore, "A Crime Against Humanity? Implications and Prospects of the Responsibility to Protect in the Wake of Cyclone Nargis", Global Responsibility to Protect 3, 2011, ss.43-45; Barbour and Gorlick, op. cit., ss. 17-18; Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op. cit., ss. 66-68; Bellamy,"The Responsibility to Protect –Five Years On", op. cit., ss. 159-160.

[810] Reinold,op. cit., s. 57.

[811] Barbour and Gorlick, op. cit., s. 15.

[812] Barbour and Gorlick, op. cit., s. 16-17.

[813] Ibid., s. 17.

[814] Ibid., s. 17.

Koruma sorumluluğuna ilişkin temel sorunlardan biri de yetkili bir şekilde bu ilkeyi kimin uygulayacağıdır. Burada bu görevin herkese verilmesi kimsenin sorumlu olmaması anlamına gelmektedir. Bu belirsizlikler giderilmediği sürece bu kavramın diğer devletlerin ilişkilerine müdahale anlamında, müdahalede bulunan gücün esnekliğini ve imkanlarını arttırdığı bir gerçektir. Bu haliyle koruma sorumluluğu ilkesinin güç kullanmayı teşvik ettiği söylenebilir[815]. Bununla birlikte koruma sorumluluğu yaklaşımı içinde rahatlıkla söylenebilecek olan şey kimin müdahaleye karar vereceğinin oldukça çelişkili olduğu ve bunun yakın zamanda çözümünün pek olası görülmediğidir[816].

Koruma sorumluluğu ile insancıl müdahale arasındaki yaklaşım farklılığı insan haklarının savunulması ve tek taraflı kuvvet kullanılmasının engellenmesi tartışmalarında somutlaşmakla birlikte BM Güvenlik Konseyi'nin ağır insan hakları ihlallerine rağmen yetki vermediği durumlarda çözümsüz bir durum ortaya çıkmaktadır. Koruma sorumluluğu kavramına ilişkin en zor ve çelişkili durumun doğru otoritenin kim olacağı sorusu olduğu söylenebilir. ICISS ve yüksek hiyerarşili grubun başka çözümlere sempatiyle bakmalarına karşılık, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde kuvvet kullanma meşruiyetinin sadece Güvenlik Konseyi tarafından sağlanabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte Güvenlik Konseyi'nin Kosova, Ruanda, Darfur'da yaşanan insani felaketlerde bloke olması durumunda ne yapılabileceği sorusu cevapsız kalmaktadır. Burada önceliğin BM Güvenlik Konseyi'nde olduğu açık olmakla birlikte, Güvenlik Konseyi'nin müdahale konusunda isteksiz olması durumunda kurumsal anlamda iki çözüm olabilir. Birinci olarak acil durumlara ilişkin BM Genel Kurul'u özel bir oturumda, daha önce 1950 yılında Kore, 1956 yılında Mısır, 1960 yılında Kongo'da uyguladığı Barış için Birlik (Uniting for Peace) usulünü uygulayabilir. Bu Ruanda ve Kosova'da kullanılabileceğine rağmen kullanılmamıştır. Diğer bir seçenekte BM Antlaşması'nın VIII. Bölümü kapsamında Güvenlik Konseyi'nin bölgesel organisazyonları görevlendirmesidir. Buna ilişkin 1990'lı yılların başında Liberya ve 1997 yılında Sierra Leone örneği verilebilir. Yine bu anlamda UAD'dan görüş alınması gibi alternatif çözüm yöntemleri düşünülebilir. Bu yetkilendirme konusundaki temel ikilem Güvenlik Konseyi bypass edilirse uluslararası düzenin uğrayacağı zarar ile Güvenlik Konseyi beklenecekse insanların uğrayacağı katliamların oluşma riski arasındadır. Bu bağlamda BM Antlaşması'nın yazıldığı

[815] Philif Cunliffe, "A Dangerous Duty Power, Paternalism and the Global 'duty of care'", *Critical Perspektives on The Responsibility to Protect: Interrogating Theory and Practice*, Ed: Philif Cunliffe, Roudledge, New York, 2011, s. 56.
[816] Hehir, *Humanitarian Intervention an Introduction*, op. cit., s. 165.

dönemde klasik devletlerarası bir savaş dönemini varsayıldığından dolayı, kuvvet kullanmaya ilişkin maddelerin yeniden yazılmasına en azından bir değişikliğe gidilmesine ihtiyaç olduğu, eski kuralların zamanımızda yeni ihtiyaçları karşılamadığı, her dış müdahalenin engellenmesinin gerçeklere uymadığı gibi görüş ve argümanların bu çerçevede tekrar edildiği görülmektedir[817].

Müdahaleye ilişkin diğer bir öneri değişik kaynaklardan gelen delillerin ağırlığının ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi konusunda karar verici pozisyonunu kimin oynayacağına ilişkindir. Bu konuda üç seçenek sayılmıştır: Birincisi Uluslararası Ceza Mahkemesi, ikincisi BM Güvenlik Konseyi ve BM Genel Kurul'u, üçüncüsü yazılı ve görsel medya, internet, yeni bir güç olarak hükümet dışı aktörlerin bilgilendirmesiyle oluşan kamuoyu görüşüdür. Dışişleri Bakanlarının Güvenlik Konseyi'nde ve Genel Kurul'da temsilciliklerini yaptıkları devletlerin politikalarının belirlenmesine yönelik çalıştıkları ve objektif yargılarla kendilerini bağlı hissetmedikleri bir gerçek olmakla birlikte, mutlak gereklilik durumunda, yargıların hukuka uygun bir şekilde doğru verilebileceği ve uluslararası politik forumlarda ulusal çıkarların benzer durumlara ilişkin olarak mutlak bir şekilde savunulamayacağı iddia edilmiştir[818].

BM organlarının önemli konulardaki esnekliğinin, uluslararası hukukun ihlal edildiği aşırı gereklilik durumlarında ortaya çıktığı söylenebilir. Bu gibi önemli örneklerde alınan yaptırımlara bakıldığında, BM'nin aciliyet durumunda, hafifletici nedenlerle kimi yetkilerinden feragat ettiği görülmektedir. Bu aciliyet Dünya barışına ve insancıl değerlere yönelik büyük ihlalleri kapsamaktadır. Bu durumların son bulmasına yönelik makul ve inandırıcı gerekçelerle hareket edilmesi halinde, ölçülü önlemler alınması kaydıyla buna onay verildiği görülmektedir. Burada uluslararası sistem ile ulusal sistem arasında karar verilirken hafifletici nedenlerin de göz önüne alınması konusundaki benzerliğe dikkat çekilmiştir. BM sistemi içerisinde yargılama yapılırken çok kolay olmasa da hafifletici veya zorlayıcı nedenlere ilişkin bir ölçü geliştirilebilir. BM üyeleri sorumluluklarını hukuksuz da olsa çok daha büyük bir felaketin önlenmesi konusunda gerekli önlemleri almakla gösterebilirler[819].

Bir diğer eleştiri ICISS raporunda kabul edildiği gibi koruma sorumluluğu ilkesinin ayrılıkçı şiddeti ya da fırsatçı grupları cesaretlendirip, bir dış müdahaleye zemin hazırlaması, her göstermelik askeri müdahalenin devlet altı grupların insani kriz durumunu ve isyanı

[817] Evans-Sahnoun, op. cit., ss. 106-108; Slaughter- Feinstein, op. cit., s. 1; Arsava, **"**Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", op. cit., ss. 115-116.
[818] Franck, "Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention", op. cit., s. 229.
[819] Ibid., s. 227.

kullanarak bu durumdan daha fazla fayda sağlamaya yönelteceği ve bu konudaki beklentileri artıracağıdır[820]. Bu konudaki teorik çözüm devlet kaynaklı her şiddete anında ve zamanında cevap verilmesidir. Fakat bunun olmasının iki nedenden dolayı imkansız olduğu ifade edilmektedir. İlk olarak her bir olayda toplanılması global kaynakların tükenmesine yol açabilir[821]. 1990'lı yıllardan itibaren en azından 16 devlette[822] büyük çaplı iç çatışma yaşanmıştır. Diğer bir tehlike olarak her bir insancıl müdahale eyleminin gelecekteki müdahale beklentilerini artırması, isyanları teşvik ederek ek devlet şiddetini provoke etmesi, ileride müdahale için oluşturulabilecek uluslararası kapasiteyi yok etmesi gösterilmiştir[823].

Bu bağlamda yapılması gerekenler şöyle sıralanmıştır. İlk olarak en önemlisi uluslararası toplumun herhangi bir isyancı gruba diplomatik, askeri ya da ekonomik desteğinin, söz konusu devlet büyük oranda orantısız bir güç kullanmadığı sürece, bulunmamasıdır. Bu isyancılar tarafından ilkenin kötüye kullanılmasını engelleyebileceği gibi çatışmanın taraflarını devlet dahil daha az şiddete teşvik etmekte, müdahalenin çok istisnai durumlarda uygulanmasını sağlamaktadır. İkincisi uluslararası toplum iç çatışmalarda tamamen insani yardımları (yemek, su, barınak, tibbi yardım) ulaştırmak için odaklanmalı ve isyancılara bu anlamda en az yarar sağlamalıdır. İsyancıların genellikle bu tip yardımlardan faydalandığı düşünüldüğünde, bunları önlemek için askeri yardım konvoyları bulunmalı, kamplara silah girişi de engellenmelidir. Üçüncü olarak uluslararası toplum şiddetin kaynaklarını tüketmek için devletleri ikna etmeli, şiddet içermeyen grupların yasal taleplerinin kabulü için devletleri teşvik etmelidir. Dördüncü olarak uluslararası toplum zorlayıcı askeri gücü bir kaldıraç olarak kullanmamalıdır. Bunun devlet direndiğinde misilleme olarak sivillere yansıması daha büyük olacaktır. Beşinci olarak amaç sadece insancıl olmalı, nükleer silahların yayılması ve terörizmle savaş gibi gerekçeler olmamalıdır[824].

Diğer bir eleştiri noktası insanlık adına yapılan bu eylemlerin, kendilerinin zorunluluklar ve ödüller üreterek varolan hiyerarşik düzenin eşitsizliğini doğrulamasıdır[825].

---

[820] Cunliffe, "A Dangerous Duty Power, Paternalism and the Global 'duty of care'", op. cit., s. 56. ICISS Report, s. 25.
[821] Kuperman,"Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., s. 26.
[822]Arnavutluk, Cezayir, Angola, Azerbaycan, Bosna, Kamboçya, Zaire, Hırvatistan, Etiyopya, Liberya, Kosovo, Sierra Leone, Somali, Sudan, Tacikistan ve Kongo Cumhuriyeti. Kuperman,"Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., s. 26.
[823] Kuperman,"Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., ss. 26-27.
[824] Ibid., ss. 26-27.
[825] Çubukçu, "The Responsibility to Protect: Libya and the Problem of Transnational Solidarity", Journal of Human Rights Volume 1, 2013, ss. 49-50.

Koruma sorumluluğu ilkesinin, vatandaşların haklarına dayanmaktan çok, bundan yararlananlar açısından sadaka alıcısı toplum benzeri bir durum yarattığı ve insanların şartlarını düzeltmeyi değil sadece çıplak hayatlarının sürdürülebilirliğini hedeflediği belirtilmiştir. Bu anlamda bağımlılığın ilerletilmesine yönelik bir eğilim yansıtılarak, sorumluluk ve insancıllık olguları temelinde bir vesayet sisteminin müjdelendiği ve bu dilin oluşumunun Hindistan ve Afrika örnekleri (Hindistan'da çocuk öldürme ve evliliği, Afrika'da kadınların sünnet edilmesi) verilerek oluşturulmaya çalışıldığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda koruma sorumluluğu kavramına alternatif olarak uluslararası dayanışma önerilmektedir[826].

Bu kavramın sömürgecilik sonrası Dünya'da yeni bir değişimin temsilcisi olduğu ve bağımsızlığını elde eden devletlerin Batılı değerler çerçevesinde uluslararası vesayet sistemine alınmasına ilişkin bir girişim olarak değerlendirildiği güçlü bir şekilde savunulmaktadır.

Dışarıdan politik bir otoritenin bu kadar meşruiyet kazanması, insanların kendilerinin temsil hakkı verdiklerini tek meşruiyet kaynağı olmaktan çıkarmakta bu da insanların politik temsil haklarının verimliliğini uluslararası lisansın koşullarına bağlı kılmaktadır. Bu bağlamda koruma sorumluluğu kavramının demokratik teoride önemli bir delik açtığı ve eksiklik yarattığı söylenmiştir[827].

Bu ilkenin sinsi bir şekilde devletlerin eline diğer devletlerin vatandaşlarını o devletlerden daha fazla düşünme imkanı yaratarak bazı devletlerin diğer devletler üzerinde hakimiyetini popüler bir kabul üzerinden sağladığı vurgulanmış ve bu kavramın adının hesap vermeksizin bir sorumluluk "*paternalism*" olduğu savunulmuştur[828]. Bu görüşe göre koruma sorumluluğu ilkesinden yararlanabilecek olanlar; politik anlamda pasif, güçsüz, zayıf ve politik olarak ilgisiz, temsil edilmesi gerekenlerdir. Bu ilkenin uygulanması, güçlü devletlerin hiçbir şekilde kontrol edilmeden zayıf devletler üzerinde paternalizminin kurumsallaşması anlamına gelebilir. Bu yaklaşıma dönemin İngiltere Başbakanı Tony Blair'in, Irak halkı için doğru şeyler yapmaları gerektiğine dair yaklaşımı örnek verilmiştir. Bu bağlamda; koruma sorumluluğu kavramı anlamında asıl sorun devletlerin başkalarının vatandaşlarına yönelik sorumluluk hissetmesi değil de, bütün bu teorinin modern anlamda politik baskı olduğu iddiasıdır[829].

---

[826] Mahmood Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., ss. 275-277.
[827] Cunliffe, "A Dangerous Duty Power, Paternalism and the Global 'duty of care'", op. cit., ss. 51-55; Etzioni, op. cit., s. 72.
[828] Cunliffe, "A Dangerous Duty Power, Paternalism and the Global 'duty of care'", op. cit., s. 62.
[829] Ibid., ss. 60-65.

Koruma sorumluluğuna getirilen diğer bir eleştiri egemenlik kavramına yüklediği mutlak anlamdır. Egemenliğin günümüz dünyasında mutlakiyet içermediği sadece ilişkiye giren özneler düzeyinde hukuki bir eşitliği varsaydığı ifade edilmiştir. Zaten devletlerin bu anlamda kurumlarla ve bir takım antlaşmalarlada kendilerini bağladıkları, egemenliğin koruduğu şeyin devlet organlarının bağışıklığı olmadığı, insanların kendi kaderlerini tayin özgürlüğü olduğu vurgulanmıştır. Mutlak egemenlik söyleminin aşındırılmasının, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ile kendilerini temsil düşüncesinin aşındırılması anlamına geldiği, egemenlik olmaksızın halkın iktidarının anlamsız bir slogandan ibaret olduğu savunulmuştur[830]. Sömürgecilik döneminde orada yaşayan halkların gerek kollektif gerekse bireysel haklarının ve özgürlüklerinin inkar edildiği, insan refahı ve yerli kültürler açısından korkunç bir sonuçla karşılaşıldığı gerçeği karşısında, egemenliğin bu devletler açısından uluslararası hukuk yapısı içinde savunulmasının ahlaki bir amaca da hizmet ettiği ve sınırları tanımlanmış bir alan içerisinde o topluluğun gelişimini hedeflediği söylenebilir[831].

Koruma sorumluluğu ilkesiyle eski sistemin egemenlik anlayışından, yeni bir insancıl düzene geçildiği, "başarısız" ve "haydut devlet" tanımlamalarının yapılmasının bu ayrımları daha da derinleştirdiği savunulmuş, Dünya'nın önemli bir bölümünde devletin egemenliği sağlanırken, asıl sorunun Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda egemenliğin askıya alınabilme durumunun oluşturabileceği söylenmiştir[832]. Yine bu bağlamda koruma sorumluluğu kavramı Dünya'yı uygar ve uygar olmayan şekilde ikiye ayırmakla ve soğuk savaş dünyasının algılayış biçimini yansıtmakla eleştirilmiştir. Bu "uygar olan ile olmayanların yan yana oldukları bir dünyadır"[833].

Koruma sorumluluğu kavramı ile egemenliğin sonuna yaklaşıldığı tezine yönelik cevap olarak, Dünya'da bugünkü kadar çok sayıda devletin olmadığı, bunun amprik olarak savunulamayacağı ve devlet egemenliğinin sınırları olup sürekli evrim geçirdiği söylenmiştir[834]. Bu bağlamda; 2005 yılında BM Genel Sekreteri'nin Dünya Zirvesi'ndeki koruma sorumluluğu kavramının egemenliğin düşmanı değil, müttefiki olduğu, egemenliği

[830] Ibid., ss. 60-61.
[831] Anthony Lang, "Humanitarian Intervention: Definition and Debates", *Just Intervention*, Ed: Anthony Lang, Georgetown University Press, Washington, 2008, s. 2.
[832] Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., s. 274.
[833] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., s. 120; Hehir, *Humanitarian Intervention AfterKosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, op. cit., s. 106.
[834] J. Samuel Barkin, "The Evolution of the Constitution of Sovereignty and the Emergence of Human Rights Norms", Millennium - Journal of International Studies, Volume 27, June 1998, s. 230.

zayıflatmayıp güçlendirdiği, devletlerin başarısı için yardım ettiği şeklindeki düşünceleri hatırlatılmıştır[835].

Koruma sorumluluğu kavramının geleneksel anlamda devlet egemenliği ilkesini baskı altında tutarken sorumluktan ziyade daha çok bir güç denemesi yaptığı da söylenebilir. Bunun ahlaki bir emperyalizm olduğu, güçlü devletlere zayıf devletlerin içişlerine karışma konusunda bir lisans verdiği düşünülebilir. Bu iddia her ne kadar reddedilse de ahlaki emperyalizmin devletler arasında bir sonuç olarak ortaya çıkacağı iddia edilmiştir. Bunun bir nedeni bu görevin hiçbir kimseye ait olmamasıdır. Bu belirsizlik ortamında kaçınılmaz olarak şartları güçlü olanlar belirleyecek ve görevin içi boşalacaktır. Koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanması konusunda güçlü devletlerin kapasiteleri nedeniyle öncelikli olmaları, uluslarası hukukta zaten oldukça kırılgan olan formal anlamdaki eşitlik ilkesininde yıkılmasına neden olabilir. Bu kavram bireysel çıkarlara indirgenirse, barbarlığa da dönüşebilir ve uluslararası ilişkilerin yapısında çok tehlikeli yansımaları olabilir. Burada temelde eleştiren bu kavram uyarınca devletlerin sorumluluktan kaçmaları ve bunun paternalizme yol açabileceğidir. Koruma sorumluluğu ilkesinin bir hiyerarşi yaratmaya uygun olduğu ve bundan kaçınmanın en iyi yolunun insanların kendi sorumluluklarını alacak bir yapılanmanın sağlanması olduğu savunulmuştur[836].

Koruma sorumluluğu ilkesinin önemli boyutlarından birini oluşturan yeniden inşa misyonu da eleştirilmiştir[837]. Bu konuda Doğu Timor örneği verilmiştir. Doğu Timor'a ilişkin BM'nin rolünü en iyi şekilde yansıtan görüşlerden biri olarak, Doğu Timor için geçici yönetimin delegelerinden Jean Christian Cady; BM'nin tarihinde emsali görülmemiş bir şekilde bütünüyle bir ülkenin yeniden inşasını yüklendiğini ifade etmiştir[838]. Dünya Bankası'da Doğu Timor'un yönetiminde kilit rollerden birini oynamaktadır. Doğu Timor bölgenin fakir ülkelerinden birisi olmasına rağmen yapılmak istenen, serbest piyasa ekonomisine ülkenin hızlı bir şekilde girmesinin sağlanmasıdır. Bu yaklaşıma, sömürgecilikten uzaklaşmış gibi görünen bu sistemde manda yönetiminin sadece yasal formunun değiştiği, sömürgeci güçlerin kurumsallaşmasının politik kontrol düzeyinde değil ekonomik kontrol düzeyinde olduğu, amaçlananın da ülkenin ekonomik gelişiminden çok, onun uluslararası ekonomik sisteme dahilinin sağlanması olduğu eleştirileri yöneltilmiştir.

[835] Ibid., s. 231.
[836] Cunliffe, "A Dangerous Duty Power, Paternalism and the Global 'duty of care'", op. cit., ss. 51-58.
[837] Orford, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, op. cit., s. 24.
[838] Ibid., s. 25.

Çatışma sonrası yeniden inşa sürecinin uluslararası finans kuruluşlarının himayesinde sürdürülmesinde sıklıkla ilgilenilen, yabancı yatırımcılar için güvenli bir ortamın ve çok uluslu şirketlerin hissedarlarına kâr getiren durumların yaratılması, malların serbest dolaşımının sağlanmasıdır. Yatırımların önündeki engellerin kaldırılarak, 1970'li yıllar boyunca sömürgecilik sonrası bağımsızlığına kavuşan devletlerin yaratılan yeni Dünya ekonomik düzenine katılımı söz konusudur[839]. Koruma konusundaki önceliğin, iktidarın güçlenmesinin buna eşlik etmesiyle birlikte, özel ekonomik aktörlerin öncelikleri doğrultusunda belirlenmesi, polis gücünün güvenlik adına genişlemesi bireysel ve kolektif özgürlükler aleyhine tehlikeli bir duruma işaret etmektedir[840].

Koruma sorumluluğu ilkesine yönelik diğer bir eleştiri şu şekildedir. BM Irksal Ayrımcılığın Bütün Biçimlerinin Sona Erdirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin, soykırım suçunun önlenmesi bakımından 1948 tarihli sözleşmeden bile daha etkili araçlara sahip olduğunun söylenebilmesine rağmen "koruma sorumluluğu" tartışmalarında gerek Sözleşme'ye, gerekse Komite'ye hemen hiç yer verilmemesidir[841].

Koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanması konusunda BM'nin çatışan çıkarlar, ideolojiler ve otoritelerin talepleri karşısında tarafsız kalamayacağı, bunun imkansız olduğu yapılan başka bir eleştiridir. Bunun gerekçesi koruma sorumluluğunun uygulanmasını sağlayan otoritenin koruma konusunda kendi önceliklerini dayatacağıdır. Aynı zamanda otorite kurumsal anlamda birbiriyle yarışan talepler arasında tercih yapmak zorundadır. Bu uluslararası müdahalenin tanınması halinde hukuken veya fiilen olsun, otoritenin kendisine yardıma erişim, diplomatik bağlar, askeri yardım, ticari kredi ve vergi geliri gibi belirli avantajlar vereceği söylenebilir. Üçüncü olarak, düzenin sağlanması ve hayatların kurtarılması hiçbir zaman tarafsız ve apolitik olmayacaktır, burada refahın paylaşımından cezalandırmaya ve idari yetkilere kadar birçok şey doğası gereği politik olacaktır[842].

Koruma sorumluluğu ilkesinin yanlış kullanımına ilişkin en büyük örneklerden birini Irak'ın işgali oluşturmuştur. Bu işgal, askeri müdahale Irak'ta olduğu varsayılan kitle imha silahlarının varlığı ve terörizme destek verilmesi nedeniyle gerçekleşmiştir. Bunun dışında özellikle işgalin ana aktörlerinden İngiltere, Saddam'ın diktatörlüğünü, kendi halkına

[839] Ibid., ss. 25-27.
[840] Anne Orford, *International Authority and the Responsibility to Protect*, Cambridge University Press, 2011, s. 212.
[841] Gökçen Alpkaya, "BM'de Irksal Ayrımcılık Yasağı, Erken Uyarı ve Soykırım Suçunun Önlenmesi", AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 66, No 3, 2011, s. 23.
[842] Orford, *International Authority and the Responsibility to Protect*, op. cit., ss. 192-193.

çektirdiklerini, özelikle geçmiş tarihlerde Kürtlere ve Şiilere yapmış olduğu katliamları hatırlatmıştır. Bu örneklerden hareketle koruma sorumluluğu ilkesinin uygun ve zorlayıcı olabileceği vurgulanmıştır[843]. Buna karşılık ileri sürülen 2003 yılında Irak'a yapılan müdahalenin koruma sorumluluğu olarak değerlendirilebilmesinin mümkün olmadığıdır[844]. Buna yönelik olarak şu eleştiriler sıralanmıştır: Öncelikle geçmişte yaşanan katliamlar gerekçe gösterilerek müdahale edilebileceği düşüncesinin bu ilkeyle bir ilgisi yoktur. Yaşanan veya yaşanabilecek nitelikte yakın tehlike bulunan kitlesel katliamları önlemek amacıyla müdahale yapılabilir. Yine bu bağlamda, ilk olarak Irak'a yapılan müdahale Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmaksızın yapılmıştır ve söz konusu müdahale açık bir uluslararası hukuk ihlalidir[845]. Burada İngiltere, Saddam rejiminin zalimane niteliğine değinirken, ABD kitle imha silahlarının varlığıyla birlikte, Saddam yönetiminin El Kaide örgütüyle ilgili bağlantılarına dikkat çekmiştir. Fakat bunlara ilişkin ciddi deliller bulunamamıştır[846]. Aynı zamanda Irak işgalinin yarattığı on binlerce ölü ve yaralı düşünüldüğünde durumun bu kavramla açıklanmasının zorluğu bir kez daha görülecektir.

Koruma sorumluluğu ilkesinin getirebileceği en büyük yararlardan biri çatışmaların önlenmesidir. Bu bağlamda çatışmaların önlenmesi konusunda ikili bir ayrım yapılabilir. Birincisi yüzeysel anlamda çatışmaların önlenmesi, ikincisi derin, çok daha kapsamlı bir şekilde çatışmaların önlenmesidir. Yüzeysel, daha hafif nitelikli önleme açık bir şekilde silahlı çatışmaların önlenmesine ilişkin kapasite oluşumuna dayanmaktadır. Birinci yaklaşım çatışmaların kökenleriyle ilgilenmeyip, patlama eşiğine gelmiş durumların, ciddi nitelikteki silahlı çatışmalara dönüşümünü engellemeyi hedeflemiştir. Kısaca burada silahların patlamadan susturulması hedeflenmiştir. Buna karşılık daha derin bir şekilde önlemeyi amaçlayan yaklaşım, çatışmaların kökenine odaklanmıştır. Global düzeyde bu yaklaşım çatışmaların nedenlerini kışkırtan politikalara, özellikle neoliberal ekonomik düzene odaklanmıştır. Bu yaklaşım çatışmaların önlenmesine ilişkin ekonomik, politik önlemleri ve gelişmeyi içerdiği gibi ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde fakirlik, adaletsizlik ve

---

[843] Evans, "From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect", op.cit., s. 717; Bellamy, "Responsibility to Protector Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op.cit., s. 38.

[844] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op.cit., s. 69.

[845] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op.cit., s. 69; Sercan Reçber, "Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği", Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt 4, No 13, 2008, s. 74. Ken Roth, "War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention," in World Report 2004: Human Rights and Armed Conflict, s. 22, 2004. (New York: Human Rights Watch, 2004).https://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/humanrightswatchworldreport2004.pdf, (e.t. 12.02.2014).

[846] Evans, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, op.cit., ss. 69-70; Reçber, op. cit., s. 74.

ayrımcılığın önlenmesine ilişkin kapasite gelişmini ve yönetimini de içermektedir. İnsan güvenliği açısından bu yaklaşım derin bir insan güvenliği anlayışını ve karşılıklı önlemeyi içermektedir[847].

Gelişmiş ülkelerin varolan askeri bütçelerinin bir kısmını dış yardım ve kalkınma konusunda harcamalara ayırması halinde, çoğu insancıl krizin ve silahlı çatışmanın önlenebileceği rahatlıkla söylenebilir. Buna ilişin 2003 yılında verilen bir örnek şu şekildedir: Bu sene içerisinde ABD kendi ordusuna 417 milyar dolar, Birleşik Krallık ise 37 milyar dolar, diğer 15 önde gelen ülkede toplamda 723 milyar dolar harcamıştır. Aynı dönemde dış yardıma ayrılan kaynak 60 milyar dolar olup, bunun önemli bir bölümü bağış yapan devletten alınan mal ve hizmet alımı ile ilgilidir ya da uzun süreli dış borçların silinmesini ve ertelenmesini içermektedir. Bu rakamların gösterdiği gibi, askeri eylemden önce alınacak önleyici önlemlerin çok daha az masraflı olacağı ortadadır. Devlet Egemenliği ve Müdahale Üzerine Uluslararası Komisyonun koruma sorumluluğunun gelişimi konusunda açıkladığı gibi Kosova'ya yönelik müdahaleden önce alınabilecek önleyici önlemlerin herhangi bir türünün barışın yeniden inşası konusunda harcanacak tahmini 46 milyar dolardan daha az olacağıdır. Bu bağlamda BM Kosova Geçici Yönetiminin, denetimi sağlamak için 18 bin NATO askerini burada bulundurduğu ve bunun ülkere yapılacak yardımları önemli oranda azalttığı ortadadır[848].

2013 yılı için merkezi İsveç'te bulunan Stockolm Uluslararası Barış Enstitüsü ve BM verilerine göre 2013 yılında Dünya'daki askeri harcamaların tutarı 1 trilyon 747 milyar dolardır. 1 Temmuz 2013 tarihi ile 30 Haziran 2014 tarihinde BM Barış Gücü Operasyonları için kabul edilen bütçenin tutarıysa 7 milyar 830 milyon dolar ile bu harcamaların yanına bile yaklaşamamaktadır. Bu yarışın azalmasının beklendiği ise söylenemez. Bu silahlanma yarışının ironik yanlarından biri de kaynakları daha kısıtlı olan Afrika ve Asya ülkelerinin de bu yarışa kaynaklarının önemli bir bölümünü aktarmasıdır. Bir diğer önemli nokta Dünya güvenliği konusunda en yetkili organ olan BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin Almanya ile birlikte en fazla silah ihraç eden ülkeler sıralamasında ilk altıyı oluşturmasıdır[849].

---

[847] Karina Zofia Butler, *A Critical Humanitarian Intervention Approach*, Palgrave Mcmillan, 2011, s. 145.
[848] Micheal Byers, *Soykırımdan Son Kırıma-Savaş Hukuku*, Çev: Hasret Dikici Bilgin, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2007, ss. 143-144.
[849] Sam Perlo-Freeman and Carino Salmirano, Trend in World Military Expenditure, 2013, SIPRI Fact Sheet, April, 2014, file:///C:/Users/Acer/Downloads/SIPRIFS1404.pdf; Financing Peacekeeping, http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/financing.shtml, (e.t 07.05.2014).

Bu anlamda Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'nın 26. maddesinde[850] belirtilen tüm Dünya'daki beşeri ve iktisadi kaynakların olabildiğince küçük bir kısmını silahlanmaya ayrılması için gayret edeceğine ilişkin görevi yerine getirdiği söylenemez.

Devletlerin insancıl ve meşru amaçlarla güç kullanımını kötüye kullanmaya devam edecekleri açık olmakla birlikte; koruma sorumluluğu ilkesi bunun engellenmesini içermektedir. Bu bağlamda, Rusya'nın 2008 yılındaki Gürcistan işgalini insancıl amaçlarla, soykırıma uygun yanıt niteliğinde meşrulaştırma girişimini devletler büyük oranda kınamıştır. Açıkça bu işgal koruma sorumluluğu ilkesi kapsamında sağlanan yasallığın, meşru eylemin dışındadır. Aynı şey uluslararası toplumun büyük bir bölümü için Irak işgalinde söz konusudur. Koruma sorumluluğu ilkesinin kuvvet kullanımına ilişkin kuralları zayıflattığına yönelik eleştiriye karşılık, bunun keyfi bir şekilde kullanılamayacağı, insanların elinden kaynaklanan felaketlerin azaltılmasında olumlu bir katkı söz konusuysa kullanılabileceği söylenmiştir[851].

Koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanabilmesi açısından görülen engellerden biri de, Dünya'nın büyük güçlerinin, kendi ulusal çıkarlarının tanımlaması dışında, böyle misyonlar için büyük oranda askeri yatırımları yapma konusunda isteksizlikleridir. Bu çerçevede büyük Batılı güçlerin Afrika kıtasına birlik göndermedeki isteksizliklerine rağmen, Afrikalı devletler kendi kıtalarındaki çatışmaları sonlandırmak için daha istekli davranmışlar, fakat bir dizi ciddi sorunla karşılaşmışlardır[852]. Kaynaklarındaki ve eğitimlerindeki yetersizliklerden dolayı istenmeyen sonuçlar oluşmuştur. Afrikalı güçlerin bu anlamda Liberya'da 2003 yılında çatışmaların sona ermesinden sonra görüldüğü gibi barışı koruma misyonu üstlenebilecekleri ifade edilmekle birlikte Afrika kıtasındaki güçlerin ya da Afrika Birliği'nin kıta çapındaki çatışmaları sonlandırmak ve bastırmak konusunda yeterli bir güce sahip olmadığı açıktır[853].

2005 Dünya Zirvesi'nde Dünya liderlerinin sorumluluklarını açıkça kabul etmiş, buna göre davranacaklarını belirtmelerine ve BM üyelerinin bir bütün olarak koruma sorumluluğunun amaçlarını desteklemesine rağmen çok az başarı sağlanmıştır[854]. Hatta bu

---

[850] BM Antlaşması Madde 26; *"Dünya'nın insan ve ekonomi kaynaklarının, yalnızca en küçük bölümünü silahlanmaya ayırarak, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanıp korunmasını kolaylaştırmak için Güvenlik Konseyi 47.maddede öngörülen askeri kurmay komitesininde yardımıyla, silahlanmanın düzenlenmesi için bir sistem kurmak üzere Birleşmiş Milletler üyelerine sunulacak planlar hazırlamakla yükümlüdür"*. Genç, op. cit., s. 37.
[851] Glanville, "In Defense of The Responsibility to Protect", op. cit., ss. 174-176.
[852] Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., s. 25.
[853] Ibid.
[854] Luck, "The United Nations and the RTP", op. cit., s. 1.

bağlamda Dünya Zirvesi Sonuç Bildirisi'ni imzalayan pek çok devletin metni okumadan imzaladığı ifade edilmiştir[855]. 2008 yılındaki BM bütçe komisyonunda bazı Afrika, Latin Amerika ve Arap delegeler 2005 yılındaki zirvede kabul edilen koruma sorumluluğu ilkesini reddetmişlerdir[856]. Aynı yıl, örneğin Cezayir, Çin, Küba, İran, Pakistan, Rusya, Venezualla ve Zimbamwe itirazlarını dile getirmişlerdir[857]. Bundan başka koruma sorumluluğu açısından Irak (2003), Burma ve Güney Osetya (2008) ilkenin kötüye kullanıldığının örnekleri olarak ifade edilmiştir[858]. Bu çerçevede koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanamadığı (Darfur), uygulandığı (Kenya) örneği bağlamında yaşananlar bu ilkenin sicilinin tutarsızlıklarla dolu olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte bu vakalarda ilke üzerinde anlaşılmasında uluslararası toplumun meşru bir rolü olmuştur. Kenya'da olayın çeşitli taraflarının uzlaşısı Darfur'da sağlanamamıştır[859].

Küba, Bolivya ve İran koruma sorumluluğuna ilişkin çekincelerini tanımlarken, bu kavramın açık olmadığına ve belirsizliğine vurgu yapmışlardır. Suriye yabancı işgalindeki nüfusa ilişkin daha fazla tartışma yapılmasını istemiştir. Venezuella çözümlenmemiş iki soruyu yinelemiştir. "Kim koruma yapıyor olacak ve nasıl koruyacak"[860]. Bütün bu soruların arkasında koruma sorumluluğu ilkesinin kötüye kullanılma olasığı yatmaktadır.

Çin 2009 yılında BM Genel Kurulu'nda koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanmasının iç ilişkilerde devletlere müdahale yasağını ve devlet egemenliği ilkesini ihlal etmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Çin, Koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanmasının bu ilkeleri tereddüte düşürmemesi gerektiği ve diğer devletler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılmaması uyarısında bulunmuştur[861]. Rusya ve Çin koruma sorumluluğu konusunda; ilkenin egemenliğin terki anlamına gelip geleneksel müdahale etmeme ve iç egemenliğin ihlali olduğu konusunda aynı inancı paylaşmaktadırlar[862]. Çin'in önderlik yaptığı bir grup devlete göre; bu ilke kesinlikle üye devletlerin toprak bütünlüğüne müdahaleyi içermemeli ve

[855] Reinold, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", op. cit., s. 64.
[856] Evans, "The Responsibility to Protect: An Idea Whose Time Has Come...And Gone?", op. cit., s. 288.
[857] Alex J. Bellamy, "Realizing the Responsibility to Protect", International Studies Perspectives, Volume 10, No 2, 2009, ss. 112-117.
[858] Peltonen, op. cit., s. 62.
[859] Bellamy, "The Responsibility to Protect –Five Years On", op. cit., s. 155.
[860] United Nations General Assembly, Sixty-Third Session, 105 th Plenary Meeting, 14.09.2009, ss. 4-5.
[861] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., ss. 213-214.
[862] Reinold, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", op. cit., s. 64.

bu müdahaleler ev sahibi devletin onayıyla yapılmalıdır[863]. Bu yaklaşım koruma sorumluğu ilkesini bütünüyle anlamsız kılmaktadır.

2009 yılı boyunca Genel Kurul'da koruma sorumluluğuna ilişkin tartışmalarda, bazı devletler somut önerilerde bulunup destek sunmuşlardır. Güney Kore ve Yeni Zelanda hızlı tepki veren (acil müdahale mangası) bir gücün oluşturulması çağrısını yapmışlardır. Gambia devlet içi krizlerde tepki verilmesine ilişkin öneriler sunacak bağımsız ve tarafsız hakemlerden kurulu bir temsilciler komitesinin oluşturulması önerisinde bulunmuştur[864]. İtalya hukukun üstünlüğü çerçevesinde düzenli bir polis gücünün kurulmasını önermiştir. Singapur, koruma sorumluluğunu ilgilendiren durumlarda Güvenlik Konseyi'nin Genel Kurul'a hesap vermesi çağrısında bulunmuştur[865].

Koruma sorumluluğu kavramının gelişiminin Batılı devletlerin koruma sorumluluğunun kabulü yönüdeki girişimlerine bağlı olduğu belirtilmekle birlikte AB'nin bölgesel düzeyde ilerleme sağlayabilecek bir eğiliminde olmadığı söylenebilir. ABD ise bunu moral bir ilke olarak savunmaktadır. İlkenin yasal bir zorunluluk haline gelmesinin karşısında olmakla beraber savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım durumunda uluslararası teamül hukuku kuralı olarak da ortaya çıkmasına karşıdır. ABD koruma sorumluluğu kavramına yönelik uluslararası toplumun sorumluluğunun olmadığını vurgulamıştır[866].

Bununla birlikte koruma sorumluluğuna ilişkin; BM bünyesinde çalışmalar sürmektedir. Bu konuda koruma sorumluluğu kavramı doğrultusunda soykırımların ve katliamların önlenmesine ilişkin özel danışmanlık öngörülmüştür[867]. Bu danışmanlığın görevleri ise şu şekildedir: İlk olarak koruma sorumluluğu ilkesinin tutarlı bir şekilde anlaşılabilmesi için kavramsal açıklık sağlamak, ikinci olarak BM bünyesinde ilkenin kurumsallaşması konusunda ilerleme sağlamak, üçüncü olarak, üye devletlerle koruma sorumluluğu konusunda diyolog geliştirmektir[868].

Bütün bu önerilere rağmen koruma sorumluluğu kavramının uygulanabilmesinin önünde çeşitli engeller vardır. İlk olarak bu kavramın uygulanabilmesi açısından bunu

---

[863] Chu Shulong, "China, Asia and Issues of Sovereignty and Intervention", Pugwash Occasional Papers, 2:1 January, 2001. {http://www.pugwash.org/reports/rc/como_china.htm}, (e.t. 16.03.2014).

[864] Aidan Hehir, "The Responsibility to Protect in International Political Discourse: Encouraging Statement of Intent or Illusory Platidues", The International Journal of Human Rights, Volume 15, No 8, December 2011, s. 1342.

[865] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 247. Bu devletlerin ifadeleri için bkz. http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/component/content/article/35-r2pcs-topics/2493-general-assembly-debate-on-the-responsibility-to-protect-and-informal-interactive-dialogue-, (e.t.20.01.2015).

[866] Reinold, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", op. cit., ss. 64- 67.

[867] Ibid., s. 65.

[868] Ibid.

devletlere uygulatabilecek yeterince güçlü bir uluslararası yapı yoktur. İkincisi bütün mantıksal açıklamalara rağmen devletler ulusal çıkarları uyarınca isyancıları kullanabilir ve provoke edebilirler veya şiddet karşıtı gruplara karşı duyarsız olabilirler. Üçüncüsü normların değişmesi zor olmakta, eski alışkanlıklar ve bürokratik usullerin sürdürüldüğü görülmektedir[869]. Bu çerçevede koruma sorumluluğu ilkesinin bir masal gibi algılandığı da söylenmektedir[870].

Bu bağlamda koruma sorumluluğu kavramı konusunda ihtiyaç duyulan şeyin bunun ne bir ahlaki ilke olduğu ne de egemen (ev sahibi) devletin, Soykırım Sözleşmesi'nde olduğu gibi bu kavramın uygulamasından ilk sorumlu olduğudur. Bugün ihtiyaç duyulan şey uluslararası uzlaşı ve uluslararası toplumun uluslararası hukuk çatısı altında, bunun bir görev olduğunu yasal anlamda bağlayıcılığa (hukuki değere) kavuşturması gerektiğidir. Bu konuda uluslararası bir uzlaşı noktasında ilerleme sağlandığını inkar etmek mümkün olmamakla birlikte, ilkenin uygulanabilirliği açısından sürecin uzun olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu anlamda; 2005 Dünya Zirvesi'ndeki uzlaşı cesaret verici olmakla birlikte, henüz kelimelerle niyetlerin eşleştiği söylenemez. Asıl test devletlerin pratiklerinin tutarlılığıdır[871]. Koruma sorumluluğu kavramına ilişkin tartışmalar her ne kadar insancıl nedenlerle yapılan askeri müdahale çerçevesinde odaklansa da kavramın içeriğinin sadece uluslararası hukukun ağır ihlallerini önleme yükümlülüğünden ibaret olmadığı açıktır.

Koruma sorumluluğu kavramı mükemmel olarak değerlendirilmese bile devletlere bir çok olanak sunduğu, onları politik ilgisizliğin bedellerinden kurtarmayı içerdiği de söylenebilir[872]. Koruma Sorumluluğu kavramına ilişkin olumlu olarak söylenebilecek şeylerin başında BM'nin ana organlarının çeşitli defalar koruma sorumluluğu kavramını doğrulaması gelmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin ülke içi çatışmalardaki insani acil durumu uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak görmesi, Kosova müdahalesinin egemenlik kavramında yarattığı etki, Afrika Birliği'nin antlaşmasında insancıl müdahalenin yer alması önemli unsurlardır[873].

[869] Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., s. 27.
[870] Carsten Stahn, "Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm?", American Journal of International Law, 101:1, 2007, s. 99.
[871] Reinold, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", op. cit., ss. 67- 69.
[872] Lousie Arbour, "The Responsibility to Protect as a Duty of Care in International Law and Practise", Review of International Studies, 34:3, 2008, s. 448.
[873] Reinold, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", op. cit., s. 77.

Koruma sorumluluğu kavramının tarafsız uygulanmasının sağlanabilmesi için; kesin önlemler belirlenmeli, buna ilişkin hakların ve görevlerin neler olduğu belirtilmeli ve boşluklar giderilmelidir. Bu konuya ilişkin en önemli test noktalarından biri mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin korunmasına ilişkin boşlukların doldurulmasıdır. Bu çerçevede BM'nin öncelikli görevi, koruma sorumluluğu kavramının kavramsal gelişimini sağlama ve bu kavram çerçevesinde uzlaşıyı inşa etmektir[874].

Bu çerçevede asıl vurgulanması gereken noktalardan biri de koruma sorumluluğu kavramının uygulanabilmesi için uluslararası toplumun yapısını belirleyen neo liberal ekonomik düzenin yeniden yapılandırılmasının gerekliliğidir. Bu bağlamda uluslararası finans kuruluşlarının politikaların savunmasız ülkeler üzerindeki etkisi ve olumsuz sonuçları yeniden gözden geçirilmelidir[875].

Her ne kadar pek çok belgede belirtilse de koruma sorumluluğu ilkesinin standart bir uygulanabilirliğinin sağlanamadığı, yerleşmiş bir kurallar dizisinin tam oluşmadığı ve müdahalenin, aktörlerin çıkar algılamaları ve öznel değerlendirmelerine bağlı olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte; koruma sorumluluğu kavramının eksiklikleri, kavramın terk edilmesini gerektirmemektedir. Bu yeni çıkan normun ciddi bir şekilde yeniden ele alınması gerekmektedir. Kavramın anlaşılması, uygulaması ve hedeflerine ulaşması açısından bu gereklidir. Müdahale açısından sıklıkla ve hızlı bir şekilde politik istek oluşturulmalıdır. Bu bağlamda en azından iki geniş alanda reforma ihtiyaç vardır. Birincisi askeri müdahaleyi gerçekleştirecek güçlerin yapısı, ikincisi bütün müdahale stratejilerinin askeri, diplomatik, ekonomik yeniden değerlendirilmesi[876]. Koruma sorumluluğu gibi normlarla uluslararası şiddetin seviyesi arttırılmak istenmiyorsa, politik düzenlerin yapısal sorunlarının dönüştürülmesi gereklidir[877].

BM'nin soykırım ve etnik temizlik eylemlerine karşı BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde müdahale edebileceği konusunda hiçbir tereddütün bulunmaması, koruma sorumluluğu kavramının uluslararası hukuk sisteminde mevcut ve geliştirilecek olası yeni unsurlarını ortaya koymaktadır.

[874] Barbour and Gorlick , op. cit., ss. 18-19.
[875] Butler, op. cit., s. 144.
[876] Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., s. 24.
[877] Cunliffe, "A Dangerous Duty Power, Paternalism and the Global 'duty of care'", op. cit., ss. 60-65.

Bu anlamda; devlet içi insani krizlere çözüm bulmaya yönelik herhangi bir girişim şunları bilmelidir; egemenliğin normatif içeriği ve değeri korunmalıdır. Devletlerin doğal olarak uluslararası ilişkilerde fedakar davranamayacakları gerçeğinden hareketle, güç kullanılması konusunda devletlerin ikna olması için tutarlı kanıtlar gösterilmelidir. Devletler kendi vatandaşlarına yönelik koruma sorumlulukları olduğunu, ahlaki ve hukuki normların değişmesi gerektiğini kabul etmekle birlikte, gelişmekte olan ülkeler Batı Dünyası'nın iyiliğine ve söylemine güvenmemektedirler. Bu anlamda kuvvet kullanılması konusundaki kuralların değişimi ve düzenlenmesi kabul edilmekle birlikte, bu kuramsal bir yapılanmayla politik olmayan, tutarlı uygulamalar ve düzenlemeler biçiminde olmalıdır[878].

V. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMINA İLİŞKİN ALTERNATİF BİR ÖNERİ, "KORURKEN SORUMLULUK"

Brezilya, koruma sorumluluğu ilkesinin insancıl müdahalenin çağdaş bir formu olduğunu ve uluslararası hukukta temel kurallar olan devletlerin egemenliği ve müdahale yasağının etkisini azalttığını ifade etmiştir. Brezilya, koruma sorumluluğu ilkesinin kuvvet kullanılması konusunda BM Antlaşması'nın kurduğu sistemi sarstığını ve koruma sorumluluğu ilkesinin sınırlanması gerektiğini belirtmiştir. Brezilya bu bağlamda; kuvvet kullanılmasına son çare olarak başvurulmasına ve ikincil durumuna vurgu yapmış, öncelikli olarak bütün barışçıl yolların tüketilmesi ve aynı zamanda Güvenlik Konseyi'nin otoritesindeki kuvvet kullanma yetkisinin sınırlandırılmasının gerekliliğini vurgulamıştır[879]. Bu belirtilenler daha önceki tarihli raporlarda yer almakla birlikte, Brezilya'nın önerisinin farklılaştığı yer; koruma sorumluluğu ilkesinin korurken sorumluluk ilkesi ile birlikte gelmesi (*Responsibility While Protecting*) ve uluslararası insancıl hukuka ve insan haklarına saygı gösterilmesidir.

Brezilya, korurken sorumluluk ilkesi önerisini ilk kez devlet başkanı Dilma Rouseff tarafından BM Genel Kurulu'nun 66. açılış toplantısında yapmıştır. Brezilya uluslararası sorumluluk anlamında, kuvvet kullanılması ihtiyacını öncelikli bir bileşen olarak görmemektedir. Onun yerine tercih edilmesi gereken yöntem kapsayıcı bir şekilde ekonomik gelişmenin sağlanması ve müzakere sürecinin geliştirilmesidir. Bu anlamda iç politikada yapısal şiddetin kaynağı olan şeylerin kökenine inilmeli, fakirlik azaltılmalı ve tarım

[878] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 232.
[879] Aziz Tuffi Saliba, Dawisson Belem Lopes, Pedro Guimares Vieria, "An Assesment of the Brazilian Position on the 'Responsibility to Protect' Doctrine", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sancin and Masa Kovic Dine, GV Zalozba, Ljubljana, 2013, s. 681.

yenilenmelidir. Brezilya tarafından, son askeri müdahalelerdeki, güç kullanma ve nedensellik bağı hatırlatılarak, çatışmaların önlenmesi sürecinde önemli olanın sosyal, ekonomik ve diplomatik gelişmenin sağlanması olduğu ve uluslararası toplumun koruma sorumluluğuna çok fazla dikkat harcarken, korurken sorumluluk ilkesini gözden kaçırıldığıdır. Bu bağlamda, uygun önlemler alma konusunda –Ruanda örneğinde olduğu gibi- uluslararası toplumun başarısızlığı hatırlatılmış ve insancıl müdahalenin öncelikli olarak sakıncalı olduğu, bu nedenle uluslararası insancıl hukuk, insan hakları hukuku, kuvvet kullanılması hakkındaki hukuk kurallarının uyum içinde olup bu müdahalelerin yapılması sırasında esaslı bileşenler olması gerektiği söylenmiştir. Bu bağlamda Brezilya, Libya'ya ilişkin uçuşa kapalı hava sahası konusunda, kuzeyin güçlü devletlerinin aksine Güvenlik Konseyi'nde çekimser kalmıştır. Brezilya'ya göre; çatışmaların çözümü konusunda kuvvet kullanılması vazgeçilmez bir unsur değildir[880].

Brezilya örneğinden hareketle Güneyin güçlerinin koruma sorumluluğuna ilişkin tartışmalara daha çok katıldığı bunun da tartışmaların niteliğini değiştirme ihtiyacı doğurduğu görülmektedir. Uluslararası müdahalelerdeki iş bölümünün değişiminin de habercisi niteliğindeki bu durum, Batılı güçlerin elinde olan bu müdahale alanının barışın inşası, çatışma kökenlerinin bulunması, koruyucu yönler gibi konularda artan bir şekilde Güney devletlerinin sürece katılımını kapsamaktadır. Koruma sorumluluğu ilkesi bakımından Güneyin lideri durumunda bulunan Brezilya bu ilkenin karar alma sürecine ve oluşumuna katkı sunmaktadır. Bu çerçevede Brezilya ve Güney, ilkenin uygulanması anlamında devletin kuvvet kullanma potansiyelinin arttırılmasından yana değil de önlemeye ve yeniden inşa faaliyetlerine ilişkin kapasitesinin artırılmasından yanadır[881].

Korurken sorumluluk ilkesinin koruma sorumluluğu ilkesinin yerini almayıp, ona ek tamamlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Bu ilke uyarınca da; Güvenlik Konseyi herhangi bir şekilde askeri anlamda zorlayıcı bir karar almadan önce; müdahalenin son çare olup olmadığını ve sonuçlarını fayda ve zarar maliyeti açısından tamamen tartışmalıdır. İkinci olarak uygulama aşamasında süreç gelişmiş bir şekilde incelenmeli ve gözlemlenmeli,

[880] Kai Michael Kenkel, "Brazil and R2P: Does Taking Responsibility Mean Using Force", Global Responsibility to Protect 4, 2012, s. 31; Saliba, Lopes, Vieria, op. cit., ss. 699-701; Paula Wojcikiewicz Almeida, "Brezilian View of Responsibility to Protect, From 'Non Indifference' To Responsibility While Protecting", Global Responsibility to Protect 6, 2014, ss. 32-33.

[881] Kenkel, op. cit., ss. 31-32. Bunun dışında Lula hükümetinin ikinci döneminde Brezilya'nın uluslararası ilişkilerine bakılınca (2007-2010), gittikçe artan küresel nüfuzunun etkileri görülmektedir. Bu konuda birbirinden üç ayrı örnek verilebilir. 2009 yılındaki Honduras'a ilişkin anayasal kriz, İran'a ilişkin nükleer krizde sorunun çözümü için barışçıl girişimlerde bulunmuştur. BM'nin Haiti'deki istikrar misyonuna (MINUSTAH) belirleyici bir katılımda bulunmuştur

mümkün olduğunca operasyon süresince fikir birliği sağlanmalıdır[882]. BM Güvenlik Konseyi'nin temel rolü düşünüldüğünde, kuvvet kullanma konusunda hesap verilebilirliğinin sağlanması, BM organlarının kararlarının yasallığının sağlanması için sürekli ve süreli üyelerin durumu ve yetkileri hakkında reformlar yapılmalı, bu çerçevede Güvenlik Konseyi'nde bu reform girişimleri yapılırken Afrika'dan, Asya'dan, Latin Amerika'dan ve gelişmekte olan ülkelerin etkisini daha artırıcı bir şekilde yapılanma sağlanmalıdır[883].

Brezilya'nın yaklaşımının ICISS raporuyla benzerlikler taşıdığı açık olmakla birlikte önemli olan, Dünya politikasında önemli rol oynayan devletler dışındaki kaynak ve potansiyel anlamındaki büyük devletlerin de bu sürece katılımıdır. Bu sözkonusu ilkenin daha fazla tartışılmasını beraberinde getirmekle birlikte, koruma sorumluluğu ilkesi üzerinde daha geniş bir uzlaşıya da neden olabilir.

VI. KORUMA SORUMLULUĞU VE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ İLİŞKİSİ

20. yüzyılda bile kitlesel katliamların sıkça yaşanması, uluslararası toplumun hukuksal ve kurumsal yapılanmasının uluslararası sistemdeki gelişmelere rağmen çatışmaları önlemede yetersiz kaldığını göstermektedir. Bireyleri soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan korumanın en etkin yolunun bu fiili gerçekleştirenlerin cezalandırılması olduğundan hareketle daimi nitelikte bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmuştur. Bu tip bir uluslararası yapının yetersizliği, çoğu zaman bizzat bu olayların düzenleyicisi olan yerel yetkililere, bizzat kendilerinin fail oldukları bu süreçlerde, faillerin soruşturulması ve cezalandırılması bakımından görev düşmesi anlamına gelmekte; bu da çoğu zaman bir sonuç vermemektedir. Bütün bunların önlenmesi ve bir daha asla diyebilmek için Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) kurulmuş, soykırım gibi ciddi boyutlara varan suçların önlenmesi amaçlanmıştır.

UCM, statütüsünde düzenlenen suçların gerçekleşmesi halinde ulusal mahkemelerin yargı yetkisi dahilindeki bu suçlarla ilgili gerekli işlemleri yapmadıkları takdirde devreye girmekte ve böylece suç faillerinin ulusal otoritelerce cezalandırılmaması durumunda cezasız kalmayı sona erdirmektedir. UCM Statüsü uyarınca; UCM'nin yargı yetkisi sadece ulusal mahkemelerin görevlerini yerine getirmediği durumlarda söz konusudur.

[882] Gareth Evans, "R2P Down but not out of after Libya and Syria", http://www.opendemocracy.net/openglobalrights/gareth-evans/r2p-down-but-not-out-after-libya-and-syria, (e.t. 21.03.2014).
[883] Saliba, Lopes, Vieria, op. cit., s. 682.

Bu anlamda UCM denetleyici konumuyla, bir konunun ulusal mahkemenin mi kendisinin mi yetki alanında olduğuna karar verecektir. Statü, mahkeme ile taraf devletler arasındaki ilişkiye geniş yer vermiş olup, UCM ile işbirliğine yanaşmamaları seçeneği dışında, UCM'nin yetkilerini ulusal otoritelerle işbirliği içinde kullanılmasını öngörmüştür[884]. UCM'nin en önemli özelliklerinden biri BM'nin kontrolünde olmamasıdır. Mahkeme, bu anlamda tam anlamıyla bir BM organı niteliği taşımamaktadır.

Koruma sorumluluğu ilkesi ve UCM global Dünya'da insancıllık etiğinin temsilcisi olarak görülmüştür. Sadece yükselen etik anlayışın ürünü değil aktif bir politikayı da içeren bu iki olgu giderek artan bir şekilde birbirini çağırmakta ve tamamlamaktadır. UCM'ye sıklıkla sadece kavramsal düzeyde tamamlayıcı rol şeklinde referans verilmesine rağmen, aynı ilke ve nesnellikler üzerinden hareket ettikleri için koruma sorumluluğu ilkesiyle birbirlerini diğer boyutlarıyla da tamamlayıcı nitelikte oldukları belirtilmiştir[885]. Bu bağlamda koruma sorumluluğu ilkesinin önümüzdeki yıllarda güçlü bir norm olarak ortaya çıkmasının, UCM'nin meşruiyeti ve güçlülüğünü sağlayacağı gibi, güçlü bir UCM'nin de koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanmasında önemli ve güçlü bir araç olarak yer alacağı ifade edilmiştir[886]. Buna rağmen koruma sorumluluğu ilkesinin ve UCM'nin rejim değişikliği için bir alet çantası işlevi görebileceği de olasılıklar arasındadır.

Bununla birlikte; *"Barış ve adaletin, çatışmadan ziyade birbirini tamamlaması isteniyorsa, kazananların adaleti ile hayatta kalanların adaletini ayırmamız gerekmektedir. Bu tip bir adaletin tek formuda "kazananların" değil, "hayatta kalanların" adaletidir. Eğer Nuremberg kazananların adaletiyse, ırk ayrımcılığı sonrası geçişin yaşandığı Güney Afrika hayatta kalanların adaletidir. Güney Afrika'da ırk ayrımcılığının son bulması iki terimle ifade ediliyordu, "**affet ama unutma**" (**Forgive but don't forget**). Bu adaletin ilk ayağı geçmiş bütün suçların affedilmesi ve kimsenin soruşturulmamasıdır. İkincisi, yaşananların unutulmamasıdır. Bu duruma neden olan her davranışın tekrarlanmamasını sağlayacak düzenin getirilmesidir. Çok açık bir şekilde, eğer UCM o zamanlar olsaydı 1990'lı yılların ortasında gerçekleşen ırk ayrımcılığı sonrası geçiş gerçekleşmezdi"*[887].

---

[884] UluslararasıCezaMahkemesiRomaStatüsü,http://www.ucmk.org.tr/images/belgeler/uluslararasi_ceza_mahkemesi_roma_statusu.pdf, (e.t.24.03.2014).

[885] Nesam McMillan and David Mickler, "From Sudan to Syria: Locating 'Regime Change' in R2P and the ICC", Global Responsibility to Protect 5, 2013, s. 314.

[886] Micheal Contarino and Melinda Negron Gonzales, "The International Criminal Court", *An Instututional Approach to the Responsibility to Protect*, Ed: Gentian Zyberı, Camridge University Press, 2013, s. 411.

[887] Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., s. 285.

Yukarıda ifade edilen görüşler, UCM'nin koruma sorumluluğu konusunda oyanayabileceği rolün olumlu ya da olumsuz niteliğine ilişkin oldukça kapsamlı bir tartışmanın yürütülmesinin önemine işaret etmektedir.

Bu bağlamda yapılan en büyük eleştiri, barışın inşa edilmesi konusunda, UCM'nin yargısal müdahaleler yoluyla bunu engelleyici bir niteliğe sahip olduğudur. Buna karşı çıkanlar bugüne kadar bu konuda yeterli delil oluşmadığını ve bunu söylemek için erken olduğunu ifade etmişlerdir[888].

Hayatta kalanların adalet anlayışına Güney Afrika dışında Mozambik'in de örnek olarak gösterilebileceği söylenmiştir. Uganda barış sürecine ilişkin ise mahkemenin durumu kötüleştirdiği ve hükümet ile Tanrı'nın Direnişi Örgütü (LRA- Lord's Resistance Army) arasındaki barış antlaşmasının önündeki ana dış engelin UCM olduğu iddia edilmiştir. UCM'nin sadece LRA liderlerinin ceza hukuku anlamında yargılamasıyla ilgilendiği vurgulanmıştır[889]. Bu bağlamda Afrika için sorun (Güney Afrika, Uganda, Sudan ve Mozambik vb.) adaletten kaçmak değil fakat çatışmaların uzamasından ziyade başka bir tür adaletin gerçekleştirilmesidir. Bu çerçevede önemli olanın hayatta kalanların adaletinin sağlanması olduğu ve bu konuda iki keskin ucun bulunduğu ve öncelikle barışın sağlanmasının cezalandırmadan önce olduğu, bunun cezalandırıcı bir adalet arayışı değil, politik ve sosyal bir adalet anlayışı olduğu ve uzlaşmaya dayalı olarak yapılacağı söylenmiştir. Güney Afrika'da birincisine geçilmiş olmasına rağmen, ikincisi yapılamamıştır[890].

UCM Uganda'ya ilişkin sadece LRA ordusuna soruşturma başlatmış, Sudan'da hükümeti insanlığa karşı suçlardan dolayı soruşturmuş, Kongo'daysa; Ruanda ile Uganda ordusu arasındaki ilişki konusunda sessiz kalmıştır. Uganda'ya ilişkin kararını savunurken UCM; kimin suçlanacağını ağırlık ilkesini kullanarak kararlaştırdıklarını söylemiştir[891]. Hükümetteki liderlerin değil de LRA'nın suçlanmasını UCM savcısı Louis Moreno Ocempo şu şekilde haklılaştırmıştır; "*Bu şeçimimizdeki kriter ağırlıktı. Kuzey Uganda'da LRA ve hükümet güçleri tarafından işlenen bütün suçlar analiz edildiğinde, ağırlıklı olarak hükümetin işlediği iddia edilen suçlara nazaran, LRA'nın işlediği suçların çok daha fazla olduğu açıktır.*

[888] Contarino and Gonzales, op. cit., s. 434.
[889] Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., s. 285.
[890] Ibid., s. 286.
[891] Mahmood Mamdani, "Responsibility to Protect or Right to Punish?", Journal of Intervention and Statebuilding, 4:1, 2010, s. 61.

Bizde bu sebepten dolayı LRA hakkında soruşturma açtık"[892]. UCM'nin devlet görevlilerinin fail olduğu olaylardan çok, isyancı grupların eylemlerine odaklanması eleştirilmiştir[893]. Bu yaklaşım UCM'nin Uganda'daki işlevinin ceza adaletini sağlamak olduğunu göstermektedir ve bu bağlamda her ne kadar Uganda parlamentosu barış için LRA liderlerinin affedilmesine dair bir yasayı teklif etmiş olmasına rağmen, Uganda Devlet Başkanı LRA liderlerinin işledikleri insanlığa karşı suçların soruşturulması için UCM'yi davet etmiştir. Bu da Alcoli halkıyla barış yapılabilmesi için gerekli olan LRA liderlerinin soruşturmalardan bağışık tutulmasını ve barış görüşmelerini zorlaştırmaktadır. Dönemin UCM Savcısı, Moreno Ocompo'ya yönelik diğer bir eleştiri, LRA'nın peşine düşerken UCM'nin onun destekçisi Sudan'ı takip etmemesidir. Aynı şekilde Mahkeme Sudan Halk Özgürlük Ordusu'na desteğinden dolayı Uganda hükümetini sorumlu tutmamıştır[894].

Aynı zamanda Uganda Hükümeti'nin Kuzey Uganda'daki halka yönelik katliamlarına ve tam bir kontragerilla faaliyeti yürütmesine ilişkin UCM herhangi bir soruşturma yapmamıştır. Bu anlamda UCM'nin stratejisinin bölük pörçük nitelikte olduğu, en iyi şekliyle ilgili olguya ilişkin hedef seçip diğer faillere dokunmadığı, bir bütün olarak korumaya ilişkin görevlerini yerine getirmediği görülmektedir[895].

Uganda'da UCM'nin fonksiyonuna ilişkin bu eleştirilere rağmen; UCM'nin aslında barış sürecine katkıda bulunduğu da iddia edilmiştir[896]. Buna gerekçe olarak şunlar sıralanmıştır: Soruşturmaya tabii tutulacakları korkusu, LRA liderlerinin barış görüşmesi yapmasına neden olmuştur. Bu caydırıcılık LRA saldırılarının yoğunluğunu azaltmış ve LRA Kuzey Uganda'dan üyelerinin bir kısmını çekmiştir. UCM soruşturması sonucunda LRA'nın ana destekçisi Sudan, desteğini azaltmak zorunda kalmıştır. Soruşturma aynı zamanda Uganda'da yaşananlara ilişkin uluslararası kamuoyunun dikkatinin çekilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda soruşturmanın mağdur halklarının barış sürecinin bir parçası haline gelmesinde önemli bir işlev gördüğü vurgulanmıştır. Bununla birlikte UCM soruşturmasının, LRA'nın

[892] Contarino and Gonzales, op. cit., s. 423.
[893] Mamdani, "Responsibility to Protect or Right to Punish?", op. cit., s. 61.
[894] Ibid., ss. 61- 62.
[895] Angelo Izama, "Accomplice to Impunity? Rethinking the Political Strategy of the International Court in Central Africa", School of Advanced International Studies Review, Volume 29, No 2, Summer- Fall 2009, s. 54.
[896] Cenap Çakmak, "Uganda: Sömürge Kaynaklı Etnik Katliam", 20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik, Der: Cenap Çakmak, Fadime Gözde Çolak ve Gökhan Güneysu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 210.

şiddeti belirgin bir şekilde azaltması konusunda tek başına yeterli olması söz konusu değildir[897].

Yine bu bağlamda UCM'nin; genel önleme rolüne ilişkin Kenya'da seçimler sonrası şiddet ortamının oluşmasından sorumlu kişilere yönelik soruşturma sürecinin başarılı olduğu (Uhuru Kenyatta ve William Ruto) ve 2013 seçimlerinin barış içinde geçtiği ve UCM'nin caydırıcı rolünün etkin olduğu ifade edilmiştir[898].

Bu bağlamda UCM statüsünün önsözünde yer aldığı gibi, UCM'nin amacı sadece cezalandırma değil aynı zamanda kitle katliamlarının önlenmesidir. Burada caydırıcı bir etkiyle *ad hoc* mahkemelerin aksine, UCM zamanında bir müdahale ile gelecekte gerçekleşebilecek somut nitelikteki bir katliam tehdidini önleyebilir[899]. UCM gerçekleşmesi olası bir katliamın önlenmesine ilişkin statüsünün 25. maddesi uyarınca harakete geçebilir. Buna ilişkin ön incelemede UCM Katanga ve Ngudjolo davasında suçun objektif unsurları gerçekleşmese bile subjektif unsurlarının gerçekleştiğini ifade etmiştir**.** Önlemeye ilişkin, Ruanda'da 1993 ocak ayından sonra katliam öncesi 16 ay boyunca yarım milyondan fazla pala ihraç edilmesi ve dağıtılması, benzer şekilde ateşli silahların meşru savunma programı bahanesi çerçevesinde dağıtılması gibi olayların, UCM'nin Statüsünün 25. maddesi uyarınca devletlerin cezai açıdan sorumluluğu doğuran halkı doğrudan katliama tahrik suçunu oluşturduğu söylenebilir. Bu gibi benzer olaylarda UCM Statüsü uyarınca harekete geçilebilir[900].

Libya'ya ilişkin 1970 sayılı kararda UCM'ye göndermede bulunulmuştur. Mahkeme tarafından beş gün içinde soruşturma tamamlanmış ve yapılmış olan ön inceleme sonucunda Kaddafi, oğlu ve istihbarat başkanının tutuklanması emri verilmiştir. Müdahale taraftarlarının iddiasına göre Güvenlik Konseyi açık bir şekilde bu tip suçları işleyen tiranların cezasız kalmayacağına dair mesaj göndermiştir. UCM bu olayda, meşru nitelikteki adalet hakemi rolünü oynamıştır. Bu hareket koruma sorumluluğu ilkesinin etkili bir şekilde uygulanması konusunda mahkemenin potansiyel anlamda önemini göstermesi bakımından

[897] Çakmak, "Uganda: Sömürge Kaynaklı Etnik Katliam", op. cit., ss. 210-211.
[898] Medlir Mema and Mathias Holvoet, "ICC and RTP: Identifying Main Convergences and Possible Conflicts", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sanchin and Masa Kovic Dine, GV Zalozba, Publishing House, Ltd, Ljubljana, 2013, s. 770.
[899] Contarino and Gonzales, op. cit., s. 430.
[900] Mema and Holvoet, op. cit., ss. 772-773.

önemli bir adım olarak değerlendirilmiş ve Libya örneğinde UCM'nin, koruma sorumluluğu açısından etkili bir araç olarak kullanılabileceği görülmüştür[901].

UCM'nin yargı yetkisinin koruma sorumluluğu açısından diğer bir önemi, zamanla kitlesel katliamların hangi spesifik eylemlerden oluştuğunun açıklığa kavuşmasına yardım etmektir. Bu duruma örnek olarak Darfur verilebilir. UCM, Darfur'da soykırımın oluşup oluşmadığına karar verebilir. 2004 yılının mayıs ayında ABD yetkilileri tarafından hazırlanan rapor Darfur'daki durumun bir soykırım gibi, etnik bir grubun hedeflenerek öldürülmesini, tecavüz ve yerinden edilmeyi içerdiğini Güvenlik Konseyi'nin önüne getirmiştir. Güvenlik Konseyi tarafından Darfur'daki olayları soruştumak için kurulan uluslararası komisyon, Sudan hükümetini soykırımdan değil, insanlığa karşı suçlardan sorumlu bulmuştur. Raporun yayınlanmasından yedi hafta sonra, Güvenlik Konseyi bu durumu UCM'ye sevketmiştir. 2005 yılında Savcı Moreno Ocompo'nun Güvenlik Konseyi'ne sunmuş olduğu raporda Darfur'da, kitlesel katliamların, tecavüzlerin ve diğer cinsel şiddet olaylarının yaşandığı yer almıştır. 2008 yılında aynı savcı tarafından Sudan Başkanı El Beşir'in tutuklanması emri çıkarılmıştır. Ertesi yıl UCM yargıçları, savcının Sudan hükümetinin spesifik bir amaçla bir grubu yok etmeye yönelik eylemeleri konusundaki belirtilerini yeterli düzeyde bulmamakla birlikte, tutuklama emri insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarına ilişkin olarak verilmiştir. Savcının yapmış olduğu başvuru yargıçlar açısından soykırım olarak değerlendirilmemiştir. Bu da UCM'nin yargılamalarında da soykırım ile insanlığa karşı suçlar arasındaki çizginin henüz net tanımlanamadığını göstermektedir. Bununla birlikte, bireysel cezai sorumlulukların kitlesel katliamlarda açıklığa kavuşturulması konusunda UCM'nin çok önemli bir rol oynamayı sürdüreceği görülmektedir[902].

Bununla birlikte, UCM'nin o dönemki savcısı Moreno Ocompo El Beşir'e yönelik tutuklama talebi nedeniyle 14 Temmuz 2010 tarihinde Afrika Birliği Komisyon Başkanı Jean Ping tarafından şu şekilde eleştirilmiştir. "*Bu talep Darfur'daki problemi çözmemektedir. Bizim ne UCM ile ne de dokunulmazlıkların kaldırılmasına ilişkin problemimiz vardır. Bu konuda Savcı Ocompo'nun seçtiği bu yol adaletin gerçekleşmesini engelleyebilir*"[903].

Darfur örneği bağlamında UCM'nin en uygun seçenek olduğuna ilişkin şunlar da ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin dayanak noktasını Sudan yönetiminin olayların faillerinin

[901] Contarino and Gonzales, op. cit., ss. 411-415.
[902] Ibid., ss. 415-416.
[903]"AU:Bashir charges won't help Darfur", Washington Times, 14 July 2010, www. Washington times.com/news/2010/jul/14/briefly-93-15958/page=1, (e.t. 02.04.2014).

yakalanması ve yargılanması konusunda yeterli düzeyde hareket etmediği gerçeği oluşturmaktadır. Bu bağlamda gerekçe olarak şunlar sayılmıştır; a. Barış ve güvenliğin tehdit edildiği Darfur gibi yerlerde yaşanabilecek muhtemel suçlar açısından mahkeme denetleyici olarak kurulmuştur, b. BM Güvenlik Konseyi tarafından desteklenebilecek UCM'nin olayların faiilerinin yargılanması bakımından hem Sudan hükümeti hem de milislerin ve isyancı grupların soruşturulmasını ve cezalandırılmasını sağlayabilir, c. Uluslararası anlamda adil bir yargılama sağlanabilir, d. Mahkeme hiç beklemeden harekete geçebilir, e.UCM'nin yetkilendirilmesi uluslararası toplumu ağır bir ekonomik yükten de kurtarabilir[904].

Bu bakımdan UCM'nin yargı yetkisindeki suçların kapsamının genişliği mahkemeyi Darfur olayları açısından en iyi seçeneklerden biri haline getirdiği Darfur'da BM İnsan Hakları Komisyonu raporunda kabul edilen insanlığa karşı suçların işlenmesi anlamında söylenebilir. Roma Statüsü bu anlamda bir yenilik getirerek, insanlığa karşı suçlar kategorisini detaylı sayılacak bir şekilde düzenlemiştir. İnsanlığa karşı suç kategorisi, statüde sayılan suçlardan farklı şekilde, daha önceki bir antlaşmaya dayalı olmayan tek suç tipidir[905].

Bugüne kadar 159 ülkenin imzaladığı statüyü 122 ülke kabul etmiştir. Buna karşılık Hindistan, ABD, Çin ve Rusya UCM'ye taraf değildir. ABD, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetki alanından kendini diğer devletlerle iki taraflı antlaşmalar yaparak kurtarmaktadır. Bu suçlarla ilgili olarak, fail olabilecek kişilerin verilmemesi bu anlaşmaların konusunu oluşturmaktadır. 6 Mayıs 2003 tarihinde bu tip antlaşmaları imzalayanlardan biri Sierra-Leone parlementosudur. Bu cezasızlık antlaşması Uluslararası Af Örgütü tarafından kınanmıştır. İnsan hakları ihllalerinin oldukça yoğun olduğu bu ülkede bu tür bir cezasızlık anlaşmasının imzalanması kabul edilemez bir karar olarak dile getirilmesine rağmen bu tepkiler bir sonuç vermemiş, haziran 2003 tarihine kadar ABD 37 ülkeyle bu tip anlaşmaları imzalamıştır. Mısır, İsrail ve Filipinler gibi politik yandaşları dışında bu anlaşmalar, Hindistan gibi Kaşmir'de kontra gerilla faaliyeti yürüten ülkeler ve çoğu ABD yardımına muhtaç küçük ülkelerle yapılmıştır. Bu bağlamda UCM'nin hedefindeki ülkelerin ABD alehtarı olduğu, ABD'nin müttefiklerinin UCM tarafından gözardı edilerek bir tür dokunulmazlık kazandıkları ve UCM'nin hızlı bir şekilde Afrika'daki insanlık suçlarını yargılayan bir Batı mahkemesine

[904] Cenap Çakmak, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Darfur Krizine Müdahil Olması ve ABD'nin Süper Güç Olarak Limitleri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 3, Sayı 10, Yıl 2007, s. 54.

[905] Bu suçun tanımının kaynağını NAZİ savaş suçlularını yargılayan Nunberg Mahkemesi'nin (Uluslararası Askeri Mahkeme Şartı'nın) 6 C maddesi oluşturmaktadır.

dönüştüğü söylenmiştir[906]. Gelişen Dünya'da UCM'nin dokunulmazlık kültürünü sona erdirme gibi bir anlamı olmasına rağmen, Afrika özelinde engellerle karşılaşmakla birlikte, genel olarak Afrika'da yaşanan insanlığa karşı suçları yargıladığı ve yaklaşımının oldukça seçici olduğu görülmektedir[907].

UCM'ye yönelik eleştiriler bununla sınırlı değildir. UCM'ye yönelik Güvenlik Konseyi'ne hesap vermesinden Genel Kurul'a hesap vermemesinden kaynaklı bir temsil krizi olduğu ifade edilmiştir. Bu çerçevede sorunun ABD'de dahil Güvenlik Konseyi'nin tüm üyelerinin UCM Statüsü'nü kabul etmesiyle çözülebilecek bir düzeyde olmadığı vurgulanmıştır[908].

İnsancıl müdahalenin yasallığı konusunda, UCM'nin bir cevap üretip üretemeyeceği tartışılmaktadır. Çin, Rusya ve ABD gibi güçlü devletlerin bu sisteme dahil olmaması ileride insancıl müdahale adı altında yapılacak eylemlerin UCM'nin yetkisi dışında olacağını göstermektedir. Fakat UCM Statüsü'ne taraf bir ülkeye, taraf olmayan bir devletin müdahalesi durumunda bu yargı yetkisi taraf olmayan devlete yönelik olarak da genişleme gösterebilir[909]. Bununla birlikte Suriye'de açık başarısızlık olarak değerlendirilen durum UCM açısından, koruma sorumluluğu ilkesinin sınırlarına ilişkin bir örnektir[910].

Bu eleştiriler yapılmakla birlikte, koruma sorumluluğu ve UCM genellikle farklı algılansa da iki kavram bazı önemli yakınlıklar da içermektedir. Her ikisi de hangi nedenden olursa olsun devletlerin sorumluluklarını yerine getirmediği durumlarda bir müdahale varsayımına dayanmaktadır. Saldırı ve etnik temizlik suçları dışında her ikisi de, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırımı düzenlemekte, müdahalenin haklılığını insanlığa karşı en ağır suçların işlenmesi oluşturmaktadır.

Bu bağlamda UCM ile koruma sorumluluğu kavramı sadece basit, benzer bir kavramsal yakınlık içermemekte, aynı zamanda UCM müdahalenin araçlarının bir bölümünü oluşturmaktadır. En önemli rolü geçmişte cezasız kalmış suçların benzerlerinin işlenmesi halinde kovuşturulması ve cezalandırılmasıdır. UCM önleyici tedbirlerin alınması konusunda önemli bir rol oynayabilir. Diğer uluslararası mahkemelerin aksine UCM sonradan kurulan bir mahkeme olmayıp, sürekli olması, gelecekte yaşanabilecek katliamları önlemek açısından ya

[906] Mamdani, Responsibility to Protect or Right to Punish?, op. cit., s. 61.
[907] Contarino and Gonzales, op. cit., s. 428; Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., s. 284.
[908] Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., ss. 286-287.
[909] Sean D. Murphy, op. cit., ss. 359-362.
[910] Contarino and Gonzales, op. cit., ss. 411-412.

da gerçeklemesinden sonra zamanında müdahalenin aracı olabilme olasılığından dolayı ve ana görevi olan; savcılık aracılığıyla ön incelemelerin ve araştırmaların yapılması koruma sorumluluğu ilkesi açısından önemlidir[911]. Bu bağlamda, 2009 tarihli BM Genel Sekreteri BanKi Moon'un koruma sorumluluğunun uygulanması raporunda UCM, gelecekte olabilecek katliamların önlenmesi açısından koruma sorumluğu kavramının araçlarından biri olarak yer almıştır[912].

Bununla birlikte, UCM'nin caydırıcı bir etkisinin olması gerektiğini savunanlar açısından bile bu etkinin tespitinin zor olduğu ifade edilmiştir. Kenya örneği başarılı olarak kabul edilse bile diğer politik ve ekonomik faktörlerin etkisinin ne olduğunun tespiti zor olup, caydırıcılığın diğer faktörlere katkısının belirlenmesi gerekmektedir. Diğer bir zorluk bu fiilleri işleyen kişilerin etkinliği ve erişilebilirliğinin zor olması ve caydırıcı etkinin sosyal, ekonomik ve politik koşullarla tamamlanmasının gerekliliğidir[913].

Kısacası koruma sorumluğuna genel bir ilke olarak başvurulurken, mahkemenin global anlamda yasal bir yetkisi bulunmamaktadır. Eğer Güvenlik Konseyi harekete geçmezse mahkeme, taraf olmayan bir ülkede meydana gelen kitlesel bir katliamda, çok güçsüz kalmaktadır. *Ad Hoc* mahkemelerle karşılaştırıldığında (Eski Yugoslavya için UCM ve Ruanda gibi.), UCM'nin daha zayıf bir zorlama kapasitesine sahip olduğu söylenebilir. UCM'nin taraf olmayan ve isteksiz devletler karşısında yaptırım yetkisi sınırlıdır. 2011 yılının haziran ayında Çin hükümeti hakkında tutuklama emri bulunan Sudan devlet başkanı El Beşiri kırmızı halıda karşılamıştır. Bununla birlikte UCM, yetkilerini kullanırken politik sınırlamaların farkındadır[914].

UCM statüsüne taraf olmayan bir devlette işlenmiş kitle katliamlarında Güvenlik Konseyi'nin başvurması üzerine UCM taraf olabilmektedir. UCM'ye taraf olmayan devletlerin Güvenlik Konseyi'nin başvurusuyla koruma sorumluluğunun uygulanabileceği iki olay Sudan ve Libya'dır. Sudan'da bu başarıyla sonuçlanmamıştır. Faillerin mahkeme önüne çıkarılması konusunda etkili önlemler alınamamıştır. Libya bağlamında bakıldığında 1973 sayılı karar uyarınca ilk kez Güvenlik Konseyi kararında kendi nufüsuna karşı koruma sorumluluğunu yerine getiremeyen devlete karşı güç kullanma yetkisini tanıdığından dolayı,

[911] Mema and Holvoet, op. cit., ss. 765-766.
[912] UNGA Report of the Secretary- General, "Implementing the Responsibility to Protect", 2009, UN Doc. A/63/677, para. 18.
[913] Mema and Holvoet, op. cit., s. 777.
[914] Contarino and Gonzales, op. cit., ss. 415-421.

kitle katliamlarından sorumlu olan faillerin cezalandırılması konusunda UCM'ye koruma sorumluluğunun yerine getirilmesi konusunda büyük görev düştüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte UCM'nin Kaddafi ve oğluna ilişkin tutuklama kararının yayınlanmasının onların barış görüşmelerinden kaçmasına neden olduğuna ilişkin varsayım konusundaysa kesin delillerin bulunmadığı söylenmiştir[915].

Yürürlüğe girdiğinden hemen hemen neredeyse 10 yıl sonra, UCM sadece bir duruşmayı tamamlayabilmiştir[916]. Alınan pek çok tutuklama kararı uygulanamamıştır. Failler cezasız kalmayı sürdürmektedir. Bu sonuçların alınmasında UCM'nin kaynaklarının yetersiz oluşu çok önemlidir. Yerel durumların analiz edilmesi konusunda personel yetersizliği çekildiği açıktır. Fakat kaynaklar arttırılsa bile politik anlamda ciddi sınırlamalar olduğu ve uygulama güçlüğü çekildiği görülmektedir[917]. Bu anlamda getirilen diğer önemli eleştiri, ülkenin politik yapısı dikkate alınmadan uluslararası yasal standartların getirilmesinin sorunlu olduğudur[918].

VII. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNDE REFORM ÇALIŞMALARI

Koruma sorumluluğu ilkesinde asıl sorun "bir daha asla"nın nasıl gerçekleştirileceğidir. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi uyarınca da koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanabilmesi için Güvenlik Konseyi'nin onayı gereklidir. Mevcut yapı içerisinde söz konusu olan, bu konulardaki oylamaya ilişkin beş daimi üyenin kabulü ya da veto yetkisini kullanmamasıdır. Bu yetkinin temelinde beş daimi Güvenlik Konseyi üyesinin BM Antlaşması'nın 24. maddesinin 1. paragrafı doğrultusunda ve diğer üye devletlerin yararına hareket edeceği varsayımı yatmaktadır. Bu varsayım, her bir devletin kendi durumunu hukuki ve ahlaki ilkelerden çok ulusal çıkarı doğrultusunda değerlendirip karar aldığı gerçeği karşısında çok naif bir düşüncedir[919]. Güvenlik Konseyi'nin bu yapısı sürdüğü müddetçe koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanması mümkün görünmemektedir. Uluslararası yapılanma ve hukuk kurallarının, uluslararası hukukun ağır ihlallini oluşturan bu fiiller karşısında yetersiz kaldığı açıktır.

---

915 Ibid., s. 434.
916 4 Mart 2012 tarihinde Thomas Lubanga Dyilo savaş suçu işlediğinden dolayı mahkum edilmiştir.
917 Contarino and Gonzales, op. cit., s. 435.
918 Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., s. 286.
919 Aidan Hehir, The Illusion of Progress, Libya and The Future of R2P, Semptember 2011, The Responsibility to Protect: Challenges& Opportunities in Light of the Libyan Intervention, s. 18.

Soykırımın önlenmesi özel danışmanı ve koruma sorumluluğu özel danışmanı dışında, koruma sorumluluğu ilkesini kapsayan herhangi bir BM organı ve kurumu kurulmamıştır[920].

Bu bağlamda tartışılması gereken BM Güvenlik Konseyi'nin yapısı ve daimi üyelerin sahip olduğu veto hakkıdır. Uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi ve bozulması gibi "ortak" kuvvet kullanmaya kadar varan kimi yaptırımlara karar verilmesinin ve uygulanmasının Güvenlik Konseyi örneğinde olduğu gibi bir grup devletin yetkisine bırakılması ne kadar doğrudur. 200 kadar devletin temsil edildiği bir kurumda kuvvet kullanma tekelinin Güvenlik Konseyi'ne bırakılması bu devletlerin gücü ve uluslararası sistemin bir özelliği olsa bile, bu yapılanmanın fazlasıyla tartışmaya açık olduğu ortada olup, ciddi bir temsil sorunu söz konusudur. Özellikle her devletin her eyleminin her an uluslararası sorunlara yol açabileceği ve milyarlarca insanın yaşamını doğrudan ve derinden etkileyebileceği bir ortamda "temsil işi" kuvvet kullanma gibi temel konularda sorgulama dışı mı bırakılmalıdır? Hele böyle bir temsili sistemde "temsil edilen / edilecek olan" devletlerin kendilerinin de temsilci olduğu hatırlandığında, devletlerin "temsil" ettikleri ulusal toplumları ne kadar temsil ettikleri ya da edebilecekleri sorusu ortada dururken, bu kadar büyük kapsamlı bir örgütte uluslararası toplumun tümünü ilgilendiren yaşamsal konularda tüm devletleri bağlayıcı karar alma yetkisinin küçük bir gruba bırakılmasının mantığını anlamak güç görünmekle birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonrası şartları ve günümüzdeki uluslararası ilişkilerdeki güç ilişkileri düşünüldüğünde ise bu durumu anlamak kolaydır. Bu oluşturulan sistemin en büyük yapısal sorunlarından birini veto oluşturmaktadır. Çünkü, uluslararası barış ve güvenliği veto hakkına sahip ülkeler bozduğu takdirde, bu çerçevede konseyden karar alınamayacağı açıktır. Bu anlamda sanki uluslararası barış ve güvenliği bozabilecek ya da bozamayacak ülkeler varmış gibi bir gruplandırma sözkonusudur. Güvenlik Konseyi'ni BM Kurucu Antlaşması uyarınca sınırlayabilecek herhangi bir gücün yokluğunda mevcut yapılanmanın eksikliklerinin giderilmesinin bir gerçeklik olduğu tartışma götürmez bir niteliktedir.

Güvenlik Konseyi'nin asıl rolü uluslararası anlamda adaleti sağlamaktan çok, mevcut uluslararası düzenin sürdürülmesidir. Güvenlik Konseyi'nin yapısı açıkça uluslararası hukukun temel ilkelerinden birini oluşturan devletlerin egemen eşitliği ilkesine aykırıdır. Devletlerin egemen eşitliği normatif anlamda hiyerarşiye ve iktidara bir meydan okumayı

[920] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op.cit., s. 55.

oluştururken, Güvenlik Konseyi'nin özellikle daimi üyelerinin veto yetkisi yasal bir hegomonya oluşturmaktadır[921].

Bu bağlamda asıl can alıcı soruyu Güvenlik Konseyi'nin karar alma konusunda bölündüğü zaman ne olacağı oluşturmaktadır. Bu tezde de değinilen koruma sorumluluğu ilkesine ilişkin bazı metinlerde, özellikle 2001 tarihli Devlet Egemenliği ve Müdahale Komisyonu Raporu'nda BM Genel Kurulu'nun Barış İçin Birlik Kararı çerçevesinde hareket edebileceğine ilişkin ifadeler yer alsa da, bu raporda da bu durumlara ilişkin karar verme yetkisinin öncelikle Güvenlik Konseyi'nde olduğu belirtilmiştir. Özellikle koruma sorumluluğu konusunda an azından ilkesel düzeyde büyük bir uzlaşıyı yansıttığı düşünülen Zirve Sonuç Bildirgesi'nde de Güvenlik Konseyi bu konularda tek yetkili kurum olarak yer almıştır.

Bu çerçevede, sorunu şiddetlendiren BM Güvenlik Konseyi kararlarına karşı yargı yolunun kapalı olması, Güvenlik Konseyi kararları üzerinde yasal bir incelemeyi yapacak hükümlerin ve yapılanmanın BM Antlaşması'nda yer almamasıdır. Bu anlaşmazlık antlaşmanın yorumlanmasıyla da çözülebilecek nitelikte değildir[922]. Bu anlamda Konseyi dizginleyebilecek herhangi bir yapılanmanın olmaması kolaylıkla insan hakları ihlallerine yol açabilir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1988 yılında İskoçya hava sahasında infilak eden bir Amerikan yolcu uçağına yönelik saldırının Libyalı ajanlarca gerçekleştirildiği iddiasından hareketle bağımsız bir yargılama kurumu gibi hareket ederek yaptırım kararı alması BM Güvenlik Konseyi'nin bu yetkisini kötüye kullanmasının örnekleri arasında sayılmıştır[923].

Bu bağlamda koruma sorumluluğu ilkesinin devrimsel nitelikte ilkeler barındırdığı iddia edilse bile, bunun uygulanabilmesi önemli ölçüde uluslararası hukuk ve düzeninin değişikliğine bağlıdır, bu değişiklik olmaksızın koruma sorumluluğu ilkesinin sonuç vermeyeceği açıktır. Bu çerçevede bu tartışmaların odağında Güvenlik Konseyi bulunmaktadır[924]. Birleşmiş Milletler sisteminde en azından insanlığı şoke eden bu durumların engelenmesi ve önlenmesine ilişkin köklü değişiklikler yapılmadığı sürece

[921] Gerry Simpson, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, Cambridge University Press, 2004, ss. 26-30.
[922] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 216.
[923] Berdal Aral, "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik", Analiz, Eylül 2013, Sayı 72, s. 17. http://file.setav.org/Files/Pdf/20130920161924_birlesmis-milletler-ve-uluslararasi-esitsizlik.pdf, (e.t. 23.04.2014).
[924] Hehir, *The Responsibility To Protect*: *Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 210.

koruma sorumluluğu ilkesinin varlığının soykırım sözleşmesinin uygulanamamasına benzeyeceği rahatlıkla söylenebilir[925].

Bu tartışmalar ekseninde Güvenlik Konseyi'nin durumu bir paradoksu yansıtmaktadır. Uluslararası barış ve güvenlik açısından özellikle 1990'lı yıllar sonrası Güvenlik Konseyi'nin performansı oldukça kötü olmasına rağmen, (bir dizi durumda insancıl amaçlarla yedinci bölüm uyarınca yaptırım yetkisini kullanmıştır, ama diğer durumlarda en bilineni Ruanda'da kayıtsız kalmıştır), uluslararası barış ve güvenlik açısından vazgeçilmez bir organizasyon olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Güvenlik Konseyi'nde reform çalışmalarına ilişkin en önemli ayaklardan birini sürekli beş daimi üyenin uluslararası barış ve güvenlik konusunda sahip olduğu bu önemli rölün çok daha fazla sayıda bölgeyi ve devleti kapsar şekilde dönüştürülmesi oluşturmaktadır[926].

Bu anlamda; Güvenlik Konseyi'nin yaşanan büyük çaptaki sistematik insan hakları ihlallerine yönelik yetkisi ve ne gibi önlemler alacağı BM Antlaşması'nda açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Güvenlik Konseyi'nin rolü uluslararası barış ve düzenin sağlanması olup, BM Antlaşması uyarınca insan haklarının korunması temel sorumluluğu değildir. Bu bağlamda Güvenlik Konseyi'nin yetkilerini 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan gelişmelere paralel olarak, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü uyarınca, 1991 tarihli Irak'taki Kürt azınlığın korunmasına ilişkin kararda ortaya çıkan durumda olduğu gibi, insan haklarının kitlesel anlamda ihlal edildiği durumları "uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi" olarak yorumladığı görülmektedir.

Bu bağlamda uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlere daha iyi cevap verebilmek için BM sisteminde reform yapılmalıdır. Bu noktada yapılması gerekenler şu şekilde sayılabilir. Güvenlik Konseyi'nda karar alma mekanizmasının şeffaflaştırılması, BM Genel Sekreterliği'ne çözümleyici bir rol verilmesi, BM komutası altındaki güçlerin erişilebilirliğinin sağlanması, Güvenlik Konseyi'nin karşılaştığı güncel sorunlarda daha iyi bir çözüme ulaşabilmek için barış gücüne daha fazla finansal desteğin ve insan kaynağının sağlanmasıdır[927].

---

[925] S. Meyer, "In Our Interest: The RTP", *The Global Moral Compact for the 21.st Century*, Ed: R.H. Cooper and J.V. Kohler, Palgrave Mcmillan, 2009, s. 56.

[926] Hehir, "The Illusion of Progress, Libya and The Future of R2P", op. cit., s. 18; Mats Berdal, "The UN Security Council Reform: Ineffective but Indispensable", Survival: The International Instutiue for Strategic Studies, Volume 45, No 2, Summer 2003, ss. 7-8.

[927] Simon Chesterman, "The Outlook for UN Reform", New York Unıversity School of Law, Publis Law&Legal Theory Research Paper Series Working Paper No 11-55, August 2011, s. 4.

Bugüne kadar BM sisteminde reform yapılması için çok sayıda gözlemci tarafından çağrı yapılmıştır[928]. Bunların pek çoğu Güvenlik Konseyi'nin yetkisine ilişkindir. Bununla beraber bu reformun önündeki engel yine BM Güvenlik Konseyi'dir. BM Antlaşması'nın 108. maddesi[929] uyarınca; BM Antlaşması'nda değişiklik Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin onayı ile mümkün olmaktadır. İronik bir şekilde Güvenlik Konseyi'nin yetkisine ilişkin bir değişiklik ancak Güvenlik Konseyi'nin onayı ile olabilir[930].

Devletlere Güvenlik Konseyi'nin karar alamadığı ve bu yükümlülüğü yerine getirme konusunda başarısız olduğu durumlara ilişkin, müdahale etme konusunda ICISS raporu uyarınca da kesin bir yetki verilmesinin söz konusu olmadığı ve Güvenlik Konseyi'nin devre dışı bırakılmasının mantıklı olmadığı vurgulanmıştır[931]. Bu bağlamda ICISS komisyonu Güvenlik Konseyi'ne alternatif bulmaktan çok, askeri anlamda müdahalenin gerekli olduğu zamanlarda, beş daimi üyenin ulusal çıkarlarını işin içine katmayarak veto yetkisini kullanmamasını istemektedir. Buna karşılık beş daimi üyenin bu yetkiyi bırakmaya hiç niyetli olmadıkları açıktır.

Tehditler, meydan okumalar ve değişim adı altında 2004 yılında yapılan Yüksek Düzey Paneli'nde, Güvenlik Konseyi'nde yapılması gereken reformlara ilişkin dört ilkede uzlaşıya varılmıştır: a) BM'ye ilişkin askeri, diplomatik ve finansal alanlardaki bütün reform girişimleri artan bir şekilde çok daha fazla sayıda ülkenin katılımını içermelidir. Bu katılımın anlamı devletlerin BM'nin bütçe, barış operasyonları, kalkınma, güvenlik ve diplomatik faaliyetlerine ilişkin gönüllülüğünü içermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin katılımı arttırılmalıdır. b) Karar alma sürecine ilişkin reform girişimlerinin özellikle gelişmekte olan ülkelerin katılımı anlamında geniş sayıda üye ülke ile yapılması sağlanmalıdır. c) Reform, Güvenlik Konseyi'nin etkililiğine zarar vermemelidir. d) Artan bir şekilde demokratik ve hasap verebilir bir yapı oluşturulmalıdır[932]. Yüksek Düzey Paneli'nin en fazla eleştiri yönelttiği yer ise İnsan Hakları Komisyonu'dur. Bu komisyonun yeterliliğinin ve güvenilirliğinin aşındığı ifade edilmiştir[933].

---

[928] Chesterman, "The Outlook for UN Reform", op. cit., s. 3.; Simma, op. cit., s. 2.
[929] BM Antlaşması 108. Madde. *"İşte bu antlaşmada yapılacak değişiklikler, Genel Kurul üyelerinin üçte iki çogunluğu tarafından kabul edilip Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerini kapsamak üzere BM üyelerinin üçte ikisi tarafından her birinin anayasa hukuku kuralları gereğince onaylandığı zaman, tüm BM üyeleri için yürürlüğe girer*". Genç., op. cit., s. 52.
[930] Hehir, The *Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 229.
[931] Ibid., s. 230.
[932] A/59/565, 02/12/2004, United Nations General Assembly, *High-level Panel on Threats, Challenges and Change Addressed to the Secretary General***,** para 249, http://www1.umn.edu/humanrts/instree/report.pdf, (e.t. 23.01.2013).
[933] High-Level Panel, para 283.

2004 yılındaki Yüksek Düzey Panel Raporunda: en önemli reform girişimlerinden biri, Barışı İnşa Komisyonunun oluşturulmasına dair çabalardır. Burada BM'nin ve programlarının çatışma sonrası dönemdeki deneyimleri eleştirilmiştir. Buradaki temel öneri bu durumlara ilişkin olarak, BM Antlaşması'nın 29. maddesi uyarınca Güvenlik Konseyi'ne yardımcı bir organ olarak Barışı İnşa Komisyonu'nun (*Peace Building*) kurulmasıdır. Bu yeni yapılanma dört fonksiyon üzerine şekillenecektir: a) devletlerin çöküşüne ilişkin nedenler ile, hangi baskılar altında oldukları incelenecek ve barışın inşası görevinin yerine getirileceği devletler belirlenecektir. b) Söz konusu devletlerdeki tehlikeli gelişmelerin önlenmesi konusunda yardım edilmesi ve önleyici önlemler alınması öngörülmüştür. c) Çatışma ve çatışma sonrası barışın inşasına ilişkin geçiş planlarına yardımcı olunması amaçlanmıştır. d) Çatışma sonrası kalıcı bir barışın inşasına ilişkin süreçte nelerin yapılması gerektiği belirlenmelidir. Bunun için de gerekli bütün kurumlarla işbirliğine girilmesi gerektiği vurgulanmıştır[934].

2005 yılında yapılan BM zirvesinde, BM'de yapılacak kurumsal değişikliklerin neler olması gerektiği üzerinde de durulmuştur. Özellikle BM Güvenlik Konseyi'ne, BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'e ve BM Genel Kurulu'na ilişkin reform önerileri sunulmuş, İnsan Hakları Konseyi ile Barışı İnşa Komisyonu adı altında iki yeni organın kurulması amaçlanmıştır[935].

Yine yapılacak değişikliklerden biri olarak yeni kurulacak İnsan Hakları Konseyi üyelerinin BM Genel Kurulu tarafından 2/3 çoğunlukla seçilmesi öngörülmüştür. Konsey 15 Mart 2006 tarihinde alınan 170 lehe oy ile kurulmuştur. Konsey yapılacak gizli oy esasına dayalı seçimden sonra Genel Kurul'da çoğunluk oyuyla seçilen üyelerden oluşacaktır. Konsey'in 13'er üyesi Asya ve Afrika'dan, 6 üyesi Doğu Avrupa'dan, 8 üyesi Latin Amerika ve Karayipler'den, 7 üyesi Batı Avrupa ülkelerinden olacaktır. Seçilen üyeler, üye devletlerin katkılarını dikkate alarak, insan hakları alanındaki gelişme ve ilerlemeleri izleyecek, onların taahütlerine bakacaktır. Konsey'in öncülü olan komisyon, bölgesel anlamdaki dayanışmalar yüzünden başarısız olduğu için Konseyde bunu önlemek için böyle bir dağılım yöntemi seçilmiştir. Konsey, Komisyon gibi yılda 6 haftalık bir toplanma yerine, genel periyodik

[934] High-Level Panel Report, para 38. 261-265. 264-265.
[935] Chesterman, "The Outlook for UN Reform", op. cit., ss. 4-5.

inceleme, objektif ve güvenilir bilgi toplama yöntemleriyle her bir devletin insan hakları zorunluluklarına ve taahütlerine uyup uymadığına bakacaktır[936].

Güvenlik Konseyi'nde, özellikle karar alma mekanizmasının daha çoğulcu bir yapıya kavuşturulması, subjektif yetkilerin karşıtı olarak daha açık bir ilkeler sisteminin yaratılması ve çok kolaylıkla tıkanan bu yapının ortadan kaldırılması gerekmektedir. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde, ABD'nin tutumu karşılaşılabilecek kitlesel katliamlara ilişkin Güvenlik Konseyi'nin tekelini kıran, onu güç kullanımı konusunda zorlayabilecek yaptırımların reddi yönünde olmuştur[937]. Güvenlik Konseyi'nin karar alma mekanizmasındaki reform girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Dönemin Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Güvenlik Konseyi'nin karar alma sürecinin daha şeffaf olmasına ve Dünya kamuoyunun ve hükümetlerin görüşüne daha saygı duyulmasına yönelik çağrısı sonuçsuz kalmıştır [938].

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi Güvenlik Konseyi'ne ilişkin reform önerileri üzerinde uzlaşıya varılamamıştır. Önerilen modeller ise şunlardır: Birinci modelde veto yetkisi ile donatılmamış altı sürekli üye önerilmiştir. Üç tane yeni iki yıllık süreli, yenilenebilir üyelikler önerilmiştir. Birinci modelde önerilen yeni üyeliklerin kıtalara göre dağılımı ise şöyledir; sürekli üyelikler konusunda ikisi Afrika ve Asya Pasifik'e, birer tane de Amerika ve Avrupa kıtalarına verilmiştir. Bölgesel dağılım aşağıdaki gibidir[939].

Bölgeler	Devletler	Sürekli Üyeler	Yeni Önerilen Sürekli Üyeler	Yenilenebilir İki Yıl Süreli Üyelikler	Olmayan Toplam
Afrika	53	0	2	4	6
Asya ve Pasifik	56	1	2	3	6
Avrupa	47	3	1	2	6
Amerika	35	1	1	4	6
Toplam Model A	191	5	6	13	24

[936] GA Res 60/251 (2006), para 5(e),7, 8.
[937] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 223.
[938] Hilpold, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations –A New Step in the Devolopment of International Law?", op. cit., s. 66.
[939] Chesterman, "The Outlook for UN Reform", op. cit., ss. 5-6.

B modelinde yeni sürekli üyelik önerilmemekte, fakat her dört yılda bir yenilenebilir sekiz üyelik bir yapılanma ve bir tane iki yıllık sürekli üye olmayan ve yenilenemeyen üyelik önerilmektedir[940].

Bölgeler	Devletler	Sürekli Üyeler	Yeni Önerilen Sürekli Üyeler	Yenilenebilir Olmayan İki Yıl Süreli Üyelikler	Toplam
Afrika	53	0	2	4	6
Asya ve Pasifik	56	1	2	3	6
Avrupa	47	3	2	1	6
Amerika	35	1	2	3	6
Toplam Model B	191	5	8	11	24

Japonya, Brezilya, Almanya ve Hindistan'dan oluşan ve G- 4 olarak adlandırılan grup, A modelinin ilerlemesi için yeni altı daimi üye konusunda çabalarda bulunmuştur. Fakat bu girişimler sonuç vermemiştir. 77 üyeden oluşan bağlantısızlar (*nonaligned*) grubu, Afrikalı devletlerde kendi aralarında rekabet eden çıkarlar nedeniyle Nijerya, Güney Afrika ve Mısır, daha sonra Kenya ve Senegal uzlaşıya varamamışlardır[941]. Bu bağlamda ortaya çıkan sonuç bir tarafıyla Afrika diplomasinin başarısızlığı, diğer tarafıyla G-4 ülkelerinin kendi başarısızlıkları olarak da yorumlanabilir.

G-4 ülkelerinin çabaları sürmüş ve bu ülkeler tarafından zaman zaman çeşitli öneriler iletilmiştir. Bir karar tasarısı önerisi 6 Temmuz 2005 tarihinde masaya getirilerek, Konsey'in üye sayısının 15'ten 25'e çıkarılması, bölgesel yapılanmada bir değişiklik ve ek olarak Doğu Avrupa bölgesinin de kontenjana ilavesi öngörülmüştür[942]. Bu konuda bir sonuç alınamamasına rağmen aynı tasarı 5 Ocak 2006 tarihinde tekrar sunulmuştur[943]. Başlangıçta 27 ülkenin girişimi söz konusuyken, sonrasında üç imzacı devlet olan Brezilya, Almanya ve

[940] Chesterman, "The Outlook for UN Reform", op. cit., s. 6.
[941] Ibid.
[942] Draft Resolution on Security Council Expansion, UN Doc A/59/L.64 (2005), para 1.
[943] Draft Resolution on Security Council Expansion, UN Doc A/60/L.46 (2006).

Hindistan dışındaki devletler gayret göstermemiş, Japonya ise gelecekte oluşacak daha uygun koşulları beklemeye başlamıştır[944].

Bununla birlikte Rusya ve Çin; Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika'nın uluslararası ilişkilerdeki öneminden dolayı, onların BM'de daha büyük oynama isteklerini ve beklentilerini anlamakta ve desteklemektedirler[945]. Hindistan, bu ifadelerin altını çizerek; Rusya ve Çin'in, Hindistan'ın Güvenlik Konseyi'nde oynamak istediği rolü desteklediklerini ifade etmiştir[946]. 22 Haziran 2011 tarihli konuşmasında BM Genel Sekreteri Ban ki-Moon Güvenlik Konseyi'nde reform çalışmalarının vadesinin geçtiğini ve bir şeyler yapılması gerektiğini belirtmiş, üye devletleri müzakerelerin sürdürülmesi konusunda cesaretlendirmiştir. Yayınlanan bildiride adalete uygun bir temsilin yaratılmasından söz edilmiştir[947].

2009 yılında yayınlanan Genel Sekreter'in raporunda, açık bir şekilde 20. yüzyılda yaşanan bazı katliamlara cevap verme konusunda Güvenlik Konseyi'nin başarısız olduğu ifade edilmiştir. Bu raporda koruma sorumluluğunun uygulanabilmesinin çok daha geniş bir katılımı gerektirdiği söylenmekle beraber, Güvenlik Konseyi'nin de zamanında alınan, kararlı eylemle bu ihtiyaçları karşılaması gerektiği vurgulanmıştır.[948].

BM sisteminde yapılması gereken reformların iki yeniliği kapsaması gerektiği de ifade edilmiştir. Birincisi uluslararası bir yargı organının kurulması, ikincisi düzenli bir BM silahlı gücünün bulundurulmasıdır. Bu yargısal organ BM Güvenlik Konseyi'nden daha güçlü olmamakla beraber, Güvenlik Konseyi'nin tıkandığı durumlarda alternatif olabilir ve devlet içi insancıl krizlere yönelik olarak kullanılabilir. Önerilen, devlet içi yaşanan insancıl krizlere ne şekilde cevap verileceği konusunda Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisinin ve oluşumunun değiştirilmesidir[949].

Kısaca söz konusu reform önerilerini şu şekilde de özetleyebiliriz: a) Güvenlik Konseyi'ndeki sürekli üyelerin veto yetkisi kaldırılabilir veya Güvenlik Konseyi'nin üye sayısı küresel düzeydeki kültürel, ekonomik ve siyasî çoğulculuğu yansıtacak şekilde arttırılabilir. b) Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında ikincil rol oynayan BM Genel Kurul'u, Güvenlik Konseyi'nin yerine harekete geçebilir. Aynı şekilde veto sisteminin

[944] Chesterman, "The Outlook for UN Reform", op. cit., s. 7.
[945] Ibid., s. 8.
[946] Ibid.
[947] SG Off-the-Cuff, 22.06.2011, available at http://www.un.org/apps/sg/offthecuff.asp?nid=1869, (e.t. 20.01.2015).
[948] Hehir, The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention, op. cit., s. 225.
[949] Ibid., ss. 232-233.

bütünüyle kalkması günümüz sisteminde olanaklı gözükmese bile, nitelikli bir çoğunluğun arandığı sisteme geçilebilir. Konsey'in bir ülkeye yönelik olarak almış olduğu yaptırım kararı ya da askeri zorlama tedbiri söz konusu olduğunda, bu kararın BM Genel Kurulu'nun üçte ikisince onaylanması şartı getirilebilir. c) BM Kurucu Antlaşması'nda yapılacak bir değişiklikle Güvenlik Konseyi kararlarına karşı yargı yolu açılabilir.

BM bünyesinde önerilen bütün reform girişimlerine rağmen, bunların hukuken faydasız olduğu, diğer uluslararası meseleleri de kapsayan bütüncül çözümler üretilmediği sürece bir sonuç vermeyeceği ifade edilmiştir[950].

Burada bütünüyle BM sisteminin değişmesinden çok gelişime açık bir evrimden söz edilebilir. Gerçekte BM Antlaşması yaşayan bir araçtır, yeni ihtiyaçlar çerçevesinde sürekli uyarlanabilir ve yorumlanabilir. BM Antlaşması'nın dogmatik bir şekilde savunulması BM'nin amaçlarını sağlayabilmesi açısından fayda getirmeyecektir. BM'nin kurumsal ve hukuksal evriminin gözardı edilmesi ve bu çerçevede kuvvet kullanılmasına ilişkin maddelerin katı bir şekilde uygulanması koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanmasına da katkı sağlamayacaktır. Bu çerçevede Yüksek Düzey Panel'inde ve Annan Raporu'nda ifade edilen şekilde BM'yi de kapsar şekilde "*uluslararası hukukun insancıllaştırılması*" gerekmektedir[951].

Özellikle uluslararası hukukun uygulanması ve devlet içi krizlere cevap anlamında varolan sistemin oldukça güçsüz olduğu bir gerçektir. Bu yetersizliği aşmanın çeşitli seçenekleri mevcuttur. Ya düzeni sağlamak için uluslararası toplum uluslararası bir güç oluşturacaktır ya da izin verilen devletler bu fonksiyonu gerçekleştirecektir. Son seçeneğin uygulandığı durumlarda barışı koruma konusunda kendini bu göreve tayin eden devletler ortaya çıkmış bu da uluslararası düzen açısından tatmin edici sonuçlar doğurmamıştır[952].

Uluslararası barış ve güvenliği neyin tehdit ettiğine ilişkin takdir yetkisinin denetlenememesi ve oldukça geniş olması Güvenlik Konseyi açısından en önemli sorunsallardan brini oluşturmaktadır. Bu konuya ilişkin verilebilecek en iyi örnekler Güvenlik Konseyi'nin "silahlı saldırı" olarak tanımlanabilecek durumlarda vermiş olduğu kararlarda görülebilir. Örneğin, Irak'ın 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgalinde, Güvenlik

[950] Hilpold, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations –A New Step in the Devolopment of International Law?", op. cit., s. 65.
[951] Ibid., s. 68.
[952] A. Watts,"The Importance of International Law", *The Role of International Law in International Politics*, Ed: M.Byers, Oxford University Press, Oxford, 2001, s. 7.

Konseyi, uluslararası barış ve istikrarın tehlikeye düşürüldüğü gerekçesiyle, BM Kurucu Antlaşması'nın VII. Bölümü uyarınca kararlar alırken, İsrail'in 12 Temmuz 2006 tarihinde Lübnan'a yönelik saldırısı karşısında bir ay hareketsiz kalmış, daha sonra aldığı 1701 sayılı kararda[953] İsrail saldırganlığını açıkça kınamaktan dahi çekilmiştir[954]. Bu örneklerden de açıkça anlaşılacağı üzere, Güvenlik Konseyi'ne BM Antlaşma'sı uyarınca uluslararası krizlere ilişkin geniş takdir yetkisi verilmesi, Güvenlik Konseyi'ni uluslararası krizlere ilişkin standart bir yapı oluşturmaya zorlamamaktadır[955].

Maalesef BM, Batılı egemen güçlerin yasal güç kullanımı konusunda küresel bir tekel oluşturmasına imkan sunan bir organdır. Bu organın bugüne dek hemen hemen hiçbir zaman Batılı devletler grubunun çıkarlarıyla çatışan bir yaptırım ya da askerî müdahale kararına imza atmadığı görülmektedir[956].

Bu bağlamda, BM'nin kurumsal yapısı ve Güvenlik Konseyi'nde değişiklik beklemenin son derece güç olduğu söylenebilir. Sistem düzeyinde bu tür büyük çaplı değişikliklerin Dünya savaşı, küresel düzeyde bir ekonomik kriz gibi önemli sarsıntı zamanlarında gerçekleşmiş olması, bu tarih göz önüne alındığında, büyük çaptaki değişiklikleri bekmenin zor olduğunu göstermektedir.

VIII. KORUMA SORUMLULUĞU ÇERÇEVESİNDE ÖRNEK OLAYLAR

A. Darfur

Sudan'ın başkenti Hartum'un 1300 km. batısında bulunan Darfur[957] bölgesinde 2003 yılının başından itibaren silahlı çatışmalar meydana gelmeye başlamıştır. Kabilelerden oluşan

---

953 S/RES/1701, 11.08.2006. http://www.unsco.org/Documents/Resolutions/S_RES_%201701%282006%29.pdf. (e.t. 23.02.2014)

954 Aral, "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik", op. cit., s. 18.

955 Ibid.

956 B. S. Chimni, "International Institutions Today: An Imperial Global State in the Making", European Journal of International Law, Volume 15, No 1, 2004, s. 16.

957 Buradaki çatışmaların temeline bakıldığında sorunun kaynağında büyük bir toprak kavgası yatmaktadır. Yerleşik olan Afrikalı çiftçilerin topraksız olan göçebe Arap kabileleriyle 1970'li ve 1980'li yıllarda kökenleri daha eski tarihlere dayanan daha da artarak devam eden bir çatışması vardır, çünkü bu topraksız göçebe Arap gruplar kurak mevsimde su için güneye göç etmektedirler. Zaten kıt kaynaklar için yapılan bu mücadele, kuraklık ve çölleşme nedeniyle verimli toprakların kaybedilmesiyle daha da keskinleşmiştir. Bu çerçevede Arap olmayan topluluklar, hükümetin varolan sorunları çözmek yerine Arap kabileleri silahlandırdığından şikayet etmeye başlamışlardır. 1980 ler ve 90'larda hükümet ve hükümet destekli milisler, Afrika kabilelerini yerinden etmek, köleleştirmek, öldürmek ve köylerini basıp yağmalamak gibi eylemlerde bulunmuşlardır. Geçmişten gelen sorunun tekrar alev almasıysa, 2003 yılının Şubat ayında iki Afrikalı asi grubun Sudan Özgürlük Ordusu (SLA/M) ve Adalet ve Eşitlik Hareketi'nin (JEM) hükümet güç ve yapılarına saldırmaya başlaması ve Sudan hükümetinden Darfur'daki sosyo-ekonomik ve etnik marjinalleştirmeyi bitirmek için önlemler talep etmesiyle gerçekleşmiştir. Bu grupların Sudan hükümetinden talepleriyse; iktidara ortak olmak ve Arap militanları ile onların silahlı

nüfus yapısına bakıldığında Darfur'un orta kesminde yaşayan yerleşik nüfus Afrikalı etnik gruplardır. Göçebe ya da yarı göçebe olan gruplar ise çoğunlukla Araptır ve Darfur'un kurak kuzey kesminde yaşarlar. Darfur'daki çatışmalar etnik, ekonomik ve politik sebeplerden kaynaklanmıştır.

2003 yılının şubat ayında Güney Sudan'ın Darfur bölgesinde bulunan Sudan Özgürlük Ordusu gelişmemiş ve ayrımcılığa uğramış siyah bölgesinde "Arap" diye nitelendirilem merkezi yönetime karşı saldırılarda bulunmuştur. Hükümette kendi güçleri ve destekledikleri Janjavid (Arap milisler) adı verilen milislerle köylere yönelik saldırılarda bulunmuştur. Çatışmalar çok hızlı bir şekilde yayılmış ve Nisan ayının sonunda siviller köylerinin Janjavid milisleri tarafından saldırıya uğraması sonucu Çad'a kaçmıştır[958]. Bu saldırılar pek çok gözlemciye göre; belirli gruplara yönelik (Fur, Zaghawa ve Masalit) etnik temizliği hedeflemektedir. Sivillere yönelik bu saldırıların amacı onları yerlerinden etmektir[959].

Yaşanan olaylara bakıldığında El Beşir hükümetinin tek sorumlu olarak değerlendirilmesi gerçekçi değildir. Sorunun tarihi köklerine bakıldığında Sömürgeciliğin acı mirası burada da kendini göstermektedir. Bunun dışında yakın tarihli etkenlerde; 1987 ile 1989 yılları arasında kabilleler arasında yaşanan iç çatışma, Çad'daki iç savaş, çevresel kriz, isyancı grupların savaş suçları bu resmin diğer parçalarıdır[960].

Devam eden olaylar sonucunda, 8 Nisan 2004 tarihinde uluslararası baskılar neticesinde taraflar arasında ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Bu ateşkes antlaşmasının uygulanması için, Afrika Birliği Sudan Misyonu (AMIS / African Union Mission in Sudan) görevlendirilmiştir. AMIS'e lojistik desteği ise NATO sağlayacaktır[961].

11 Haziran 2004 tarihinde Güvenlik Konseyi'nden oybirliğiyle çıkan 1547[962] sayılı karara göre; Konsey bir barış operasyonunu düzenleme ve Sudan'ın güneyinde bir barış

---

güçlerinin desteklenmemesidir. Hükümet ise buna asilere saldırabileceği tehditiyle cevap vermiştir. Sorunu daha da ağırlaştıran noktaysa, bağımsız kaynaklarca doğrulandığı üzere hükümetin Arap göçebe gruplarından toplanan Jancavid adı verilen milislerle askeri ve siyasi işbirliğinin bulunmasıdır. Bu çatışmalı süreçte köylere yapılan saldırılar, yağma, yıkım, hukuka aykırı tutuklama, işkence, insanlığa aykırı muamele, kitlesel katliamlar ve tecavüzler her yerde görülmüş, yaşananlardan Darfur halkının bütünü etkilenmiştir. Bu çatışmalı süreçte Darfur'da yaşamı sürdürmek için gerekli olan tüm kaynaklar ve ekonomi yok edilmiş, 2006 yılında çatışma Çad'a sıçramıştır. Bu çatışmaların patlak verdiği tarihten itibaren 35 bini doğrudan, 80 bin veya 265 bini dolaylı yollardan 300 bine yakın insan hayatını kaybetmiştir. Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", op. cit., ss. 68-69.

[958] Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., ss. 20-21.

[959] K. Mills, "Vacillating on Darfur: Responsibility to Protect, to Prosecute, or to Feed", Volume 1, No 4, Global Responsibility to Protect 1, 2009, s. 543.

[960] Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., s. 273.

[961] Demirel, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Dünya Barışı*, op. cit., s. 327.

[962] S/RES/1547, 11.06.2004. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1547(2004). (e.t. 08.02.2014)

antlaşmasının yapılması konusunda isteksiz davranmıştır. Kararda, Sudan'ın egemen haklarına vurgu yapılmıştır[963].

Güvenlik Konseyi 30 Temmuz 2004 tarihinde 1556 sayılı kararı almıştır. Güvenlik Konseyi ilk defa bu kararla Sudan'daki durumu uluslararası barış ve güvenliği tehdit edici olarak değerlendirmiştir. Kararda geniş kapsamlı bir silah ambargosu uygulanması da önerilmiştir. Bununla özellikle hedeflenen Janjavid milisleridir. Konsey 1556 sayılı kararında insan hakları ihllalleri, insancıl krizler ve özellikle sivillere saldırılması karşısında dehşet duyduğunu ifade etmiştir. Konsey özellikle Janjavid milislerini sivil halka karşı saldırı eylemleri, halkın yerlerinden yurdundan çıkarılmaları, etnik ayrıma dayanan ve kadınlara yönelik şiddet eylemleri nedeniyle kınamıştır. Hükümetten Janjavid milislerinin silahlandırılmasına son verilmesi ve Janjaweedler arasında bulunan uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları ihlallerinin sorumlularının hesaba çekilmesi istenmiştir[964].

Bu bağlamda, 1556 sayılı karar etkili bir karar olarak değerlendirilmemiştir. Janjavid milislerinin silahsızlandırması konusunda yetersiz ve isteksiz olsa bile sorumluluğun Sudan hükümetinde olduğu değerlendirilmesi yapılsa bile, en iyi çözüm yolunun Afrika Birliği'nin hükümetle işbirliğinin tavsiye edilmesi olduğu belirtilmiştir[965]. ABD'ye göre ise ısrarlı bir şekilde Sudan hükümeti 1556 sayılı kararı ihlal etmiştir[966].

Bu karara ilişkin önemli gelişmelerin kaydedilmemesi üzerine Güvenlik Konseyi 18 Eylül 2004 tarihinde 1564 sayılı kararı almıştır. Konsey kararında, özellikle Janjavid milislerinin silahsızlandırılması ve aynı şekilde insan hakları ve insancıl hukuk ihlalleri yapan kişilerin belirlenmesi ve bunlara karşı dava açılması konusunda isteklerde bulunmuştur. Hükümet ve isyancı gruplardan, insancıl yardım malzemelerinin Sudan içinde ve Sudan sınırlarında, havadan ve karadan yardıma muhtaçlara ulaşmasına engel olmamaları ve insancıl yardım kuruluşlarında çalışan personelin işlerini yapmalarının engellenmemesi istenmiştir. Sudan hükümetinden, Darfur'daki uluslararası hukuk ihlallerini cezalandırma konusunda artık adım atması ve sorumluların özellikle Janjavid milislerinin yaygın insan hakları ve insancıl hukuk ihlalleri sebebiyle hesaba çekilmeleri, şiddet ve işkencenin sona erdirilmesi istenmiştir.

[963] Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., s. 41.
[964] S/RES/1556, 30.07.2004. org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1556(2004), (e.t. 08.02.2014); Demirel, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Dünya Barışı*, op. cit., ss. 327-329.
[965] Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., s. 46.
[966] Ibid., s. 47.

1564 sayılı kararla Güvenlik Konseyi BM Genel Sekreteri'nden, Darfur'daki uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları ihllalerinin araştırılması ve soykırım suçunun işlenip işlenmediğinin tespit edilmesi; eğer böyle bir durum tespit edilmişse, eylemin sorumlularının belirlenmesi ve bu kişilerin sorguya çekilmesi için uluslararası bir komisyon kurulmasını istemiştir[967].

1564 sayılı kararda bir çok unsura değinilmesine rağmen karar etkili olamamıştır. İlk olarak pek çok devlet Sudan'a karşı alınan zorlama önlemlerin yasallığı konusunda derin kuşkular taşımıştır. Cezayir bu durumu Sudan'ın egemenliğine yönelik kabul edilemez bulmuştur[968]. Rusya, Çin ve Pakistan'a göre bu yaptırımlar Darfur'daki durumu daha kötüye götürecektir.[969] Karara destek vermesine rağmen Brezilya'da özellikle Bölüm VII'ye vurgu yaparak bütün taraflar açısından yanılma riskine ilişkin endişelerini dile getirmiştir[970]. Libya ve Mısır, Sudan'ın egemenliğine vurgu yaparak; "*Herhangi bir ülkeye yapılacak dış müdahalenin Afrika'nın sorunu*" olduğunu söylemişlerdir[971].

Konsey 2004 yılının kasım ayında almış olduğu 1574 sayılı kararında Darfur'daki sivil halkı koruması konusunda hükümetin sorumluluğunu tekrar hatırlatmıştır[972].

1564 sayılı karar uyarınca kurulan komisyon 25 Ocak 2005 tarihinde raporunu sunmuştur. BM İnsan Hakları Komisyonu'nun Darfur'daki olayları araştırmak için kurduğu bu komisyonda Darfur'da yaşananlar rapora özet olarak şu şekilde yansımıştır. Darfur'a ilişkin olarak insan hakları ve insancıl hukuk ilkelerinin ihlalinin Sudan askeri güçleri ve Jancavidler tarafından yapıldığı ve raporda açıkça Darfur'da bir korku krallığı yaratıldığı, yaygın işlenen bu suçlardan devletin ve vekillerinin sorumlu olduğudur[973].

Rapor'a göre Sudan'da bir soykırım gerçekleşmemiştir. Komisyon yapmış olduğu üç aylık çalışmada Sudan hükümet birimleri ve sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile görüşmeler yapmış, Darfur'da soykırım dahil olmak üzere bireysel cezai sorumluluğu gerektiren insanlığa karşı suç gibi kategorilerin işlenip işlenmediğini sorgulamıştır. Komisyon, raporda çatışan gruplar olarak hükümet yetkililerini, Jancavidleri ve isyancı

---

[967] S/RES/1564, 18.09.2004. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1564(2004). (e.t. 10.02.2014)
[968] Bellamy, "Responsibilty to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., s. 47.
[969] Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., s. 47.
[970] Ibid.
[971] Ibid.
[972] S/RES/1574, 19.11.2004, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1574(2004). (e.t. 10.02.2014)
[973] Report of the International Inguiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, Geneva, 25 Jan 2005, www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf>. s. 3. (e.t. 11.02.2014).

grupları belirtmiştir. Komisyon bölgede yaşanan çatışmalar hakkında hazırladığı raporda hükümet güçleri ile Jancavidler arasında açık bir ilişkinin var olduğunu belirtmiştir[974].

Sözü geçen rapora göre, Darfur'da ciddi boyutlara varan yer değiştirmeler ve köy yakmaların yaşandığı, yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalanların sayısının 1, 7 milyon olduğu, yakılan ve yıkılan köylerin sayısının 700 üzerinde olduğu bu sayının 2000 üzerinde olabileceği bilgisi vardır[975].

Komisyon raporlarına yansıyan ifadelerde ayrım yapılmaksızın sivillere yönelik saldırılar düzenlendiği vurgulanmış, bu saldırıların failleri olarak da hükümet, hükümet ile işbirliği içindeki Jancavidler ve isyancı gruplar gösterilmiştir. Raporda hükümet güçleri ve Jancavidlerin hedefinin siviller, isyancı grupların hedefinin ise nadiren siviller olduğu belirtilmiştir. Komisyon saldırılara ilişkin varmış olduğu sonuçta, hükümet güçleri ve hükümetin kontrolündeki Jancavidlerin pek çok olayda sivillere saldırdığını, köyleri yakıp yıktığını belirtmiş ve bunun uluslararası hukuk ve insancıl hukuk kuralları ile çatıştığını belirtmiştir. Özellikle genç kızlara yönelik sistematik tecavüz olgusuna değinilmiş, bu eylemlerden büyük oranda Jancavidler sorumlu tutulmuştur[976].

Komisyon raporunda soykırım olayının bazı unsurlarının varlığına değinilmekle beraber, Sudan hükümetinin bir soykırım politikası izlemediği sonucuna varılmıştır[977]. Rapora göre; Darfur'da olanlar Sudan hükümetinin "Afrikalı kabilelerini kısmen ya da tamamen yok etme niyetini" göstermemektedir[978]. Raporda bu niyetin olmadığını göstermek için ortaya konan kanıtlar yeterli gözükmese de Komisyon, soykırım tanımının öznel unsuru olan soykırım niyetinin varlığının Darfur'da ispatlanmadığı sonucuna varmıştır. Fakat buna karşın Sudan hükümetinin sayısız savaş suçu ve insanlığa karşı suç işlediği belirtilmiştir[979]. Sudan koordinatörü olarak BM'de görev yapan Mukesh Kapila'ya göre katliam, Ruanda'da yaşananlarla aynı ölçekte olmasa bile, benzer niteliktedir[980]. Darfur'da yaşanan olaylarla ilgili

[974] Report of the International Inguiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, Geneva, 25 Jan 2005, www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf>.
[975] Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Report of the International Inguiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, para. 225-236.
[976] Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Report of the International Inguiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, para. 237-250.
[977] Report of the International Inguiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, para. 640.
[978] Report of the International Inguiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, para. 641.
[979] Report of the International Inguiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, para. 642.
[980] http://www.hmd.org.uk/resources/stories/dr-mukesh-kapila-cbe, (e.t. 17.03.2014).

kapsamlı bir diğer saha çalışması, ABD Dışişleri Bakanlığı'na bağlı, Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu'nun, Katliamları Belgeleme Ekibi tarafından yapılmıştır[981].

Bu raporda, BM Komisyonu'nun Sudan'da yaşananları soykırım olarak nitelendirmemesi ciddi biçimde eleştirilmiş, 70 bin siyahi Sudanlının çoğu siyah olan bir milletin Araplaştırılması adına örgütlü bir şekilde öldürülmesinin soykırım olarak nitelendirilmemesi halinde neyin soykırım olarak tanımlanacağı sorulmuştur[982].

Darfur'a ilişkin Güvenlik Konseyi tarafından alınanan kararlar 24 Mart 2005 tarihinde alınan 1590 sayılı kararla devam etmiştir. Bu karar uyarınca, VII. Bölüm çerçevesinde barış operasyonunun koordinesi, ateşkesin gözlenmesinde yönetim ve gerekli görüldüğünde sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanılması UNMIS'e bırakılmıştır[983].

Güvenlik Konseyi; 29 Mart 2005 tarihinde almış olduğu 1591[984] sayılı kararında, Aralık 2004 ve Ocak 2005 tarihleri arasında Janjavid milislerinin silahsızlandırılmasının sağlanamamasını insancıl hukuk ve insan hakları ihlallerinin sorumlularının hesaba çekilmemesini kınamıştır. Ayrıca Konsey, kararında Sudan hükümetinin yerleşim yerlerini havadan bombalamasını ve isyancıların köylere saldırmasını kınamıştır. Konsey 2004 yılında imzalanan ateşkes anlaşmasının düzenli olarak ihlal edildiğini tespit etmiştir. Hükümetin hala Janjavid milislerini etkisiz hale getirmemiş olması sebebiyle, Güvenlik Konseyi kişilere karşı seyahat yasağı getirmiş ve devletin malvarlığını dondurma kararı almıştır. Güvenlik Konseyi Darfur krizinde devlet yönetimindeki bireylere karşı yaptırım kararı alırken, insan hakları ihlallerine dayanmıştır. Devlet dışı aktörler ve ordu mensupları da yükümlülük altında sayılmıştır[985].

Hükümeti suçlayan bu raporlara rağmen, Sudan Hükümeti suçlamaları kabul etmemiş, Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir'de, olayların soykırım olarak

---

[981] Çakmak, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Darfur Krizine Müdahil Olması ve ABD'nin Süper Güç Olarak Limitleri", op. cit., s. 51. Bu ekip resmi görevlilerin yanı sıra sivil toplum örgütlerinden uzmanlardan oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında 2004 yılının temmuz ve ağustos aylarında Sudan'ın komşusu Çad'a sığınan Darfurlu 1000'den fazla mülteciyle görüşmeler yapılmıştır. Sorulara cevap verenlerin yarısı köylerinin yakılmasında Hükümet güçlerinin Jancavidlerle beraber hareket ettiğini, üçte ikisi köylerinin havadan bombalandığını, beşte dördü ise köylerinin bütünüyle imha edildiğini belirtmiştir. Görüşmelere katılanlar Jancavidlerle hükümet güçlerini aynı şekillerde tanımlamışlardır. Mültecilerin % 60'ından fazlası aile üyelerinden en az birinin atlılar tarafından öldürüldüğünü belirtmiştir. Çakmak, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Darfur Krizine Müdahil Olması ve ABD'nin Süper Güç Olarak Limitleri", op. cit., s. 51.

[982] Linda Chavez, "The UN Become Irrelevant", Human Events, Volume 61, No 5, Şubat, 2005.

[983] S/RES/1590, 24.03.2005; http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1590(2005) (e.t. 12.02.2014); Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., s. 50.

[984] S/RES/1591, 29.03.2005; http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1591(2005), (e.t. 12.02.2014).

[985] Demirel, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Dünya Barışı*, op. cit., ss. 332-337.

nitelendirilemeyeceğini, kabileler arası bir çatışmanın yaşandığını belirtmiştir[986]. Sudan hükümeti olayların abartıldığını ve hükümetin gerekli tedbirleri aldığını ve daha fazla zamana ihtiyaçları olduğunu bildirmiştir. Sudan hükümeti bu anlamda, Darfur'da evlerinden ayrılanların dönebilmeleri için bir takım tedbirler almış, bölgedeki polis gücünü arttırmıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Sudan özel temsilcisi Darfur'daki kamplarda güvenlik durumunun iyiye gittiğini söyleyerek, hükümetin dolaylı da olsa güvenliği sağlama yönündeki çabalarının olumlu sonuç verdiğini belirtmiştir. Bütün bu çabalar uluslararası toplumun Sudan'ın iç işlerine karışmasının önlenmesi olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık raporlar isyancıların sorumluluğuna ilişkin ifadelere yer vermemeleri nedeniyle eleştirilmiştir[987]. Hatta, Darfur'daki militanların iktidarı ve zenginliği paylaşmak amacıyla insancıl müdahale konusuna dikkat çekmek için bir strateji uyguladılakları da iddia edilmiştir[988].

Bununla birlikte raporlara yansıyanlardan anlaşıdığı kadarıyla Darfur'da uluslararası hukuk kurallarına aykırı ve uluslararası sistemin istikrarı açısından uluslararası müdahaleyi gerektiren suçların işlendiği söylenebilir. Kitlesel çapta ve belli bir plan dahilinde gerçekleştirilen katliamlar, kitlesel tecavüz ve yerinden etme uluslararası suç kapsamına girmektedir. Bu suçlar işlendiği takdirde bu suçların önlenmesi ve faillerin cezalandırılması veya yargılanması konusunda sorumluluk temel olarak suçların işlendiği ülkeye aittir. Darfur özelinde ise Sudan hükümetinin bunları yerine getirmediği daha da ötesi bunları teşvik ettiği söylenebilir.

Darfur örneğinden yaşananlara bakıldığında; insancıl müdahalenin veya koruma sorumluluğunun BM Güvenlik Konseyi tarafından BM Antlaşması'nın 39. maddesi uyarınca VII. Bölüm çerçevesinde alınanacak barışa yönelik bir tehdit ya da barışın bozulması niteliğindeki bir kararla uygulanmasının söz konusu olabileceğidir. Böyle bir karar o tarihlerde alınabilseydi bunun yasallığı dışında meşru olduğu da kolaylıkla söylenebilirdi.

Darfur'a yönelik müdahalenin yasallığı şu anlamda da söz konusu olabilirdi: Bölgesel örgütlerde BM Antlaşması'nın 53. maddesi uyarınca Güvenlik Konseyi'nin onayına bağlı olarak müdahalede bulunabilirler. Darfur örneğinde bu nitelikteki örgüt Afrika Birliği'dir. Afrika Birliği Antlaşması'nın 4. maddesinin h paragrafı savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçları önlemek için üye devletlerden birine müdahale edilebileceğini düzenlemiştir. Bu

[986] Çakmak, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Darfur Krizine Müdahil Olması ve ABD'nin Süper Güç Olarak Limitleri", op. cit., s. 52.
[987] Scott Straus, "Darfur and the Genocide Debate", Foreign Affairs, Volume 84, No1, January-February, 2005, s. 123.
[988] Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., ss. 23-24.

maddenin uygulanması ise Afrika Birliği'nin olanakları düşünüldüğünde çok da kolay görünmemektedir. Nitekim Güvenlik Konseyi'nin onayıyla gönderilen 7000 kişilik personel söz konusu teknik ve lojistik desteklerin yetersizliği nedeniyle olumlu sonuç alamamıştır[989]. NATO ise bu süreçte Afrika Birliği gücüne teknik anlamda destek verirken askeri anlamda müdahalede bulunmamıştır[990]

Afrika Birliği'nin Sudan'daki misyonuna bakıldığında; 2004 yılının temmuz ayında, Afrika Birliği tarafından sivillerin korunması amacıyla gözlemci statüsünde küçük bir birlik Darfur'a gönderilmiştir[991]. 9 Haziran 2004 yılında yapılan barış anlaşmasının gözlemlenmesi de bu heyetin görevleri içerisindedir. Aynı zamanda Sudan hükümeti Güvenlik Konseyi'nin asker gönderimine ilişkin tüm kararlarına şiddetle direneceğini söylemiş ve barış gücü askerlerine karşı kuvvet kullanılabileceği tehditinde bulunmuştur[992]. Başlangıçta Afrika Birliği dokuz ülkenin oluşturduğu 3000 asker göndermiştir. 2004 yılının Ağustos ayı ortasında Ruanda Başbakanı Kagame eğer gerekli görülürse 154 askerin ısrarlı bir şekilde sivillerin korunması konusunda kuvvet kullanabileceğini belirtmiştir[993]. Sudan Hükümeti ise bu yorumu reddetmiştir. Dönemin Sudan Dışişleri Bakanı Abdelwehad Nejeb, ısrarlı bir şekilde bu misyonun amacının gözlemcileri korumak olduğunu belirtmiştir. Sivilleri koruma görevinin açık bir şekilde Sudan hükümetine ait olduğu vurgulanmıştır[994]. Nijerya'da bu görüşü desteklemiş misyonun görevinin sadece Afrika Birliği gözlemcilerini korumak olduğu, operasyonlarında Sudan hükümetinin onayıyla yapılabileceğini vurgulamıştır[995]. Sudan hükümeti sivillerin korunması konusunda, rıza göstermezse bile AMIS vasıtasıyla yakın bulunan noktalarda sadece sivillerin korunmasının AMIS tarafından sağlanabileceğini söylemiştir[996].

Bununla birlikte, Afrika Birliği'nin gerçek anlamda test edileceği yer olan Darfur'da açık bir başarısızlığa uğradığı görülmektedir. Bütün bu süreçte açıkça ortaya çıkan şey, Afrika

[989] Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", op. cit., s. 71.
[990] Ibid.
[991] Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., s. 43.
[992] Ibid.
[993] Human Rights News, "Darfur: Rwandan Troops to Protect Civilians", Human Rights Watch, New York, 17.08. 2004, hrw.org/english/docs/ 2004/08/17/darfur9241.htm, (e.t. 20.01.2015).
[994] Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., ss. 43-44.
[995] Human Rights News,"Darfur: African Union Must Insist on More Troops", Human Rights Watch, New York, 20.08. 2004; hrw.org/english/ docs/2004/08/20/darfur9251.htm., (e.t. 20.01.2015).
[996] Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., s. 44.

Birliği'nin finansal ve lojistik açıdan yetersiz olduğudur. Bu süreçte AMIS raporlarında ateşkes anlaşmasının bozulduğu ve aciz kalındığı yer almıştır. 20 Aralık 2004 tarihinde Nijeryalı general Okonwo hükümet güçlerinin köyleri bombaladığını bildirmiştir. Bir kaç gün sonrada dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan Dünya'nın, Darfur'da barışın sağlanması için bir şey yapmadığını belirtmiştir. AMIS'te sivilleri koruma konusunda yetersiz olduğunu ve ümit edilenden daha az asker olduğunu belirtmiştir. 2005 yılında da durum düzelmemiştir. 2005 yılının şubat ayında Genel Sekreterin Sudan özel temsilcisi Jan Prank, AMIS'in fazla küçük ve Darfur'da sivilleri koruyacak bir yapıda olmadığını söylemiştir[997]. Ayrıca, AMIS birliklerinin azaltılması sonucunda isyancı birlikler, yerli Darfur halkının yanı sıra bu birliklere de saldırmışlardır[998].

Bununla birlikte Afrika kıtasının bölünmüşlüğünü en iyi şekilde anlatan olaylardan biri de 2006 yılının temmuz ayında başlayan Darfur'un çeşitli yerlerinde yapılan ve çok çeşitli grupların katıldığı toplantılardır[999]. 2007 yılının temmuz ayında El Fasher'de yapılan toplantılarda büyük çoğunluk dış müdahale çağrısını Afrika Birliği dışındaki güçlere yapmıştır. Bu Afrika Birliği açısından bir şok etkisi yaratmıştır. Pek çok katılımcı tarafından problemin temel nedeni olarak Afrika Birliği görülmüş, BM'nin büyük olasılıkla etkin bir çözümün kaynağı olabileceği ifade edilmiştir[1000]. Bu yaklaşımın gerekçesi, Afrika hükümetlerinin pek çok diktatöre sahip olması, BM'nin ise demokratik bir çok üyeye sahip olmasıdır, ayrıca BM üyelerin merhamet sahibi olduğu bile dile getirilmiştir[1001].

Açıkça tekrar belirtmek gerekirse Darfur'da yaşananlar bağlamında Afrika Birliği'nin başarısız olduğu ve Afrika Birliği Antlaşması'nda yer alan müdahale ilkesinin ihanete uğradığı, Afrika Birliği'nin zamanında müdahale etmemesi sonucu pek çok insan ve köyün yok olduğu ve bölgede çok sayıda mülteci kampının kurulduğu görülmüştür. Afrika Birliği Darfur'da kavgaları gözlemlemiş fakat bunları durdurma konusunda bir şey yapmamış ve Afrika Birliği liderleri bu süreçte Ömer El Beşir'e kapalı destek vermekle suçlanmışlardır[1002].

---

[997] Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., ss. 44-45; Hennie Strydom, "The African Union and The Responsibility to Protect", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sanchin and Masa Kovic Dine, GV Zalozba, Publishing House, Ltd, Ljubljana 2013, ss. 405-406.
[998] Okechukwu, op. cit., s. 599.
[999] Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., s. 295.
[1000] Ibid.
[1001] Ibid.
[1002] Okechukwu, op. cit., ss. 597-598.

Diğer taraftan BM'de gerekli desteği sunamamıştır. Afrika Birliği yiyecek, kamp ve su gibi yaşamsal ihtiyaçların karşılanması konusunda da başarısız olmuştur[1003].

Koruma sorumluluğunun geçtiği belgelere baktığımızda, Darfur'da yaşananların bu sınırı aştığını söyleyebiliriz. Bu sorumluluğun asıl sahibi olan Sudan hükümetinin ise bu sorumluluğu ihlal ettiği, etnik temizliği ve saldırıları gerçekleştiren Jancavidleri engellemediği ve en azından bu yönde gerekli çabaları ortaya koymadığı ilgili raporlarda açıklanmıştır.

Bu bağlamda bakıldığında; 2003 yılında patlak veren Darfur Krizi koruma sorumluluğu ilkesi açısından başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu da güçlü devletlerin stratejik olarak önemsiz bölgelerde bu ilkenin uygulanması konusunda gönülsüz oldukları savını beraberinde getirmiştir. Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ni de ilgilendiren bu çatışmada 2004 yılından itibaren Güvenlik Konseyi'nin çeşitli yaptırım kararları alması, sivil halkı korumak açısında barış operasyonu yapılmasına yetki verilmesi, Sudan Başkanı hakkında UCM'de dava açılmasına rağmen, temel problem alınan bu önlemlerin oldukça yavaş uygulanması ve savunmasız nüfusu koruma konusunda yeterli güvencelerin sağlanamamasıdır[1004].

2004 yılının nisan ayında BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Darfur'la ilgili, açık bir şekilde bir terör dönemi yaşandığını (korku krallığının olduğunu), bununda hükümet ve denetimindeki militanlar tarafından gerçekleştirildiğini bildirmiştir. Buna rağmen BM Güvenlik Konseyi harekete geçmemiştir[1005].

14 Haziran 2008 tarihinde UCM savcısı Sudan devlet başkanı El Beşir hakkında soykırım suçu işlemek için komplo kurmak dahil diğer savaş suçlarıyla ilgili olarak tutuklanması başvurusunda bulunmuştur. Savcının iddialarının temel dayanak noktasını 2003 ile 2004 yılları arasında yaşananlar oluşturmaktadır[1006].

Sonuç olarak; Dünya Darfur krizinde bütün taahütlere rağmen sessiz kalmıştır. Güvenlik Konseyi 2004 yılına kadar bir karar alamadığı gibi bu konuda çelişkili davranmıştır. Bir taraftan Sudanlı yöneticilere ilişkin almış olduğu pek çok ciddi önlem başarısızlıkla sonuçlanmış, diğer taraftan sivillerin korunmasına ve insancıl yardıma ilişkin kuvvet

[1003] Ibid., s. 599.
[1004] Bellamy, "The Responsibility to Protect –Five Years On", op. cit., s. 153.
[1005] Hehir, *The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, op. cit., s. 219.
[1006] International Criminal Court İnvestigations Sudan, http://www.globalpolicy.org/International-justice/the-International-criminal-court/icc-investigations/darfur-sudan.html, (e.t. 11.01.2014); Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and The War on Terror*, op. cit., s. 273.

kullanılması konusunda isteksiz davranmıştır[1007]. Bunun dışında 31 Mart 2005 tarihinde alınan 1593[1008] sayılı karar Darfur olayının UCM'sine yönlendirilmesi anlamında önemli bir adımdır[1009].

Bütün bu yaşananlar Darfur'da koruma sorumluluğu ilkesinin başarısız ve hayata geçirilemediğinin örneğidir. Darfur'daki olaylar neticesinde on binlerce insan öldürülmüş, on binlercesi de yerinden yurdundan olmuştur. Burada sorumlu olayları önleme ve failleri cezalandırma konusunda gerekli iradeyi sergilemeyen ya da sergilemek istemeyen Sudan hükümetidir. Olaya ne şekilde bir ad verilirse verilsin söz konusu olan yaşanan yoğun insan hakları ihlalleri ve bu yaşananlarda Sudan hükümetinin payıdır[1010]. Bu olay bağlamında, Batılı devletlerin, Darfur halkını kurtarmak için askerlerini riske etme konusunda hazır olmadıkları görülmüştür[1011].

Son olarak Darfur olayına ilişkin en önemli eleştirilerden biri şudur: Koruma sorumluluğu ilkesinin başlangıçtaki bu başarısız uygulaması isyancıların mücadeleyi sürdürmesini cesaretlendirmiş ve bir büyük müdahale arayışı umutuna itmiştir. Bunun trajik sonucu acı çeken sivillerin durumunun daha da kötüleşmesidir. 2006 yılında ABD'nin aracılığıyla Sudan hükümeti ile bir barış anlaşması imzalanmştır[1012], fakat isyanın ana gövdelerinden iki grup bu sürece katılmamıştır. Bu gruplar bir takım ek imtiyazlar ve Bosna benzeri bir yabancı müdahale istemişlerdir. Bu kopma süreci isyanın daha da parçalanmasını tetiklemiş, barış süreci bozguna uğramış ve şiddet tekrar sahneye konulmuştur. Bu gerçekler ışığında, isyancıların savaş alanında bir zafer kazanma olasıklarının olmadığı, onlar açısından tek akla yatkın sonuçun barış sürecini reddederek, koruma sorumluluğu ilkesi altında geniş bir uluslararası müdahaleyi umut etmeleri olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun sonucu ortaya çıkan bu normun, soykırım benzeri şiddeti azaltacağına ters bir etki ile şiddeti daha da körüklemesidir[1013].

[1007] Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., s. 32.
[1008] S/RES/1593, 31.03.2005. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1593(2005), (e.t. 12.02.2014).
[1009] Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention After Iraq", op. cit., s. 32.
[1010] Çakmak, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Darfur Krizine Müdahil Olması ve ABD'nin Süper Güç Olarak Limitleri", op. cit., s. 53.
[1011] Wheeler and Egerton, op. cit., ss. 131-132.
[1012] Kuperman, "Rethinking the Responsibility to Protect", op. cit., s. 24.
[1013] Ibid.

B. Kenya

Koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanmasına ilişkin, Gürcistan ve Myanmar konusunda ateşli tartışmalar olmasına karşılık, Darfur ve Kenya krizlerinde geniş bir mutabakat söz konusudur. Darfur konusunda uluslararası toplumun başarısız olduğu, Kenya'da ise diplomatik çabaların şiddetin tırmanmasını azalttığı kabul edilmiştir[1014].

30 Aralık 2007 tarihinde yapılan seçimde, seçim konseyi Kibaki'nin liderliğindeki Ulusal Birlik Partisi'nin (PNU- Party of National Unity), Odinga liderliğindeki Demokratik Hareket karşısında (ODM- Orange Democratic Movement) seçimi kazandığını ilan etmiştir. Kibaki (PNU) %47, Odinga (ODM) %44 oy almıştır. Uluslararası gözlemcilerin ve muhalefetin oyların tekrar sayılması çağrısına rağmen, ikinci beş yıl için Kibaki yemin etmiştir. Bu gelişmeler Kibaki'nin oyları kendi lehine manipule ettiğine ilişkin algının çok daha hızlı bir şekilde yerleşmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda Odinga'nın taraftarları seçim sonuçlarını protesto etmiş ve bu protestolar sonucunda adam öldürme, yağma ve tecavüz fiilleri gerçekleşmiştir. Odinga'nın liderliğindeki ODM, Kibaki'nin kontrolünde gerçekleşen seçimlere itiraz etmesine rağmen, yüksek mahkeme bu talebi reddetmiştir[1015].

İlerleyen günlerde şiddet sarmalı çok daha genişlemiştir. Yılbaşı günü çoğu kadın, çocuk ve engellilerden oluşan 39 kişi Kiambaa kilisesinde ODM taraftarlarınca yakılarak öldürülmüştür. Bu şiddet çoğunlukla Kibaki'nin mensubu olduğu Kibaki etnik grubuna yöneliktir[1016]. Bu insanların oylarını PNU'ya verdiğine inanılması onlara yönelik şiddetin nedenidir. Kibaki taraftarlarının buna cevapları karşı şiddet olmuştur. ODM'nin kalesi olan yerlerde insanlar öldürülmüş ve yerinden yurdundan edilmiştir. Bu şiddet olayları çok farklı formlarda gerçekleşmiştir. Bunlar; organize olmayan ve gittikçe büyüyen kendiliğinden şiddet, güvenlik güçlerinin göstericileri dağıtmak için uyguladığı kurumsal şiddet, daha organize bir şekilde silahlı militanların ve suçluların gerçekleştirdikleri politikacılara ve işadamlarına yönelik şiddet ve Kikular tarafından Nairabı, Naivasha, ve Nakuru'da gerçekleştirilen misilleme ve intikam saldırılarıdır[1017].

Bu şiddetin patlak vermesine ilişkin altı çizilenler şunlardır: Yoğun nüfus artışı ve yoksulluk, 42 etnik grup arasında yapılanan bir politik koalisyon, seçkinler tarafından

[1014] Bellamy, "The Responsibility to Protect –Five Years On", op. cit., s. 153.
[1015] Noële Crossley, "A Model Case of R2P Prevention? Mediation in the Aftermath of Kenya's 2007 Presidential Elections", Global Responsibility to Protect, 5, 2013, s. 200.
[1016] Ibid.
[1017] Crossley, op. cit., ss. 200-201.

manipule edilen bir askeri kuvvet, etnik gruplar arasındaki sömürge zamanına dayanan toprak anlaşmazlıkları[1018](rift vadisindeki kalenjin ve kikuyu).

Bu bağlamda tekrar ifade etmek gerekir ki 2007 yılında yapılan seçim sonrası kanıtların gösterdiği, etnik kabileler arasında gerçekten etnik şiddetin artacağına dair politik bir motivasyonun bulunduğudur. Deyim yerinde ise iç savaşa doğru bir sarmal vardı[1019]. Kenya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu raporuna göre şiddet organize ve yöntemliydi, bir askeri disiplin altında gerçekleştiriliyordu[1020].

Bu bağlamda Darfur'un karşıtı olarak, Kenya'da 2007 yılının aralık ayından sonra patlak veren şiddet olayları sonrasında etnik şiddeti sonlandırmaya yönelik diplomatik çabalar koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanmasına ilişkin en iyi örneği oluşturmaktadır. 1500 kişinin ölümü, 300 bin kişinin yerlerinden edilmesine yol açan bu olaylarda, Afrika Birliği'nden seçkin kişiler diplomatik çabaları kooardine etmiştir. Bu sürece Kofi Annan öncülük etmiş, dönemin BM Genel Sekreteri desteklemiştir. Bu süreç Kenya'da en önemli güçleri oluşturan Kenya Başkanı Mwai Kibaki, ve onun ana rakibi Raila Odinga'nın anlaşmasıyla sonuçlanmıştır[1021]. Bu anlaşma sonucunda iktidar paylaştırılmış, çetelerin ve şiddetin dizginlendiği görülmüştür. Kenya örneği başarılı bir diplomatik misyon örneği olarak değerlendirilmiştir. Annan'ın sonradan ifade ettiği gibi Kenya örneği koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanması açısından başarılı bir örnektir[1022].

Kenya örneği koruma sorumluluğu ilkesinin en saf örneği olmakla birlikte, koruma sorumluluğu ilkesinin önleme boyutunun başarılı bir uygulamasıdır. Kenya, insancıl nedenlerle müdahale konusunda yeni yaklaşıma ilişkin bir model olarak görülebilir. Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan önderliğinde Afrika Birliği'nin seçkin üyelerinden oluşan panelin uluslararası girişimleri, buna BM'nin, sivil toplumun, komşu devletlerin sunduğu destek krizin çözümüne ilişkin koruma sorumluluğu ilkesinin başarılı bir uygulamasıdır. Bu arabulucuk sonucunda iki başkan adayı olan Mwai Kibaki ve Raila Odinga arasında anlaşma sağlanmıştır. Böylece seçim sonrası derinleşen kriz başarıyla engellenmiştir[1023].

[1018] Peter Kagwanja and Roger Southall, "Introduction: Kenya – a Democracy in Retreat?", *Kenya's Uncertain Democracy: The Electoral Crisis of 2008*, Ed: Peter Kagwanja- Roger Southall, Routledge, London, 2010, ss. 1-2.
[1019] Crossley, op. cit., s. 199.
[1020] Kenya National Commission on Human Rights, On the Brink of the Precipice: A Human Rights Account of Kenya's Post-2007 Election Violence, 2008, s. 3.
[1021] Bellamy, "The Responsibility to Protect –Five Years On", op. cit., s. 154.
[1022] Ibid.
[1023] Donald Steinberg, "Responsibility to Protect: Coming of Age", Global Responsibility to Protect I, 2009, s. 435; Crossley, op. cit., ss. 192-195.

28 Şubat 2008 tarihinde iktidarın paylaşımını içeren ulusal düzenlemenin imzalanmasıyla sona eren bu şiddet dalgası, o zamana kadar tahminlere göre, 1300 ile 2000 arasında insanın ölümüne 400 ile 600 bin arasında insanın yerinden yurdundan olmasına ve tarımsal üretimin bozulmasına neden olmuştur[1024]. Yoğun ve derin bir insani kriz yaşanmıştır. Uzlaşma, yeniden inşa ve mücadele edenlerin cezasızlığını desteklemek için üç ayrı komisyon kurulmuştur. Bağımsız İnceleme Komisyonu'nun görevi: gelecekte seçimlerin daha iyi olması için tavsiyelerde bulunmak ve seçimlerin araştırılmasıdır. Seçim sonrası şiddeti inceleyen komisyonun görevi: şiddetin nedenleri ve devlet görevlilerinin rolünün soruşturulması ve bunları önlemek için neler yapılması gerektiğidir. Tarihsel haksızlıkları incelemek üzere Hakikat, Adalet ve Yeniden Uzlaşı Komisyonu kurulmuştur[1025].

Kenya örneğinde seçim sonrası yaşananların kitlesel çapta insan hakları ihlallerine ve çatışmalara dönüşmemesi için ince düşünülmüş bir yaklaşım sergilenmiştir. Burada iki amaç vardır. Birincisi artan şiddet tehdidinin acilen sonlandırılması, ikincisi ulusal bir uzlaşı yaratılarak çatışmaların altında yatan nedenlerin ortaya çıkarılmasıdır. Çatışmaların altında yatan nedenler olarak; etnik bölünmeler, toplumun önemli bir bölümünün güçsüzleştirilmesi ve yabancılaştırılması, yürütme gücünün denetiminin yetersizliği, toprakların ve refahın adaletsiz dağılımı gösterilmiştir[1026].

2009 yılında yayınlanan koruma sorumluluğunun uygulanmasına ilişkin Genel Sekreter'in raporunda da Kenya'ya atıfta bulunulmuştur. Bölgesel, karşılıklı ve küresel çabalar sonucunda daha fazla kan dökülmesinin engellendiği belirtilmiştir. Uluslararası aktörler bu belgede de belirtilen zamanında ve kararlı bir eylemle, olası bir Güvenlik Konseyi kilitlenmesi yaşamaksızın BM Antlaşması'nın VIII. Bölümü çerçevesinde nasıl başarı sağlanacağını göstermişlerdir[1027].

Kenya olayında arabuluculuk misyonunu sağlayan Afrika Birliği'dir[1028]. Bu heyet Kofi Annan'ın etkinliği sayesinde taraflar arasında 2008 yılındaki anlaşmayı sağlamıştır. Bu arabulucu grupta çatışmaların çözümü konusunda derin bir bilgi birikimine sahip Kofi Annan'ın liderliğinde, bölge hakkında coğrafi ve politik partilere yakınlık yüzünden yerel

[1024] Crossley, op. cit., s. 201.
[1025] Ibid.
[1026] Steinberg, op. cit., s. 435.
[1027] Ban Ki-Moon, Implementing the Responsibility to Protect: Report of the Secretary- General, A/63/677, 12 January 2009, ss. 9- 23.
[1028] Bu ekipte yer alan bazı isimler, Desmand Tutu(Güney Afrikalı aktivist ve Anglikan pisikoposu), John Kufuor (Gana'da başbakanlık yapmış ve Afrika Birliği Başkanı), Cyril Ramphoso (Güney Afrikalı aktivist ve politikacı), Benjamin Mikapa (Tanzanya eski devlet başkanı).

bilgiye de sahip önceki Tanzanya Başkanı Benjamin Mkapa, çocuk ve kadın haklarının savunucusu 1975 ile 1989 arasındada Mozambik eğitim bakanlığı yapmış Graça Machel gibi isimler bulunmaktaydı[1029].

Afrika Birliği tarafından görevlendirilmiş bu arabulucu heyeti, BM'nin çeşitli kuruluşlarından[1030] teknik yardım almıştır. Kullanılan yöntem daha az tartışmalı konulardan başlayarak, çalışmalar sürecince güven inşa edilmesi ve daha zor konuların ele alınmasıdır[1031]. Bu yaklaşım dört parçadan oluşmaktadır. 1. Acil eylemlerle şiddetin sonlandırılması ve temel insan haklarının inşası, 2. İnsani krizle ilgilenilmesi ve ulusal uzlaşı, 3. Devam eden politik krizin müzakereleri, 4. Kalıcı barış için uzun dönemli strateji. Çeşitli alanlardaki sivil toplum kuruluşları da bu bölgesel çabaları desteklemiştir. Sayıları otuzu geçen hükümet dışı ve sivil toplum örgütü, Kenya için barış, hakikat ve adalet çatısı altında (KPTJ), Afrika Birliği'nin arabuluculuk faaliyetlerini desteklemiştir[1032]. BM Özel Raportorü Maina Kiai'nin de ifade ettiği gibi bu çabalar olmaksızın sadece uluslararası girişimlerle bu sorun çözülemezdi[1033].

İngiltere'de taraflara iktidarın paylaşımı konusunda Başbakan Gordon Brown aracılığıyla koalisyon hükümeti için görüşmelere başlaması için çağrıda bulunmuştur. Yardım yapan ülkeler Annan'ı desteklemiş ve strateji konusunda koordinasyonda bulunmuşlardır[1034].

İçlerinde ABD'nin de bulunduğu bağış yapan 14 devlet ocak ayının ortasında, yapılan bu dış yardımın şiddet olayları sonucunda yeniden gözden geçirileceği konusunda uyarılarda bulunmuştur, bu aynı zamanda özel sektör ve hükümetler dışı kuruluşların yardımları içinde söz konusudur[1035]. Baskı her iki partinin kıdemli üyelerine seyahat yasağı getirilmesi ile artmıştır. Şubat ayının başında ABD büyükelçiliği şiddet olaylarında şüpheli olduğu gerekçesiyle 13 Kenyalı politikacı ve işadamının visa statülerini inceleme altına almıştır[1036]. ABD Dışişleri Bakanı Condalize Rice 18 Şubatta Nairobi'ye yaptığı ziyarette barış görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması halinde başka cezai önlemlerin de alınabileceğini

[1029] Kenya National Dialogue and Reconciliation, http://www.dialoguekenya.org/panel .aspx, (e.t. 24.02.2014).
[1030] DPA, UNDP, the UN Office in Nairobi, and the Centre for Humanitarian Dialogue in Geneva.
[1031] Monica Kathina Juma, "African Mediation of the Kenyan Post-2007 Election Crisis", *Kenya's Uncertain Democracy: The Electoral Crisis of 2008*, Ed: Peter Kagwanja and Roger Southall, Routledge, London, 2010, s. 28.
[1032] Crossley, op. cit., s. 203.
[1033] Maina Kiai, UN Special Rapporteur on the Rights to Freedom of Peaceful Assembly and of Association, Interview in Nairobi, 20 December 2011.
[1034] Crossley, op. cit., s. 207.
[1035] Ibid.
[1036] Ibid.

söylemiştir[1037]. Şubat ayının sonunda taraflar arasında iktidar paylaşımına ilişkin anlaşma imzalanmıştır[1038].

28 Şubat 2008 tarihinde koalisyon hükümetinin ilkelerini belirleyen anlaşma yapılmıştır. İktidarın paylaşımı doğrultusunda yönetici kadroların etnik aidiyetler dikkate alınarak belirlenmesini içeren bu anlaşma, aynı zamanda Kenya tarihinin 40 üyeli olması sebebiyle en geniş kabinesinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır[1039].

Burada ifade edilen diğer bir konu Afrika Birliği'nin arabuculuk faaliyetlerindeki ismine rağmen ABD ve Avrupa devletlerinin sorunun çözümü için gerçek bir baskı yaratmalarıdır[1040]. Bu anlamda arabuluculuk faaliyetinin başarısı Kofi Annan'a bağlıdır, bütün taraflara meşruiyet gerekliliği konusunda güven vermiştir. Öncelikli ilişkisi BM ile olmuş, Afrika Birliği'nin oynadığı rolde ek bir meşruiyet sağlamıştır. Açık bir şekilde Annan'ın işbirliğini BM yerine Afrika Birliği ile yapması halinde başarının da gerçekleşmeyeceği vurgulanmıştır[1041].

Kenya krizinde BM ve bağış yapan ülkeler[1042] özellikle geçmişte benzeri politik şiddet olaylarında takındıkları tutumu değiştirmişler ve ilerleme kaydetmişlerdir. Bağış yapan devletlerin ekonomik ve stratejik çıkarlar nedeniyle anti demokratik devletleri sıklıkla destekledikleri görülse de Kenya olayında tartışmalı seçim sonuçları üzerinden baskı kurulmuştur[1043].

Kenya üzerindeki bu uluslararası baskının sürekliğinin ve kararlılığının bir nedeni de Kenya'nın uluslararası bir istasyon niteliğinde olmasıdır. Kenya Afrika kıtasında, BM merkezi ve çeşitli kuruluşları da içerecek şekilde 1000'den fazla uluslararası, 3000 de ulusal personele ev sahipliği yapmaktadır[1044]. Kenya'nın istikrarı BM ve diğer kuruluşlar bakımından son derece önem taşımaktadır. Bölgeye insani destek sunmak için Kenya lojistik bir üsttür. Pek çok uluslararası yardım programı Kenya, Nairobi üzerinden koordine edilmektedir. ODM'nin, PNU'ya göre arabuluculuk faaliyetlerine daha sıcak yaklaşmasına rağmen, Kenya halkının ezici bir çoğunluğu Annan'ın girişimlerini desteklemiştir[1045]

[1037] Ibid.
[1038] Ibid., ss. 207-208.
[1039] Ibid., s. 205.
[1040] Juma, op. cit., s. 43.
[1041] Crossley, op. cit., ss. 205-206.
[1042] Burada en fazla bağış yapan ülke ve kuruluşlar , ABD, Avrupa Komisyonu, Dünya Bankası, İngiltere ve Japonya'dır.
[1043] Crossley, op. cit., ss. 206-207.
[1044] Ibid., s. 208.
[1045] Ibid., s. 208.

Kenya'nın yabancı yatırımcılara sıcak davranması, ekonomik yardıma bağımlı olması, karşılıklı güçlü ilişkilere bağımlılık ve Kenya hükümetinin bu ilişki düzeyini bozmak istememesi de olumlu faktörlerdir. Bir diğer önemli noktada Kenya'nın uluslararası turizm açısından çok popüler olması ve bölge açısındanda merkez bir rol oynamasıdır. Kenya aynı zamanda terörle savaşta önemli bir müttefiktir[1046].

Annan ve ekibinin arabuluculuk faaliyetindeki başarısı, uluslararası ve bölgesel bağlamında elverişli olmasının sonucudur. Kofi Annan, müdahaleden konuşulduğu zaman insanların aklına askeri müdahalenin geldiğini, halbuki koruma sorumluluğu ilkesi açısından güç kullanmanın son çare olduğunu, politik ve diplomatik müdahalenin ilk aşama olduğunu, ve bunlar düşünüldüğünde Kenya'nın başarılı bir örnek olduğunu söylemiştir[1047].

Bu süreçte koruma sorumluluğunun ortaya çıkmasında taraflar arasında yakınlaşan çıkarların daha etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu durum, Kenya örneğinin askeri anlamda zorlayıcı bir müdahale olmadan, yoğun diplomatik çabalar sonucunda sorunların çözümü anlamında koruma sorumluluğu ilkesi açısından başarılı bir örnek olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Bu çerçevede ilk adım olarak, Kenya Başkanı Mwai Kibaki'nin egemenliği bir kalkan olarak kullanmasına karşı çıkılmış, uluslararası toplum oluşabilecek bir kitlesel katliamı önleyebilmek için ısrarlı bir şekilde Kibaki ile muhalefet lideri Raila Odinga (en sonunda başbakan oldu) arasında iktidarın paylaştırılmasını düzenlemiştir[1048]. Bu sürece ABD ve Avrupa Birliği'nin dışında pek çok hükümet dışı kuruluş da destek vermiştir.

Kenya deneyiminin koruma sorumluğu açısından karmaşık sorunların çözümünün kısa vadeli değil ama çözülebilecek bir ortamı yaratabilmesi açısından önemli olduğu, sorunların kaynağına ilişkin ise Kenya örneğinde fazla bir ilerleme kaydedildiği olası olumsuz etkilerin yüksek olması nedeniyle söylenememektedir[1049].

Sonuç açısından, Kenya krizine ilişkin uluslararası çözüm çabaları diğer çatışmayı önleme ve azaltma çabalarından büyük ölçüde farklılık taşımıştır. Bu olayda bir çok faktör olumlu sonuç alınmasına etki etmiştir. Belirtilen diğer faktörlerle birlikte Kenya'nın geleneksel dış politikasının Batı'ya yakınlığı, Batı'nın geniş çapta etkisi ve farklı çevre

[1046] Ibid., ss. 208-209.
[1047] Roger Cohen, "African Genocide Averted", The New York Times, 3 March 2008. http://www.nytimes.com/2008/03/03/opinion/03cohen.html?_r=0. (e.t. 10.01.2014)
[1048] Steinberg, op. cit., ss. 435-436.
[1049] Steinberg, op. cit., ss. 436; Crossley, op. cit., ss. 209-212.

koşulları bunda etkindir. Anti sömürgecilik retoriğinin sınırlı olması da bir etken olarak belirtilebilir[1050].

C. Myanmar

3 Mayıs 2008 tarihinde Myanmar'da yaşanan hortum felaketinde Irrawaddy deltası yerle bir olmuş ve bölge sualtında kalmıştır. 138 bin insan hayatını kaybetmiş veya kaybolmuştur. 1,5 milyon insan yerinden yurtundan olmuştur. Yaşanan büyük çaptaki yıkıma rağmen, Myanmar'daki askeri rejim felakete gerekli ve etkili cevabı veremediği gibi, felaketi inkar etmiş, insancıl kuruluşların erzak ve tibbi yardım çabalarını engellemiştir[1051]. Bu gelişme karşısında Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner Güvenlik Konseyi'ne koruma sorumluluğu ilkesine başvurarak, Myanmar'ın rızası alınmaksızın müdahalede bulunabileceğini, çünkü insani yardımlara yönelik inkarın sürekliliğinin insanlığa karşı suç olduğu ileri sürmüştür. Bu öneri açıkça Çin ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) tarafından reddedilmiştir. Gerekçeleri ise koruma sorumluluğu ilkesine doğal afetlerde başvurulamayacağıdır[1052]. Bu BM'nin kıdemli yöneticileri tarafından da paylaşılan bir görüştür. İngiliz hükümeti de Fransız önerisini kışkırtıcı bulmuş ve doğal afetler konusunda koruma sorumluluğu ilkesine başvurulması konusunda bir uzlaşı olmadığını belirtmiştir. En sonunda ASEAN ve BM Genel Sekreteri'nin diplomatik çabaları sonucunda rejim yardımların güvenliğini sağlayacağını belirtmiş ve bunun sonucunda yavaş, koordinasyonsuz ve kendiliğinden ilerlemesine rağmen, yardımların güvenliğinin sağlanması ve bir çok yere erişilmesi pek çok ölümü önlediği gibi, hastalıklara ve yetersiz beslenmenin de azaltılmasına neden olmuş ve BM acil yardım koordinatörü John Holmes'in ifadesiyle Myanmar'daki durum uluslararası yadım kuruluşları açısından normale dönmüştür [1053].

Myanmar'da 2008 yılında yaşanan büyük kasırga sonrası askeri cuntanın kendisinin gerekli yardımı sağlama konusunda başarılı olmadığı ve uluslararası yardım kuruluşlarının erişimine de izin vermediği bu olaya ilişkin yapılan analizlerde; burada yaşanan ölümlerin doğal felaket sonucunda gerçekleştiği ve bununda koruma sorumluğu açısından ne ICISS

[1050] Makumi Mwagiru, "The Water's Edge: Mediation of Violent Electoral Conflict in Kenya", Nairobi: Institute of Diplomacy and International Studies, 2008, s. 21.
[1051] Jurgen Haacke, ''Myanmar, the Responsibility to Protect and the Need for PracticalAssistance'', Global Responsibility to Protect 1, No 2, 2009, s. 156.
[1052] Bellamy, "The Responsibility to Protect –Five Years On", op. cit., s. 152; Reinold, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", op. cit., s. 57
[1053] Steinberg, op.cit., ss. 437-438.

raporunda ne de Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde yer almadığı söylenmiştir[1054]. Kouchner ve müdahaleyi önerenlerin koruma sorumluluğu kavramını esnettikleri savunulmuştur. Bu bağlamda, Kouchner ve müdahale yanlıları tarafından; ölümlerin fırtına sebebiyle değil, yardımların, yardıma muhtaç kesimlere ulaşmasına izin vermeyen hükümetin davranışlarıyla meydana geldiği ve buradaki ihmalkarlığın insanlığa karşı suç oluşturduğu ve koruma sorumluluğu ilkesine başvurulmasını gerektirdiği ileri sürülmüştür[1055]. Fransa bu anlamda Güvenlik Konseyi'nden bu yönde bir karar çıkmasını istemiş, Çin ve Rusya bu kavramı fazla belirsiz bulduklarından dolayı karşı çıkmış, bazı yazarlar ise bu yorumun kabul edilmesi durumunda kavramın fazla genişleyeceğini ve askeri müdahalenin çok sorunlu bir yapı taşıyacağını söylemişlerdir[1056].

Myanmar'da yaşanan kriz açık bir şekilde koruma sorumluluğu konusunda uzlaşı eksikliğini de göstermiştir[1057]. Myanmar'da yaşananlara ilişkin benzer bir tartışma devletler düzeyinde olmasa da akademik yazında Zimbave örneği üzerinden tartışılmıştır. 2008 yılının sonlarına doğru Zimbave'de insani, ekonomik ve politik kriz meydana gelmiştir. Ülkenin her yerinde kolera çok yaygın görülmüş ve ülkenin sağlık sistemi tamamen çökmüş, çok sayıda insan evini terk etmiş, sınırlara doğru büyük bir açlık yaşanmıştır. Devletin müdahale edemediği bu durumların Roma Statüsü gereği insanlığa karşı suç olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenmiştir[1058]. Fakat bütün bunlar olmasına rağmen bölgesel aktörler özellikle müdahaleden yana tutum takınmamışlardır[1059].

Myanmar bağlamında değerlendirildiğinde diplomatik yolların, en azından yardımların ulaşması anlamında rejimin kararını değiştirmesine neden olması çok önemlidir. Fakat bu olay koruma sorumluluğu ilkesinin kırılgan boyutuna işaret etmesi açısından da önemlidir. Burada tartışılması gereken konu koruma sorumluluğu ilkesinin bütün insani güvenlik konularını kapsayıp kapsamaması gerektiğidir. Buna benzer felaketlerin bundan sonra Dünya'nın herhangi bir yerinde yaşanması güçlü bir olasılıktır. Bu tip bir felaket durumunda, ilgili devlet idaresinin Myanmar hükümeti gibi ilk planda yardımları kabul etmemesinin ağır bir insani bedeli olacağı da açıktır. Burada silahlı zorlama içermeyen yollara başvurulması

[1054] Roberta Cohen, "The Burma Cyclone and the Responsibility to Protect", Global Responsibility to Protect, Volume I, No 2, 2009, s. 254.
[1055] Cohen, op. cit., s. 254.
[1056] Ibid., ss.254-255.
[1057] Reinold, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", op. cit., s. 57.
[1058] Steinberg, op. cit., s. 439-440.
[1059] Ibid., s. 440.

öncelikli olmakla beraber, bunun sonucunda bir yere varılamaması durumunda ne olacağı sorusu koruma sorumluluğu ilkesi açısından cevaplandırılması gereken bir durumdur. Her ne kadar doğal afet olsa da bu durum, yardım faaliyetlerinin engellenmesi veya zamanında ulaştırılmaması sonucunda pek çok kaybın yaşanabilecek olması açısından en azından koruma sorumluluğu ilkesinin bu durumda neyi kapsayacağının cevaplanması açısından önem taşımaktadır.

D. Gürcistan

2008 yılının ağustos ayının başlarında Gürcistan hükümeti, anayasal düzenini restore etmek için kendisinde ayrılan Güney Osetya'ya yönelik, 7 ağustosu 8 ağustosa bağlayan gece bölgenin başkenti Tskhinvaliye yönelik topçu ateşiyle desteklenen büyük ölçekli bir askeri saldırı başlatmıştır. Burada, Rusya'nın aynı zamanda bölgede 1992 yılında tesis edilen barış antlaşmasına dayalı olarak kurulan barış gücünün bir parçasını oluşturan askerleri bulunuyordu. Rusya bu saldırıya Güney Osetya'ya kuvvetlerini göndererek ve Gürcistan'a hava saldırısı yaparak karşılık vermiştir. Ruslar hızlı bir şekilde Gürcü ordusunu bozguna uğratmış ve Gori şehrini almıştır. 15-16 Agustos 2008 tarihi arasında Fransa devlet başkanı Sarkozhy'inin aracılık ettiği bir ateşkes yapılmıştır. Bu anlaşma sonucunda Rusya, Gürcistan içlerinden çekilmiştir. Kısa bir süre sonra Rusya tek taraflı olarak Güney Oseyta ve Abhazya'yı tanımıştır[1060].

Rusya, Gürcistan'a yönelik müdahalesini koruma sorumluğu kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Buna gerekçe olarak Rusya, Gürcistan ordusu tarafından Güney Oseytalılara dönük kitle katliamları ve soykırım yapıldığını iddia etmiştir. Bu iddialar Rusya devlet başkanı Medvedev ve dönemin başbakanı Putin tarafından ısrarla ileri sürülmüştür[1061]. Dönemin Rus Dişişleri Bakanı Sergey Labrov Rusya'nın; bu yaşananlar karşısında koruma sorumluluğu ilkesine başvurmaktan kaçınmayacağını belirtmiştir[1062]. Rusya bu bağlamda, yapmış olduğu müdahalenin koruma sorumluluğu ilkesiyle tutarlı olduğunu söylemiştir[1063]. Rusya Gürcistan'la karşı karşıya geldiği BM Genel Kurulu'nda da bu iddialarını ısrarlı bir şekilde ileri sürmüştür[1064]. Rusya tarafından ileri sürülen bu savlar ise çok az destek

[1060] Alex J. Bellamy, *Global Politics And the Responsibility to Protect*, Routledge, London, 2011, s. 55.
[1061] Bellamy, "The Responsibility to Protect –Five Years On", op. cit., s. 151.
[1062] Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation Sergey Lavrov, Interview with the BBC, Moscow, August 9, 2008. http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/F87A3FB7A7F669EBC32574A100262597, (e.t. 17.02.2014).
[1063] Steinberg, op. cit., s. 438; Bellamy, *Global Politics And the Responsibility to Protect*, op. cit., s. 56
[1064] UNGA, "Delegates Weigh Legal Merits of Responsibility to Protect", GA/10850, July 28, 2009, s. 14.

bulmuştur. Kanada'nın öncülüğünü yapmış olduğu görüşler bu durumun bir kötüye kullanma olduğu yönündedir. Yabancı bir ülkede kendi vatandaşlarını korumanın, koruma sorumluluğu ilkesinin dışında olduğu vurgulanmıştır. Rusya'nın müdahalesinin orantısız olduğu, Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan yapılan müdahalenin meşru olmadığı ifade edilmiştir[1065]. Buna ek olarak AB tarafından kurulan özel komisyonun raporunda da Rusya'nın eyleminin orantısız olduğu, Güney Osetya'yı tanınmasına da çok az destek verildiği yer almıştır[1066].

Rusya'nın bu iddialarına yönelik eleştiriler şu şekilde sıralanabilir: Rusya'nın kendi vatandaşlarını koruma amacıyla bu ilkeye başvurduğu iddiasının bu ilke kapsamında değerlendirilemeyeceği, soykırım yapıldığına dair çok az kanıt bulunduğu ve Rusya'nın asıl amacının Güney Osetya ve Abhazya üzerinde kontrol sağlayarak, diğer önceki Sovyet ülkelerine de gözdağı vererek NATO'nun yayılmasını önlemek olduğu, Rusya'nın 20 bin asker ve 100 tankla sadece Güney Osetya'ya değil, Abazya ve Gürcistan'a da girdiği Karadeniz'de bir abluka yarattığı, Gori, Poti ve Zugdidi bölgelerini bombaladığı belirtilmiştir[1067].

Bütün bunlara rağmen Rusya 2009 tarihli BM Genel Kurulu'nda yaptığı eylemin koruma sorumluluğu ilkesi ile tutarlı olduğunu yenilemiştir[1068]. Fakat Rusya'nın bu iddiaları çok az uluslararası destek bulmuştur. Koruma sorumluluğu taraftarları Rusya'nın müdahalesini açıkça yanlış uygulama olarak görmüşlerdir[1069]. Koruma sorumluluğu ilkesinin önde gelen savunucularının ikisinin görüşü şu şekildedir. Kanada burada ilkenin kötüye kullanıldığını belirtmiş, aynı görüşü paylaşan Newyork merkezli koruma sorumluluğu konusundaki küresel merkezde kötüye kullanıma ilişkin şu nedenlere dayanmıştır; koruma sorumluluğu ilkesi kendi vatandaşlarını ülke sınırları dışında korumayı kapsamamaktadır. Rusya'nın müdahalesi Güney Osetya'yı koruma amacı doğrultusunda orantısızdır. İlkenin Güvenlik Konseyi'nin onayı olmaksızın güç kullanılması konusunda meşruiyet ve haklılık sağlamadığıdır[1070]. Diğer önemli nokta, büyük güçlerin kuvvet kullanma meşruiyetlerini

[1065] Lloyd Axworthy and Allan Rock, ''R2P: A New and Unfinished Agenda'', Global Responsibility to Protect 1, No 1 2009, s. 59.
[1066] Bellamy, "The Responsibility to Protect –Five Years On", op. cit., s. 151.
[1067] Steinberg, op. cit., s. 439.
[1068] General Assemly, 10850, 28 July 2009, s.14, http://www.un.org/press/en/2009/ga10850.doc.htm, (e.t. 19.02.2014).
[1069] Axworthy and Rock, op. cit., s. 59.
[1070] Axworthy and Rock, op. cit., 59; Global Centre for the Responsibility to Protect, "The Georgia-Russia Crisis and the Responsibility to Protect: Background Note", 19 August 2008. http://www.globalr2p.org/media/files/the-georgia-russia-crisis-and-the-r2p-background-note.pdf, (e.t. 19.02.2014).

sağlama açısından koruma sorumluluğuna başvurmalarının bir tür Truva atı misyonu göreceği ve tek taraflı müdahaleyi yanlış yere konumlandıracağıdır[1071].

E. Uganda

Uganda'daki çatışma temelde LRA (Tanrının Direnişi Örgütü- Lord Ressistance Army) ile merkezi hükümet güçleri arasında yaklaşık 20 yıl sürmüştür. Bu çatışma uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma olarak tanımlanmıştır. Çatışma savaş hukuku kurallarına tabii olduğundan dolayı, çatışma süresince çok sayıda savaş suçu işlenmiştir. Bu suçların ağırlıklı olarak LRA tarafından işlendiği ifade edilse bile hükümet güçleri tarafından da çok sayıda insan hakları ihlalleri ve savaş suçları işlenmiştir. Sıklıkla karşılaşılan ihlaller işkence, adam kaçırma ve kitlesel katliamlardır. İnsan hakları ihlallerinin kitlesel düzeyde olduğu bu çatışmalarda uluslararası toplum harekete geçmemiştir[1072].

Bu çatışmaların sonuçlarının en ağır şekilde yansıttığı yer ise her zaman olduğu gibi sivillerdir. 1996 yılından itibaren çatışma bölgelerinde yaşayan siviller kamplara göç etmeye ve yaşamaya zorlanmıştır. Bu bağlamda; Kuzey Uganda'da kırsal kesimde yaşayan Acholi halkına yönelik 1996 yılından itibaren, hükümet tarafından uygulanan politika şu şekildedir: Kuzey Uganda'nın kırsal bölgesinde bulunan Acholi halkı üç bölgeye toplanmıştır. Yaklaşık 2 milyon insan uzun süreli boyun eğdirme politikaları sonucunda Acholi, Longo ve Teso bölgelerinde 200 mülteci kampındadır. %95 oranında Acholi burada yaşamaktadır. Her hafta 1500 çocuk bu kamplarda ölmektedir. Çocukların %50'sinde HIV virüsü vardır. Hükümet kırsal bölgede yaşayan bu halkı doğrudan cinayet, sindirme, köylerin tamamen yıkılması ve bombalanması suretiyle, tamamen muhafızlarla ve askerlerle çevrili kamplara yönlendirmektedir. Hükümete göre bu kamplar köylülerin korunduğu yerlerdir[1073]. Uganda'daki önceki rejimlerde BM adına temsilcilik yapan, sonrasında BM Genel Sekreteri'nin silahlı çatışmalarda çocukların durumuna ilişkin özel temsilcisi olan Olara A. Otunnu'ya göre, Museveni hükümetinin yaptığı gizli bir soykırımdır (*secret genocide*). Bunları Museveni başarılı bir şekilde gizlemiştir[1074]. Koruma Sorumluluğu raporunda da

[1071] Bellamy, *Global Politics And the Responsibility to Protect*, op. cit., s. 56.
[1072] Çakmak, "Uganda: Sömürge Kaynaklı Etnik Katliam", op. cit., ss. 202-204.
[1073] Weiss, *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, op. cit., ss. 53-54.
[1074] Olara A. Otunnu, "The Secret Genocide", Foreign Policy, July-August, 2006, ss. 45-46.

yazan Otunnu'ya göre; Kuzey Uganda'daki bu soykırım BM için yakıcı bir testtir. Bu insanları kurtarmak uluslararası toplumun acil bir yükümlülüğüdür[1075].

Bütün bunlar olurken, Uganda başbakanı Yeveri Museveni genellikle medya ve uluslararası kuruluşlar tarafından Afrika'da yeni bir model olarak on yıldan fazla süredir gösterilmektedir. BM Temsilcisi Otunnu'ya göre kamusal bir sessizlik içinde bunlar yaşanmaktadır. Otunu'ya göre metodik ve yoğun bir soykırım uygulanmakta, uluslararası toplumun görüş manzarası içinde ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziksel bir yıkım yapılmaktadır. Bu bağlamda Kuzey Uganda'da yaşananlar rutin bir insani kriz değilde sistematik ve kapsamlı bir soykırımdır. Bütün bir toplum uluslararası toplumun gözü önüde sistematik olarak sosyal, kültürel, fiziksel ve ekonomik yıkıma uğratılmaktadır. Bu yaşananların soykırım sözleşmesinin bütün unsurlarını taşıdığı açıktır, Kuzey Uganda'da bugün bu ürpertici ve kapsamlı şeyler bir araya gelmiştir[1076].

F. Gazze

Koruma sorumluluğu kavramının uzun bir silahlı çatışmanın yaşandığı Filistin'deki işgal edilmiş topraklara uygulanabilirliği ve nasıl bir yarar sağlayacağı, Gazze'ye yönelik 27 Aralık 2008'den 28 Ocak 2009'a kadar devam eden İsrail saldırılarında sorulmuştur. Bu sorunun yasal dayanağını Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 1. maddesinde yer alan uluslararası ortak sorumluluk oluşturmaktadır[1077].

26 Aralık 2008 tarihinde, Mısır'ın arabuluculuk ettiği İsrail ile Filistin arasındaki ateşkes antlaşmasının sona ermesinden kısa bir süre sonra İsrail birlikleri Hamas'ın İsrail'e yönelik roket saldırılarını görünürde önlemek amacıyla karadan ve havadan Gazze'ye yönelik bir saldırı başlatmıştır. İsrail birlikleri tarafından; polis istasyonları, eğitim kampları, liman tesisleri, Hamasın İsrail'e yönelik saldırılarında kullandığı çok geniş bir hedefler dizisine saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırıların ilerleyen aşamalarında Gazze ile Mısır arasındaki tüneller, parlamenterlerin evleri, sağlık bakanlığıda dahil bütün hükümet binaları ve Hamas kurumlarını da içerecek şekilde hedef listesi devam etmiştir. Hamas buna cevap olarak Güney İsrail'e roket saldırılarında bulunmuştur[1078]. Dış gözlemcilere göre her iki taraf savaş suçu ve

[1075] Mahmood Mamdani, "Responsibility to Protect or Right to Punish?", Journal of Intervention and Statebuilding, 4:1, 2010, s. 59.
[1076] Mamdani, *Saviours and Survivors: Darfur,Politics, and The War on Terror*, op. cit., s. 280.
[1077] Eva Tomic, "The Responsibility to Protect and the Occupied Palestinian Territory", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sancin and Masa Kovic Dine, Ljubljana 2013, s. 319.
[1078] Ibid., ss. 324-325.

olasılıkla insanlığa karşı suç işlemiştir[1079]. İsrail, sivil alanlarda yasaklanmış silahlar kullanmış, ayrım gözetmeden saldırılarda bulunmuş, sivillerle savaşçıları ayırma konusunda gerekli özeni göstermemiş, BM ve insancıl yardım organisazyonlarına da saldırılarda bulunmuştur. BM İnsan Hakları Konseyi'nin Golden Stone raporunda belirtildiği gibi, İsrail tarafından 1200 sivil öldürülmüştür. Hamas'ta ayrım gözetmeksizin roket saldırılarında bulunmuş ve sivil nufüsu canlı kalkan olarak kullanmıştır[1080].

İsrail ve müttefikleri tarafından eleştirilen raporu daha sonra Güvenlik Konseyi uyarlamaya çalışmıştır[1081]. Koruma sorumluluğunun savunucusu olduklarını söyleyen Almanya, Avusturalya, Kanada ve Hollanda kararın aleyhine oy kullanmışlardır. Kanada ve Avusturalya raporun yanlışlıkla İsrail'in sivillere yönelik bütün yıkıcı eylemlerden sorumlu olduğu anlayışı ve Filistinli grupların ayrım gözetmeyen saldırılarını görmediği gerekçesiyle eleştirmiştir[1082].

BM Genel Sekreterliği tarafından kurulan ve Ian Martin'in başkanlığındaki soruşturma kurulunun raporunda BM personeline ve binalarına yapılan saldırılar yer almıştır. İçinde BM okullarınında yer aldığı dokuz saldırının yapıldığı raporda yer almıştır. İsrail tarafından yapılan 6 Ocak 2009 tarihli okul saldırısında 30'dan fazla sivil, 17 Ocak 2009 tarihinde ilkokula yapılan saldırıda iki çocuk öldürülmüştür. İsrail askeri güçlerinin sürekli olarak BM personelinin dokunulmazlığını ihlal ettiği ve BM personelini koruma konusunda yeterli çabayı göstermediği raporda yer almıştır[1083].

Çatışma devam ederken Oxfam ve Dünya Kiliseler Konseyi taraflara sivilleri koruma sorumluluğu olduğunu hatırlatmıştır[1084]. Koruma sorumluluğunun uygulanabileceği komisyonun savaş suçlarının işlendiğine ilişkin belirsiz ifadelerine rağmen taraftar bulmuştur. 2009 yılında BM Genel Kurulu'nda yapılan tartışmalarda Katar ve İran tarafından koruma sorumluluğu ilkesi gündeme getirilmiştir. Filistin hükümeti Güvenlik Konseyi'nin sivil korunmasız halka yönelik olarak tutarlı ve seçici olmayan bir şekilde müdahalesini gerektiren adımların atılmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Filistin hükümeti kendi topraklarında savaş

[1079] Report of the United Nations Fact Finding Mission on the Gaza Conflict, "Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories", UN Human Rights Council, A/HRC/12/48, 25. 09.2009. http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/12session/A-HRC-12-48.pdf, (e.t. 06.02.2014).

[1080] Ibid.

[1081] Bellamy, *Global Politics And the Responsibility to Protect*, op. cit., s. 59.

[1082] Ibid.

[1083] Amnesty International, "Israel Compensation Payment to UN Ignores Rights of Gaza Victims", http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/israel-compensation-payment-un-ignores-rights-gaza-victims-2010-02-23, (e.t. 06.02.2014)

[1084] Bellamy, *Global Politics And the Responsibility to Protect*, op. cit., s. 59.

suçu, insanlığa karşı suçların sistematik bir şekilde işlendiğini ve korunmaya muhtaç olan kişilere karşı çifte standartın uygulandığını iddia etmiştir[1085]. Bu bağlamda çok rahatlıkla Filistin örneğinde uzun süreli bir yok sayma ve çifte standartın olduğu çok açıktır.

G. Sri Lanka

2009 yılı içerisinde Sri Lanka hükümetinin Tamil Elam Özgürlük Kaplanları'na (LTTE- Liberationa Tigers of Tamil Elam) karşı yürüttüğü askeri operasyonlar sivil halkı da kapsar bir şekilde yoğun ve sistematik bir şiddet dalgasına yol açmıştır. İnsanlığa karşı suçların işlenmesine rağmen, Sri Lanka'da yaşanan olaylar karşısında uluslararası toplumun demeç verme ve durum tespiti dışında bir şey yaptığı söylenemez.

Sri Lanka'da nüfusun yaklaşık %12'si ile %13'ünü oluşturan Tamiller 1970'li yıllardan itibaren silahlı mücadeleye başlamıştır. Tamil Kaplanları diğer grupları yok veya içine dahil ederek tek Tamil askeri organizasyonu olmuştur. Militanların eylemlerinde öncelikli hedefler; polis karakolları, yerel yöneticiler ve bankalardır. 1983 yılında ise Tamillerin ayrılıkçı savaşı başlamıştır. Tamil kaplanlarına Hindistan'ın Tamil Nadu eyaleti eğitim ve destek sağlamıştır, Hindistan istihbarat birimleri de artan bir şekilde Tamilleri desteklemiştir. Bu yapılan yardıma Srilanka hükümetinin Pakistan hükümetine olan yakınlığı yol açmıştır. Bu süreç boyunca da zaman zaman ateşkes antlaşmaları olmuştur. 1983 ile 1987 yılları arasındaki çatışmalar sonrasında ateşkes yapılmış ve bölgeye Hindistan birliklerinden oluşan koruma gücü yerleştirilmiştir. Bu birlikler ile Tamil kaplanları arasında da çatışmalar yaşanmıştır. 1990 yılında barışı koruma misyonu çekilmiştir. Sri Lanka hükümeti ile Tamil kaplanları arasındaki barış görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması, bu tarihte 600 polisin teslim olmalarına rağmen Tamil kaplanları tarafından katledilmeleri savaşın ikinci aşamasını başlatmıştır. 1991 yılında Tamil kaplanları tarafından Rajiv Gandhi'nin öldürülmesi Hindistan'daki Tamil sempatisinin sonu olmuştur. 1993 yılındada Sri Lanka devlet başkanı Ranasinghe Premedasa öldürülmüştür. Üç aylık bir ateşkes döneminden sonra 1995 yılının nisan ayında çatışmaların üçüncü dönemi başlamıştır, çok şiddetli çatışmaların olduğu bu süreçte çok sayıda sivil hayatını kaybetmiş ve taraflar birbirine üstünlük sağlayamamıştır. Tamil kaplanları özellikle Kolombo'da özel hedeflere yönelik intihar saldırıları gerçekleştirmiştir. Bu saldırıların etkili olması sonucu Kolombo'daki iş bölgesi 1996 yılında kapanmıştır. Tamiller saldırılarına gerekçe olarak tamil bölgelerine yönelik hükümet güçlerinin saldırılarını göstermişlerdir.

[1085] Ibid., ss. 59-60.

2000 yılına kadar olan çatışmalarda çoğunluğu sivil tahmini olarak 64.000 insan hayatını kaybetmiştir. 2000 yılına gelindiğinde Tamil kaplanları Srilanka'nın kuzeyinde büyüyen bir avantaj elde etmiş ve Sri Lanka ordusunun iki önemli üssünü 2008 yılına kadar ellerinde tutmuşlardır (İyakacchi ve Elephant)[1086].

Bu süre içerisinde 22 Şubat 2002 tarihinde taraflar arasında Norveç'in arabulucu olduğu bir barış antlaşması imzalanmış ve Norveç'in liderlik yaptığı silahsız bir misyon oluşturulmuştur, bu misyonun koruma sorumluluğu ilkesinin sessiz bir versiyonu olduğu söylenebilir. Bu misyonun amacı Tamil halkının da haklarını koruyarak Birleşik Sri Lanka bünyesinde federal bir yapılanma içinde tüm topluluklar açısından kabul edilebilir nitelikte politik çözüm sunmaktır. Fakat misyon bu görevi yerine getirecek kapasiteye sahip olamamış ve çok az başarı sağlamıştır[1087].

Gerçekte ise bu dönemi her iki taraf silah depolamak ve güçlerini toplamak amacıyla kullanmış ve 2004 yılının sonunda savaşmaya devam edecek hazırlıkları tamamlayarak, 2005 yılında birbirlerine yönelik saldırılarda bulunmuşlardır[1088]. 2004 yılında hükümet, politikalarını sertleştirmiş Devlet Başkanı Kumaratunga olaganüstü hal ilan etmiş, içişleri ve savunma bakanlıklarını kontrol altına alıp, parlementoyu askıya almış, medya üzerinde sıkı bir kontrol uygulamış ve 2004 yılının nisan ayı için yeni bir seçim çağrısı yapmıştır. Halkların Özgürlük İttifakının (JVP / The People's Freedom Alliance) seçimi kazanması sonucunda, Mahinda Rajapaksa başbakan olmuştur. Resmi anlamda 2002 yılında barış antlaşmasının kabul edilmesine rağmen Rajapaksa Tamil kaplanlarına karşı askeri bir zafer arama niyetinde olduğunu belirtmiştir[1089].

Rajapaksa seçim zaferi sonrası kardeşi Gotabhaya Rajapaksa'yı savunma bakanı olarak atamış ve hükümet Tamil kaplanlarına karşı çok daha agresif bir politika izlemiştir. Bunlar arasında kontragerilla saldırılarının artması, doğrudan adam kaçırma, cinayetler, tecavüzler ve en sonunda tamamen askeri çatışma yeralmıştır. Srilanka hükümeti tarafından bu zaman diliminde, aynı zamanda Tamil kaplanlarının terörist bir organizasyon olarak tanınması için ABD, Kanada ve AB nezdinde diplomatik çabalar hızlandırılmıştır. Bunun

[1086] Damien Kingsbury, "Sri Lanka", *The Responsibility To Protect The Premise of Stopping Mass Atrocities in Our Time*, Ed: Jared Genser and Irwin Cotler, Oxford University Press, Oxford, 2012, ss. 303-306.
[1087] Ibid., s. 306.
[1088] 12 Ağustos 2005 tarihinde Tamil kaplanları Sri lanka dışişleri bakanı Lakshman Kadirgamar'a suikast girişiminde bulunmuştur. Benzer şekilde hükümet güçleride önde gelen Tamil politik eylemcilerine yönelik yargısız infazlarda bulunmuştur.
[1089] Kingsbury, op. cit., s. 307.

yapılma amacı Tamillerin en büyük mali kaynağını oluşturan Tamil diasporasından kaynaklanan mali desteği engellemektir. Bu süreçin doğal bir sonucu olarak barış misyonu yıpranmıştır. 2006 yılının temmuz ayında hükümet kuzey ve doğu bölgelerine yönelik tamamen askeri bir saldırıda bulunmuştur[1090]. 2005 yılının kasım ayından 2007 yılının şubat ayına kadar tahmini olarak yeniden başlayan çatışmalarda 40 bin insan ölmüş, 250 bin insan evsiz kalmıştır[1091].

Bütün bu olaylar sonucunda hükümet tarafından Tamil kaplanlarını tamamen yok etmek amacıyla, 2009 yılının Ocak ve Mayıs ayları arasında Sri Lanka Ordusu, Tamil kaplanlarına yönelik zincirlerinden boşalmış bir şekilde top yekun bir askeri saldırıda bulunmuştur. Bunun sonucunda 100 binden fazla insan öldürülmüş, ülkenin ekonomisi büyük zarara uğramış ve Sri Lanka politikası tamamıyla kökten değişikliğe uğramıştır. Çatışmaların sona ermesinden sonra her hafta esaret koşullarında 1400 kişi hayatını kaybetmiştir[1092].

Savaşın son zamanlarında 200 bin insan 14 km'lik dar bir kıyı şeridine sürülmüştür. Bunlar son Tamil mültecileridir. BM raporuna göre savaşın son haftalarında 20 bin sivil öldürülmüştür. Bu ortalama günde 1000 kişidir. Londra'daki Sri Lanka diplomatik temsilciliği sivillerin öldürülmediğini, eğer siviller öldürüldü ise bunun kaçmaya çalışan kişilerin Tamiller tarafından öldürülmesiyle açıklamıştır[1093].

Halkın durumu ise bir ikilemi yansıtmaktadır. Bir taraftan kaçmaları halinde Tamil kaplanları tarafından öldürülme tehditi, diğer taraftan kalmaları halinde hükümet tarafından yoğun bir bombardımana tutulmaları olasılığı altında yaşamalarıdır. Durumu daha da kötüleştiren faktörleden biri de Sri Lanka hükümetinin insani yardım kuruluşlarıyla, BM'nin bölgeye erişimini önemli oranda kısıtlamasıdır. 2009 yılının mayıs ayından itibaren yaklaşık 280 bin sivil hükümetin kamplarına nakledilmiştir . Bu kamplarda yeterli düzeyde yiyeceğe, temiz suya, sağlık hizmetlerine erişimden yoksun halde ortalama her gün 200 insanın öldüğü belirtilmiştir[1094]. Burada daha da rahatsız edici olan 10 bin ile 15 bin insanın bu toplama kamplarında kaybolmasıdır[1095]. Hükümet bu kamplara erişilmesine izin vermemiştir. BM'nin

---

[1090] Ibid., s. 308.
[1091] SLLM 2007. CFA 5 Years, statement by the Sri Lanka Monitoring Mission, Feb. 22, 2007; Sri Lanka's Human Rights Crisis,Asia Report No. 135, 6, International Crisis Group, Colombo/Brusells, 2007, http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/south-asia/sri-lanka/135_sri_lanka_s_human_rights_crisis.ashx, (e.t. 19.05.2014).
[1092] Kingsbury, op. cit., s. 298.
[1093] Ibid., s. 312.
[1094] Amnesty International,10.08.2009,Unlock the Camps In Sri Lanka Safety and Dignity for the Displaced Now, http://www.tamilnet.com/img/publish/2010/11/AmnestyUnlockcamps.pdf, (e.t. 20.05.2014).
[1095] UN Office For The Coardination of Humanitarian Affairs, Sri Lanka, Vanni Emergency Situation Report (May 30, 2009)

önceki insan hakları koordinatorlerinden Jan England BM'nin Sri Lanka'da koruma sorumluluğu ilkesi konusunda başarısız olduğunu söylemiştir. Bu kamplarda askerler ve polis tarafından herhangi bir yargılama ve karar olmaksızın insanlar sistematik bir şekilde öldürülmüştür[1096]. Bugün gelinen noktada uzun süreli bir nüfusun yer değiştirmesi politikası uygulanmakta, Sri Lanka nüfusunun büyük bölümünü oluşturan fakir Sinhala halkı devletin finansor ve destekçi olduğu bir şekilde Tamil bölgelerine yarleştirilmekte ve bu anlamda bir nüfus politikası örneği görülmektedir. Savaş sona erdikten sonra da Tamillerin ülkeden kaçışı devam etmiştir[1097].

Bu giderek genişleyen katliama karşı uluslararası alanda verilen tepkilerse şunlardır: ABD savaş yürütüldüğü gerekçesiyle Sri Lanka'nin IMF'den talep ettiği 1,9 milyar dolara ilişikin acil talebine bloke koymuştur. İngiltere, Sri Lanka'ya yönelik ödeneklere destek vermemiş, Sri Lanka kuvvetlerinin işlediği sivil hedeflere yönelik hastanelerde dahil bombalama eylemlerini de içeren iddiaların araştırılmasını talep etmiştir[1098].

Güvenlik Konseyi sivillere yönelik sürekliliği olan ağır silah kullanımından derin kaygı duyduğunu ifade etmiş ve Sri Lanka hükümetinden taahütlerini yerine getirmesini beklemiştir. Derin kaygı ve beklenti ifadeleriyle şekillenen bu düşünce BM Güvenlik Konseyi üyelerini insanların kurtarılmasıyla yüzleştirmemiş ve Sri Lanka'daki bu katliamları durdurmak için bir şey yapılmamıştır[1099]. ABD Başkanı Obama etkisiz bir şekilde Sri Lanka hükümetinden Tamil bölgelerini rastgele bombalamayı sonlandırmasını istemiş, Tamil kaplanlarını silah bırakması konusunda uyarmıştır[1100]. Bütün bunlara rağmen bir daha asla, tekrar gerçekleşmiştir.

Bu askeri operasyonlar sırasında Sri Lanka ordusu tarafından işlenmiş onlarca savaş suçu ve insanlığa karşı suç bulunmaktadır. Uluslararası toplumun ilgisizliği Tamillere yönelik soykırım girişimini sürekli hale getirmiştir[1101].

Bu bağlamda, koruma sorumluluğu ilkesinin başarısızlığa uğradığı yerlerden birinin Sri Lanka olduğu açıktır. Uluslararası toplumun Sri Lanka'da harekete geçmemesinin nedenleri arasıda özellikle son aşamada Tamil kaplanlarına yönelik savaşta BM Güvenlik Konseyi'nin

[1096] Bellamy, *Global Politics And the Responsibility to Protect*, op. cit., s. 60.
[1097] Kingsbury, op. cit., ss. 298-299.
[1098] J.Page, Sri Lanka Soldiers Fight Tamil Tigers, Trapping Civilians on Beach, The Times, May 16, 2009.
[1099] Stephen Hopgood, "The Last Rites for Humanitarian Intervention: Darfur, Srilanka and RTP", Globally Responsibility to Protect, Volume 6, 2014, s. 200.
[1100] Kingsbury, op. cit., s. 312.
[1101] John Holmes, "Responsibility to Protect A Humanitarian Overview", Global Responsibility to Protect, 6, 2014, s. 135.

Çin ve Rusya tarafından bloke edilmesi de vardır[1102]. Çin ve Hindistan aynı zamanda Sri Lanka hükümetine destek veren güçlü devletlerdir. Bu bağlamda Batılı devletlerde Sri Lanka'ya yönelik ekonomik anlamda yaptırım uygulamak dışında soruna müdahil olma konusunda oldukça isteksiz davranmışlardır[1103]. Özellikle Çin'in ekonomik ve askeri anlamda Sri Lanka hükümetine desteği etkili bir uluslararası müdahalenin önündeki engellerden birini oluşturmuş ve ekonomik yaptırımların etkisini önemli oranda sınırlamıştır. Sri Lanka yönetiminin, Tamil kaplanları üzerindeki nihai zaferinin en önemli boyutunun Çin desteği olmaksızın gerçekleşmeyeceği söylenebilir. Hindistan da bu sürece Tamil kaplanlarının lojistik ve silah anlamındaki desteğini denizdeki engellemeleriyle zimni destek vermiştir. Hindistan böyle davranarak bölgesel anlamdaki etkinliğini temel stratejik rakibi olan Çin karşısında kaybetmek istememiştir[1104].

Koruma sorumluluğundaki başarısızlığın diğer bir nedeni Tamil kaplanlarının, ABD'nin teröre karşı savaş konseptinde belirtildiği gibi terör örgütlerinin listesinde yer almasıdır[1105]. Bu aynı zamanda liberal devletlerde nezdinde Tamil kaplanlarının çok sempati uyandırmamasına yol açmış ve Sri Lanka devletinin birliğinin sürekliliğine dahil uluslararası desteğe yol açmıştır. Uluslararası kamuoyu sivillerin savaştaki durumuna yönelik yeterince bir ilgiye ve bilgiye sahip olmamış ve Sri Lanka yönetimide gerçekleri gizleme konusunda son derece akılcı davranmıştır[1106]. Koruma sorumluluğu ilkesi üzerinde uluslararası bir uzlaşının olmaması diğer bir başarısızlık nedenidir[1107].

Koruma sorumluluğu ilkesine başvurulması konusundaki başarısızlığın diğer bir nedeni ekonomik yaptırımların son derece az, kooardinasyondan yoksun ve oldukça geç alınmış olmasıdır[1108]. Bunun dışında bu yaptırımların olmasına rağmen Çin hükümetinin Sri Lanka'ya yönelik ekonomik desteği sürmüştür. Yine nedenlerden biri Güvenlik Konseyi'nde başta Çin ve onu aktif bir şekilde destekleyen Rusya'nın bloke çabalarıdır[1109].

Uluslararası toplum, Sri Lanka hükümetinin Tamillere yönelik askeri operasyonu sırasında sivillerin öldürülmesi ve yaşanan katliam bakımından, koruma sorumluluğu

---

[1102] Ibid. s. 135.
[1103] Stephen Hopgood, "The Last Rites for Humanitarian Intervention: Darfur, Srilanka and RTP", Globally Responsibility to Protect, Volume 6, 2014, s. 202.
[1104] Kingsbury, op. cit., ss. 312-313.
[1105] Naomi Kikoler, "Ten Years After ICISS: Reflections For the Past And Future of the R2P", s. 31, http://ccr2p.org/wp-content/uploads/2013/01/TenYears.pdf. (e.t. 19.03.2014)
[1106] Holmes, op. cit., s. 135.
[1107] Kingsbury, op. cit., ss. 313-314.
[1108] Kingsbury, op. cit., s. 314.
[1109] Ibid.

ilkesinin uygulanması bakımından açık bir sorumluluğa ve fırsata sahipken, tıpkı onbinlerce kişinin barbarca ve acımasız bir şekilde öldürüldüğü Bosna, Ruanda ve Darfur gibi sessiz ve hareketsiz kaldığı bir olay olarak Srilanka'da yaşanan katliamlar, tarih sahnesinde yerini almıştır[1110].

Sri Lanka'da yaşananlara ilişkin BM Raporunda, BM personelinin temel düzeydeki insani yardımların ulaştırılmasına ilişkin başarısızlık konusunda hükümeti eleştirme konusundaki isteksiz tavırları da yer almıştır. Raporda bir hükümet insanları katlediyor ise, aynı hükümetin, hükümet değişikliğini beraberinde getirecek büyük bir müdahale yapılmadığı sürece yardım malzemelerinin dağıtılmasına olanak sağlamayacağı noktasındaki çelişkide yer almıştır. Diğer bir deyişle yönetim kademesindeki değişikliklerin koruma sorumluluğu ilkesi açısından gerekliliği pek çok devlet açısından sürekli bir korkudur. Önleme başarısız olursa BM'ye konuşmak ve mağdurlara yardım etme seçeneği kalmaktadır. Rapora göre, çok sayıda BM personeli sivillerin korunması konusunda sorumluluklarını yerine getirmemiştir[1111].

Bütün bu veriler ışığında Tamillere yönelik Sri Lanka ordusunun son saldırılarının insani bir felakete ve ciddi düzeyde insan hakları hukuku ve insancıl hukuk ihlallerine yol açtığı açıktır. Koruma sorumluluğu ilkesinin bu savaşın çeşitli aşamalarında uygulanması gerekirdi. Diğer bir noktada 2008 yılının son ayları ile 2009 yılının ilk aylarında hükümetin medyaya yönelik kısıtlamaları ve gerçeği örtmeye çalışmasına rağmen Sri Lanka ordusunun savaşta başarıyı sağlamak için savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlediğinin tüm Dünya tarafından açık bir şekilde bilinmesidir[1112]. Özgürlük operasyonu (operational freedom) adı verilen bu harekatın hükümet politikasının bir parçası olduğu, yaşanan kitle katliamlarınında UCM statüsünün 7. maddesi uyarınca İnsanlığa karşı suç olduğu açıktır[1113].

Tamil kaplanlarının devletleşme arzusunun felaketle sonuçlandığı bu trajik olaylar dizisinde, Sri Lanka'da koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanmasının zeminin açık olmasına rağmen, müdahalede bulunulmaması bu düşüncenin oldukça kırılgan ve seçici nitelikte olduğunu bir kez daha göstermiştir.

[1110] Hopgood, op. cit., s. 203; "Report of the Secretary –General's Internal Review Panel on United Nations, Action in Srilanka," November 2012, s. 26. Sri lanka'da yaşanan bu sürece ilişkin en çarpıcı belgeseli oluşturan Killing of Fields'de (Ölüm Tarlaları) yaşananlar bütün çıplaklığıyla görülmektedir. http://www.channel4.com/programmes/sri-lankas-killing-fields.

[1111] "Report of the Secretary –General's Internal Review Panel on United Nations, Action in Srilanka" , November 2012, ss. 26-29.

[1112] Neil Smith, "Understanding Srilanka's Defeat of the Tamil Tigers", Joint Force Quarterly, No 59, 2010, s. 40. http://sangam.org/understanding-sri-lankas-defeat-tamil-tigers/. (e.t. 22. 04.2014); Holmes, op. cit., s. 136.

[1113] Kingsbury, op. cit., s. 311.

H. Fildişi Sahili Cumhuriyeti

Fildişi Sahili'nde 1999 yılında askerlerin yönetime el koymalarıyla başlayan ve fiili olarak zaman zaman ateşkes antlaşmaları yapılsa da, 10 yıldan fazla süreye yayılan çatışmalar sonucunda pekçok insan hayatını kaybetmiş ve ülke fiilen ikiye bölünmüştür[1114].

Güvenlik Konseyi 4 Şubat 2003 tarihinde almış olduğu 1464[1115] sayılı kararın giriş bölümünde fiilen ikiye bölünmüş Fildişi Sahili'nin bu durumunu kabul etmemiş ve ülkenin birlik ve bütünlüğünü tanımıştır. Konseye göre, Fildişi Sahili'ndeki mevcut durum ve istikrar bozucu gelişmeler, bölgede uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmektedir. Kararda 19 Eylül 2002 tarihinden beri işlenen insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk ihlalleri de kınanmış ve sorumluların yargı önüne çıkarılmasının zorunlu olduğu belirtildikten sonra, hükümetle birlikte, ilgili tarafların insancıl hukuk ihlallerine ve tecavüzlerine engel olmak için gerekli bütün önlemleri almaları istenmiştir[1116].

Alınan bu karara rağmen olaylar devam etmiştir. Bu süreçte yaşanan olaylardan bazıları şunlardır: 2004 yılının mart ayında Abidjan şehrinde hükümeti protesto eden göstericilere karşı katliam yapılması, 2004 yılının kasım ayının başında hükümetin savaş uçaklarının ülkenin kuzeyindeki isyancıların yerlerini bombalaması ve Fransız askeri üslerinin vurulması. Bu saldırılar sonucunda dokuz Fransız askeri öldürülmüştür. Askeri üstlerine saldırılması sonucunda Fransa'nın, Laurent Gbagbo liderliğindeki yönetime cevabı, Fildişi Sahili hava savunma silahlarının büyük bölümünün tahrip edilmesidir[1117]. Güvenlik Konseyi bu olaylar karşısında 2007 yılında almış olduğu 1739[1118] sayılı kararla başbakanın devlet başkanına karşı bir denge olarak güçlendirilmesini öngörmüştür. Bu süreçte devlet başkanı Gbagbo, Fransa'yı yeni sömürgecilikle suçlasa da, muhalif liderlerden Guillaume Soro ile diyalog başlatılmış ve sonunda taraflar arasında Ouagadougou antlaşmasını imzalanmıştır. Kurulan geçici ulusal birlik hükümetine Saro başbakan olarak atanmıştır. Bu

---

[1114] Demirel, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Dünya Barışı*, op. cit., ss. 350-352.

[1115] S/RES/1464,04.02.2003.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1464(2003). (e.t. 12.03.2014) Güvenlik Konseyi'nin Fildişi Sahili'nin durumuna ilişkin almış olduğu kararların bazıları şunlardır. 1479 (2003), 1527,1572(2004), 1962 (2010), 1975 (2011) sayılı kararlardır. Güvenlik Konseyi Fildişi Sahili'ne ilişkin vermiş olduğu kararlarda; özellikle çatışmalarda çoçukların kullanılmasının durdurulmasını talep etmiştir. Sivil halka yapılan saldırılar kınanmış, insancıl hukuk ihlallerinin faillerinin yargı önüne çıkarılması talep edilmişdir. BM ve insancıl yardım kuruluşlarının personellerinin güvenliğinin sağlanması ve serbest dolaşımının sağlanması da kararlarda yer almıştır. Kararlarda, mültecilerin ve yerlerinden edilenlerin geri dönüşlerinin sağlanması istenmiştir. Demirel, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Dünya Barışı*, op. cit., ss. 360-361.

[1116] UN-Doc.S/RES/1464 (04.02.2003) Para. 7.

[1117] Alex J. Bellamy and Paul D. Williams, "The New Politics of Cote d'Ivorie, Libya and Responsibility to Protect", International Affairs 87:4, 2011, s. 831.

[1118] S/RES/1739, 10 Ocak 2007, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1739(2007) (e.t. 11.03.2014)

antlaşma uyarınca; seçimlerin yapılması ve vatandaşlık sorunlarının çözülmesi için gerekli sürecin yaratılması, devlet başkanlığı seçimlerinden sonra UNOCI (United Nations Operation in Cote d'İvoire- BM Fildişi Misyonu) ve Fransız birliklerinin geri çekilmesi öngörülmüştür. Birkaç ertelemeden sonra başkanlık seçiminin ilk ayağı 31 Ekim 2010 tarihinde başarılı bir şekilde yapılmıştır[1119].

27 Kasım 2010 tarihinde yapılan ikinci tur seçimlerde ise, vatandaşlık ve etnisite üzerinde tartışmalar ortaya çıkmış, iki taraf şiddet ve yıldırma eylemlerinde bulunmuş, onlarca kişi seçim öncesi şiddet döneminde öldürülmüştür[1120]. Bu şiddet ortamını gerekçe göstererek Gbagbo seçim öncesinde sokağa çıkma yasağı uygulamıştır. Bunu protesto eden Ouattara taraftarlarının Abidjan'da düzenledikleri gösteriye güvenlik güçlerinin ateş açması sonucunda elli kişi ölmüş, pek çok kişi yaralanmıştır[1121]. Gbagbo'nun seçim sonuçlarına yönelik itirazı sonucunda, Anayasa Konseyi kuzeydeki seçimlerde yoğun hile yapıldığı gerekçesi ile 660 bin oyu iptal etmiştir. İptal kararı üzerine seçimleri Gbagbo kazanmış, bunun sonrasında ise şiddet eylemleri artmıştır. İki lider kendilerinin başkan olduğunu ilan etmiş ve seronomiler düzenlemişlerdir. Uluslararası toplum ise Alassane Ouattara'yı seçimi kazanan olarak ilan etmiş ve Gbagbo'ya yaptırım uyguladığı gibi, geri çekilmesini istemiştir. Aralık ayında 2 grup arasında çıkan çatışmalarda 170'den fazla insan hayatını kaybetmiş, 15 bin insanda Liberya'ya kaçmıştır[1122].

Seçim sonrası yaşanan şiddet farklı gruplara yöneliktir. Kentlerde yaşanan şiddet doğrudan göstericilere, kuzeydeki Müslümanlara ve Batı Afrika kökenlilere yönelik Gbagbo kuvvetleri tarafından işlenmiştir. Kırsaldaki şiddet ülkenin batısında etnik ve yerli gruplar arasında yaşanmıştır. Bunun sonucu her saldırının başka saldırıları beraberinde getirmesi ve şiddet sarmalının büyümesidir[1123]. Şiddetin dozu artarken Ouattara, Abidjan'da Golf otelde UNOCI gücü tarafından korunmuştur[1124].

[1119] Bellamy and Williams, op. cit., ss. 831-832.
[1120] Ibid., s. 832.
[1121] International Crisis Group: Working to Prevent Conflict Worldwide, Cote D'Ivoire: Is War The Only Option? Executive Summary And Recommendations, Africa Report no. 171, 03.03.2011. http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/africa/west-africa/cote-divoire/171%20Cote%20dIvoire%20-%20Is%20War%20the%20only%20Option%20ENGLISH.pdf. s. 8. (e.t. 03.04.2014).
[1122] International Crisis Group, "Crisis Watch 89", January 3, 2011. http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/crisiswatch/2011/crisiswatch-89.aspx, (e.t. 03.04.2014).
[1123] Straus Scott, "It's Sheer Horror Here: Patterns of Violence During the First Four Months of Côte d'Ivoire's Electoral Crisis", African Affairs, Volume 110, No 440, 2011, s. 485. http://afraf.oxfordjournals.org/content/early/2011/05/19afraf.adr024, (e.t. 17.05. 2014).
[1124] Rebecca Friedrichs, "Timeline: Election Crisis in Côte d'Ivoire", Stimson Future of Peace Organizations, http://www.stimson.org/images/uploads/research-pdfs/ Timeline_Election_Crisis_in_Cte_dIvoire.pdf, (e.t. 17.05.2014)

Şiddetin seçim sonrası dönemde büyük artış gösterdiği Fildişi Sahili'nde, bu olaylar sonucunda 3000 insan hayatını kaybetmiş, 1 milyona yakın insanda yerinden yurtundan olmuştur[1125]. Ülkenin batısında bulunan Duekoue eyaletinde ise korkunç suçlara tanıklık edilmiş, yüzlerce ceset bulunmuş, görgü tanıklıkları ve raporlara yansıyan şekli ile tecavüz ve işkenceler olmuştur. Daha düşük seviyelerde olmakla birlikte benzer vahşet sahneleri ülke genelinde de yaşanmıştır. Fakat ülke genelinde yapılan bütün katliamlar Gbagbo'nun güçleri tarafından yapılmamıştır. Bazı katliamlar Ouattara'nun güçleri tarafından yapılmıştır[1126]. Bu bağlamda ülkede iç savaşın tekrar alevlenmesinin en önemli nedeni Gbagbo'nun bütün Dünya tarafından kabul edilen seçim sonuçlarını tanımamasıdır.

Bu süreçte Güvenlik Konseyi uzlaşı halinde Ouatorra'nun kasım ayındaki seçimleri kazandığını ve devlet başkanı olması gerektiğini belirtmiştir. BM Genel Sekreteri'nin Fildişi Sahili özel temsilcisi Ouatorra'nun ısrarlı bir şekilde seçimi kazandığını, Güvenlik Konseyi'nin de 20 Aralık 2010 tarihinde almış olduğu 1962 sayılı kararda ECOWAS ve Afrika Birliği'ninde bunu tanıdığını ve tarafların bu sonuca saygı duyması gerektiğini söylemiştir[1127]. Ayrıca Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'ne UNOCI'nin güçlendirilmesi çağrısında bulunmuştur[1128].

Güvenlik Konseyi'nin, Fildişi Sahili Anayasa Konseyi'nin seçim sonuçlarına ilişkin kararını reddetmesinde dikkat çekici olan unsur, ECOWAS ve bölgesel örgütlerin Ouatorra'yı seçimin galibi olarak tanımalarıdır[1129]. Bu bölgesel destek özellikle Çin ve Rusya üzerinde etkili olmuştur. ECOWAS tarafından Gbagbo'nun destekçilerine yönelik ekonomik yaptırım kararı alınmış ve hükümetin bankacılık sistemlerine erişimi askıya alınmıştır. Bununla Gbagbo'nun memur ve askerlere yönelik maaş ödeme yeteneği zayıflatılarak, toplumsal desteğinin azaltılması amaçlanmıştır. Gbagbo ülkesinde bulunan yabancı birliklerin çekilmesi talebinde bulunmuş, bu talebe karşılık BM Genel Sekreterliği yasal hükümetin Ouatorra olduğu cevabını vermiştir[1130].

[1125] International Crisis Group, "Cote d'Ivorie: Defusing Tensions", November, 2012. http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/west-africa/cote-divoire/193-cote-divoire-defusing-tensions.aspx. UNHCR, "A New Displacement Crisis in West Africa", http://www.unhcr.org/pages/4d831f586.html, (e.t. 19.05. 2014).

[1126] Human Rights Watch, "They Killed Them Like It Was Nothing: The Need for Justice for Côte d'Ivoire's Post-Election Crimes", October, 2011, http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/cdi1011WebUpload.pdf, (e.t. 19.05. 2014).

[1127] S/RES/1962 (2010), 20.12.2010. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1962(2010), para. 1. (e.t. 11.03.2014)

[1128] S/RES/1962 (2010), 20.12.2010. para 4-5.

[1129] Bellamy and Williams, op. cit., ss. 832-833.

[1130] Ibid., s. 833.

Bu bağlamda, diplomatik çözüm çabaları ise iki yoldan ilerlemiştir. ECOWAS 2010 yılının aralık ayının başlarında Fildişi Sahili'nin üyeliğini askıya almıştır, Gbagbo'nun kenara çekilmesi gerektiği ve gerekirse kuvvet kullanılabileceği belirtilmiştir. Gruplar arasında diyolog ve uzlaşı çabalarını yürüten ECOWAS'ın karşısında, Gbagbo oldukça kararlı durmuştur. Her ne kadar kuvvet kullanma konusundan bahsetse de ECOWAS bunun etkisi konusunda politik liderlerin şüphelerinden dolayı harekete geçememiştir. ECOWAS bu noktada kuvvet kullanılmasının gerekli olduğu hallerde bu çağrıyı Güvenlik Konseyi'ne yapma kararı almıştır. Bütün bu süreç devam ederken BM de diplomatik arabuluculuk faaliyetleri yürütmekteydi[1131].

29 Aralık 2010 tarihinde BM Genel Sekreteri'nin Soykırımı Önleme Özel Temsilcisi ülkedeki durumun ciddi bir endişe yarattığını, vahşetin tahrik edildiğini vurgulamış ve tüm taraflara koruma sorumluluğu ilkesini hatırlatmıştır[1132]. Özel temsilci 19 Aralık 2011 tarihinde çağrısını tekrarlamış, eğer kontrol edilmezse olayların katliamla sonuçlanabileceğini belirtmiştir[1133].

2011 yılının başlarında uluslararası toplumun hayli karmaşık bir sorunla karşı karşıya olduğu görülmüştür. Sivil nüfus yakın bir tehdit altındatır. BM ve Fransız güçleri sivilleri korumak için görevlendirilmiş ve yasal hükümete destek vermişlerdir. Abidjan'da bu destekleri daha görünür bir hal almıştır. Bu bağlamda diplomatik çözümün zor olduğu ve durumun çıkmaza doğru sürüklendiği görülmüştür[1134].

30 Mart 2011 tarihinde Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1975[1135] sayılı kararın giriş kısmında Fildişi Sahili'nde yaşananların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilmiştir. Taraflara Ouatorra'nun kazandığı seçimlere saygılı olunması gerektiği tekrar hatırlatılmış, sivil halka özellikle çocuklara, kadınlara ve yerinden edilmiş kişilere yönelik giderek artan şiddetten duyulan kaygı belirtilmiş ve taraflardan acilen bu durumun sonladırılması talep edilmiştir[1136]. Taraflara politik yollardan çözüm çabalarını takip etmeleri

[1131] Ibid., s. 834.
[1132] UN press release, "Secretary General's Special Advisers on the Prevention of Genocide and the Responsibility to Protect on the situation in Côte d'Ivoire", 29 Dec. 2010. https://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/Special%20Advisers'%20Statement%20on%20Cote%20d'Ivoire,%2029%20.12.2010.pdf, (e.t. 21.05. 2014).
[1133] UN, statement attributed to Secretary General's Special Advisers on the Prevention of Genocide and the Responsibility to Protect on the situation in Côte d'Ivoire, 19 Jan. 2011. http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/OSAPG,%20Special%20Advisers%20Statement%20on%20Cote%20d'Ivoire,%2019%20Jan%202011.pdf, (e.t. 21.05. 2014).
[1134] Bellamy and Williams, op. cit., ss. 833-834.
[1135] S/RES/1975, 30.03.2011. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1975(2011), (e.t. 23.03.2013).
[1136] S/RES/1975, 30.03.2011, para. 1.

çağrısı yapılmış ve Gbagbo'nun politik çözüm çabalarını kabul etmemesi kınanmıştır[1137]. Çatışmanın tüm taraflarına uluslararası hukuka ve insancıl hukuka uyması konusunda uyarı yapılmıştır. Bunların ihlali halinde hesap verileceği hatırlatılmıştır[1138]. Kararda, UNOCI'nin sivilleri korumak için (ağır silahların kullanıldığı saldırılardan, köy boşaltmalardan ve diğer tehdit durumlarından) gerekli bütün önlemleri tarafsız bir şekilde alabileceği yer almıştır[1139]. Bütün taraflara UNOCI ve Fransız birliklerine operasyonlar sırasında tam destek vermeleri, ülke genelinde özgürlüğün ve güvenliğin tekrar sağlanmasına katkı vermeleri çağrısı yapılmıştır[1140].

İki tarafın yapmış olduğu katliamlar sonucu alınan 1975 sayılı karar Güvenlik Konseyi üyelerinin konuya ilişkin yaklaşımlarının farklılıklarını göstermiştir. İngiltere UNOCI'nin sivillerin korunması konusunda gerekli bütün önlemleri alabileceğini, Çin ise karşıt bir şekilde barış gücü operasyonlarının tarafsızlık ilkesine sıkı bir şekilde uyması gerektiğini, krizin barışçıl yollardan çözülüp, UNOCI'nin çatışmaların bir tarafı olmaması gerektiğini belirtmiştir[1141]. Hindistan ise özellikle vurguladığı nokta barış gücü operasyonlarının rejim değişikliği konusunda bir araç olmamasıdır. Hindistan'a göre; UNOCI Fildişi Sahili'ndeki politik çıkmazın bir parçası olmamalı ve barış gücü tarafsız bir şekilde sivillerin güvenliğini sağlamalıdır[1142].

Kararı izleyen günlerde RFCI (Republic Forces of Cote d'Ivoire- Fildişi Sahili Cumhuriyet Güçleri) **(**Ouatorra**)** taraftarları Abidjan'a girmişlerdir. 4 Nisan 2011 tarihinde BM kendi sivil personelini tahliye etmiştir. Bundan sonra BM helikopterlerine ek olarak Fransız helikopterleriyle birlikte, Gbagbo'nun askeri kamplarına ve silah stoklarına yönelik bir saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırılar sonucunda ağır silahlar ve silah depoları imha edilmiştir. Bu yardım iç savaşın seyri konusunda Ouatorra'nun lehine olsa da, Gbobo 10 Nisan 2011 tarihinde BM'nin mevzilerine saldırmıştır. Bu bağlamda yaşananlar BM ve Fransız güçlerinin Fildişi Sahili'ndeki güç kullanımına ilişkin, insanların korunması ile rejim değişikliği arasıdaki çizginin belirsizliği noktasındaki kaygıların ve soruların artmasına neden

[1137] S/RES/1975, 30.03.2011, para. 2-3.
[1138] S/RES/1975, 30.03.2011, para. 4.
[1139] S/RES/1975, 30.03.2011, para. 6.
[1140] S/RES/1975, 30.03.2011, para. 7.
[1141] Thabo Mbeki, "What the World Got Wrong in Côte d'Ivoire", Foreign Policy, April 2011, http://www.foreign policy.com/articles/2011/04/29/What_the_world_get_wrong_in_cote_d_ivoire, (e.t. 22.05. 2014).
[1142] Bellamy and Williams, op. cit., s. 835.

olmuştur. Kısa vadede katliamların önlenmesindeki başarısızlığın Fransa ve BM'nin tarafsızlıklarını terk etmesine yol açtığı ileri sürülmüştür[1143].

Bu bağlamda; BM barış gücünün çatışmaların bir tarafı gibi kullanılması 2011 yılının Mayıs ayındaki Güvenlik Konseyi toplantılarında dile getirilmiş, UNOCI'nin işlevi Rusya ve Brezilya'nın eleştirisine uğramıştır. İki devlet açısından, barış gücünün sivilleri koruması gerekmekle birlikte çatışmalara taraf olunması kabul edilemezdir[1144]. Fransa'nın BM güçleriyle olan ilişkisinin özel bir yetki alınmaksızın gerçekleştirildiği söylenmiştir[1145]. BM Genel Sekreteri Ban ki-Moon bu eleştirilere yönelik; UNOCI'nin meşru savunma ve sivillerin korunması çerçevesinde harakete geçtiğini söylemiştir[1146]. Meşru savunma savına ilişkin UNOCI, 31 Mart 2011 tarihinde Abidjan'daki karargahına Gbagbo güçleri tarafından yapılan saldırıyı ve üç barış gücü askerinin yaralanmasını göstermiştir. Yine birkaç gün sonra yapılan başka bir saldırıda bir Bangladeş barış gücü askeri öldürülmüş diğeri yaralanmıştır. Diğer bir eleştiri noktası UNOCI'nin; RFCI ve onun yandaşlarının katliamlarını önleme konusunda çok az şey yaptığıdır[1147]. Bununla birlikte Gbagbo'nun güçlerinin silahsız sivillere ateş açtığı, sivil bölgelerine yönelik roketli saldırılarda bulunduğu düşünüldüğünde sivillere yönelik bir tehdit ve ağır silahlar kullanma hazırlığında olduğu söylenmiştir[1148].

Sonuçta, Fildişi Sahili'nde UNOCI'nin desteği ile Ouattara'nın güçleri kontrolü ele geçirmiştir. Bölgesel anlamda ECOWAS Ouattara'yı desteklemiş ve bu müdahale neticesinde bölgede yeni çatışmalar yaşanmamıştır [1149].

I. Libya

2011 yılının başından itibaren Dünya'nın gözlerinin çevrildiği yer hiç kuşkusuz Kuzey Afrika'ydı. Önce Tunus'la başlayan, sonra Mısır'a sıçrayan halk ayaklanmaları sonucu neredeyse yarım yüz yıla yaklaşan iktidarlar son buldu. Bu zincirin diğer bir halkasını ise Libya'da 15 Şubat 2011 tarihinde başlayan ayaklanmalar oluşturdu. Bu ayaklanmalarda güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu binlerce kişinin öldüğü bildirilmiştir. Ayaklanmanın ilk günlerinden itibaren iktidarını kaybedeceği düşünülen Kaddafi yönetimi, sürecin ilerleyen

[1143] Mbeki, loc., cit.
[1144] Bellamy and Williams, op. cit., ss. 835-836.
[1145] Ibid., s. 837.
[1146] "Ivory Coast: UN forces fire on pro-Gbagbo camp", BBC News, 4 April 2011. http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13019333, (e.t. 22.05. 2014).
[1147] Bellamy and Williams, op. cit., s. 836.
[1148] Ibid.
[1149] International Crisis Group, http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/africa/west-africa/cote-divoire/193-cote-divoire-defusing-tensions-english.pdf, (e.t.22.05.2014); Aleksandar Sekulıc, "Responsibility To Protect and Its Effect on Humanitarian Intervention: Libya, Cote d'Ivoire and Syria", Central European University, November, 2013, ss. 43-44.

dönemlerinde durumu lehine çevirmiştir. Kaddafi'ye bağlı birliklerin yoğun hava gücünü kullanarak sivillere karşı giriştiği saldırılarsa uluslararası toplumun dikkatini ve tepkisini çekmiştir[1150].

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 26 Şubat 2011 tarihinde almış olduğu 1970 (2011) sayılı karar[1151] uyarınca sorunun barışçıl yollardan çözümünü önermiştir. Libya'da işlenen suçların ve yapılan ihlallerin tespit edilmesi istenmiş ve kararın 24. paragrafı uyarınca bu ihlallere karışanların belirlenmesi amacıyla bir izleme komitesi kurulmuştur. 1970 sayılı karar Libya yönetimine iç savaşı durdurmasını ve sivil halka yönelik olarak güç kullanmaktan vazgeçmesi gerektiğini belirtmesine rağmen Kaddafi rejimi muhaliflerin denetimlerindeki şehirlerde iktidarı tekrar tesis etmek için saldırılarını yoğunlaştırmış ve kararda yapılan uyarıları dikkate almamıştır[1152].

Bütün bu gelişmelerin yaşanması üzerine; BM Güvenlik Konseyi 17 Mart 2011 tarihinde Libya ile ilgili olarak 1973 (2011) sayılı kararı kabul etmiştir[1153]. İlgili karar BM Kurucu Antlaşması'nın *"Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler*" başlığını taşıyan VII. Bölümüne istinaden alınmıştır. Karar kapsamında üye devletlere, Kaddafi rejiminin saldırılarından sivilleri korumak amacıyla uçuşa yasak bölgeler oluşturulması için gerekli her türlü önlemin alınması konusunda yetki verilmiştir. Derhal ateşkesin sağlanması ve sivillere yönelik saldırıların durdurulması kararda yer alan unsurlardan biridir. Ayrıca Libya'ya silah ambargosu öngörülmekle birlikte, rejimin ileri gelenlerine seyahat yasağı konulması ve bunların yurtdışındaki varlıklarının dondurulması öngörülmüştür. Bu karar çerçevesinde ABD, Fransa ve İngiltere'nin öncülüğünde, önceliğini hava saldırılarınının oluşturduğu Şafak Yolculuğu Operasyonu (*Operation Odyssey Dawn*)

[1150] Sürecin ayrıntılı bir analizi için bkz. Veysel Ayhan, "Libya İç Savaşı ve Uluslararası Müdahale: Sınırları ve Olası Sonuçları", http://orsam.org.tr/tr/yazıgöster.aspx?ID:1562 (e.t. 22.03.2013); Mehrdad Payandeh, "The United Nations, Military Intervention, and Regime Change in Libya", Virginia Journal of International Law, Volume 52, No 2, 2012, ss. 372-375.

[1151] BM Güvenlik Konseyi kararının İngilizce metni için bkz. S/RES/1970, 26.02.2011; http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement, (e.t. 22.03.2013).

[1152] Bu süreç çerçevesinde, 1970 sayılı kararın 4. ve devamı maddeleri uyarınca yetkilendirilen Uluslararası Ceza Mahkemesi Başsavcısı Lois Moreno- Occompo, Kaddafi, oğulları ve üst düzey yardımcıları hakkında "insanlığa karşı suç işlemekten dolayı" soruşturma açıldığını duyurmuştur. Lahey'den gelen açıklamada sorumlu tutulacak bazı kişilerin kimliklerinin tespit edildiği bildirilmiştir. http://bianet.org/bianet/siyaset/128334-ucmden-kaddafiye-insanlik-sucu-sorusturmasi, (e.t. 22.03.2013).

[1153] Bu karar Güvenlik Konseyi üyelerinin 10'unun olumlu, 5'inin de çekimser oyuyla alınmıştır. Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip 5 daimi üyesinden ABD, Fransa ve İngiltere olumlu oy kullanırken; Çin ve Rusya ise çekimser kalmıştır. Geçici üyelerden Almanya, Brezilya ve Hindistan çekimser oy kullanmıştır. BM Güvenlik Konseyi kararının İngilizce metni için bkz. S/RES/1973, 17.03.2011; http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement, (e.t. 22.03.2013).

adlı bir askeri müdahale başlatılmıştır. İlk müdahaleyi 19 Mart 2011 tarihi itibarıyla Fransa Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçaklarının Libya'da bazı noktalara yaptığı bombardıman oluşturmuştur[1154].

İlgili karara dönecek olursak; kararın giriş kısmında Libya'daki durumun uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit oluşturduğu tespiti yapılmıştır. Bu nedenden dolayı BM Güvenlik Konseyi'nin BM Kurucu Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde gerekli önlemlerin alınması konusunda yetkili olduğu açıkça belirtilmiştir. Kararın giriş kısmında; Libya otoritelerinin Libya halkına yönelik koruma sorumluluğu hatırlatılmakta ve sivillerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin önlemlerin alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kararın dikkat çekici özelliği, uluslararası toplumun insan haklarını koruma sorumluluğunun karara konu olmasıdır. Koruma sorumluluğu kavramı 28 Nisan 2006 tarihinde alınan 1674 sayılı karardan sonra ilk defa bir Güvenlik Konseyi kararına konu olmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un 1973 sayılı kararın alınmasını takiben yaptığı açıklama bu açıdan oldukça önemlidir. Genel Sekreter 17 Mart 2011 tarihli açıklamasında Güvenlik Konseyi'nin "tarihi" bir karar aldığını vurguladıktan sonra açıklamasına şu şekilde devam etmektedir: "*1973 sayılı karar, uluslararası toplumun kendi hükümetleri tarafından şiddete maruz kalan halkların korunması konusunda sorumluluğunu yerine getirme kararlılığını açık ve net bir biçimde ortaya koymaktadır"*[1155]. Görüldüğü üzere 21. yüzyılın başında ortaya çıkan koruma sorumluluğu kavramı geçtiğimiz 10 yıl içinde yaşadığı gelişim sonucunda ilk defa Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı ile somut ve fiili bir durumda hukuki bir dayanak olarak kullanılmıştır. BM Güvenlik Konseyi almış olduğu bu kararda Arap Birliği[1156], Afrika Birliği ve İslam Konferansı Örgütü'nün çeşitli tarihlerde yapmış olduğu açıklamalar[1157] ile BM Genel Sekreteri'nin 16 Mart 2011 tarihli derhal ateşkes ilan edilmesine yönelik çağrısına da değinilmiştir[1158].

[1154] Hehir, *Humanitarian Intervention an Indroductio*n, op. cit., s. 291.

[1155] Ban Ki-moon, "Remarks at Breakfast Raundtable with Foreign Ministers on "The Responsibility to Protect: Responding to Imminent Threats of Mass Atrocities", http:// www.un.org/apps/news/infocus/sgs speeches/search_full.asp?statID_1325, (e.t. 17.04.2013).

[1156] Arap Birliği 12 Mart 2011 tarihli kararında; bombardıman altında bulunan bölgelerdeki Libya halkına ve Libya'da oturan yabancı vatandaşları korumak amacıyla tedbir amacıyla güvenli alanlar oluşturması konusunda çağrı yapmış ve Libya askeri hava sahasının uçuşa yasak bölge ilan edilmesi gerektiğini belirtmiştir. http://responsibilitytoprotect.org/Arab%20League%20Ministerial%20level%20statement%2012%20march%202011%20-%20english(1).pdf, (e.t. 17.04.2013).

[1157] Hehir, *Humanitarian Intervention an Indroduction*, op. cit., s. 289.

[1158] Libya yönetimi tek taraflı olarak ateşkes çağrısı yapmış olmasına rağmen bu çağrı ciddiye alınmamıştır.

Kararın 4. paragrafı, içinde Bingazi'nin de bulunduğu saldırı tehdidi altında bulunan bölgelerdeki sivillerin güvenliğinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasını içermektedir. Paragrafta koruyucu nitelikteki önlemlerin alınması konusunda BM Genel Sekreterliği ile işbirliği içinde bulunmak veya tek başlarına ya da bölgesel örgütler veya sözleşmeler yoluyla hareket etmek kaydıyla üye devletlere izin verilmiştir. Kararın 5. paragrafında Arap Birliği'nin bölgedeki barış ve güvenliğin sağlanması konusundaki rolüne değinilmiştir. Kararın 6. paragrafı, sivillerin korunması konusuna yardımcı olmak amacıyla Libya hava sahasının tüm uçuşlara kapanmasına ilişkindir. 7. paragrafta bu uçuş yasağının insancıl yardım niteliğindeki faaliyetleri (ilaç, yiyecek yardımı vb.) kapsamadığı belirtilmiştir. Kararın 13 ile 16. paragrafları ise silah ambargosunun uygulanması ve bu çerçevede alınacak önlemlere ilişkindir. Kararın 17 ile 18. paragrafları ise uçuş yasağı getirmektedir. Bu kapsamda uçuş yasağı komite uyarınca önceden izin verilmiş veya acil durumdaki uçuşları kapsamamaktadır. Yasak kapsamına Libya vatandaşlarına ve şirketlerine ait ve bunlarca işletilen uçaklar dâhil edilmiştir. Yasağın kapsamını bu uçaklara yönelik olarak tüm devletlerin topraklarından kalkış, topraklarına iniş veya hava sahasında uçuş izni verilmemesi oluşturmaktadır. Kararın 19 ile 21. paragrafları Libya yönetiminin ileri gelenlerinin, bunlar adına çalışan kişilerin ve kurumların malvarlıklarının dondurulmasını içermektedir. 22. paragraf ise seyahat yasağı getirilen kişilere ilişkindir. Kararın 24 ile 29. paragrafları ise BM tarafından bu konuya ilişkin alınan tüm kararların uygulanmasının denetlenmesine ilişkin bir uzman heyetinin oluşturulmasını kapsamaktadır.

Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya yönelik yaptırım kararı pek çok gözlemci tarafından koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanabilirliğinin etkili bir kanıtı olarak müjdelenmiştir[1159]. Bu emsali olmayan bir an[1160] ve yeni bir dönemin şafağı[1161] olarak değerlendirilmiştir. Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya ilişkin müdahale kararını stratejik nedenlerden ziyade evrensel değerlerin şekillendirdiği iddia edilmiştir[1162]. Bu görüşlere karşılık NATO'nun

[1159] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", International Security, Volume 38, No 1, Summer 2013, s. 144.
[1160] Paul D. Williams, "The Road to Humanitarian War in Libya", Global Responsibility to Protect, Volume 3, No 2, June 2011, s. 249.
[1161] Lloyd Axworthy, "In Libya, We Move Toward a More Humane World", Globe and Mail, August 23, 2011, http://www.theglobeandmail.com/globe-debate/in-libya-we-move-toward-a-more-humane world/article626440/ (e.t.18.04.2014).
[1162] Ramesh Thakur,"R2P, Libya and International Politics as the Struggle for Competing Normative Architectures" e-International Relations, Semptember 7, 2011, http://www.e-ir-info/?p=13728, (e.t.18.04.2014).

müdahalesinin koruma sorumluluğu ilkesini öldürücü bir şekilde yaraladığı ifade edilmiştir[1163].

Libya'ya yönelik askeri müdahalenin koruma sorumluluğu ilkesinin başarılı bir uygulaması olduğu iddia edilmiştir[1164]. Bu iddiaya dayanak olarak; askeri operasyonun başarısı sonucunda Libya'daki sivil halkın insanlığa karşı suçlardan korunması ve yoğun insan hakları ihlallerinin sonlandırılması gösterilmiştir. Bu yapılırken koruma sorumluluğu ilkesinin üçüncü aşaması olan yeniden inşa sorumluluğu uygulanmaya çalışılmıştır. Müdahale Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluğu ilkesinin uygulanmasındaki önemini de gösterir nitelikte değerlendirilmiştir. Bu önem Libya'ya yönelik askeri müdahale konusunda bölgesel organizasyonlar için de söylenebilir. Libya'da yaşananlar askeri müdahalenin sınırlarını göstermiş ve koruma sorumluğu ilkesinin uygulanmasında üçüncü aşamanın üzerinde daha fazla durulması gerçeğini beraberinde getirmiştir[1165].

Bu "iyimser" yaklaşımlara yönelik yapılan eleştirilerde 1973 sayılı karar her ne kadar koruma sorumluğu kavramının ruhunu yansıtsa da, bu kararın Güvenlik Konseyi'nin devlet içi çatışmalara ilişkin koruma sorumluğu kavramının doğuşundan önceki kararlarının yörüngesinde değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bu bağlantı Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin baskın olan hareketsizliğinden insani ihtiyaçlar ve çıkarlar nedeniyle nadiren uzaklaştığı anlardan biri olarak değerlendirilmiştir[1166].

Güvenlik Konseyi'nin hızlı ve yerinde müdahalesi şaşırtıcı bir şekilde değerlendirilse bile inkar edilemez bir başarı sağlamıştır. Bu kararın çıkmasında ve müdahale yapılmasında en önemli faktör müdahaleye desteğin olağanın dışında çok yaygın olmasıdır. Bu desteğin oluşumunda, Kaddafi'nin Bingazi halkına yönelik sıra dışı tehdidi çok büyük rol oynamıştır[1167]. Yine isyancıların dış askeri destek çağrısı başlangıçta isteksiz bir şekilde karşılansa da sonrasında bu çağrı müdahale yapılmasında büyük önem taşımıştır[1168].

[1163] Vladimir S. Kotylar, "Responsinbility to Protect" The Hopes and The Crash of an Illusion. Is There Any Chance to Revive It?", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sancin and Masa Kovic Dine, Ljubljana 2013, s. 32.

[1164] Zifcak Spencer, "Is The 'Responsibility to Protect Dead? The Doctrine's Standing In The Wake of Syrian Massacre", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sancin and Masa Kovic Dine, Ljubljana 2013, s. 262.

[1165] Ibid. ss. 262-263.

[1166] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", op. cit., s. 137.

[1167] "We are coming tonight….We will find you in your closets…We will show no mercy." "Bu gece geleceğiz. Sizi odalarınızda bulacağız. Merhamet göstermeyeceğiz". "Gaddafi tells rebel city, Benhgazi, "We will show no mercy", Huffington Post, March 17, 2011,http://www.Huffington Post.com/2011/03/17/ gaddafi-benhgazi-libya-news-n-837245.html, (e.t.18.04.2014).

[1168] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", op. cit., s. 138.

Uçuşa yasak bölge oluşturulmasının Libya'nın coğrafi yapısı ve halkın büyük bir bölümünün kıyı bölgelerinde yaşaması anlamında Kaddafi rejimi tarafından yapılacak bir katliamı önlediği vurgulanmıştır[1169].

Arap dünyası ve Afrika kıtasındaki bölgesel organizasyonlarda müdahaleye destek vermiştir[1170]. Libya'ya ilişkin 1973 sayılı kararın alınması sırasında Rusya ve Çin çekimser oy kullanmıştır. Bu iki ülkenin kararlarında bölgesel organizasyonlar olan Afrika Birliği ve Körfez İşbirliği Teşkilatı'nın (LAS) müdahaleyi onaylaması önemli bir etkendir. Bu anahtar nitelikli bölgesel organizasyonların desteği olmasaydı bu iki ülkenin kesinlikle kararı veto edecekleri söylenmiştir[1171]. Aynı şey Aralık 2010 yılında Fildişi Sahili'nde yaşananlar içinde söylenebilir. Bu bağlamda, Libya'ya ilişkin müdahale kararında Rusya ve Çin'in çekimserlikleri koruma sorumluğu ilkesinden ziyade, bu veriler ışığında değerlendirilebilir. Özellikle Körfez İşbirliği Teşkilatı'nın onayı Rusya, Çin ve ABD üzerinde etkili olmuştur. Bu müdahale kararında en etkili teşkilatın LAS olduğu söylenebilir [1172].

Bu savı, müdahale kararının alındığı zamanlarda Bahreyn'de yaşanan halk ayaklanmasının Suudi Arabistan'ın askeri desteğiyle bastırılması desteklemektedir. Bu çok açık bir şekilde çelişki oluşturmaktadır. Bu akla; Libya'ya yönelik müdahaleyi daha insancıl bir dünyanın habercisi şeklinde yorumlayanların bilerek ya da bilmeyerek gizledikleri ve görmedikleri şeyin bu coğrafyadaki müdahalelerin başta petrol olmak üzere stratejik çıkarları gizlediği gerçeği midir?

Libya'ya müdahale kararı, BM'nin çok tartışılan insancıl müdahalenin hukuki boyutu konusunda açık bir tutum sergileyerek insancıl müdahaleyi hukuki zemine oturtması anlamına gelmiştir. BM Güvenlik Konseyi 26 Şubat 2011 tarihli 1970 sayılı kararı ile, Libya yönetimine kendi halkını koruma sorumluluğunu hatırlatmış ve insan hakları ile uluslararası hukuka uygun davranma çağrısında bulunmuştur. Önlem olarak ise silah ambargosu, bazı Libyalı yöneticilerin yurt dışına çıkmalarının yasaklanması ve bu kişilerin malvarlıklarının dondurulması istenmiştir. Güvenlik Konseyi'nin 17 Mart 2011 tarihli 1973 sayılı kararı ise,

[1169]Gilbert Achcar, "Libya: A Legitimate and Necessary Debate From An Anti-Imperialist Perspective", http://zcomm.org/znetarticle/libya-a-legitimate-and-necessary debate from an anti-imperialist perspective-by- gilbert-achcar/^#, (e.t.20.04.2014).

[1170] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", op. cit., s. 153.

[1171] Alex J. Bellamy, "Libya and the RTP: The Exception and the Norm", Ethics and International Affairs", Volume 25, No 3, Fall 2011, s. 267.

[1172] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", op. cit., ss. 154-156.

Libya makamlarının 1970 sayılı karara uygun davranmamalarından hareketle BM üyesi ülkelerin veya bölgesel organizasyonların bir işgale yol açmayacak biçimde Libya'daki sivillerin korunması için gerekli tüm tedbirleri almasına izin vermiştir. Bu anlamda Libya'nın da üyesi olduğu Afrika Birliği'nin gerekli durumlarda insancıl müdahaleyi kurucu metnine yerleştiren tek uluslararası örgüt olması ortaya ilginç bir durum ortaya çıkarmıştır. Kayıtsız kalmama (*non-indifference*) olarak adlandırılan ilkeye göre Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 4. maddesi h. paragrafında 2000 yılında belirtildiği üzere üye ülkelerde gerçekleşen savaş suçları, soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar olarak belirtilen ağır şartlar karşısında kurul kararıyla Afrika Birliği bir üye ülkeye müdahalede bulunma hakkına sahiptir.

Tekrar 1973 sayılı karara dönecek olursak, bu kararın emsal niteliği taşıyabileceği ve koruma sorumluluğunun normatifliği bakımından merkezi bir rol oynayacağı için çok önemsendiği açıktır. Bu kararın yeni bir koruma politikası olduğuna yönelik görüşler ileri sürülmüştür[1173]. Buna karşın; Libya'ya ilişkin alınan her iki kararda Libya yönetiminin kendi halkına karşı koruma sorumluluğu hatırlatılmıştır. Bunun dışında yapılan müdahale BM Antlaşması Bölüm VII'ye dayandırılmış, uluslararası toplumun koruma sorumluluğuna dair bir ima yer almamıştır[1174]. Libya'ya ilişkin kararlarda koruma sorumluluğuna ilişkin hiçbir referans bulunmadığı, bu konunun Konsey üyeleri arasında tartışıldığı söylenmiştir[1175].

Bir diğer dikkat çeken noktada müdahalenin vurucu gücünü oluşturan devletlerin başkanları olan Obama, Cameron, Sarkozhy'nin birlikte kaleme aldıkları bir metinde koruma sorumluluğuna göndermede bulunmamalarıdır[1176]. Bu tutuma ilişkin şunlar söylenebilir. Birinci olarak, Dünya politikasının şekillenmesinde etkin olan bu devletlerin liderlerinin koruma sorumluluğu ilkesinin gelecekteki eylemler için emsal oluşturmasını istememeleri ve bölüm VII çerçevesinde bunu istisnai olarak tanımlamalarıdır. İkinci açıklama koruma sorumluluğu kavramının müdahaleye yönelik desteği azaltabileceği endişesidir. Bu

[1173] Marie-Eve Loiselle, "The Normative Status of the Responsibility to Protect after Libya", Global Responsibility to Protect, Volume 5, Issue 3, 2013, s. 340; Luke Glanville, "Gaddafi and Grotius: Some Historical Roots of the Libyan Intervention", Global Responsibility to Protect, Volume 5 Issue 3, 2013, s. 359.
[1174] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", op. cit., s. 147.
[1175] Jennifer Welsh, "Civillian Protection In Libya: Putting Coercion and Controversy Back to RTP", Ethics and International Affairs, Volume 25, No 3, September 2011, s. 255; Aidan Hehir, The Illusion of Progress, Libya and The Future of R2P, Semptember 2011, The Responsibility to Protect: Challenges& Opportunities in Light of the Libyan Intervention, e-International relations, November, 2011, s. 18. file:///C:/Users/Acer/Downloads/R2P.pdf, (e.t. 16.04.2014).
[1176] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", op. cit., s. 148.

açıklamalar akla uygun ve gerçek olsa bile, böyle yapılarak koruma sorumluluğu ilkesinin güvenilirliğinin zedelendiği söylenmiştir[1177].

Buna karşılık 1973 sayılı karar BM Antlaşması'nın VII. Bölümüne dayandırılarak insani nedenlerle müdahalenin haklılaştırılmasının ilk örneği olarak ifade edilmiştir[1178]. Bu haklılaştırmanın ilk örnek olmadığına yönelik şu eleştiriler yapılmıştır. Güvenlik Konseyi soğuk savaş döneminde de Güney Rodezya'ya ilişkin 1965 yılının Kasım ayında almış olduğu 216 ve 217 sayılı kararlarda soğuk savaş dönemi boyunca hakim olan devletlerin iç ilişkilerine yönelik karışmama tavrından farklılık göstermiştir. 12 Kasım 1965 tarihinde alınan, bölüm VII. çerçevesine dayandırılan kararda Ian Smith önderliğindeki Güney Rodezya hükümeti ırkçı politikaları yüzünden kınanmış, bir hafta sonra alınan 217 sayılı kararda, ülkedeki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle, uluslararası boykot çağrısı yapılmış, kuvvet kullanmada dahil bütün önlemlerin alınabileceği ifade edilmiştir. Bu karara rağmen kuvvet kullanılmamıştır[1179]. Yine buna benzer nitelik taşıyan Haiti'ye ilişkin 1994 tarihinde alınan 940 sayılı kararın ise Libya'ya ilişkin alınan 1973 sayılı karardan farklı olarak öncelikle Haitili sivillerin korunmasına yönelik olarak değilde demokrasiyi savunmak üzere alındığı söylenebilir[1180].

Bunun ilk örnek olmadığına ilişkin getirilen eleştirilerde[1181] 1992 tarihinin aralık ayında Somali'ye ilişkin alınan 794 sayılı kararda örnek gösterilmektedir. Bu kararda bu ülkeye yönelik askeri güç kullanılması yaşanan büyük insani trajediye dayandırılmıştır. 794 sayılı kararın tartışılması sırasında Güvenlik Konseyi'ne üye pek çok ülke hayat kurtarma sorumlulukları olduğunu ifade etmiştir. Örneğin Rusya, bu ülkedeki insani trajedinin sonlandırılmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Wheller'e göre; Rusya'nın bu ifadeleri çığır açıcı niteliktedir[1182]. Fakat "ahlaki sorumluluk" anlamındaki bu uzlaşı çabuk dağılmıştır.

1999 tarihinde alınan "sivillerin silahlı çatışmalarda korunmasına ilişkin" 1265[1183] sayılı kararda devletlerin ve Güvenlik Konseyi'nin uluslararası insancıl hukuktan doğan sorumlulukları ifade edilmiştir. Bu bazı yazarlarca koruma sorumluğu ilkesinin BM

[1177] Ibid., ss. 147-148.
[1178] Simon Adams, "R2P and the Libya Mission: When Does 'Responsibility to Protect'Grant Countries Right to Intervene" http://www.globalr2p.org/media/files/r2p_and_the_libya_mission_simon_adams.pdf, (e.t. 19.04.2014).
[1179] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect ", op. cit., ss. 141-142.
[1180] Paul D. Williams, "The Road to Humanitarian War in Libya", Global Responsibility to Protect, Volume 3, No 2, June 2011, s. 249
[1181] Adams, loc., cit.
[1182] Wheeler, "Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society", op. cit., s. 185.
[1183] S/RES/1265, 17.09.1999. http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/267/94/PDF, (e.t. 22.04.2014).

tarafından 2005 yılında yapılan BM Dünya Zirvesi'nde öncesinde de tanındığı anlamında yorumlanmaktadır[1184]. Bu bağlamda ilgili kararla Devletler; "ahlaki sorumluklarını" ve zorunluluklarını koruma sorumluluğu kavramı ortaya çıkmadan dile getirmişlerdir[1185].

BM İnsan Hakları Konseyi 15-1 sayılı özel oturumunda, Libya hükümetine kendi nüfuzuna yönelik koruma sorumluluğunu hatırlatıp, insan hakları ihllalerini acilen sonlandırması çağrısı yapmıştır[1186]. Bunu takiben Genel Kurul Libya'ya ilişkin 1 Mart 2011 tarihli kararı almıştır[1187].

16 Eylül 2011 tarihinde Güvenlik Konseyi 2009 sayılı kararı almıştır[1188]. Bu kararla BM yönetiminde Libya'da, UNSMIL (United Nations Support Mission in Libya- Libya BM Destek Misyonu) adlı bir görev gücü oluşturulmuştur. Bu kararla askeri amborgo kaldırılmış, yalnızca güvenlik açısından silah alımına izin verilmiştir. Yeni Libya hükümetine çeşitli muhalif grupların sahip olduğu silahların bırakılması konusunda yardım edilmesi öngörülmüş, insani yardım ve diplomatik personelin korunması amaçlanmıştır. UNSMIL'ın asıl görevi güvenlik ve kamu düzeninin restorasyonu ile birlikte, hukuk devletinin tesis edilmesidir. Ulusal inşanın ve anayasa yapımının sağlanması, insan haklarının korunması, geçiş adaletinin, acilen ekonomik iyileşmenin sağlanması için adımlar atılması kararda öngörülmüştür. Güvenlik Konseyi bu kararla Ulusal Geçiş Konseyi, BM nezdinde Libya halkının resmi temsilcisi olarak tanınmıştır[1189].

Ulusal Geçiş Konseyi, kendi kurucu sözleşmesinde Libya topraklarında; insanlığa karşı herhangi bir suç ya da soykırım işlenmesi halinde uluslararası toplumun Libya halkını tamamen koruma sorumluğu olduğunu ve bunun ihtiyaç olarak değerlendirildiğini belirtmiştir[1190]. Açıkça Konsey bütün Libya halkının tek temsilcisi olduğunu da ifade etmiştir. Konsey tarafından uluslararası toplumun korunmasına ihtiyaç duyulan müdahale şekli, havadan veya denizden yapılacak bir müdahale şeklidir. Karadan yapılacak bir müdahale şekli istenmemiştir. 10 Mart 2011 tarihinde Fransa, Libya halkının yasal resmi temsilcisi

[1184] Simon Chesterman, "Leding From Behind: The Responsibility to Protect, the Obama Doctrine, and Humanitarian Intervention after Libya, Ethics and International Affairs, Volume 25, No 3, September 2011, s. 280.
[1185] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", op. cit., s. 149.
[1186] Zifcak, op. cit., s. 256.
[1187] A/RES/65/265, 01/03/2011. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/65/265, (e.t. 21.04.2014).
[1188] S/RES/2009, 16/09/2011.
http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/502/44/PDF/N1150244.pdf? OpenElement, (e.t. 22.04.2014).
[1189] Zifcak, op, cit., s. 259.
[1190] Interim Transational National Council (ITNC), para. 7. Founding Statement of the Interim National Transitional Council. http://ntclibya.org/english/founding-statement-of-the-interim-transitionalnational-council/, (e.t. 21.01.2015).

olarak Ulusal Geçiş Konseyi'ni tanıyan ilk devlet olmuştur. Resmi olarak onların taleplerinin geçerli olduğunu beyan etmiştir[1191]

Libya'ya ilişkin çıkarlarda ve değerlerdeki bu birlik insancıl müdahalenin tarihini analiz edenler açısından şok edici ve eşsiz bulunmuştur[1192]. Sonuç olarak bu müdahalenin seçiciliğine iyi bir örnektir[1193]. Libya'ya ilişkin bu durumun sıklıkla tekrarlanması, Suriye'ye yönelik Güvenlik Konseyi'nin tavrı değerlendirildiğinde pek mümkün görünmemektedir. Koruma sorumluluğuna yönelik bu eleştiri en üst düzeyde Ban Ki Moon tarafından Suriye'de koruma sorumluluğunun başarısız olduğu şeklinde dile getirilmiştir[1194].

Açık olarak ifade edilen, Libya'ya ilişkin Güvenlik Konseyi kararlarının çok elverişli kesişme noktaları sayesinde alındığıdır. Elverişli kesişme noktaları olmasaydı (özellikle Arap Birliği ve Afrika Birliği Örgütü'nün desteği) 1973 sayılı kararın farklı olacağı vurgulanmıştır[1195].

Libya'ya yönelik müdahalenin diğer bir ironik tarafı şudur: Müdahale 1949 tarihli Cenevre Antlaşmaları'nın ihlal edilebileceği ya da ihlal edildiği iddialarına dayanılarak haklı gösterilmesine rağmen müdahalenin bizzatihi kendisi o antlaşmaların, özellikle de Cenevre Antlaşması'nın (tutuklulara yönelik muameleye ilişkin 27. maddesinin ihlaliyle) son bulması çok rahatsız edicidir[1196].

Diğer ilginç bir nokta da Kaddafi hükümetinin, dönemin ABD Başkanı George Bush yönetiminin başlattığı Küresel terörizimle mücadele konseptinde işbirliği içinde olmasıdır. Kaddafi rejimi ilk başlarında kullandığı ve neredeyse 20 yılı varan devrimci söylemi çoktan terk etmiş ve 2006 yılının mayısından itibaren Batı ile normal diplomatik ilişkilerini sürdürmüştür[1197]. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condaleezza Rice, *"Libya'nın; uygar dünyanın 11 Eylül 2001 tarihinden beri karşı karşıya olduğu global tehdide karşı ABD ve uluslararası toplumun diğer üyeleriyle işbirliği içinde, terörizmin yok edilmesi için mükemmel*

[1191] Ayça Çubukçu, " The Responsibility to Protect: Libya and the Problem of Transnational Solidarity", Journal of Human Rights, 2013, Volume: 1, s. 44.
[1192] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", op. cit., s. 156.
[1193] Payandeh, "The United Nations, Military Intervention, and Regime Change in Libya", op. cit., ss. 397-398.
[1194] Ban Ki Moon, "Remarks at Breakfast Rountable with Foreign Minister on "The Responsibility to Protect".
[1195] Hehir, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect ", op. cit., s. 157.
[1196] Vijay Prashad, *Arap Baharı, Libya Kışı*, Çev: Şükrü Alpagut, Yordam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 231.
[1197] Çubukçu, "The Responsibility to Protect: Libya and the Problem of Transnational Solidarity", s. 43.

bir işbirliği yaptığını"[1198] vurgulamıştır. Bundan önce Libya, tüm dünyadaki başarısız devletler gibi, ekonomik, politik, ahlaki ve sosyal anlamda uluslararası ölçülere göre şer ekseninin bir parçası olarak görülüyordu. Çeşitli yaptırımlara maruz bırakılıyordu. Aynı zamanda Kaddafi yönetimi, Darfur'da barış görüşmeleri ve çatışmaların sonlandırılması içinde insiyatif almaktaydı. Kitle imha silahlarının yok edilmesi konusunda Kaddafi yönetiminin istekli olduğu ve yabancı isyancılara yönelik yardımlarını da önemli oranda azalttığı başka bir gerçektir [1199].

Aynı zamanda Kaddafi yönetimindeki Libya, son on yılda insan hakları alanında ilerleme göstermiştir. Uluslararası Af Örgütü'nün 2010[1200] yılında yayınlanan yıllık raporunda 2000 yılı öncesi, 1970,1980 ve 1990'lı yıllarda yaşanan büyük çaplı insan hakları ihlallerine ve yüzlerce zorla kaybettirilmeye göndermede bulunmuş, buna ilişkin açılan davaların sonuçlanmamasına ve iç güvenlik aygıtının hala bir dokunulmazlığı olmasına rağmen, 2000'li yıllarda büyük çaplı insan hakları ihlallerinin olduğunun da ileri sürülemeyeceği belirtilmiştir[1201].

Kaddafi'nin tutukevlerinin ABD İstihbarat Örgütü'nün (CIA), Avrupa İstihbaratının ve Mısır güvenlik devletinin kullandığı gizli hapishaneler dizisinde önemli birer işkence merkezi olduğu iddia edilmiştir[1202]. Bu bağlamda açık bir mahkemede konuşmasına izin verilseydi, Kaddafi'nin hangi öyküleri anlatabileceği sorusu yöneltilmiştir. Aynı soru açık bir mahkemede konuşmasına izin verilseydi Saddam Hüseyin için de sorulabilir. En azından Saddam Hüseyin'in böyle bir mahkeme salonuna göstermelik olsa da girdiğini biliyoruz. Kaddafi için böyle bir mahkeme salonu bile kurulmadı. "Ölümün pornografisi" şeklinde linç edildi. Görüntülere bütün Dünya tanık oldu. "Ölü Adamlar öykü anlatamazlar, yargılanamazlar" şeklinde bir son gösterildi. Her ne kadar bu ilişkilerin birçoğu biliniyor olsa bile, en azından kendi ağızlarından iktidarda kalmış olmalarına yardım etmiş olanların adını

[1198] Ayça Çubukçu, "The Responsibility to Protect": Notes on Libya, Sovereignty, and the UN Security Council, http://www.jadaliYüzyıla.com/pages/index/758/the-responsibility-to-protect_notes-on-libya-sovereignty-and-the-un-security-council, (e.t. 21.01.2015)
[1199] Ibid.
[1200]"Libya of Tomorrow" What Hope For Human Rights? Amnesty International June 2010. http://www.refworld.org/pdfid/4c21b3a82.pdf, (e.t. 23.04.2014).
[1201] Alan J. Kuperman, "NATO's Intervention in Libya: A Humanitarian Success?", *LIBYA The Responsibility to Protect and The Future of Humanitarian Intervention*, Ed: Aidan Hehir, Robert Murray, Palgrave Mcmillan, 2013, s. 209.
[1202] Prashad, op. cit., s. 231.

verme imkanlarının ortadan kaldırıldığı ve Kaddafi açısından bazı sırlarınında onunla birlikte silindiği söylenebilir[1203].

NATO'nun Libya'ya yönelik müdahalesine insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu açısından getirilen diğer eleştiriler ise şunlardır: Libya'ya yönelik; müdahale potansiyeli olan devletlerin kesin olmayan raporlar ve kendi önyargıları sonucunda yanlış bilgilere sahip oldukları ve bu bilgiler çerçevesinde propaganda kampanyası yürüttükleri söylenmiştir. Libya'daki isyanın Batı dünyasındaki algının tersine ülke çapında, demokratik ve barışcıl olmadığı, şiddet içerdiği, bunun bölgesel ve aşırı dinsel nitelikte olduğu ifade edilmiştir. Batılı raporların ifade ettiği gibi Kaddafi'nin barışçıl gösterilere ve sivillere ayrım gözetmeksizin zalim bir şekilde cevap veren kişi olarak resmedilmesinin yanlış olduğu savunulmuş, tam tersine hedefinin savaşçı olmayan sivil unsurlara daha az zarar vermek için görece ve daha dar olarak isyancılar ve şiddet uygulayanlar olduğu söylenmiştir. Bu hiçbir şekilde Libya yönetiminin işlediği suçların aklanması anlamına gelmemekle birlikte, ifadeler, belgeler ve raporların daha çok gösterdiği Kaddafi rejiminin savaş boyunca ayrım gözetmeksizin kan akıttığının ya da bunu sürdürme niyetinin olduğunun söylenemeyeceğidir. Binlerce barışcıl göstericinin Bingazi'de öldürüldüğü şeklinde yanlış algılamanın yaratıldığı ve Libya'ya müdahale açısından bu durumun oldukça abartıldığı söylenmiştir[1204].

Libya'ya yönelik müdahaleye getirilen diğer eleştiri ise BM, NATO ve Dünya'nın bu sorumluluğu Gazze'de değil Libya'da aldığı ve Avrupalı devletlerin, Avrupalı olmayan devletler üzerinde koruyucu devlet statüsünü çok yaygın olarak kullanıp, resmi anlamda egemenlik kurmadan bu toprakları yoğun bir şekilde müdahalede bulunarak söz konusu devletlerin topraklarını kontrol etmesidir. Libya'daki bu çok uluslu koruyucu yapı, yeni bir egemenlik şekli olarak değerlendirilmiştir[1205].

Getirilen diğer bir eleştiri ise insancıl müdahalenin geri teptiği ve ülkede isyancıların şiddetini daha da tırmandırdığıdır. Bu devlet altı grupları, şiddeti provoke ederek rejim değişikliği dahil kendi politik amaçlarına yardım eder bir şekilde müdahaleyi kullanması konusunda cesaretlendirmiştir. Libya örneğinde Kaddafi'nin kasıtlı olarak sivillere yönelik bir müdahalesi yokken, NATO müdahalesinin iç savaşı daha da şiddetlendirdiği ve haklılık taşıyan insancıl gerekçelerin bulunmadığı söylenmiştir. Ruanda'ya atıf yapılarak paradoksal

[1203] Ibid.
[1204] Kuperman, "NATO's Intervention in Libya: A Humanitarian Success?", op. cit., s. 213.
[1205] Çubukçu, op. cit., ss. 45-49.

bir şekilde açıkça sivillerin hedeflenmesi ve haklı insancıl gerekçeler söz konusuyken Ruanda'da müdahalenin yapılmadığı hatırlatılmıştır[1206]. Libya'ya yönelik müdahale uluslararası hukuk ve otoriteleri adına evrensel olma iddiasının kaybı şeklinde de değerlendirilmiştir[1207].

Libya'ya yönelik müdahalenin Fransa, İngiltere ve ABD'nin jeopolitik çıkarları doğrultusunda koruma sorumluluğu ilkesinin yanlış yorumlanarak Libya halkının bütünüyle korunması olmayıp, rejim değişikliği amacını taşıdığı söylenebilir. Bu iddia gerçeğe oldukça yakın durmaktadır. Gerçekte üç NATO üyesi ve körfez emirlikleri isyancılara askeri destek sağlamıştır[1208]. Bu yardım içinde askeri istihbarat bilgi paylaşımı, ekipman dağılımı, askeri tavsiyeler, askeri saldırıların planlanması ve koardinasyonu, en sonunda televizyona yansıyan şekliyle Kaddafi'nin yakalanması ve linç edilmesidir. Kendi istihbarat örgütlerinin uyarılarını da dikkate almayan bu devletler Libya'da işbirliği yaptıkları, El Kaide bağlantılı gruplarla bir yıl sonra Mali'de çatışmıştır[1209]. İşin daha tehlikeli yanı bunun esnek ve enerjik bir model olarak müdahale eden devletler tarafından kullanılma arzusudur[1210].

Libya'nın operasyon sonrası durumunun ise hiç de iç açıcı olduğu söylenemez. NATO müdahalesi sonrası Libya'daki en olumlu gelişmelerden biri 2012 yılı Temmuz ayında yapılan seçimlerdir. Diğer gelişmelerse oldukça cesaret kırıcıdır. Zaferin hemen ardından isyancıların misilleme cinayetler gerçekleştirdiği, işkence yaptığı, Kaddafi destekçisi olduklarından şüphelendiklerini yüzlerce kişiyi keyfi bir şekilde tutukladıkları belirtilmiştir[1211]. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporlarına göre, öldürme bir eğilim olmuş, silahlı Kaddafi karşıtı gruplar yağmalama ve suistimaller gerçekleştirmiş ve kendilerini hukukun üstünde görmüşlerdir. İsyancılar Tawerga şehrinde çoğu siyah olan 30 bin kişiyi sınırdışı edip evlerini yakmış ve dükkanlarını yağmalamıştır. Buna gerekçe olarak bu kişilerin paralı asker olarak hükümet güçlerinin yanında olması gösterilmiştir. Bu ırkçı şiddet ülkenin bütününe yayılmıştır. Özellikle Libya'da zengin petrol sahalarında çalışmak üzere gelen 1 milyondan fazla misafir işçinin varlığı terör ile özdeşleştirilmiş, isyancılar tarafından düşman

[1206] Kuperman, "NATO's Intervention in Libya: A Humanitarian Success?", op. cit., s. 214.
[1207] Anne Orford, "What Kind of Law is This?", London Review of Books Blog, 29 March 2011, http://www.lrb.co.uk/blog/2011/03/29/anne-orford/what-kind-of-law-is-this, (e.t. 27.04.2014).
[1208] Vladimir S. Kotylar, " 'Responsibility to Protect', The Hopes and The Crash of an Illusion. Is There Any Chance to Revive It?", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sancin and Masa Kovic Dine, Ljubljana 2013, s. 35.
[1209] Ibid.
[1210] Hilary Clinton, "Libya showed U.S. leadership to be essential", The Washington Post, 31.10.2011, http://washingtonpost.com/world/national-secuirty/clinton-libya, (e.t. 28.04.2014).
[1211] Kuperman, "NATO's Intervention in Libya: A Humanitarian Success?", op. cit., ss. 208-209.

olarak görülmüşlerdir. 2012 yılının Nisan ayındaki İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporuna göre, Misurata'da halen ısrarlı bir şekilde yaygın ve sistematik bir şekilde insanlığa karşı suçlar işlendiğini ifade edilmiştir[1212]. Kaddafi Libya'sında etnik ve ırksal temizlik olaylarının gerçekleşmemesine rağmen Kaddafi sonrası dönemde bunun olma olasılığının daha yüksek olması acı bir ironidir.

Bugün gelinen noktada yeni hükümetin militanların silahlarının toplanması konusunda başarı sağladığı söylenemez. Küçük ilerlemelerin kaydetildiği alanlar, büyük şehirlerdeki militan kontrol bölgelerinin kaldırılması, liman ve hava limanlarının geri alınması ile sınır güvenliğinin sağlanmasıdır[1213].

2012 yılında yayınlanan Uluslararası Kriz Grubu'nun raporuna göre; Traplusgarp'da önemli nitelikteki askeri tesisler düzensiz birlikler şeklinde olan isyancıların elindedir[1214].

Diğer bir sorun petrol zengini Doğu Libya'nın ayrılma ya da en azından önemli oranda otonomi ile federal sistem talebidir. Militanlar hükümetin denetimi altındaki seçim bürolarına saldırmışlardır. Kaddafi döneminde bastırılan radikal İslami gruplar bu süreçte ortaya çıkmışlar ve sonrasında silah bırakmayı reddetmişlerdir. Bu gruplar tarafından 2012 yılının Eylül ayında ABD'nin Bingazi elçisi ve üç meslekdaşı öldürülmüştür[1215]. İstikrarsızlık ve güvensizliğin ışığında Libya halkının kimi araştırmalarda yarıya yakından fazlasının en azında temel sosyal hizmetlerin sağlanabilirliği açısından Kaddafi benzeri güçlü bir lidere ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir[1216].

Libya'ya yönelik müdahalenin bölgesel anlamda Mali'nin de istikrarsızlaşmasına neden olduğu söylenebilir. Müdahale, huzurlu ve demokratik Mali'de iç savaşa, darbeye, ayrılmaya, yerinden etmeye, insani acil yardım durumuna, insan hakları açısından son elli yılın en kötü durumuna neden olmuştur[1217]. Diğer bir olumsuz bölgesel etki de Kaddafi

[1212] Human Rights Watch World Report 2012: Libya, http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-libya, (e.t. 28.04.2014)
[1213] Ibid., s. 209.
[1214] International Crisis Group, "Divided We Stand: Libya's Enduring Conflicts", Middle East/North Africa Report No: 130, September, 2012, www. crisis group.org/en/regions/middle-east-north-africa/north-africa/Libya/130-divided-we-stand-libyas-enduring-conflicts-aspx. (e.t. 28.04.2014).
[1215] Kuperman, "NATO's Intervention in Libya: A Humanitarian Success?", op. cit., ss. 209-210.
[1216] Oxford Research International (2012), "First National Survey of Libya", Oxford Research International, in association with The Institute of Human Sciences.
[1217] Amnesty International, 2012. Global Centre for the Responsibility to Protect, http://www.globalr2p.org/regions/syria, (e.t. 11.05.2014).

sonrasında ortaya çıkan silahların yarattığı tehlikedir. Bu silahlar Nijer'den-Somali'ye kadar çok geniş bir alana yayılmıştır[1218].

NATO müdahalesinin Libya ve bölgesindeki insani durumu önemli oranda kötüleştirdiği söylenebilir. Tek olumlu gelişme olarak değerlendirilen seçimlerin yapılmasına rağmen seçilen hükümetin ülke çapında çok az bir otoriteye sahip olduğu, kontrol edilmesi gereken bir çok kabile ve İslamcı militanın olduğu söylenebilir. İnsancıl gerekçelere başvurularak haklılaştırılan NATO müdahalesi Libya açısından bir felaketle sonuçlanmıştır[1219].

Her ne kadar Kaddafi'nin barış görüşmeleri yapma konusundaki isteksizliği bir gerçeği yansıtsa da, Libya'ya yönelik müdahalenin insancıl gerekçelerden çok bir rejim değişikliği amacı taşıdığı, açık bir şeytanlaştırma kampanyası yürütüldüğü, tarafların görüşmeler konusundaki olumsuz tutumları olmasaydı binlerce kişinn kurtarılabileceği söylenebilir[1220].

Bu bağlamda, müjdeleyici nitelikteki aşırı iyimser yorumlarla değerlendirilen 1973 sayılı karar kapsamında verilen yetki aşılmış, kaygı verici bir şekilde Batı'nın paternalizminin yenilenmesi olasılığıyla karşılaşılmıştır[1221].

Libya'ya yönelik askeri müdahale, arkasında yatan reel politik gerçekler ne olursa olsun BM Kurucu Antlaşması çerçevesinde değerlendirildiğinde uluslararası hukuka aykırılık oluşturmamaktadır. Çünkü ilgili karar yetkili organ tarafından ve ilgili kısımda öngörülen şartlar çerçevesinde alınmıştır.

1973 sayılı karar çerçevesinde yürütülmekte olan bu askeri müdahale uluslararası hukuk açısından yasal bir dayanağı bulunmakla beraber, haklılığı ve ahlâkiliği konusundaki tartışmalar uzun süre daha devam edecek gibidir. Çünkü bundan çok daha ağır ihlallerin cezalandırılması konusunda uluslararası toplumun ve bunu önlemekle görevli mekanizmaların güçlü devletler tarafından kendi ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda hareketsiz kılındığı gerçeği karşısında, hukuki açıdan BM mevzuatına uygun nitelik arz eden bu müdahalenin bu tarihsel yükten dolayı eleştirilmesi kaçınılmazdır. Diğer bir neden müdahale

[1218]Alan J. Kuperman, "A Model Humanitarian Intervention? Reassesing NATO's Libyan Campaign", International Security, Volume 38, No 1, Summer 2013, ss. 129-130.
[1219] Kotylar, op. cit., s. 37; Kuperman, "NATO's Intervention in Libya: A Humanitarian Success?", op. cit., ss. 212-213.
[1220] Kuperman, "NATO's Intervention in Libya: A Humanitarian Success?", op. cit., ss. 214-215.
[1221] Richard Falk, "Preliminary Libyan Scorecard: Acting beyond the UN Mandate", Foreign Policy Journal, September 8, 2011, http://www.foreignpolicyjournal.com./2011/09/08/preliminary-libyan-scored-acting- beyond- the -UN- Mandate/, (e.t. 27.04.2014).

boyunca oluşan sivil kayıpları ve daha sonrasında Libya'da yaşanan istikrarsızlıkta göz önünde bulundurulduğunda uluslararası düzeyde bu müdahaleye yönelik tartışmaların dahada uzun süreceğidir.

Bununla birlikte BM sisteminin temellerinden birini oluşturan devletlerin toprak bütünlüğü ile iç işlerine karışmama ilkesinin, devletlere bir egemenlik hakkı tanımakla beraber yükümlülük de yüklediği bir gerçektir. Bu hakkın kötüye kullanılması durumunda uluslararası hukukun etkin bir şekilde işleyebilmesinin yolu ise buna ilişkin kurumsal yapılanmaların sağlanıp, benzer nitelikteki olaylarda benzer yaptırımların uygulanmasıdır.

Sonuç olarak, 1973 sayılı karar ve devamındaki askeri müdahale, bir iç isyan sonucu bir halka kendi rejimi tarafından uygulanan yaygın,yoğun şiddet ve kitlesel insan hakları ihlalleri dolayısıyla uluslararası askeri müdahalede bulunulması yolunu açmakla, uluslararası hukukta önemli ve üzerinde çok tartışılacak bir gelişme niteliğindedir.

J. Suriye

Yaklaşık 4,5 yıldır devam eden Suriye'deki çatışmalarda binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Bu anlamda ölümlere ilişkin verilecek raporların ve sayıların bir anlamı yok. Sadece onları güncelliyoruz. Bunun dışında milyonlarca Suriyeli komşu devletlere kaçmak zorunda kalmış, milyonlarcası ülke içerisinde yer değiştirmiştir.

Bunların dışında Suriye'de yaşanan en dikkat çekici olaylardan biri BM soruşturmasına[1222] göre 21 Ağustos 2013 tarihinde roketlerle büyük bir sarin gazı saldırısının yapılmasıdır. Saldırıda vurulan bölgeler arasında Şam ve Ghuta'da vardır. Saldırı sonucunda yaklaşık 1.400 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu kimyasal saldırı Suriye'ye yönelik olası bir askeri operasyon tartışmalarını alevlendirmiştir[1223].

Suriye toplumu sürekli bir şekilde devlet güçleri ve ona bağlı birlikler ile bazı muhalif grupların şiddet eylemleri ve katliamları ile karşı karşıyadır. Dış aktörlerinde artan bir şekilde dahil olduğu bu çatışmalar Suriye toplumunu daha büyük bir tehlikenin içine çekmiştir[1224].

İnsan Hakları İzleme Örgütü[1225], 4 Ağustos 2013 tarihinde Lataka'ya muhalif grupların saldırısı sırasında sivillerin hedef alındığını ve 190'nın üzerinde kişinin

[1222] United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arab Republic Report on the Alleged Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21 August 2013, http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/Secretary_General_Report_of_CW_Investigation.pdf, (e.t. 11.12.2013).
[1223] Global Centre for the Responsibility to Protect, http://www.globalr2p.org/regions/syria, (e.t. 11.12.2013).
[1224] Ibid.

öldürüldüğünü belirtmiştir. Soruşturma komisyonunun liderliğinde BM İnsan Hakları Konseyi; 16 Agustos 2013 tarihli raporunda[1226] hükümet yanlısı güçlerin sivil halka yönelik yaygın bir şekilde saldırılara devam ettiğini, cinayetler işlediğini, işkence ve tecavüz fiillerini gerçekleştirdiğini,zorla kaybolmalar dahil insanlığa karşı suçlar işlediğini ifade etmiştir. Bazı muhalif askeri grupların işkence ve yargısız infazlar dahil savaş suçu işlediği söylenmiştir. Çatışmalara ilişkin soruşturma komisyonunun raporunda açıkça mezhepsel şiddet tanımlaması yapılmış, bazı muhalif grupların kasıtlı bir şekilde Şii ve Hrıstiyan bölgelere saldırdığı vurgulanmıştır[1227].

Çatışmaların ilerleyen haftalarında ABD ve Rusya'nın öncülük ettiği diplomatik girişimlerle Suriye'de kimyasal silahların kullanılmasının azaltılması hedeflenmiştir. 14 Eylül 2013 tarihinde Suriye, Kimyasal Silahlara İlişkin Düzenlemeler İçeren Antlaşma'yı kabul etmiştir[1228]. Kimyasal silahların önlenmesine ilişkin BM organizasyonu 6 Ekim 2013 tarihinden itibaren Suriye'deki kimyasal silahların sökülmesi ve imhası sürecini başlatmıştır[1229].

Suriye'deki çatışmaları içinden çıkılmaz hale getiren faktörlerin başında, çatışmanın sonucunu şekillendirmek amacı ile birbiriyle yarış içerisinde olan uluslararası aktörler gelmektedir.BM Genel Sekreteri Ban ki-Moon'a göre bu durum, bölgesel ve uluslararası aktörlerin bir tarafı diğerine karşı silahlandırdığı bir vekalet savaşıdır[1230]. Bazı devletler, Suriye halkının temsilcisi olarak Ulusal koalisyonu resmen tanımışlardır. Suudi Arabistan, Türkiye ve Katar bazı muhalif gruplara silah ve lojistik destek sağlamıştır. Rusya ve İran'ın Beşar el-Esad yönetimine askeri ve ekonomik destek verdiği görülmektedir[1231]. Bütün bu veriler ile birlikte komşu ülkelere yönelik yoğun mülteci akımı da düşünüldüğünde Suriye'deki durumun bölgesel barış ve güvenliği tehdit ettiği açıktır.

[1225] Syria: Executions, Taking by Rebels, http://www.hrw.org/news/2013/10/10/syria-executions-hostage-taking-rebels, (e.t. 11.12.2013).
[1226] A/HRC/24/46, 16.08.2013. General Assembly, Human Rights Council, Report of the independent International commission of inquiry on the Syrian Arab Republic, http://www.globalr2p.org/media/files/a_hrc_24_46_encoisept2013.pdf, (e.t. 11.12.2013).
[1227] Global Centre for the Responsibility to Protect, http://www.globalr2p.org/regions/syria.
[1228] Ibid.
[1229] Ibid.
[1230] R2P Monitor, 15 November 2013, Issue 12, s. 2. www.globalr2.org/media/files/r2p_monitor_nov2013_final.pdf (e.t. 24.05.2014).
[1231] Ibid.

Suriye'deki durum ilk kez 27 Nisan 2011tarihinde[1232] Güvenlik Konseyi'nin gündemine gelmiştir. Bundan beş ay önce[1233] ise Konsey'de bu konu tartışılmış Almanya, Fransa, Portekiz ve İngiltere'nin girişimleriyle zorlayıcı olmayan bir karar alınması, Suriyeli yetkililer tarafından sivillere yönelik uygulanan yaygın ve sistematik insan hakları ihlallerinin kuvvetli bir şekilde kınanması istenmiş, bu istek Rusya ve Çin vetosuyla karşılaşmış, buna rağmen Konsey ülkedeki insani krize ilişkin derin endişelerini dile getirmiştir[1234].

Güvenlik Konseyi'nin Suriye'de yaşananlara yönelik tepkisi 3 Ağustos 2011 tarihinde yapmış olduğu başkanlık açıklaması ile devam etmiştir[1235]. Bu açıklamada yaygın insan hakları ihlalleri ve Suriye yönetimi tarafından sivillere yönelik kuvvet kullanımı kınanmıştır. Libya müdahalesinin sonuçlarıyla çelişir bir şekilde Konsey; dikkatli bir şekilde açıkça, Suriye'nin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne güçlü bir şekilde bağlılığını doğrulamıştır. Bu krizin kapsayıcı nitelikte çözümünün Suriye liderliği ile müzakere edilerek politik bir şekilde çözüleceği vurgulamıştır. Bu ifadeler Obama, Sarkozhy ve Cameron tarafından da dile getirilmiştir. Konsey bu süreçte dışarıdan rejim değişikliği konusunda oldukça sessiz kalmıştır[1236].

Göstericilere karşı şiddetin tırmanmasından sonra Konsey'in, AB üyesi olan devletleri bir karar tasarısı sunmuşlardır[1237]. Bu karar tasarısında vurgulanan insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların hesap vermesi ve Suriye hükümetine öncelikli olarak koruma sorumluluğunun tekrar hatırlatılmasıdır. Tasarıda Suriye hükümetinden sivillere yönelik uyguladığı şiddete ve olası tehditlere son vermesi istenmiştir. Rusya ve Çin tasarıyı veto etmiş, Brezilya, Hindistan, Güney Afrika ve Lübnan ise çekimser kalmıştır. Meşruiyet gerekçesi olarak Rusya ve Çin; Suriye'nin egemenliğine duydukları saygı ve önemi dile getirmişlerdir. Libya'ya yönelik uluslararası müdahale örnek verilerek kuvvet kullanma

[1232]S/PV.6524,27.04.2011.http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S%20PV%206524.pdf, (e.t. 24.05.2014).
[1233]S/2011/612, 04.10.2011. http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2011%20612.pdf, (e.t. 24.05.2014).
[1234] Justin Morris, "Libya abd Syria: RTP and the Spectre of the Swinging Pendulum", International Affairs 89:5, 2013, s. 1274.
[1235]S/PRST/2011/16, 03.08.2011, Statement by the President of the Security Council. http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/442/75/PDF/N1144275.pdf?OpenElement, (e.t. 24.05.2014).
[1236] Nesam McMillan and David Mickler, "From Sudan to Syria: Locating 'Regime Change' in R2P and the ICC" Global Responsibility to Protect 5, 2013, s. 307.
[1237] S/2011/612, 04/10/2011. France, Germany, Portugal and United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland: draft resolution.http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3 CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2011%20612.pdf, (e.t. 24.05.2014).

yoluyla rejim değişikliğine karşı çıkıldığı ve açıkça amaçlananın gizli bir yol haritasıyla rejim değişiklikleri olduğu ifade edilmiştir.

4 Şubat 2012 tarihinde sunulan ikinci karar tasarısı 13 üyenin olumlu oyuna karşılık Rusya ve Çin'in olumsuz oyuyla veto edilmiştir[1238]. Hindistan, yaklaşım değişikliğini tasarıda askeri müdahalenin açıkça dışlandığı gerekçesine dayandırmıştır[1239]. Pakistan bunun bir rejim değişikliği teklifi olmadığını, önemli oranda demokrasinin gelişimini öngören bir tasarı olduğunu belirtmiştir[1240]. Güney Afrika'da tasarının rejim değişikliğini empoze etmediğini belirtmiştir[1241]. Rusya[1242] ise veto gerekçesini savunurken; Suriye krizinin başından beri, uluslararası toplumun etkili bazı üyelerinin, içlerinde bu masada bulunanlarda dahil, bir siyasi çözüm ihtimaline zarar verici bir şekilde rejim değişikliği çağrısı yaptığını, iktidara karşı muhalefeti teşvik ettiğini, provakasyonu ve silahlı mücadeleyi desteklediğini ifade etmiştir. Rusya insancıllık adı altında askeri müdahalenin yapılmak istendiğini ve dışardan empoze edilen çözümün kuvvet kullanılması yoluyla rejim değişikliği olduğunu söylemiştir. Çin daha genel bir şekilde Suriye'nin egemenliğine saygı gösterilmesi gerektiğini ve Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'yla uyumlu eylem yapması gerektiğini vurgulamıştır. Sudan ve Libya'daki olaylarının aksine, Suriye rejiminin sivillere yönelik saldırılara son vermesi çağrılarına rağmen, Suriye'deki durum UCM'ye sevkedilmemiştir[1243].

2011 yılının Ocak ayı ile 2012 yılının Temmuz ayları arasında Suriye hükümetinin kitlesel katliamlardan sorumlu tutulmasına yönelik üç Güvenlik Konseyi karar önerisi Çin ve Rusya'nın vetosuna uğramıştır[1244]. 21 Ağustos 2013 tarihinde ise Şam'ın doğusuna düzenlenen kimyasal saldırı sonucu onlarca kişi öldürülmüştür. Çatışan taraflar bu saldırının sorumluluğu konusunda birbirini suçlamışlardır[1245]. BM Genel Sekreteri Şam'daki kimyasal saldırıyı şok edici, Yüksek komiser Pillay saldırıyı "uluslararası hukukun alçakça ihlali" olarak tanımlamış ve kınamıştır[1246]. BM soykırımı önleme ve koruma sorumluluğu özel

[1238]S/2012/77,04.022012.http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2012%2077.pdf, (e.t. 24.05.2014).
[1239] McMillan-Mickler, op. cit., s. 308.
[1240] Ibid.
[1241] Ibid.
[1242] Rusya'nın Suriye üzerinde stratejik çıkarları olduğu açıktır. Bununda etksiyle Suriye'nin, Libya deneyiminden farklı olduğunu ileri sürmüştür
[1243] McMillan-Mickler, op. cit., s. 308.
[1244] R2P Monitor, 15 November 2013, Issue 12, s. 3.
[1245] Ibid.
[1246] Pillay says Syrıan Chemical Weapons allegatıons "exceptionally grave", investigation essential, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights. http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=13652&LangID=E, (e.t. 06.04.2014).

danışmanı ise 23 Ağustos 2013 tarihinde Suriye hükümetine koruma sorumluğunu hatırlatmıştır[1247]. 27 Eyül 2013 tarihinde Güvenlik Konseyi 2118[1248] sayılı kararı almıştır. Bu karar uyarınca, Suriye'deki kimyasal silahların BM Antlaşması VII. Bölüm uyarınca BM Güvenlik Konseyi denetimde hızlı bir şekilde imhası öngörülmüştür. 2 Ekim 2013 tarihli Güvenlik Konseyi Başkanlık rejiminin açıklamasında, Suriye rejiminden insancıl yardımın ulaştırılmasının kolaylaştırılması, çatışan tüm taraflardanda sivillerin korunması, insan hakları ihlallerinin sonlandırılması istenmiştir[1249]. BM İnsan Hakları Konseyi'de çeşitli dönemlerde almış olduğu kararlarda Suriye yönetiminin koruma sorumluluğunu hatırlatmıştır[1250].

Bu bağlamda Güvenlik Konseyi'nin Suriye krizine ilişkin hareketsiz kalması koruma sorumluluğu ilkesinin geleceğine gölge düşürmüştür. Bu hareketsizlikten, karar alınırken ne zaman ve ne şekilde yapılacağına ilişkin belirlenmiş bir takım ilkeler çerçevesinde değilde duruma göre karar alınacağı izlenimi doğmuştur[1251].

Libya'ya yönelik yapılan müdahalede bulunan uzlaşının Suriye örneğinde bulunmaması açıkçası yapılacak bir müdahalenin daha geniş çapta bölgesel çatışmalara dönüşebilme olasılığından kaynaklandığı söylenebilir[1252].

2011 yılının Ekim ayıyla 2013 yılının Nisan ayı arasında BM Güvenlik Konseyi'nde kaydedilen Suriye'ye ilişkin 12 toplantıda, yedi konsey üyesi tarafından açık ya da kapalı bir şekilde koruma sorumluğu kavramına atıfta bulunulmuştur. Bu ülkeler Kolombiya, Fransa, Togo, Ruanda, Japonya, Brezilya ve Guatemala'dır[1253]. Bu tartışmalar sırasında dikkat çeken hiçbir üye devletin üç aşamalı koruma sorumluluğu kavramına atıfda bulunmamasıdır. Suriye üzerinden koruma sorumluluğu tartışılırken oldukça ihtiyatlı davranılmıştır. Bu bağlamda Suriye olayının gösterdiği, Libya'ya yönelik müdahalede ifade edilen koruma sorumluluğu çağının geldiği konusundaki kırılgan uzlaşmanın öldürücü bir şekilde yara almasıdır [1254].

Suriye'de devam eden kriz ve katliamlar karşısında Dünya'nın etkili bir cevap verememesinin, koruma sorumluluğu ilkesini krize soktuğu bizzat bu ilkenin en bilinen

---

[1247] R2P Monitor, 15 November 2013, Issue 12, s. 3.
[1248] S/RES/2118, 27.09.2013. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2118(2013), (e.t. 06.04.2014).
[1249] S/PRST/2013/15, 02/10/2013. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PRST/2013/15, (e.t. 06.04.2014).
[1250] Global Centre for the Responsibility to Protect, http://www.globalr2p.org/regions/syria, (e.t. 11.12.2013).
[1251] Aidan Hehir, "Syria and Responsibility to Protect: Rhetoric Meets Reality", http://www.e-ir.info/2012/03/14/syria-and-the-responsibility-to-protect-rhetoric-meets-reality/, (e.t. 15.05.2014); Zifcak, op. cit., s. 288.
[1252] Morris, op. cit., s. 1276.
[1253] Ibid.
[1254] Ibid., ss. 1276-1277.

savunucuları tarafından bile dile getirilmiştir[1255]. Özellikle 2013 yılının Ağustos ayında Şam'ın kenar mahallerinde Suriye yönetimi tarafından yapıldığı iddia edilen kimyasal saldırı karşısında Güvenlik Konseyi'nde de uzlaşının olmaması ilkenin etkinliğini yönelik tarıtşmaları ve hayal kırıklığını artırmıştır[1256]. Bunun dışında bu saldırının Suriye yönetimi mi yoksa muhalifler tarafından mı yapıldığı konusunda çok ciddi şüphelerinin de bulunduğu bir gerçektir[1257].

Özellikle kimyasal silah saldırısına ilişkin olarak, Güvenlik Konseyi'nde uzlaşının olmadığı durumlarda nasıl tepki verileceği bir ikilem oluşturmakta ve böyle zor durumlarda Güvenlik Konseyi'nde bir uzlaşının oluşabilmesi için, gelecekte nasıl bir yapılanma olması gerektiği soruları can alıcı önemini korumaktadır[1258]. Koruma sorumluluğu ilkesi açısından diğer bir önemli bulguda işkenceden öldürüldüğü iddia edilen 11 bin Suriyelinin 55 bin kare fotografıdır.

Burada sorun olan bir konu da Libya modelinin Suriye topraklarında uygulanıyor oluşu ve sıradakinin İran'mı olduğu sorusudur. Çünkü Suriye'de birbirinden farklı pek çok muhalif grup bulunmakta ve bunlar Batılı büyük güçler dışında Katar, Suudi Arabistan tarafından desteklenmektedir[1259]. Açıkçası bu karmaşık tablonun, koruma sorumluluğu ilkesinden önce rejim değişikliği çabalarını yansıttığı söylenebilir[1260].

Suriye'de yaşanan iç çatışmaların bölgesel düzeyde uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ettiği ise çok açıktır. Bunun en somut yansımasının yaşandığı yer hiç kuşkusuz Irak'tır. 2003 Irak işgali ile zaten fiili anlamda bölünmüş bir nitelik arz eden Irak'ta, Suriye'deki iç çatışmalarında yansıması sonucu IŞİD'de somutlaşan bir durum ortaya çıkmıştır. Buradaki iç çatışmalardan da beslenen bu oluşum şimdi Irak'ta sahnededir. Suriye örneği üzerinden koruma sorumluluğu ilkesine ilişkin tartışmaların anlamsız olduğu ise açıktır. Bunun nedeni uluslararası düzeydeki büyük aktörler ile bölgesel düzeydeki aktörlerin çeşitli boyutlarda bu iç çatışmalara dahil olmasıdır. Maalesef görünen gerçek, uluslararası toplum adına belki de

---

[1255]Gareth Evans, "R2P Down but not out of after Libya and Syria", http://www.opendemocracy.net/openglobalrights/gareth-evans/r2p-down-but-not-out-after-libya-and-syria, (e.t. 16.05.2014).
[1256]Kwesi Aning and Frank Okyere, "The Challenge and Usefulness of R2P in the Syrian Context", https://www.opendemocracy.net/openglobalrights/kwesi-aning-frank-okyere/challenge-and-usefulness-of-r2p-in-syrian-context, (e.t. 16.05.2014).
[1257] Evans, "R2P Down but not out of after Libya and Syria", loc. cit.
[1258] Ibid.
[1259] Kotylar, op. cit., s. 38.
[1260] Ibid.

kitlesel düzeyde insan hakları ihlallerini önlemesi beklenen bu güçlerin söz konusu pek çok ihlalin en hafif ifadeyle doğrudan olmasa bile dolaylı faili olmalarıdır.

SONUÇ

Dünya tarihini Eski Yunan tanrılar panteonunun oynandığı bir tiyatro sahnesine benzetirsek savaş tanrısı Ares başroldeydi. Dünya tarihi teknolojinin gelişimi, ilerlemenin sağlanması, akılcılığın yerleşmesi gibi olguların yanında katliamlar, savaşlar ve yok edilmiş halkların tarihidir de aynı zamanda. En azından 20. yüzyılı yaşayanların büyük bir bölümü iki Dünya savaşına tanıklık etti. Bu savaşların dışında sadece 20. yüzyılda 150 milyon insan kendi devletleri tarafından öldürüldü. 21. yüzyılın ilk çeyreğini henüz tamamlamamışken küresel ölçekte bir Dünya savaşı yaşanmasa da, bu yüzyıl sayıları azımsanmayacak ölçüde iç savaşa, Darfur, Sri Lanka vb. bir çok katliama tanıklık etti. Hemen yanı başımızda Irak ve Suriye'de yaşananlar ise beyaz ekranda her gün gördüğümüz, kanıksadığımız gerçekler. 2014 yazı ise İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırıları ve onlarca çocuğun ölümüne, aynı zamanda Ortadoğu'nun en kadim halklarından biri olan Ezidilerin, Irak'ta yaşanan bölünmüşlük sonucu ortaya çıkan ve kendinden başka hiç kimseye yaşam hakkı tanımayan IŞİD'in zülmünden, onlarca çocuk eşliğinde aç ve susuz Şengal dağlarına sığınmasına tanıklık etti.

Savaş gerçeğinin dışında, insan türü birbirinden çok farklı şiddet türlerini uygulamakta ve bunlara maruz kalmaktadır. En azından modernite denilen şeyin bunun görünür hallerinin dışında görünmez hallerini oldukça yaygınlaştırdığı söylenebilir. Uygarlık-barbarlık gibi kavramların çok fazla bir şeyi anlatmadığını biliyoruz. Bununla birlikte, bu tezin konusunu en azından şiddetin kitlesel düzeyde en fazla görünür olanlarından bazıları oluşturuyor. Aslında soru çok basit. Soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve katliamlarda en azından devletler sorumluluklarını yerine getirmediği ya da getiremeyeceği takdirde uluslararası toplum önleme ya da müdahale etme konusunda ne yapmalı ve nasıl bir yapı oluşturmalıdır? Bütün bunların amacı ise "bir daha asla" diyebilmek. Arkasında yatan çıkar algılamalarını ve güdüleri bir kenara bırakarak şunu da söylebiliriz, insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu kavramları bunları önlemeye ilişkindir. Peki gerçekten bu ilkeler bunu sağlayabilecek düzeyde bir gerçekliğe sahip mi?

Dünya'daki mevcut güç ilişkilerine baktığımızda bunun çok da kolay olmadığı ve çoğu zaman bu ilkelerin retorikten ve içi boş bir slogandan ibaret olduğu söylenebilir. Devletlerden oluşan uluslararası sistemde, gerçeklikte sayılan bu şiddet hallerinin kaynağı devletlerdir. Burada basitçe devletlerin insan haklarına daha saygılı ve demokratik bir yapıya kavuşturulması ile bu sorunların üstesinden gelinebileceği söylenebilir. Ama en azından bunun da olabilmesi için Dünya'nın bugünkü ekonomik ve siyasi yapısının dönüşüme

uğraması ve egemenlik ilişkilerin değişmesi gerekmektedir. Bu yapılmadığı takdirde mevcut yapılanmanın benzeri şeyleri yaratacağı açıktır. Bir diğeri aynı tarihlerde birbirine yakın coğrafyalarda yaşanan olaylar karşısında Libya-Bahreyn örneğinde olduğu gibi en azından sistemin başat güçlerinin aldıkları tavırlardır. Bir tarafa müdahale edilirken diğer tarafa müdahale edilmemiştir. Yine yakın tarihte yaşanan Darfur ve Sri Lanka için de aynı şeyler rahatlıkla söylenebilir. Gazze örneğinde Filistin topraklarında yaşananlar uzun bir tarihsel kesiti içerdiği için olağanlaşmıştır. Uluslararası hukukçular ya da diplomatlar bu ilkeleri çok tutarlı, nesnel bir şekilde sistematize etse, bu konulara ilişkin en iyi modeli önerseler dahi ortada politik bir kararlılık bulunmadığı sürece sonuç alınamayacağı açıktır.

Uluslararası hukuk bağlamında insancıl müdahaleye ilişkin tartışmalara bakıldığında bir çok kuralın birbiriyle karşı karşıya geldiğini söyleyebiliriz. Bunlar uluslararası yasal düzen, devletlerin egemenliği, iç işlerine karışma yasağı, güç kullanma ve güç kullanma tehditinde bulunma yasağı ile evrensel düzeyde insan hakları ile insan onurunun korunması arasındaki ilişki ve çelişkilerdir. Bu anlamda uluslararası hukuk bütün olarak değerlendirildiğinde müdahalenin yasallığı sorusu en büyük zorluğu oluşturmaktadır. İnsancıl müdahaleye ilişkin pozitif bir hukuk kuralı BM Antlaşması'nda bulunmamaktadır. Aynı şekilde Devlet uygulamalarına bakılarak uluslararası hukuk kuralları oluşturulurken, insancıl müdahalenin yasal olduğuna ilişkin varsayımda bulunmak zordur. Bu sadece devletlerin farklı ilkelerle hareket etmesinden değil, bunun dışında aynı devletin ya da devletlerin bu konuya ilişkin birbiriyle çelişen eylemlerinden de anlaşılmaktadır. Müdahalenin yasallığı konusuna ilişkin olarak tarihsel süreçte birbiriyle uyumsuz nitelikte çok sayıda olgu sergilenmiştir. Sonuç olarak; müdahalenin yasallığı konusunda uluslararası hukukta üzerinde uzlaşıya varılmış bir kuralın bulunduğu söylenemez. Buna karşın, uluslararası insan hakları norm ve mekanizmalarının gösterdiği önemli gelişmeler ışığında, insan haklarına ilişkin hükümlerin insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu lehinde yorumlanabileceği söylenebilir.

İnsancıl müdahale ve koruma sorumluluğuna ilişkin en olumlu gelişme, bu kavramların uluslararası toplumun en geniş ölçekte temsilini sağlayabilecek örgüt olan BM bünyesinde destek görmesidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde çokça tartışılan, NATO'nun Kosova müdahalesiyle daha güçlü bir şekilde ifade edilen "insancıl müdahale" kavramının hukukileştirilmesi ve meşrulaştırılmasına BM'den destek gelmiştir. Bunun en belirgin kanıtı ilgili dönemlerde görev almış olan BM Genel Sekreterleri'nin çabalarının devamlılığında görülecektir. Özellikle Ruanda'da yaşanan soykırım sırasında BM sisteminin harekete

geçmekte yetersiz kalışı ve büyük devletlerin sorumluluk alma konusundaki isteksizlikleri, BM'nin konuyu yeniden ele almasına neden olmuştur. İnsanlığın ortak vicdanını şoke eden durumlarda tarafsızlığın ve eylemsizliğin olmayacağı BM yetkilileri, çeşitli düzeydeki devlet adamları ve yazarlar tarafından dile getirilmiştir. Buradaki çıkış noktası bunun aynı zamanda ahlaki bir görev olduğudur. Kitlesel çaptaki uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan insan hakları ihlallerine karşı kayıtsız kalınamayacağına yönelik yorumlarla başlatılan bu süreç BM'nin isteğiyle Dünya'nın önde gelen uluslararası hukukçularının yer aldığı "Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'nun" kurulması ile sürmüştür. Bu komisyonun 2001 yılında hazırladığı koruma sorumluğu raporunda, koruma sorumluluğu ilkesi ilk kez yer almıştır. Koruma sorumluluğunun temelini BM'nin çabalarıyla 1990'lı yıllarda gündeme gelen, egemenliğin devletlere vatandaşlarını koruma sorumluluğu yüklediğini öne süren "sorumluluk olarak egemenlik" yaklaşımı oluşturmaktadır. Bu raporda, devlete dayanan geleneksel egemenlik anlayışı, halka dayanan bir egemenlik anlayışı ile bağdaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda iç yönetim açısından devlet vatandaşlarının güvenliğini ve insan haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Aynı sorumluluk uluslararası toplum karşısında da geçerlidir. Bu iki sorumluluğun sonuçu olarak, devletlerin halklarını koruyamadığı ya da korumak istemediği uluslararası insan haklarının kitlesel bir şekilde ihlal edildiği durumlarda müdahale edilmesi mümkün olmalıdır. İlke olarak müdahalenin, BM yapılanması içinde Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi tarafından gerçekleştirilmesi gerekir, ancak eğer Konsey veto nedeniyle ya da başka bir nedenle karar veremiyorsa, *ad hoc* koalisyonlar ya da devletlerin müdahalesi tamamen göz ardı edilmemelidir. Ancak bu durumda müdahalenin hukuka uygunluğu söz konusu olmayabilir, diğer ölçütler yerine getirilse ve müdahale Dünya kamuoyu tarafından başarılı görülürse bile en fazla meşru olabilir. Bu anlamda yasallık ve meşruluk gerilimi özellikle askeri müdahalenin yapılması bakımından, bu ilkelerin gerek uygulanması ve gerek yorumlanmasında sıklıkla karşılaşılan sorunlardan biridir. Özellikle koruma sorumluluğu ilkesinin tutarlılığına ve hukukiliğine ilişkin en önemli çözüm ayaklarından birini buna karar verecek yetkili otorite oluşturmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi bunun en makul çözüm yolu BM sisteminin bu gibi durumlara ilişkin karar alma mekanizmalarının, BM Güvenlik Konseyi'ni dönüştürecek biçimde yenilenmesinde yatmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin karar alma mekanizmasında önemli bir değişiklik yapılmazsa koruma sorumluluğu ilkesi bir retorikten, korkuluktan ibaret kalacaktır. Gerçek bir hukuki yenilenme ve yapısal reform olmadığı sürece koruma

sorumluluğu ilkesi rahatlıkla ihmal edilebilir. Güvenlik Konseyi'nin üye sayısının arttırılması, Genel Kurul'daki oylamanın değiştirilmesi gibi kurumsal ve şekli değişiklikler mevcut yapının daha fazla demokratikleşmesi için müdahale niteliğinde olsa bile, çok daha fazla şeyin yapılmasına ihtiyaç vardır. BM küresel duyarlılık yaratma konusunda, demokratik ilkeler çerçevesinde daha etkin bir şekilde işlev yerine getirmelidir. Koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanabilirliği açısından BM sistemi içerisinde kendisine yer bulması gerekmektedir.

Koruma sorumluluğu raporuna bakıldığında insancıl müdahale sorunların birincil çözümü olarak görülmemektedir. Uluslararası hukukun ağır ihlallerini oluşturan bu suçlar karşısında koruma sorumluluğu üç unsur yahut aşama içermektedir. Bunlar önleyici sorumluluk, tepki verme sorumluluğu ve yeniden inşa etme sorumluluğudur. Bu her üç unsur ICISS raporunda açık şekilde birbirinden ayrı olarak belirtilmiştir. Raporda en çok ilk aşama olan iç çatışmalar ve insanlardan kaynaklanan krizlerin önlenmesine yönelik olan önleme sorumluluğuna önem verilmiştir.

Bu noktada soykırım, katliam ve diğer kitlesel şiddet eylemlerinin kendiliğinden ortaya çıkmadıklarının ve bunlara yol açan şiddetin doğal, anlamsız ve irrasyonel bir durum veya anlayış olmadığının kavranılması gerekmektedir. Aksi takdirde örnekleri üzerinde bile konuşulması son derece güç olan bu vahşeti durdurmak mümkün olmayacaktır. Her bir olayda farklı zaman aralıklarına sahip hazırlık dönemleri ile birlikte ideolojik, ekonomik, askeri, siyasi ve sosyal boyutlar bulunmakta ve bunlar birbiri ile etkileşime girmektedir. Soykırım gibi kitlesel şiddet eylemleri çok çeşitli sebeplerle gerçekleşebilmekte ve her bir olay farklı özelliklere sahip olmaktadır. Hepsinde ortak olan nokta, insanlar arası iletişimde şiddet pratiklerinin ödüllendirildiği ve onurlandırıldığı bir savaş ortamı ve uç noktada bulunan toplumsal ve siyasi krizdir. Özellikle soykırım gibi sistematik bir suç işlenmesi için devlet kurumunda şiddeti organize edecek yöneticilerin, kendisini bir gruba kesin biçimde dahil hisseden bireyleri harekete geçirebilecek ideolojik bir zemin gereklidir. Bunun birçok örneği vardır. Bu tezde Ruanda örneğinde bu sürecin çok kısa bir özeti sunulmuştur. Hukuki çalışmaların önemi yadsınmamakla birlikte, burada disiplinler arası bir çalışmanın yürütülmesi ve geniş bir perspektiften çatışmaları ve katliamları doğuran bu süreçlerin tarihsel ve sosyolojik analizinin yapılması gerekmektedir. Salt hukuki bir bakış açısının sonuç vermeyeceği açıktır. Böyle bir bakış açısı faillerin cezalandırılmasından öteye gidemez. Koruma sorumluluğu ilkesinin en önemli boyutunun önleme sorumluluğu olması en azından

bu gerçeğin farkındalığının ürünüdür. Tabii burada bu süreçlerin çok iyi anlaşılması ve kuramsal anlamda tutarlı bir yapının oluşturulması bu gibi fiileri ortadan kaldırmayacaktır. Savaş ya da iç çatışma durumunda ortaya çıkan gerçeklik sosyal bilimlerin en iyi analiz yöntemlerini bile boşa çıkaracak niteliktedir. Önemli olan bu fiilleri önleyecek bir düzenin oluşturulması çabaları, politik kararlılığın bulunması ya da en azından bu fiiller başladıktan sonra bunlara ilişkin acil eylemlerin gerçekleştirilmesidir. Yani her zaman ki meseleye dönmüş oluyoruz. Politik iradenin ne yönde olacağı. Burada söylenenlerin gerçekleşmesinin hiç de kolay olmadığı ve çoğu zaman bir temenninin ötesine geçmediği de açıktır.

Bunun dışında savaş ya da çatışma gibi olguların olmaması barışın varolduğu anlamına gelmeyip belirgin bir savaşın var olmaması şiddetin ya da en iyi ihtimalle şiddet potansiyeli taşıyan eşitsizliklerin ve toplumsal durumların olmadığını göstermez. Bu bağlamda, sadece silahlı çatışmalar değil, koruma sorumluluğu ilkesinin bir önleme boyutu varsa eğer, şiddet olgusu içeren, cinsiyete, ırka, etnisiteye dayalı ayrıcalıklar ve adaletsizlik gibi toplumsal eşitsizliklerinde giderilmesi önleme sorumluluğunun temel esaslarından biri olmalıdır. Önleme sorumluluğunun en azından yerine getirilebilmesi için, söz konusu ağır uluslararası hukuk ihlallerine yol açabilecek çatışma nedenlerinin giderilmesi gerekmektedir. Her ne kadar koruma sorumluluğu ilkesi bunu kapsamasa da, daha geniş düzeyde barış çalışmaları adına yapılması gereken insanların kaynaklara eşit erişmesini engelleyen şiddet türlerinin ortadan kaldırılması ve kişilerin kendi gelişimlerini gerçekleştirebilecekleri olanakların yaratılmasıdır. Tabii yukarıda sözü edilen bu olanakların yaratılmasının Dünya'daki mevcut ekonomik yapı düşünüldüğünde olanaklı olmadığı açıktır. Köklü değişikliklerin gerçekleşmesi ve neo liberal paradigmanın dışına çıkılması gerekmektedir. Bu bağlamda sadece silahların sustuğu ama silahlanma faaliyetlerinin hızla devam ettiği, her türlü şiddete zemin hazırlayan toplumsal eşitsizlikler, ayrımcılıklar ve tüm bunların yarattığı adaletsizlik duygusu devam ettikçe çatışmanın olmadığı her duruma barış demek, bir silahlı gurubun yok edilmesiyle barışın geleceğini ummak sahteliğinin ötesine geçemez. Buna ilişkin çok sayıda örnek verilebilir. Bu tezde ele alınan Sri lanka bunun tipik örneklerinden biridir. Burada uluslararası toplum koruma sorumluluğu ilkesi uyarınca hareket etmemiştir, buna karşın askeri bir zafer elde etmesine rağmen Sri lanka hükümetinin Tamillere yönelik politikasında bir değişiklik yoktur. Yıllara yayılan bu çatışma sürecinin nedenleri olduğu gibi durmaktadır. Bu bağlamda rahatlıkla söylenebilecek şey Sri lanka özelinde hükümetin politikasının tekrar aynı çatışmalı sürece yol açabileceğidir.

Bakış açısına ilişkin en büyük sorunlardan biri de bazı bölgelerde yaşanan katliam ve soykırım gibi olgulara özcü bir şekilde yaklaşılarak o bölgelerin doğal bir özelliği gibi gösterilmesidir. Bunun en bilinen örnekleri Afrika ve Ortadoğu'da yaşananlara ilişkin açıklamalardır. Burada yaşanan çatışmalar genellikle bu bölgedeki insanların değişmez bir kaderi gibi değerlendirilmektedir. Özellikle bağımsızlık sonrası dönemde Afrika örneğine baktığımızda, 20. yüzyılın en büyük iç savaşlarına tanıklık edilmiştir. Batı dünyası bu vahşeti Afrika'nın doğal bir özelliği olarak algılamış, kimliğiyle ilişkilendirmiş, bu durumu modern dünyanın dışında bir zaman aralığına terk etmiştir. Bu bakış açısının gizlediği birilerinin zenginliğinin başka bir yerde yarattığı eş zamanlı şiddettir. Sorunun temelinde yatan neden söz konusu devletlerin uluslararası sisteme dahil olduklarındaki konumlarıdır.

İkinci aşama katliam, soykırım, insanlığa karşı suçlar gibi uluslararası hukukun ağır ihlallerinin gerçekleşmesi halinde bunları sona erdirmeye yönelik tepki verme sorumluluğudur. Bu boyut orantılı bir şekilde yaptırımların devreye girmesini içermektedir. İlk başta silahlı kuvvet kullanmayı gerektirmeyen ekonomik, siyasi, diplomatik önlemler alınacaktır. Bunlardan bir sonuç alınamadığı takdirde kriterleri çok açık bir şekilde belirlenmiş olan askeri müdahale seçeneği gündeme gelecektir. ICISS raporunda müdahale edilebilmesi için kitlesel anlamda insanların hayatını kaybetmesi ve gerçekleşmiş ya da gerçekleşmesi beklenen etnik temizlik, soykırım, katliam vb. durumlar söz konusu olmalıdır. ICISS raporunda müdahaleye ilişkin olarak, Güvenlik Konseyi'nin onayının elde edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat bu tip bir karar alınamıyorsa, ICISS farklı yöntemlerin kullanılabileceğini vurgulamaktadır. Bunlar BM Genel Kurulu'nun "Barış İçin Birlik Kararı" çerçevesinde hareket etmesi, BM Antlaşması'nın VIII. Bölümü çerçevesinde müdahale için BM Güvenlik Konseyi tarafından bölgesel bir örgütün kullanılmasıdır.

Üçüncü boyut ise, özellikle askeri müdahalenin ardından yerine getirilmesi gereken yeniden inşa yükümlülüğüdür. Koruma sorumluluğunun uygulanması bakımından yeniden inşa sürecinde, çatışmalara neden olan sorunların kökenlerinin kısa, orta ve uzun vadede alınacak önlemlerle ortadan kaldırılmasına çalışılmalıdır. Bu yapılırken, yapılanların müdahaleye maruz kalan toplumdan kaynak aktarımı şeklini almaması gerekmektedir. İlgili kısımlarda da değinildiği gibi buradaki sorunların başında gelen, yapılacak olan reformların neo liberal bir yaklaşımla ele alınmasıdır. Bu tür bir yaklaşım sorunların çözümünün uzağında olmakla beraber, sorunların daha da kökleşmesine ve patlak vermesine yol açabilir.

Yeniden inşa sürecinde savaş benzeri eylemlerin tekrar alevlenmesi engellenmeli (Halka acil yardım sağlanması için gerekli şartlar hazırlanmalıdır), mültecilerin dönüşü ve ekonomik kalkınma için önşart olan kalıcı istikrar ve düzen sağlanmalıdır. Geri dönen mülteciler ve azınlıklar korunmalıdır. Çatışmaya karışan taraflar silahsızlandırılmalı ve askerden arındırılmalıdır. Çatışmaların tehlikeli artıkları ortadan kaldırılmalıdır (mayınlar vs.). Yeniden inşa sürecinde ulusal güvenlik güçleri desteklenmeli, asli yaşamsal temeller, asgari toplumsal standartlar yeniden kurulmalıdır, yeni bir politik başlangıç yaratılmalıdır (Demokratikleşme, azınlıkların korunması ve bütünleşmesi, temel insan haklarının korunması).

Diğer bir nokta koruma sorumluluğu ilkesinin mali boyutudur. Eğer koruma sorumluluğu ilkesini ICISS raporundaki haliyle üç aşamalı olarak değerlendireceksek her bir aşamanın tek tek maliyeti yüksek olabilir. Özellikle devletler önleme ve yeniden inşa sürecine kaynak aktarımı konusunda isteksiz olabilirler. Burada yardımı yapacak olan ya da uluslararası toplum diye göndermede bulunulan devletler bunu yapabilecek imkanlara sahip olan, daha çok da politikalarıyla uluslararası sistemde ağırlığı olan devletlerdir. Bu devletlerin sürece katkısı ne olabilir. Ya da bölgeden bölgeye farklılıklar ne olabilir. Tabii burada akla yatkın gelebilecek bir öneri, devletlerin isteğine bırakmaktansa bu konuyu her bir devletin gücü oranında katılımını sağlayacak mali bir yapının ya da fonun oluşturulması olabilir. Koruma sorumluluğu ilkesine tahsis edilmiş özel bir fon olabilir. Devletlerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilemeyecek miktarlarla katkıları sağlanabilir. Bu mali yükün paylaşılmaması ilkenin uygulanabilirliğini de önemli oranda engelleyecektir.

Koruma sorumluluğu ilkesinin gelişimi BM bünyesinde alınan ve BM Genel Kurul'unda görüşülen diğer raporlarla sürmüştür. Bu tezde ilgili kısımda diğer önemli belgelerde yer almıştır. Koruma sorumluluğu ilkesinin evrim geçirdiği ve ICISS raporundan farklı bir şekilde ilerlediği gerçektir. 2005 tarihli Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde, BM üyeleri emsali görülmemiş bir şekilde, çok geniş bir kabulle bu ilkeyi referans olarak kabul etmişlerdir. 2005 tarihli Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde koruma sorumluluğu ilkesinin hangi halleri kapsadığı belirlenmiştir. Burada belirtildiği gibi devletler nüfuslarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma konusunda öncelikli olarak sorumludur. Koruma sorumluluğu ilkesinde düzenlenen dört halden etnik temizlik hariç hepsi uluslararası hukukta suç olarak tanımlanmıştır. Etnik temizliğin ayrı bir suç tipi olduğu, en azından bir suç tipi olarak tanımının yapıldığı söylenemez. Uluslararası toplumda devletlere

bu sorumluluğu yerine getirirken yardım etmeli, erken uyarı sistemi sağlamalı, kurmalı ve sürdürmelidir. Uluslararası toplum, devletlerin bu suçlardan biri ya da daha fazlasını önleme konusunda başarısız olması durumunda BM Antlaşması uyarınca zamanında ve kararlı eylemler ile bu suçları önlemekle yükümlüdür. Öncelikle sorunların çözümünde BM Antlaşması'nın öngördüğü diplomatik, insancıl ve diğer barışçıl yollara başvurulmalıdır. Her bir durumda yukarıdaki önlemler yetersiz kalır ve ulusal otoriteler kendi nüfuslarını koruma konusunda başarısız olurlarsa BM Antlaşması VII. Bölüm uyarıca Güvenlik Konseyi kanalıyla müdahalede bulunulabilir. Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'ndan farklı olarak silahlı müdahale 2005 yılındaki BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde ancak BM Güvenlik Konseyi çatısı altında yapılabilir. BM'nin soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar gibi uluslararası hukukun ağır ihlallini oluşturan suçlara karşı, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği gerekçesiyle müdahale edebileceği konusunda hiçbir kuşku bulunmamaktadır.

BM Genel Sekreteri Ban ki-Moon 2009 yılının Ocak ayındaki raporunda başka bir odaktan meseleye yaklaşmıştır. Ban Ki Moon raporunda krizin ortadan kaldırılmasında aşamaların değil, söz konusu yaklaşımın yapılandırılması çerçevesinde uluslararası müdahalenin yoğunluğu üzerinde durmuştur. Raporun birinci bölümünde üye devletlerin kendi vatandaşları için sorumluluğu vurgulanırken, ikinci bölümde uluslararası toplum kapasitenin güçlendirilmesine destek vermekle yükümlü kılınmıştır. Üçüncü bölümde ise zamanında ve kararlı bir şekilde tepki verilmesi öngörülmüştür.

İlkenin gelişimi devam etmekle beraber alanı ve sınırları konusunda tam bir uzlaşı sağlanamamıştır. Devletlerin egemenlikleriyle doğrudan ilişkili olan ve uluslararası hukukun en can alıcı noktalarından biri olan kuvvet kullanmayı ilgilendiren bu ilkenin üzerinde bu kadar kısa sürede uzlaşının sağlanmasını beklemek hayalcilik olacaktır. Tabii ki ilkenin gelişimini ve tutarlılığını belirleyecek olan daha önce söylendiği gibi BM ve diğer aktörler açısından koruma sorumluluğunun pratikteki anlamıdır.

Bugün gelinen noktada koruma sorumluluğu ilkesine ilişkin üzerinde uzlaşılan noktalar şunlardır[1261]:

- Koruma sorumluluğu ilkesine sadece soykırım, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve savaş suçlarında başvurulmalıdır.

[1261] Alex J. Bellamy, The Responsibility to Protect: Towards a "Living Reality", The Responsibility to Protect and Preventing Mass Atrocities-UNA-UK Briefing Report no. 1, 2013, s. 14.

- Koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanmasında öncelikli ve ilk sorumlu devletlerdir.

- Önleme sorumluluğu, koruma sorumluluğu ilkesinin en önemli bileşenidir.

- Koruma sorumluluğu ilkesi evrensel bir ilke olarak, eşit, adaletli ve seçiçi olmayan bir biçimde uygulanmalıdır. Erken uyarı ve değerlendirme kısmı seçiçi ve politik olmamalıdır.

- İlke uygulanırken uluslararası hukuka, özellikle BM Antlaşması'na uygun davranılmalıdır.

- Zamanında ve kararlı cevap kısmı, kuvvet kullanılması ve zorlama yollarından çok daha fazlasını içermelidir.

- Genel Kurul, koruma sorumluluğu ilkesinin BM aracılığıyla uygulanmasında ana araç olmalıdır.

Koruma sorumluluğu ilkesine yönelik pek çok eleştiri yapılabilir. Bu tezin ilgili kısmında bunlara değinilmiştir. Bunlardan bazıları, ilkenin kavramsal açıklıktan ve devlet pratiklerinin tutarlığından yoksun olduğu ve kuralın uluslararası nitelik kazanmadığı eleştirisidir. Bu bağlamda koruma sorumluluğu ilkesinin açık bir şekilde norm olarak evrilmediği, subjektif standartlar çerçevesinde davranıldığı söylenebilir[1262]. Hatta daha da ileriye giderek koruma sorumluluğu ilkesinin kendisinin uluslararası barış ve istikrara yönelik bir tehlike oluşturup oluşturmayacağı sorusu da yöneltilebilir.

Koruma sorumluluğu ilkesine yönelik önemli eleştirilerden birini güçlü devletlerin bu ilkeyi emperyal ya da kendi milli çıkar algılamaları doğrultusunda bir truva atı gibi kullanabilecekleri eleştirisi oluşturmaktadır. Buna yönelikse, ilkenin sınırlı sayıdaki suç tipine uygulanacağı konusunda 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde alınan uzlaşı hatırlatılmaktadır. Bu ilkenin soykırım, insanlığa karşı suçlar, katliamlar ve etnik temizlik durumlarına ilişkin olarak uygulanmasının düşünülmesi bu bağlamda bir güvence oluşturmaktadır. Ama asıl sorun bunun da ötesinde söz konusu ilkenin oldukça seçici bir tarzda uygulanmasıdır. Bu seçiciliği en azından ortadan kaldırmanın bugünkü uluslararası hukuk ve yapısı içerisinde en makul çözümü, bu tip uluslararası hukuk ihlallerinin sonlandırılması konusunda karar alıcı pozisyonunda olan BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin veto yetkisini en azından bu tip olaylarda kullanmamasıdır. Uluslararası boyutta bu

[1262] Reinhold, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", op. cit., s. 74.

gibi sorunlara ilişkin karar alıcı yapıda değişikliğe gidilmediği sürece bir sonuç alınamayacağı açıktır.

Bütün bu yargılara rağmen soykırım, insanlığa karşı suçlar, katliam ve etnik temizlik gibi uluslararası hukukun ağır ihlallerini oluşturan bu fiiileri başlamadan önleyecek bir yapınının kurulması veya başladıktan sonra bu suçların engellenmesi, müdahale edilmesi ilkesel düzeyde karşı çıkılacak olgular değildir. Bugün en azından teorik düzeyde, devletlerin insan olma onurunu temel değer olarak korumaları gerektiği kabul edilmiştir. Hiçbir egemen devletin bugün öldürme hakkı olduğunu ileri sürmesi mümkün değildir. Irk ayrımcılığı gibi büyük çaptaki kitlesel insan hakları ihllaleri ve soykırım gibi durumlar evrensel düzeyde kınanmaktadır. Uluslararası toplumun büyük çaptaki insan hakları ihlallerine müdahale edebileceği yönünde güçlü bir kamuoyu algısı ve desteği yaratılabilir.

Koruma sorumluluğu ilkesinin uluslararası topluma verdiği sorumluluk uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan bu durumların uluslararası toplum tarafından da önlenmesidir. Tabii burada kastedilen müdahalenin askeri boyutu "insancıl müdahale" kısmıdır. Güvenlik Konseyi bir devletin sınırları içerisinde meydana gelen iç savaş veya kitlesel düzeyde ciddi insan hakları ihlallerini BM Antlaşması'nın 39. maddesi kapsamında "barışa yönelik tehdit" olarak değerlendirmesi sonucu, belli bir devlet ya da devletler grubuna karşı kuvvete başvurma izni verirse, bu hareketin hukuka uygunluğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Her ne kadar BM Antlaşması'nın, silahlı güç kullanımı dahil olmak üzere zorlama önlemleri, sadece saldırı eylemi, barışın bozulması ya da barışa yönelik tehdit durumlarında öngörülmüş ve insan hakları ihlalleri için düşünülmemiş olsa bile Güvenlik Konseyi'nin zaman içerisindeki uygulamaları "barışa yönelik tehdit" kavramının giderek daha geniş bir çerçevede yorumlandığının kanıtı olmuş ve Güvenlik Konseyi bir çok durumda iç siyasi çatışmaların ve insan hakları ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği sonucuna varmıştır.

Diğer bir noktayı koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanması bakımından sıklıkla sorumluluğuna vurgu yapılan uluslararası toplumun ne olduğu sorusu oluşturmaktadır. Bu kavramın ciddi belirsizlikler içerdiği ortadadır. Sonuçta burada kastedilen bu sürece etki edebilecek aktörlerdir. İronik bir şekilde kast edilen güçlü devletlerin bu süreçte politik istek yoksunluğundan, müdahalenin seçiciliğine kadar bir çok seçenek doğrultusunda davranacakları açıktır. Bu bağlamda iç savaşlara bakıldığında, çoğunun sadece bir iç savaş değil de uluslararası savaş olduğu gerçeği yadsınamaz. Bunun nedeni burada savaşanların arkasında uluslararası aktörlerin bulunduğu gerçeğidir. Bu uluslararası güçler kendi çıkarları

çerçevesinde savaşan tarafa akla gelebilecek her türlü yardımda bulunabildikleri gibi, engellemelerde de bulunuyorlar. Suriye örneğinde bunu çok daha açık bir şekilde görebiliyoruz. Bir tarafta çıkarları birbiriyle çatışan, kendi (ekonomik - askeri - siyasi vb.) çıkar algılamaları çerçevesinde hareket eden devletler, diğer tarafta bu imgenin karşıtı olarak yaşanan kitlesel katliamlara ve yoğun insan hakları ihlallerini önlemek için harekete geçmesi beklenen bir uluslararası toplum var.

Bunun dışında uluslararası kamuoyunun baskısının karar alıcılar üzerinde etkide bulunabileceği azımsanmayacak bir gerçekliktir. Özellikle daha gelişmiş ülkelerin halklarının, uluslararası hukukun ağır ihlali niteliğindeki bu suçların engellenmesi ve önlenmesi konusunda kendi hükümetleri üzerinde baskı kurup, etkili olabilecekleri söylenebilir. Bu çerçevede en güvenilecek olan da bu tip mücadeleri sürdürecek olan duyarlı topluluklar ve kararlı örgütlenmelerdir. Gerçek dayanışma duygusunu ancak onlar yaratabilirler. Devletler ve karar alıcılar düzeyinde pek çok şeyin soğuk çıkar algılamalarıyla değerlendirildiği, insan hayatlarının çoğunlukla jeo ile başlayan politik ve stratejik gibi kelimelerle devam eden olgulara kurban edilmesi karşısında, insan onuru duygusuyla bu örgütlenmeler hareket edebilir. Bu örgütlenmeler ve hareketlilik küresel insan hakları örgütleri ve insancıl yardım kuruluşlarını da aşmaktadır. Bu bağlamda bu etkinin yaratılması sadece devletlere terk edilemez.

Bu açıdan bir parça olsun cesaret verici gelişmeler olduğu açıktır. Genel bir kayıtsızlığa ve acıların uzakta olması gerçeğine rağmen, insanlar birer toplumsal aktöre dönüşebilir, kitlesel şiddetin neden ya da etkilerini sınırlamak, önlemek ve durdurmak için bir girişimde bulunabilirler.

Bütün olarak 1990'lı yıllarda BM çerçevesinde iç çatışmaları sona erdirmek ve insani felaket yaşanan bölgelerde, çatışmaların etkilerini azaltmak için yapılan faaliyetlere bakıldığında; Kamboçya, Kosova ve Doğu Timor örnekleri, en azından müdahale olmasaydı daha kötü olacak koşullarda iyileşmeler sağladığı için olumlu olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık Bosna, Ruanda, Darfur, Sri lanka ve Liberya örnekleri ise uluslararası toplumun ve örgütlenmelerinin kayıtsızlık örneği olarak tarihin sayfalarında acı bir şekilde yer almıştır.

Koruma sorumluluğu ilkesinin tarihinin çok da uzun olmadığı ayrı bir gerçektir. İlkenin şafağı olarak ifade edilen Libya müdahalesine rağmen, aynı zaman diliminde yaşanan Bahreyn örneği düşünüldüğünde koruma sorumluluğu ilkesi gelişmini sürdürebileceği gibi, büyük oranda tutarsız ve seçici bir şekilde de uygulanabilir. Buna ilişkin soykırım suçunun

1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme uyarınca yasaklanması örneği verilebilir. Bu suçun uluslararası yargılama konusu olması ise 1990'lı yıllar sonrasında olmuştur. Bunun ilk örneklerini Yugoslavya ve Ruanda'da soykırım fiilinden sorumlu kişilerin yargılanmasında görüyoruz. Burada Güvenlik Konseyi tarafından kurulan Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi (1993) ile Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi (1995), ardından Roma Statüsü ile kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi, soykırım suçunu yargılama yetkisiyle donatılmıştır.

Koruma Sorumluluğu ilkesinin geldiği aşama değerlendirildiğinde ilkenin rapor olma boyutunu fazlasıyla aştığı ortadadır. Koruma sorumluluğu ilkesi BM Genel Kurulu'nun ve Güvenlik Konseyi'nin kararlarına konu olmuştur. Dönemin BM Genel Sekreterleri, özel temsilcilerini de kullanarak aktif bir şekilde çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu alanda çalışan araştırma merkezleri bulunmaktadır. Bu bağlamda koruma sorumluluğu ilkesinin bir kural olmaya doğru evrilebileceği söylenebilir. Bunula birlikte ilke düzeyinde bir uzlaşı olmasına rağmen uluslararası hukuktaki yerinin ve normatif yönünün ne olacağına dair tartışmaların uzun bir zaman daha sürebileceği söylenebilir.

Koruma sorumluluğu ilkesinin uluslararası hukukta ne şekilde bir kural olarak yer alacağına ilişkin çeşitli varsayımlar türetilebilir. Eğer bir norm olarak bu ilke, sayılan sınırlı nitelikteki uluslararası hukuk ve insancıl hukukun ağır ihlallerini önlemeye ve askeri müdahale dahil bir takım başka tedbirleri içeriyorsa, ilkenin hukuki geçerliliğini sağlamanın en iyi yollarından biri BM Antlaşması'na bu yönde bir hüküm konulması olabilir. Burada en çelişkili noktayı oluşturacak kimin yetkili olacağı konusunda ise, özellikle askeri müdahalenin yapılması konusunda en azından Güvenlik Konseyi'nde, bu konulara ilişkin olarak daimi üyelerin veto yetkisi kaldırılabilir. Ya da daha geniş bir meşruiyet zemini oluşturabilmek için BM Genel Kurulu'na bu konuda bir karar verme yetkisi tanınabilir. Tekrar tekrar belirtildiği gibi mevcut haliyle BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin veto yetkisinin varlığı, bu konuda meşruiyeti savunulabilecek bir durum değildir. Diğer bir olasılık koruma sorumluluğu ilkesinin uluslararası teamül hukuku kuralı olarak kabul edilmesidir. Bütün bunlara rağmen günümüzde hiçbir uluslararası hukuk antlaşmasında koruma sorumluluğu bir hukuk normu olarak düzenlenmemiştir. Şu da belirtilmelidir ki, koruma sorumluluğuna değinen bu belgelerin hiçbiri, geleneksel anlamda UAD Statüsü'nün 38. maddesinde yer alan kaynaklardan olmayıp, bir bağlayıcılıkları yoktur.

Koruma sorumluluğu ilkesinin hayata geçmesi konusunda en önemli sorun politik kararlılığın olmamasıdır. Bu konuda verilebilecek en iyi örneklerden biri Darfur'dur. Bu olayda Çin ve Rusya vetosu etkili olmuş, Müslüman ülkelerin çoğu da Sudan hükümetini desteklemiş ve katliamlara seyirci kalınmıştır. Bu olayda bir kez daha koruma sorumluluğu ilkesinin uygulanması konusunda BM Güvenlik Konseyi'nin mevcut yapısı engelleyici rolünü göstermiştir .

Tekrar tekrar hatırlatmak pahasına da olsa, bu tip ilke ya da kavramlar bir takım egemenlik ve çıkar ilişkilerinden bağımsız değildir. İnsancıl müdahale ve koruma sorumluluğu konusunda özellikle batılı akademik çevreler tarafından neredeyse küçük bir kütüphane oluşturacak kadar yazılmış kitaplar, makaleler ve tezler bulunmaktadır. Bu ilkenin test edileceği yer ise gerçek dünyadır. Her ne kadar Kenya, Fildişi Sahili gibi olumlu örnekleri olmasına rağmen, bu ilkenin tutarlı bir şekilde uygulanmadığını gösterecek daha fazla sayıda örnek vardır. Bununla birlikte, bu ilkenin bütün olayları içerecek şekilde tutarlı uygulanmamasına rağmen bütünüyle yadsınamayacağı ortadadır. Uluslararası hukuk ve uluslararası kurumlar durağan değillerdir. Bunlar bir takım egemen normlar çerçevesinde değişir ve dönüşürler. Bu sürecin açık bir şekilde inişleri ve çıkışları olacaktır. Politik irade belirleyici olmakla birlikte, bu konu aynı zamanda uluslararası hukuk ile uluslararası düzenin nasıl şekil alacağına ilişkindir. Önemli olan ismi ne konulursa konulsun insanlığı şoke eden ağır nitelikteki uluslararası hukuk ihlallerinin sonlandırılmasıdır. Koruma sorumluluğu ilkesinin, her ne kadar kapsadıkları uluslararası hukukta daha önceki antlaşmalarla yasaklansa ve emredici norm olarak değerlendirilse bile, yapılacak tartışmalar, alınacak önlemler ve kurulacak yapı anlamında genel bir uzlaşıyı yansıtabileceği, ilkenin ateşleyici ve teşvik edici işlev görebileceği söylenebilir.

Uluslararası hukukta kurumların ve kuralların değişimi, sıklıkla yavaş ve kesintili olsa da, başarı ve başarısızlıkla devam edecektir. Uluslararası hukukun üstünlüğü ve bağlayıcılığı ise uluslararası teknik nitelikteki (uluslararası posta işlerinin, ticaretinin ve uçak yolculuklarının sorunsuz yürütülmesi vb. değil), uluslararası toplumun temel yapısal sorunlarının ve insanlığın ortak bilincini şoke eden durumların öncelikle barışçıl ve insancıl bir çerçevede çözülüp çözülemeyeceğine ilişkindir. Bu bağlamda uluslararası hukukun ağır ihlalini oluşturan ve insanlığın ortak vicdanını şoke eden bu durumların etkin bir şekilde önlenmesi ve engellenmesi, uluslararası hukukun gerçek etkinlik düzeyini bir kere daha gösterecektir. Asıl gerçek sınav budur. Bu sürece ilişkin, mükemmelikten ziyade ilerleme

makul görünmektedir. Amerikalı yazar Francis Scott Fitzgerald'ın dediği gibi "parlak bir zekanın göstergesi, iş görme imkanını kaybetmeden iki karşıt fikri bir araya getirebilme yetisidir[1263]". Bu anlamda olgular tüm gerçekliği ve umutsuzluğu ile görülmekle birlikte, değişmeye yazgılı olduklarını kavramak gerekiyor.

Bu anlamda koruma sorumluluğu ilkesinin devrimsel nitelikte ilkeler barındırdığı iddia edilse bile, bunun uygulanabilmesi önemli ölçüde uluslararası hukukun ve düzenin değişikliğine bağlıdır, bu değişiklik olmaksızın koruma sorumluluğu ilkesinin sonuç vermeyeceği açıktır. Dünya'daki sosyo ekonomik koşullardan kaynaklanan yapısal şiddete yönelik çözümler bulunmadıkça gelecek koruma sorumluluğu açısından birkaç iyi uygulama dışında bir şey getirmeyecektir.

[1263] Jacques Semelin, Arındırma ve Yok Etme, Katliam ve Soykırımın Siyasi Kullanımları, Çev: Melike Işık Durmaz, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2011, s. 452.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akal, Cemal Bali, *Modern Düşüncenin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı***,** Dördüncü Baskı, Dost Kitapevi, Ankara, 2010.

Armstrong, David ve Theo Farrell- Helene Lambert, *International Law and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

Aral, Berdal, *Uluslararası Hukukta Meşru savunma Hakkı*, Siyasal Kitapevi, Kırıkkale, 1999.

Arend, Anthony C ve Robert J. Beck, *International Law and Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*, Routledge, London & New York ,1993.

Brownlie, Ian, *International Law and the Use of Force by State***,** Clarendon Press, Oxford, 1963.

Badescu, Cristina Gabriella, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect*, Routledge, London & New York, 2011.

Bellamy, Alex J., *Global Politics And the Responsibility to Protect*, Routledge, London, 2011.

Bellamy, Alex J., *The Responsibility to Protect: Towards a "Living Reality", The Responsibility to Protect and Preventing Mass Atrocities*-UNA-UK Briefing Report no. 1, 2013.

Bourke, Joanna, *Öldürmenin Mahrem Tarihi*, Çev: Suğra Öncü, Om Yayınevi, İstanbul, 2001.

Buchenen, Alen, *Human Rights, Legitimacy, The Use of Force*, Oxford University Press, Oxford, 2010.

Butler, Karina Zofia, *A Critical Humanitarian Intervention Approach*, Palgrave Mcmillan, London, 2011.

Byers, Micheal, *Soykırımdan Son Kırıma-Savaş Hukuku*, Çev: Hasret Dikici Bilgin, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Cassese, Antonio, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

Clausewitz, Carl Von, *Savaş Üzerine*, Çev: H.Fahri Çeliker, Özne Yayınları, İstanbul, 1999.

Chesterman, Simon, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

Deng, Francis M., Sadikiel Kimara, Terrence Lyons, Donald Rotchild, I. William Zartman, *Sovereıgnty as Responsibility: Conflict Management in Africa*, The Brookings Institution, Washington DC, 1996.

Demirel, Naim, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Dünya Barışı,* 2011.

Dinstein,Yoram, *War, Agression and Self Defence*, Cambridge University Press, New York, 1994.

Erkiner, Hakkı Hakan, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, XII Levha Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2010.

Evans, Gareth, *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All,* The Brookings İnstitution, Washington, D.C., 2008.

Hehir, Aidan, *Humanitarian Intervention AfterKosovo Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, Palgrave Mcmillan, London, 2008.

Hehir, Aidan, *Humanitarian Intervention an Introduction*, Palgrave Mcmillan, London, 2010.

Hehir, Aidan,*The Responsibility To Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*, Palgrave Mcmillan, London, 2012.

Heinze, Eric A., *Waging Humanitarian War: The Ethics, Law and Politics of Humanitarian Intervention*, State University of Newyork Press, Newyork, 2009.

Gray, Christine, *International Law and the Use of Force*, Third Edition, Oxford University Press, Oxford, 2008.

Grotius, Hugo, *Savaş ve Barış Hukuku,* Çev: Seha L: Meray, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967.

Genç, Mehmet, *Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı,* Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa,1999.

Gleny, Misha, *The Fall of Yugoslavia*, Penguin, New York, 1992.

Gözler, Kemal, *Anayasa Hukukuna Giriş Genel Esaslar*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011.

Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar*, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2000.

Janzekovic, John, *The Use of Force in Humanitarian Intervention,* Ashgate Publishing Limidet, 2006.

Jones, Adam, *Genocide: A Comprehensive Introduction*, Roudledge,Newyork, Second Edition, 2011.

Kuran, Selami, ve Derya Aydın Okur, Meltem Sarıbeyoğlu, Reşat Volkan Günel, *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, Türkmen Kitabevi, İstanbul, İkinci Baskı, 2011.

Keskin, Funda, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, No:20, 1998.

Köchler, Hans, *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı?*, Çev: Funda Keskin, Erdem Denk, 1. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005.

Kuperman, Alen J., *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*, Brooking İnstitution Press, Washington, D.C., 2011.

Mamdani, Mahmood, *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativizm and the Genocide in Rwanda*, Oxford, Princeton University, 2001.

Mamdani, Mahmood, *Saviours and Survivors:Darfur, Politics, and The War on Terror, HSRC Press, South Africa*, 2009.

Mann, Micheal, *The Dark Side of Democracy: Explaining Etnic Cleansing*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

McQuenn, Carol, *Humanitarian Intervention and Safety Zones, Iraq, Bosnia and Rwanda*, Palgrave Mcmillan, London, 2005.

Murphy, Sean D., *Humanitarıan Interventıon: The United Natıons in an Evolving Order*, Phidelphia, University of Phidelphia Press, 1996.

Münkler, Henfred, *Yeni Savaşlar*, 1. Baskı Çev: Zehra Aksu Yılmazer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Lephard, Brian D., *Rethinking Humanitarian Intervention*, The Pennsilvania State University Press, 2004.

Oppenheim, Lassa, *International Law*, Ed: Hans Leuterpacht, Longmans, London, 1955.

Orford, Anne, *International Authority and the Responsibility to Protect,* Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

Orford, Anne, *Reading Humanitartian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law,* Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Öktem, Emre, *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları,* Derin Yayınları, İstanbul, 2007.

Walzer, Micheal, *Haklı Savaş-Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez*, Çev: Mehmet Doğan, 1. Baskı, Bogaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006.

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, 4. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 1996.

Palmer, Alan, *Osmanlı İmparatorluğunun Son Üç Yüz Yılı: Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev: Belkıs Çorakçı Dişbudak, 5. Baskı, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1995.

Pattison, James, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene*, Oxford Universty Press, Oxford, 2010.

Polat, Necati, *Ahlak-Siyaset-Şiddet,* 1. Baskı, Kızıl Elma Yayınları, Ankara, 2011**.**

Robertson, Geoffrey, *Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice,* Ringwood, 1999.

Rodogno, Davide, *Aganist Massacre, Humanitarian Intervention in the Ottoman Empire, 1845-1914: The Emergence of European Concept and International Practice*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2012.

Said, Edward W., *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları*, Çev: Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Baskı, 2008.

Sander,Oral, *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, Ankara, 5. Baskı, 1997.

Simpson, Gerry, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Semelin, Jacques, *Arındırma ve Yok Etme, Katliam ve Soykırımın Siyasi Kullanımları*, Çev: Melike Işık Durmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2011.

Seybold, Taylor B., *Humanitarian Military Intervention The Conditions For Success and Failure*, Oxford University Press, Oxford, 2008.

Sunay, Reyhan, *Tartışılan Egemenlik*, Yetkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2007.
Tatum, Dale C., *Genocide at the Dawn of the Twenty First Century: Rwanda, Bosnia, Kosova and Darfur*, Palgrave Mcmillan, London, 2010.

Teson,Fernando R., *Humanitarian Intervention: An Inquiry Into Law and Morality,* NY: Transnational Publishers, 1996.

Türkmen Füsun, *İnsancıl Müdahale*, 1. Baskı, Okuyan Adam Yayınları, İstanbul, 2005.

Thakur, Ramesh, *The United Nations, Peace and Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Uvin, Peter, *Aiding Violence: The Devolopment Enterprise in Rwanda*, Kumarian Press, Connecticut, 1998.

Wallerstain, İmmanuel, *Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünya'da ABD*, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul,2004.

Weiss, Thomas G. *Humanitarian Intervention: War and Conflict in the Modern World*, Polity Press, First Published, Malden, 2007.

Wheeler, Nicholas J., *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford University Press, Oxford, 2003.

Wood, Ellen Meikins, *Özgürlük ve Mülkiyet: Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, Çev: Oya Köymen, 1.Baskı, Yordam Kitap, İstanbul, 2012.

Woodward, Susan L., *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*, Washington, 1995.

MAKALELER

Achcar, Gilbert, "Libya: A Legitimate and Necessary Debate From An Anti-Imperialist Perspective", http://zcomm.org/znetarticle/libya-a-legitimate-and-necessary debate from an anti-imperialist perspective-by- gilbert- achcar. (e.t. 20.04.2014)

Adams, Simon, "R2P and the Libya Mission: When Does 'responsibility to protect' grant countries right to intervene" http://www.globalr2p.org/media/files/r2p_and_the_libya_mission_simon_adams.pdf. (e.t. 19.04.2014)

Almeida, Paula Wojcikiewicz, "Brezilian View of Responsibility to Protect, From 'Non İndifference' To Responsibility While Protecting", Global Responsibility to Protect 6, 2014, ss. 29-63.

Alpkaya, Gökçen, "NATO Müdahalesi Üzerine", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri-15, Haziran 1999. http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/alpkaya/kosova.htm (e.t. 21.10.2012).

Alpkaya, Gökçen, "BM'de Irksal Ayrımcılık Yasağı, Erken Uyarı ve Soykırım Suçunun Önlenmesi", AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 66, No 3, 2011, ss. 1-27.

Altan, Özlem, "Ruanda ve Bumerang Öyküler, Bir Daha Asla?", Aynımız, Aynamız: Afrika, Birikim Dergisi, Kasım-Aralık, Sayı: 175-176, 2003, ss. 105-112.

Annan, Kofi, "Two Concepts of Sovereignty", http://www.economist.com/node/324795.

Annan, Kofi, " 'We the Peoples' The Role of The United Nations in the 21 st.Century, New Century New Challenges", 2000, Secretary General Of the United Nations, http://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We_The_Peoples.pdf.

Arbour, Lousie , "The Responsibility to Protect as a Duty of Care in International Law and Practise", Review of International Studies, Volume 34, No 3, 2008, ss. 445-458.

Akehurst, Micheal, "Humanitarian Intervention", Ed: Hedley Bull, Intervention in World Politics, Clarendon Press, Oxford, 1984, op. ss. 95-118.

Asad, Talal, "Thinking About Terrorism and Just War", Cambridge Review of International Affairs, 23,1, 2010, ss. 3-24.

Aral, Berdal, "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik", Analiz, Eylül 2013, Sayı: 72, ss. 7-26. http://file.setav.org/Files/Pdf/20130920161924_birlesmis-milletler-ve-uluslararasi-esitsizlik.pdf. (e.t. 23.04.2014)

Arsava, Ayşe Füsun, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XV, Yıl 2011, Sayı 1, ss. 101-124.

Arsava, Ayşe Füsun, "Anayasal Düzen, Hukuk, Adalet Kuvvet Kullanma Yasağı, Egemenlik Prensibi ve İnsancıl Müdahale, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, http://www.21Yüzyılte.org/tr/yazi6399Kuvvet_Kullanma_Yasagi_%E2%80%93_Egemenlik_Prensibi_ve_Insan%C3%AE_Mudahale.html. (e.t. 23.11.2012).

Axworthy, Lloyd, " In Libya, We Move Toward a More Humane World", Globe and Mail, August 23, 2011, http://www.theglobeandmail.com/globe-debate/in-libya-we-move-toward-a-more-humane-world/article626440/. (e.t. 19.02.2014)

Axworthy, Lloyd ve Alan Rock, "R2P: A New and Unfinished Agenda", Global Responsibility to Protect, 1 (1), 2009, ss. 54-69.

Aybay, Rona, "Bosna Hersek'te Savaş ve İnsan Hakları Mahkemesi", Hukuk ve Adalet, Yıl:1, Sayı:1, Ocak-Mart 2004, ss. 96-103.

Ayhan,Veysel, "Libya İç Savaşı ve Uluslararası Müdahale: Sınırları ve Olası Sonuçları", http://orsam.org.tr/tr/yazıgöster.aspx?ID:1562 (e.t. 22.03.2011)

Bağce, Emre, "Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel'i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?",Doğu- Batı, Cilt 6, Sayı 24, 2003, ss. 105-121.

Barkin, J. Samuel,"The Evolution of the Constitution of Sovereignty and the Emergence of Human Rights Norms", Millennium - Journal of International Studies, Volume 27, June 1998, ss. 229-252.

Bellamy, Alex J., "Responsibilty to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention after Iraq", Ethics& International Affairs, Volume 19, Issue 2, September, 2005, ss. 31-54.

Bellamy, Alex J., "The Responsibility to Protect–Five Years On", Ethics& International Affairs, Volume 24, No 2, 2010, ss. 143-169.

Bellamy, Alex J., "Ethics and Intervention: The Humanitarian Exception and the Problem of Abuse in the Case of Iraq", Journal Peace of Research, Volume 41, No 2, 2004, ss. 131-147.

Bellamy, Alex J., "Realizing the Responsibility to Protect", International Studies Perspectives, Volume 10, No 2, 2009, ss. 111-128.

Bellamy, Alex J., "Libya and the RTP: The Exception and the Norm", Ethics and International Affairs,Volume 25, No 3, Fall 2011, ss. 1-7.

Bellamy, Alex J. ve Paul D. Williams, "The New Politics of Cote d'Ivorie, Libya and Responsibility to Protect", International Affairs, Volume 82, No 7, 2011, ss. 825-850.

Benjamin, Barry M., "Unileteral Humanitarian Intervention: Legalizing The Use of Force to Prevent Human Rights Atrocities", Fordham International Law Journal, Volume 16, 1992, ss. 120-158.

Bent, Ashley McLachlan ve John Langmore, "A Crime Against Humanity? Implications and Prospects of the Responsibility to Protect in the Wake of Cyclone Nargis", Global Responsibility to Protect 3, 2011, ss. 37-60.

Berdal, Mats, "The UN Security Council Reform: Ineffective but Indispensable, Survival" , The International Instutie for Strategic Studies, Volume 45, No 2, Summer 2003, ss. 7-30.

Brown, Chris, "Marxism and International Ethics", *Traditions of ınternational Ethics*, Ed: Terry Nardin and David R. Magel, Cambridge Universty Press, Cambridge, 2002, ss. 225-249.

Byers, Micheal ve Simon Chastermann, "Changing the Rules About Rules: Unileteral Humanitarian Intervention and the Future of International Law", *Humanitarian*

Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas, Ed: J.L. Holzgreee and Robert O. Keohone, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, ss. 177-203.

Caplan, Richard, "Humanitarian Intervention: Which Way Forward?", Ethics and International Affairs, 14, 2000, ss. 23-38.

Cohen, Jean L., "Whose Sovereignty? Empire Versus International Law", Ethics&International Affairs, Volume 18, No 3, 2004, ss. 1-24.

Cohen, Roberta, "The Burma Cyclone and the Responsibility to Protect", Global Responsibility to Protect, Volume 1, Issue 2, 2009, ss. 253-257.

Cohen, Roger, "African Genocide Averted", The New York Times, 3 March 2008. http://www.nytimes.com/2008/03/03/opinion/03cohen.html?_r=0. (e.t. 10.01.2014)

Chandler, David, "The Responsibility to Protect? Imposing the Liberal Peace", International Peacekeeping, Volume 11/1, 2004, ss. 59-81.

Charney,Jonathan I. "Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosova", American Journal of International Law 99, 4, 2001, s. 834-841.

Chestermann, Simon, "The Outlook for UN Reform", New York University School of Law, Publis Law&Legal Theory Research Paper Series Working Paper No: 11-55, August 2011, ss. 1-24.

Chastermann, Simon, "Leding From Behind: The Responsibility to Protect, the Obama Doctrine and Humanitarian Intervention After Libya", Ethics and International Affairs, Volume 25, No 3, September 2011, ss. 279-285.

Chimni, B. S., "International Institutions Today: An Imperial Global State in the Making", European Journal of International Law, Volume: 15, No: 1, ss. 1-37.

Chavez, Linda, "The UN Become Irrelevant", Human Events, Volume 61, No 5, 2005.

Chomsky, Noam, "Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of İmperial Right", Monthly Review, September 2008, http://monthlyreview.org/2008/09/01/humanitarian-imperialism-the-new-doctrine-of-imperial-right/ (e.t. 01.02.2013)

Clarke, Walter ve Jeffrey Herbst, "Somalia and the Future of Humanitarian Intervention" Foreign Affairs, Volume 75, March-April, 1996. http://www.foreignaffairs.com/articles/51844/walter-clarke-and-jeffrey-herbst/somalia-and-the-future-of-humanitarian-Intervention. (e.t. 01.09.2013)

Clinton, Hilary, "Libya showed U.S. leadership to be essential", The Washington Post, (31.10.2011). http://washingtonpost.com/world/national-secuirty/clinton-libya. (e.t. 28.04.2014)

Crossley, Noële, "A Model Case of R2P Prevention? Mediation in the Aftermath of Kenya's 2007 Presidential Elections", Global Responsibility to Protect, 5, 2013, ss. 192-214.

Contarino, Micheal ve Melinda Negron Gonzales, "The International Criminal Court", *An Instututional Approach to the Responsibility to Protect*, Ed: Gentian Zyberi, Cambridge Universty Press, Cambridge, 2013.

Cunliffe, Philip, "A Dangerous Duty Power, Paternalism and the Global 'duty of care'", *Critical Perspektives on The Responsibility to Protect: Interrogating Theory and Practice*, Ed: Philif Cunliffe, Roudladge, 2011, ss. 51-70.

Çakmak, Cenap, "Uganda: Sömürge Kaynaklı Etnik Katliam", *20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik*, Der: Cenap Çakmak, Fadime Gözde Çolak ve Gökhan Güneysu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 193-215.

Çakmak, Cenap "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Darfur Krizine Müdahil Olması ve ABD'nin Süper Güç Olarak Limitleri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 3, Sayı 10, Yıl 2007, ss. 43-74.

Çakmak, Cenap, "Bosna İç Savaşı: Avrupa'nın Kalbinde İnsani Trajedi", *20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik*, Der: Cenap Çakmak, Fadime Gözde Çolak ve Gökhan Güneysu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 67-93.

Çoban, Ebru, "Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 17, Bahar 2008, ss. 47-71.

Çubukçu, Ayça, "The Responsibility to Protect: Libya and the Problem of Transnational Solidarity", Journal of Human Rights,Volume 1, 2013, ss. 40-58.

Deng, Francis M., "From 'Sovereignty as Responsibility' to the 'Responsibility to Protect', Global Responsibility to Protect, Volume 2, No 4, 2010, ss. 353-370.

Demirel, Naim, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu", FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı 1, Yıl 2013, ss. 152-172.

Donnelly, Jack, "Human Rights, Humanitarian Crisis and Humanitarian Interventıon", Internatıoanal Journal, Volume 48, No 4, 1993, ss. 607-640.

D'Amato, Anthony, "The Invasion of Panama Was A Lawful Response toTyranny", Northwestern Universty School of Law Scholarly Commons: Faculty Working Papers, 1990,Scholarlycommons.law.northwestern.edu./cgi/viewcontent.cgi?:article:1136&contextfacultyworkingp.(e.t. 11.04.2013)

Duffield, Mark, "Getting Savages to Fight Barbarians: Devolopment, Security and the Colonial Present", Conflict, Security&Devolopment 5:2, August 2005, ss. 141-159. http://www.artsrn.ualberta.ca/courses/PoliticalScience/357B1/documents/DuffieldGettingSavagesToFightBarbarians-DevSecurityColonial.pdf.(e.t. 12.05.2013)

Elban, Hasan Kemal, "Ruanda'da İnsanlığa Kalan Miras ya da Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Zevahiri Kurtarabilecek mi?", Hukuk ve Adalet, Özel Dosya: Savaş ve Hukuk, Yıl 1, Sayı 1, Ocak-Mart 2004, ss. 107-117.

Ereker, Fulya A., "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, Güz 2004, ss. 1-32.

Etzioni, Amitai, "Soverignty as Responsibility", Foreign Policy Research Instıtute, Winter, 2006, ss. 71-84.

Evans, Gareth, "From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect", Wisconsin International Law Journal, Volume 24, No 3, 2006, ss. 703-721.

Evans, Gareth, "The Responsibility to Protect: An İdea Whose Time Has Come...And Gone?, International Relations, Volume: 22, No:3, 2008, ss. 333-357.

Evans, Gareth ve Mohommed Sahnoun, "The Responsibility to Protect", Foreign Affairs, Volume 81, No 6, November-December, 2002, ss. 99-110.

Evans, Gareth, "From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect", Wisconsin International Law Journal, Volume 24, No 3, 2006, ss. 703-722.

Evans, Gareth, "R2P Down but not out of after Libya and Syria", http://www.opendemocracy.net/openglobalrights/gareth-evans/r2p-down-but-not-out-after-libya-and-syria. (e.t. 16.05.2014)

Evenstein, Mark Swatek, "Reconstituting Humanity as Responsibility: The Turn to History in International Law and the Responsibility to Protect", *Responsibility to Protect, From Principle to Practise*, Ed: Julia Hofmann and Andrea Nollkaemper, Pallas Publications, 2012, s. 47-60.

Elstain, Jean Bethke, "Just War and Humanitarian Intervention", Ideas From The National Humanities Center, Volume 8, Number 2, 2001, ss. 1-21.

Falk, Richard, "Preliminary Libyan Scorecard: Acting beyond the UN Mandate", Foreign Policy Journal, September 8, 2011, http://www.foreignpolicyjournal.com./2011/09/08/preliminary-libyan-scored-acting-beyond- the -UN- Mandate/. (e.t. 27.04.2014)

Franck, Thomas M., "Interpretation and Change in the Law of Humanitarıan Interventıon**",** *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Ed:

J.L. Holzgreee and Robert O. Keohone, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, ss. 204-231.

Feinstein, Lee ve Anne Marie Slaughter, "The Duty to Protect", Foreign Affairs, Jan/Feb, 2004, ss. 10-16.

Fixdal, Mona ve Dan Smith, "Humanitarian Intervention and Just War", Mershon International Studies Review, Volume 42, No 2, November 1998, ss. 283-312.

Friedrichs, Rebecca, "Timeline: Election Crisis in Côte d'Ivoire", Stimson Future of Peace Organizations, http://www.stimson.org/images/uploads/research-pdfs/ Timeline_Election_Crisis_in_Cte_dIvoire.pdf, (e.t. 17.05. 2014)

Glennon, Micheal, "The Fog of Law: Self Defense, Inherence, and İncoherence in Article 51 of the United Nations Charter", Journal of Law and Public Policy 25, 2002, ss. 539-558.

Goodman, Ryan, "Humanitarian Intervention and Pretexts For War", The American Journal of International Law, Volume 100, No 1, January 2006, ss. 107-141.

Gill, Tery, "Humanitarian Intervention, Legality, Justice and Legitimacy", Global Community Yearbook of International Community Jurisprudence, Volume 2004-1, Ocean Publications 2005, ss. 60-94.

Glanville, Luke, "Gaddafi and Grotius: Some Historical Roots of the Libyan Intervention", Global Responsibility to Protect, Volume 5, Issue 3, 2013, ss. 342-361.

Glanville, Luke, "In Defense of The Responsibility to Protect", Journal of Religious Ethics, Volume 41, No 1, 2013, ss. 169-182.

Glennon, Michael J., "The New Interventionism: The Search For a Just International Law", Foreign Affairs, Volume 78, No 3, 1999. ss. 2-7. http://www.foreignaffairs.com/articles/54996/michael-j-glennon/the-new-Interventionism-the-search-for-a-just-International-law.

Habermars,Jurgen, "Bestiality and Humanity: A War on the Between Law and Morality",http://www.faculty.umb.edu/gary_zabel/Courses/Phil%2010808/Habermas.%20Kosovo.html. (e.t. 27.03.2013)

Haacke, Jurgen, ''Myanmar, the Responsibility to Protect and the Need for PracticalAssistance,'' Global Responsibility to Protect 1, No 2, 2009, ss. 156-184.

Hastürk, Haluk, "Liberya'da Özgürlük ve Ölüm: Bir İçsavaşı Anlamak"**,** Birikim Dergisi, Kasım-Aralık, Sayı 175-176, 2003, ss. 67-79.

Harding, Jim, "İnsancıl Müdahale Doktrini: İnsancıl Müdahale Doktrininin Diriltilmesinin Tek Kutuplu Dünya'mızdaki Yeni Sömürgeci Etkileri", *Irak Dünya*

*Mahkemesi, Nihai İstanbul Oturumu, 23-27 Haziran 2005***,** Haz: Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 71-93.

Hehir, Aidan, "The Permanence of Inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", International Security, Volume 38, No 1, Summer 2013, ss. 137-159.

Hehir, Aidan, "Syria and Responsibility to Protect: Rhetoric Meets Reality", http://www.e-ir.info/2012/03/14/syria-and-the-responsibility-to-protect-rhetoric-meets-reality/. (e.t. 15.05.2014)

Hehir, Aidan, "The Responsibility to Protect in International Political Discourse: Encouraging Statement of Intent or Illusory Platidues", The International Journal of Human Rights, Volume 15, No 8, December 2011, ss. 1331-1348.

Henkin, Louis, "Kosova and the Law of Humanitarian Intervention", The American Journal of International Law, Volume 93, No 4, October, 1999, ss. 824-854.

Hirst, Megan ve Howard Vorney, "Justice Abandoned? An Assesment of the Serious Crimes Process İn East Timor", Occasional Paper Series: International Center for Transitional Justice, June 2005, ss. 1-31.

Holzgreee, J.L. "The Humanitarian Intervention Debate", *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas***,** Ed: J.L. Holzgreee and Robert O. Keohone, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, ss. 15-52.

Holbrook, Jon, "Humanitarian Intervention and the Recasting of International Law" *Ed: David Chandler, Rethinking Human Rights: Critical Approaches to International Politics*, Palgrave Mcmillan, New York, 2002, ss. 136-156.

Holmes, John, "Responsibility to Protect A Humanitarian Overview", Global Responsibility to Protect, 6, 2014, ss. 126-145.

Hopgood, Stephen, "The Last Rites for Humanitarian Intervention: Darfur, Srilanka and RTP", Globally Responsibility to Protect, 6, 2014, ss. 181-205.

Hilpold, Peter, "The Duty to Protect and the Reform of the United Nations –A New Step in the Devolopment of International Law?", Max Planck, Yearbook of United Nations Law, Volume 10, 2006, ss. 35-69.

Hilpold, Peter, "Humanitarian Intervention: Is There a Need for a Legal Reapprasial?", European Journal of International Law, Volume 12, No 3, 2001, ss. 437-467.

Hurd, Ian, "Is Humanitarian Intervention Legal? The Rule of Law in an Incohererent World", Ethics&International Affairs, Volume 25, No 3, 2011, ss. 293-313.

Hubert, Don ve Micheal Bonser, "Humanitarian Military Intervention", *Human Security and the New Diplomacy*, Ed: Rob Mcrae-Don Hubert, McGill-Quenn's Universty Press, Montreal, 2001, ss. 101-111.

Izama, Angelo, "Accomplice to Impunity? Rethinking the Political Strategy of the International Court in Central Africa", School of Advanced International Studies Review, Volume 29, No 2, Summer- Fall 2009, ss. 51-60.

Juma, Monica Kathina, "African Mediation of the Kenyan Post-2007 Election Crisis", *Kenya's Uncertain Democracy:The Electoral Crisis of 2008*, Ed: Peter Kagwanja ve Roger Southall, Routledge, London, 2010, ss. 147-170.

Kiai, Maina, UN Special Rapporteur on the Rights to Freedom of Peaceful Assembly and of Association, Interview in Nairobi, 20.10. 2011.

Kagwanja, Peter ve Roger Southall, "Introduction: Kenya – a Democracy in Retreat?", *Kenya's Uncertain Democracy: The Electoral Crisis of 2008*, Ed: Peter Kagwanja ve Roger Southall, Routledge, London - New York, 2010, ss. 1-19.

Kaya, İbrahim ve Yücel Acer, "Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler", Der: İdris Bal, *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2006.

Keskin, Funda, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 6, Sayı 21, Bahar 2009, ss. 67-88.

Keskin, Funda, "BM ve Kuvvet Kullanma", Avrasya Dosyası, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar 2002, ss. 149-174.

Keskin,Funda, "İnsancıl Müdahale 1999 Kosova- 2003 Irak Sonrası Durum", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı 12, Cilt 3, Kış 2006-2007, ss. 49-70.

Kikoler, Naomi, "Ten Years After ICISS: Reflections For the Past And Future of the R2P", ss. 30-35. http://ccr2p.org/wp-content/uploads/2013/01/TenYears.pdf. (e.t. 19.03.2014)

Kolb, Robert, "Note on Humanitarian Intervention", Internatıonal Review of the Red Cross, 2003, ss. 119-134.

Kotylar, Vladimir S., "Responsibility to Protect" The Hopes and The Crash of an Illusion. Is There Any Chance to Revive It?", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sancin and Masa Kovic Dine, Ljubljana 2013, ss. 31-42.

Kuperman, Alan J., "Rethinking the Responsibility to Protect", The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations, Winter/Spring 2009, ss. 19-29. www.journalofdiplomacy.org. (e.t. 26.04.2013)

Kuperman, Alan J., "NATO's Intervention in Libya: A Humanitarian Success?", *Libya The Responsibility to Protect and The Future of Humanitarian Intervention*, Ed: Aidan Hehir, Robert Murray, Palgrave Mcmillan, 2013.

Kuperman, Alan J., "A Model Humanitarian Intervention? Reassesing NATO's Libyan Campaign", International Security, Summer 2013, Volume 38, No 1, ss. 105-136.

Knudsen, Tonny Brems, "The History of Humanitarian Intervention: The Rule or the Exception", Paper for the 50th ISA Annual Convention, New York, February 15-18, 2009.

Kenkel, Kai Michael, "Brazil and R2P: Does Taking Responsibility Mean Using Force", Global Responsibility to Protect 4, 2012, ss. 5-32.

Ki-moon, Ban, "Remarks at Breakfast Raundtable with Foreign Ministers on "The Responsibility to Protect: Responding to Imminent Threats of Mass Atrocities", http:// www.un.org/apps/news/infocus/sgs speeches/search_full.asp?statID_1325. (e.t. 17.04.2013)

Kingsbury, Damien, "Sri Lanka", *The Responsibility To Protect The Premise of Stopping Mass Atrocities in Our Time*, Ed: Jared Genser and Irwin Cotler, Oxford University Press, Oxford, 2012.

Lillich, Richard, "Forcible Self-Help by States to Protect Human Rights", Iowa Law Review, Volume 53, 1967, ss. 205-219.

Loiselle, Marie-Eve, "The Normative Status of the Responsibility to Protect After Libya", Global Responsibility to Protect, Volume 5, Issue 3, 2013, ss. 317-341.

Luck, Edward, "RTP Principle to Practice", *The Responsibility to Protect: The Journey*, Ed: Julia Hofmann and Andrea Noolkaemper, Pallas Publication, 2012, ss. 39-46.

Luck, Edward, "The United Nations and the RTP", The Stanley Foundation Policy Anaysis Brief, Agust 2008.

McMillan, Nesam ve David Mickler, "From Sudan to Syria: Locating 'Regime Change' in R2P and the ICC", Global Responsibility to Protect 5, 2013, ss. 283-316.

Malanczuk, Peter, "The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gulf War", 2 EJIL,1991, ss. 114-132.

Malanczuk, Peter, "Humanitarian Intervention and the Legitimacy of the Use of Force", Het Spinhuis, Amsterdam, 1993, ss. 1-33.

Manavoğlu, Zeynep, "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 4, Sayı 14, 2008, ss. 27-51.

Mamdani, Mahmood, "Responsibility to Protect or Right to Punish?", Journal of Intervention and Statebuilding, Volume 4, No 1, 2010.

Mbeki, Thabo, "What the World Got Wrong in Côte d'Ivoire", Foreign Policy, April 2011,http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/29/What_the_world_get_wrong_in_cote_d_ivoire, (e.t. 22.05. 2014).

Mwagiru, Makumi, "The Water's Edge: Mediation of Violent Electoral Conflict in Kenya, Nairobi", Institute of Diplomacy and International Studies, 2008.

Meron, Theodor, "Common Rights of Mankind in Gentili, Grotious and Suarez", American Journal of International Law, Volume 85, 1991.

Meron, Theodor, "War Crimes in Yugoslavia and the Development of International Law", American Journal of International Law, Volume 88, No 1, 1994, ss. 78-87.

Mema, Medlir ve Mathias Holvoet, "ICC and RTP: Identifying Main Convergences and Possible Conflicts", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sanchin and Masa Kovic Dine, GV Zalozba, Publishing House Ltd, Ljubljana 2013, ss. 765-788.

Merriam, John J., "Kosovo and the Law of Humanitarian Intervention," Case Western Reserve Journal of International Law 33, 2001, ss. 111-154.

Mills, Kurt, "Vacillating on Darfur: Responsibility to Protect, to Prosecute, or to Feed", Volume 1, No 4, Global Responsibility to Protect 1, 2009, ss. 532-559.

Morris, Justin, "Libya abd Syria: RTP and the Spectre of the Swinging Pendulum", International Affairs, Volume 89, No 5, 2013, ss. 1265-1283.

Murithi, Tim, "The Responsibility to Protect, as Enshirined in article 4 of the Constitutive Act of the African Union", African Security Review ,16.3, ss. 14-24.

Murphy, Sean D., "Criminalızıng Humanitarian Intervention", Case Western Reserve Journal of International Law, Volume 41, 2009, ss. 1-32.

Obama, Barack, "Remarks by the President on the Situation in Libya", The White House (18 March 2011). http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/03/18/remarks -president-situation-libya (e.t.29 July 2013)

Okechukwu, Paul Groupson, "The Politics and Failures of Ethics of Humanitarian Intervention in African Conflicts", Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences, Volume 3, No 3, 2011, ss. 581-606.

Otunnu, Olara A., "The Secret Genocide", Foreign Policy, July-August, 2006, ss. 45-46.

Orford, Anne, "What Kind of Law is This?", London Review of Books Blog, http://www.lrb.co.uk/blog/2011/03/29/anne-orford/what-kind-of-law-is-this. (e.t. 29.03.2011)

Pattison, James, "Humanitarian Intervention, the Responsibility to Protect and jus in bello", Globally Responsibility to Protect 1, 2009, ss. 364-391.

Payandeh, Mehrdad, "The United Nations, Military Intervention, and Regime Change in Libya", Virginia Journal of International Law, Volume 52, No 2, 2012, ss. 355-403.

Payandeh, Mehrdad, "With Great Power Comes Great Responsibility? The Concept of the Responsibility To Protect, Within the Process of International Law Making", The Yale Journal Of International Law, Volume 35, 2010, ss. 470-516.

Peltonen, Hannes, "Sovereignty as Responsibility, Responsibility to Protect and International Order: On Responsibility, Communal Crime Prevention and International Law", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 28, Kış 2011, ss. 59-81.

Pellet, Alain, "State Sovereignty and the Protection of Fundemental Human Rights: An International Law Perspective", Pugwash Occasional Papers, February, 2000, ss. 37-46. http://www.alainpellet.eu/Documents/PELLET%20-%202000%20-%20State%20sovereignty%20and%20the%20protection%20of%20fundamental%20human%20rights.pdf. (e.t. 20.06.2013)

Reinold, Theresa, "The Responsibility to Protect – Much Ado About Nothing?", Review of International Studies, Volume 36, 2010, ss. 55-78.

Reçber, Sercan, "Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliiği", Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt: 4, No 13, 2008, ss. 55-75.

Reisman, Michael ve Myers Mc Dougal, "Humanitarian Intervention to Protect the İbos, Ed. Richard B. Lillich, *Humanitarian Intervention and the United Nations*, Charlottesevlile, University of Press Virginia, 1973, ss. 167-196.

Reismann,W. Micheal, "Haitı and the Valitity of International Action", Yale Law School Legal Schoolarship Repository: Faculty Schoolarship Series, Volume 1, No 1, 1995, ss. 82-84.

Rice, Susan E. ve Andrew I. Loomis, "The Evolution of Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect", *Beyond Preemption:Force and Legitimacy in a Changing World*, Ed: Ivo H. Daalder, Washington D.C.,Brooking Press, 2007, ss. 59-95.

Roberts, Adam, "The So-Called, 'Right'of Humanitarian Intervention", İn Yearbook of International Humanitarian Law, 2000.

Rytter, J.E., "Humanitarian Intervention without the Security Council: From Sanfransicko to Kosova and Beyond", Nordic Journal of International Law, Volume 70, No 1.2, 2001, ss. 121-160.

Saderlund, Walter C. ve E. Donald Briges, "Rwanda 1994, UNAMİR I, UNAMİR II and Operation Turquise", Ed: Walter C. Saderlund, E. Donald Briges, Kai Hildebrand, Abdel Selam Sıdaahmet, *Humanitarian Crises and Intervention; Reassesing the Impact of Mass Media*, Kumarian Press, 2008, ss. 95-122.

Saliba, Aziz Tuffi ve Dawisson Belem Lopes, Pedro Guimares Vieria, "An Assesment of the Brazilian Position on the 'Responsibility to Protect' Doctrine", *Responsibility to Protect in Theoryand Practice*, Ed: Vasilka Sancin and Masa Kovic Dine, GV Zalozba, Ljubljana, 2013, ss. 681-703.

Sarıbeyoğlu, Meltem, "Uluslararası İnsancıl Hukuk Perspektifinden Vatandaşlık: Geleneksel Sonuçların Dönüşümü", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2013, Cilt 71, Sayı 1, ss. 1021-1050.

Sekulıc, Aleksandar, "Responsibility To Protect and İts Effect on Humanitarian Intervention: Libya, Cote d'Ivoire and Syria", Central European University, November No 29, 2013, ss. 1-64.

Simma, Bruno "NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects",EJİL,10, 1999, ss. 1-22. http://ejil.oxfordjournals.org/content/10/1/1.full.pdf. (e.t. 26.09.2012)

Smith, Neil, "Understanding Srilanka's Defeat of the Tamil Tigers", Joint Force Quarterly, No 59, 2010. http://sangam.org/understanding-sri-lankas-defeat-tamil-tigers/.(e.t. 22.04.2014)

Scheffer, David J.,"TowardA Modern Doctrine of Humanitarian Intervention", Universty of Toledo Review, Volume: 23, 1992, ss. 253-293.

Scheffer, David J., "Challenges Confronting Collective Security: Humanitarian Intervention", *Post-Gulf War Challenges to The UN Collective Security System: Three Views on the Issue of Humanitarian Intervention*, Ed: David J. Scheffer, Richard N. Gardner and Gerald B. Helman, Washington, United States Instıtute of Peace,1992.

Spencer, Zifcak, "Is The 'Responsibility to Protect Dead? The Doctrine's Standing In The Wake of Syrian Massacre", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sancin and Masa Kovic Dine, Ljubljana 2013, ss. 253-290.

Stahn, Carsten, "Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm?", The American Journal of International Law, Volume 101, No 1, 2007, ss. 99-120.

Stromseth, Jane, "Rethinking Humanitarian Intervention: The Case For Incremental Change", *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, Ed: J.L. Holzgrefe and Robert O. Keohane, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, ss. 232-272.

Strydom, Hennie, "The African Union and The Responsibility to Protect", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sanchin and Masa Kovic Dine, GV Zalozba, Publishing House, Ltd, Ljubljana, 2013, ss. 395-415.

Steinberg, Donald, "Responsibility to Protect: Coming of Age", Global Responsibility to Protect I, 2009, ss. 432-441.

Straus, Scott, "Darfur and the Genocide Debate", Foreign Affairs, Volume 81, No 4, 2005, ss. 123-133.

Straus, Scott, "It's Sheer Horror Here: Patterns of Violence During the First Four Months of Côte d'Ivoire's Electoral Crisis", African Affairs, Volume 110, No 440, 2011, ss. 481-489. http://afraf.oxfordjournals.org/content/early/2011/05/19afraf.adr024. (e.t. 17.05. 2014)

Şahin, Bilge, "Adı Konulmamış Bir Soykırım: Liberya İç Savaşı", *20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik*, Der: Cenap Çakmak- Fadime Gözde Çolak- Gökhan Güneysu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 131-155.

Takış, Taşkın, "Savaş Gerçeği, Barış İdeali", Doğu-Batı Dergisi, Yıl 6, Sayı 24, Ağustos-Eylül-Ekim 2003, ss. 7-8.

Tarhanlı, Turgut, "Güvenlik Konseyi'nin 688 Sayılı Kararı Çerçevesinde Bazı Uluslararası Hukuk Sorunları", MHB, 10, Sayı 1-2, 1990, ss. 175-177.

Teson, Fernando R, "Collective Humanitarian Intervention," Michigan Journal of International Law, Volume 17, 1996, ss. 323-371.

Teson, Fernonda R., "The Liberal Case for Humanitarian Intervention", *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, Ed: J.L. Holzgrefe and Robert O. Keohane, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, ss. 93-129.

Toluner, Sevin, "Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru savunma Hakkı", Mahmut R. Belik'e Armağan, İstanbul, 1993, ss. 391-421.

Tomic, Eva, "The Responsibility to Protect and the Occupied Palestinian Territory", *Responsibility to Protect in Theory and Practice*, Ed: Vasilka Sancin and Masa Kovic Dine, Ljubljana 2013, ss. 319-330.

Thakur, Ramesh, "R2P,Libya and International Politics as the Struggle for Competing Normative Architectures", e-International Relations, Semptember 7, 2011, http://www.e-ir-info/?p=13728. (e.t.18.04.2014).

Quinn,Warren S. "Actions, İntentions and Consequences: The Doctrine of Doubble Effect", Philosophy and Public Affairs, Volume 18, No 4, Autumn, 1989, ss. 334-351.

Welsh, Jenifer, "The Security Council and Humanitarian Intervention", *The United Nations, Security Council and War, The Evolution of Thougt and Practice Since 1945***,** Ed: Vaughan Lowe, Adam Roberts, Jenifer Welsh and Dominik Zaum, Oxford University Press, Oxford, 2008, ss. 535-562.

Welsh,Jenifer, "İntroduction", *Humanitarian Intervention and International Relations*, Ed: Jenifer Welsh, Oxford University Press, Oxford, 2004, ss. 1-7.

Welsh, Jennifer, "Civillian Protection İn Libya: Putting Coercion and Controversy Back to RTP", Ethics and International Affairs, Volume 25, No 3, September 2011, ss. 1-8.

Weiss, Thomas, "R2P Alive and Well After Libya", Ethics and International Affairs, 25/3, ss. 1-6.

Wheeler, Nicholas J. ve Frazer Egerton, "The Responsibility to Protect: Precious Commitment or Promise Unfulfilled?", Global Responsibility to Protect 1, 2009, ss. 114-132.

Wood, Elen Meikins, "Kosova and the New İmperialism", Ed: Tarık Ali, *Masters of The Universe? NATO'a Balkan Crusade*,Verso, London, 2000, ss. 190-202.

Williams, Paul D., "The Road to Humanitarian War in Libya," Global Responsibility to Protect, Volume 3, No 2, June 2011, ss. 248-259.

Yumul, Arus, "Savaş ve Kadın", Hukuk ve Adalet, Yıl 1, Sayı 1, Ocak-Mart 2004, ss. 39-47.

KARARLAR VE RAPORLAR

The Responsibility to Protect, Report of the International Commision on Intervention andState Sovereignty, Aralık 2001, http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf. (e.t. 23.11.2012).

A/RES/59/565**,** 02/12/2004, United Nations General Assembly**,** *High-level Panel on Threats, Challenges and Change addressed to the Secretary General***,** http://www1.umn.edu/humanrts/instree/report.pdf. (e.t. 23.01.2013)

A/RES/59/2005, 21/03/2005, United Nations General Assembly, *Report of the Secretary General Report: In Larger Freedom: Towards Devolopment Security and Human Rights For All*, http://www.preventionweb.net/files/13545_13545A592005SGReportInLargerFreedom.pdf. (e.t. 27.01.2013).

A/RES/60/1, 24.10.2005, United Nations General Assembly, *2005 World Summit Outcome*, http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf. (e.t. 28. 04.2013).

A/RES/63/677, 12.01.2009, United Nations General Assembly, *Implementing the Responsibility to Protect: Report of the Secretary General.* http://www.unrol.org/files/SG_reportA_63_677_en.pdf. (e.t. 06.07.2013).

A/RES/63/308, 07. 10.2009, United Nations General Assembly, *The Responsibility to Protect*, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/308. (e.t. 24.07.2013).

A/RES/64/864, 14.07.2010, United Nations General Assembly, *Early Warning Assesment and the Responsibility to Protect- Report of the Secretary General*, http://www.responsibilitytoprotect.org/N1045020(1).pdf. (e.t. 04.09.2013).

A/RES/65/265,01/03/2011.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/65/265. (e.t. 21.04.2014).

A/RES/65/877- S/RES/2011/393, 27.06.2014, United Nations General Assembly-Security Council, *The Role of Regional and Sub-Regional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect, Report of the Secretary General,* http://www.un.org/en/ga/president/65/initiatives/Report%20of%20the%20SG%20to%20MS.pdf. (e.t. 18.09.2013).

A/RES/66/874–S/RES/2012/578, 25.07.2012, United Nations General Assembly-Security Council, Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, Report of the Secretary General, http://www.responsibilitytoprotect.org/UNSG%20Report_timely%20and%20decisive%20response(1).pdf. (e.t. 28.09.2013).

A/RES/67/929–S/RES/2013/399, 09.07.2013, United Nations General Assembly-Security Council, Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention, Report of the Secretary General, http://responsibilitytoprotect.org/SG%20report%202013(1).pdf. (e.t. 08.10.2013).

A/RES/56/83, 28.01.2002. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001,http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/477/97/PDF/N0147797.pdf?OpenElement (e.t. 02.02.2015).

A/RES/20/2131, 21.12.1965. Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty. http://www.un-documents.net/a20r2131.htm. (e.t. 02.11.2012).

A/RES/25/2625, 24.10.1970, General Assembly Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter the United Nations. http://www.un-documents.net/a25r2625.htm. (e.t. 02.11.2012).

A/RES/2793,7.12.1971,http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/328/09/IMG/NR032809.pdf?OpenElement. (e.t. 11.01.2013).

A/RES/34/22, 14.11.1979, http://www.un.org/documents/ga/res/34/a34res22.pdf. (e.t. 23.04.2013).

A/RES/42/22, 18.11.1987, The Special Committee on Enhancing the Effectiveness of the Principle of Non-Use of Force in International Relations. http://www.un.org/documents/ga/res/42/a42r022.htm (e.t. 15.10.2012).

A/RES/54/660, 10.12.1999, United Nations General Assembly, Situation of Human Rights in East Timor, http://www.univie.ac.at/bimtor/dateien/indonesia-easttimor_unsrt_1999_report.pdf. (e.t. 28.10.2013).

S/RES/678,29.11.1990.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/678(1990). (e.t. 21.09.2012).

S/RES/733,23.01.1992,http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/733(1992) (e.t. 11.10.2012).

S/RES/743,21.02.1992.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/743(1992) (e.t. 11.11.2012).

S/RES/746,17.03.1992,http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/746(1992). (e.t. 13.11.2012).

S/RES/770,13.08.1992.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/770(1992) (e.t. 16.11.2012).

S/RES/794,03.10.1992.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/794(1992). (e.t. 16.11.2012).

S/RES/819,16.04.1993.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/819(1993). (e.t. 17.11.2012).

S/RES/824,06.05.1993.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/824(1993). (e.t. 18.11.2012).

S/RES/827,25.05.1993.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/827(1993) (e.t. 18.11.2012).

S/RES/836,04.0671993,http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/836(1993) (e.t. 19.11.2012).

S/RES/841,16.06.1993.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/841(1993) (e.t. 20.11.2012).

S/RES/873,16.06.1993.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/873(1993) (e.t. 20.11.2012).

S/RES/912,21.04.1994.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/912(1994) (e.t. 22.11.2012).

S/RES/917,06.05.1994.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/917(1994) (e.t. 22.11.2012).

S/RES/918,17.05.1994.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/918(1994) (e.t. 24.11.2012)

S/RES/929,22.06.1994.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/929(1994) (e.t. 25.11.2012)

S/RES/940,31.07.1994.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/940(1994). (e.t. 26.11.2012).

S/RES/955,08.11.1994.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/955(1994) (e.t. 26.11.2012).

S/RES/1035,21.12.1995.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1035(1995) (e.t. 28.11.2012) (e.t. 28.11.2012).

S/RES/1132,08.10.1997.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1132(1997). (e.t. 30.11.2012)

S/RES/1160,31.03.1998.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1160(1998). (e.t. 03.12.2012)

S/RES/1181,13.07.1998.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1181(1998). (e.t. 05.12.2012)

S/RES/1199,23.09.1998.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1199(1998). (e.t. 06.12.2012)

S/RES/1203,24.10.1998.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1203(1998). (e.t. 09.12.2012)

S/RES/1239,14.05.1999.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1239(1999). (e.t. 11.12.2012)

S/RES/1244,10.05.1999.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244(1999). (e.t. 13.12.2012)

S/RES/1246,11.06.1999.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1246(1999) (e.t. 13.12.2012)

S/RES/1264,15.09.1999. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1264(1999)(e.t.15.12.2012).

S/RES/1265,17.09.1999.http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/267/94/PDF. (e.t. 22.04.2014).

S/RES/1272,25.10.1999.http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1272(1999) (e.t. 15.12.2012).

S/RES/1308,17.07.2000.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1308(2000) (e.t. 12.02.2013).

S/RES/1464,04.02.2003.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1464(2003) (e.t. 12.03.2014).

S/RES/1474,08.04.2003,http://www.un.int/wcm/webdav/site/somalia/shared/documents/statements/1121950287.pdf. (e.t. 18.01.2013).

S/RES/1547,11.06.2004.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1547(2004). (e.t. 08.02.2014).

S/RES/1556, 30.07.2004. org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1556(2004) (e.t. 08.02.2014).

S/RES/1564,18.09.2004.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1564(2004). (e.t. 10.02.2014).

S/RES/1574,19.11.2004,http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1574(2004). (e.t. 10.02.2014).

S/RES/1590,24/03/2005;http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1590(2005) (e.t. 12.02.2014).

S/RES/1591,29.03.2005;http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1591(2005). (e.t. 12.02.2014).

S/RES/1593,31.03.2005.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1593(2005). e.t. 12.02.2014).

S/RES/1674,28/04/2006, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Civilians%20SRES1674.pdf.(e.t.27.05.2013)

S/RES/1739,10/01/2007,http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1739(2007). (e.t. 11.03.2014).

S/RES/1962,20.12.2010.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1962(2010), (e.t. 11.03.2014).

S/RES/1970,26/02/2011,http://daccessddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement (e.t 22.03.2013).

S/RES/1973,17.03.2011. http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement (e.t. 22.03.2013).

S/RES/1975,30.03.2011.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1975(2011) (e.t. 23.03.2013).

S/RES/2009, 16/09/2011. http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/502/44/PDF/N1150244.pdf? OpenElement. (e.t. 22.04.2014).

S/RES/2118,27.09.2013.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2118(2013). (e.t. 06.04.2014).

S/22133, 22.01.1991, United Nations Security Council, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20PRST%20S%2022133.pdf. (e.t.30.11.2012).

African Union The Constituve Act, 4/h "the right of the Union to intervene in a Member State pursuant to a decision of the Assembly in respect of grave circumstances, namely: war crimes, genocide and crimes against humanity"; http://www.africa-union.org/root/au/aboutau/constitutive_act_en.htm. (e.t. 12.01.2014)

Amnesty International, 10.08.2009, Unlock the Camps In Sri Lanka Safety and Dignity for the Displaced Now, http://www.tamilnet.com/img/publish/2010/11/AmnestyUnlockcamps.pdf. (e.t. 20.05.2014).

Amnesty International, 2012.Global Centre for the Responsibility to Protect, http://www.globalr2p.org/regions/syria. (e.t. 11.05.2014).

Amnesty International, “Israel Compensation Payment to UN Ignores Rights of Gaza Victims”, http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/israel-compensation-payment-un-ignores-rights-gaza-victims-2010-02-23. (e.t. 06.02.2014).

“AU:Bashir charges won’t help Darfur”, Washington Times, 14 July 2010, www. Washington times.com/news/2010/jul/14/briefly-93-15958/page=1. (e.t. 02.04.2014).

Case Concerning The Military and Paramilitary Activities in and Againist Nicaragua, Nicaragua v . United States of America, 27.06.1986. http://www.icj-cij.org/docket/files/74/6591.bpdf. (e.t. 28.10.2012).

Human Rights Watch Report, www.hrw.org/legacy/worldreport99/download.html. (e.t. 26.01.2014).

Human Rights Watch Report, “World Report 2001, Rwanda. http://www.hrw.org/legacy/wr2k1/download.html. (e.t. 27.01.2014).

Human Rights Watch World Report 2012: Libya, http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-libya. (e.t. 28.04.2014).

Human Rights Watch Report, “They Killed Them Like It Was Nothing: The Need for Justice for Côte d’Ivoire’s Post-Election Crimes ”, October, 2011, http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/cdi1011WebUpload.pdf. (e.t. 19.05. 2014).

“Gaddafi tells rebel city, Benhgazi, “We will show no mercy”, Huffington Post, March 17, 2011,http://www. Huffington Post.com/2011/03/17/ gaddafi-benhgazi-libya-news-n-837245.html. (e.t.18.04.2014)

Global Centre for the Responsibility to Protect, “The Georgia-Russia Crisis and the Responsibility to Protect: Background Note”, 19 August 2008. http://www.globalr2p.org/media/files/the-georgia-russia-crisis-and-the-r2p-background-note.pdf. (e.t. 19.02.2014)

http://bianet.org/bianet/siyaset/128334-ucmden-kaddafiye-insanlik-sucu-sorusturmasi (e.t. 22.03.2013)

International Criminal Court Investigations Sudan, http://www.globalpolicy.org/International-justice/the-International-criminal-court/icc-investigations/darfur-sudan.html;(e.t. 18.02.2014)

Internatıonal Crisis Group, “Divided We Stand: Libya’s Enduring Conflicts”, Middle East/North Africa Report No: 130, September, 2012, www. crisis group.org/en/regions/middle-east-north-africa/north-africa/Libya/130-divided-we-stand-libyas-enduring-conflicts-aspx. (e.t. 28.04.2014).

ICJ, The Korfu Chanel Case, http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1499.pdf. (e.t. 24.11.2012)

Independent Internatıonal Comission on Kosova, The Goldstone Commission, *Kosova Report: Conflict, International Response, Lessons Learned***,** Oxford University Press, Oxford. 2000.

International Crisis Group: Working to Prevent Conflict Worldwide, Cote D'Ivoire: Is War The Only Option? Executive Summary And Recommendations, Africa Report no. 171, 03.03.2011. http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/africa/west-africa/cote-divoire/171%20Cote%20dIvoire%20-%20Is%20War%20the%20only%20Option%20ENGLISH.pdf. (e.t. 21.05.2014)

International Crisis Group, http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/africa/west-africa/cote-divoire/193-cote-divoire-defusing-tensions-english.pdf. (e.t. 22.05.2014).

International Crisis Group, "Crisis Watch 89", January 3,2011. http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/crisiswatch/2011/crisiswatch-89.aspx. (e.t. 22.05.2014).

International Crisis Group, "Cote d'Ivorie: Defusing Tensions", November, 2012. http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/west-africa/cote-divoire/193-cote-divoire-defusing-tensions.aspx. (e.t. 22.05.2014)
'Ivory Coast: UN forces fire on pro-Gbagbo camp', BBC News, 4 April 2011. http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13019333. (e.t. 22.05. 2014)

"Libya of Tomorrow" What Hope For Human Rights? Amnesty International June 2010. http://www.refworld.org/pdfid/4c21b3a82.pdf. (e.t. 12.03. 2014)

Kenya National Dialogue and Reconciliation, http://www.dialoguekenya.org/panel.aspx, (e.t. 24.02.2014)

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Belgium) (Yugoslavia v. Canada) (Yugoslavia v. France) (Yugoslavia v.Germany) (Yugoslavia v. Italy) (Yugoslavia v. Netherlands) (Yugoslavia v. Portugal) (Yugoslavia v. Spain) (Yugoslavia v. United Kingdom) (Yugoslavia v. United States), Request for the indication of provisional measures, ICJ Verbatim Record, 10 May 1999 and 12 May 1999. http://www.icj-cij.org. (e.t. 06.02.2015).

Letter and Concept Note from Office of the President, United Nations General Assembly, to Permanent Missions and Permanent Observer Missions to the United Nations, 17.07.2009. http://www.un.org/ga/president/63/letters/ResponsibilitytoProtect170709.pdf. (e.t. 28.07.2013)

NATO Press Release, 1999, 23.03.1999, http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-040e.htm. (e.t. 28.10.2013)

Oxford Research International (2012), "First National Survey of Libya", Oxford Research International, in association with The Institute of Human Sciences.

Report of the International Inguiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, Geneva, 25 Jan 2005, www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf>.(e.t. 11.02.2014)

Report of the United Nations Fact Finding Mission on the Gaza Conflict, "Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories", UN Human Rights Council", A/HRC/12/48, 15 Semptember 2009. (e.t. 06.02.2014)

SLLM 2007. CFA 5 Years, statement by the Sri Lanka Monitoring Mission, Feb. 22, 2007; Sri Lanka's Human Rights Crisis,Asia Report No. 135, 6, Internatıonal Crisis Group, Colombo/Brusells, 2007. (e.t. 19.05.2014)

S/PRST/1997/36.http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PRST/1997/36. (e.t.30.11.2012)

UluslararasıCezaMahkemesiRomaStatüsü,http://www.ucmk.org.tr/images/belgeler/uluslararasi_ceza_mahkemesi_roma_statusu.pdf. (e.t.24.03.2014)

UNHCR, "A New Displacement Crisis in West Africa", http://www.unhcr.org/pages/4d831f586.html. (e.t. 19.05. 2014)

UN press release, "Secretary General's Special Advisers on the Prevention of Genocide and the Responsibility to Protect on the situation in Côte d'Ivoire", 29 Dec. 2010. https://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/Special%20Advisers'%20Statement%20on%20Cote%20d'Ivoire,%2029%20.12.2010.pdf. (e.t. 21.05. 2014)

UN, statement attributed to Secretary General's Special Advisers on the Prevention of Genocide and the Responsibility to Protect on the situation in Côte d'Ivoire, 19 Jan. 2011.http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/OSAPG,%20Special%20Advisers%20Statement%20on%20Cote%20d'Ivoire,%2019%20Jan%202011.pdf.(e.t.21.05. 2014).

UN Press Release SG/SM/6938 of 24 March 1999. Secretary-General Deeply Regrets Yugoslov Rejection of Political Settlement, http://www.un.org/News/Press/docs/1999/sgsmxxxx.doc.htm. (e.t. 17.04.2013)

Thirty -First Annual Meeting of Ministers For Foreign Affairs of The Group of 77, United Nations Headquartes, Newyork, 27 Semptember 2007, Ministerial Declaration, www.G77.org/ammfa/31/decleratıon.html. (e.t. 11.03.2013)

The Comission on Global Governance, Our Global Neighbourhood, http://humanbeingsfirst.files.wordpress.com/2009/10/cacheof-pdf-our-global neighborhood-from-sovereignty-net.pdf. (e.t. 21.09.2012)